שלמי
כהן

ציוני סוגיות
לחבורת הדף

מסכת מכות

ציונים ומראה מקומות
ביסודות הסוגיות,
ועד לפרטי כל סוגיה.

אוצר מלא וגדוש מדברי
הראשונים והאחרונים, הפוסקים
ורבותינו ראשי הישיבות.
ערוך בתמצית ובבהירות על כל דף ודף.

מתוך הסכמת מו"ר הגאון **רבי אביעזר פילץ** שליט"א
"משלימים את כל הידע הנצרך לחַפֵּצים לעבור הסוגיות בבקיאות מעויינת.
וכבר פקיע שמייהו כמעמידי שמועה גם בסדרי הבקיאות בישיבות הקדושות".

מהדורה ראשונה אלול תשע"ד
נכתב מחדש אלול תשע"ט

ביהמ"ד בית שלום
ישיבת מיר ירושלים

נא לשלוח הערות ותיקונים

כהנוב חזון איש 36, רמת שלמה ירושלים
0583211065 טל/ פקס 025711065 [בערב]
A5711065@GMAIL.COM

ניתן להשיג גם על שאר מסכתות הנלמדים בישיבות.
ניתן לקבלם כקובץ מחשב [ללא תשלום] ע"י שליחת בקשה למייל הנ"ל

דף ב.

פרק כיצד העדים

הקדמה – עדים זוממין

כיצד העדים נעשים זוממין וכו'. דכתיב (דברים יט יט) ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו. וחז"ל דרשו (ע' לקמן ה.) דהיינו כשהוזמו גוף העדים, ע"י שאמרו להם עמנו הייתם.

ומבואר דנתחדש דהעדים המזימים נאמנים שהיו במקום אחר. ועי"ז פוסלים את העדים [בתורת ודאי] ונענשים.

ודעת רבא (ב"ק עב:, סנהדרין כז. לחד לישנא) דעד זומם חידוש הוא להאמין לאחרונים, דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני. ומש"ה נקט דאין לך בו אלא חידושו[1] [ונפסל מכאן ולהבא]. וכ"כ **הרמב"ם** (עדות יח ג) דהוה גזיה"כ דהאחרונים נאמנים.

אבל **הטור** (חו"מ לח) ביאר הטעם דהמזימין מעידים על גוף העדים, ואילו העדים אינם נאמנים על עצמן לומר שלא עשו כן. [וכ"כ **הרמב"ן** דברים יט יח[2], והחינוך תקכד, וכעי"ז כתב **הרמב"ם** בפיה"מ א ד]. **והלח"מ** (יח ב) כתב דהך טעם הוה אליבא דאביי (שם) דעד זומם נפסל למפרע [וקי"ל כוותיה], והטור נקט דפליג דאינו חידוש[3]. אבל **הנתיבות** (לח ב) כת' דאף לטור עד זומם הוה חידוש. דמסברא [לולי החידוש] הוה הכחשה, ואף העד שמעיד על עצמו נחשב עדות כיון דכל הנפק"מ לאחרים. [וכוונת הטור דזהו גדר החידוש, וכ"כ בשיע' ר' שמואל].

ותוס' (סנהדרין ח:, הו' באו"ש יח) מבואר דאף במקום שלא נגמר הדין [ואין דין כאשר זמם], העדים המזימים נאמנים. ולא אמרי' דהך חידוש הוה דוקא במקום דיני הזמה. **והאחרונים** נקטו דלכאורה ה"ה הרגו, אף דאין נהרגין [משום כאשר עשה, ע' לקמן ה:], אפ"ה בתראי נאמנים[4].

שם. נעשים זוממים. דבשאר עדים זוממים יש עונש כאשר זמם לעשות לאחיו. ובפשוטו עונש זה הוה דוקא כשהוזם דרך הזמה, כדתנן (לקמן ה.)[5].

והקוב"ש (כתובות קז, קח) כתב דגדר החיוב כאשר זמם, דהפסק דין וחיוב שזממו, נופל עליהם, כמו בירושה מהנידון שרצו לחייבו[6]. ומש"ה בעינן דוקא שנגמר הדין, דהגמ"ד עובר

---

1 **ורש"י** (סנהדרין עח.) כת' דדעת רבא דעדים המזימין אי"צ שיוכל להזימן, דעד זומם חידוש הוא. ורב אשי חלק דבעי ראוי לזוממי זוממין.

2 **והרמב"ן** הוסיף שהרי יכולים לומר שחילל שבת או הרג את הנפש [וה"נ מעיד שהעיד שקר. ובפשוטו משמע דהוה מיגו]. **והחינוך** כתב דחזרו ראשונים להיות בע"ד, ואחרונים עדים.
ובדרשת הר"ן (דרוש יא) כתב טעם אחר, דיותר רחוק שישקרו המזימין מהמוזמין. דיותר מצוי לשקר בדבר דאינו ידוע לאחרים. וה"נ המזימין מכניסין עצמן בזה יותר מהמוזמין. דאולי המוזמין חשבו שלא ראם שום אדם במקום אחר באותו זמן, ולכן הכניסו עצמן באותו שקר. אבל המזימין [אילו משקרים] איך לא יראו שהמוזמין יודעים האמת בעצמם, ויוכיחו שהאמת אתם. אבל כתב דסברא זו ל"מ במקום גזיה"כ של עדים, ומש"ה אמרו דעד זומם הוה חידוש.
ורבינו בחיי (דברים שם) הביא טעם נוסף בשם **ר"י** דאף הנידון עומד כנגד ב' הראשונים, והוה ג' במקום ב'. [ועפ"ז ביאר הא דהרגו אין נהרגין, דשוב הוה ב' כנגד ב']. [וצ"ל דהיינו טעמא דקרא, דהא לענין עדות תרי כמאה (וכדתנן לקמן ה:), ועוד כשהבע"ד פסול לעדות].

3 **והקוב"ש** (ב"ק מג) הביא דה**ר"ן** (חולין לג: בדה"ר) כתב ד'קבוע' [שאינו מתבטל ברוב] הוה חידוש, ואין לך אלא משעת חידושו. והק' דקי"ל כאביי דלמפרע נפסל, ולא אמרי' אין לך אלא משעת חידושו. וכתב דע"כ דעת הר"ן דעד זומם אינו חידוש.

4 אבל **החינוך ורבינו בחיי** (הנ"ל) הביאו בשם **ר"י** דכיון דהרגו הוה תרי ותרי. (וע' רמב"ן עה"ת יט יט).

5 אבל **הקוב"ש** (ב"ק נד) העלה צד דכל החידוש דעדים זוממים הוא במה שבתראי נאמנים. ולאחר שנתברר שקרנים ממילא יש עונש כאשר זמם. ועפ"ז דן דאף היכא דבא הרוג ברגליו, נימא דנתברר השקר ויפסלו. ודן דעכ"פ למ"ד עדים זוממין קנסא (וע"ע לקמן ב: וג.) בעינן הזמה גמורה. עי"ש מש"כ (לקמן ג.).

6 וכן **המהר"ל** (שופטים יט יט, ובאר הגולה באר הב' ב) ביאר חיוב כאשר זמם, דהמחשבה מתהפכת על החושב. משל לזורק אבן על הדבר, שחוזר עליו. וביאר דה"מ זממה במחשבה, אבל לאחר שנעשית המעשה [הרגו, אין נהרגין] הוה בגדר מעשה, ושוב אינו מתהפך.

עליהם[7].

והביא **דתוס'** (כתובות לב.) מבואר דיש חומר בעדים זוממים שמשלמים חמישה דברים, והק' אמאי נחשב חומר במה שהעדים מתחייבים כפי שומת ממון שזממו להפסידו, וכת' דמבואר דנחשב חיוב ה' דברים. כן היכא דזממו לחייבו קנס החיוב כאשר זמן נחשב חיוב קנס, ולא חיוב השלמת החסרון לחוד[8].

ו**בשו"ת רע"א** (קמא קעט) חקר היכא דקיבל עליו עד פסול להעיד, ואח"כ הוזם, האם יש בזה דין עדות[9] דעי"ז יש בהם חיוב כאשר זמם[10].

<u>מעידין אנו באיש פלוני שהוא בן גרושה</u>. ה**קצות** (לח ד, ובמשובב שם) הביא דעדות בן גרושה הוה כעדות איסורין[11], אלא דצריך ב' עדים להוציא מחזקת היתר. ולא הוה דין של תביעת ממון או עונש, אלא בירור האיסור.

וה**קצות** (שם) הביא מכאן דאף עד שמעיד נתנסך יינך[12] והוזמו, מתחייב לשלם דמי היין לבעליו. [אף דעצם העדות איסור בעלמא, כיון דיש הפסד לחבירו בזה]. והקצות העיר דכתיב כאשר זמם לעשות לאחיו, והני אין מחייבין אותו כלל, אלא שמעידים על היין. [ואפ"ה נחשב 'לאחיו' כיון דיש לו הפסד בדבר[13]].

וה**נתיבות** (שם) חלק דל"ש כאשר זמם אלא במידי דצריך עדות בבי"ד. אבל עדות איסורין, אף במקום דבעי ב' עדים אי"צ עדות בבי"ד[14]. וה**מנח"ח** (לז ה) כתב [טעם אחר] דאיסורין אי"צ גמר דין, כיון דאי"צ בי"ד. וגזיה"כ שאינן חייבין במחשבה ודיבור מלבד גמ"ד.

וה**גר"ח** (סטנסל שד) כתב דבפשוטו קבלת עדות בגיטין וקידושין ובן גרושה, ל"ש בזה גדר 'גמר דין', דכיון דקיבלו עדותם הוה בירור בעלמא[15] [והוה הוראה, ולא פסק דין[16]]. והא דמבואר בסוגיין דשייך בזה גדר הזמה, ונחשב דנגמר הדין. כיון דקיבלו עדותן הוה כלאחר זמר דין. אך שוב הביא דלשון הגמ' דבי"ד היו יושבין לייחס כהונה ולוייה, לומר זה כהן. ומשמע דשייך גמ"ד אף בפסול הגוף[17].

---

7 והקוב"ש ביאר עד"ז הא דאי' (כתובות לג.) דעדים זוממים אי"צ התראה. וה**רמב"ם** (כ ד) כתב הטעם משום דאין להם מעשה. והקוב"ש ביאר דהעונש אינו מחמת המעשה.
אמנם יש אופנים דלא שייך דגוף הפסק דין יעבור עליהם, אלא תוצאת החיוב. שהרי העידו שנרבע שורו וחייבים לסוקלו, מחוייבין לשלם. אף דל"ש להעביר את הפסק של סקילה של השור לנידון.

8 ואילו זממו עליו והעידו שחילל שבת, נסקלין 'סקילה של חילול שבת', ולא שיעור בעונש עדות שקר.

9 דה**ירושלמי** (הו' בראשונים שבועות לה) מסתפקת כשקיבל פסול האם שייך שבועת העדות.

10 וה**מרחשת** (קו' הזמה ב ב) חלק דכיון דהוזם, א"כ כלפי זה לא קיבלו. ואינו עד כלל.

11 דדעת ה**רמב"ם** (סנהדרין טז ו) דעד א' נאמן להעיד דאשה גרושה או זונה ופסולה לכהונה. אבל ה**תוס' רי"ד** (קידושין סה:, וריטב"א שם סו.) כת' דלהעיד שהאשה גרושה הוה דבר שבערוה. דאף פסול כהונה נחשב דבר שבערוה. וה**ש"ש** (ו טו) כת' דאף הרמב"ם מודה במעיד שהוא בן גרושה, דהוה פסול בתולדה. ודוקא היכא שמעיד על האשה עצמה שהיא גרושה או חללה נחשב איסורין.
וה**אחרונים** (שער"י ו ג, וע"ע מחנ"א עדות יג) כת' דהרמב"ם איירי היכא דבא לפנינו, ולא הוחזק מעיקרא. אבל כשהוחזק כהן ובאים להעיד שהוא בן גרושה צריך ב' עדים (כדאי' קידושין סו:).

12 ואף דהוה עד א' [והביא כן מדברי **תוס'** ב"מ ד.]. ואף דדרשי' (לקמן ג., ה:) עד שיזמו שניהם, היינו עדות דתלי בב' עדים.
וה**קוב"ש** (קוב"ב ב, וכן ב"ק מב) כתב **דרש"י** (ה:) כתב דדרשי' כל מקום שנאמר עד, הרי כאן שנים. א"כ לא נתחדש הזמה בעד א'. וכ"כ ה**רמב"ם** ב**פיה"מ** (ריש סוטה). אבל הביא ה**רמב"ם** (כא ה) מבואר דיש הזמה בעד א' דסוטה. [עי"ש]. [וכה"ק ה**אמר"ב** עדות יח].

13 וה**קצות** הביא ראיה כעי"ז, דבגמ' (סנהדרין י.) מבואר דאם העידו דשורו של פלוני נרבע, חייבין דמי שור לבעליו. אף דעצם הדין הוה חיוב השור. ויש שדחו דהבעלים נחשב 'נתבע' בדין תורה של חיוב השור, וכדאיתא (סנהדרין יט.) יבא בעל השור, דדין שור הנסקל הוה בפני בעליו. והבעלים עומדים בשעת קבלת עדות.
וה**קצות** הק' דמדברי ה**רמב"ם** (כ ח) פסק דעדים ששור הרג את הנפש אין משלמים כופר, אלא לוקים. ולכאורה משמע דאין משלמים על הפסד שורו [דא"כ משלם ממון ואינו לוקה, ע"ע לקמן בע"ב]. והקצות נדחק דאיירי באופן דליכא חיוב כופר.

14 וה**משובב** חלק, והביא דברי **שו"ת הר"ן** (לד) דכל זמן שלא העיד בבי"ד יכול לומר מבודה. [וכן בלא בי"ד הו"ל עד מפי עד]. אבל ה**מנח"ח** כתב דאף דבעי בי"ד, אינו בגדר גמר דין.

15 אף אי צריך בי"ד לקבלת העדים, מ"מ אין בזה גדר פסק דין. {ויל"ד דמ"מ כיון דיש כח בי"ד לקבלת העדות, בכלל זה מוטל על בי"ד להוציא לאור הבירור ע"פ העדות. ואף דאי"צ גדר תביעה או משא ומתן או פסק בדיני האיסור, מ"מ עצם קבלת העדות הוה פסק של בי"ד. ואפשר דזה כוונת הגר"ח בסו"ד}.

16 וכ"כ ה**חזו"א** (אה"ע כז ח) ע"ש. {אך אפשר דבעינן כח בי"ד לכפות לאפרושי מאיסורא, היכא שטוען דקים ליה שמותר. ובזה שייך גדרי הזמה}.

17 וה**ברכ"ש** (קידושין כא ו) הביא בשם ה**גר"ח** לחקור האם דבר שבערוה בעי פסק דין כממון. או דהוה

וה**שער"י** (ו ט) נקט דל"ש הזמה באיסורין, דעדותן הוה רק בירור, והוה רק גרמא להטעות את ב"ד. ודוקא גבי ממון הגדר שהעדים נותנים כח לדון. דכל היכא שהעדים פועלים בהגדתם לחדש כח ב"ד קרינן 'כאשר זמם לעשות', דזהו עשיה מה שמחדשים כח לב"ד. [ועי"ש שדן כופר, וע' בע"ב].

וה**אחרונים** הק' דבעדות בן גרושה או לברר באיסורין, מיד שנתקבל העדות ונגמר הדין כבר נפסק עליו פסול. וא"כ יתמעט מ'כאשר עשה' [לצד דיש מיעוט אף בדבר שישנו בחזרה]. (ויתבאר לקמן ה:).

ורע"א (שו"ת ק קעו) נקט דבעדות קידוש החודש ל"ש לא תענה, דלא העידו על 'רעך'. אבל ה**אחרונים** (ע' קה"י א) הביאו דב**תוס'** (כתובות כא:) מבואר דאף בקידוש החודש בעי עדות שאתה יכול להזימה[18]. וה**מנח"ח** (ד יג) ביאר דאם הוזמו לוקים [וכתי' הא' בתוס'[19]]. והמנח"ח כת' דאין באין להרשיע שום אדם[20], מ"מ כללא כייל דעדים זוממים לוקים מ'והצדיקו'[21]. והקה"י דן דעדות החודש נחשב 'ברעך', דיש בזה כמה נפק"מ לרעהו לענין שכירות ונדרים וכדו'.

אבל ה**רמב"ן** (עה"ת דברים ה יז) כתב דשייך איסור לא תענה אפי' כשמעיד דבר דאינו כלום, שלא יתחייב ע"ז בבי"ד[22]. כגון שיעיד שפלוני אמר ליתן לו מנה[23]. וה**אחרונים** דנו האם כוונת הרמב"ן שלוקה כה"ג, או דשייכא לאיסור עדות שקר. וה**מנח"ח** (לז ג) תמה דכיון דאין נפק"מ בדבר אינו בגדר עדות. ואם יעיד שקר בב"ד שפלוני אכל היום, וכי יעבור בלא תענה[24].

<u>או בן חלוצה.</u> ה**רמב"ן** ו**ריטב"א** הק' דבן חלוצה הוה פסול דרבנן, ואין בו דין הזמה מדאורייתא. אלא נקט ליה שיגרת לישנא, ע"ד הא דאי' (לקמן יג. וכ"מ). אבל ה**רמב"ם** (עדות כ ח) נקט בן חלוצה[25], ו**רע"א** דייק דאף דהוה פסול מדרבנן לוקה מדאורייתא. והעדים עוברים מדאורייתא בלא תענה[26]. ויש שדנו דתליא האם מלקות הוה משום לא תענה [ויש כאן עדות ברעהו], אבל אי נתחגש מלקות מחודש עונש דזוממי בן גרושה, בעדות זו לא נתחדש בתורה עונש זה[27].

<u>אין אומרים יעשה זה וכו' אלא לוקה וכו'.</u> ה**ריטב"א** כתב דנקט לשון יחיד, כלישנא דקרא ועשיתם לו. אף דל"ש כאשר זמם אלא בב' עדים. [וכ"כ ב**הג' מים חיים**]. אבל יש **אחרונים** שדנו שאף כשהוזם א' מהם ילקה משום לא תענה, ודוקא בדין כאשר זמם בענין שיוזמו כולם. וה**חזו"א** (ב"ק יח יב) דחה די"ל דדוקא ב' עדים העידו שקר שנעשה עוול גדול בישראל, גילתה תורה שילקה על לא תענה. אבל אם א' העיד אמת וא' שקר לא נתחדש מלקות.

<u>שם.</u> ה**רמב"ן** (וריטב"א) הק' אמאי אינו משלם על מה שזממנו להפסידו מתנות כהונה.

הוראת איסור והיתר גרידא.

18 ועוד יש שהביאו דה**תוס' הרא"ש** ו**ריטב"א** (כתובות לב:) כתבו דלאו דלא תענה הותר מכללו, דמאיימין אעדי קידוש החודש (ר"ה כ.). ומבואר בדבריהם דיש איסור לא תענה בעדות קידוש החודש.

19 אך הקה"י הביא דה**בית הלוי** (ג ו ג) כת' דבעדות קידושין וכדו' בענין עדות שיכול להתברר שהוא שקר ע"י מעשה הזמה. ואף דל"ש עונש כאשר זמם [או מלקות].

20 ועוד העיר המנח"ח דבדיעבד אילו קידשו החודש ע"פ עדי שקר המעשה קיים, דדרשי' אתם אפי' מוטעים ואפי' מזידים. [והעדות אינו גורם לפסק דין, דפסק הב"ד הוה אף בלא עדות כלל].

21 וה**מנח"ח** (שם יד) דן היכא שהעדים נעשו עכשיו גדולים, שנולדו בר"ח וע"י קידוש החודש הם גדולים, והעלה צד דאפשר לקבל עדות, כיון דע"י העדות הם גדולים [אף דבשעת מעשה ומתן עדיין הם קטנים], אך דחה דהוה עדות שא"א יכול להזימה [ותלי בב' התי' בתוס']. דע"י שיוזמו נתברר שהיו קטנים. [ויל"ד בזה, דקידוש החודש לא נתבטל אף דהוה מוטעה].

22 אבל ה**רמב"ן** (לקמן בסוה"ע) כת' דלמ"ד כופרא כפרה אין כופין אותו, ועיקר חיובו לשמים. ומש"ה העדים זוממים אין לוקין. דאין עדות כאן אלא לשמים. [ובפשוטו מבואר ברמב"ן (בכ"מ) דמלקות דבן גרושה משום לא תענה, א"כ מבואר דכיון דלא הוה תביעת ממון ליכא לא תענה].

23 וב**משנה** (שבועות לה.) איתא דאין חיוב שבועת העדות כשמשביע עדים שיעידו שאמר פלוני ליתן לי מאתיים זוז. דממעטינן מקרא דדוקא תביעת ממון ויש לו [ממון אצלו].

24 וה**אחרונים** דנו להעמיד דברי הרמב"ן במתנה מועטת דאסור לחזור בו, ויש לו עליו 'תביעה' כל זמן שלא חזר, ואף דיכול לחזור. ועוד יש שהעמידו במתנה לעני, דאסור לחזור מדין אמירה לצדקה.

25 וכן דייק ה**ערול"נ** דה**נמוק"י** כתב דהוה חלל מדרבנן, דע"ז שפיר חשיב הזמה והפסד.

26 ומדאורייתא נחשב שיש כאן חיוב ע"פ העדים, דע"פ עדותם הב"ד אוסרים אותו באיסור דרבנן. [וק"ק דהיכא דהעדים גרמו לב"ד לתקן תקנה חדשה וכי יחשב לא תענה. וצ"ל דלאחר שתקנו גדרים בתקנות חכמים, אף מדאורייתא נחשב שהוא תוצאה מהעדות].

27 ו**רע"א** תי' כן לשיטתו דנקט בכ"מ דהוה מלקות מלא תענה, ובכל עדים שזממו דלא שייך כאשר זמם לוקים.

אבל ב**רמב"ם** (הו' בע"ב) משמע דלוקה משום עונש הזמה. וצ"ע. [ואילו ה**רמב"ן** ו**ריטב"א** (בע"ב) מבואר דלוקה משום לא תענה, ואפ"ה נקטו הכא דבעדות דרבנן אינו לוקה].

והר**יטב"א** תי' בשם הר**שב"א** דלא קייץ, ומסתמא לא אמרה תורה אלא במידי דקייץ, שאפשר לעשות לו מיד[28].

והר**מב"ן** תי' דהוה גרמא בעלמא. דלאו ברי היזיקא וכדינא דגרמי[29]. ועוד דל"ש דינו דגרמי בעדים זוממין, שהרי לא הפסידו לו כלל. ורחמנא אמר כאשר זמם לעשות לאחיו, ולא כאשר זמם לגרום.

אבל ה**שער המלך** (ס"ה ביאמ"ק ו י, הו' בערול"נ) הק' דדעת ה**רמב"ם** (תרומות י יב) דכשנמצא בן גרושה מתחייב לשלם על תרומה שכבר אכל. ובמה שכבר אכל הוה קייץ וברי היזיקא[30].

ועוד תי' ה**רמב"ן** (וריטב"א בשם תוס') כיון דל"ש הזמה בגוף העדות לפוסלו, לא אמרי' הזמה במקצת. וכדאמרי' (בגמ' בסמוך) ולא לזרעו[31].

וה**מאירי** כתב דאין תשלומין במקום מלקות. וצ"ב דעד זומם משלם ואינו לוקה (כדתנן ד.). והגמ' (כתובות לב:) פי' דגלי קרא כאשר זמם. וצריך לחלק דה"מ היכא דעיקר העדות למלקות, אבל הכא הוה רק בתולדה, ונחשב גרמא בעלמא.

רש"י ד"ה אין אומרים. והן כהנים. והר**יטב"א** הביא בשם **תוס**' דאף בישראל יש נפק"מ במה שפוסל אשה לכהונה בביאתו. ועד"ז כתב ה**מאירי** דבתו תהא פסולה לכהונה. ויש שביארו דסברת רש"י לא שייך חלות 'חלל' במי שאינו כהן [ואף בדין חללות דכאשר זמם].

אלא לוקה ארבעים. בגמ' (בע"ב) מבואר דילפי' מלקות מ'והצדיקו'. ה**אחרונים** חקרו (ונח' ה**ראשונים** יתבאר בע"ב) בגדר חיוב מלקות, אי נתחדש מלקות כעונש על זממתו, כעין גדר כאשר זמם[32]. או גלי קרא דלוקה על העדות שקר ומשום 'לא תענה'. [ואף דדעת רבנן[33] (במשנה ד.) דכל עדים זוממים אין לוקין משום לא תענה[34]].

וה**מנח"ח** (לז יד) נסתפק דאף דהוזמו קודם גמר דין ילקה משום לא תענה. [וה**אחרונים** הביאו דלפרש"י לקמן ה: מפורש דלא כן, עי"ש]. אבל ה**אר"ש** (יח) די"ל דגלי קרא רק היכא דבדיבורייהו איתעביד מעשה, ונגמר הדין[35]. ועד"ז כתב ה**חזו"א** (יח יב) דלא גלי קרא אלא דומיה דשאר הזמה.

ועוד נסתפק המנח"ח דאף באופן שבי"ד עשו מעשה על פיהם, אף דחיוב כאשר זמם נתמעט 'ולא כאשר עשה', מ"מ ילקה משום לא תענה (וכ"כ ה**נתיבות** א ג, **רע"א** קעו, ועוד אחרונים).

ו**בגמ'** (כתובות לג.) אי' דעדים זוממין אי"צ התראה. ולחד לישנא שם הטעם דמי איכא מידי דאינהו בעו קטיל בלא התראה וכו'. ומבואר שם דאף מלקות דבן גרושה אי"צ התראה, דדרשי' משפט א' יהא לכם משפט השווה לכולכם. וה**אחרונים** העירו דבשלמא אי הוה מלקות ד'והצדיקו', וכעין כאשר זמם, שייך בזה משפט השווה. אבל לצד דגלי קרא דלוקה על לאו דלא תענה, א"כ מה שייך בזה 'משפט שווה'[36].

---

28 [וע' לקמן ג. גבי הלואה לי' שנים].

29 [משמע דלתי' הא' אילו מתחייב מדינא דגרמי, יש בזה גדרי כאשר זמם. דנחשב זמם להזיק. ובתי' הב' חלק דמ"מ הוה גדר גרמא]. והר**יטב"א** כתב בשם ה**רא"ה** דלא בריא היזיקא, וגרמא בעלמא, דמי יימר דיהבו לו, דאין שעבוד לבעלים אלא מצות נתינה, ויש טובת הנאה לבעלים. וכדבר של"ב לעולם, כאשר זמם לעשות ולא כאשר זמם לגרום. [ומשמע דמה"ט אינו בכלל גרמי בנזיקין. וכצד הא'].

30 [ודלא כ**תוס**' (יבמות לד.) דפטור משום גזיה"כ דחלל שעבד עבודתו כשירה]. וה**אחיעזר** (ג סג) חילק דדוקא אכל בשוגג, דהוה משתרשי מתנות כהונה. אבל אכל במזיד הוה גזלן, ומזיק מתנות כהונה פטור דהוה ממון שאין לו תובעים (חולין קל:).

31 והר**מב"ן** הוסיף שהרי אף לבניו של נדון זה היה מפסיד מהם מתנות כהונה ואינו חייב. [ויל"ד האם הטעם משום דלא דנו ע"ז בבי"ד].

32 והר"י **מלוניל** כתב דלוקה משום והיה אם בן הכות, א"נ משום לא תענה [משמע דנסתפק בזה, א"נ למ"ד דלאו שאין בו מעשה לוקה].

33 אבל דעת ר' מאיר דעדים זוממים לחיוב מלקות וכן חיוב ממון לוקים גם משום לא תענה.

34 דהוה לאו שאין בו מעשה, וכן לא תענה איצטריך לאזהרת עדים זוממים, ולאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד אין לוקין עליו.

35 וכעי"ז יל"פ בדברי **ר' נסים גאון** (בתו"י כריתות ד), וכעי"ז רבינו יונה בשיטמ"ק (ב"ק ה.).

36 אמנם ה**שיטמ"ק** (כתובות בשם שיטה ישנה) ביאר דילפי' אלאו דלא תענה, בין נתחייב מיתה או מלקות.

אמנם ה**תוס' שאנץ** (בשיטמ"ק ב"ק עד:) כתב דדוקא מלקות דכאשר זמם לוקה בלא התראה, דהוה קנס לר' עקיבא. אבל מלקות דעדי בן גרושה, לוקה אעון עדות שקר, ובעי התראה [דאינו קנס]. [וכן ה**מאירי** ב: הביא בזה מח']. וה**אבנ"מ** (ז יב) תמה דהוה נגד הגמ' בכתובות[37].

א"א יכול להזימה

תוד"ה מעידין. הא הוה עדות שאי אתה יכול להזימה ואין זו עדות וכו'. [כדאית' סנהדרין מא., עח., וב"ק עה: דל"מ העדות באופן שלא יוכל להתקיים חיוב כאשר זמם[38], ובגמ' (סנהדרין מא:) מבואר דמש"ה אם העד אינו יודע באיזה שעה וכו', עדותו בטילה. דהו"ל עדות שא"א יכול להזימה[39]. **ורש"י** (סנהדרין מא., פסחים יב.) פי' הטעם הואיל וא"א לקיים בו ודרשת וחקרת וכו' והנה עד שקר[40]. וכ"כ **תוס'** (בתי' הב') דבעי שיהא ראוי לקיים פרשת כאשר זמם.

אבל **רש"י** (סנהדרין יז:) כת' דבעינן שיהא יכול להזימה, שיתייראו אלו מהם שיבאו ויזימום[41]. וה**קוב"ש** (קיב) כתב דנח' בזה סומכוס ורבנן (ב"ק עה:).

בא"ד וי"ל כיון דלוקין הוי כאשר זמם והוי שפיר יכול להזימה. וכעי"ז כת' **תוס'** (כתובות לג.) דנתקיים הזמה במלקות. ב**הג' מים חיים** (שם) ביאר דהטעם דבעי עדות שיוכל להזימה, שהעדים ייראו להעיד שקר[42] [וכמ"ש **רש"י** סנהדרין יז:], וה"נ מתיירא להעיד שקר, כיון שילקה.

אבל ה**תוס' הרא"ש** (בשיטמ"ק ב"ק עה:) כת' דמרבינן מלקות דבן גרושה מ'והיה אם בן הכות' (לקמן בע"ב), ומסתבר לקיים כאשר זמם בזה, וכיון דאי אפשר לקיים בכה"ג כאשר זמם מסתבר לאוקמי קרא במלקות.

והרא"ש כת' דמ"מ בעדות ממון שהודה לדברי העד נחשב עדות שאי אתה יכול להזימה, דבעינן שיתקיים כאשר זמם[43], וכה"ג לא מוקמי' קרא דוהיה אם בן הכות הרשע[44].

וה**תוס' רי"ד** (ב"ק פד.) תי' עוד דדוקא במעידין על הטריפה נחשב דאינו יכול להזימה, שהטריפה הוא הגורם שלא נוכל להזימה. אבל במעידין שהוא בן גרושה זה שמעידים עליו אינו גורם שלא תוכל להזים, אלא מפני שא"א לעשותן בני גרושה. ומש"ה עדותן קיימת. [וצ"ב מ"ש].

בא"ד וקשה וכו' לאוסרה על בעלה וכו' הא מ"מ לוקין. [מבואר בתוס' דעדים שאוסרים אשה על

[דאף חיוב מיתה דכאשר זמם הוה מחמת אזהרת לא תענה (לרבנן לקמן ד:), והוה גילוי על האזהרה. ולא דין בצורת העונש].

37 ולכאורה לא גרסו כן בגמ' בכתובות. ובעל המפתחות לאבנ"מ (חתנו, בסוה"ס) יישב דתלי במח' אי לוקה אלאו שאין בו מעשה. דהתוס' שאנץ קאי למ"ד לוקין אלאו שאין בו מעשה, ולדידיה לוקה משום 'לא תענה', ואינו מגדרי 'והצדיקו'. והגמ' כתובות קאי למ"ד גלי קרא דוהצדיקו, דשייך לכאשר זמם.

38 ומש"ה ל"מ עדות על טריפה שהרג [דההורג טריפה, או זומם על טריפה אינו חייב מיתה]. וכן באופן שלא התרו באשה, שיכולים לומר דבאו להעיד לאוסרה על בעלה. ובגמ' ב"ק

39 ו**רש"י** (שם) הוסיף דמש"ה בעי כל ז' חקירות. [ויש **אחרונים** שדנו דהטעם דיכול להזימה הוה גילוי בעלמא דהדין חקירות מעכב].

40 וה**קוב"ש** (פסחים מז) פי' שאין כח עדות אלא אם הוא באותו אופן הכתוב אבל באופן אחר מהכתוב לא מצינו שתועיל עדותן, ואין אנו יכולין לחדש דין עדות מעצמנו. אך הק' דלכאורה תלי במח' (סנהד' מה.) אי בעינן קרא כדכתיב.

41 ד**בגמ'** (סנהדרין שם) איתא דאין מעמידין סנהדרין בעיר אא"כ יש בו ק"כ איש [עי"ש החשבון], דבעי שיהיו זוממי זוממין. [אמנם התם בלא"ה יכול להזימן ע"י התלמידין וי' בטלנים וכו'. אלא דבעי היכר לזוממי זוממין].

42 ויל"פ דהוה טעמא דקרא, אמאי בעי עדות שיהא ראוי לקיים כאשר זמם [ולפ"ז י"ל דב' תי' התוס' לא פליגי]. אמנם ה**גבורת ארי** (ה:) נקט דעדות שא"א יכול להזימה לא נחשב 'עד פסול', אלא חשש משקר [ומש"ה לא אמרי' עדות שא"א יכול להזימה, ע' לקמן].

43 דלולי הודאתו היתה מתקיים כאשר זמם.

44 דהרא"ש (שם) דן היכא דהבע"ד מודה לדברי העד, ואח"כ הוזם, האם לוקה משום לא תענה כיון שהעידו שקר, ולענין מלקות אין הודאתו מועלת. ודן להוכיח דליכא 'לא תענה', דא"כ יחשב עדות שיכול להזימה, דומיא דבן גרושה. [וכהך תי' בתוס']. והרא"ש דחה דבבן גרושה מרבינן המלקות מוהיה אם בן הכות הרשע, ומסתבר לאוקמי קרא בזה, ומשא"כ התם [דאף אי לוקה, לא יחשב יכול להזימה].
{ולכאורה הרא"ש בקו' נקט דלוקה משום לא תענה, ואפ"ה נחשב יכול להזימה מחמת עונש המלקות, וכסברת המים חיים. והרא"ש דחה דדוקא מלקות דכאשר זמם מהני, ולא מלקות דלא תענה}.

בעלה שהוזמו לוקין. כיון דל"ש בזה כאשר זמם. א"נ משום לא תענה]. **והאחרונים** דנו כל עדים דקידושין וגיטין, הא ל"ש כאשר זמם, ואמאי אין בזה חסרון עדות שא"א יכול להזימה. **והנוב"י** (אה"ע ק נח) תי' דכיון דל"ש בזה כאשר זמם, אי"צ יכול להזימה, וע"ד התי' הב' **בתוס'**. [והנוב"י נקט דאף היכא דליכא מלקות כלל]. **ובהג' ברוך טעם** (שם) חלק דעדים שהעידו על אשה לאוסרה לעלמא והוזמו לוקין, ומש"ה נחשב יכול להזימה. אבל אם אין בהם עונש הזמה כלל לא מקרי עדים.

והתוס' ר"פ (בשיטמ"ק ב"ק טו.) הק' אמאי איצטריך קרא למעט נשים מעדות, לולי הא דנתרבו לענין עונשין, תיפו"ל דהוה עדות שא"א יכול להזימה[45]. [וכ"כ **רש"י** (ב"ק פח.) דנשים פסולין לעדות, ועוד דהוה עדות שא"א יכול להזימה[46]]. והתור"פ תי' דסד"א דאיצטריך למעט נשים מעדות בן גרושה, שאינה בתורת כאשר זמם. ואיצטריך לפוסלם אף מעדות זו. [ומבואר דעדות בן גרושה אי"צ ראוי להזימה, אף למלקות].

והפוסקים (חו"מ לג יז, ועי"ש סמ"ע ורע"א) דנו האם אף עדות ממון בעי עדות שא"א יכול להזימה. **והדרכ"מ** (שם ט) כת' הביא מדברי **הנמוק"י** (סנהדרין י: בדה"ר) דאי"צ יכול להזימה. וכ"מ **ברמב"ם** (מלוה יז ט)[47].

והראשונים[48] הביאו צד דהטעם דאין עד נעשה דיין, משום דבעינן יכול להזימה. **והש"ך** (לג טז) הביא דמבואר דאף בדיני ממון בעי יכול להזימה. אבל **הדרכ"מ** הביא דה**מרדכי** (תרצו) הביא דאיירי בעדים דיכול להזימה.

והנודע ביהודה (אה"ע ק עב) האריך דבעדות ממון אף מדאורייתא לא בעי דרישה וחקירה. [**ובבית הלוי** (ג ה) האריך לחלוק, דמדאורייתא בעי יכול להזימה. וכ"ד **שו"ת רע"א** ק קעו].

ודעת הבעה"מ (כתובות ח: בדה"ר, והו' בשא"ר שם, ובש"ך הנ"ל) **דבשטרות ל"ש כאשר זמם כלל, ולא בעי יכול להזימה.**

והפנ"י (כתובות כא: קו"א סח) הביא דמבואר [בתוס' הנ"ל] עוד דאף עדי קידוש החודש בעי יכול להזימה. וכתב דלמש"כ תוס' (כאן) דהיכא דל"ש כאשר זמם לא בעי יכול להזימה, ניחא. ועוד כתב דעכ"פ אילו הוזם יפסל לכל עדות.

<u>בא"ד וי"ל דהתם כיון שבאין לחייבו מיתה וכו' לא מקיים כאשר זמם במלקות</u>. [לסברת המים חיים יל"פ דלענין להרוג, לא סגי במה שירא ללקות, ובעינן שיירא למות. אבל לדברי הרא"ש הנ"ל כוונת התוס' דנתחדש בקרא דבעי יד ביד ממש. וכ"מ לשון התוס']. אבל ב**תוס'** (כתובות לג., וכ"כ ה**רמב"ן** כאן) משמע דאילו זוממי טריפה היו לוקים, היה נחשב יכול להזימה. אף שזממו להרגו.

<u>בא"ד יש לדקדק וכו' שהוא ממזר</u> [וכ"ה **בתוספתא**]. וי"ל דנקטי' דקאי אזוממי בת כהן (סנהדרין פט.) וכו'. **והרמב"ן** (וריטב"א) תי' עוד דהני שכיחא טפי. א"נ קמ"ל דאע"ג דמפסיד לו בתרומה ומתנות כהונה [וכנ"ל], לוקה לחוד.

<u>תוד"ה מעידין</u> [הב']. וא"ת האיך הם יכולים לחייב גלות בעדותן וכו'. **והריטב"א** הוסיף דאם הוא מודה לדברי העד אין כאן הזמה, וכדאיתא (ב"ק עה:)[49]. [ובזה מתפרש הא דתוס' הק' כן הכא, ולא הק' בעלמא היכי משכח"ל חיוב גלות ע"פ עדים[50], הא יכול לומר מזיד הייתי].

והרמב"ן וריטב"א תי' די"ל דמודה, אבל אמר שלא בפניכם. דכה"ג לא נחשב מודה לדברי

---

45 **והר"ש איגר** (בשו"ת רע"א ק קעו) דן אמאי איצטריך קרא לפסול קטן לעדות, תיפו"ל דהוה עדות שא"א יכול להזימה [ודן נפק"מ לתחילתו בפסול. ועי"ש עוד].

46 **ורע"א** (שו"ת ק קעו) כתב דפסול אף לעדות ממון, דמדאור' אף ממון בעי דרישה וחקירה. ואף דבתר דביטלו דרישה וחקירה, אי"צ יכול להזימה. ומ"מ הק' דנפק"מ דבעי קרא לפוסלה לעדות קידוש החודש, דאי"צ יכול להזימה. ול"ש אף מלקות דלא תענה.

47 שה**רמב"ם** כתב דאי"צ דרישה וחקירה בממון, אע"פ שעדות זו אי אתה יכול להזימה שאין מדקדקין בדיני ממונות בדרישה וחקירה כמו שיתבאר כדי שלא תנעול דלת בפני לווין. ומשמע דמדאור' צריך דרישה וחקירה.

48 תוס' סנהדרין ט., י"מ בתוס' כתובות כא: וב"ק צ:, מרדכי סנהדרין תרצו. וע' רי"ף סנהדרין ח: בדה"ס בשם ירושלמי ועוד.

49 ומבואר בדברי הריטב"א דהא דאיתא (ב"ק שם) דאם הודה לדברי העד אין חיוב כאשר זמם קאי אף בחיוב גלות, ואף דאינו מתחייב ע"פ הודאתו. אבל **בראב"ש** (בשיטמ"ק ב"ק עה:) מבואר דדוקא בממון דתליא במחילה ושייך הודאת בע"ד. **והתומים** (לח) נסתפק בזה.

50 וצ"ל דכל דין גלות בתורה הוא במקום שמודה. וע"ע בסמוך דהריטב"א נסתפק אי גולה ע"פ עצמו.

העד (כדאי' בב"ק עה:).

והר**יטב"א** נסתפק דמ"מ כיון דמודה, נתחייב גלות ע"פ עצמו, שהגלות כפרה [וכמו קרבן]. וכתב די"ל דאינו גולה ע"פ עצמו, שהרי יש בזה חיוב מיתה אם יצא מהעיר מקלט. [ותליא בגדר החיוב גלות, ויל"ד דהא אף היכא דליכא גואל הדם מחוייב לגלות. ובעזה"י יתבאר לקמן]. ומיהו אף אי גולה עפ עצמו כיון דבאידנא דמסהדי לא נתחייב

והר**יטב"א** הביא בשם **אחרים** דאיירי שהעדים מעידים שנתחייב גלות בבי"ד פלוני. [וכן רמז הרמב"ן].

באו"ד דהא יכול לומר מזיד הייתי וכו'. ה**מהרש"א** הק' דאין אדם משים עצמו רשע. [לצד דאף בגדרי 'טענה' אמרי' דאינו משים עצמו רשע. ואכמ"ל]. וב**שו"ת שבות יעקב** (א קע) תי' דכוונת התוס' דהיה קרוב למזיד.

וה**אחרונים** (הג' ראמ"ה, פור"י) כת' דאינו טוען מזיד כיון דירא מגואל הדם. ועוד דמכניסים אותו לכיפה (סנהדרין פא:).

באו"ד אבל כיון דשתיק כהודאה. אבל ה**ריטב"א** כת' דאינו הודאה [ליחשב מודה לדברי עד, וכנ"ל] ולא הכחשה. [ויל"ד האם תוס' פליגי].

רש"י ד"ה התם קאי. מסנהדרין סליק, דתנן בשילהי הנחנקין דהוא סיומא דסנהדרין. ה**ריטב"א** כתב דנראין הדברין דפרק הנחנקין הוא פרק אחרון במס' סנהדרין[51]. [וכ"ה במשניות שלנו ובירושלמי, אבל בגמ' דידן פרק 'חלק' הוא אחרי הנחנקין].

תוד"ה כל. פה"ק שאין להם נס והמלטה. ו**רש"י** (לפנינו) כתב דאין להם לצפות מיתה אחרת. וצ"ב מה צד שיתחייבו מיתה אחרת [וי"ל דזה בכלל קו' התוס']. באו"ד לכך פי' ר"י מקדימין וכו', אבל ודאי נהרגין בכל מיתה. ודעת ר"י דבכל חייבי מיתות ילפי' הכי. [ותוס' הק' ע"ז[52]]. אבל **תוס'** (סנהדרין מה: בתי' הב') תי' דבורח שאני. ודוקא כשברח אפשר להרוג בכל מיתה[53].

וב**חי' הר"ן** (סנהדרין פ:) כת' דברוצח נתחדש שאפשר להורגו אפי' במיתה חמורה. אבל בשאר חייבי מיתות אפשר לשנותם רק מחמור לקל. [וכדאי' (שם) דחייבי מיתות שנתערבו ידונו בקלה. והגמ' העמידה באופן דיש התראה אף למיתה קלה[54]].

באו"ד וכן קשה דבתוספתא תניא אבל הזוממין וכו' אתה ממיתם בכל מיתה. [וצ"ב דלפ"ז מבואר בתוספתא דאף עדים זוממין ילפי', והוה ג' כתובים כא'. ולא שאר חיובי מיתות. וב**תוס' שאנץ** הביא הגיר' ב**תוספתא** 'כל חייבי מיתות', וכ"ג ה**מהרש"א** בתוס'[55]].

באו"ד ותי' ה"ר יוסף וכו' אבל מד' מיתות[56] פשיטא נמיתם. מבואר דעיקר חיובו הוה 'מיתה', וכגדרי ד' מיתות. ואף דלכתחילה בעינן מיתה הכתובה בו, כשא"א מהני בכל מיתה. אבל מיתה שאינה כתובה כלל אין רשות להורגו [מלבד רוצח וגואל הדם].

ויש שחקרו בגדר דין ד' מיתות, האם עיקר החיוב הוא 'מיתה', אלא שנמסרו ד' צורות. או דהוה ד' עונשין בפנ"ע.

תוד"ה זוממי בת כהן. אבל אם לא היה נידון ע"פ עדותן וכו' ומתחילה היה ר"י מסופק וכו'. **תוס'** חידשו דנאמר גזיה"כ דהעדים נידונים לחנק, אף דזממו רק עליה, ובשריפה. וק"ק מה שייך בזה כאשר זמם דהא לא זממו לחיוב חנק. וה**מהרש"ל** (חכמת שלמה כאן) כתב דנחשב כאילו נידון

---

51 והר**יטב"א** הביא יש נותנין טעם לדבר, דפרק חלק קאי אאנשי עיר הנידחת, שהם בסייף. וקודם לפרק הנחנקין דקי"ל כרבנן (סנהדרין מט:) דחנק קל.

52 וב**גמ'** (סנהדרין מה:) משמע דתלי אי דרשי' קרא כדכתיב.

53 וה**גבו"א** תמה בזה. וה**אחרונים** ביארו דכיון דעיקר חיובו הוה מיתה, והוא מונע הקיום כדין, אפשר בכל אופן שהורגו.

54 דב**גמ'** (סנהדרין פ:) איתא דמחוייבי מיתות שנתערבו, ידונו כקל שבהן. והגמ' מק' ש"מ דנחשב התראתו לדבר הקל מהני לחמור. [ותלי בנידון (כתובות לג.) אי מותרה לדבר החמור הוה מותרה לקל]. ומשמע דאפשר להורגו במיתה קלה [מדין בכלל מאתיים מנה, וכ"כ ב**חי' הר"ן** שם, עי"ש שהאריך], בכל חייבי מיתות. ובתוס' (שם) מבואר דהוה מלבד הילפותא מרוצח, וברוצח אפשר בכל מיתה בלא התראה. [וה**חזו"א** (כב ליק' מה) הק' לר"י אמאי בעי התראה, ולהך טעם].

55 [וכ"ה ב**תוספתא** לפנינו (סנהדרין יב ג), וכ"פ ה**רמב"ם** (סנהדרין יד ח), עי"ש **כס"מ**].

56 ומשמע דהיינו דוקא בצורת קיום הד' מיתות. ואף דאמרי' (כתובות ל) דד' מיתות לא בטלי, ומי שמחוייב מיתה מת מענין אותו המיתה, נופל מהגג וחיה דורסתו במקום סקילה. נופל בדליקה או נחש מכישו הוה שריפה וכו'. מ"מ אין רשות להורגו בחץ וכו', דאין זה צורת מיתת ב"ד.

אבועל. אבל לשון **שו"ת הרשב"א** (ג קיג) מיתה הראוי לבועל[57].

אבל ה**תוי"ט** (סוף סנהדרין) הביא דמשמע **ברש"י** וה**רמב"ם**[58] דהעידו אף על הבועל, ולפ"ז החיוב חנק מחמת שזממו על הבועל. ומשמע דאם העידו רק עליה חייבין שריפה. אבל אפשר דאם העידו רק עליה חייבין במיתתה. וכן דייק ה**ריטב"א** מ**רש"י** בסוגיין, והכריע כדבריו.

וה**גבו"א** תמה דהיכי משכח"ל זוממי בת כהן ובועלה, דהא אין דנים שניהם ביום א' (כדאיתא בסנהדרין מו), א"כ היאך משכח"ל דהו"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה לתרוייהו.

ולא לזרעו

<u>וליפסלוהו לדידיה וכו'</u>. ה**ריטב"א** פי' דכיון דאין פסולם אלא דרך קנס, אפשר שיהא הוא פסול, וזרעו כשר. וה**אחרונים** דנו לס"ד דנפסל מחמת כאשר זמם, האם גדר העונש דנהפך להיות חלל בעצם, או דיש בו דיני חללות. וה**גר"ח** (סטנסל) חקר האם הוה חלל אף לקולא, או רק לחומרא. (ע' בסמוך).

<u>בעינן כאשר זמם וליכא</u>. דל"ש דין כאשר זמם במקצת. וה**אחרונים** דנו דבפשוטו סברת הגמ' דכה"ג לא מתקיים כאשר זמם אצלו, כיון דאינו פוסל את בניו. [וכעי"ז כתב ה**ריטב"א** (ע' בסמוך) דכל החסרון בבניו דהוה כרעיה. אמנם בשאר ראשונים משמע דלא חילקו].

וה**רמב"ן** ו**ריטב"א** (לעיל) הק' דבגמ' (סנהדרין ט:) איתא דעדים זוממים על אשה שזינתה, נהרגין ואין משלמין משום קים ליה בדרבה מיניה. ולא אמרי' דמתקיים הזמה לחצאין. ותי' דהתם קים ליה בדרבה מיניה, והמיתה עומדת במקום שניהם[59]. ונחשב הזמה בכולה.

ועוד תי' ה**רמב"ן** דהתם בהאי גברא מתקיים כאשר זמם במקצת[60], אבל הכא כלפי הבן לא מתקים כאשר זמם כלל.

וה**חת"ס** ו**מנח"ח** (תסד כא) הק' דלדעת ה**רמב"ם** (ע"ז ד ו) בעיר הנידחת הורגין אף את הטף, א"כ כל עדות עיר הנידחת הו"ל א"י להזימה, שלא יהרגו את הטף של העדים. וה**קה"י** (ב) תי' דעדים שהעידו על כמה בני אדם חיוב מיתה כלפי כל א', ואף דהוה ב' מיתות כנגד ק'. וה"נ בעיר הנידחת מתחייב מיתה אף כנגד הטף. וה"נ בסוגיין כוונת הגמ' דפוסל את בניו שיוולדו בעתיד[61]. [וכ"כ האפיק"י א לח]. אך הק' דהרמב"ן (הנ"ל) לא חילק בזה. [וע"ש מש"כ עוד].

<u>תוד"ה בעינן</u>. קשיא היכא שמעידים שהוא מצרי שני[62] וכו' וי"ל דמ"מ אשתו נפסלת וכו'. וה**ריטב"א** הוסיף בשם **תוס'** דאפי' אין לו אשה אין לחלוק. ו**רע"א** (בגהש"ס) הק' למ"ד (יבמות סט.) דמצרי שני אינו פוסל את אשתו. [וה**אפיק"י** (א לח) האריך לפלפל].

וה**מאירי** עמד בזה, וכתב דאף למ"ד דאינו פוסל את אשתו, הרי פוסל את אביו, ודרשי' ולא לאביו[63]. [וכ"כ ב**הג' רד"ל**].

וה**ריטב"א** חלק דבשלמא זרעו, דהוה כרעא דידיה י"ל דלא מתקיים כאשר זמם במקצת. אבל גבי אשתו הוה נידון בפנ"ע[64]. ותי' דמ"מ אין לחלק בפסולי יוחסין.

<u>שם</u>. ו**רע"א** וה**פור"י** תי' קו' התוס' דל"ש כאשר זמם בפסולי קהל, דא"כ יפסלו בבת

---

57 ויל"פ דאף לבת כהן יש חיוב חנק מלבד החיוב שריפה, והדין כאשר זמם הו' מחמת החיוב חנק שלה. [ויל"ד דהא לא נגמר דינם לזה]. ועוד יש שפי' דגדר כאשר זמם דהעדים נכנסו לחיוב האשה, וגדר דין בת כהן דדוקא היא עצמה בשריפה, וצורת הקיום אצלו בחנק.

58 ש**רש"י** (שם צ.) כתב דהיכא דמתחייבין איש ואשה בעדותן. והביא לשון ה**רמב"ם** (כ י) דהעידו על שניהם.

59 [וה**אחרונים** חקרו בגדר קלב"ם, ומבואר מדברי הנך ראשונים דאינו בגדר 'פטור', אלא דנכלל עונשו בזה].

60 ויסוד לדבריו מדעת **ר"ת** (תוס' כתובות לא, וע' אריכות **בר"ן** סנהדרין ט:) דאמרי' קלב"ם אף בממון לזה ונפשות לזה, אלא דבמקום הזמה לשני בנ"א בעינן שיתקיים כאשר זמם לכל א'.

61 ויל"ד האם לס"ד בניו שנולדו כבר יפסלו. או דכבר לא תליא בדין דידיה, אלא בנים שיוולדו אח"כ.

62 וב**הג' ראמ"ה** תי' דל"ש הזמה בעדות איסור (ע' לעיל). אלא דעדות בן גרושה פוסלו ממתנות כהונה. ושייכא לממון.

63 [ויל"ד דהתם אינו תולדה מהפסול דידיה, וכיון דלא דנו עליו בבי"ד ל"ש].

64 ויל"ד דאף לפסול את אשתו הוה תולדה מהפסול דידיה. ולא נחשב נידון בפנ"ע על האשה.

ישראל. וודאי אסורין בפסולי קהל [ונקטו דגדר כאשר זמם אינו פוסל לקולא]. א"כ אסורין לינשא כלל, והוה יותר מאשר זממו לעשות.

ועד"ז כתב **הגר"ח** (סטנסל שה) דאף אילו מדין כאשר זמם חל בהם דין פסלות קהל, אבל לא יפקע מהם קדושת קהל ואסור בממזרת. ולא דמי לפסולי כהונה, דכיון דפקע ממנו דין כהן, מותר בפסולין [ונחשב כאשר זמם[65]]. ובזה חילק גדר פסולי כהונה מפסולי קהל. דבכהן דין הכהונה הוא האוסר, וכיון דפקע ממילא מותרין בפסולין [וכדין פצוע דכא]. אבל בפסולי קהל, מה שמותרין זב"ז אינו תולדה מהאיסור, אלא משום דאינם קהל. ול"ש בזה דין כאשר זמם להפקיע מהם דין קהל.

דף ב:

תוד"ה ומה. לכך פר"ת ומה הסוקל וכו' נידון בסייף, הבא לסקול וכו' אינו דין שלא יסקלנו. **הרמב"ן** כתב כלומר שלא יעשו לו כלום, וכמו שהוא לא עשה כלום [אלא שזמם]. א"נ לא יסקל אלא יהרג בסייף. [וע' במפרשים ליישב לשונות התוס']

והריטב"א הביא בשם **הרמ"ה** דההורג במזיד בלא התראה פטור, וזה שבא להרוג 'ולא התרו בו'[1] אינו דין שיפטר.

אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא. **הרמב"ן** כתב דדוקא בעדים זוממים גלי קרא דלא אמרי' האי ק"ו. אבל בעלמא ילפי' ק"ו כה"ג, כדאמרי' (מנחות טו:) ומה המפגל אינו מתפגל הבא לפגל ולא פיגל אינו דין שלא יתפגל. [וכ"כ תוס' שם בתי' הא'. ובתי' ב' כת' דלא דמי].

הם שלא עשו מעשה. **פרש"י** אלא דיבור. **והריטב"א** כתב דאף למ"ד עקימת פיו הוה מעשה, אינו מעשה גמור. ועוד דהא קי"ל דעדים זוממין לא נחשב מעשה דקאי ב'אי' (כדאיתא סנהדרין סה: וכריתות ג:).

דה**גמ'** (שם) מביאה ברייתא דאין קרבן בעדים זוממין, שאין בהם מעשה, ומק' הגמ' למ"ד דעקימת פיו הוה מעשה. ומסקנת הגמ' [לגיר' דידן] דעדים זוממין ישנו ב'ראייה'. ופ**רש"י** (סנהדרין) עיקר חיובא על שמעידין שראו [ולא ראו], וראייה אין בו מעשה[2].

וה**קוב"ש** (כתובות קז) ביאר דגדר החיוב הוא שמעבירים להם חיובו של הנידון [כאילו ראו], ולא משום מעשה דידהו. וה**גרי"ז** (כריתות ד.) כתב דהחיוב עדים זוממין הוא ע"י שיש עליו שם 'עדות', ע"י קבלת הבי"ד. ושמיעת הבי"ד לא נעשית ע"י מעשה שלהם.

וה**תו"י** (כריתות) הביא **דר' נסים גאון** פי' ישנו ב'אם', דתליא בהגדה בבי"ד. וביאר דאף דבעלמא בדיבורא מתעבד מעשה נחשב מעשה, בעדים הוה מעשה הבי"ד, ולא דידהו.

וגירסת **הרי"ף** (שם) דישנו ב'איה' [וי"ג 'אין', 'אי']. שאפשר להעיד בעניית הקול, לא הקצת שפתיים. [ואף כשמעיד בעקימת שפתיו לא פלוג].

רמז לעדים זוממין שלוקין וכו'. **הרמב"ן** (בהשג' לסה"מ שורש ג) הביא מכאן דנקרא 'רמז', אף דהוה דרשא גמורה ולוקה עליו. ודלא כמ"ש הרמב"ם שם דרמז הוה דרבנן.

ותיפוק ליה משום לא תענה וכו'. [**הרמב"ן** הביא כדתנן (לקמן ד.) דלר' מאיר לוקה פ' משום לא תענה]. **והרמב"ן וריטב"א** ביארו תי' הגמ' דהא דלר' מאיר לוקה משום לא תענה היינו בתר דגלי קרא והצדיקו[3]. ואף לרבנן דאיצטריך לא תענה לאזהרה לעדים זוממין (כדלקמן ד:), מ"מ היכא דליכא כאשר זמם, לוקה משום עדות שקר מקרא דלא תענה [מלבד היכא דנענש משום כאשר זמם, דכה"ג קבעה התורה העונש של הלאו הזה]. **וכ"כ תוס'** (לקמן ד: ד"ה ורבנן, וכן תוס' ב"ק עד:, שבת קנד., סנהד' י.).

ותוס' (בכל הנ"ל, וכן הרמב"ן וריטב"א) כת' דהמ"ל דאין לוקין משום לא תענה, משום דניתן

---

65 [אבל **ברע"א** ו**הפור"י** משמע דאף זוממי בן גרושה אסורין בפסולי כהונה. ולא נחשב דנגרע דינם, דמותרין בנשים שהיו מותרין מעיקרא. ודוקא פסולי קהל דאסורין בכל הנשים].

1 ו**בגמ'** (כתובות לג.) מבואר דעדים זוממים אי"צ התראה מסברא, דרצו להרוג בלא התראה, ומש"ה אי"צ התראה. {ויל"פ עד"ז כוונת הק"ו דה"נ כל רוצח הרג בלא התראה}. [ובגמ' (לקמן ד:) מבואר דעדים זוממים נחשב קולא דאי"צ התראה].

2 ו**המלחמות** (סנהדרין טז: בדה"ר) הק' דדיבורם גרם להם, שהרי לא ראו מעולם. [ומשמע דלרש"י גדר החיוב דהחשיבו כאילו ראו וצ"ב].

3 דאף לר' מאיר אין לוקין אלאו שאין בו מעשה [ע' לקמן ד:. ועי"ש במאירי]. ו**בתלמידי רבינו יונה** (בשיטמ"ק ב"ק ה.) ביאר דרחמנא קרייה לעדים זוממים מעשה.

לאזהרת מיתת בי"ד. קמ"ל דגלי 'והצדיקו' דלוקה[4]. אלא דר' מאיר (ד:) ילפי' אזהרת עדים זוממין מקרא אחרינא[5].

ומדברי הנך **ראשונים** מבואר דילפי' מוהצדיקו דגלי קרא דלוקה משום לאו דלא תענה, ומשום עבירת עדות שקר. ולא הוה מלקות מחודשת משום 'והצדיקו'. וכ"מ בכמה **ראשונים**[6].

אבל **המאירי** (ד: בסוה"ע) כתב דעדים זוממין לוקין אף דאין בו מעשה. דהמלקות שלהם אינו משום לא תענה, אלא מכאשר זמם [ועי"ש][7]. וכ"מ **ברמב"ם** (כ ט) דמלקות דבן גרושה שייך לדין מלקות כאשר זמם. (וע"ע מה שהו' לעיל במשנה, ולקמן ד:).

ו**הרמב"ן** ו**ריטב"א** (בסמוך) כת' דמלקות דוהצדיקו הוה במקום הזמה, והיכא דלא העיד על חבירו ל"ש מלקות[8].

ו**בגמ'** (ב"ק עד:) איתא דלר"א[9] עדים שהוכחשו בנפש [דבא הרוג ברגילו] לוקין. וע"כ היינו משום לא תענה [דהוה הכחשה]. ויש שדנו דהגמ' (שם) איירי למ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו[10].

ו**האחרונים** דנו במלקות דבא הרוג ברגליו, האם בעי התראה. או דהוה בכלל הגילוי דמשפט א' (כדאי' כתובות לג., והו' במשנה). (ע' או"ש יח בסוגריים).

כפרה

<u>כופרא כפרה והני לאו בני כפרה</u>. **פרש"י** דלא הרג שורם אדם. ו**השער"י** (ו ט) ביאר דענין כאשר זמם הוה לפי ענין הפסק דין, והכא הגמ"ד היה להתכפר בהוצאת הממון. ובעדים ל"ש כפרה זו, ומש"ה ל"ש ענין החיוב.

ו**הריטב"א** הוסיף (בשם **אחרים**) דאין כופר אלא ליפטר ממיתה בידי שמים. ובעדים ל"ש מיתה ביד"ש.

ו**הריטב"א** הביא עוד בשם **ר"ת** דלא נתחדש חיוב קרבן [וכפרה] אלא במעשה ממש, כדדרשי' 'לעושה' בשגגה (סנהדרין סה. ועוד). ועוד הוסיף **הריטב"א** כיון דעשו במזיד, ולא מצאנו כפרה אלא למי שעשה בשוגג [וכ"כ בתוס' שאנץ].

<u>שם. לאו בני כפרה.</u> ו**הרמב"ן** (בע"א) כתב עפ"ז דה"ה עדים שהעידו שחייב קרבן והוזמו,

---

4 ועוד תי' **תוס'** (שבת שם) דלא תענה כתיב סתמא, וקאי אכל הזמה, בין עדי בן גרושה, ובין זממו למיתה או לממון, וכאילו מכתב על כל א' בפנ"ע. ולא נחשב אזהרת מיתת בי"ד [ועפ"ז נקטו התוס' דלמ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו אי"צ להאי קרא].
ויש שביארו דהגדר אזהרת מיתת בי"ד, דגילתה תורה דהעונש של האי לאו הוה מיתה. הילכך לא ניתן למלקות (וע"ע לקמן ד. וד:), אבל נכלל בכאשר זמם מיתה ומלקות וכו', א"כ ניתן אזהרתו אף למלקות. הילכך לוקין עליו.

5 ועוד כתב **הריטב"א** דלדעת ר' ישמעאל (לקמן יג:) לוקין אלאו שיש בו אזהרת מיתת בי"ד.

6 ו**רש"י** (ב"ק עד:) כתב דעדים שהוכחשו בנפש [שבא הרוג ברגליו] לוקין משום לא תענה, דהא מייתי (בסוגיין) מלקות מ'והצדיקו'. ומבואר דמ'והצדיקו' ילפי' ללא תענה, אף במקום דליכא הזמה.
וכן ה**בעה"מ** (סנהדרין פו: יט. בדה"ר) העלה צד דעדי גניבה בנפש שהוזמו ילקו משום לאו דלא תענה, כדגלי ביה רחמנא שלוקין עליו מדכתיב והצדיקו.
{אבל **רש"י** (סנהדרין פו:) כתב גבי עדי גניבה שהוזמו אין לוקין, ואי משום לא תענה, הוה לאו שאין בו מעשה. [ולא אמרי' דגלי קרא והצדיקו דלוקין על לא תענה. ויש שדחו דהיכא דיש והצדיקו והרשיעו גלי דלוקין משום לא תענה, אבל הזמה דעדי גניבה לא נחשב הזמה, כיון דלא הוה זממה גמורה. ומש"ה לא הוה בכלל הגילוי, ואי משום לא תענה כפשוטו הא אין בו מעשה].

7 וכ"כ **המאירי** (ב:) [לענין התראה] שמ"מ מלקות זה במקום כאשר זמם. ואלו היה צריך התראה לא היה התלמוד נשמט מדבר זה. אבל **התוס' שאנץ** (בשיטמ"ק ב"ק עד:) כתב להיפך דמלקות דעדי בן גרושה, לוקה אעון עדות שקר, ובעי התראה. ול"ד לכאשר זמם דהוה קנס לר' עקיבא.

8 וילד"ח דכוונתם דעבירת לא תענה, הוה איסור מחמת חבירו [וכמ"ש רע"א קעו הו' לעיל].

9 [דס"ל הכחשה לאו תחילת הזמה, ואם יוזמו שוב פטורין. אבל לר' יוחנן אם יוזמו נהרגין. והו"ל ניתן לאזהרת מיתת בי"ד].

10 ו**הסמ"ג** (עשין קי) כתב דהוכחשו בנפש ובא הרוג ברגליו, אינן לוקין דהא אין בו מעשה. אבל הוזמו לוקין. ואף דהוה אזהרת מיתת בי"ד, דגלי קרא. וביארו דס"ל דגלי קרא רק בעדים זוממין, אבל בהכחשה לעולם הו"ל לאו שאין בו מעשה. והגמ' (ב"ק שם) כמ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו.

אין משלמין דלאו בני כפרה[11]. וכתב דהא דלא הוזכר במשנה משום דהוה ממון שאין לו תובעין, ואף אינו לוקה [מלקות דבן גרושה]. דלאו עדות הוא אלא הודעה בעלמא הוא.

ועפ"ז כתב דאף העידו שחייב כופר אין לוקין. דאין עדות אלא לשמים, דאי"צ לעדותו. וכתב דמש"ה לא בעינן עדות שאתה יכול להזימה. וה**ריטב"א** הוסיף דאין בי"ד ממשכנין על הכופר [דהוה ספק בגמ' ב"ק מ.[12]]. ו**רע"א** (במשניות) תמה דהיכא שהנידון אינו יודע האם שורו הרג, ישלם מחמת העדים. ומוציא ממון ע"פ עדותם. ועוה"ק ה**רש"ש** ו**פור"י** דמבואר (תוס' יבמות פז:, כריתות יב.) דהיכא דמכחיש לעדים ממשכנין אף בחיובי כפרה[13]. ויש שביארו (ע' ברכ"ש ב"ק ל) דעיקר כוונת הריטב"א דכופר אינו בגדר 'תביעה', אלא חיוב עליו. אף דבי"ד כופין משום מצוות כפרה דידיה[14].

אבל ה**ריטב"א** ביאר דברי ה**רמב"ן** ד'אין עדותו אלא לשמים', דל"ש מיתה ביד"ש ע"פ עדותו, וכיון דליכא מיתה ביד"ש ל"ש כופר (וכנ"ל).

וה**רמב"ן** הביא דה**רמב"ם** (כ ח) פסק דעדים זוממין על כופר לוקין. [וחלק]. וב**הג' רא"ז מלצר** כתב דהרמב"ם לשיטתו דממשכנים על הכופר.

גלות - וב**תוס' שאנץ** וה**רמב"ן** הק' דאף גלות הוה כפרה[15] (כדלעיל בעמ', ולקמן יא.[16]). וה**רמב"ן** תי' דהתם דינו מסור לאדם, שאם יצא חוץ לתחום נהרג. לפיכך היה ראוי שיגלו ויעמדו באותו ספק[17]. וה**ריטב"א** הוסיף דגלות אינה כפרה ממש ומיתת כה"ג מכפרת[18]. והדבר תלוי בבי"ד להגלותו. וה**תוס' שאנץ** (בתי' הב') תי' דכופר הוה במקום קרבן, ואין במזיד (וכנ"ל).

שם. ואין משלמין וכו'. ה**רמב"ן** (בע"א הנ"ל) כתב דעדים דהעידו לחייב כופר אינם לוקין, דלאו עדות הוא אלא הודעה בעלמא. וה**ריטב"א** הוסיף דהא למלקות והצדיקו במקום הזמה עומד, וכיון דלא שייכא בהו הזמה, לפי שאין עדותן צריך לשמים, אף מלקות ליכא. וה**קה"י** (א) הביא מדבריהם דמלקות דבן גרושה שייך לגדרי כאשר זמם. ויש לדחות דכוונתם כרע"א דלאו דלא תענה הוה דוקא ב'רעך'.

אבל דעת ה**רמב"ם** (הנ"ל) דעדי כופר לוקים. וה**קצות** (לח ד) ו**מנח"ח** (מב ג) הק' דחיוב כופר הוה במקום דהשור בסקילה, א"כ יתחייבו כאשר זמם משום השור. ומשלם ואינו לוקה, דגלי קרא בעדים זוממין דמשלם[19]. ונדחקו דנפק"מ במקום דהרג שלא בכוונה, דהשור אינו נסקל. וה**אחרונים** (ערול"נ, אחיעזר ג פ) תי' דכופר איירי בשור המועד, דכבר נתחייב מיתה. ומש"ה לא שייך חיוב ממון על השור.

וה**משובב** הביא בשם **ר' חיים** (אחי הקצות) דאיתא (כריתות כד.) דכיון דנגמר דינו ליסקל בעליו מפקירין אותו[20]. ול"ש ע"ז חיוב כאשר זמם, דהוה כאשר עשה. [וכעי"ז הק' ב**שו"ת רע"א**

---

11 וב**קובץ ביאורים** (א) הק' אמאי לא הוזכר בברייתא. וכתב לפרש [דלא כרמב"ן] דהוה עדות איסורין, ואין בו דין עדות. (ע' בע"א).

12 וב**הג' ראז"מ** הק' לרמב"ן דאף דקי"ל דאין ממשכנין על הכופר, מ"מ האיך יתיישב המשנה לצד דממשכנין, דהא הוה בעי דלא איפשיטא (בב"ק). [אמנם הרמב"ן לעיל מיניה תי' דהמשנה כמ"ד כופרא ממונא. וכל הקושיה למ"ד (בסמוך) דכל התנאים ס"ל דהוה כפרה].
אך ה**ריטב"א** הוסיף דאף למ"ד ממשכנין, כופין אותו עד שיאמר רוצה אני. ואילו היה יודע שלא כדבריהם לא היה נותן.

13 ולכאורה הרמב"ן חולק, וכ"מ ב**רמב"ן** (ב"מ ג:) דאין ממשכנין כלל. [אבל ב**מלחמות** (ב"ק לו:, יח: בדה"ר) מבואר דיש אופנים דממשכנים בקרבנות].

14 אבל ה**אבה"א** (נזק"מ ח יג) כתב דאף דחיובו מדין כפרה, מ"מ יש זכות תביעה וטענה ליורשין. ולא דמי להקדש דהבי"ד כופין משום המצווה, ולא משום תביעת הגזבר.

15 ויל"ד דאף מיתת בי"ד מכפרת (כדאי' סנהדרין מז:), ואף בעדים זוממין. אלא דהעיקר עונש, ועי"ז מתכפר.

16 וב**גמ'** (סנהדרין לז:) איתא דגלות מכפרת, להיות נע ונד. אבל לא קאי אעיר מקלט.

17 ומבואר בדברי הרמב"ן דאילו היה דין גלות לעדים זוממין, היה להם לירא מגואל הדם. וב**הג' רא"ז מלצר** הק' דהא אין להם גואל הדם וקי"ל כמ"ד (לקמן יא:) דדוקא גואל הדם רשאי להורגו. [ואפשר דהעדים שהעידו עליהם יש להם דין 'תביעה' על גלות זו. וזה אינו דתובעים דין גלות. ולא תביעת הנפש]. אבל ה**שיח יצחק** נקט דהוה 'חיוב גלות', ואף דאם יצאו אסור להורגם. [וע"ע אר"ש רוצח ו יב, ולקמן י:].

18 [וכ"כ התוס' שאנץ, עי"ש הג"ה].

19 (וכדאי' כתובות לב:). אבל ה**אחרונים** (מרחשת קו' הזמה ב, גרי"ז ריש סוטה) דנו דה"מ בממון שבהזמה זו, אבל כשבא להם חיוב מלקות מחמת עדות אחרת המלקות פוטר לממון, ולוקה ואינו משלם.

20 באופן דאינם יודעים דהעדים משקרין. ואילו הגמ' (סנהדרין י.) דחייב כאשר זמם איירי שיודעין שהוא

(ק קעו) דכל עדות על שור הנסקל א"א יכול להזימה, דמיד הוה כאשר עשה[21]. אבל **המנח"ח** (נב יב) חלק דהפקר מילתא אחריתי היא, ולא נחשב כאשר עשה. ו**בחי' ר' שמעון** (ב"ק ג) תי' דכשהבעלים הפקיר לא נחשב 'מחמת העדים'. [ו**האחרונים** האריכו טובא בזה, ע' קה"י ו].

אבל **המאירי** כתב דמחוייבין דמי השור, וגם מלקות משום הכופר. [וצ"ע דאין לוקה ומשלם. וע' חזון יחזקאל].

שם. ואין משלמין את הכופר. **האחרונים** דנו בגדר חיוב כופר, האם בעי פסק דין כגדרי ממונות. או הוה כחיוב קרבן, דסגי בבירור ע"י עדים[22]. [ובפשוטו נח' בזה **הראשונים**[23]]. ועפ"ז מבואר דס"ד דשייך חיוב כאש"ז אף בעדות ממון.

ו**הקוב"ש** (קוב"ב ה) דן דמ"מ הניזק יכול לתפוס כופר, ומש"ה יהא דין כאשר זמם. והביא **דבראב"ד** (כא ד) מבואר דאין כאשר זמם היכא דבי"ד אין מוציאין ממון, אף דיכול לתפוס. אבל **הכס"מ** (שם) כת' [ליישב דעת הרמב"ם] דחייב כאשר זמם, דדבר קרוב הוא שיתפוס. ודחה דלמ"ד כופרא כפרה ל"ש תפיסה בע"כ, דל"ש כפרה בע"כ כקרבן.

ואין נמכרין לעבד עברי. **פרש"י** (לעיל) שהעידו שגנב, ונגמר דינו לימכר. אבל **הרמב"ם** (כ ח) כתב דהעידו דנמכר בעבד עברי.

סבר רב המנונא ה"מ דאית ליה לדידיה דמיגו וכו'. **פרש"י** שהרי לא זממו למוכרו. ו**הריטב"א** הק' פשיטא, דלא זממו למוכרו. ותי' כגון דלא היו יודעין שיש לו. א"נ כגון שלא היה לו, ואח"כ קנה.

ו**הקוב"ש** (קוב"ב ה) ביאר [קמ"ל] דנחשב דלא נגמר דינו למכירה. אבל לולי הך סברא מוכרים אותו משום כאשר זמם, דכיון דהם זממו עליו חיוב, דאילו אין לו לשלם ימכר.

ולימרו ליה אי אנת הוה לך וכו'. וצ"ב דהא מ"מ זממו למוכרו. ו**הקוב"ש** (שם) ביאר דגדר חיוב הזמה דכל גדרי הפסק דין שהיה על הנידון עובר לעד. וכיון דיש לעדים ממון ל"ש מכירה.

ו**האחרונים** דנו [לס"ד] מה שייך מכירה, הרי אף עבד שנמכר יוצא בגרעון כסף, א"כ מיד יפדו עצמם.

ו**הטור** (לח) פסק דאם העידו עליו שגנב ואין לו מה לשלם[24], לוקין כשהוזמו. ו**הגבו"א** תמה דמ"מ מחוייבין לשלם על הגניבה, ואין לוקה ומשלם[25]. ו**האחיעזר** (ג פ) תי' דאיירי דהעידו שנמכר בעבד, ולא העידו על הגניבה[26].

ויש שתי' דכיון דאין לו מה לשלם, לא נחשב זממה לכשיתעשר. וכ"מ ב**מאירי** שכתב דממון אינו נותן, שהרי לא לשם ממון העידו[27].

ו**תוס'** (ב"ק ה.) כת' דאפי' העידו עליו שחייב זיבורת, ילפי' 'תחת' דמתחייב ממיטב דידיה. וכת' דאילו העידו לחייבו מעידית ל"צ קרא שחייב בעידית, דילפי' מכאשר זמם. אבל **המאירי** (שם, בשם גדולי המפרשים) כת' דדוקא כשרצו להפסידו מעות העדים משלמין בעידית. אבל רצו להפסידו זיבורית האיך יתחייבו עידית, הא הוה יותר מזממתן.

משקר.

21 לדעת **הנמוק"י** (ע' לקמן) דאף בממון אמרי' כאשר עשה. אבל **המשובב** נקט דכיון דהפקירו א"א בחזרה, ואף לר"י [בתוס' ב"ק ד:] שייך בזה כאשר עשה.

22 וע"א מחייב קרבן היכא דהלה שותק (קידושין סה:), ול**תוס'** (שם) היינו דוקא משום דשתיקה כהודאה [אבל עד א' אינו נאמן, דאיתחזק היתר], אבל דעת **הרמב"ן** ו**רשב"א** (שם) דעד א' נאמן [היכא דהוא אינו מכחיש].

23 דה**רמב"ם** (סנהדרין ה יד) ו**תוס'** (סנהדרין ב.) נקטו דבעי בי"ד כדיני קנסות. אבל **הרשב"א** ו**רא"ש** (ב"ק מא:) נקטו דמתחייב ע"פ עד א'. אמנם **השער"י** (ו ט) כתב דלא פליגי דהוא עצמו מתחייב להאמין לעד א', אבל לא שייך חיוב בגדרי בי"ד אלא ע"פ העדות.

24 אבל אם יש לו לשלם, משלם ואינו לוקה.

25 ו**הר"י לוניל** כתב דלכשיהא לו נכסים ישלם. [ומשמע דאינו לוקה].

26 ול"ש חיוב כאשר זמם על הפסד מעש"י.

27 ו**המאירי** כת' דכשאין לו ממון, או שאין להם ממון או שאין לשניהם ממון, לוקה ואינו משלם. אבל אם יש לשניהם ממון משלם. ו**האחרונים** ביארו כוונתו כדעת **התוס' רי"ד** (ב"מ צא) דכל מלקות וממון, בעני שאין לו לשלם, לוקה. {אבל האחיעזר תמה על דבריו, וכתב דהדין לוקה ואינו משלם בעדים זוממין הוה דין בפנ"ע. [ומשמע במאירי דכיון דאין להם כסף, נחשב זממת חיוב ממון דעבד עברי, וכסברת ל"ק דרב המנונא. וצ"ע]}.

בגניבתו ולא בזממו. **בשו"ת הרא"ש** (עח ב) הביא דדרשי' בגניבתו ולא בזממו, ולא בכפילו (קידושין יח.) וכו', ואף בחובו אינו נמכר. [ומשמע דס"ד דימכר מחמת חיוב ממון דזממתו].

עדים זוממין קנס - ממון

מ"ט דר"ע קסבר קהסא הוא, וקנס אינו משלם ע"פ עצמו. **פרש"י** (לעיל, וב"ק ה.) דהוזמו בבי"ד ולא הספיק לתובען על זממתן, ובאו לבי"ד אחר, פטורין. ו**התוס' שאנץ** ו**תוס' ר"פ** (לקמן ד.) כת' דאפי' באותו בי"ד שהוזמו, אינם חייבין עד שהבע"ד יתבע, ואי מודי מיפטרי.

אבל **התוס' רי"ד** (ב"ק ה) הק' דאחר שהעידו עדים [להזימו], האיך יפטר בהודאתו[28]. ולאחר שהוזם לא משכח"ל הודה ואח"כ באו עדים.

ו**הקצות** (שנ ב) חידש [בדעת רש"י] דאף דבאו עדים בי"ד א', אם אח"כ מודה בבי"ד השני פטור. דא"א לחייבו קנס בבי"ד זה, דבבי"ד הזה קדמה הודאה לעדים. ודנים על כל בי"ד בפנ"ע. [ו**הנתיבות** שם חלק].

ו**האחרונים** (או"ש עדות כא א) תי' דחיוב כאשר זמם תליא בתביעה, וכל זמן שהנתבע אינו תובע שיחייבו את העדים כאשר זמם, אינם מתחייבים. ומש"ה לא נחשב שכבר נתקבלו עדותם בבי"ד[29].

ו**התוס' רי"ד** (שם) כתב דאיירי שהעדים חוזרין בהם [קודם שהוזמו], ואומרים עדות שקר העדנו. ואח"כ הוזמו. וכה"ג נחשב הודו ואח"כ באו עדים. וכ"מ **ברמב"ם** (יח ח) דאם אחרי שהעידו הודו, פטורין דמודה בקנס. [ולא הזכיר ההזמה]. וכ"כ ה**שיטמ"ק** (שם) בשם **ר' יונתן**.

ו**הגרנ"ט** (ב"ק קיד) כתב דדעת רש"י דל"ש הודאה קודם שהזימו אותם, דההזמה הוה חלק מהמעשה המחייב קנס. אבל הביא דדעת הרמב"ם ור' יונתן (הנ"ל) דלא כן.

מ"ט דר"ע קסבר קנסא הוא וכו' לא עשו מעשה וכו'. אבל דעת רבנן דאף שלא עשו מעשה עדים זוממים נחשב חיוב ממון. ו**פרש"י** (ב"ק ה.) דהמשלם יותר ממה שהזיק נקרא קנס (כדתנן כתובות מא.), וכגון דבר קצוב האמור בתורה. משא"כ עדים זוממים [דהוה כפי שזממו, ולא הוה דבר קצוב]. וצ"ב דעדים זוממין זממו ולא הזיקו כלל.

ובפשוטו משמע דמ"מ התורה קבעה גדר התשלום כאילו הזיק, ולא נחשב קנס. ו**הקוב"ש** (כתובות קח) ביאר דגדר חיוב כאשר זמם דחיוב הנידון נופל עליהם. וכיון דאצל הנידון היה חיוב ממון[30], אף אצל העדים הוה בגדר חיוב ממון.

ו**הרש"ש** (ב"ק ד:) כת' דסברת רבנן דהוה ממון, דהיכא ששילם ע"פ הזוממים[31] וברח או עני שאינו יכול להחזיר[32], כה"ג העדים משלמים מדין ממון. [וכיון דיש אופן דהוה דמי ההיזק לרבנן נחשב חיוב ממון, אף באופן דאיתיה בחזרה[33]. ור"ע ס"ל דכיון דיש אופן דלא הוזק ומשלם נחשב קנס].

ו**הגר"ח** (על הש"ס ב"ק טו., סטנסל רכד) חקר בדין עדים זוממין אי הוה מדין מזיק, ונתחדש דחייבין אף על המחשבה. או דדין התורה שכל מה שרצו לעשות יעשה להם [אף דלא שייך גדרי מזיק על מעשיהם[34]]. והביא

---

28 כדאיתא (ב"ק עה.) ראה עדים ממשמשין ובאין והודו, נפטר מקנס. אבל אחר שכבר העידו אינו נפטר.

29 ועד"ז כתב ה**גרנ"ט** (ב"ק קיד) דדין קבלת עדות המזימין הוא כדי להפוך את הדין, אבל לא נחשב קבלת עדות לחיוב כאשר זמם.

30 והוסיף דאפי' זממו לחייבו קנס, כיון דנגמר הדין הוה חיוב ממון. (כדאי' כתובות מב.).

31 וביאר דזה כוונת **ריב"א** (בתוס' ב"ק שם) דחידש בממון חייב אפי' שילם [ויתבאר לקמן ה:], דמש"ה לא הוה קנס לרבנן.
ו**בתוס' הרא"ש** (בשיטמ"ק שם) הביא דקו' הריב"א האיך נכלל באבות הנזקין, והלא לא עשו שום היזק דאילו שילם כבר על פיהם פטורים דאמרינן כאשר זמם ולא כאשר עשה. דבמה שנתחייב על זממה בעלמא אמאי מקרי תורת 'מזיק' [אף לר"ע דהוה קנס. והגמ' שם מעמידה את הברייתא דר' אושעיא דס"ל כר"ע, ומש"ה מנעו בהדי קנסות. אך עכ"פ צריך שיהא בו שם מזיק].

32 ו**ריב"א** (הנ"ל) כת' הטעם דאינו בכלל כאשר עשה, משום דאפשר בחזרה. ו**הרש"ש** ביאר דמ"מ אפשר להחזיר, כשישוב לביתו ויתעשר. [ובדוקא נקט הלשון 'אפשר' בחזרה, ואף דעכשיו אינו מחזיר].

33 והגמ' (כתובות לג.) מק' האה דכתיב ואם יקום וכו' ונקה, דעמדוהו למיתה וחי, וכי תעלה ע"ד שזה מהלך בשוק וזה נהרג. ו**הרש"ש** (שם) הק' מ"ש מעדים זוממין דלרבנן הוה חיוב ממון, ואף שהוא חי. [והוסיף דלענין חיוב מיתה אף לר"ע לא הוה קנס, וחידוש].

34 ועפ"ז ביאר הא דבעי קרא (ב"ק טו.) דהרגו אשה חייבין. ולא סגי במה שיש עדות על אשה, ולא אמרי' דהוה עדות שא"א יכול להזימה [וכעין קו' התוס' ר"פ שם, הו' בע"א].

ראיה [לצד הב'] דהא חייבין במיתה שזממו, ואילו כל רוצח בסייף (וכגמ' לעיל).

וה**גרנ"ט** (ב"ק קיג) הביא עוד דחיוב כאשר זמם הוה בגדר עונש על הלאו, ולא תשלומין[35]. דהא יש חיוב כאשר זמם אף בהיזק שאינו ניכר[36] [וכגון שהעידו שהשור עשאוה מועד, ב**תוס'** ב"ק כג:], ואף לרבנן דהוה ממון, גדרו עונש על הלאו.

וה**יראים** (קעח) הק' מנלן לומר דהחיוב כאשר זמם [בממון] ניתן למי שהעידו עליו[37], דכיון דהוה חיוב קנס [לר"ע][38] יתנהו בי"ד לכל מי שירצה[39] [כמו חומש דתשלומי תרומה[40]]. וב**שו"ת הרדב"ז** (ג תרכד) תי' דכיון דבאופן שכבר שילמו ממון[41] מחוייב מדין מזיק[42]. ואין לחלק בזה. ועוד הביא לדרוש לעשות 'לאחיו' יתירא.

והביאו בשם ה**גרי"ס** דמדין כאשר זמן מחוייב ליתן דוקא לבעל דינו, דקשה יותר לאדם לשלם לבע"ד מליתנו לצדקה. [אבל עיקר גדר הקנס אינו תשלום].

שהרי לא עשו מעשה [ונהרגין] ומשלמין. לגירסא זו משמע דאף חיוב מיתה דעדים זוממין הוה קנס[43]. וכן שאר חיובי הזמה[44]. אבל ה**רש"ש** (כתובות לג:) כת' דדוקא ממון דעדים זוממין הוה קנס, אבל לא אשכחן חיוב מיתה דהוה קנס. והביא דעיקר הגירסא בסוגיין 'משלמין'. ויש שדייקו כן מלשון ה**רמב"ם** (יח ח) 'דבמקום שחייבין לשלם' הוה קנס. אבל זממו לחיוב מיתה אינו בגדר קנס.

תדע שהרי ממון ביד בעלים. ה**רמב"ן** כתב דלאו למימרא דאם שילמו אין משלמין[45], אלא כיון דמשלמין אע"פ שלא שילמו ע"כ קנסא הוה. ואף כששילמו הוה קנס ואינו משלם ע"פ עצמו.

וה**רמב"ן** כת' דהיכא דהוציאו ממון ע"פ העדים, ולאחר שהוזמו הבי"ד אינם יכולים להוציאו ממנו, העדים מחוייבין מדינא דגרמי, דלא גרע מדן את הדין (ב"ק ק:) וכדו'. (וע"ע בסמוך). וכ"פ ה**רמ"א** (חו"מ א ד). [אבל היכא דבי"ד מחזירין את הממון, א"כ ליכא הפסד ע"פ העדים. אבל ב**רמב"ם** (יח ח) מבואר דאין משלמין. וכ"כ ה**טור** (לח) בשם **ר"ח** (ע' בסמוך).

ומשמע מדברי הרמב"ן דהיכא דמתחייב מדין כאשר זמם אינו מתחייב מדינא דגרמי. אבל ה**רש"ש** (ב"ק ד:) נסתפק דיתחייב תשלום פעמיים, משום כאשר זמם, ואף משום דינא דגרמי. שהרי כאשר זמם אינו בגדר תשלום על ההפסד, דק"ל כר"ע דהוה 'קנס[46]'. [ועוד לסברת היראים יכול לשלם לאדם אחר]. ואמאי יפטרנו מדינא דגרמי. ובדברי הראשונים משמע דלא כן. ויל"פ דבריו].

דף ג.

לפי חלקו

אלא וכו' דמשלם פלגא דידיה. מבואר דלהך ס"ד העד משלם רק חצי ממה שזמם. אבל

---

35 וה**גרנ"ט** הוכיח עוד דהכוהו י' בנ"א בבת א' פטורין [דאין חיוב לב' כא' ברציחה], וע"כ דהוה בגדר עונש על הלאו. [אמנם למש"כ ה**רשב"א** (ב"ק נג:) דבמקל א' כולם חייבין לק"מ].

36 וה**מרחשת** (קונ' הזמה א א) הביא כמה אופנים דחייב הזמה אף בדבר דהוה היזק שאינו ניכר.

37 ו**רש"י** (שמות כב ח) הביא דרשא אשר ירשיעון אלקים ישלם שנים לרעהו, דאם ירשיעו את העדים, שנמצאו זוממים, ישלמו הם לשומר [לרעהו]. והוה דרשא מפורשת דמשלם למי שזממו לחייבו.

38 ומבואר דהקשה רק לר"ע. אבל לרבנן פשיטא דגדר החיוב במקום הפסד, וכאילו הפסידו.

39 וכתב דכן נראה לו עד יורו לו צדק, אלא דסוגייה דעלמא נראה דמחוייבין למי שזממו עליו. [ומבואר מדבריו דחיוב כאשר זמם הוה עונש על עדות שקר, ולא משום דהזיקו לזה].

40 [כדתנן תרומות ו ב]. {ויל"ד דהתם הוה דין תשלום לממון השבט, אבל היכן אשכחן חיוב 'תשלום' בלא שיש מי שמקבל}.

41 למ"ד (ע' תוס' ב"ק ד:) דלא אמרי' כאשר עשה בממון [ויתבאר עוד לקמן ה:].

42 וצ"ב דהראשונים כתבו דאף היכא דהוה כאשר עשה הוה בגדר 'קנס' [וכל קו' היראים למ"ד קנס]. [וצ"ל דמ"מ מהני חיוב זה אף לפטור גדרי הנזיקין].

43 ולכאורה נפק"מ במודה שזמם, ואח"כ באו עדים. [ויל"ד האם שייך פטור מודה בקנס בנפשות. וע' תוס' לקמן ה.].

44 וכ"כ ה**תוס' שאנץ** (בשיטמ"ק ב"ק עד: הו' לעיל) דאף מלקות דכאשר זמם הוה קנס. אבל מלקות דבן גרושה אינו קנס.

45 והרמב"ן נקט דבממון לא אמרי' כאשר עשה, וע"ע לקמן ה: בדין כאשר עשה בממון.

46 ודן דלצד דדינא דגרמי הוה קנס, י"ל דל"צ ב' קנסות. אבל למ"ד דדינא דגרמי הוה חיוב מדינא יתחייב ב' תשלומין.

רבא (לקמן ה.) אמר דהטעם דמשלמים העדים בין שניהם, דממון מצטרף, ומצטרף תשלום ב' הזוממים. ומשמע דראוי לכל עד לשלם כל הזממה, אלא דמצטרף חלק חבירו. וצ"ב א"כ היכא דחבירו אינו משלם, יתחייב כולו[1]. ובפשוטו מבואר בסוגיין דהחיוב הזמה בממון הוה רק על חצי [ול"ד לנזיקין].

ועוה"ק **האחרונים** אמאי לא ישלמו כולו, דקי"ל כר' נתן (ב"ק נג.) דכי ליכא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי[2]. ו**השער משפט** (כה יג) דחה דבקנס לא אמרי' הכי.

ו**בס' שיח יצחק** כתב דהמ"ל ולטעמיך. וכעי"ז הק' ב**קוב"ש** (קוב"ב ט) לתי' אח"כ בגמ' לדברי התוס', דבאופן שהודה נפסק דין כאשר זמם רק על א'.

ועוד דנו **האחרונים** באופן שנתחייב מדין דינא דגרמי, האם מתחייב כולו או חציו. ו**הרש"ש** דייק מדברי **המהרש"א** דמשלם רק חלקו [וכן מבואר מדברי עוד אחרונים]. ו**הרש"ש** חלק דקי"ל כר' נתן (ב"ק נג.) דכי ליכא לאשתלומי מהאי, חייב כולו.

[ו**המרחשת** (קונ' הזמה ה ה) כתב דמדינא דגרמי מתחייב רק חלקו, דבגרמא לא אמרי' כי ליכא לאישתלומי מהאי. ועי"ש שפלפל בסוגיין].

<u>עד שיזומו שניהם וכו'</u>. דעת **הריב"ש** (ס"ס רסו) דהזמה שלא בפניהם אף דאין חיוב כאשר זמם מהני לפסול את העד[3]. ו**הנוב"י** (אה"ע ק עב) הק' דעפ"ז משכח"ל שהוזמו לפני א' מהעדים[4], ויתחייב כפי חלקו. [שהרי ב' העדים הוזמו, אלא דא"א לקבל עדות לחיוב כאשר זמם שלא בפניו]. [ובזה קמ"ל רב דמתחייב רק חצי].

ו**האחרונים** (או"ש כא, אבנ"נ קלה יג, מרחשת ה ו) חלקו דהדין עד שיזומו את שניהם, היינו דבעי 'חיוב' כאשר זמם על שניהם[5]. והיכא דהוזמו לפני א' מהם אין חיוב כלל.

<u>באומר עדות שקר העדתי</u>[6]. **הריטב"א** (בתחילת דבריו) נקט דאיירי שלא הוזם כלל, ומ"מ ס"ד דע"י הודאתו יתחייב כאשר זמם. (ע' בסמוך). וכ"כ **המהרש"א** לפי' הא' **בתוס'**. וכ"מ **ברמב"ם** (יח ח הנ"ל) ו**תוס' רי"ד** ו**ר' יונתן** (ב"ק הנ"ל) דאף דלא הוזם כלל צריך לפטור מדין מודה בקנס. [וס"ד דיתחייב קנס דכאשר זמם ע"פ הודאתו]. אבל מסקנת התוס' דלאחר הודאה זו הוזם.

<u>תוד"ה באומר עדות שקר העדתי</u>. לכאורה משמע דאי אמר הכי משלם לפי חלקו. **המהרש"א** נקט דכוונת הס"ד דתוס' דלא הוזם כלל[7]. אבל **הב"ח** (עה"ג) פי' דברי התוס' באופ"א דאף לס"ד איירי שהוזם, והו"א דכיון דהודה וגם הוזם יתחייב ע"א. [והדין עד שיזומו שניהם הוא באופן דאינו מודה. ותוס' חזרו בהם דלא משמע כן].

ו**הנתיבות** (לח) בשם **אביו** פי' דברי התוס' שהוזם על מה שאמר שהעיד שקר, שהעדים העידו שהיה שם באמת.

<u>בא"ד ולא נראה וכו' אא"כ הוזם במקום פלוני עמנו הייתם</u>. וכעי"ז הק' **הריטב"א** דליכא

---

1 אמנם למסקנא ניחא, דמודה דנפסק הדין על שניהם. וכל א' נתחייב חציו. ואף שרק א' משלם, מ"מ כך נפסק הדין.

2 לדעת **הרמ"ה** (בטור תי) דאף היכא דברח או אין לו לשלם נפרעין מאידך. אבל **הטור** חלק דהיכא דהשותף בר תשלומין [אלא שאין לו לשלם], אין נפרעין ממנו חלק חבירו. ור' נתן קאי דוקא היכא שפטור מדינא, כה"ג נחשב דהמחוייב עשה כל הנזק. [והו' מח' בשו"ע תי לז]. [וכ"כ בשו"ת רע"א (חדשות ח בסופו) דתלי במח' הנ"ל].
ו**השער משפט** (שם) הביא צד דר' נתן קאי דוקא באופן שלבדו היה יכול לעשות כל הנזק. אך הביא מדברי הפוסקים דלא כן. [וע"ע קצות כה יב].

3 [לעדות]. ו**הש"ך** (ס"ס לח) חלק דהא דאיתא (כתובות כ.) דהוה הכחשה, היינו לבטל את העדות. אבל העד אינו מפסל שלא בפניו. ו**הנוב"י** (שם) האריך (ע"פ הרמב"ם יח ה) דהוה הכחשה ותרי ותרי.

4 וכעי"ז הק' ה**בית הלוי** (ג ה ז) דלר' נתן (סנהדרין ל) דשומעין דבריו של עד א' שבא לחיוב שבועה, ומצטרף לעד הב' לחיוב ממון. אבל אם הוזמו הראשון יכול לומר דבא לחיוב שבועה. וא"כ השני מתחייב חלקו. [ובס"ק י דחה דכיון דבא לחיוב שבועה, וטוען שלבע"ד אסור לישבע לשקר, א"כ בא לחייבו ממון. ויל"ד בזה].

5 והביאו כן מה**תוספתא** (סנהדרין ו) דאינם נעשין זוממין, עד שיהיו שניהם זוממין, ועד שיהיו שניהם נהרגין, ועד שיהיו שניהם משלמין. [אמנם ב**גמ'** (חגיגה טז:) הגירסא עד שיזומו שניהם בג' הבבות].

6 ו**הריטב"א** הביא די"ג העדנו, שאומר דאף חבירו העיד שקר [וכדגרסי' במסקנא]. [ולפ"ז יל"פ דאם אינו יודע דחבירו לא היה במקום הזה, אף לס"ד אינו חייב. דבעינן עד שיזומו כולם].

7 ומשמע דלא גרס 'ושוב הוזם', וכן ליתא ב**תוס' שאנץ** ו**תוס' ר"פ**. ו**הפנ"י** כתב דתחילת התוס' קאי למסקנא.

הזמה אלא מפי אחרים. ואפי' בא הרוג ברגליו, שנתברר בודאי שעדותם שקר, אין כאן תורת הזמה[8]. וכתב דאה"נ ועדיפא ליה לאקשויי.

באו"ד לכך יל"פ עדות שקר העדתי, ושוב הוזמו שניהן. [דס"ד דבטלה עדותו ע"י שחזר בו, ורק חבירו יתחייב בהזמה]. וה**קוב"ש** (קוב"ב ט) הק' דקי"ל הכחשה תחילת הזמה, א"כ אף שביטל עדותו יחשב שהתחיל הזמתו קודם.

כל כמיניה כיון שהגיד וכו'. **פרש"י** וכי יכול לחזור ויפטר הנידון. וה**רמב"ן** (כאן, וקונ' דד"ג) כתב דהיכא דהודה שהעיד שקר מתחייב לשלם מדינא דגרמי, אלא דקו' הגמ' דלא מיקרי עד זומם.

ועוד פי' ה**ריטב"א** בשם ה**רמ"ה** דכיון דאינו יכול לחזור בו מעדותו קרינן ביה כאשר עשה[9] (וממעטינן כאשר עשה אף בממון, ע' לקמן ה:[10]).

אבל **ר"ח** פי' דאינו חוזר ומגיד, ולא רק דאינו משלם ע"פ עצמו, אלא חשבינן עדותו שהעיד עדות נכונה ומתקיימת. וכ"כ ה**טור** (לח) בשם **ר"ח** דעד שהודה שהעיד שקר אי"צ לשלם[11].

וה**פוסקים** הק' אמאי לא יתחייב מדין גרמי[12]. [דבשלמא 'כאשר זמם' י"ל דלא מקבלים הודאתו נגד העדות. אבל עכ"פ יקבלו הודאתו דהזיק לחבירו[13]]. וה**ש"ך** (לח א) האריך **דר"ח** (והטור בשמו) איירי דוקא באופן דהעדים לא גרמו הפסד, וכה"ג כל החיוב משום קנס דכאשר זמם.

וה**קצות** (לח א) כתב דבסוגיין פטור מממון כיון דנתחייב מלקות [לא תענה] בעדותו. ואף דבחיוב עדים זוממין גלי קרא דמשלם ואינו לוקה, אבל בחיוב גרמי אמרי' לוקה ואינו משלם. ולר"ל (כתובות לה.) אף חייבי מלקיות שוגגין פטורין מתשלומין. [ורבא דסוגיין ס"ל כר"ל]. ואף דעדים זוממין אינם לוקים, דהא נתחייבו כאשר זמם, וחיוב ממון פוטר למלקות. מ"מ לא גרע מחייבי מלקות שוגגין. [אבל להלכה חייבי מלקיות שוגגין משלם. וישלם מדינא דגרמי].

אלא העדנו והזומנו וכו' וחוייבנו ממון. ה**רמב"ן** ו**ריטב"א** כת' דדוקא כשאומרים עדות שקר העדנו, אבל אם אומרים שהיה אמת, וע"י עדי שקר הוזמו, הפה שאסר הוא הפה שה**תיר**[14]. ו**ר' ירוחם** (בב"י לח) כתב דהיכא דאמרו העדנו אמת והוזמנו, ולא נגמר הדין, פטורין מדין גרמי. משמע דאם אומרים דנגמר הדין, חייבין כאשר זמם. ובזה ל"ש הפה שאסר. [וצ"ב מ"ש].

שם. ה**ריטב"א** (לעיל[15]) הק' האיך יתחייב ע"פ הודאתו, הא קי"ל דאין אדם משים עצמו רשע. ותי' דבממון אמרי' פלגינן דיבורא, כאומר גנבתי שמשלם קרן ע"פ עצמו, וכן מודה שנטל רבית קצוצה[16]. שהרי יוצא מדבריו שמודה שיש לחבירו אצלו ממון[17]. תדע דלמ"ד

---

8 וי"ל [לדעת שא"ר] דכיון דהודה שהיה במקום אחר, הודאתו הוה כאומר עמנו הייתם. וכ"כ ה**ש"ך** (לח א) דמה לי הוזמו ע"פ עצמן.

9 ונתחדש בדבריו דגדר כאשר עשה בכל מקום דאין מחזירין את גוף הדין. ולא אמרי' דאפשר להענישו בעוד הזממה קיימת.

10 וכ"ד ה**ריטב"א** (ב: וב"ב נו:) דאף בממון היכא שנעשה מעשה ע"פ נתמעט מכאשר עשה. ודלא כ**תוס'** (ב"ק ד: הו' לקמן ה:) דממון אפשר בחזרה. אך י"ל דהכא עדיף דלא נתברר לבי"ד שהיה שקר, ומש"ה אינו עומד לחזרה.

11 וכ"כ ה**רמב"ן** בשם ה**רמב"ם** (יח ח). וכ"מ דעת **ר' יונתן** (בשיטמ"ק ב"ק ד: הנ"ל) וה**תוס' רי"ד** (שם ה.).

12 וה**ש"ך** הביא בשם ספר **שארית יוסף** שלרמב"ם הוה גרמא כיון שהוה בדיבור בעלמא. ועוד הביאו ה**פוסקים** (כנה"ג, הו' בקצות) דפטור מדין מודה בקנס, לסוברים דדינא דגרמי הוה קנס דרבנן [וע' **ש"ך** (שפח נא) **וקצות** (שם יא) אי בקנס דרבנן מתחייב ע"פ עצמו].
וה**ב"ח** הק' דה**טור** (כאן) הביא דברי **ר"ח**, ואילו גבי כותב שטר שקר פסק (מו לד) דחייב מדינא דגרמי [אף שלא נתברר בבי"ד שהוא שקר]. וה**ב"ח** חילק דעדות על פה לא הוה ברי היזקא, דהבע"ד יכול לטעון שפרע החוב אח"כ, ושאר טענות וערעורים, ואינו בכלל דינא דגרמי אלא הוה גרמא.

13 ואפשר דכיון דהתורה קבעה עונש עדותם קנס כאשר זמם, גילתה תורה דאינו חייב מדיני נזיקין, אלא כצורת חיובי התורה. [אבל בשטר ל"ש הזמה כלל, ומש"ה מתחייב בגדרי נזיקין].

14 [ומהני הפה שאסר במקום מה שהם אמרו בשם עדים, ובשם פסק דין. וע' הפלאה כתובות יט.].

15 וקצת משמע דהק' כן בס"ד דלא נגמר הדין, א"כ קוש' היתה דבי"ד צריכין לקבל את ה'מעשה' דהעיד שקר. [ולא רק הודאת חיוב].

16 יל"פ דהריטב"א הוסיף דאף דחזרת רבית אינו בגדר חיוב ממון בעלמא [ואכמ"ל בגדר הזה], ואפי' הכי נחשב שמודה בחיוב ממון.

17 וה**תוס' הרא"ש** (כתובות יט.) בשם **רבינו מאיר** הק' כעי"ז. ותי' דכיון דבא לעשות תשובה, ולהפסיד ממונו נאמן [וע"ד מש"כ תוס' (ב"מ ג:) דהיכא דבא לעשות תשובה ולהביא קרבן מהני].

ממונא הוה משלם ע"פ עצמו, אע"פ שאומרים עדות שקר העדתי.

ובפשוטו סברת הריטב"א דאף דאינו נאמן על גוף המעשה, יש נאמנות על החיוב ממון [וכ"כ ה**או"ש** טוען ה ועוד אחרונים]. וה**קוב"ש** (ב"ב תנח) כתב דנאמן אף על המעשה, אלא דלא נאמן לפסול עצמו[18].

כיצד שמין

אומדין כמה אדם וכו'. ה**שלט"ג** (א. בדה"ר) כתב דמכאן נשמע שהמזיק[19] דבר באופן שספק האם יבא נזק ממנה[20]. אינו חייב לשלם כל הנזק אלא אומדן כמה הנזק שווה מספק[21].

וה**גמ'** (ב"ק פט.) הביאה ברייתא דעדים שהעידו שגירשה ונתן לה כתובתה, אומדין כמה תמכור כתובתה. והגמ' מוכיחה דדמי טובת הנאה הויא לאשה, דאי ס"ד לבעל, לימרו לה עדים מאי אפסדינך. ורב שלמן דחה משום דאיכא רווח ביתא.

וה**נתיבות** (קמח א) הק' דאף דאם תמכור הבעל יזכה, מ"מ האשה תאמר ששווה לה זכות הספק. והוכיח מכאן דהמזיק דבר שאי אפשר ליקח דמים בעדו פטור. וה**קה"י** (ב"ק לט) דחה דהוה ספק אם תבוא לה חלק רווח מחמתו, שאם תמות בחייו אין לה ממנו כלום. ורק משום דיכולה למוכרה נחשב דיש לה ממון בו מעכשיו.

כיצד שמין, אמר רב חסדא בבעל. **פרש"י** (בפי' א') כמה אדם רוצה ליתן בזכות ספיקו של בעל. וה**פלפולא חריפתא** (ג) הק' דהבעל אינו יכול למכור, דהוה דבר שלא בא לעולם [מה שיירש[22]]. [ול"ש כאשר זמם בדבר דאנו יכול למכור]. [וכה"ק בהשג' ה**ראב"ד** לרי"ף]. וה**רש"ש** חלק דמ"מ רצו להוציאנו מתחת ידו, ושמין כמה שווה[23]. (וע' בסמוך).

וה**פ"ח** תי' דהכא הבעל מוחזק ועומד בכל[24]. א"נ שיימינן כמה שווה שמוכר ע"י עומד בדיבורו[25]. א"נ ע"י חיזוק נדר ושבועה או קנסות וחיובין[26].

רב נתן בר אושעיא אמר באשה. **פרש"י** (בפי' הא') אומדין זכות ספיקה, והזוממים משלמים כל דמי הכתובה, בניכוי זכות האשה [ועד"ז כת' **תוס'**]. וה**ריטב"א** ביאר שהעדים רצו לחייבו לפרוע כולו, אלא שאנו מנכין מה שהבעל עצמו היה נותן לסלק מעליו.

ורב חסדא סבר דשמין זכות ספיקו. שזה לבד חשוב ממון שלו בשעה שהעידו[27].

וה**ריטב"א** הביא דה**רמ"ה** חלק דכל השומא בזכות מכירה שלה, כדמשמע במשנה, אלא דנח' באומד.

ועוד הביא ה**ריטב"א** בשם **רשב"ם** דלכו"ע השומא בזכות ספיקה. אבל דנח' האם שיימינן כמה ישלם הבעל, דבידו לגרשה. או דשמין כמה יכולה למוכרו לאחר.

וה**רי"ף** הביא בשם **גאון** דשמין הבעל, האם זקן או חולה, והאם יש לו נכסים, והאם קרוב לגרשה. ולרב נתן ב"א שמינן כל זה באשה[28] [ועד"ז כתב רש"י בשם 'שמעתי']. וה**מלחמות**

---

18 וע"ע בדברי הראשונים (כתובות עב.) וע' שער"י (ו יב).

19 [וגדר הזמה תלי בחיוב מזיק]. וכן ה**מרדכי** (ב"ק צו, ותשו' מיימוני נזיקין יב) הביא מסוגיין דכל שעתא אמדינן לפי ההיזק, ולמד מכאן למזיק חוב של חבירו, דאי"צ לשלם כל החוב, דכל אשראי ספק אתי ספק לא אתי, אלא משלם כפי אומדנות ההיזק.

20 {דס"ד דכל מה שיש צד שהיה מפסידו בעתיד נחשב זממה, קמ"ל דשמין כמה זכות זה שווה היום. א"נ לס"ד מיתלא תלי בעתיד האם ראוי לגבות או אינו ראוי לגבות}.

21 וכתב דעפ"ז נהגו כשמטילים מס [לפי נכסיו], שמין החובות לפי כמה היה נותן בחוב הזה מספק. וכן הביא דהשורף שטר חוב, למאן דדאין דינא דגרמי שמין כמה אדם נותן בחוב הזה מספק [וכמ"ש **תוס'** בכ"מ].

22 בנכסי צאן ברזל ונכסי מלוג. אבל בכתובה ל"ש 'מכירה', אלא התחייבות, דמתחייב לפרוע כתובתה. [ויל"ד בגדר נכסי צ"ב, ואכ"מ].

23 אמנם ילה"ק מלשונות הראשונים דל"ש בזה מכירה. ועוד האיך נשום דבר דל"ש מכירה.

24 ומשמע דכוונתו דיכול למכור מה שאירש, כיון דבינתיים הקנין פירות שלו. א"נ כוונתו בנכסי צאן ברזל, דהוה שלו וחוב בעלמא.

25 דיכול למכור חלקו בינתיים. [ויל"ד דל"ש שומת שווי זכות ספיקו, שהלוקח ירא שיחזור בו אילו יתברר שיירשנה].

26 וציין לגמ' (כתובות צא:) דזבנה כתובת אמו בטובת הנאה. [וכוונתו דאף שם י"ל כה"ג, אמנם הראשונים שם לא הזכירו כזה].

27 אבל מדברי ה**תוס'** משמע דהנידון האם תולים שהיא תמכור לו [שהרי אינו עומד למכירה].

28 ועוד כתב ה**רש"ש** דרוב פעמים נשים מתות קודם וכדאיתא בתוס' (כתובות פג:).

וריטב"א הק' דל"ש לדון על שני הבעל בלא האשה [דאטו בשופטני], ופשיטא דדנים שני הבעל לפי האשה, והאשה לפי הבעל. וכתב דצריך למתק דלרב נתן אין שמין בנכסים ובמריבה, שהוא ברשותו של בעל, דכמה פעמים יוצא שלום מתוך מריבה. ויש עשירים שקשה עליהם לגרש נשותיהם. ועוד כתב לפרש דלמ"ד לפי בעל, דאינו רוצה לסכן מעותיו.

והרמב"ם (כא א) כתב כמה אדם רוצה ליתן בכתובה, שתמכור אותו בדמי טובת הנאה. ובהשג' הרמ"ך תמה דאיפכא מסתברא דמה שאדם רוצה ליתן לכתובה הוה בחזקתה [וכקושיית רש"י], אלא המותר הם גוזלין מהבעל, והם צריכין לשלם. והמשנ"ל כתב דצ"ל דיש חסרון בדברי הרמב"ם דחייבים העודף מטובת הנאה. וע' לח"מ. והמפרשים הביאו דהרמב"ם הביא כן מהירושלמי.

אמר רב פפא באשה ובכתובתה. פרש"י אבל לא נכסי מלוג, דיכולים לומר לא ידענו דהיו לו נכסים. [ואין חיוב כאשר זמם היכא דיכולים לטעון שזממו לחייב פחות[29]]. המלחמות הק' א"כ אף בנכסי צאן ברזל נימא הכי, ומשמע דלכו"ע משלמין אותם. וכן יאמרו סבורים אנו שאלמנה נשאת וכתובתה מנה[30]. אלא כיון דיודעים שמפסידין כתובתה אפי' מאה מנה, ובאו על דעת כן, חייבין אע"פ שאין יודעים. [וע"ד הא דאי' (ב"ק סב.) גבי מזיק, דאמרי' מאי הו"ל גביה דאזקתיה, ואף שסבור שהיה שווה פחות[31]].

תוד"ה מעידין. ועוד י"ל שאומרת גירשתני, וא"כ מחלה לבעלה וכו'. רע"א כתב דע"כ היינו בשעת עדותם מחלה, דאם מחלה אח"כ, הא בעדותן הפסידה ויתחייבו הזמה. ומה לי שמחלה אח"כ. [והאחרונים דנו דאף היכא דמחלה קודם גמ"ד פטורים].

ורע"א הק' דל"ל מטעם מחילה, תיפו"ל שהיא טוענת גרשתני, ואי' (ב"ק עה: עי"ש רש"י) שהיכא שמודה לדברי העדים ל"ש כאשר זמם. [אך מבואר (שם) דהיינו כשמודה דנעשה לפני העדים. אבל היכא שהיא מודה שגירשה, אבל טוענת שנתגרשה שלא בפניהם שייך הזמה].

בא"ד ואע"ג דאשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת וכו' אבל היכא דאיכא עדים לא וכו'. המהרש"א הק' אמאי יתחייבו כאשר זמם, הא דטבא ליה עבדי, דלולי עדותם האשה היתה נאמנת לחוד. ותי' דאמרי' דבלא העדים האשה לא הייתה מעיזה פניה. ורע"א כתב דאי"צ לזה, דכיון דבי"ד השתא דנים שאינה גרושה. אף שלולי העדים היתה נאמנת לשקר ולגזול, אין בזה טעם לפטור את העדים.

אומדים כמה וכו' בין נותנן מכאן ועד י' שנים. הרמב"ן הק' לא יהא אלא שגזל ממנו אלפא זוזא, ובטלוה שלא ירויח, מי משלם כלום. הא קי"ל (ב"ק צג:) כל הגזלנים כשעת הגזילה[32], ואמרי' בירושלמי (ב"מ ה ג) דהמבטל כיסו של חבירו פטור[33]. ותי' דכיון דהשתא אינו מחוייב לו כלום, הוה כמאן דמפסיד מיניה אלפא זוזי, אלא דמהני ליה דפרעי שעבודא דאית עליה [כדין פורע חובו] אומדין כמה וכו'.

ובשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (ד רצח) הביא [בשם ה"ר חיים] לחלק דהתם היו המעות תח"י להרויח בהם והיו רוצים להוציא מידו, ומפסידין אותו בידים. אבל במבטל כיסו לא היו בידו של מלוה. ואם הוציאה נעשה גזלן עליה' וחייב באחריות, ואם יתן לו שום דבר זהו רבית[34].

---

29 וע"ד הא דאי' (סנהדרין מא.) דעדים זוממין על אשה שזינתה, דיכולים לומר לאוסרה על בעלה באנו, ולא נתכוונו שתתחייב מיתה.

30 והריטב"א תי' דרוב נשים אין להם נכסי מלוג, ואין לזה קול, כיון דלא נכתב בכתובה. [ולא רמי עליה לברורי].

31 אך צ"ב מ"ש מהגמ' (סנהדרין הנ"ל) דיכולים לטעון שלא נתכוונו. ואפשר דהכא זממו על הכתובה, אבל לא ידעו כמה. ואילו התם הוה ב' חיובים נפרדים. א"נ הכא איירי בדיני ממון, ואילו התם איירי לענין נפשות.

32 והאחרונים הק' על ראיית הרמב"ן מגזלן, הא כיון דקנאו בקניני גזילה משלם כשעת הגזילה, אפי' אכל פירות.

33 והגרנ"ט (ב"ק קיג) ייסד דעדים זוממין הוה בגדר 'עונש' ולא תשלום נזיקין, והק' א"כ מה הק' הרמב"ן דהוה מבטל כיסו. ותי' דכוונת הרמב"ן דמ"מ א"א לחייבו יותר מאשר זממו 'להפסידו'.

34 ובשו"ת הרשב"א (ג רכז) כתב דאפי' בפקדון שקיבל עליו אחריות מעותיו, אינו חייב מניעת הרווח. דאינו בכלל אחריות 'נזק'. ועוד דהוה רבית. דאל"כ, נתיר כל איסור רבית, שבכל ההלואות יש בהן נזק כזה, שא"י להרויח תוך הזמן בסחורה וכדו'.

והר**יטב"א** פי' דאומדין מה שיקבל המלוה מהחוב כדי שיפרע החוב עכשיו תוך זמנו.

והר**יטב"א** הביא דהר**א"ה** למד מכאן דהארכת זמן הוה מקצת מחילה. והמוכר שטר חוב יכול להאריך זמנו, והוה בכלל מה שאמרו חזר ומחלו מחול. [וחייב מדינא דגרמי[35]].

והע**רול"נ** דן באופן הפוך, כשהעדים זממו להרחיב לו את הזמן, כמה חייבין למזיק. [וע' גר"ח טעלז ב"ק י, ובשיעורי הגרש"ר].

והמ**הרי"ט** (ב חו"מ קה) כת' דמי שתובעו שחייב לו, והלה אומר שהוא תוך זמנו נחשב תביעת ממון, וחייב ע"ז שבועה. [וכ"פ הר**מב"ם** מלוה יג ו]. והביא מקור מסוגיין דמקרי דבר ממון. והק**צות** (עג ב) הק' דלחיוב שבועה בעי גופו ממון. ועוד הק' דלפ"ז איירי דוקא במקום ששווי ההמתנה הוה פרוטה. וכתב דבסוגיין בעדים זוממין הרי תובע שמחוייב גוף המעות מיד [ואף כשכל החוב הוה פרוטה], ואף ב"ד נזקקין לנכסיו לפרוע לאלתר. ואף דבדיעבד הוה מבטל כיסו.

שם. והר**אשונים** הק' אמאי לא הוה רבית, במה שנותן לו מה שיוכל להרויח. וב**תשו' מיימוני** (משפטים טו) כת' דאילו הוה הלואה לא היה נותן לו כלום משום רבית. וע"כ מיירי שמעידים שחייב לו שכירות[36], והוכיח ממשנתינו דאין רבית בהמתנה שכירות[37]. [והמ**שנ"ל** (מלוה ז יא) האריך לתמוה בזה[38]]. והא**ו"ז** (ב"מ קפא) דחה די"ל דאיירי במעות יתומים או של צדקה שמותר להלוותן בריבית קצוצה[39].

אבל הר**דב"ז** (א פד) והב**"י** (יו"ד קס כא) דחו דבעדים זוממין אין כאן הלואה כלל, ול"ש רבית. ומחוייבין מה שהפסידו לו שהיה יכול להרויח[40].

דף ג:

סוף אתי לידי לא יגוש וכו'. מבואר דאף לל"ק הטעם משום דיש זכות תביעה בסוף הזמן. אבל חוב דאין זכות תביעה ל"ש השמטת שביעית.

אבל הר**מב"ם** (שמיטה ט ט) פסק [בשם הי**רושלמי** שביעית י א] דאף חוב שהתנה שלא יתבענו שביעית משמטתו. והר**"י קורקוס** ביאר דחייב בידי שמים בכל שעה, ועוד דמהני תפיסה. [ועדיף מחוב תוך זמנו דקי"ל כלישנא בתרא דאינו משמט].

והת**ומים** (סז יב) נדחק דכוונת הרמב"ם והירושלמי דהתנה דלא יהא לו זכות לתבוע בשביעית. אבל אחר שביעית יש לו זכות לתבוע.

והמ**הר"ח או"ז** (לט) העמיד [את הירושלמי] דיש לו זכות ממון לתבוע, אלא דנשבע או נדר שלא יתבענו, ומעוכב בפועל. וכה"ג ודאי קרינן ביה לא יגוש[1].

מתיב וכו' כולהו נמי בעי שלומי ליה. הר**מב"ן** הק' דאי בעי כתיב פרוזבול[2]. ותי' דהגמ'

---

35 והק**צות** (סו לז) תמה דהמוכר שטר חוב וחזר ומחלו, מהני מחילה רק על כל שעבוד הגוף, ול"ש מחילת קרקע א' או מקצת החוב.

36 והביא מעשה דבעה"ב שעיכב שכר המלמד, ור' אליעזר מטולא חייב ליתן לו הריוח שהיה יכול להרויח במעות. [והביא דאחיו חלק].

37 אבל הביא ד**אחיו** חלק, והק' מהגמ' (ב"מ עג.) דמנטרי באגי, דיש איסור אף בתוספת בהמתנת שכירות. והב**"י** (קס כא) כת' איני יודע מה ראה החכם הזה להקל בשכירות יותר מבהלואה דכללא דרביתא כל אגר נטר בכל גוונא אסור.

38 וכת' דאפשר דכיון דהרויח במעותיו אינו בכלל מבטל כיסו של חבירו. וע"ע **יש"ש** (ב"ק ט ל) דניחא ליה להיות שותף ולא גזלן במעות. וע"ע **חוו"ד** (קסח יד) דהאריך עד"ז.

39 (ע' ב"מ ע.). אמנם קי"ל דמותר רק רבית דרבנן (ע' בראשונים שם, ובב"י קס).

40 והב**"י** ביאר דאומדין כמה היה נוטל רבית מנכרי, או מישראל באיסור. והר**דב"ז** כתב דשמין כמה היה ראוי להרויח [בסחורה, ולא ברבית]. והר**"י מלוניל** כתב דאומדין כמה דרך העולם לתת מנה לחברו כדי שיפיס את בעל חובו שלא יתבע לו את חובו. [ומותר ליתן שכר לפייסו דאינו מלווה למלוה, ב"מ סט:].

1 והביא עד"ז באופן דאינו יכול לתבוע מחמת איסור שבת ויו"ט. אבל הביא דהר**"ש** (שביעית י ב) הק' דאף הלואת יו"ט, דכיון דאסור לתבוע ביו"ט עצמו לא ניתן לתבוע, ולא קרינא ביה לא יגוש. וכמו חוב תוך זמנו בסוגיין.

והר**אשונים** (שבת קמח:) נח' בזה, בהלואת יו"ט דלא ניתן ליתבע [בב"ד], האם שביעית משמטת.

2 והר**יטב"א** הק' דנאמן לטעון פרוזבול היה לי ונאבד. ובתי' הב' הביא דהוה מח' (גיטין לז:) האם נאמן. [ולא הק' דבידו לכתוב. וצ"ב].

מק' דמדאורייתא ל"ש בזה כאשר זמם. ואף מדרבנן צריך לשום כמה אדם רוצה ליתן בטורח פרוזבול, ובספק דילמא לא איתרמי ליה בי"ד לכתוב פרוזבול. א"נ מתני' אדינא קאי ולא אתקנתא דהלל. והביא דבירושלמי תי' בעשה פרוזבול. וי"ל דהוה בכלל תי' הגמ', דומיה דמוסר שטרותיו לבי"ד.

והמוסר שטרותיו. **פרש"י** הוא פרוזבול שתיקן הלל. [**ותוס'** ושא"ר חלקו. ובפשוטו מוסר שטרותיו היינו שמוסר השטר בפועל, וכ"כ **הראשונים** (גיטין לו) בחד תי'. אבל דעת **רש"י** דאי"צ למסור השטר בפועל[3]]. **ובפשוטו משמע דכל מוסר שטרותיו הוה פורוזבול. אבל הריטב"א כתב דאפשר דכוונת רש"י דהלל הסמיך תקנת פרוזבול אדין מוסר שטרותיו לבי"ד.**

ותוס' (גיטין לו:) **הביאו דבספרי** דרשי' דמוסר שטרותיו הוה של אחיך בידך, אלמא פרוזבול דאורייתא[4]. [**וכדעת רש"י** כאן דהכל א']. **והרמב"ן** (שם בתי' הב') תי' דהוה אסמכתא (**וכ"כ תוס'** שם בדעת **רש"י**[5]).

ובגמ' (גיטין לז.) מבואר דהטעם דמהני מוסר שטרותיו לבי"ד, דתפסי ליה בי דינא. **ופרש"י** שהם הנוגשים. וכן **רש"י** (כאן) הוסיף דלא קרינן ביה לא יגוש שהרי אינו תובע כלום. [וכ"כ **רש"י** (ב"ב כז.) דגדר פרוזבול אינו תובע אלא הבי"ד תובעים. וכעי"ז כת' רש"י גיטין לב:, גיטין לז., כתובות פט.].

ורש"י (גיטין וכתובות) הוסיפו דהפקירן הפקר. [ובפשוטו יל"פ דכוונתו לפרש האיך יש להם זכות להיות נוגשים. א"נ כוונתו לפרש האיך מהני הך מסירה לבי"ד, ובאיזה קנין].

וה**תורת זרעים** (סוף שביעית) ביאר דשביעית מהני להפקיע את החוב, ועוד דיש איסור לא יגוש. ובזה בעינן ב' דינים בפרוזבול, דהא דהבי"ד נוגשים מהני להתיר איסור לא יגוש. אבל מ"מ לולי הפקר בי"ד פקע גוף החוב[6].

א"ד וכו' השתא מיהא לא קרינן ביה לא יגוש. ה**אחרונים** דנו דאף באופן שכבר הגיע זמן פרעון, יכול למחול ולהאריך זמן ההלואה[7].

וה**מאירי** הביא (בשם תלמידים של גדולי המפרשים) דכיון דעבר עליו שמיטה ולא השמיטתו [דהוה תוך זמנו], אף שמיטה אחרת אינה משמטתו. וכן מלוה על המשכון ומוסר שטרותיו לבי"ד [כיון דעבר עליו השמיטה, אף בשמיטה שאח"כ אינו משמטת].

תוד"ה איכא דאמרי. אר"ת דהלכה כל"ב [ודלא כאזהרות[8]]. [וכ"פ **הרמב"ם** שמיטה ט ט]. **והראשונים** (רמב"ן, רא"ש) כת' טעם נוסף דשביעית בזה"ז דרבנן וספק דרבנן לקולא. **והב"י** (חו"מ סז) הק' דאדרבה הו"ל ספק ממון, וקולא לנתבע. וכ"כ **הריטב"א** (בשם י"מ) דספיקא ממונא חומרא לנתבע[9].

וה**ב"י** כתב [דדעת הרא"ש] דעיקרא דדינא הוה נידון איסור, ומש"ה אמרי' מספק דאין איסור שביעית. וממילא גובה חובו. וה**מהרי"ט** (ב יו"ד מ) חלק דמ"מ איכא נפק"מ לענין ממון. וביאר סברת הרא"ש דלא אתי ספק דרבנן ומפקיע חוב דאורייתא.

ודעת **היראים** (קסד) דדין התורה של שמיטה אינה מפקעת את גוף החוב, אלא המלוה מצווה לומר משמט אני. [ובי"ד כופין אותו לומר כן]. [והמרדכי (גיטין שפ) חלק על דבריו].

---

3 ועוד דהא מהני פרוזבול אף במלוה ע"פ.

4 וכתבו דקו' הגמ' שם דלא היה להלל לתקן ללמד לבטל דין שביעית.

5 וכן משמע **ברשב"ם** (ב"ב סו.), ומשמע מדבריו דהא דאמרי' דבי"ד הם הנוגשין וכו' הוה גדר הדין דרבנן.

6 אמנם זה חידוש גדול דנפקע החוב אף באופן דליכא לאו דלא יגוש. [ויל"פ דעצם החוב עומד לנגישה, ול"מ מה שימצא עצה אח"כ].

7 [וכ"כ **הדרך אמונה** (שמיטה ט צ"ה צז) בשם **הגרי"א** זצ"ל שיכול להאריך הזמן אפי' בינו ובין עצמו [אבל הביא דיש חולקין]. **ובביאוה"ה** (שם טז) הק' אמאי הוצרך הלל לתקן פרוזבול, הא מהני מחילה בע"כ של לווה, ויאריך זמנו ולא יחשב אתי לידי נגישה.

8 אבל **ר' אליהו בעל האזהרות** פסק כל"ק. **והרא"ש** הביא בשם **ריב"א** דבכ"מ הלכה כלשון א', שכך היו שונים רוב החכמים אבל יש שאומר בלשון זה.

9 וה**אחרונים** הביאו כעי"ז כתב **רש"י** (גיטין לז.) מפני שאנו מדמין נעשה מעשה, להוציא ממון מיד הנתבע. [ומספק אין מוציאין ממון]. ואילו **הרמב"ן** (בספר הזכות שם סוף יח. בדה"ר) חלק דאילו שביעית בזה"ז דרבנן אמאי נחשב עשיית מעשה, דבדבריהם מדמין ועושין מעשה.

ע"מ שלא תשמטני

ע"מ שלא תשמטני שביעית. בפשוטו צ"ב מה שייך בזה תנאי [אף לולי הנידון מתנה עמ"ש בתורה]. וכן בסמוך ע"מ שאין לך עלי אונאה. וכן מקדש אשה ע"מ שאין עליה שאר כסות ועונה צ"ב מהו גדר התנאי. **ורע"א** (פאה ספ"ו) כתב דבפשוטו התנאי היא שאם תרצה להשמיט יהא המעות פקדון [ולא הלואה]. [וכ"כ **התומים**, ע' בסמוך].

ושוב כת' רע"א דמהני בגדר סילוק. דמלוה לו אלא בזכיה זו שלא ישמט שביעית, והלווה קיבל על עצמו. [וגדר סילוק אי"צ דין תנאי]. אבל הביא **דבתוס'** (כתובות נו.) מבואר דהוה בגדר תנאי. **והגרי"ז** (הל' נזירות) ביאר דנתחדש גזיה"כ בפרשת תנאי, לבטל שלא יחול חיוב שאר וכסות. [וה"נ בסוגיין שלא יחול פרשת שביעית]. [וע"ע שער"י ז טז, וחזו"א אה"ע נו].

והקצות (רט יא) העמיד מח' ראשונים בגדר הא דבדבר שבממון תנאו קיים, דדעת **הרשב"א** (כתובות נו., קיד' יט, ב"ב קכו) ע"מ שאין לך עלי שאר כסות ועונה פי' ע"מ שהאשה תמחול החיוב[10]. אבל **הרמב"ן** (ב"ב קכו:) כת' דכיון דחיובים אלו לא חייבה תורה אלא לזכותו של זה, ומש"ה מהני לעשות קידושין לחצאין בלא זכויות אלו. וכ"ד **תוס'** (כתובות נו.).

ה"נ ע"מ שלא תשמטני בשביעית אין שביעית משמטתו. **פרש"י** דמהני תנאי שלא תשמטני 'אתה'[11], אבל ל"ש תנאי על גוף השביעית. **והריטב"א** (וכעי"ז הראשונים בב"מ נא:) ביאר דכיון דהתנאי היה בין שניהם שלא יתבע לו מהני. אבל אין בידם להתנות שלא יהיה כח בשביעית להשמיט. ועד"ז כתב **בשו"ת הרא"ש** (עז ד, הו' בב"י סז) דמהני תנאי על הגברא, אף דאי אפשר להתנות על השביעית.

ובחי' ר' שמואל ביאר גדר התנאי דהוה סוג הלואה שלא יחול דיני שמיטה, ומקח שלא יחול בו דיני אונאה, וזה דברים בטלים. אבל עצם גדר דין השמטת שמיטה ואונאה הוה זכותו של לוקח, ובזה שייך תנאי שלא יחול זכות זה.

והמאירי ביאר כלומר שאף ששביעית משמטתו לא תקבלנו אתה בתורת השמטה ותפרענו תנאו קיים. [וצ"ב].

והב"ח (חו"מ ס"ס סז) הביא מלשון **רש"י** דהמלוה עבר קצת באיסור כשעשה הך תנאי. והא דאמרי' בסוגיין דהתנאי קיים בדין, אבל איסורא עבד. אבל הב"י נקט דלאו דוקא. וכ"כ שאר פוסקים דמותר להתנות כן.

אבל **הרמב"ם** (שמיטה ט י, **ושו"ע** סז ט) כתב דכשהתנה עמו שלא ישמיט 'הוא' חוב זה תנאו קיים, שכל תנאי שבממון קיים, ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב.

ומשמע דהוה התחייבות ממון מחודשת[12]. **והתומים** (אורים סז יט) כתב דע"מ הוה כמעכשיו, ומש"ה לא הוה אסמכתא[13]. **והאחרונים** הק' לדעת **הראשונים** (ע' ש"ך חו"מ מ, ע' כתובות קב.) דל"מ התחייבות בלא מעשה קנין.

והברוך טעם (על הקצות סז ג) הק' דאף חוב זה [של התחייבות] ישמט שביעית [ללישנא דשביעית משמטת אף חוב תוך זמנו], דאף חוב שאינו מחמת הלואה כאונס ומפתה שעמדו בדין נשמט. **והקה"י** (ד) כתב דברמב"ם ושו"ע מבואר דשמיטה אינה משמטת התחייבות [דאינו מחמת הלואה[14]]. אך הקה"י דן דכיון דקבע זמן יחשב כזקפו במלווה. ואף הקפת החנתו משמטת היכא דזקפו במלוה[15].

והברוך טעם חלק דע"י התנאי השטר עומד בתוקפו, וגובין בו מזמן הכתוב. ואף כוונת

---

10 **והרמב"ן** (ב"ב שם) נקט דע"מ שתמחול מהני לכו"ע. דלא הוה ע"מ שכתוב בתורה.

11 **והחזו"א** (אה"ע נו טו) כת' דמכאן נראה דשמיטת שביעית נחשב זכותו של לווה. והחזו"א נסתפק האם יכול לחזור אחרי שהתנה בהלואה.

12 ועפ"ז דן **הקצות** (סז ח) דהיכא דהתנאי לא נכתב בשטר אלא ע"פ, הוה מלוה ע"פ.

13 לדעת הסוברים דבמעכשיו אין חסרון אסמכתא. וכתב דלדעת החולקים, צ"ל דהוה תנאי דהוה פקדון ומש"ה ל"ש שמיטה משמטת.

14 **והאחרונים** האריכו בזה. **והקה"י** הביא דכ"ד **תוס'** (כתובות נה. ד"ה ולשביעית) דכתובה הוה כהקפת החנות. אבל הר"י מגאש (בשיטמ"ק שם) דשביעית משמט חוב שנעשית מעצמו [התחייבות].

15 והביא **דבשו"ת הרשב"א** (א תתקפט) מבואר דזקפו במלווה נחשב דהחיוב נפרע, ושוב נתחייב לו. ולפ"ז צ"ע אי שייך בשעה ראשונה.

הרמב"ם דחוב הראשון אינו נשמט, דמהני תנאי בממון[16].

תוד"ה ושמואל. וי"ל דה"נ מי יימר דעקר. אבל **הרמב"ן** (ב"מ נא:) נקט דלמסקנא שמואל דלא כר' מאיר [דל"מ מתנה עמש"כ בתורה אף בדבר שבממון], דהתי' דמי יימר דעקר ל"ש בסוגיין. דודאי קא עקר דהא ידעי דאיכא שביעית ומתנו ואף דלא ידעי אי מפרע קודם שביעית אי לא. [וביארו **האחרונים** דעשו חלות נגד התורה, אף דלא ידעו דאיכא נפק"מ].

ו**הפוסקים** (לח"מ מכירה יג ג) הק' סתירה בדברי הרמב"ם, דהרמב"ם (שמיטה ט י) פסק דמהני תנאי שלא ישמט בשביעית, אבל גבי אונאה פסק (מכירה שם) דל"מ תנאי.

ו**הש"ך** (סז ג) תי' דגבי אונאה לא ידע דאיכא אונאה, ולא ידע ומחיל. אבל שביעית נחשב דידע [ודלא כתוס']. ו**הגר"ח** (מכירה יג) ביאר דגבי אונאה, אילו אין אונאה במקח, אינו חל נגד התורה. אבל גבי שביעית חל דין מעיקרא בגוף החוב, דהשביעית לא תשמט [והוה נגד התורה], אף אילו בפועל לא יבוא שביעית כלל.

שם. ו**המשנ"ל** (מלוה ח א) הק' דקי"ל (ע' כתובות פג.) דמהני תנאי באיסור דרבנן. ואף דמתנה עמש"כ בתורה תנאו בטל, בדרבנן יכול להתנות. וכיון דקי"ל דשביעית בזה"ז דרבנן אמאי ל"מ תנאי. ותי' דה"מ בדבר דלא איכפת להו אם יתקיים, אבל שמיטה דהנמשך מחלות התנאי הוה נגד עצם תקנתם, אף בדרבנן ל"מ. ועוד תי' דשאני שביעית דעיקרו דאורייתא[17].

שם. ה**מהרי"ק** (קפב, והו' ברמ"א סז ט) הביא דנהגו לכתוב בשטר חוב שמקבלו בתורת פקדון. וביאר דמהני לשון זה שלא ישמט שביעית, דכל תנאי שבממון קיים. והוה כתנאי ע"מ שלא ישמט[18].

ו**הקצות** (סז ג) הק' דכל מלוה לי' שנים, הרי קבעו להדיא שיפרע אח"כ, ונימא דהוה כמתנה ע"מ שיפרע אח"כ. ותי' ע"פ דברי התוס', דדעת שמואל דודאי קעקר ל"מ תנאי, וקבע זמנו י' שנים הוה ודאי עקר[19]. ו**האחרונים** דחו דבעינן לשון תנאי [וכמ"ש תוס' כתובות נו.]. וע' **קה"י** (ד).

תוד"ה ע"מ שאין בו. פ"ה דהוה מקח טעות, שהרי התנה שאין בו אונאה. ו**הריטב"א** הק' דא"כ פשיטא דהוה תנאי בעלמא [ולא בדיני התורה של אונאה]. וכתב דאפשר דקמ"ל דיש לו אונאה אף פחות משתות [דלטפויי מילתא קאמר, ע"ד הא דאי' ב"ב קלח:]. וכתב דלפ"ז צ"ל דאף דלא דמי לשביעית, מ"מ הביאו דבחד תנאי מהני ובאידך ל"מ.

ו**הריטב"א** הק' דמאחר דמהני תנאי, אמאי הוצרך הלל לתקן פרוזבול[20]. ותי' דאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלואה. וגם אינו רוצה, שנראה כאילו מתייאש מלגבות חובו בזמנו. ועוד שנראה כאילו מראה עין הרעה לשמיטת השביעית. ועוד שתשתכח תורת שביעית [אבל פרוזבול אוושא מילתא שעושין פרוזבול].

ו**בחי' בכור שור** (כאן) תי' דפעמים שהלווה לא ירצה להסכים לתנאי זה, ומתוך כך נמנע מלהלוותו, ועובר בלאו ד'השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו'"[21]. [ו**הפתח"ת** (סז ב) כת' דבדברי הריטב"א משמע דאינו בכלל זה].

---

16 וכשהתנה הוה כמתחייב בדבר שאינו חייב מצד התורה, כלומר שנשאר בחיובו מצד השטר, מזמן השטר.

17 וכמ"ש **תוס'** (כתובות נו:) דאף בכתובת אלמנה ל"מ תנאי, דעיקר כתובה דאורייתא.

18 והביא ד**בשו"ת הרא"ש** (עז ד, הו' בטור סז) הביא דאמרו לו דרגילין לכתוב הרבה יפוי לשונות בשטרות, שהן מורין שלא תהא שביעית משמטת. והרא"ש חלק דבעינן תנאי על הגברא, ע"מ שלא תשמטיני. ודקדק בשטרותיהם דליכא תנאי ויפוי לשון המורה על דרך זה. והמהרי"ק הביא דהרא"ש מודה דמהני יפוי לשון שנעשית כדין, וכ"ש היכא שקבלו עליהם בתורת פקדון.

19 וכתב דמש"ה **הרי"ף** השמיט דין י' שנים.

20 דמבואר (גיטין לו.) דהלל תקן מחמת שהיו נמנעים מלהלוות, ואמאי נמנעו.

21 ו**העיטור** (פרוזבול עז.) כת' הלל דתקין פרוזבול לא תקין על מנת. דתקנתא דהתירא תקין, תקנתא להתנות על דבר איסור לא תקין. [ויל"ד אי כוונתו דהמתנה עובר באיסור. או דכוונתו דהלל לא רצה לתקן לעשות תנאי נגד דיני התורה. ע' בסמוך].

והרמב"ן הביא דדעת הרמב"ם דה"ה המוכר שדה בזמן היובל מהני להתנות ע"מ שלא יפקעינו יובל. והרמב"ן חלק דביובל אף המוכר מצווה, דהתורה צווחת דל"מ דומיה דרבית. [וע' בראשונים ב"מ עט.].

סבר רבה בב"ח וכו' ה"מ במלוה בשטר, דלא עביד איניש דטרח וכו'. הריטב"א ביאר דלא ידע דהטעם מגזיה"כ, דא"כ אין חילוק בין מלוה בשטר. [ולס"ד הוה אומדנא]. [והדב"א (ע' בסמוך) דן האם במלוה בשטר יש תרוייהו, משום אומדנא דקביעות זמן, ואף משום גזיה"כ. או למסקנא הוה רק גזיה"כ].

אחד מלוה ע"פ וכו' שמטה אחרת כזו וכו'. הריטב"א כתב דמ"מ אם טוען שפרעו נאמן בשבועת היסת, דבזה לא אמרי' חזקה א"א פורע תוך זמנו. דעביד איניש דפרע תוך ל'. [וכ"כ תוס' ושא"ר ב"ב ה.[22]]. ובשו"ת הרא"ש (עו ג, וכעי"ז הסמ"ע עח א,יח) ביאר הטעם דכשקבע זמן יודע שלא יהא לו מעות עד אותו שעה. אבל הקצות (עח ח) הק' דבגמ' (ב"ב ה:) מבואר דאף פדיון הבן ושכירות וכדו' אמרי' חזקה דאינו פורע תוך זמנו. אלא דכה"ג הדרך לפרוע (וע"ע רבינו יונה שם). וחזקה זו תליא במנהג העולם.

והדבר אברהם (א לב) דייק מדברי הגמ' דאינו בגדר אומדנא, וכמי שקבע זמן. אלא הוה גזיה"כ ודררא דאיסור שאינו רשאי לתבוע, והוה ענין שמיטה קטנה. ועוד כתב דהוה איסור בעלמא [אבל יש לו ממון לתבוע]. וכעי"ז כתב הגרי"ז (מלוה כו ב, והו' בגר"ח סטנסל שיב) דהוה דין גזיה"כ דאינו רשאי לתובעו, והוה זכות שזיכתה התורה ללווה.

והרמב"ם (מלוה כו ב) פסק דהיכא דאין ללווה נכסים, ובא לגבות מהערב, נותנים לערב ל' יום. דלא יהא כח זה פחות מהלווה עצמו. והש"ך (קכט כג) ביאר דהערב נתחייב לו עכשיו, והוה כאילו הערב הלוהו עכשיו, דנותנים לו ל' יום לסתם מלוה[23]. והגרי"ז הביא דהרמב"ם למד מק"ו דיש לערב זכות ל' יום, אף דהתם ל"ש אומדנא דסתם מלוה ל' יום[24].

שם. הרשב"א (ב"ב ה, וכ"פ השו"ע עג א) כת' דה"מ במקום דליכא מנהג, אבל במקום שנהגו, הכל לפי המנהג[25] [ע"פ התוספתא ב"מ י[26]]. והדב"א פי' דהגזיה"כ הוה בסתם מלווה, אבל במקום שנהגו הוה כמי שקבעו זמן אחר. וכשקבעו זמן לא נאמר הך דין. אבל הגרי"ז (הנ"ל) דייק לשון הרמב"ם (יג ה) דאם התנה שיתבע מתי שירצה מהני, דתנאי שבממון הוא[27]. ומדין תנאי.

והב"ח (סז יג) כת' דשביעית משמטת, אפי' הגיע תוך ל' יום דסתם מלווה [ואף לל"ב דלעיל]. הואיל ולא קבע לו זמן[28]. אמנם האו"ז (ע"ז קכג) מבואר דאף בזה אין שביעית משמטת, וכחוב תוך זמנו. והביא כן מהירושלמי (שם שביעית)[29].

והתומים ביאר סברת הב"ח דהוה כמו ע"מ שלא לתובעו, דיש לו זכות ממון בחוב, אלא דהוה דין בפנ"ע למונעו.

ולפ"ז נקט התומים דמהני תפיסה בסתם מלוה תוך ל'. [דומיא דמלוה ע"מ שלא לתובעו]. והמנח"ח (תעז ח) חלק דמשמע בפוסקים דל"מ תפיסה.

אבל הדב"א ביאר סברת הב"ח (כנ"ל) דמצד החוב מחוייב מיד, אלא דהוה ענין שמיטה

---

22 אבל הרשב"א (ב"ב שם) דן בזה. והר"ן (כתובות כא. ז: בדה"ר) הביא בזה מח' הגאונים.

23 אבל ה"ה (שם) והב"ח (קכט י) העמידו היכא דאין לו מעות, דנותנים לו ל' יום ואין מוכרין נכסיו. [ולא שייך לגדרי סתם מלוה ל' יום].

24 והגרי"ז הוסיף דלשון הרמב"ם [גבי ערב] דאינו יכול לתובעו, ולא כתב [כמו גבי לווה תוך ל'] דאינו רשאי [דמשמע לשון איסור]. וביאר דגבי לווה הוה גדר השמטה ואיסור. אבל בערב הוה סברא דלא גרע, ואין לו זכות תביעה. אבל אינו בגדר איסור.

25 והמג"א (שז יד) כתב דבמדינותנו נהגו דתובעים תוך ל'.

26 ובתוספתא מבואר דאם המנהג פחות או יותר [ויל"ד כשהמנהג לתבוע פחות או יותר האם הוה בגדר אומדנא בעלמא. או דמהני לשנות דין האיסור כה"ג].

27 וצ"ל דקאי באופן דלא קבע 'זמן', אלא התנה שיוכל לתובעו.

28 והב"ח למד כן מהדין (שבת קמח:, רמב"ם שמיטה ט ה) דשוחט פרה ונתעברה השנה דמשמט, ואף דמכרו סתם, ויש לו ל' יום. וע' ריטב"א (שבת).

29 והאחרונים (תומים סז טז, דב"א א לב) הביאו דתליא בפי' דברי הירושלמי.

קטנה. ואינו בדין ששמיטה קטנה תפקיע לשמיטה גדולה. ועוד אפשר דיש לו זכות ממון לתבוע, אלא דהוה איסור בעלמא.

דאמר מר ל' יום בשנה חשיב שנה. [דנח' בזה התנאים ר"ה י]. ו**הריטב"א** כתב דאפי' למ"ד (שם) דיום אחד בשנה חשוב שנה, בהא מודה דהוי שלשים יום שאין אדם לוה מחבירו לפרוע ליומא אוחרי.

ודעת **ר"ת** (הו' בראשונים כאן, ובתוס' שבת קמח:, ובס' הישר תפג) דאף בשאלה אמרי' סתם שאלה ל' יום[30]. [ועפ"ז ביאר הא דטלית שאולה עד ל' פטורה מציצית [מנחות מד.] דסתם שאלה ל' יום]. אבל **הרמב"ן** (כאן ושא"ר בכ"מ) חלק דקאי דוקא במלוה. (וכ"פ **השו"ע** עג א).

הפותח בית הצואר. **פרש"י** שעשה פה חלוק. ו**הרמב"ן** הק' דפשיטא, דקורע גמור הוא. והביאו דעת **ר"ת** דיש בבגד פתח אלא שהוא סגור, שדרך תופרי בגדים להעביר חוט משפה לשפה. [וקמ"ל דאף זה חשיב, ובזה מקשה הגמ' ממגופת חבית].

חייב. **פרש"י** שתיקן כלי. וכ"כ **רש"י** (שבת מח.) דחייב משום מכה בפטיש, דהוה גמר מלאכה. אבל **הרמב"ם** (שבת י י) כתב משום קורע. ו**הריטב"א** כתב דרש"י לא פירש משום קורע, דחיוב קוקע הוה דוקא ע"מ לתפור[31]. ו**האחרונים** הארכו בזה האם קורע לתקן חייב, או דעצם המלאכה הוה ע"מ לתפור. (וע' **גהש"ס** שבת עג:, **קה"י** שבת לו ועוד). והביאו דהקורע בחמתו חייב על עצם הקריעה. ו**הביאו"ה** (ס"ס שמ) כתב דהריטב"א (כאן) הוה יחידאה.

מה בין זה למגופת חבית. **פרש"י** דמתיז ראשה בסייף. [וחותך מגוף החבית, ומותר משום דהוה מקלקל. ועוד מבואר בגמ' (ביצה לג:) דאיירי בחבית של מוסתקי, שהדביק שברים לעשות חבית. וכ"כ **תוס'** (עירובין לד:) דמש"ה אין בזה משום סתירה]. ו**הראשונים** ביארו לדעת **ר"ת** (הנ"ל) דאיירי שעושה נקב בתוך המגופה. והוה דומיה דלעיל.

ו**המנח"ח** (מוסך השבת קורע ג) הק' דלדעת הרמב"ם דחייב משום קורע, א"כ מה דמיון למגופת החבית. וכתב דנר' דאף לרמב"ם חייב אף משום מכה בפטיש, וזה כוונת הגמ'. [וכ"כ **הקרי"ס** (שבת י) דחייב משום מכה בפטיש].

אבל ה**אפיק"י** (ב ד ענף ו) כתב דמלאכת סותר שייכא למלאכת קורע, וס"ד דהגמ' דהיתר סתירת החבית משום דהוה סתירה שלא ע"מ לבנות. ואף דאסור מדרבנן, הקילו במקלקל. [עי"ש עוד].

זה חיבור וכו'. ה**ריטב"א** הק' דלפ**רש"י** (הנ"ל) איירי ששובר בגוף החבית, והוה חיבור. ותי' דכיון דיש לו פתח במקום אחר [אלא שסתומה בטיט] נחשב פתוח לענין זה. אבל לפר"ת איירי בנקב בתוך המגופה, ולא בגוף הכלי.

ו**המאירי** הק' דקי"ל (שבת קמו.) דשובר אדם את החבית ומתיז ראשה בסיף להוציא ממנה גרוגרות ליתן לפני האורחים, ושבירת חבית ודאי חבור הוא. ותי' כבר אמרו עליה ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי והרי הוא מקלקל והתירוהו לכתחילה לצורך שבת.

רש"י ד"ה לא פסלוהו. ופסול מקווה במים שאובין מדרבנן היא. (כדאי' ב"ב סו.). ו**תוס'** ו**הראשונים** (שם, ובכ"מ) הארכו לדון האם כוונת הגמ' דוקא דין ג' לוגין הוה מדרבנן, או דכל דין שאובין מדרבנן. ו**הערול"נ** ציין דמבואר **ברש"י** (שבת יד.) דכולו שאוב פסול מדאורייתא.

רש"י ד"ה הורידו. מהכשרו לפסול. בפשוטו משמע דאף אחרי שהוכשר המקווה, שוב יפסל ע"י ג' לוגין שאובין, וכן קצת משמע ברשב"ם (ב"ב סו.). אבל **הראשונים** (ב"ב סו., הו' בב"י יו"ד רא טו) הביאו כמה משניות מפורשות דמקווה שלם אינו נפסל במים שאובין[32], והכא איירי קודם שיש בו מ' סאה.

מי צבע. ה**ריטב"א** כתב שהצבע נטל בהם ידו. אבל ה**ראב"ד** (בעה"נ א) כתב דשרו בהם סממים.

וכי מה בין זה למי צבע וכו'. ה**אחרונים** הק' דיסוד הך חילוק מוכח במשנה (מקואות ז ג, ושבת קמד:) לענין שינוי מראה דגוף המקוה. וצ"ב אמאי הק' כן אמימרא דאמוראים. וביארו דשם מבואר דיש לזה חשיבות משקה, ואילו בסוגיין נתחדש אף דאין בזה 'שם

30 [ויל"ד דחפץ בעין הוה שלו, ואינו בגדר 'תביעה', דנימא דיש דין השמטה על תביעתו. וע"כ דסברת ר"ת משום דהתורה קבעה גדר האומדנא. וכן הא דהביא מטלית, היינו דנוהג שבעולם להשאיל [עד] ל' יום, ועי"ז מתפרש שם 'שאלה' כה"ג. אבל ל"ש כלל לדין הפקעה בע"כ].

31 וכ"כ ה**מג"א** (שיז י) דחייב משום מכה בפטיש, דל"ש קורע אלא ע"מ לתפור. וכתב דלא כ**ער"ש** שהוכיח מקורע בחמתו.

32 דכיון דהוכשר תו לא מפסל. א"נ מדין 'השקה', דבטל מהמים שם שאובין.

מים'.

ו**בגמ'** (עירובין כט:) איתא דשכר פוסל את המקוה בג' לוגין. סד"א דשיכרא איקרי [ולא מי צבע]. ומשמע **ברש"י** דקמ"ל ד'שם מים עליו'. **ותוס'** ביארו דשכר כל עיקרו אינו אלא מים. ועוד בסוגיין מיקרי חמרא מזיגא, ויש לזה שם יין, ופירא אינו פוסל את המקוה.

דף ד.

חסר קורטוב. בפשוטו שיעור קורטוב לאו דוקא, וכ"כ ה**תו"ט** (מקואות ג א) בשם כמה ראשונים. וה**רמב"ם** (מקואות ז י) כתב חסר דינר. וה**תשב"ץ** (א יז) הביא חשבון דשיעור דינר הוה מכוון כשעור קורטוב. [ולפ"ז משמע דהוה שיעור דוקא].

וכן וכו' ונפל לתוכן קורטוב חלב. דהחלב אינו משלים לשיעור. ור"י ב"נ חולק דהחלב נתערב ומצטרף.

וה**אחרונים** (תפא"י מקואות ספ"ז בבועז) הק' [לת"ק] דאמאי לא תתבטל החלב ברוב, ועי"ז יצטרף לשיעור מים. ובפשוטו מבואר דביטול ברוב ל"מ לתת דינים למתבטל, ואינו מצטרף לשיעור[1], וכיסוד ה**עונג יו"ט** (ד) דל"מ ביטול בחוטי ציצית להחשב לשמה. וה**תפא"י** דחה דפסול ג' לוגין דרבנן. וכה"ג לא גזרו.

דבעי רב פפא רב תנא חסר קורטוב ברישא וכו'. [ורבא גרס ברישא חסר קורטוב, דהיכא שיש ג' לוגין שלימין לת"ק פוסל אף שיש בו מראה יין. ואביי (בסמוך) בשם רב יוסף הביא דרב לא גרס ברישא חסר קורטוב[2]].

ובמשניות דידן ל"ג חסר קורטוב ברישא, וכן משמע בכל הראשונים. ו**רע"א** (במשניות שם) תמה אמאי סתמו דלא כרבא[3].

ו**רע"א** כת' דמ"מ בסיפא לא קי"ל כריב"נ. ואף אי גרסי' חסר קורטוב ברישא, וקי"ל כוותיה ברישא. בסיפא דלא איתמר להדיא קי"ל כת"ק.

חבית מלאה מים וכו' והטובל שם לא עלתה לו טבילה. בפשוטו משמע דל"מ טבילתו כלל [וכ"כ ה**רמב"ן**][4]. אבל **רש"י** (לפנינו) משמע דנטהר בים, אלא דחזר ונטמא מדין הבא ראשו ורוב במים שאובין[5]. וכ"כ ה**מאירי**.

ומ"מ הק' ה**ריטב"א** דאמאי ל"מ השקה אף להפקיע ממנו שם שאובין לענין הך גזירה. וה**אחרונים** (פנ"י וערול"נ) תי' דגזירת הבא ראשו ורובו [שמא יאמרו לא אלו מטהרין] גזרו היכא דהוה שאובין במציאות. ומש"ה ל"מ לזה השקה. ועוד הביאו ה**אחרונים** (קה"י ה, שיע' ר' שמואל) דיש סוברים[6] דהשקה ל"מ להפקיע ממנו שם שאובים, וכשהופסק החיבור למקווה ל"מ.

חיישינן לג' לוגין שלא יהיו במקום א'. ב**שו"ת חוות יאיר** (קי) הק' דבכל תערובת לא חיישינן להכי, וכל לח בלח בטל בששים. וה**ראב"ן** (כח) העמיד דאיירי כשטובל מיד עם נפילתן.

וה**רמב"ן** הביא בשם **ר' משה הדרשן** דאיירי בים הגדול, דמימיו מלוחים ואינן מתערבין עם המתוקין. והא דמהני כשמוסיף על מקווה שלם מדין ביטול [ולא משום השקה], אבל כה"ג ל"מ ביטול. וה**רמב"ן** חלק. וה**רמב"ן** ו**ריטב"א** הק' א"כ חיישינן שלא יבוא כל גופו במים, ואמאי תלי בג' לוגין.

---

1 וכן הוכיחו ה**אחרונים** מ**רש"י** (סוכה מח:). וע"ע **רש"י** ו**תוס'** (זבחים עח.), ו**תוס'** (זבחים עט:), וב**ר"ן** (נדרים נט:).

2 ולדינא אין נפק"מ, דרב פסק דנחשב יין מזוג ואינו פוסל (וכן קי"ל **רמב"ם** מקואות ז י ו**שו"ע** יו"ד רא כג), בין אי קאי כת"ק או כר' יוחנן ב"נ.

3 וה**גר"א** (יו"ד רא נח) כתב דקי"ל כת"ק וכרב וכמסקנא דגמ' ד. [ונקט דאביי הוה מסקנא]. ויש שתי' דל"ש כלל דהל' כרבא, דאינו נפק"מ לדין.

4 וה**רמב"ן** (בהמשך דבריו) הביא דעת רש"י דהטבילה מהני, אלא דחזר ונטמא. אבל תוס' למדו מדברי רש"י דל"מ הטבילה.

5 וה**רמב"ן** הק' דא"כ אף באדם טהור משכחת לה כה"ג. [אמנם נח' בזה ה**ראשונים** (שבת יד., וגיטין יז.) האם גזרו דוקא טבול יום].

6 **דרבינו ירוחם** (הו' בש"ך רא קיב) נסתפק בזה.

ו**רש"י** הביא גירסא 'אי אפשר'. ו**רש"י** מחקו, דהא ספק הוא. וה**רמב"ן** הביא דכ"מ מצאנו כלשון הזה, דכל דבר רחוק שייך לשון זה.

ו**תוס'** גרסו מלאה יין. וה**רמב"ן** כתב דאע"ג דאין מקומו ניכר, חיישינן שיש יין במקום הזה. אבל הביא בשם ה**תוספתא** דאיירי דמראיהו כמראה היין. וה**רמב"ן** הק' א"כ ניכר שיש כאן יין, והאיך ס"ד דתעלה טבילתו.

תוד"ה אמר. ולא נראה דהא מדשוי לה השקה כמחוברים, ה"ה לענין טבילה נמי, ועוד וכו' מים שבתוכו. ה**רש"ש** ו**חש"ל** הק' דהו"ל להביא משנה (מקואות ו ג) דמהני חיבור [השקה] לטבול במקוה השאוב. וה**אחרונים** דנו דכוונת התוס' דס"ד דהכא גרע דהוה בתוך הכלי. [וכ"כ ה**ריטב"א** עי"ש שהאריך].

באד"ד והיכי סלקא ליה טבילה וכו' הא המים שאובין בתוכו. וה**ריטב"א** הוסיף דהמים השאובין חוצצין.

מהד"ת אוקי גברא אחזקיה. פ**רש"י** דהוה טבילת ספק, ואל תטהרנו מספק. ה**ריטב"א** הק' לפ**רש"י** (לעיל גבי חבית מים) דטמא משום טומאת ג' לוגין. א"כ ודאי נטהר מטומאתו, וספק נכנס לטומאת ראשו ורובו, והוה ספיקא דרבנן ואין ספק מוציא מידי ודאי. [וי"ל דהצריכותא בגמ' כאן קאי אחבית יין, דלא עלתה לו טבילה מדאורייתא, דבעינן מי מקוה[7]. אבל **רש"י** (ד"ה אי אפשר) הביא את הגמ' דמוקמינן גברא אחזקתיה, אף במים שאובין]. וה**עונג יו"ט** (ע) הביא מדברי **רש"י** דמחזיקין מטומאה לטומאה (ע' שמעתתא ה).

הכא אוקי תרומה אחזקה, קמ"ל. קמ"ל דחיישינן מספק. ה**פנ"י** תמה אמאי חיישינן, הא הוה ספק דרבנן.

שלא השם

לוקין ומשלמין וכו' דברי ר"מ. פ**רש"י** מלקות מלא תענה. וה**רמב"ן** וה**ריטב"א** כת' דאף דהוה לאו שאין בו מעשה, וניתן לאזהרת מיתת ב"ד, גלי קרא דלקי מוהצדיקו (כדלעיל ב:). וכ"כ **תוס'** (בע"ב ד"ה הו"ל, ושבת קנד. וב"ק עד: וסנהדרין י.). ולא אמרי' דגלי קרא רק גבי זוממי בן גרושה. [ומשמע דאף רבנן מודו דלוקה משום לא תענה, אלא דפליגי דאין לוקה ומשלם, וע' בע"ב].

[ומבואר בדבריהם דמלקות דזוממי בן גרושה הוה משום לא תענה, דאי משום כאשר זמם, היאך הוה גילוי אלא תענה. וה**אחרונים** דנו דמ"מ אפשר דלקי רק במקום הזמה].

אבל ה**מאירי** (בתחילת דבריו) משמע דר' מאיר סבר דלוקין על לאו שאין בו מעשה. (וע' בע"ב). וכת' דרבנן פליגי אף בזה.

וחכמים אומרים כל המשלם אינו לוקה. דעת עולא (כתובות לב.) דכל מלקות וממון [כדי רשעתו], משלם ואינו לוקה [דילפי' מעדים זוממין וחובל עי"ש]. אבל ר' יוחנן (שם) ס"ל דלוקה ואינו משלם, אלא דבפירוש ריבתא תורה עדים זוממין וחובל לתשלומין.

תוד"ה לוקין. פ"ה מקרא דמביאן לידי מכות אינו מביאן לידי תשלומין. וכ"כ **רש"י** (כתובות לב:) דכיון דהן ב' שמות חייב על שניהם[8]. ו**תוס'** (כתובות) הק' דכ"ש אי כתיב בחד קרא שילקה וישלם, שהיה לוקה ומשלם[9].

ו**תוס'** (שם, וכעי"ז הרמב"ן כאן) פי' סברת רש"י דאין לנו לבטל פסוק הא' לגמרי ולקיים האחר. אבל אם באין מחד קרא, כגון שהעידו שהוציא שם רע, דחייבו ממון ומלקות. פטורין מכאשר זמם.

וה**רמב"ן** כתב דאליבא דאמת לא משכחת לעולם 'שם אחד' לר' מאיר [ומש"ה לא מוקמינן למיעוט כדי רשעתו כה"ג].

---

7 וע"כ ביין הוה חסרון בטבילה [וכמ"ש רש"י והוא טמא היה, ובטבילת ספק אתה בא לטהרו], דלא גזרו דהבא ראשו ורובו ביין או מי פירות יטמא.

8 [ואפשר דהוה סברא כעין מיתה לזה וממון לזה, דכשיש חיוב מיתה כלפיו פוטר לחיוב ממון. אבל במקום שהוא מב' מקראות כל א' אינו פוטר חבירו].

9 וכסברא זו כתב ה**מהר"ם** (ב"ק ד.) דלא שייך פטור קלב"ם בכופר, דתרוייהו מחמת דבר א'. אמנם ה**אחרונים** הק' דמבואר (בע"ב) דמוציא שם רע נחשב חידוש דלוקה ומשלם, ואף דהוה משם א'. ובפשוטו קו' התוס' על רש"י דהוה רבותא, ולא ס"ל כן באמת.

אבל **ר"י** (בתוס' כתובות הנ"ל) חלק דכיון דרצו לחייבו שניהם, יתחייב אף הם שניהם. ול"ש בזה כדי רשעתו.

בא"ד וקשה וכו' החוסם וכו' אע"ג דליכא אלא חד לאו דלא תחסום. **והרמב"ן** (וריטב"א) תי' דהוה שם אחר, משום 'לא תגזול'. ואף דלולי 'לא תחסום' לא שייך ממון כלום[10], מ"מ כיון דכבר חסם חיובו משום לא תגזול.

ודברי התוס' צ"ב[11], דליכא חיוב ממון בדין לא תחסום, אלא דמצווה שלא לחסום. ומבואר **בגמ'** (ב"מ צא.) דמחוייב לשלם משום דין שכירות [ואינו משום עצם הלאו. ומש"ה הממון לא הוה מחמת סיבת המלקות].

בא"ד לכך פי' הר"מ מבורגוני וכו' דתשלומין לא בעי אזהרה. דאי הלאו לאזהרת ממון, אינו פנוי לחיוב מלקות. **והרמב"ן** כתב דכוונת ר' מאיר דאזהרת כאשר זמם ילפי' מ'ולא יוסיפו'[12] (כדאיתא בע"ב), והוה לאו בפנ"ע[13].

ועוד פי' **ר"י** (בתוס' כתובות לב:, והו' בריטב"א) דאי הוה סמוכין זל"ז [בפסוק א'] היינו אומרים דהוה לאו הניתק לעשה, ולא ילקה[14].

דף ד:

בשלמא לרבנן, כדי רשעתו כתיב וכו'. בפשוטו משמע דאף לרבנן לוקה משום לא תענה. וכן דייק **תוס'** (סנהדרין י. ועוד). ואף דהוה לאו שאין בו מעשה, וניתן לאזהרת מיתת בי"ד. הא גלי קרא והצדיקו.

אבל **המאירי** (במשנה) כתב דסברת רבנן אף משום דאין בו מעשה[1]. וכן **הריטב"א** כתב לפי' הרמב"ן (הנ"ל דאין לוקין בלאו שניתן לאזהרת ממון), לרווחא דמילתא נקטיה, דהא לרבנן איצטריך לאזהרת עדים זוממין (כדלקמן), ואינו לוקה עליו.

תוד"ה גמר. וי"ל דמוציא ש"ר גופיה לא ילקה דלקי אלא מוהיה וכו'. (וכ"כ תוס' סנהדרין י., והריטב"א לעיל ב:). **ורע"א** (בגהש"ס סנהדרין י.) הק' דלזה סגי 'בן מבן', ול"צ קרא דוהצדיקו.

תוד"ה סבר. וי"ל דודאי בין לר"מ ובין לרבנן ליכא חילוק בין קנס וכו' אבל רבנן ס"ל דעדים זוממין ממונא וכו'. ותוס' הוסיפו מעתה אף גבי קנס אינו לוקה ומשלם[2], דמשמע למעוטי כל ב' רשעיות, אף קנס. **ותוס'** (כתובות לב. בשם ריב"א, הו' בגהש"ס) תי' עוד דאפי' ס"ל דעדים זוממין הוה קנס, מ"מ דכדי רשעתו משמע אף ממון. ור"מ פליג דילפי' בבנין אב, ומפיק ממשמעותיה. א"נ רבנן ס"ל דמוציא ש"ר הוה חידוש.

ודעת רבה (כתובות לד:) דבקנס אין פטור קלב"ם. **והריטב"א** הק' דכיון דכדי רשעתו כתיב בעדים זוממין דהוה קנס, האיך ילפי'. ותי' דילפי' אם אינו ענין, ונדרש לעלמא.

אבל **המאירי** חידש דאף לר' מאיר בממון אין לוקה ומשלם. וכתב דהגמ' (ב"מ שם) במסקנא לא קאי דאין לוקה ומשלם. והא דאמרי' בעלמא דר' מאיר ס"ל דלוקה ומשלם הוה דוקא בקנס[3].

---

10 אבל **הריטב"א** (כתובות לב:) דחה דליכא למימר דהוה משום לא תגזול, דאי לאו דאמר רחמנא לא תחסום אין כאן גזל.

11 [ואף הרמב"ן תי' משום סברא אחרת].

12 וכה"ק **הריטב"א** (כתובות לב:) לתוס'. ולתוס' צ"ל דר' מאיר השיב לדבריהם דרבנן, דאף לדידהו חיוב ממון ל"צ אזהרה.

13 וכעי"ז כת' **הריטב"א** (כתובות שם) דאילו הוה מחד קרא כבר פירש הפסוק שעונשם כאשר זמם, ותו לא. ובזה ר' מאיר ביאר דאזהרה אינו מלא תענה. וחכמים פליגי דהוה שם א', ועוד משום כדי רשעתו.

14 [ותוס' ביארו דכיון דאינו מתקן את עצם העבירה לא נחשב ניתק לעשה אא"כ נכתב בסמוך].

1 **והמאירי** כת' דרבנן ס"ל משום כדי רשעתו, ואפי' היה מלקות מצד הלאו. וכ"ש בזה דהוה לאו שאין בו מעשה, ואין לוקין. [ומבואר מדבריו דדברי הגמ' כאן לרבותא].

2 **ותוס'** (כתובות לב.) כת' כגון שבשעה שהעידו טבחו או מכרו שור של גניבה, דהוה קנס בשעת מלקות. [**והפלאה** (שם) הק' דא"כ יפסלו לעדות].

3 ויל"ד האם כוונתו לפי רבה (כתובות לד:). אבל בגמ' (שם) משמע דרבה קאי לרבנן [ואף בחיוב מיתה], ור' מאיר ס"ל כן אף בממון.

אלא אמר ר"ל גמר מעדים זוממים וכו'. [דעדים זוממים הוה לאו שאין בו מעשה, וכדלעיל ב:]. **ותוס'** (תמורה ג:) כת' דהגמ' (שם) לא הזכירה דלוקין בכה"ג אלאו שאין בו מעשה, דמפורש בקרא דלוקה. [וכ"כ **הריטב"א**].

רש"י ד"ה גמר. לוקין על דיבורם בעדי בן גרושה. והגמ' קאי אמלקות דעדי בן גרושה [ולא מלקות דכאשר זמם]. אבל ב**מאירי** משמע דקאי אכאשר זמם.

תוד"ה האי. משמע הכא דלר' עקיבא וכו' לית ליה לאו שאין בו מעשה לוקין עליו, דלא מצי יליף וכו'. אבל ה**תוס' שאנץ** פי' דילפי' משבועה. וע"ע תוס' (שבועות ד.).

ותוס' כת' דלפ"ז המקיים כלאים איירי ע"י מעשה. ועוד כתב ה**בית הלוי** (א לה יג) דהיכא דזרע כלאים ושוב מקיימו, נחשב המשך ממעשה הזריעה, וכיון דתחילתו ע"י מעשה לוקה [וכעי"ז בתוס' שבועות יז].

תוד"ה אלא. ופי' ר"י שכן הם משונים. ו**הרמב"ן** ביאר דיש במלמד חומרות שאין בלמד, אבל הלמד אין בו שום חומרא שאין בהם[4].

ותוס' (כתובות לב:, וכ"כ הריטב"א בשם **ר' מאיר אשכנזי**) פי' [לפר"ת], דאם זממו על א' שהוציא שם רע לוקין ומשלמין. [**ור"ת** פי' בגמ' שם דאף בעדים זוממין שהעידו שא' חבל בחבירו, מתחייב ה' דברים[5]].

ועוד הביא **הריטב"א** בשם **הרא"ה** דכוונת הגמ' דהחומרות הוה בעיקר הדבר שבאו ללמוד [ולא בדיניו].

תוד"ה ורבנן. לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד, כיון דלאו דידיה אתיא נמי למיתת בי"ד וכו' וי"ל דשאני הכא דגלי קרא וכו'. [ע"ע **תוס'** שבת קנד.]. ועוד כתב **הגר"ח** (סטנסל שו) דגבי כאשר זמם ל"ש החסרון דלאו הניתן לאזהרת מיתת בי"ד. דבעלמא אין לוקין בלאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד, דהחיוב מיתה זהו עונשו של לאו, וכל לאו ניתן או למיתה או למלקות. אבל בכאשר זמם נכלל ג"כ מלקות [דכאשר זמם], וכיון דניתן הך לאו למלקות [דכאשר זמם], ניתן אף למלקות בן גרושה.

ורבנן[6], האי לא תענה מאי עבדי ליה. קו' הגמ' אמאי לא לקי אף משום לא תענה [ע' גהש"ס דנתקשה בלשון הקו'].

ו**הרש"ש** כת' דמהא דהגמ' לא תי' דס"ל כדי רשעתו, מבואר דב' מלקיות לא נחשב ב' רשעיות, אלא בעונשין נפרדין.

לאזהרה לעדים זוממין. ו**תוס'** (סנהדרין י.) הק' דלעיל משמע דאף לרבנן לוקה אלאו דלא תענה, לולי כדי רשעתו. ותי' דכיון דכבר לקו מכאשר זמם, א"א להלקותם שוב בלא אזהרה. דלא ענש אא"כ הזהיר, והיינו מלא תענה. [וכעי"ז כת' שא"ר].

אבל ה**מאירי** כת' דלרבנן אין לוקין אלא תענה דהוה לאו שאין בו מעשה. ודוקא לאו דאזהרתו בא מצד אחר לוקה אף דאין בו מעשה. כגון מוציא שם רע דלוקה משום מויסרו, ואזהרתו מלא תלך רכיל. וכן עדים זוממין דלוקה משום כאשר זמם, ואזהרתו מלא תענה.

רש"י ד"ה לאזהרה. שלא היה לו לענשן אא"כ הזהיר. ו**הריטב"א** חלק דהיינו עונש מיתה. אבל מלקות אי"צ אזהרה, דא"כ בכל חייבי לאוין דכולן באו לאזהרתן. ודוקא אזהרת מיתת בי"ד נתמעט. ועוד 'והצדיקו' אפקיה מדין לאו דמחמר, א"כ אף בזה אפקיה.

[ו**האחרונים** נקטו בדעת רש"י דכל לאו צריך אזהרה, אלא דלחיוב מלקות אזהרתו זהו עונשו. ואילו כאשר זמם הוה עונש בלא אזהרה].

---

4 והביא מדברי **רש"י** (סנהדרין סו.) דאביו נמי אית ליה צד חומר דהוקש כבודו לכבוד המקום.

5 ו**הקוב"ש** (שם) הק' דמתחייבין ממון שחייבו, וכולו הזמה, ואמאי נחשב 'ה' דברים'. ותי' דנחשב שעובר עליהם החיוב שעל הנידון.

6 [ב**חשק שלמה** הגיה דהוה פיסקא, וקאי אמתני'].

דף ה.

להכרזה. **פרש"י** לאחר שנענשו, כך וכך נהרג פלוני (כדאי' בסנהדרין פט., וכ"כ רש"י עה"ת דברים יט כ). ו**האחרונים** (ר"י פערלא ח"ג ס"ה פרשה ג, ערול"נ ד.) כת' דהכרזה שייך רק בחיוב מיתה. דכתיב והנשארים ישמעו, לאחר שאלו נהרגו[1]. אבל **הרמב"ם** (יח ז) הוסיף דאף בשאר עדים זוממים מכריזים שלקו בפנינו, או ענשנו ממון.

משלשין

מנא ה"מ וכו'. **פרש"י** דכל א' סופג מ'. דס"ד דאף מלקות יתחלק, דיש חיוב מלקות על כולם יחד. ולכאורה תלי בגדר חיוב מלקות דכאשר זמם, ובשלמא לצד דה'פסק' שחייבו את הנידון עובר לזוממים, י"ל דס"ד דיתחלק הפסק ביניהם. אבל אי נימא דהוה עונש על העדות שקר צ"ב אמאי יתחלק. [ואפשר דס"ד דעונש עבירה זו אינה יותר ממה שזממו. הילכך סגי במלקות א' בין שניהם].

ויש שדנו היכא שזממו לחייבו מלקות, אבל הנידון לא היה בריא לקבל כל ל"ט מלקות. האם אף העדים יקבלו רק כפי שזממו [וזה לא שמענו]. ובפשוטו הגדר דיש חיוב מלקות על העדים כיון דפסקו עליו חיוב מלקות, ולא תלי המספר ההכאות שזממו עליו. וא"כ צ"ב הס"ד שיתחלק חיוב מלקות לב' העדים, הא לחצאין לא הוה שם חיוב מלקות. [ויל"ד האם הוה בכלל תי' הגמ'].

אמר אביי וכו' מה להלן אין מיתה למחצה וכו'. **הרמב"ן** הק' וכי דנים אפשר משאי אפשר. וכה"ק **תוס'** (יבמות מו:, בכורות נו., מנחות פב:) דר' עקיבא (שם) ס"ל דאין דנים אפשר משאי אפשר, א"כ האיך יליף בסוגיין. **ותוס'** (ביבמות, וכן מסקנת הרמב"ן והריטב"א) חילקו דבסוגיין הוה גזי"ש, ואין גזי"ש למחצה. והתם גבי בנין אב לא ילפי' אפשר משא"א.

והתו"י (יבמות מו:) תי' דמלקות תחת מיתה עומדת (כדאי' סנהדרין י.), ומש"ה אין משלשין בו כמו במיתה.

והרמב"ן (והו' בריטב"א) הביא פי' דקו' הגמ' דאין להענישם יותר ממה שזממו [ומש"ה ע"כ ישלשו]. והגמ' תי' דילפי' ממיתה דעל כל א' יש עונש [ואף דהוה יותר ממה שזממו]. [וקרוב לדברי התו"י]. **והרמב"ן** דחה דבגמ' משמע דהוה גזי"ש, וע"כ הקישן הכתוב.

והרמב"ן כת' דרבא פליג ויליף ממקו"א, משום דס"ל דלא ילפי' אפשר משאי אפשר.

ועוד הביא **הריטב"א** בשם **אחרים** דאף גבי מלקות כשיש ב' עדים אינו משתלש [דמנין ל"ט מכות אינו מתחלק לב'[2]]. והוה אי אפשר מאי אפשר.

שם. נאמר רשע בחייבי מלקיות וכו'. בפשוטו משמע דרבא פליג, ולא ס"ל הך גזי"ש. **ותוס'** (בכ"מ) דנו דגזי"ש זו הובא בכ"מ (הו' לקמן בע"ב). ותוס' כת' דרבא מודה לגזי"ש, אלא דס"ל דלענין משלשין אי"צ ילפותא, כיון דמגופיה ילפי'.

ממון מצטרף וכו'. **פרש"י** והרי קיבל מה שרצו להפסידו בין כולם. **והריטב"א** ביאר דמצטרף בידו של זה. אבל מלקות אין הנענש הראשון מקבל כלום, ואינו מצטרף ביד הזוממין. [ויל"ד האם כוונתו דהוה 'דין צירוף' בעלמא, או דעיקר החיוב הזמה בממון להשלים ביד הנידון[3]. וע"ע בסמוך].

והשער"י (ז א) ביאר דבממון לא יתכן שיקבל יותר מהפסידו, אבל כאשר זמם דמלקות הוה משום הסבל[4].

והבית הלוי (עה"ת סו"פ בשלח) כת' דגבי ממון ק' זוז הוה חצי ממאתים, אבל במלקות הכאה שניה כואבת יותר וכיון דרצו לחייבו ל"ט ל"מ שיחלקו חצי לכל א'. [וביאר דמש"ה לא אמרי' ד'מצטרף'].

והריטב"א (לעיל ג.) הק' האיך ס"ד (לעיל ב:) דעדים זוממין יתחייבו כופר, הא בגמ' (ב"ק מ.) אמרי' דשור של שותפין, ל"ש כופר. דאם ישלם האי חצי, הא כופר שלם אמר רחמנא

---

1 ובקרא לעיל אי' ובערת הרע מקרבך, דלכאורה שייך דוקא בחיוב מיתה.

2 [ויל"ד האם נידון הגמ' דעכ"פ בג' עדים ישתלש. אבל בב' עדים כל א' ילקה ל"ט. או דס"ד דילקו י"ט, כמה דאפשר].

3 וכ"כ **הצפנת פענח** (כלאים י כז) דממון מצטרף, ר"ל דבממון עיקר הדין של החיוב של עדים זוממין שיהא הממון שרצו להפסידו מגיע לידו. ולא שיש על העדים חיוב לשלם מה שרצו להפסידו.

4 ועוד הביא **השער"י** בשם **רב גדול**, דגדר עדות ממון דכל אחד פועל לפי חלקו, ולכן אם הוזמו משלם כל אחד לפי חלקו, אבל במכות כל העדים פועלים ביחד ואינו מתחלק לחלקים כלל.

ולא חצי כופר[5]. ותי' דבעדים זוממין משלשין, ומצטרף והוה כופר שלם. [ומשמע דחיוב העדים משוייך זל"ז, ולא דמי לב' דהזיקו בעלמא].

שם. ולכאורה משמע דנח' אביי ורבא האם עיקר חיוב ממון דכאשר זמם הוה על כל עד בפנ"ע, אלא דמצטרף. ואילו סברת אביי [והמקשן] דעיקר הדין הוא שכל א' בפנ"ע מתחייב חצי. וכן ס"ד דהגמ' (לעיל ג.) כשרק עד א' מתחייב, מתחייב רק חציו[6]. אף דלא שייך בזה 'מצטרף'[7].

וה**אחרונים** (שיח יצחק, חשק שלמה, אחיעזר ג פ, אפיק"י לט) דנו מה הדין היכא דזממו על פרוטה א', שאם יתחלק לא יהא חיוב כאשר זמם. ודנו דא"כ כל עדות לפרוטה הו"ל שא"א יכול להזימה.

והאחיעזר כתב דגדר משלשין דהחיוב על כל א' בשלימות, והוה חיוב פרוטה [ועפ"ז דן דאם אין לו לשלם, יתחייב העד השני כולו]. ועוד כתבו החש"ל ואחיעזר דפחות משווה פרוטה אינו תשלום כלל, ועדים שזממו על פחות משווה פרוטה לוקים, וכמו חובל פחות משווה פרוטה שלוקה[8].

עד שיזימו את עצמן וכו'. **פרש"י** בעסקי גופן, דהזמה הוה עמנו הייתם. ו**הרמב"ם בפיה"מ** ביאר שהעדות על העדים עצמם, ואינם סותרים את עצם העדות לקיומה או לבטולה. ו**הטור** (לח) הוסיף דהעדים אינם נאמנים להעיד על עצמן. (וע' מש"כ ריש פירקין).

אבל **ר"ח** הביא בשם ה**גאונים** דהיינו עד שיחרישו, והמוזמים לא יכחישו את המזימין[9]. וכ"כ **רב האי גאון** (משפטי שבועות ב שער ה) דלא הושלם ההזמה אא"כ העדים מודים או שותקין. ואל"כ מקרי הכחשה[10]. [ור"ח חלק דמפורש בסיפא 'כיצד' כדברי רש"י]. וע"ע שו"ת חת"ס (חו"מ קמא).

שהרי נהרג זה או הורג זה וכו'. בפשוטו משמע דכה"ג הוה הכחשה [וספק האם בתראי נאמנין]. אבל **תלמ' רבינו יונה** ב**שיטמ"ק** (כתובות כ.) הביאו **י"מ** דאף כשאומרים שהמלוה או הלווה היו עמנו הוה הזמה, ועדים השניים נאמנים, שעוקרים העדות לגמרי[11]. [אמנם מסתבר דליכא כאשר זמם כה"ג. ועפ"ז אינו סותר למשנה]. אבל הביאו **יש חולקים** דהזמה הוה דוקא בעדים, שהאמינה תורה לעדים אחרונים יותר. ועיקר.

שם. דעת ה**רמב"ם** (יח ב) דהכחשה והזמה כא' הוה הכחשה. [וה**לח"מ** (שם) ביאר דכיון דהזמה חידוש, אין לך בו אלא חידושו]. וה**תומים** (לח) ועוד אחרונים האריכו להק' לפ"ז בכ"מ[12] הו"ל עדות שא"א יכול להזימה, דאם יוזמו הוה ג"כ הכחשה למעשה.

ו**בשו"ת רע"א** (ק ריב) ו**הנתיבות** (לח א) תי' דסברת הרמב"ם דכיון דהוכחש במקצת דבריו, עי"ז הו' עדים מוכחשין ואף הזמתן ל"מ. והיינו דוקא היכא דהוכחשו להדיא, אבל היכא דההכחשה מתוך ההזמה לא[13].

ו**התוס' רי"ד** (כתובות כג.) כתב דאף כשהעדים אומרים היינו אתכם בחצר זו כל היום,

---

5 ופ**רש"י** (שם) דכל א' בעי כפרה, ובחצי כופר לא מתכפר [ועפ"ז יש ליישב קו' הריטב"א, דכופר דעדים ל"צ כפרה].

6 [ועוד דנו האחרונים (הו' לעיל) משום כי ליכא לאישתלומי, אבל לסברת רבא לכאורה הכא עיקר החיוב על כל א'].

7 [וילד"ח דבסיבת האחריות מצטרף].

8 וה**אחיעזר** כתב דל"ד לגוזל פמש"פ [דאינו לוקה, אף לצד דאינו חצי שיעור], דהוה מטעם מחילה, דהוי כהשבה.

9 וה**אחרונים** (הג' טל תורה) הק' דכיון דהודו לדברי העדים, א"כ אח"כ כשיוזמו המזימין אין חיוב כאשר זמם. (כדאיתא בב"ק עה:).

10 והביא את הגמ' (כתובות כ.) דל"מ הזמה שלא בפניו. [ויל"ד האם כוונתו דבתראי אינם נאמנים יותר, והוה ספק. או דרק לענין עונש כאשר זמם].

11 והכחשה הוה כשאומר שהיו עמם שם, אלא שהמעשה לא היה בדרך שאמרו.

12 ב**גמ'** (סהנדרין ט:) פלוני רבעני, דאמרי' פלגינן. והא אם יוזם, לא היה כאן והוה הכחשה.

13 וכעי"ז כת' ה**מקנה** (קידושין מג.) דדוקא במקום דעיקר עדותו הכחשה, ועי"ז בטלה ההזמה. אבל אם כוונתם להזים, אף דממילא מתכחש לא בטלה הזמה.

ולא נתקדשה הוה הזמה[14] [משמע דאף דלא אמרו שהיו במקום אחר[15], ובדברי **שא"ר** (הנ"ל) כה"ג הוה הכחשה על גוף המעשה. וכן **בפסקי הריא"ז** (שם) חלק דכה"ג הוה הכחשה וספק].

מהו דתימא ניחוש לגמלא פרחא. **הריטב"א** כתב דס"ד דנציל את העדים, אבל לא נהרוג את הנידון בעדותם. דהאיך נקטול הנידון משום מיעוט[16]. [ע' בסמוך דהתוס' שאנץ כתב להיפך].

קמ"ל. למסקנא לא חיישינן[17]. **ותוס'** (יבמות קטז.) הק' דבגמ' (שם) חיישינן לגמלא פרחא[18]. ותי' [בשם **ר' מנחם**] דאם איתא דאזלו בגמלא פרחא היה להם לטעון כן, ומדלא טענו כן ש"מ מעידין שקר[19]. **והרמב"ן** (כאן) חלק דהא כתיב 'והצילו העדה', וניחוש דלא טען מחמת בעיתותא, א"נ משום דסבר לא מהימני לי.

והרמב"ן (כאן ושם) הביא בשם **הר"א אב"ד** דבגמ' (שם) עיקר הטעם משום דמילי מסר, וסניפין בעלמא עשאום [לחשוש לגמלא פרחא].

אבל **התוס' שאנץ** (ותוס' ר"פ) תי' דקמ"ל דאין עדותן קיימת לענין שנהרוג הנידון, דלא חיישינן לגמלא פרחא כדי להרגו. אבל העדים לא מקטלי דלענין זה חיישינן לגמלא פרחא כמו ביבמות. [וכהו"א דהגמ' לסברת הריטב"א, אבל לריטב"א למסקנא לא חיישינן].

דבעידנא דאסהידו עדים לאו בר קטלא. **פרש"י** דאי הוה מודה היה נפטר. וכ"כ **רש"י** (זבחים עא.) דהמודה ששורו נרבע איפטר מסקילה דמודה בקנס. משמע דאם היה מודה במיתה נפטר כמו בקנס. **ותוס'** הק' דלא נפטר בזה. ועוה"ק **האחרונים** (ר"ש מדסוי) דלפ"ז סוגיין כמ"ד (ב"ק עד:) מודה בקנס ואח"כ באו עדים פטור, אבל למ"ד חייב יחשב נגמר דינו[20].

ותוס' (זבחים שם) הק' דבגמ' (סנהדרין י.) מבואר דהבעלים מצטרף לעדות. **והאחרונים** דייקו מדברי התוס' דלמד דכוונת רש"י דלא מחייבים סקילה ע"פ הודאת הבעלים[21] [אבל לא נפטר בכך כשבאו אח"כ עדים].

הרמב"ם (סנהדרין יח ו) כתב דגזיה"כ דאינו מתחייב מיתה או מלקות ע"פ הודאתו אלא ע"פ עדים, דשמא נטרפה דעתו או הוה ממרי הנפש שמחכים למות. **והאחרונים** כת' דודאי עיקר הטעם דכתיב ע"פ ב' עדים, ולא נתחדש הודאת בע"ד בממון. והרמב"ם נקט טעם לסבר.

תוד"ה בעידנא. דשמא לא יבואו עדים, ועוד שאסור להורגו עד שיגמר הדין[22] וכו'. **ובתוס' ר"פ** מבואר דהוה ב' טעמים. וכ"כ **הריטב"א** דההורגו חייב, ונחשב גברא חייא, דאין חיוב מיתתו ברור. ועוד כמה חקירות ובדיקות אולי לא תתכוין עדותם.

תוד"ה וכן. בממון הוה קרוב לודאי וכו', אבל נפשות הוה בעי דרישה וחקירה. **האחרונים** דנו דלפ"ז מדאו' אף עדות ממון בעי דרישה וחקירה, ויחשב שאינו מחוייב.

---

14 ולפ"ז משכחת הזמה אף בלא כל גדרי דרישות.

15 אבל **המגיה** (בפסקי הרי"ד) נקט דכוונת הרי"ד היכא דאומר במקום אחר, דהוה הכחשה והזמה כא'. ולפ"ז הריא"ז חלק כסברת הרמב"ם דהכחשה והזמה כא' הוה הכחשה.

16 [מבואר בדבריו דכה"ג הוה ספק עדות. ויל"ד אמאי לא אמרי' אין ספק מוציא מידי ודאי, ויהרג הנידון. דספק האם יש עדות סותרת].

17 **ובגמ'** (שם) איתא א"נ ניחוש שמא בא ע"י שם. ואילו בסוגיין לא מוזכר ע"י שם, דפשיטא דלא חיישינן למעשה נסים היכא דאין רגלים לדבר לפנינו (וע"ע יבמות קכא:). אמנם לענין ממזר, כשהאב טוען שבא במדינת הים ע"י שם נאמן. ע' מהרי"ט (אה"ע טו).

18 **ותוס'** (יבמות) הביאו בשם **ר"ת** דהתם חיישינן שבא בגמלא פרחא כדי לקלקל את האשה. אבל הכא אמאי יבואו לקלקל עצמן.
והמאירי הביא **י"מ** דהתם חששו טפי, שהרי לא נמצא עוד ענן מנהרדעא אלא זה. ומש"ה רגלים לדבר שהוא זה. ויש לחוש בה לדברים הרחוקים כיון שאינם נמנעים, להחמיר באיסור אישות.

19 דמתוך מעשיהם מוכח שלא להעלות צדדים חדשים. ולא נחשב שהורגים אותם ע"פ הודאתם.

20 ועוה"ק **האחרונים** (חש"ל, ע' תרוה"כ א) דפוטר עצמו מכלום [וקי"ל (ב"ק עד) דאינו נפטר בהודאתו]. ותי' דלדברי **המהרש"ל** (ב"ק ז כו) דוקא היכא דמתחילה אמר לא גנבתי, דמחזי דערומי.

21 וכ"כ החש"ל בשם **הר"א רגולר**. **והחש"ל** חלק לשון רש"י אינו סובל פי' זה. [ויל"פ נקט הלשון מודה בקנס פטור, כמ"ד דמודה בקנס ואח"כ באו עדים חייב. אבל בהודאתו הראשונה 'פטור', היינו דאינו מתחייב].

22 **ותוס'** (ע"ז סד:) דנו גבי עכו"ם האם מיד שעבר מתחייב מיתה, או דכ"ז שלא דנוהו ב"ד אינו חייב מיתה. [וע' תוס' שם כו:].

ו**רע"א בגהש"ס** הק' דאף בלא הך טעם [דשמא לא יחייבוהו עדים], הא ממון מחוייב ע"פ עצמו, אף דליכא עדים כלל חייב לשלם בעצמו. משא"כ חיוב מיתה חל ע"פ בי"ד. וכן קנס אין חיוב לשלם ע"פ עצמו וכמ"ש **תוס'** (כתובות לג:). וכ"כ התרוה"כ (תז) לפרש בסוגיין.

ו**הקוב"ש** (ב יג ד) חידש [בדעת רש"י ותוס'] דאף בקנס חל החיוב [קנס ממון וכן חיוב מיתה] מיד שהזיק[23], אלא דאינו חייב לשלם ע"פ עצמו. דגדר חיוב העונש שיכפוהו בי"ד לשלם. ואם ישלם בלא כפיית בי"ד לא נתקיים תשלומין דידיה.

ועוד כת' ה**קוב"ש** (ב"ק ס) דכוונת התוס' דאף שור תם [דמגופו] וכן יוצא בשן ועין, דמתחייב למפרע ע"פ הבי"ד[24].

ו**המאירי** (ג.) הביא מח' האם סוגיין [גבי ממון] הוה אף כשהודה שהיה חייב, או דוקא היכא דבאו עדים שהיה מחוייב מעיקרא. אבל בהודאה נעשה בר חיובא רק עכשיו. [משמע מדבריו דהודאת בע"ד הוה גדר התחייבות].

[במשנה] באו אחרים והזימום, ר"י אומר איסטטית וכו'. **פרש"י** דכת אחת הזימו כמה כיתות שבאו. וכ"פ **הרי"ף**. ו**הבעה"מ** ביאר דהטעם משום דעד זומם חדוש הוא, דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני. וכיון שהוחזק להיות מזימין, ושתי כתות עומדות כנגדן בעדותן יש חשש שקר בעדותן.

אבל **ר"ח** פי' דבאו אחרים והזימו את הזוממים, ואחרים את זוממי הזוממים וכו'. ולרבנן האחרונים נאמנים, וכל מי שהוזם עפ"ז נהרג. ור' יהודה חולק דל"מ זוממי זוממין כה"ג [ו**הרמב"ן** הביא דכ"מ ב**תוספתא**]. ו**הרי"ף** חלק דמשמע במשנה דלרבנן כולן נהרגין, ואילו לדברי הגאונים רק הנך דהוזמו.

ו**הרמב"ן** הק' (לדברי הגאונים) דכיון דלר' יהודה אין מקבלין הזמה של כת רביעית, א"כ כת הג' הוה עדות שא"א יכול להזימה, ובטלה. וכת שניה נמי אינן בזוממי זוממין. וי"ל שאני התם דלא מקיימי עלייהו הזמה אע"ג דהוה הזמה ודאית, אבל הכא משום חששא בעלמא הוא דמבטלינן סהדותא. ואלו ידעי' דקושטא קאמרי מקיימא עלייהו הזמה. אלא דכיון דמבלבלא סהדותייהו כולי האי מבטלינן להו לכולהו למפרע.

דף ה:

תוד"ה אסטטית. ברב אלפס פי' לשון סטים. [צבע]. ו**התוס' שאנץ** ביאר דכרוכין ואגודים, כמו אדם שנתן ידו ביורה של צבע שהצבע נדבק ונאגד בו. ו**הבעה"מ** פי' דאין דם האדם חשוב אצלה, אלא כצבע האיסטיס. ואם אנו שומעין להם עכשיו יצבעו כל הארץ בדם כמו שאדם צובע הבגד באיסטיס.

ו**רש"י** פי' נטלו עצה. ו**הריטב"א** פי' לדבריו דסטא הוה תרגום של סרה[1].

אמר ר"ל הוחזקה זו [בב' פעמים] וכו' לימא דאמר כר' יהודה וכו'. ה**בעה"מ** הק' דעד כאן לא קאמר ר"ל אלא בב' כיתות, אבל ליכא מ"ד חזקה בפחות מב זימני [ואילו במשנה אף בפעם א', וע' ראב"ד]. ו**המלחמות** תי' דכיון דיש ריעותא בגופו [ול"צ להחזיק מדבר לדבר, בחד זימנא הוה חזקה[2].

שמעת מילי וכו'. **הריטב"א** כתב דאולי ר"א לא שמע מר יוחנן. א"נ כדאמרי' (יבמות צו:) הכל יודעים שדבריו דברי ר' יוחנן רבו. ועוד כתב **הפור"י** דאפשר דשמע כן מר' יוחנן בתמיה, ולא ידע האם נתכוון לפסוק כן למעשה.

לימא ר"ל דאמר כר"י וכו'. **הרמב"ן** פי' דבפשוטו הדימוי דהוה ריעותא בעלמא בעדים [ובזה דחי דהעדים לא הוחזקו]. אבל **הרי"ף** פי' דס"ד דהגמ' דטעמא דר' יהודה בזוממי זוממין, דלא מקבלים את הכת השניה כלל.

---

23 והביא כן מדברי **הראשונים** (כתובות מה:) דחל חיוב מיתה מיד בשעת עבירה [ונפק"מ לדין אישתני דיניה]. ועוד הביאו **האחרונים** דה**ר"י מגאש** (שבועות לג) ביאר דזהו ספק הגמ' אי שייך שבועת העדות בקנס.

24 [וכמ"ש תוס' ב"ק לג:]. אמנם **האחרונים** דנו דהתם חל החיוב מעכשיו למפרע, ובשעת עדות לא היה מחוייב.

1 ו**הערוך** פי' דעשו עצה ועמדו באיסטויא. ו**במוסף ערוך** ביאר דהוה לשון ערעור וקטטה ביונית.

2 וכדאמרי' (כתובות לו:) האי שטרא רעיא לא מגבינן בה כגון דאתו תרי ואמרי לדידן אמר לן זייפו לי אלמא בחד זימנא אתחזק בכה"ג.

וביאר דבזה גופה מסקנת הגמ' דלא איירי בהני מוזמי להני והני מוזמי להני [כגאונים], ב' עדים בלבד הוא דמזימין לכל מי שבא [וכפרש"י].

אם היא הוחזקה וכו'. **הריטב"א** הק' דאם טוענת טענת שקר האיך מהני. ודחה דהוחזקה להביא עדי שקר, אבל י"ל דטענותיה אמת.

עד שיגמר הדין – כאשר עשה

אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין. **האחרונים** (או"ש יח, חזו"א יח יב) הביאו **מתוס'** (סנהדרין ח) דאף קודם שנגמר הדין המזימים נאמנים. [דהחידוש דבתראי נאמנים איירי אף כה"ג]. אלא דליכא דין כאשר זמם בלא גמ"ד. וע"ע בסמוך.

והרי אחיו קיים. **המאירי** (ג., והרדב"ז ע' בסמוך) נקט דילפי' דמשהרגו אין כאן אחוה, ועפ"ז ביאר דבמלקות ל"ש הך דרשא. אבל **הריטב"א** כת' דעיקר כוונת הגמ' דאין עונשין מהדין. אבל שפיר איקרי אחיו אפי' לאחר מיתה[3]. [אך **הרש"ש** (סנהדרין י:) חילק דגדר 'אחיך במצוות' ל"ש לאחר מיתה, דכיון דמת נעשה חפשי מהמצוות. אבל קורבת אח שייך לאחר מיתה].

ו**הפור"י** נסתפק האם הוה דין דבעי אחיו קיים, ואילו מת קודם שהענישו את הזוממים פטורין. או דהוה גילוי על כאשר זמם.

הרגו אין נהרגין. **הריטב"א** (לעיל ב:) כתב דמ"מ אף בזו האחרונים נאמנים על הראשונים, כמו הזמה שקודם מעשה. [וכ"מ ברמב"ן שם]. וכן נקטו **האחרונים**. וכ"כ **המאירי** (ה.) בשם חכמי הדורות שלפנינו. אבל **המאירי** פקפק דעדים זוממין חדוש הוא, ואין לך בו אלא חדושו. ולאחר שהרגו הואיל ואין כאן הזמה לענין הריגה אין כאן דין הזמה אף לפסלם, ונחשב הכחשה.

הרגו וכו' אין עונשין מהדין. **רש"י** (לעיל ב:, וכן חולין יא:, ועה"ת) משמע דדרשי' מקרא כאשר זמם ולא כאשר עשה. ובמשנה משמע דהוה דרשא 'אחיך קיים'. (וע' בסמוך). ואילו בסוגיין משמע דפטור משום דאין ילפותא לחייב. אף דאין ילפותא לפטור.

ו**האחרונים** (גרנ"ט ב"ק קיד, שיע' רש"ר) הק' דאף כשנהרג אמאי אינם נענשים על מה שזממו [קודם[4]]. [דאין מיעוט 'ולא כאשר עשה', אלא דבעי' למילף בק"ו לחייב אף על מה שהרגו]. ובפשוטו משמע דכיון דנהרג מתבטל הזממה, ולא שייך ע"ז עונש[5].

ו**הגרנ"ט** חידש דגדר חיוב הזמה, הוה ע"י שבי"ד מקבלין עדות המזימין לבטל את דינו הנידון. וע"ז חל דין כאשר זמם. אבל היכא דכבר נעשית המעשה ל"ש 'הזמה' וקבלת עדות לבטל דבריו. וביאר בזה כוונת ריב"א (ע' בסמוך) דממון אפשר בחזרה, דמש"ה צריך לקבל עדותם לבטל חיוב הנידון.

ו**הרמב"ן** (דברים יט יט) כתב דאילו נהרג הנידון אמרי' שהוא בעונו מת, דאילו היה צדיק לא יעזבנו ה' בידי רשעים. ועוד שלא יתן ה' שהשופטים הצדיקים ישפכו דם נקי. ומש"ה נחשוב שהיה אמת כל אשר העידו עליו הראשונים.

וכעי"ז כת' **החינוך** (תקכד) דאמרי' דודאי נתחייב הנידון מחמת מעשיו הרעים, וגלגלו עליו דינו מהשמים ע"י הרשע הזה. וכעי"ז כת' **הכס"מ** (הו' בסמוך). [וצ"ב דמ"מ הם זממו לחייבו מיתת בי"ד, ומבואר (בע"א ולקמן ו:) דאף היכא דהנידון מחוייב מיתה, הוא והן נהרגין ויש כאשר זמם. ואף דהנידון נענש מחמת מעשיו הרעים. וצ"ל דהוה רק טעם בעלמא].

ו**המאירי** (ג.) הביא בשם **הגאונים** טעם דכיון הוכפלה עבירתם ברציחה ועדות שקר אינם ראויים לכפרה, ומתוך כך אין ענשם מסור לבית דין. ועוד כתב משום זילותא דבי"ד שלא יתפרסם שיהא מכשול זה יוצא מתחת ידם להיות זה נהרג בשקרות, והשומעים סבורים שזה אירע להם במיעוט חקירה ודרישה, ואף הם מחטטים אחריהם בצדדים אחרים לגבות מהם את חובם. והמאירי כתב דהוה קבלה, ואין לנו בה טעם.

ועוד הק' **האחרונים** דקי"ל יד העדים תהי' בראשונה, א"כ אמאי לא יתחייבו העדים מדין רוצחים, שהרי יודעים שהעידו שקר.

---

3 כדכתיב (דברים כה ז) להקים לאחיו שם. וכן (ויקרא י ד) שאו את אחיכם.

4 וכה"ק **האור החיים** (דברים יט יט) אמאי בעי לדין ק"ו, הא יש כאן 'זמם' ו'עשה'. ותי' דילפי' מדיוק הקרא כאשר זמם ולא עשה. אלא דקו' הגמ' דאין כח ב'דיוק' לדחות ק"ו.

5 ו**המהר"ל** (הו' לעיל ריש פירקין) כת' הטעם דיש סברא ד'מחשבה' חוזר על מי שחישב. אבל מעשה אינו חוזר.

כאשר עשה בעדות ממון - **ריב"א** (בתוס' ב"ק ד:) כת' דבממון אין מיעוט כאשר עשה, דהא אפשר בחזרה[6]. [וה**אחרונים** נקטו כוונתו אף באופן שאינו חוזר בפועל, וכגון שברח, מ"מ הממון ראוי להחזיר]. וכ"כ ה**רמב"ם** (כ ב) דאין כאשר זמם, דחוזר לבעלים ומשלמים לו.

ועוד הביאו תוס' (שם) בשם **ר"י** דהטעם דאין עונשין מהדין, ואילו עונש ממון עונשין מהדין. וה**רמב"ן** (לעיל ב:) דבממון לא אמרי' כאשר עשה.

אבל ה**ריטב"א** (לעיל ב:, וג.) כתב דאף בממון ליכא הזמה לאחר שנעשית מעשה, דלא חייב הכתוב אלא בשלא עשו מעשה כלל. ואפי' בממון שראוי להשתלם[7]. וכ"ד ה**ריטב"א** ו**נמוק"י** (ב"ב נו:), וכ"ד **רבינו יונתן** (בשיטמ"ק ב"ק שם).

וה**ריטב"א** ו**נמוק"י** (ב"ב שם) הק' עדים שהעידו להחזיק שדה תחת יד מי שמחזיק בו, האיך שייך חיוב כאשר זמם (כדתנן שם), הא מיד שנגמר הדין הוחזקה בידו. ותי' דאיירי דבאותו שעה לא היה המחזיק בשדה.

וה**אחרונים** (גבו"א, תומים לח, קה"י ו) הק' דלפ"ז כל עדות ממון להחזיק הוה כאשר עשה, דמיד שנגמר הדין נפטר[8] [ו**בגמ'** (ב"ק פט.) מבואר דשייך הזמה בחיוב כתובה]. וכה"ק ה**משנ"ל** (עדות כא ד) דהעידו שהפיל שינו של עבדו, הא העבד מוחזק בעצמו, ויחשב כאשר עשה[9]. [ובגמ' (ב"ק עד.) מבואר דשייך בזה הזמה].

וכעי"ז הק' ה**תומים** (לח) דעדות בן גרושה, מיד כשנפסק הדין נידון כבן גרושה, והוה כאשר עשה. וה**תומים** (וה**צל"ח** ב:) תי' דלענין מלקות [דלא תענה] לוקה אף בכאשר עשה (וע' בסמוך)[10].

אמנם ה**ערול"נ** (ב:) כתב דגדר 'כאשר עשה' תליא במעשה, ודוקא היכא שנעשית מעשה ע"פ פסק בי"ד נחשב כאשר עשה. וכוונת הריטב"א דבמה ש'יושב' בשדה נחשב שעושה מעשה קיום הפסק דין, ולא עצם הכרעת הבי"ד. אבל שאר עדות להחזיק לא נחשב כאשר עשה.

וה**קה"י** פירש דהיכא דמוחזק אף לולי העדות לא נחשב עשייה מחמת הפסק דין. דגדר כאשר עשה הוא שאותו השקר כבר נעשית.

בעדות מלקות - ודעת ה**רמב"ם** (כ ב) דאף בעדות מלקות, ולקה זה שהעידו עליו, אפ"ה לוקין משום כאשר זמם. ודוקא במיתה נתמעט 'ולא כאשר עשה'. וה**ראב"ד** השיג שיבוש הוא זו. וה**רדב"ז** כת' [דקו' הראב"ד] דאף במלקות אין עונשין מהדין[11].

וה**רדב"ז** וה**מאירי** (ג.) ביארו דעת ה**רמב"ם** דדוקא היכא דנהרג ממעטין עדיין אחיו קיים, אבל במלקות אין מיעוט. וה**כס"מ** הוסיף טעם דדוקא היכא דהרגו, אמרי' דגדול עוונם מנשוא, ואין ראוי לתת מיתת בי"ד להתכפר. וכעין שמצאנו (סנהדרין סד:) נותן כל זרעו למולך פטור. [וכסברת המאירי הנ"ל]. אבל מלקות אינו חמור כ"כ. ועוד טעם דהרגו אמרי' אלהים ניצב בעדת אל [וכסברת הרמב"ן הנ"ל], משא"כ במלקות[12].

וכמה **אחרונים** (פנ"י, חת"ס, מנח"ח תקכד ד) דנו דכוונת הרמב"ם דלוקה משום לא תענה, ולא משום כאשר זמם. ובלא תענה ליכא מיעוט ולא כאשר עשה.

וה**גר"ח** (עדות שם) כת' דגדר מלקות שייך רק ע"י בי"ד, וגזיה"כ דאם הלקוהו בלא בי"ד אין זה מלקות כלל. ומש"ה אמרי' דע"י ההזמה איגלאי מילתא דלא נתחייב מלקות, ומה

---

6 ו**ר' ישעיה** (בשיטמק שם) ביאר כיון דאפשר להחזיר אינו מעשה כ"כ.

7 וביאר דאע"ג דעונשין ממון מהדין, לא חילקו.

8 וא"כ הוה עדות שא"א יכול להזימה. והקה"י תי' דעדות דאי"צ לעשות 'עשייה' אי"צ שתהא יכול להזימה.

9 וה**קוב"ש** (ב"ב רמט) תי' דיד עבד כיד רבו ומש"ה לא נחשב שהעבד מוחזק בעצמו (וכמ"ש תוס' גיטין יז), וכיון דהוזם ונתברר שהוא עבד ואיגלאי מילתא למפרע שהאדון מוחזק בו, וליכא כאשר עשה. [וע"ע מש"כ בסמוך בדברי הגר"ח].

10 ויל"ד א"כ אף זממו ממון, והוציאו ע"פ, ילקו משום לא תענה. [אבל זממו נפשות, הוה ניתן לאזהרת מיתת בי"ד ואינו לוקה].

11 אמנם ב**ס' המאיר לעולם** (א ג) כת' דילפי' עונש מלקות מהדין. והא דאין לוקין מק"ו הוא משום דאין מזהירין מהדין. ובסוגין יש אזהרה, א"כ עונש מלקות ילפי' מהדין.

12 [אמנם לכאורה טעמים אלו הוה בגדר טעמא דקרא, ולא ילפי' מינייהו דין].

דהלקוהו אינו דין מעשה בי"ד דמלקות[13]. וכתב דמ"מ נחשב שזממו עליו חיוב מלקות, דגדר כאשר זמם דיינינן דכל שאם היתה עדותן אמת מקרי 'זמם לעשות'[14]. אבל לענין כאשר עשה תליא האם באמת מתקיים דינו, וכיון דהוזמו נתברר דמה שהלקוהו לא היה מלקות של בי"ד, ולא נחשב כאשר עשה. [ודוקא במיתה נחשב כאשר עשה, דנחשב מיתת בי"ד כיון דנגמר דינו, אף דליכא חיוב מיתה[15]].

והחזו"א (בגליונות) השיב דאף אם לא נחשב 'דין מלקות', נחשב שנלקה משום צער וחבלה בעלמא.

אין עונשין מהדין. פרש"י (חגיגה יא:) דיני ממונות ומצות עשה וכו' אתה למד מק"ו, אבל לא אזהרות ועונשין. ומקראי נפקא לן במכות. ובפשוטו משמע דכך נמסר ההלכות, דבעינן שיהא כתוב בהדיא העונש, ולא מגילוי בעלמא וק"ו.

אבל רש"י (סנהדרין עג.) כתב דלא ילפי' עונש מק"ו, דאדם דן ק"ו מעצמו אע"פ שלא קיבל מרבו. אבל היקש וגזי"ש מופנית שלא ניתנה למדרש מעצמו, והרי הוא כמפורש במקרא. והאחרונים (פרמ"ג שושנת העמקים א, ס' קובץ לרמב"ם ע"ז וד) ביארו דלא ענשינן משום דחיישינן שמא טועה ואיכא פירכא.

ועוד כת' המהרש"א (סנהדרין סד:) דל"ש ק"ו לעונש, דאפשר דהעבירה החמורה חמור יותר, ול"מ לו עונש מיתת בי"ד להתכפר[16] [וכדאי' (שם) שהמוסר את בנו למולך חייב מיתה. אבל המוסר כל זרעו למולך פטור. דחמור יותר ול"מ מיתת בי"ד להתכפר].

והריטב"א הביא י"מ דלחדודי אמר ליה, ואפי' למ"ד עונשין מהדין (ע' סנהדרין נד. ועוד), עד זומם חידוש הוא ואין לך בו אלא חידושו. [ובזה השיבו דאפי' בעלמא למדתנו דאין עונשין מהדין]. והריטב"א הביא מהגמ' (לעיל ב.) מה הסוקל אינו נסקל, אף דאמרי' הכא אין עונשין מהדין.

הא למדת[17] דאין מזהירין מהדין. פרש"י (חגיגה יא: הנ"ל) דאי אתה למד ק"ו לאזהרות ועונשין. [ולכאורה באזהרה הטעם דבעי אזהרה מפורשת, דכיון דכתיב בקרא עונשו לא שייך הסברא שמא ימצא פירכא או שמא הוה חמור יותר].

וכן מבואר בגמ' בכ"מ דאף דכתיב עונש להדיא, מקשינן אזהרה מנ"ל. דנמסרו עונשי התורה דוקא היכא דיש אזהרה מפורשת. ובס' החינוך (סט) ביאר הענין, שאם לא תבא 'מניעה' לדבר, אלא שכתוב דיענש כך, היה במשמע שהוא רשות לעבור על המצווה ולקבל העונש[18], ואינה נגד חפץ השי"ת[19]. [וקמ"ל האזהרה שהתורה אוסרת לעשות כן].

והרמב"ם (בהקדמה למנין המצוות, אחרי השרשים עמ' רב מה"פ) כתב דהיכא דהעונש כתוב מפורש בתורה, ע"כ יש כאן אזהרה. והא דאמרי' אין מזהירין מהדין היינו כשלא הוזכר העונש להדיא, אבל היכא דענש להדיא אפשר ללמוד האזהרה מדין ק"ו והיקש. ומבואר בדבריו דבעלמא בעי אזהרה מפורשת, ולא מהני

---

13 והגר"ח ביאר דיש חילוק בין דין מלקות לדין מיתה וממון, דהחיוב ממון או מיתה הוה לחייבו בממון או במיתה, משא"כ במחוייבי מלקות עצם החיוב משוי לה להמלקות שתהא נחשבת מלקות. [והחזו"א בגליונות תמה בזה].

14 והגר"ח הביא ראיה דאף היכא שלא היה בידם לעשות נחשב זממה, וסגי דאילו היה העדות אמת יתקיים הדין. דבהעידו שהוא בן גרושה, מה שייך כאשר זמם, הרי לעולם לא יעשה הנידון בן גרושה. וע"כ דגדר זמם לעשות.

15 ומשמע בגר"ח דאף חיוב ממון, כיון דבי"ד חייבו והוציאו ממון על פיהם נחשב חיוב בי"ד.
{אך י"ל דה"מ דעשו מעשה הוצאת ממון. אבל בי"ד שפסקו להחזיק ממון, כיון שהוזמו נתברר דהפסק טעות ולא עשו כלום. ועפ"ז מתיישב קו' המשנ"ל והאחרונים הנ"ל, דדוקא במעשה הוצאת ממון ס"ל להנך ראשונים דנחשב כאשר עשה. אבל פסק דין לחוד ל"מ כלל. וצ"ע}.

16 והאחרונים דנו דלפ"ז היכא דיש גילוי ממק"א יהני. אבל הבית הלוי (א לז) כת' דסברת המהרש"א הוה טעמא דקרא, ואין ללמוד נפק"מ. דאטו ניקום אנן ונאמר טעם הי"ג מידות שהתורה נדרשת בהן, שנמסרו למשה מסיני וק"ו לא ניתנה מסיני רק לאיסור ולא לעונש.

17 וע' בגמ' יבמות כב: ובראשונים (שם) כמה אופנים להך דרשא.

18 אבל אליבא דאמת ל"מ בשום מקום עונש התורה בדבר שמותר לעשות, דעונשי התורה הוה רק בדברים אסורין.

19 וביאר אלא שהקל לטובתינו מנע אותנו בדברים, והודיע מקצת עונשו מלבד העברת רצונו שהיא קשה מהכל. וזהו אמרם לא ענש אא"כ הזהיר, כלומר לא יודיע העונש אא"כ הודיענו שרצונו שלא נעשה כן. [ואפשר דכוונתו טעמא דקרא, שיהא מוזהר להדיא].
{וצ"ב א"כ קו' הגמ' בכ"מ אזהרה מנ"ל, נימא דאה"נ דליכא אזהרה, ואפ"ה יש עונש. וי"ל דמ"מ הגמ' יודעת דליכא כה"ג, ומש"ה מחפשים ילפותא לאזהרה בכל מקום}.

היקש. וה**רמב"ן** (שרש ב' עמ' עב) השיג די"ג מידות הוה כמפורש בתורה, ואפ"ה צריך אזהרה. וה**רמב"ן** (שם) הביא דמבואר בסוגיין (ובעוד מקומות) דאף דהעונש [דאחותו] מפורש בקרא, ואין מזהירין מהדין[20].

חייבי גלויות וכו'. **פרש"י** הוזמו על חיוב גלות, מנלן דמלקות [דוהרשיעו] הוה אחר שנגמר הדין. אבל **ר"ח** פי' דילפי' דאין עונשין עונש גלות מהדין. [ולא קאי אמלקות דהזמה].

וה**מנח"ח** (לז יד) דן דאף עדים שהוזמו קודם גמ"ד, ילקו משום לא תענה. וה**קה"י** (א) הביא דלפרש"י מפורש בגמ' דהוקש, ואינו לוקה עד שיגמר הדין. [והמנח"ח דן אליבא דר"ח]. וה**או"ש** (יח ו) פי' הטעם דאינו לוקה, דהא דגלי קרא דלוקה אלא תענה היינו דוקא היכא דנעשית מעשה ע"פ, ונגמר הדין. [אף דאינו מעשה של העד].

אמר לו שמעון ב"ש וכו' שהרי אמרו חכמים וכו' עד שיזומו שניהם. **פרש"י** דלא הוזם אלא א' מהם[21]. אבל ה**תוס' רי"ד** (חגיגה טז:) פי' דהעיד רק עד א' [ולא נגמר הדין, ואף להוציא מלב פרושים דבעי גמ"ד]. ויהודה בן טבאי סבר דהפסוק הוציא בלשון יחיד, דאף עד א' נענש[22].

וה**מאירי** כתב דיש רשות לחכמים לעשות מעשה בקצת נטייה מהדין, להוציא מלב החולקים. מ"מ לענין דיני נפשות אין הורגין את זה שלא כדין כדי לקבוע הלכה. וכל העושה כן הרי הוא שופך דם נקי[23]. [ומשמע דיהודה ב"ט ידע דאין חיוב כאשר זמם כה"ג, אלא עשה מעשה כדי להוציא מלבן. וטעה בדין להוציא מלבן].

שם. אם לא שפכת. בהג' **יעב"ץ** כת' דאף דהיה בי"ד של כ"ג, הקולר תלוי בו שהיה נשיא[24]. [ושמעון ב"ש לא היה שם, דהוא היה אב ב"ד].

וה**ראשונים** (תוס' חגיגה טז:, שבת יב:) הק' דאין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים, כדאמרי' השתא בהמתן של צדיקין וכו'. ודעת **תוס'** (שם, ושם, וגיטין ז. ועוד) דהך כלל שייך רק במידי דאכילה. וה**רמב"ן** תי' דההוא גברא היה רשע ומחוייב מיתה. [וציין כעי"ז ב"מ פג:][25].

וה**מאירי** כת' דכל היודע שיש בעירו גדול ממנו, אע"פ שהוא עצמו בעל הוראה, ראוי לו לימלך בהוראתו. שאם יפול בהוראתו, חבירו יתקנו, וטובים השנים. ובלבד שלא יתכוונו לנצוח אלא לידיעת האמת.

ואין לוקין עד שיזומו שניהם. **האחרונים** (גבו"א ג.) הביאו דמשמע בגמ' דאף לא לוקים משום לא תענה, כל שלא הוזמו שניהם. וצ"ב דאף בא הרוג ברגליו לוקה משום לא תענה (ב"ק עד:, ע' מה שהו' לעיל ב:), א"כ מ"ש הוזם א' מהם[26]. [ולצד דהך מלקות שייכא לעונש כאשר זמם ניחא]. אבל ה**או"ש** (יח בהשמטה) דן דהגמ' (כאן) בלא התראה[27], אבל אי אתרו ביה ילקה מלא תענה.

וכסבורין העם לומר קולו של הרוג וכו' למחר הוא מת וכו'. **תוס'** (חגיגה טז:) כת' דבשעה שהוא לא היה שם לא היה הקול נשמע, אלא שהיו אומרים דאינו צועק אלא בשעה שישנו שם. אבל כשמת ויהא גביה, אז היה לו לצעוק.

א"נ פייסיה. וה**ריטב"א** כתב דאגב אורחיה בא לחדש שיש פיוס לאחר מיתה בקבר להפטר מעונש הנפש.

---

20 וה**מגילת אסתר** נדחק דאחותו בת אביו ובת אמו אינו מפורש בקרא, אלא ילפי' מיתור [ובמידה מי"ג מידות].

21 וה**תוס' רי"ד** הק' דאף אחרי שנהרג הנידון יתכן שהוזם רק א', ומה שייך לדין להוציא מלבן. [ונקט דלהוציא מלבן קאי אעצם הפסק].

22 [ולפ"ז השיבו לו עד שיזומו שניהם, דקרא 'עד' היינו ב' עדים, ובעי עד שיזומו שניהם. ולא השיבו לו עיקר הסברא דבעי גמ"ד].

23 אף דבי"ד מותר אף להרוג למיגדר מילתא [סנהד' מו, יבמות צ:], אבל הכא בא רק לקבוע הלכה. [ויל"ע דעד זה העיד בזממה, ואף אם לא הושלם תנאי החיוב דלא הוזם השני, עכ"פ אינו 'דם נקי'. וצ"ל מ"מ לא בא להורגו משום עבירתו, אלא לקבוע הלכה. וכה"ג ל"מ].

24 ולתנא דמתני' (חגיגה טז:, ור' מאיר בברייתא) יהודה בן טבאי היה נשיא, ושמעון ב"ש אב ב"ד. אבל חכמים בברייתא ס"ל להיפך, דיהודה בן טבאי היה אב ב"ד, ושמעון ב"ש היה נשיא.

25 וה**רמב"ן** (חולין ז.) הביא דדוקא היכא דאיכא תקלה לאחרים ע"י שייך כלל זו. [ויל"ד האם בסוגין נחשב תקלה לשלוחי ב"ד דהרגום].

26 [ואף כשהוזם א' מהם לכאורה פשוט דאמרי' דבתראי נאמנים].
וה**חזו"א** (יח יב) ביאר דהיכא דנתברר דשניהם העידו שקר הוה עבירה חמורה יותר, ורק בזה גלי קרא דלוקה.

27 דהא דאמרי' (כתובות לג.) דהוקשו להדדי, היינו רק במקום הזמה. אבל גוף המלקות דלא תענה בעי התראה.

לא בא השלישי

אף שנים מזימין את הג' וכו' אפי' מאה וכו'. **והרמב"ם** (יח ג) הוסיף וכן ב' כיתי עדים המכחישין זו את זו אין הולכין אחר הרוב, אלא דוחין את שניהם. ומשמע דהא דקי"ל (תוספתא יבמות יד, יבמות פח:, יומא פג., שבועות מב.) תרי כמאה, וילפי' מהך דרשא דעדים זוממין. **והגר"ח** (גירושין יב) הק' דהזמה הוה חידוש גזיה"כ להאמין לאחרונים, א"כ י"ל דוקא הכא אמרי' מה לי תרי ומה לי מאה. אבל במקום עדים בעלמא מנלן דלא אזלי' בתר רוב דיעות[28].
וכתב די"ל דהוה דרשא בפנ"ע ב' דומיה דג', אבל ברמב"ם משמע דילפי' מדין עדים זוממים. ותי' דגדר הדין דבהלכות עדות שווה נאמנות וכח עדות דב' ומאה עדים. ולא שנאמר הלכה דל"מ רוב עדים במקום שנים[29].

עד שיהיו שניהם זוממין[30]. דעת **הנוב"י** (הו' לעיל ג.) דבעינן שכולם יוזמו בעמנו הייתם [וע"ז יש הכחשה חמורה בכל העדות[31]]. אבל **האחרונים** (אבנ"נ אה"ע קלה יג, מרחשת ה ו, או"ש כא ט) הביאו [גירסא בתוספתא] דבעי שהדין כאשר זמם יתקיים בכולם. [ולפ"ז יל"פ דהוה סברא בדין כאשר זמם].

ר"ע אומר לא בא השלישי וכו'. **פרש"י** לא הוצרך וכו'. משמע דלא פליג אר"ש [וכ"כ **רש"י** סנהדרין מא:], אלא דס"ל דאי"צ פסוק. וכן **הרמב"ם בפיה"מ** כתב דאין חולק על ר' עקיבא ועל ר' שמעון. אבל **תוס'** (סנהדרין ט.) דנו די"ל דר"ע פליג אר"ש, וס"ל דנהרגין אף שלא הוזמו שלשתן. [וכ"כ הריטב"א דמשמע לפום פשטא].

ועוד פי' **הריטב"א** דר"ע בא ג"כ להחמיר, דלר"ש דוקא באו תוכ"ד שלשתן נהרגין, ואילו ר"ע אף מי שבא אח"כ 'ונטפל' נהרג. [אבל **תוס'** (סנהדרין) דחו פי' זה, דהא לענין עד שיהיו שלשתן זוממין ודאי היינו רק העידו כא']].

והנמוק"י הביא בשם **הר"י בן גיאת** דאם הוזמו ב' מתוכם נעשו כולם זוממין. ואף השלישי נענש, דנטפל לב' שהעידו שקר. [וצ"ב דהא לא ידעינן דהעיד שקר].

ובאבות דר' נתן (ל) איתא ר"ע אומר כל המדבק בעוברי עבירה, אע"פ שלא עשה כמעשיהם הר"ז מקבל פורענות כיו"ב. כיצד ב' מעידים בא' שהרג את הנפש. וא' רץ אחריהם[32] והעיד כמותם, ונמצאו זוממין, אף הוא נמצא זומם ונהרג. [ולדברי הרי"ץ גיאת צ"ל דלא הזימו אותו, אלא דנקבע עליו דין כאשר זמם. אבל לשא"ר יל"פ דאף הוא הוזם, וקמ"ל דאף דהעדות נתקבל ונפסק הדין ע"פ העדים הראשונים, אפי' הכי השלישי נחשב 'זומם']].

נמצא א' קא"פ

ומה שנים נמצא א' מהן קרוב או פסול עדותן בטילה, אף שלשה וכו'. **ובירושלמי** מבואר דהטעם דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. **והרי"ף** (ג. בדה"ס) הביא מה**ירושלמי** דאף שטר שנתן לב' בני אדם, ועדי השטר קרובים לא' מהן, כשם שבטלה אצל זה בטלה אצל זה. דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ומשמע דשייכא לדין המשנה [דכמו דחלק מהעדים פסלי לעדים אחרים, אף חלק מהעדות פוסל את חלקו האחר[33]]. **והבעה"מ** ביאר דפסול הקורבה פושט בכל השטר, כמו שפושט בכל העדים כשנמצא א' קא"פ. [וכעי"ז כת' בשו"ת **רע"א** (ק פז וקכד) דהפסול נתפשט בשאר עדים, אף דאינו חשוד].

ובחי' ר' ראובן (ב"ב טז) העלה צד נוסף דגדר הגזיה"כ דב' הנשארים אינם נאמנים. ואף דסגי בב' עדים להוציא ממון, מ"מ היכא דהוה כת של ג', הנאמנות הוה ע"י כל הג'. וב' מתוכם אינם נאמנים כלל[34].

---

28 אבל **המאירי** משמע דהא דתרי כמאה [לענין הכחשה] הוה סברא פשוטה, אלא דסד"א דהזמה חידוש הוא, ודוקא תרי. קמ"ל.

29 **והאחרונים** (שו"ת רע"א ק קלו ועוד) חקרו בגדר הדין תרי כמאה, ונפק"מ האם מהני חזקת אומדנא במקום תרי ותרי. ונח' תי' התוס' (ב"ב לא:) האם מיגו מהני במקום תרי ותרי. [עי"ש קוב"ש].

30 **והשיח יצחק** כתב עוד לחדש דבעי' שיזומו מכת א' [ולא סגי דכל עד הוזם ע"י כת אחרת].

31 וכעי"ז כתב **החזו"א** (יח יב) לפרש דאינן לוקין משום לא תענה אא"כ הוזמו שניהם, דהוה חומר העבירה. [אבל לסברת האחרונים לכא' הוה דין רק בכאשר זמם].

32 ובגירסא דידן (שם) איתא דאחר שנגמר הדין רץ אחריהם. [וצ"ע דא"כ לא נגמר הדין ע"פ העד השלישי כלל. ועוד דהא זמם במי שנגמר דינו דהוה גברא קטילא ע' לעיל ה.]. **והגר"א** (שם) הגיה ועד שלא נגמר דינו.

33 וע' בסוגיה (ב"ק עג) הוזמו על הטביחה, דהוה עדות שבטלה מקצתה. ונח' הראשונים (שם) אי הוה משום דין בטלה מקצתה, או דנתברר שהעד פסול. וע"ע קצות ונתיבות ומשובב נב].

34 אמנם העיר (בהמשך דבריו) דהיכא שיש צירוף בראייה ולא נתכוונו כלל להעיד לא מסתבר כה"ג. [ואי"צ שכל עדים הרואים יבואו לבי"ד]. א"כ מה מק' הגמ' נרבע יציל וכו'. [אמנם לתוס' מסקנת הגמ' דרק עדים

ותוס' (סנהדרין מא:) נקטו דר"ש פליג על דין נמצא א' קא"פ. אבל בדברי ה**פיה"מ** (הנ"ל) מבואר דר' שמעון אינו חולק[35].

שם. ה**גבו"א** נסתפק לדעת רבא (סנהדרין כז.) דמומר אוכל נבילות להכעיס כשר לעדות, ודוקא לתאבון פסול דחשש משקר, האם פוסל השאר כדין קא"פ[36]. או רק פסול דהוה מגזיה"כ, וכדאמרי' (ב"ב קנט.) דקרוב פסול משום גזיה"כ דאפי' משה ואהרן פסולים.

אבל הביא ד**בתוס'** (סנהדרין מא:) איתא דהיכא דא' מהם איני יודע בחקירות בטלו כולם, דנמצא א' קא"פ[37]. ואף (דמבואר שם) ددין דרישות וחקירות הוה משום שיוכל להזימה[38]. [והגבו"א נקט דיכול להזימה הוה מחשש משקר, ולא גדר פסלות. וע' לעיל ב.]. [אבל דעת ה**רמב"ם** (ב ג) דתתקיים העדות בשאר]. [ע"ע בסמוך גבי טריפה].

וה**משנ"ל** (ה ד) הביא מח' הפוסקים היכא שנמצא א' מהעדים נוגע בעדות, אי אמרי' דפוסל לשאר עדים[39]. ועוד הביא דברי ה**ריטב"א** (קידושין מג.) דהנוטל שכר להעיד אינו פוסל את שאר העדים.

וב**שו"ת רע"א** (קמא פז, וקכד) נסתפק האם בעדות אשה אמרי' דנמצא א' קא"פ [כגון גזלן] פוסל את השאר[40]. שהרי כל הפסולים כשרים בעדות אשה, ואף הך פסול הוה רק כפסול קורבא. אבל אינו חשש משקר. אבל הק' דה**ר"ן** (גיטין ב: בדה"ר) הק' דנימא עדות שבטלה מקצתה בעדות בפני נכתב, אף דכל הפסולין כשרים בו. וצע"ג.

ועוד דן ה**גבו"א** בעד שתחילתו בפסול [אבל עכשיו אינו פסול], האם פוסל את השאר מדין נמצא א' קא"פ. וה**אחרונים** נח' בזה.

ותוס' (סנהדרין לא.) הק' היכא דיש הכחשה בין ב' כתי עדים, ב' מעידים שלווה מנה, וב' מעידין מאתים, אמאי לא אמרי' דהוה נמצא א' קא"פ [שהא' מעיד שקר[41]], ועי"ז יתבטל כל העדות. ותי' דכיון דאין הפסול ידוע [אף דיש א' פסול ממ"נ]. ועוד תי' דקאי כמ"ד[42] תתקיים העדות בשאר. א"נ כיון דלא העידו תוכ"ד ל"ה עדות א'[43]. ועוד כיון דמכחשי אהדדי לא נחשב כת א'.

ועוד דנו ה**פוסקים**[44] האם בדיינים אמרי' דנמצא א' מהם פסול יפסול את השאר[45].

בשטר - ה**רי"ף** (ור"ח והרמב"ם ה ו) הביא בשם ה**גאון** דבשטר תלינן דלא ישבו לחתום כא'. ותתקיים עדותן מספק ואמרי' דרווחא שביק וחתם אח"כ [ואינו מצטרף לעדותו], כדאמרי' בסוגיין דלמיחזי אתיתו. ו**תוס'** (גיטין יח:) הביאו עוד בשם **בה"ג** דתלינן שחתמו משום כבוד (וכ"ה בראשונים בסוגיין).

ונח' ה**ראשונים** האם אמרי' כן בכל העדים, או דב' עדים אחרונים צריכים להיות כשרים דבהם מקיימין את השטר. [וע' תוס' גיטין יח: וב"ב קסב דהאריכו בזה].

המעידין הוה מקיימי דבר].

35 וה**אחרונים** נקטו דפי' את הגמ' (סנהדרין שם) כפרש"י, דהנידון שם בדין עד שיזומו את כולן.

36 שהרי אילו נתברר דמעיד אמת, אין בזה פסול. וה"נ ע"י שאר עדים נימא דנתברר שמעיד אמת.

37 וה**דברי יחזקאל** (כז כג) הביא דהוה בגדר 'פסול', דל"ש לדון קא"פ כשהעד לא גמר הגדתו בב"ד. ע"כ דאף קודם דרישהו חקירה נחשב דנגמר הגדתם, אלא דב"ד צריכין דרישה וחקירה לדון ע"פ. [ע"ש שהביא מח' התוס' אם העדים יכולים לחזור בהם כל זמן שלא סיים הדרישה וחקירה].

38 אמנם יש **אחרונים** דמש"כ בגמ' משום עדות שא"א יכול להזימה הוה רק גילוי, אבל דין דרישות וחקירות הוה מדיני העדות. ו**רע"א** (סוף יבמות) כתב דהוה גזיה"כ דבעי 'אמת ונכון הדבר', ולא שנמצא סתירה בדברי העדים [ואפי' א' במקום ב'], ודמי לדין קא"פ. וה**בית מאיר** כתב דלא כוונו בשעת ראיה להעיד, אלא כעין קא"פ, אף דל"ש חשש משקר.

39 ויל"ד דתליא בנידון ה**פוסקים** (חו"מ לז, ע"ש קצות) אי נוגע הוה משום חשש משקר, או פסלות. אמנם ה**משנ"ל** דן מצד אחר, אי בע"ד נחשב עד, בנידון הראב"ד (ע' לקמן ו. וז. וב"ב מג.).

40 וב**שו"ת רע"א** (ה פט) הביא מה**נתיבות** דכל מקום ש'צריך עדות' אמרי' בטלה מקצתה. אבל מיתת הבעל דא"צ בי"ד, לא גרע מעכום מסיח לפי תומו.

41 [לדעת בי"ש שם, דבכת א' כה"ג אמרי' דנחלקה עדותן].

42 [ו**תוס'** (ב"ב מא:) הוסיפו די"ל דבי"ש ס"ל כר' יוסי דבממון לא אמרי' נמצא א' קא"פ].

43 וה**נתיבות** (לו א) כתב דאינך תי' ס"ל דאף אם לא העידו תוכ"ד מצטרף. וה**משובב** חלק דכוונת התוס' דאפי' אילו היה תוכ"ד [וכ"מ בפסקי תוס' שם].

44 [ה**כנה"ג** (חו"מ י טור לג) נקט דפוסל. ו**רע"א** (קמא ס"ס עג) הכריע להתיר]. וה**אחרונים** דנו דבגמ' (סנהדרין ג.) משמע דסגי בדיין א' כשר, והשאר יושבי קרנות. ולא אמרי' שיפסלו אותו.

45 וה**ראב"ד** (סנהדרין יא ח) כתב דאב ובנו יכולים להיות דיינים יחד, ונחשבין א' במנין הדיינים. וכיון דהבן אינו עולה מהמנין הוה כאומר למיחזי אתיתו.

ותוס' (גיטין יח:) הביאו **ר"ת** דבעדות שטר ל"ש למיחזי אתיתו, דעדות שטר כמי שנחקרה עדותו בב"ד. [ודלא כרי"ף הנ"ל].

דף ו.

תוד"ה אמר. פ"ה וכו' דמצוה לבטל העדות בקל כדי להציל הנפש, וקשה לפי' דא"כ בדיני ממונות נילף מנייהו, דהא כתיב משפט א'. ה**מהרש"א** הק' דבכמה דברים הקילו בדיני נפשות, דתלוי בהצלה (כדאי' סנהדרין לב.). ולא ילפי' לדיני ממונות. ועוד דנו ה**אחרונים** דגבי הזמה הוה חומרא בנפשות, דכשבאו ג' עדי הזמה, וא' פסול, מבטלין עדותן. והנידון נהרג[1]. וה**אחרונים** תי' דהכא גדר הדין דהוה 'פסלות', ומש"ה ילפי'.

ו**בחי' ראמ"ה** כתב דאפשר דבדיני ממונות יהא צריך לחזור ולהעיד. ואף דבד"נ אמרי' דבטלה העדות, וכבר יצא מבי"ד זכאי, וא"א לחזור ולדונו. אבל בממונות יהני לחזור ולהעיד[2].

ועוד כתב ה**רמב"ן** (ב"ב קיג:) דסברת ר' יוסי דבממון אמרי' דכיון דהוא פסול לא נתכוון לעדות. [אבל אילו נתכוון פוסל. וביארו דבנפשות חיישינן דנתכוון לעדות משום והצילו העדה].

בא"ד לכך פר"י דבד"נ שייך שפיר למילף משנים דעדותן בטילה וכו' אבל בד"מ וכו' דחייב לו שבועה. וה**אחרונים** הק' דמ"מ ילפי' את עצם הפסול בהיקש [ואף דבממון ל"ש ילפותא דומיה דשנים]. ועוה"ק ה**גר"ח** (סטנסל שיב, קי) דהיא גופה נילף ממשפט א' שיפסל, ולא יהא חיוב שבועה[3].

וה**גר"ח** יישב דבדיני ממונות כל א' עושה חצי עדות, ומש"ה אם נתבטל הא' לא נתבטל חבירו. [וכדאי' (כתובות כא.) פלגא דממונא אפומא דמר, ופ**רש"י** חצי דבר ע"פ של זה וחצי דבר ע"פ של זה]. וכוונת התוס' דגדר עדות ממון שאני. משא"כ עדות נפשות כולו הוה ע"פ שניהם יחד. ועד"ז האריך ב**שער"י** (ז א).

ועוד כת' ה**גר"ח** לפרש ע"פ דברי ה**אר"ש** (ד א, הו' בע"ב) דבדיני ממונות העדים הוה בירור בעלמא, אבל דיני נפשות עצם הדין נעשית ע"פ העדות.

וה**אחיעזר** (א כה) פי' סברת ר' יוסי [לו"ד רבותינו הקדושים] דגדר הפסול נמצא א' קא"פ, שנתבטל צירוף העדים. דעדי נפשות בעי צירוף [וכדאמרי' (בע"ב) דעדות מיוחדת פסולה בנפשות[4]]. וכיון שנצטרפו הכשרים לקרוב ופסול בטל צירוף העדים. אבל בעדות ממון ל"ב צירוף כלל.

שם. אינו בטל לגמרי, דחייב לו שבועה. אבל ה**ריטב"א** כתב דכשנמצא א' מהעדים פסול, העד הב' אינו מחייב אפי' שבועה[5]. וה**אחרונים** (רע"א ק פז, והנוב"י אה"ע ת עו) ביארו דתליא בר' יוסי ורבי, וכוונת התוס' דלולי הפסול קא"פ מחוייב שבועה[6]. ומש"ה ס"ל לר' יוסי דבממון אין פסול קא"פ.

ואימתי בזמן שהתרו בהן וכו'. מבואר ב**רש"י** דעי"ז ידעינן שנתכוונו להיות עדים. אבל אם לא נתכוונו אינם פוסלים ע"י ראייתם. וה**ריטב"א** ביאר דבממון דל"ש התראה, וכן היכא דלא התרו, שיילינן למיחזי אתיתו, וכדאי' בגמ'.

ועוד הביא הריטב"א ד**אחרים** פי' 'שהתרו', היינו שבי"ד התרו בעדים, עד שהכירו שנתכוונו לצירוף עדות. ובזה הגמ' מק' היכי אמרי' להו [מפני שלשון ההתראה הזאת סתום הגמ' שאלה היכי].

ופ**רש"י** (ד"ה הרוג) דהוה מדברי רבי, אבל לר' יוסי אף כשלא נתכוונו להעיד ולא התרו,

---

1 ובפשוטו הך סברא הוה רק טעם בדרשא. ואה"נ כה"ג עדותן בטילה. אמנם **רש"י** (סנהדרין ט.) כתב דמהדרי' בתר זכותא דעדים, ולא יהרג לא הוא ולא הם. [ויל"ד האם כוונתו בדוקא].

2 [אמנם ל"מ בפוסקים דאף בממונות צריך לחזור ולהעיד].

3 ויל"פ כוונת התוס' דגדר הפסול 'דומיה דאחד', ובזה ל"ש יוכיח.

4 והוסיף דלדעת ה**רמב"ם** (ד א) אף בעי הגדה כאחת בנפשות. (וע"ע בע"ב).

5 וכ"מ ב**שו"ת הרי"ף** (הו' בראשונים כאן). וכ"כ בשו"ת הרשב"א (הו' בב"י לו). וכ"כ ה**מאירי** בשם **גדולי הדורות** דבטל אף לשבועה, דכל עדות שבטלה מקצתה, בטלה כמי שאינה. אבל הביא **דיש חולקין** (והביא דכ"ד בעל המתיבות) דבטל רק מכח השטר. אבל מ"מ הוה כעדות ע"פ דבעי שבועה.

6 וה**רש"ש** הביא דמבואר דלדעת רבי ע"א שמצורף לפסול, אף אינו מחייב שבועה. והביא מכאן ראיה לדברי ה**רמב"ם** (ה ג) דעד פסול אינו מחייב שבועה בממונות. ואף שנאמן לענין עד א' באיסורין.

פוסל. ומש"ה מקשינן הרוג יציל, אף דלא התרה ולא נתכוון לעדות. אבל ה**ריטב"א** כתב די"ל דהיינו מקמי דמתרץ במקיימי דבר. אבל לתי' בעינן שיתכוון לעדות.

ו**תוס'** (סנהדרין ט. בשם רשב"א) הביאו דר' יוסי (בע"ב) ס"ל דבעי ב' עדיו מתרין בו. א"כ אם לא התרו, לא יפסול משום קא"פ[7]. והא דקאמר רבי 'אימתי', לאו לאפוקי מר' יוסי.

ולפ"ז קו' הגמ' 'הרוג יציל' אינה לדעת ר' יוסי, אלא אי איכא תנא דס"ל כר' יוסי בחדא, ופליג עליה בחדא. ועוד כתב **רע"א** דקו' הגמ' מקמי דידעינן ב'מקיימי דבר', דבעי ראוי להגדה, וס"ד דאף היכא דלא התרו בו פוסל.

אמר רבא והוא שהעידו כולם תוכ"ד. **פרש"י** דאם העידו לאחר זמן הוה כב' כיתות לכל דבר. [ומשמע דקאי אכולי מתני'[8]]. ו**תוס'** חלקו דלענין נמצא א' קרוב או פסול מהני צירוף בראייה.

ו**התוס' רי"ד** (ב"ב קיג:, וס' מכריע כה, הו' **בטור** לח) כתב דדוקא בשאר עדים צריך צירוף תוכ"ד, אבל בב' עדים הראשונים מצטרפין, אף אם אינו תוכ"ד[9].

ו**הקה"י** (ז) ביאר דקבלת הבי"ד מצרפת העדים להחשב כת א', והבי"ד אינם מקבלים את העד הא' אלא בצירוף חבירו.

ודעת **הרי"ד** (שם) דדוקא עדים שלא נתכוונו להצטרף בשעת ראייה (ע' בסמוך) תליא בצירוף בשעת הגדה. אבל אם נתכוונו להצטרף בשעת ראייה פסלי אפי' העידו בזה אחר זה.

כל חד תוכ"ד של חבירו[10]. **בריטב"א** ו**שו"ת הרשב"א**[11] משמע דגדר הדבר דכל העדות הוה כדבר א'[12]. אבל **תוס'** (כתובות לג.) הביאו מסוגיין לענין התראה דכל זמן שעסוקין באותו ענין נחשב תוכ"ד. [ובתוכ"ד של חבירו נחשב כעסוקין באותו הענין].

ו**האחרונים** הק' תיפו"ל דהעד הפסול יפסול את העד הסמוך לו תוכ"ד, ואף הוא פוסל את העד הסמוך עליו, ועי"ז כולם נפסלין. [אמנם נפק"מ בב' אחים שהעידו, שכל א' אינו פסול אלא כלפי אחיו. ואינו פוסל הסמוך לו. וכ"מ ב**תומים** לו ח]. והביאו בשם **שו"ת ר' משולם איגרא** (כא) דמי שנפסל מחמת דין קא"פ אינו פוסל אחרים. ו**הקוב"ש** (כתובות קיג) ביאר דכיון דאינו פסול בגופו, אלא דהעדות בטלה[13]. ומש"ה אינו פוסל אחרים. אבל הביא דדעת **תוס'** (סנהדרין מא:) דאפי' עדות שא"א יכול להזימה פוסל את שאר העדים [אבל הביא דהרמב"ם חולק בזה]. ועוד הביא מדברי **תוס'** (ע' בסמוך) דהרוג יציל משום שהוא טריפה, ואף דעדותו בטילה משום שא"י להזימה (וע' בסמוך).

תוד"ה אמר רבא. וקשה דהא משמע (בסמוך) דלענין קא"פ אינו תלוי בהעדאה תוכ"ד אלא בראיית מעשה וכו'. אבל דעת ה**תוס' רי"ד** (ב"ב קיג: וס' המכריע כה) דהיכא דהתרו הדיינים, לאסהודי אתיתו, פסלי אפי' לא העידו תוכ"ד. אבל היכא דהעידו תוכ"ד פסלי אפי' לא התרו בהם. [ויש ב' אופני פסול]. [וכ"כ ה**גבו"א** בדעת רש"י].

בא"ד לכ"נ דלא קאי רק אדין זוממין וכו'. ותוס' פי' דעדים זוממין שאינן אומרים אמת, א"כ תחילת עדותן הוה כשבאו לבי"ד. אבל ה**קצות** (לו ד) הביא דבמשנה (בע"ב) משמע דאף בעדים זוממין יש חילוק בין ראו אלו את אלו. ע"כ דדנים לפי המעשה שהעידו.

---

7 ו**תוס'** הק' דבגמ' (שם) משמע דנח' אי פוסל קא"פ בלא התרו. ות' דכוונת הגמ' הא דמשמע מתוך הך משנה. א"נ דפסק כוותיה בחדא.

8 וכ"ד ה**סמ"ג** (הו' בהג' מיימוני ה ג) דקאי אף אסיפא דמתני'.

9 וע"ע בע"ב דנח' הראשונים אי בעי' דעדי נפשות יעידו תוכ"ד.

10 וכן איתא בגמ' (שבועות לב.) גבי שבועת העדות, דכפרו כמה עדים תוכ"ד, יכולים לחזור תוכ"ד של חבירו.

11 שה**ריטב"א** כתב דהיינו דוקא בעדים, אבל בע"ד אינו יכול לחזור בו תוך כדי טענת חבירו, כיון דעבר תוכ"ד מדיבור עצמו. וכ"כ ב**שו"ת הרשב"א** (א אלף ס, ב קלו) דעדות העדים הוה דבר א'. אבל דיבור של אחר מפסיק ביניהם, נגמר דיבור שלו.

12 וה**דברי יחזקאל** (כז ו) הביא דמבואר בדברי הריטב"א דגדר תוכ"ד דנחשב זמן א' מסברא, ולא דהוה תקנ"ח שיוכל לחזור בו.

13 וה**אחרונים** העירו דיש צד בגמ' (סנהדרין כח.) דילפי' דעדים קרובים להדדי פסולים, דהוה א"א יכול להזימה, דנמצא מת בעדות אחיו. א"כ כל הפסול הוה משום עדות שא"א יכול להזימה, ופוסל חברתו.

והרמב"ם (כ ג) פסק דאם היה הפסק [יותר מכדי דיבור] נחלקה העדות. ואם הוזמו מקצתן חייבין, והאחרונים [שהיה הפסק] אינן נענשין. ומ"מ בטלה כל העדות, דהוה כת אחת ובטלה מקצתה בטלה כולה. והראב"ד השיג דכיון דהיה הפסק הוה ב' כיתות, ועדות האחרונים לא נתבטלה. ויהרג הרוצח [וכענין הא דאיתא בע"ב בב' כיתי עדים]. א"כ ל"ש עונש להם[14]. והכס"מ ביאר דהרמב"ם ס"ל דלענין נמצא א' קרוב או פסול אי"צ שיעידו תוכ"ד, ודוקא לענין הזמה דתלי בהגדה[15].

והתומים (לח ז) פי' דכוונת הרמב"ם באופן שהעידו שראו זא"ז, וכשהוזם כת הא' הוכחשה עדות השניה בזה[16]. והקצות (לו ג) חלק דאף שהעידו דראו זה את זה, כה"ג לא הוה הכחשה, דאין עד מדקדק מי היה עמו בשעת מעשה. (כדאי' בשו"ע כט ג ול ד[17]). ועוד הביא דבריטב"א (בע"ב) מבואר דבכה"ג העדים שבחלון הב' מכחישים למזימין. והוה תרי ותרי בהכחשה. אבל האו"ש (כא ה) כתב דבעדות נפשות, כיון דעדות מיוחדת אינו מצטרף, א"כ נכלל בעיקר העדות האם היה העד המעיד עמו בשעת מעשה או לא, ובעי שיראו שניהם זה את זה.

אבל המהרש"ל (חכמת שלמה כאן, וכן ב"ח ופרישה לח) כת' דכיון דהוזמו מקצתן, לסברת התוס' אין כאן צירוף [אף לענין נמצא קאו"פ], דהא מתברר שלא ראו. ובדעת הרמב"ם מבואר דהחילוק מטעם אחר[18]. והמהרש"ל ביאר דפסול הזמה תליא בהגדה [ומש"ה בעי תוכ"ד], ואילו פסול קרוב או פסול תליא בשעת ראייה. ועוד כתב דיש ליישב אף לסברת התוס' דלענין דין הזמה חשבינן להו דאינן עדות אמת, אבל לענין דין ביטול העדות חשבינן ליה קאו"פ.

יציל – במקיימי דבר

נרבע יציל. התומים (לו יא) דייק דקו' הגמ' דוקא נרבע מזכר, אבל כל בא על הערוה, לא אמרי' דהאשה פסולה ללעדות ותציל. דאשה אינה בגדר עדות כלל. והנתיבות (לו י) כתב דה"ה עכו"ם וקטן אינם בגדר עדים כלל. אבל הגבו"א (ה:) נקט דאף אשה ועבד פוסלין.

תוד"ה אלא. פי' שהוא בעל דין. להך תי' מבואר דגדר החיוב מיתה של רוצח נחשב תביעת הנרצח[19]. [וביארו דהמיתה הוה כאילו תשלום על דמו. ולא רק משום חומר העבירה[20]. אבל המרדכי (סנהדרין תרצה, וכ"פ הרמ"א לג טז) כת' דקרובי הנרצח יכולין להעיד, ואפי' נרצח עצמו כל זמן שהוא חי ראוי להעיד. דכיון דכבר נהרג אין להם נפק"מ בעדות זו[21]. [וביאר דבסוגין פסול משום טריפה, ע' בסמוך]. והביא מקור לזה מהגמ' (סנהדרין י.) דפלוני בא על אשתי נאמן[22]

---

14 והכס"מ כתב דס"ד כיון דאינך עדים הוזמו, אף הוא יענש. [וכסברת הר"י גיאת בנמוק"י, הו' לעיל]. והלח"מ כתב לפרש דכוונת הרמב"ם דאפי' שוב הוזמו עדים אחרונים אינם נענשים, כיון דזממו אגברא קטילא, דכבר העידו ראשונים. ונגמר הדין ע"פ הראשונים. [וצ"ב דהא העידו קודם שנגמר הדין. וצ"ל דכוונתו דנגמר הדין ע"פ עדות ראשונה, ולא ע"פ אחרונים. וע"ל בע"ב].

15 והרדב"ז הוסיף דאיירי שהעידו כולם שראו כא', ולמיחזי אתיתו. ומש"ה מצטרפין, אלא דהפסיקו כדי דיבור בהגדת העדות. אבל לענין הזמה תלי במה שהעידו תוכ"ד. וכת' דה"מ היכא דנתקבלו יחד בבי"ד, אבל היכא דהעידו ב' עדים, ולאחר זמן באו עדים אחרים אין מצטרפין כלל. אלא מעתה עדים שהוזמו, לא יוכלו אחרים לחזור ולהעיד ע"ז כלל [דיצטרפו, ובטלה עדותן]. ומה לי קודם הזמה או אח"כ. והאחרונים דחו דדוקא היכא דבי"ד קבלום יחד. [ועוד בדברי הרמב"ן בסוגיין דאחרי שנודע פסולם ל"מ קבלתם].

16 ועוד כתב דכוונת הרמב"ם דאין נענשין לאפוקי מדברי הרי"ץ גיאת (בנמוק"י) בדעת ר' עקיבא דאף השלישי שלא הוזם נענש.

17 והנתיבות (לו ד בסופו) חלק דעכ"פ הוה הכחשה, ובעדות נפשות עדותן בטילה.

18 והב"ח ביאר [דלדעת הרמב"ם] אף שהוזמו שייך צירוף בראייה, דהם אומרים אמת העדנו, ולפי עדותם נצטרפו בשעת ראייה.

19 וכעי"ז מבואר בתוס' (כתובות לא.) וברשב"א (שם) דנחשב מיתה 'מחמת' הרוצח [חיוב נפשות 'לזה', ומש"ה ממון לזה ונפשות לזה פטור. ולא דמי לשאר חיוב מיתה דהוה לשמים].

20 אבל האפיק"י (א לט) נקט דהטעם דנחשב נוגע בדבר משום כי יחם לבבו לנקום נקמתו, דקי"ל לחז"ל שהטבע שינקום. [כדין גואל הדם, ע' לקמן י: ויב.].

21 והביא ראיה מפלוני רבעני לרצוני (הו' בתוס' ד"ה נרבע).

22 [ואילו פסול כלפי עדות זו ל"ש פלגינן כלל [והרדב"ז (ד רלא) חלק בזה]. [ויל"ד דבפשוטו תרוייהו איתנהו ביה. חומר העבירה, ותביעת הנרצח. והיכא דהוא עצמו מעיד יכול לדון מחמת עצם העבירה. ויל"ד בזה בגדרי בטלה מקצתה].

והמהרי"ט (א קה) ביאר הטעם משום דכבר נסתלק ואין בו תועלת ממון. והנתיבות (ס"ס לג) כתב דאי"צ

[ולא אמרי' שהבעל נחשב בע"ד ותובע][23]. ויל"ד האם כוונת דגדר בחיוב אינו תביעת הנרצח. או דאף דהוה תביעה, אין לו שם בע"ד כיון דאינו תביעת ממון[24].

וה**רדב"ז** (ד רלא) חלק [על המרדכי] דבסוגיין מבואר דבכל אופן פסול משום שהוא בע"ד. וה"ה קרובי נרצח. [וה**גר"א** (לג לב) ציין דתלי בתי' התוס' כאן. וכתב דלדברי הראב"ד (הו' ברא"ש סה"פ) מסקנת הגמ' במקיימי דבר[25]].

וה**אחרונים** (אפיק"י א לט) דנו עוד לדעת ה**הג' אשר"י** (ב"ק ד ד, ואו"ז שם רז) דרוצח חייב דמים ליורשים בידי שמים, ואם תפסו לא מפקינן (וע' קצות תי ד), א"כ יפסלו.

<u>בא"ד מפני שהוא שונא, ושונא פסול לעדות</u>. וה**מהרש"ל** (סנהדרין ט:) הביא גליון **תו"י** שתמה דשונא כשר להעיד, דנח' בזה ר' יהודה ורבנן (סנהדרין כט.)[26]. וה**מהרש"א** (שם) כתב דקו' הגמ' לר' יהודה, דמסתמא אף ר' יהודה ס"ל דנמצא א' קאו"פ עדותן בטילה. אבל **בשו"ת מהרש"ל** (לג, הו' בהג' חת"ס) דשונא דהכא גרע[27], שונא גמור דרוצה להתנקם נחשב נוגע בדבר[28].

ו**תוס'** (בד"ה נרבע[29], וכן יבמות כה. וסנהדרין ט) דחו דבגמ' (שם) משמע דאין פסול שונא כה"ג. [ותוס' סנהדרין נסתפקו דיש לחלק בין נרבע להרוג]. וה**מהרי"ט** (חו"מ פ) כת' דנגיעה שאינה של ממון אינו פוסל בעדים. הביא דאף דיש סברא דאין לך נגיעה גדולה מזו [והביא דברי **רש"י** (סנהדרין לג:) דלחייב את הרוצח נחשב זכותו של גואל הדם, שקשה בעינו שזה ניצול] אין כאן נגיעת ממון.

<u>שם</u>. ועוד תי' **תוס'** (יבמות כה.) כגון שעשאו טריפה, דטריפה פסול להעיד [כדאי' בסנהדרין עח. משום דהוה עדות שא"א יכול להזימה]. וה**ב"י** (ס"ס לג) הביא מכאן דטריפה פסול לעדות[30], אף בדיני ממונות. דל"ש בזה סברת יכול להזימה. [ולכאורה כוונתו להוכיח כן מדברי התוס' דידן. דאילו פסלות ההרוג משום טריפה, דא"א יכול להזימה, א"כ לא יפסול שאר עדים בראייה בעלמא[31]]. וה**דרכ"מ** (שם ט) חלק דכשר להעיד עדות ממון, דאי"צ עדות שיכול להזימה.

<u>בא"ד וי"ל דמנרבע לרצונו וכו' וי"ל דה"מ כי ליכא סהדותא בעלמא וכו'</u>. וכיון דליכא עדות לפוסלו פלגינן דיבורא, ואינו פוסל לאידך עדות. [ואף דבאמת הוא פסול]. [וכ"כ **תוס'** סנהדרין ט:]. ומבואר דמהני פלגינן

לזה, דעיקר הטעם דסגי שיעידו שרצח ישראל, ואי"צ להעיד שהיה קרובו [ומש"ה אמרי' פלגי' דיבוריה]. [והקצות **במשובב** חלק דאין זו ראיה, דאף דבסתמא אי"צ לשאול מי הרג. היכא ידעינן דהוה קרובו בטלה העדות].

23 וצ"ב דהתם ל"ש תביעת הנרצח. ואולי כוונתו דהוה תביעת אישות [דהחיוב מיתה של הבועל הוה מחמת שפוגע באישות של זה].

24 [וה**אחרונים** דנו האם בע"ד יכול להעיד על עצמו היכא דאין לו בזה תועלת. ונח' (קידושין מג.) אי שליח נעשה עד [או דהוה בע"ד]. וה**ריב"ש** (פג, ע' **אבנ"מ** לה א) כת' דהמח' כיון דאין לו נפק"מ יכול להעיד לעצמו].

25 ומשמע כוונתו דהטעם שאינו פוסל משום דהוה בע"ד. ולפ"ז מבואר דהנרצח הוה בע"ד. וצ"ב דהאיך נאמר דנרבע באונס הוה בע"ד. [ואפשר דכוונת הגר"א דקו' הגמ' לראב"ד דיפסל מדין בטלה מקצתה. ובנרבע ברצון]. [אמנם יל"פ דאף לראב"ד פי' הגמ' כשא"ר, אלא דבתר דילפי' דבעי מקיימי דבר, ממילא ידעינן דבע"ד אינו עד].

26 [וה**חי' הרי"ם** (חו"מ לג) חילק דסברת רבנן דלא נחשדו ישראל על כך, דתלינן ברוב שלא יעידו שקר משום שנאה. אמנם היינו דוקא היכא דנתעורר הנידון, והוכרע ע"פ רוב קודם המעשה. אבל הכא בשעת רציחה נתעורר הספק [כיון דהרגו ודאי שונאו, ואולי יעיד שקר עבור זה]. ובדיני נפשות לא אזלי' בתר רוב, אא"כ הוכרע על העד מעיקרא].

27 וכ"כ ב**תשב"ץ קטן** (תקסט) בשם **ר' פלטוי** [גאון] ראש הישיבה דדוקא שונא שלא דיבר עמו כשר לעדות לרבנן, אבל שונא שצווח בפרהסיא שיזיקו, פסול לעדות ולשבועה.

28 והביא דנכלל במש"כ ה**רמב"ם** (עדות טז ד) דכשיש לעד 'צד הנאה' אפי' רחוקה פסול, כשנראה לדיין דהעד רוצה להעמיד הטלית בידו של זה. והרמב"ם כתב דדברים אלו אינן תלויין אלא בדעת הדיין ועוצם בינתו שיבין עיקר המשפטים וידע דבר הגורם לדבר אחר ויעמיק לראות. [ועוד מבואר בגמ' (ב"ב מה.) דנחשב נוגע כשרוצה שלא להיות לווה רשע ולא ישלם].

29 וקאי אף ארוצח, ומש"ה המהר"ם כת' דהכל דיבור א'. אך י"ל דתוס' דידן חילקו בין נרבע לנהרג, ומש"ה הק' דוקא בנרבע.

30 וה**תומים** (לג יב) ביאר דהוה פסול הגוף, דטריפה חשוב כמת. ואינו חשוב שנים עדים. [ועי"ש שהאריך ליישב את הגמ' סנהד' עח.].

31 אמנם ה**אחרונים** העירו דדעת **תוס'** (סנהדרין מא: הנ"ל) דאפי' האומר איני יודע בחקירות פוסל שאר עדים. ובפשוטו משום דא"י להזימה.

[ואף לא נחשב דלדבריו הוה פסול]. אבל ה**ראב"ד** (הו' ברא"ש ז.) הק' האיך מהני פלגינן, ואמאי ל"א דעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. ותי' דבע"ד אינו עד. [וכמסקנת הגמ' כאן].

תוד"ה נרבע. ועוד אמר הר' יוסף וכו' שהוא קרוב. ו**תוס'** (סנהדרין) הוסיפו דהרי חייב הכתוב מכה אביו, ואיכא מ"ד (סנהדרין נד.) ערות אביך ממש שרבעו. אבל **תוס'** (יבמות) בשם ר"י דחו דה"מ לענין כרת אבל מיתה לא אשכחן.

א"ל יקום דבר, במקיימי דבר הכתוב מדבר. **פרש"י** היינו העדים, אבל לא עושי הדבר. וה**ראב"ד** (הו' ברא"ש ושא"ר לקמן ז.) הביא מסוגיין דאין אדם נקרא עד פסול כלפי עצמו. שאין עליו שם עד כלל[32].

וה**תומים** (לו ה) כתב דבפשוטו לפ"ז קאי רק במה שיצילו את עצמן, ועדיין צריכין לשאר תי' הגמ' [מאחוריו] שלא יציל את השני. [דכלפי השני יכול להחשב עד].

וה**רמ"ה** (סנהדרין ט:) פי' דנרבע לא הוה 'מקיימי דבר', שהרי יש עדים שנרבע לו לרצונו. ול"ד להיכא דפסול מחמת דבר אחר, דאי לאו פסולו היה נאמן בעדות זו. אבל נרבע לרצונו כלפי מעשה זו שגורם פסולו, לעולם לא יוכל להחשב עד.

אבל **תוס'** (סנהדרין ט.) כת' דלמסקנא ל"צ כל הנך תי', ועיקר התי' דדוקא היכא דמעיד בבי"ד. וכ"ד **תוס'** (בסוגיין ד"ה שמואל, ב"ב קיד. ועוד), **ורמב"ן** ו**רא"ש** (בסוגיין) ו**הנמוק"י** (סנהדרין יג: בדה"ר).

וה**תומים** (שם) כתב דלדעת רש"י והראב"ד בנרבע עדיין צריך לסברת רבעו מאחוריו, והק' דבכמה אופנים לא משכח"ל כה"ג[33], וכל בא על הערוה[34] יציל אותה[35]. ו**השואל** בשו"ת רע"א (ק ריב) כתב דבאופן שהעדים אינם רואים אותו, אין צירוף לפסול [וע' מה שדן בזה רע"א]. ו**רע"א** תי' דקו' הגמ' רק ר' יוסי דלא בעי שיתכוונו להעיד, ור' יוסי גופיה ס"ל (בע"ב) דבעי ב' עדים מתרין בו, וכיון דאינו מתרה בו חסר בתנאי העדות, ואינו פוסל לאחרים. וביאר דקו' הגמ' מקמי דידעי' במקיימי דבר, א"כ אף עד שאינו ראוי להעיד פוסל. [ועיקר התי' דבעי התראה. וכעי"ז תי' ה**ריטב"א** (הו' במשנה) דתי' הגמ' דבעי שיתכוונו להעיד].

ובס' **המכריע** (כה) הביא בשם **רבינו שלמה ספרדי** בשם **ר"ח** ו**רגמ"ה** דקו' הגמ' 'הרוג יציל', כגון שבא הוא עם העדים בצידו מוכה ואמר כי פלוני הכני וכיון שהיה בעת הראייה ובעת הגדת העדות יציל וכן הורג ורובע. וכ"כ **ר"ח** (לפנינו) 'שהרי ההרוג מגיד'. ומסקנת הגמ' במעידי עדות, ולא בבע"ד[36].

למיחזי אתיתו

תוד"ה לאסהודי. קשה וכו' דהקרובים יבואו ויאמרו לאסהודי וכו'. וה**רמב"ן** הק' כעי"ז האיך נאמנים הפסולים בכך לפסול העדות. וכתב דמ"מ הדבר ספק, ובטלה העדות. וכתב דע"כ לא חיישינן להכי, ואילו רצה הפסול יתכוון לעדות ויפסלם.

וה**סמ"ע** (לו ב) העמיד דבדברי ה**רמב"ם** (ה ד, ושו"ע לו א) משמע דשואלים את כל הבאין להעיד [קודם שנודע שיש כאן פסולים[37]], אבל הביא ד**ברש"י** משמע דשואלים אח"כ רק כשנודע דיש פסולים, ואין חוששין בדבר.

אבל ה**ש"ך** (שם ג) ביאר כוונת הרמב"ם דשואלים אף את הכשרים אם נתכוונו להעיד, דדוקא היכא דיאמרו הכשרים שנתכוונו להעיד עדותם כשירה. אבל היכא דהכשרים אמרו

---

32 ועפ"ז דן אף לענין עדות שבטלה מקצתה, דל"ש פלגינן אלא כולו בטילה. וחילק דהא דאמרי' פלגינן בעלמא, היינו כלפי הבע"ד עצמו, דאינו עד כלפי עצמו. ול"ש עדות שבטלה מקצתה.

33 והק' היכי משכחת קרא דרשא דבא על אביו. ועוה"ק ב**שו"ת רע"א** (ק ריא) דקרא כתיב כי יסיתך 'אחיך', קרוב הוא, ואינו פוסלו.

34 כגון קרובים. ועוה"ק דהוה רשע. [עי"ש שדן דפסול רשע בעי שיפסל בבי"ד].

35 וכתב דלולי דברי הראב"ד יל"פ דכוונת התרצן דגזיה"כ דבעל המעשה אינו פוסל אינך עדים. אבל הראב"ד למד כן אף לעלמא דבע"ד אינו עד. [והוכיח דאף לראב"ד בעי שיעידו בבי"ד].

36 ויל"פ דאף דמגידים, בי"ד לא קבלו עדותם בעדים אלא כבע"ד. [ויל"פ דאף דברי הנרבע כלפי הרובע לא נחשב עדות].

37 [וכ"כ ה**רמב"ן** בתחילת דבריו]. ועפ"ז מיושב האיך נאמנין [ועדיין צ"ב דהא הפסולין יודעים פסולם, ומתכוונים לפטור]. ה**ש"ך** (הנ"ל) דייק דאף לרמב"ם, בודקים כשנודע.

למחיזי אתינן, שוב אמרי' עדות שבטלה מקצתה.דהא תרוייהו שקולין, ולא נתכוונו להעיד, ומבטלין זא"ז[38].

והרמב"ן (במשנה) הביא י"מ דשואלים אותם האם באו אחרי העדים הכשרים [והוה למיחזי], או קודם לעדים [לאסהודי]. דכיון דבאו עדים כשרים, לאו כ"כ בפסולים שיתרה כדי להציל הנידון.

בא"ד ופי' ר' חיים כהן דאמרי' לעדים כשרים וכו' אם נתכוונו 'עם הפסולים'. [אבל לפסול אין זכות להתכוון להעיד].

והרמב"ן ורא"ש הביאו שו"ת הרי"ף (קסז) דבעדי השטר שנמצא א' קרוב, השני נאמן שלא ידע שחבירו פסול[39], כשם שנאמן לומר למיחזי אתי. והראשונים כת' מבואר מדבריו דכוונת הגמ' דנתכוונו להצטרף לפסלות, אבל אם לא ידעו בפסולם, בזה לא נתכוון להצטרף[40]. והרא"ש והריטב"א בשם הרא"ה חלקו דכיון שנתכוון להצטרף יחד פוסלם, אף דלא ידע שהוא פסול.

והרמב"ם (ה ה, והשו"ע לו א) כת' דעדים כשרים מהני עדותם, אף דבשעה שראו לא נתכוונו להעיד. ואף בדיני נפשות. אבל התו"י (כריתות יב:, הו' בגר"א שם ה) כת' דעדים ששמעו הדבר מפי בעלי מעשה, ולא נתכוונו להעיד ולא הובאו שם לשום עדות, אף אם באים אחר זמן להעיד אין בעדותן כלום. והאחרונים נקטו הטעם משום דלא דייקי[41].

תוד"ה שמואל. כשנותנים גט כשיש במעמד קרובים וכו'. [והרא"ש דן גבי קידושין[42]]. ותוס' תי' דבעי עדות בבי"ד. והריטב"א כתב דהא דנוהגין לסיים עדים אינו משורת הדין, אלא שחששו לפרש"י [דאף עד שלא העיד בבי"ד פוסל מדין קא"פ, ע' בסמוך].

אבל הריטב"א (קידושין מג.) כתב דצריך לייחד עדים, כיון שיש פסולין. ובעדות קידושין ל"מ למיחזי אתיתו, כיון דלא תליא בהגדה בבי"ד. דראיית העדות גזיה"כ שמקיימת הדבר, ומש"ה שעת מעשה הוה שעת העדות. וכמו בעלמא כשבאין להעיד ל"מ למיחזי אתיתו[43]. [והאחרונים דנו דנח' הראשונים בגדר עדות לקיומא, דדעת התוס' דסגי במה שיש עדים שראויין להעיד אח"כ בבי"ד. אבל בריטב"א מבואר דעצם הראייה נחשב כעין בי"ד].

והרא"ש כתב דאילו ייחד עדים, לאו כל כמיניה של הפסולין להעיד בבי"ד ולפסול עדיו של זה, ולהפסידו ממון. (וכ"מ בריטב"א הנ"ל).

בא"ד והא דומיא דד"נ דשרינן א"א. מבואר בתוס' דהק' לשמואל דפסק כר' יוסי דבממון אינו פוסל, מ"מ גיטין וקידושין כנפשות. ולר"י לא אכפ"ל דלא נתכוונו להעיד. [ומבואר דאף דילפי' עדות בדבר שבערוה, דמקש' דבר דבר מממון, מ"מ גדר הצירוף כנפשות[44]. וע' בע"ב].

בא"ד לכן נראה לר"י וכו' דוקא באותן המעידין בבי"ד וכו'. אבל תוס' (סנהדרין ט., והרמב"ן כאן) הביא דדעת רשב"ם (ב"ב קיג:) אינו כן, דרשב"ם כתב דאין עד נעשה דיין,

---

38 אבל הבית מאיר (אה"ע מב ב) חלק דכל שלא נתכוונו להעיד אין צירוף בראייה, ואינו פוסל כלל. ועד"ז הק' הנתיבות (ססק"א) דבמשנה משמע דלא התרו אינן פוסלים, והרי אף בלא התרו כלל יפסל, שהרי שום עד לא התרה. וכתב דמעשים בכל יום דמקבלים עדות על הלואה אף דהעד אומר שלא נתכוון להעיד והיה במעמד בני הבית.

39 וכת' דמהני לחייב שבועה. [דס"ל דעד א' בשטר מחייב שבועה. ע' תוס' כתובות כ: וב"ב קסה.]. ומבואר מדבריו דאילו נמצא א' קא"פ, אף אינו מחייב שבועה (ע' לעיל).

40 והרמב"ן הביא ראיה לדבריו מהתוספתא (א ו) ר' יהודה אומר בדיני ממונות וכו' שוגגין או מלווה טעה, לא נצטרפו לדעת.

41 ובשו"ת חת"ס (אה"ע ק, הו' בפתח"ת לו ג) כת' דה"מ לזמן מרובה, אבל לזמן מועט מהני.

42 והקובה"ע (עט ב) דייק דתוס' הק' רק בגט. דיש חילוק בין גט לקידושין, בין להתיר ולאסור בדבר שבערוה.

43 ומשמע מדברי הריטב"א דאף אילו הכשרים יתכוונו לעדות, והפסולים יתכוונו לראייה פוסלים אותם. דבעדות קיומי לא תלי בהגדה. [אבל הקצות (לו א) כתב דיש לחוש דאף הכשרים לא יתכוונו לעדות, ולסברת הש"ך היכא דכולם לא נתכוונו לעדות פוסלים. וציין לדברי הריטב"א, ומשמע דבא לפרש, ולא לחלוק. אבל בפשוטו בריטב"א מבואר להיפך].

44 ובשיעו' הרש"ר העיר דבשער"י (ז א) נקט דאף בדבר שבערוה הגדר דכל עד פועל חצי. וכמ"ש (לעיל) לפרש דברי תוס' (ד"ה אמר ר"י) בחילוק בין עדות ממון לנפשות.

דכיון דבשעת ראייה נתכוון להעיד [חל עליו שם 'עד'], ואינו יכול לדון. **ורשב"ם** הביא ראיה מסוגיין דשיילינן למיחזי אתיתו, וע"ז אמרי' במשנה מה יעשו ב' אחין. דכיון דבאו להעיד חשבינן ליה עד, ואפי' לפסול חביריו [אם הוא פסול].

והפוסקים הביאו דכ"מ ברש"י בסוגיין, דפוסל אע"ג דלא העיד בבי"ד. וכ"מ **בר"ף ורמב"ם**.

שם. דעת **ר"י** (והנך ראשונים) דדוקא בעדים המעידים בבי"ד[45]. ובפשוטו משמע דעיקר הצירוף הוה בראייה, אלא דיש תנאי שיעידו בבי"ד [דתרתי בעינן ראייה והגדה].

והרמב"ן (ב"ב קיג:) כת' דאף ר' יוסי [דבממון אינו פוסל] הטעם דאמרי' דהעד הפסול ודאי למיחזי אתא. כיון דהוא פסול[46].

והקצות (לו ד) נסתפק באופן שהיו כשרים בשעת ראייה, ואח"כ נפסלו בשעת הגדה, האם פסלי אידך. והביא דמבואר **בתוס'** (סנהדרין לא. בחד תי') דאפי' בכה"ג פסלי[47]. והקצות ביאר דע"י צירוף בראייה נחשב כת א', וע"ז חל פסול בכולו. [אבל הגבו"א נקט דאינו פוסל].

והקצות כת' דהיכא דהיה פסול בשעת ראייה ושוב הוכשר [אופן ההפוך], עכ"פ עדיין פסול מדין תחילתו בפסלות[48]. ומ"מ **בשו"ת רע"א** (ק צד) העמיד דנפק"מ בעדים הקרובים זל"ז, ושוב נתרחקו [דהעד עצמו אינו תחילתו בפסול].

שם. **הבי"ש** (מב ח) כתב דהיכא שהיה ג"כ עד פסול בקידושין הוה קידושין, ואף דאח"כ העיד הפסול בבי"ד ונתבטל העדות מכאן ולהבא. ומ"מ בשעת הגט וקידושין הוה עדות. **והאחיעזר** (א כה י) חלק דכיון דהעידו ונפסלו, אף הקידושין בטלין. דהעדות בבי"ד הוה תנאי בעלמא.

והפוסקים כתבו דעדים שהעידו יחד ונפסלו משום קאו"פ, אינם יכולים לחזור ולהעיד [בפנ"ע]. דכבר חל שם פסול. אבל **בשו"ת הרא"ש** (ס ה, הו' ברמ"א לו א) מבואר דיכולים לחזור ולכתוב שטר אחר. **והסמ"ע** (שם ז) כתב דשאני שטר. **והקצות** (שם ה) ביאר דהתם העידו עם הפסולים בחתימת השטר. וכיון דהשטר נעשיץ שלא כדין אינו שטר כלל, ואינו הגדת עדות. אבל **הש"ך** (שם יב) חילק דהתם לא היה צירוף בראייה, אלא בהגדה. ומש"ה לא נפסלו.

צירוף בהגדה - ודעת **הרמ"ה** (ב"ב קסב:, הו' בטור לו) דהא דאמרי' למיחזי אתיתו אינו פוסל שאר עדים, היינו כשלא העידו כא'. אבל היכא דהעידו תוכ"ד פוסל את כל העדים. [דמהני צירוף או בראייה או בהגדה]. **והש"ך** (לו ו) הק' דבפשוטו מתני' דבסמוך (בע"ב) איירי ג"כ דהעידו תוכ"ד, ואפ"ה מבואר דלא אמרי' בטלה מקצתן. והוא והן נהרגין. **והקצות** (שם ב) תי' דהרמ"ה קאי רק בדיני ממונות דעדות מיוחדת כשירה. (ע"ע בע"ב).

אבל דעת **הרי"ד** (הו' בטור שם) דדוקא היכא דראו יחד מהני צירוף תוכ"ד בהגדה.

ומ"מ כתב **הרמב"ן** דאם כבר נודע פסולם של העדים קודם שהעידו, אין מקבלים אותו. ואינו פוסל את האחרים[49]. [ודייק כן מדאמרי' 'נמצא' קרוב]. אבל **המאירי** הביא **דקצת חכמי צרפת** דפליגי [ולכאו' כוונתו דעת רשב"ם דאי"צ עדות בבי"ד].

בעדות מיוחדת - ודעת **הר"א אב"ד** (בריטב"א בע"ב) דבדיני ממונות דאף עדות מיוחדת כשירה, אם א' מהם פסול, פוסל לשאר העדים.

אבל **הריטב"א** חלק דלמה נחמיר בדיני ממונות יותר מאשר בדיני נפשות. ואם לא ראו אלו את אלו הו"ל ב' עדיות. ואם נמצא א' קא"פ אינו פוסל לשניה.

והקצות (לו ב) נקט דלדעת הר"א אב"ד אפי' הלואה אחר הלואה מצטרפין לעדות א', וכיון דקבלו הבי"ד לעדות א', עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה. **ובהג' ברוך טעם** (לקצות שם, ואחיעזר א כה יב, ע' אמר"ב עדות יז) חלק דסברת הראב"ד רק בראו מב' חלונות, ולא ראו זה את זה. אבל עדות דב' הלואות, כל א' הוה

---

45 [**והאחרונים** חקרו במה פליגי ארשב"ם, האם ס"ל דלא חל שם 'עד' עד שיעידו בבי"ד, או דאף דחל שם 'עד', ל"ש צירוף הפסול].

46 וביאר דה"מ בפסול. אבל בעד שראוי להעיד, אמרי' דלאסהודי, ולכו"ע חל שם עד בשעת ראייה. ואינו נעשה דיין.

47 **והנתיבות ומשובב** נח' אי אידך תי' פליגי בזה.

48 דע"י הצירוף בשעת ראיה חל על כל העדים פסול, ועד זה תחילתו בפסול.

49 ועד"ז כת' **הש"ך** בשם **שו"ת מהר"י ב"ל** (ד א) דכשהדיינים לא רצו לקבל עדות העד [אלא בשבועה], והעיד בע"כ אינה עדות.

עדות בפנ"ע.

בעדות החודש - **והתוס' רי"ד** הביא ראיה דבמשנה (ר"ה כב.) אי' דאב ובנו ועבד שראו את החודש [ונתכוונו להעיד, שמא יפסל א' מהם], וקבלו הבי"ד את האב ועבד[50]. והא הוה עדות שבטלה מקצתה בראייה, ומבואר דהאב לא נפסל[51]. וכה"ק **הטור"א** (שם). ו**הקה"י** (י) כתב דבפשוטו יש לדחות דלא ראו כא', אלא בזה אחר זה[52]. ו**בחי' ר' מאיר שמחה** (ב"ב שם) כתב דדוקא עד שפסול בעצמותו פוסל בראייה בעלמא, אבל ב' עדים קרובים זה לזה אינם פוסלים בראייה, דכל א' לחוד כשר להיות עד. ולא נתכוונו להעיד יחד בפסול.

דף ו:

שמקצתן רואין אלו את אלו[1]. **תוס'** פי' דאף אותן שלא ראו מצטרפין. [דכל א' מצטרף לזה שלידו]. ו**הרש"ש** הביאו דסגי דא' רואה את השני, דבגמ' גרסי' דאפי' המתרה רואה אותן, או שרואין את המתרה מצטרפין. וא"צ ששניהם יראו זה את זה. [וכן מבואר ב**תוס'** ד"ה או]. אבל ה**רמב"ם** (ד א, ובפיה"מ) כת' דאם היה המתרה רואה אותן, ואף העדים רואין אותו מצטרפין. ומבואר דצריך תרוייהו.

לפיכך אם נמצאת א' מהן זוממת, הוא והן נהרגין וכו'. ה**ריטב"א** הק' דכיון דמקצתן ראו אלו את אלו, א"כ הכת השניה מכחישה את המזימין. [וכעי"ז הק' ה**אחרונים** אמאי הנידון נהרג, הא העדים הוכחשו במה שאמרו דהנך עדים היו עמהם]. **ותי' דסגי שא' ראה.** א"נ סגי שראו קודם המעשה, והרגישו זה בזה בשעת מעשה. ועוד תי' דסגי שרואין ראייה כללית, ולא הכירום ממש להחשב הכחשה למזימין.

ואם לאו הרי אלו ב' עדיות. ה**ש"ך** (לו ו) כתב דבפשוטו משמע דהעידו תוכ"ד, דומיא דהמשנה הקודמת. ואפ"ה מבואר דאם אין צירוף בראייה לא מצטרפין בהגדה. דלענין נמצא א' קאו"פ לא תלי בהגדה כא'. ודלא **כרמ"ה** (בטור שם, הו' בע"א). ו**הקצות** (שם ב) **תי'** דבסוגיין איירי בדיני נפשות, ובנפשות אינו פוסל אא"כ נצטרפו בראייה. ו**הקה"י** (ז) ביאר דבי"ד מצרפין את העדים ע"י שמקבלים את העדים ככת א'. אבל בנפשות כיון דא"א לדון ע"פ, ע"כ לא קיבלום ככת א'.

ו**הקצות** (לו ד) תמה דעדים זוממין ל"ש צירוף בראייה, שהרי לא ראו כלל. וכמ"ש **תוס'** (בע"א ד"ה אמר רבא). א"כ מה חילוק בין ראו בחלון א' או ב' חלונות. והוכיח מכאן דשייך צירוף ראייה אף בעדים זוממים אף לענין דין נמצא קא"פ, ודלא כתוס' הנ"ל. [דלפי עדותם מצורפין]. אבל ה**קה"י** (ז) חילק היכא דבי"ד לא קבלו עדותם לכת א' אינו מצטרף, ולא משום דין צירוף בראייה.

הוא והן נהרגין. ה**גמ'** (לעיל ה.) הביאה מכאן דאף דנתברר דבאמת עבר העבירה מתחייבין הזוממין, דכל זמן שלא נגמר הדין אינו גברא קטילא. וצ"ב דהא בשעה שבי"ד פסקו הדין ע"פ הוה גברא קטילא [ע"י הכת השני[2]]. ושמעתי להוכיח מכאן דעיקר החיוב הוה על שעת העדות, הגמ"ד הוה רק תנאי [ויל"ע בזה].

ועוד העירו ה**אחרונים** דהבי"ד גמרו את הדין ע"פ ב' כיתות העדים יחד, ולא היתה פסק דין שקר בפנ"ע ע"י כת א'. וצ"ל דכיון דפסק הוה ע"י ב' כתי עדים, נחשב בזה ב' פסקי דין בבת א'[3], וא' מהם זוממת.

---

50 ואי' שם דהכהנים קבלו את האב והבן [דס"ל דקרובים כשרים]. ו**הקה"י** כתב דצ"ל דלא העידו בפני הכהנים בב"א. א"נ לא העידו בפני הכהנים, דאיזה תועלת יש בדבר, הרי קידוש החודש מסור לבי"ד הגדול. {ויל"ד האם שייך תורת קבלת עדות דקידוש החודש בפני ג' בעלמא, כדי שישמעו ב' ויעידו בפני בי"ד הגדול [וכיון דנתקבל בבי"ד לא הוה עד מפי עד]. ובפשוטו משמע דהעדים עצמן צריכים לבוא לבי"ד הגדול. ומסתבר דהטעם דאין תורת קבלת עדות, כיון דאין להם כח בי"ד לדון ע"פ}.

51 ו**התוס' רי"ד** כתב דאף דהעידו בבי"ד, באו לספר, ולא ע"ד שבי"ד יסמכו עליהם. אלא מגידין מה ראו לאמת דברי העדים.

52 ו**הקה"י** הביא בשם **ס' בנין ציון** דבעדות קידוש החודש ל"ש פסול קא"פ, שהרי הדבר ידוע לבי"ד [ע"פ חשבון], אלא בעינן עדות על עצם הראייה. א"כ עיקר העדות שהוא ראה את הלבנה [ובזה אין צירוף לחבירו כלל]. [ויל"ד בזה]. ו**הקה"י** כתב עוד עד"ז, דאי' (ב"ב נו.) דג' אחים המעידים על ג' שני חזקה, וא' מצטרף עמהם, כיון דכ"א מעיד על מעשה אחר, אינו פוסל. ואף דנוצר פסק א' בין כולם.

1 וכעי"ז (ברכות נ.) לענין צירוף זימון, מקצתן רואין אלו את אלו מצטרפין. [וסגי שא' רואה].

2 ואף דהעידו קודם, אילו זרק חץ על אדם שלם, ונהי' טריפה קודם שהחץ פגע בו, פטור. דהא לא הרג אדם שלם. ו**בשיע' ר' שמואל** כת' דמבואר דכיון דרגע לפני הגמ"ד היה שלם, נחשב הריגת שלם. אף דבשעת גמ"ד הוה טריפה מסיבה נוספת. [ויל"ד דהוה כב' שהרגו בב"א בב' מכות, וכל א' 'יכול'].

3 וע"פ יסוד האחרונים דהעדים נותנים לבי"ד את הכח לפסוק.

ר' יוסי אומר וכו' עד שיהיו ב' עדים מתרין בו. [ו**בתוס'** (סנהדרין ט.) מבואר דאפי' כשיש כמה עדים, צריך דכל עד יתרה בו]. ובפשוטו דעת ת"ק דהתראה ל"ש כלל לעצם העדות. אבל דעת הי"מ בתוס' דבעי עכ"פ צירוף למתרה.

ו**המהרש"א** דן [לדעת הי"מ] היכי משכח"ל דכת א' הוזם, וע"כ אף המתרה הוזם עמהם [דבעי יוזמו כולם].

תוד"ה הרי אלו. וכן שאם נמצא א' זוממת וכו' ובטלין אידך, דהזמה כנמצא קא"פ. אבל ה**רמב"ן** חלק דכיון שהוזמו אינו מהם. ואינו מבטלם. [והביא דבדברי ה**רמב"ם** (כ ג) מבואר דפסלי, ותמה עליו. וע' מה שהו' בע"א בדברי הרמב"ם].

עדות מיוחדת

מנין לעדות מיוחדת שהיא פסולה וכו'. (בדיני נפשות, ע' בסמוך). וה**רמב"ן** (סה"מ ל"ת ט שהוסיף) מנה לאו שנמנענו מלקבל עדות מיוחדת בדיני נפשות[4].

וה**אחרונים** (בית הלוי ב לט, אחיעזר א כה) חקרו בגדר הגזיה"כ האם הוה דין בנאמנות, דלענין נפשות עדות מיוחדת אינו נאמן. או אף דנאמן, אפ"ה יש גזיה"כ שלא להרוג על פיו. והביאו דבגמ' (סנהדרין פא:) איתא דההורג בעדות מיוחדת מכניסין אותו לכיפה. וע"כ דאינו חסרון בנאמנות[5], אלא דין בחיוב מיתת בי"ד[6].

לא נצרכא אלא לבועל את הערוה. **פרש"י** שיש די בראיית כל א'. [אבל רוצח וכדו' בזה אחר זה, כל א' לא ראה את כל המעשה].

אבל ה**רמב"ם** (עדות ד א) נקט שעושים מלאכה בשבת. [וה**אחרונים** דנו היכי משכח"ל דכל א' ראה מעשה שלם].

וה**תוס' שאנץ** הק' צ"ע מאי רבותא דאפי' בזה אחר זה, היכא דכל א' ראה את כל הדבר. וה**אחרונים** תי' דס"ד דהוה ב' מעשים, ועל כל מעשה אין עדים, ול"ש להכריע חיוב מיתה [והוה כהלוואה אחר הלוואה]. ול"ד לא' בחלון זה, דתרוייהו קאי אעבירה א' לחיוב מיתה[7].

וה**רמב"ם** (רוצח ד ח) פסק דההורג נפשות וב' עדים ראו בזה אחר זה כונסין אותו לכיפה. וה**אחרונים** הק' דכל א' לא ראה את כל המעשה. [וחסר בראיית העבירה, ולא רק דין במיתת בי"ד]. וה**בית הלוי** (ב לט ח) העמיד דכל א' ראה מעשה אחר, שהרג ב' בני אדם. וכמו דמהני לענין עדות ממון דהלואה אחר הלואה מצטרפין, מכניסין לכיפה.

אמר רב נחמן עדות מיוחדת כשירה בדיני ממונות וכו'. ונח' בברייתא (סנהדר' ל.) דלת"ק בעינן שיראו שניהם כא', ור' יהושע בן קרחה אמר אפי' בזה אחר זה. ואי' (שם ל:) דאפי' הלואה אחר הלואה מצטרפת לר"י בן קרחה. אף שכל א' מעיד על מנה אחר, מ"מ ממ"נ חייב לו מנה[8].

---

4 וב**ס' מגילת אסתר** כתב דלרמב"ם הוה מדקדוקי לא יקום עד א' באיש. [אבל ה**רמב"ם** (סה"מ ל"ת רצא) דריש הך קרא באופ"א].

5 דהא מאמינים לעדים לענין לגרום הריגתו. ורק לענין מיתת בי"ד נתמעט. [וי"ל דדין כונסין לכיפה תלי בשיקול דעת הדיינים, והיכא דאין מאמינים פוטרים אותו. משא"כ דין מיתת בי"ד הוה ע"פ העדים, והיכא דהוה דין מרומה חששו לזה].

6 וה**אר"ש** (עדות ד א) ביאר דגדר הגזיה"כ דבדיני ממונות מהני עדות מיוחדת, דכל עד א' אומר שיודע בבירור שפלוני חייב לו ממון. אבל בדיני נפשות ל"מ, דבעינן שכל עד יעיד שחייב מיתה. ובעדות מיוחדת קודם שבי"ד מצרפין עדותם הנידון אינו חייב מיתה. [דמי שעובר עבירה בפני עד א' אינו מחוייב מיתה, והעד אינו יודע האם העד השני משקר, ואין כאן אלא עד א']. וביאר שזה גדר הילפותא (בסוגיין) ע"פ עד א', אחד אחד. וביאר (בהמשך דבריו) בזה את קו' הגמ' בד"נ יציל. [וה**אר"ש** כת' דמש"ה בעינן שב' העדים יראו זה את זה, וכדעת הרמב"ם דבעינן שיראה את המתרה והמתרה יראה אותו, דע"ז כל עד יודע שהמעשה נעשית בפני עדים].

7 ויל"ע אליבא דאמת האיך מהני. ומשמע דסוף כל סוף נחשב עדות א'.

8 ובפשוטו משמע (בילפותא שם) דמהני מדאורייתא. אבל ה**תומים** (ל יא) העלה צד דמדינא ל"מ עדות מיוחדת דהלואה אחר הלואה, אלא כמו שתקנו משום נעילת דלת לבטל דין דרישה וחקירה, ה"נ תקנו דמהני צירוף הלואה אחר הלואה. [י"ל דהוה אסמכתא. א"נ התומים קאי דוקא בהלואה אחר הלואה, אבל היכא דמעידים על מנה א', אף בב' מעשים מצטרף].
ו**הנתיבות** (ל ד) כת' דהתומים קאי דוקא בהלואה אחר הלואה, דכל א' ראה מעשה אחר. אבל בסוגיין מבואר דמדאורייתא מהני עדות מיוחדת שא' רואה מחלון זה וא' מחלון זה. ואף דהעדים לא ראו זה את

ולחד לישנא בגמ' נח' בסברא, דרבנן ס"ל דכל א' מעיד על מנה אחר. ור"י בן קרחה ס"ל דתרוייהו מסהדי אמנה בעלמא. ולאידך לישנא נח' בקרא, דרבנן דרשי' והוא עד או ראה או ידע, ועד הוה ב' עדים, ואפקיה בלשון חד עד דחזו תרוייהו כחד. ור"י בן קרחה דרש והוא עד מ"מ.

וה**אחרונים** ביארו דדוקא בדיני ממונות שייך סברא זו דתרוייהו מסהדי אמנה, דהעדות הוה רק לברר[9]. אבל החיוב בדיני נפשות חל ע"פ הבי"ד, וליכא חיוב קודם פסק דין[10]. (וע"ע בסמוך).

וה**ראשונים** הק' מאי קמ"ל רב נחמן, הא תניא (שם) דלר' יהושע בן קרחה אפי' הלואה אחר הלואה מצטרפת בדיני ממונות. וה**תוס' שאנץ** (**ורמב"ן** וה**ריטב"א** בשם **תוס'**) ביארו דקאי אפי' לרבנן דב' הלואות אין מצטרפות. אבל הכא שניהם רואין מעשה הלוואה, אלא דכל עד א' לא ידע מחבירו.

וה**ריטב"א** הביא דה**ר"א אב"ד** כת' דרב נחמן בא לחדש דעדות מיוחדת כשירה דוקא היכא דכולם כשרים. אבל אילו נמצא א' מהם קרוב או פסול בטל העדות [אף דהוה עדות מיוחדת, ולא היה צירוף בראייה]. וה**ריטב"א** חלק דמשמע דרב נחמן בא להכשיר ולא לפסול. ועוה"ק דבדיני נפשות היכא דלא ראו אלו את אלו אינן מצטרפין, ולמה נחמיר בדיני ממונות טפי מנפשות (וע' מה שהו' בע"א).

<u>אלא מעתה בדיני נפשות תציל</u>. **פרש"י** דכשרים בעלמא ומצטרפי. וה**רמב"ן** (וה**ריטב"א** הביא בשם **תוס'**) פי' דכוונת הגמ' דכיון דדרשי' למיתה דוקא, ולא ילפי' לממון. א"כ נדרוש דדוקא להרוג ל"מ, אבל להציל מצלת[11].

וה**אחרונים** תמהו [לפרש"י] דכיון דל"מ עדות זו לנפשות, א"כ האיך תציל בנפשות. וה**אור שמח** (ד א) ביאר דכל עדות המועיל לדיני ממונות הוא עדות מועיל בעידי נפשות לענין כיפה[12]. [וע"פ הנ"ל דאין חסרון בנאמנות של עדות מיוחדת, אלא דלא דנים על פיו דין נפשות].

<u>תוד"ה בדיני</u>. ונראה דע"כ האי קרא לאו בדיני ממונות קאי, דעד א' מועיל לממון, דלשבועה מיהא איתיה. וכעי"ז כת' **תוס'** (בע"א) לענין קאו"פ לדעת ר' יוסי.

וה**פוסקים** דנו האם מהני עדות מיוחדת לשאר דיני התורה[13], לעדות גיטין וקידושין וסוטה וכדו'.

וה**גבו"א** הביא דלסברת התוס' מהני דוקא בממונות, דעד א' נאמן לשבועה. אבל שאר עדות צריכים צירוף ראייה כא'. וה**אחרונים** דחו דבעדות קרובים ילפי' דיני ממונות מדיני נפשות, ועי"ז ילפי' לכל עדות שבתורה. אבל עדות מיוחדת, כיון דלא ילפי' עדות ממון מנפשות [שהרי בממון עד א' כשר], מש"ה לא ילפי' לכל התורה.

וה**ר"ן** (גיטין עג: לה: בדה"ס) כתב דאף דלענין ממון הלואה אחר הלואה מצטרף (לר'

זה דילפי' מקרא מהני בדיני ממון והציל בנפשות.

9 אך לפ"ז בדבר שבערוה לא יהני, וכן בדיני קנס [וכ"כ האו"ש]. ע"ע בסמוך.

10 וכ"כ ה**תומים** (ל יא בצד הב') לבאר הא דמהני עדות הלואה אחר הלואה בדיני ממונות [אף מדאורייתא], דבדיני ממונות דלא איברי סהדי אלא לשיקרא (קידושין סה:), ואף עדות מיוחדת הרי כאן שני עדים מאמתים הדבר, והבי"ד רואים שהאמת כך בלי ספק. ולא דמי לדיני נפשות דבעינן עדות גמור, ואפי' שידוע שהרג את הנפש אינו נהרג אלא בעדים גמורים, בזו שפיר אמרינן דעדות מיוחדת לאו שמיה עדות דבעינן שיראו כא'.
וה**אר"ש** (הנ"ל) כת' (באופן דומה) לבאר הגזיה"כ (בסוגיין) דבדיני נפשות ל"מ עדות מיוחדת ובעינן שהעדים יראו זה את זה. [אך התומים לכאורה קאי אהלואה אחר הלואה. ואילו א' מחלון זה פשוט מסברא דמהני].

11 ויל"ע בזה דליכא פרשת עדות נפרדת בפנ"ע לענין להציל בנפשות.

12 וה**אר"ש** (בהשמטה) נסתפק עדים שהעידו להכניסו לכיפה, האם יש דין הזמה בהנך עדים. וכתב דמסתבר דל"ש בזה כאשר זמם להכניס לכיפה. ואין חסרון דעדות שא"א יכול להזימה, ע"ד מש"כ תוס' (לעיל ב.).
[וה**חזו"א** (סנהדרין כא ה) נסתפק במי שנגמר דינו לכיפה, האם נחשב גברא קטילא].

13 והגבו"א חקר אף בעדות מלקות וגלות, אך בהמשך דבריו הביא דילפי' (סנהדרין לג:, ושם י., וע' לעיל ה.) דיני מלקות רשע רשע מנפשות. וחיוב גלות ילפי' רוצח רוצח.

יהושע ב"ק סנהדרין ל:), שאני אישות דשייך בדיני נפשות[14] ובעינן עדות בבת א'[15]. אבל **הרמ"ה** (בחי' מכת"י שם עד.) כת' דהעדים מצטרפין לעדות קידושין[16].

והב"י (חו"מ ל) דן האם מהני עדות מיוחדת בעדות זנות [לאסור על בעלה, בזה"ז דאין נפק"מ לדיני נפשות]. והביא דברי הר"ן (הנ"ל), אבל הביא דה**מרדכי** (יבמות טו) כתב דעדי כיעור בזה אחר זה מצטרפין, כמו הלואה אחר הלואה. וה**בית הלוי** (ב לט ג) כת' דעדות מיוחדת נתמעט דבי"ד לא עושים מעשה על פיו. אבל סוטה אסורה ממילא על בעלה, ומש"ה סגי בבירור בעלמא. ועדות מיוחדת שפיר הוה בירור, אלא דאין כח לבי"ד לדון ע"פ דבריו.

וה**ב"י** הביא עוד דב**גמ'** (כתובות כו:) הביאו דברי ר' יהושע בן קרחה[17] לענין עדות להאכילו בתרומה[18], דהוה עדות איסורין. ועוד הביא דב**גמ'** (גיטין לג:) מבואר דבעדי הגט לר' יהודה בן קרחה מהני שהבעל אומר לעדים זה שלא בפני זה לחתום[19], ואף דיש לו נפק"מ לנפשות. וסיים דמשמע[20] דכל דאינו דיני נפשות ממש אע"ג דנפקא מיניה לדיני נפשות מצטרפין.

בקנס – ה**ט"ז** (ל ה) כת' דעדות מיוחדת אינו מחייב קנס[21], וה**קצות** (ל ד) חלק דודאי מתחייב קנס, דנתמעט רק עדות נפשות [ולאסור אשה]. ועוד הביא דבגמ' (ב"ק עד) מבואר דגבי קנס שומעין דבריו של זה היום[22].

וה**נתיבות** (ל ד) חילק דדוקא היכא שהיו ב' עדים באותו מעשה, שא' ראה מחלון זה וא' מחלון אחר, ומצרפין עדות מיוחדת לחייב קנס. אבל אין מצרפין ב' עדיות מב' מעשים, שביום א' נגח שורו וביום ב' פיתה בתו. דבקנס ל"ש חיוב בתורת ממ"נ [כהלואה אחר הלואה][23]. דהא קנס כל זמן דליכא עדים ליכא שום חיוב (ע' מש"כ לעיל ה.). ובעינן שבי"ד יחייבו אותו מכח מעשה זה.

---

14 {ולכאורה מבואר בר"ן דעדות דשאר איסורי התורה הוה כמו דיני ממונות, ואף דבר שבערוה שנלמד דבר דבר מממון (קידושין סה:). ושאני עדות קידושין דשייך לדיני נפשות}.
ומשמע דכוונת הר"ן דעדות קידושין נחשב עדות נפשות, כיון דע"י הקידושין חייבת מיתה אם זינתה. [והסברא קשה, שהרי לא הוה גוף העדות אלא תולדה ממנו]. ואפשר דכוונת הר"ן דיש אופן שזינתה היכא דלא הוחזקה אשה איש, ובאים עדים שנתקדשה, וע"פ עדים אלו יש דיני נפשות. [ולא פלוג בשאר עדות קידושין].

15 וה**ר"ן** ביאר בזה דברי התוספתא (הו' בר"ף שם) דנתייחדה בפני עד א' שחרית, ועד א' בין הערביים אינו מצטרף. אבל ב**חי' מכת"י** (גיטין עד.) הביא בשם ה**רמ"ה** דטעם התוספתא משום דקמא קמא לא תפסי בה קידושין, דכל מעשה לא נעשית בפני עדים. ובעינן עדות לקיומי בקידושין.
וכה"ק ה**אחרונים** על דברי הר"ן דבעינן עדות לקיומי בשעת קידושין. [וה**נתיבות** (פא ו) תי' דדעת הר"ן דגזיה"כ הוא דמצרפינן עדותן, ולא חיישינן לשום א' דמשקר. ובין שניהם נחשב קידושין בפני עדים. וע"ע שער"י ז ג. והקצות ב**משובב** (שם) כת' דהר"ן נקט דאיירי אף כשאומרים שהיו עדים נוספים, ומש"ה הוצרך לטעם דליכא צירוף בעדות. וכ"כ המהרי"ט (ב אה"ע לח). וע"ע בית מאיר בפתח"ת קלג א. וע"ע תוס' גיטין לג. ד"ה רבי].
ועוד דן ה**ב"י** (חו"מ ל, והפנ"י גיטין לג) [דהטעם בתוספתא] דכיון דהבעל והאשה ראו דליכא עדים לא נתכוונו לשם קידושין.

16 היכא דעד א' מעיד שנתקדשה בפני ב' עדים שחרית, ועד אחר מעיד שנתקדשה בפני ב' בין הערביים מצטרפין. דקי"ל דהלואה אחר הלואה מצטרף.

17 ובגמ' (כתובות כו:, וכן ב"ב לב.) איירי בהגדה זה אחר זה, במח' ר' נתן ורבנן. אלא דהגמ' הביאה אף מח' ר' יהושע בן קרחה ורבנן. [ובגמ' (סנהדרין ל. לחד לישנא) אי' דסברת ר"נ דהוקש הגדה לראיה, וכר"י בן קרחה. והב"י נקט עפ"ז דבנפשות דבעי צירוף בראייה, צריך אף צירוף בהגדה, וכ"כ ה**רמב"ם** (ד א). ועפ"ז הוכיח דבאיסורין אי"צ צירוף בראייה].

18 דהיינו עדות בן גרושה, לפסול לכהונה.

19 וה**גר"ח** (גירושין ו ט) דן אי צריך עדות לקיומי במינוי הבעל לגט. עי"ש.
אך ה**תומים** (ל יא) כת' דאף דקי"ל כר"י בן קרחה בדיני ממונות, אפ"ה הגמ' (גיטין שם) מק' אליבא דרבנן [והראשונים הק' בזה]. וביאר דדוקא בדיני ממונות מהני דא"צ העדים אלא לברר האמת, אבל בדבר שבערוה דצריך עדות מגזיה"כ, ואפי' שניהם מודים לא חל בלא עדים. ומש"ה הגמ' נוקטת כרבנן דלא מהני עדות מיוחדת. [וצ"ע דמבואר שם דלרבנן אפ"ה מהני].

20 בגמ' דידן (הנ"ל), אך הביא דהוה ספק ב**ירושלמי** (סוטה א א) [והירושלמי הביאה צד דתלי במח' ר"י בן קרחה ורבנן]. [והב"י הכריע דלא כדברי הר"ן].

21 [וביאר כמו דלא מהני לאיסור אישות, וציין לב"י הנ"ל]. ועפ"ז הט"ז כתב דה"ה דאינו מחייב שבועת העדאת עדים, דילפי' (ב"מ ג:) מק"ו מקנס.

22 וכיון דמהני צירוף בהגדה, ה"ה דמהני צירוף בגוף העדות. וכנ"ל.

23 ועוד דא"כ יהני עד א' שראה שנתחייב קנס, ועד א' שלווה ממנו, להצטרף לחייבו ממ"נ.

[במשנה] ד"א וכו' מפי תורגמן. **פרש"י** (סנהדרין יז.) דהו"ל עד מפי עד. **ורש"י** (מנחות סה.) פי' שמא יחליף התורגמן טענותיהם. ועוד כת' **הנמוק"י** שכשישמעו הם מפי העדים יתכן להם לחקור אותם יותר. (וכ"כ **הר"ן** שבועות יג: בדה"ר).

הנהו לעוזי וכו'. בפשוטו איירי בעדים (וכ"מ **רש"י** במשנה). אבל **הריטב"א** הביא בשם **הרמ"ה** דקאי בבע"ד. וכן הביא **הרמב"ם** (סנהדרין כא ח, והו' בר"ן שבועות יג: בדה"ר).

והריטב"א כתב דלפ"ז מבואר דהדיינים צריכין לשמוע אף טענות הבע"ד מפיהם, ולא מפי הכתב[24] [דילפי' מהך קרא]. [והביא דכ"ד **העיטור**]. אבל הביא דדעת **רבותינו** דאין חסרון בבע"ד לשלוח טענות בכתב.

אבל ב**שו"ת הרדב"ז** (א שלא) הביא בשם **הר"י מגא"ש** בשם **הרי"ף** דנשים יקרות שולחות טענות לבי"ד בכתב[25]. וכתב דאפי' לחולקים, הוה דין דרבנן בעלמא. דקרא קאי בעדים. ומש"ה כתב דהיכא דליכא מאן דידע לישנא דהנהו לעוזי, שומעין טענותיהם [בדיני ממונות] מפי התורגמן, ולא גזרו רבנן כיון דלא שכיח כולי האי ואיכא פסידא לבע"ד.

שלא תהא סנהדרין שומעת. **הריטב"א** כתב דלאו דוקא סנהדרין [דיני נפשות], דה"ה בי"ד לענין ממונות. והא דאמרי' (סנהדרין יז:) דצריך שיהא בסנהדרין[26] ב' לדבר וא' לשמוע, היינו משום דדיני נפשות לא סגי כדרבא דאינו יכול לדבר.

דף ז.

קריביה דערבא

אילעא וטוביה קריביה דערבא[1] וכו'. **פרש"י** שהיו עדי הלואה. **והריטב"א** כתב דע"כ איירי במלווה בשטר, דאילו הוה עדות ע"פ, הא הוה ב' עדיות חלוקות לגמרי, ויהיו נאמנים להעיד על ההלואה בלא הערבות. וכמו שהעידו דראובן הלוה מנה לשמעון ומנה ללוי, אף דקרובים לשמעון כשרים ללוי. ואפי' העידו על תרוייהו תוכ"ד. [וכ"כ **הרא"ש** דאיירי בשטר. **והרמב"ן** (במלחמות וחי') כת' דאיירי שנודע ממקום אחר שהוא ערב].

אבל **הר"א אב"ד** פי' דאיירי בעדי פרעון. **והראשונים** (בעה"מ, חי' הרמב"ן, רא"ש) ביארו דהעדים מעידים שלא פרע, וכגון ששמעו שהודה שלא פרע. אבל **המלחמות** כת' דאיירי במלוה בשטר, ועדים אלו העידו שפרע. ורב פפא סבר כיון דהנידון עם הלווה, והלווה נפטר. וממילא הערב אינו חייב. ולא נחשב שהערב בע"ד.

והבעה"מ ביאר דנקט כן דלא נימא פלגינן דיבורא. **והמלחמות** חלק דכה"ג הוה ב' עדיות נפרדות, ואי"צ פלגי'. ועוד הר"א אב"ד (ע' בסמוך) תי' באופ"א אמאי ל"ש פלגי'. **והפלפולא חריפתא** כתב דלפ"ז נח' במשמעות דורשין, ולא פליגי. אבל מדברי הראשונים משמע דפליגי האם נחשב ב' עדיות כה"ג.

בתר ערבא אזיל מלווה. משמע דכוונת רב הונא דנידון הלווה והערב הוה נידון א', ול"ש לחלק. ועוד מבואר בדבריו דמש"ה נחשב הערב בעל דבר בגוף החוב.

והראשונים (בעה"מ) הק' בסוגיין אמאי לא אמרי פלגינן דיבורא[2]. **והבעה"מ** כתב דמש"ה

---

24 וכמ"ש **רש"י** (דברים יט טו) דדרשי' שלא ישלחו העדים איגרת לבי"ד. אבל דעת **ר"ת** (בתוס' ב"ב מ., וכתובות כ:) דמהני עדות בכתב.

25 אבל **הטור** (חו"מ קכד) הביא **שו"ת הרי"ף** דשולחין סופרי הדיינים לבתיהם שיטענו בפניהם.

26 וכפ**רש"י** (ושא"ר שם). אבל **הרמב"ם** (סנהדרין א ה) הביא דהוה דין על העיר, דלא מושיבין סנהדרין אא"כ יש בה שני חכמים גדולים אחד ראוי ללמד ולהורות בכל התורה כולה, ואחד יודע לשמוע ויודע לשאול ולהשיב. [אבל לא צריך שיהא בסנהדרין כזה].

1 **הריטב"א** הק' מאי שייכא להכא, הו"ל להביאו אמתני' דאלו הן הקרובים (סנהדרין כז:). א"נ במשנה (לעיל ו.) גבי נמצא או קא"פ.
{ויש שביארו דנח' תי' **הריטב"א** האם חידוש הגמ' דהוה בע"ד וקרוב, או דקמ"ל דלא אמרי' פלגינן, כיון דבטלה מקצתה וכמ"ש הראב"ד}.

2 וכמו פלוני רבעני ופלוני בא על אשתי (סנהדרין ט: י.). וכן (סנהדרין כה.) דנאמן להעיד שהלווה ברבית, ולא לדידיה.
והאחרונים (ע' קובה"ע כא, קוב"ש ב"ב תנח ועוד) העמידו דיש ב' אופנים לעשות פלגינן, יש מקומות דגדר פלגינן דיבורא הוא לחלק את דבריו, שנאמן בחצי המעשה, אבל אינו נאמן שהלווה לו. ויש מקומות דהוה פלגינן בנאמנות, דנאמן על כל המעשה כלפי נידון א' [וכגון לאיסורין], ואף דאינו נאמן כלפי נידון אחר [וכגון לממון].

הראב"ד העמיד בפרעון דלא שייך לחלק לפטור הלווה מגוף החוב, ולחייב הערב. (וכ"כ הרמב"ן בסו"ד). **והרמב"ן** תי' (בשם איכא דניחא ליה) דפלגינן שייך דוקא היכא דהוה נידון אחר, וכגון להעיד שהלווה לו בריבית (סנהדרין כה.) דפסול הגברא הוה נידון אחר, אבל בסוגיין ל"ש להאמינו לחייב את הערב, ולא לחייב את הערב.

והבעה"מ תי' דבחד גופא לא אמרי' פלגינן (כדאי' ב"ב קלד:). ואפי' למ"ד דהתם פלגינן בחד גופא, היינו בב' זמנים, אבל הכא הוה זמן א' וגוף א'.

והרא"ש הביא **'יש מתרצין'** דהתם נאמן בגוף המעשה, אבל אינו נאמן לומר 'לדידי'. אבל הכא א"א להאמינם כלפי זה ולא כלפי, כיון דהערב כתוב בשטר. [דשייך פלגינן רק באופן שניתן לשנות את גוף המעשה. ולא להאמין כלפי זה ולא כלפי זה. **והאחרונים** הק' דבכמה מקומות מצאנו פלגינן נאמנות, שנאמן כלפי נידון א' ולא כלפי נידון הב'. ע' קובה"ע כא ועוד אחרונים].

והר"א אב"ד (בתשובה, הו' ברמב"ן ורא"ש) תי' דאמרי' עדות שבטלה מקצתה [מחמת קורבא] בטלה כולה[3], ודוקא היכא שמעיד על עצמו אמרי' פלגינן. דבמה שמעיד על עצמו אינו עדות כלל[4]. שאין אדם נקרא עד פסול כלפי עצמו, וכדאיתא (לעיל ו.) במקיימי דבר. וכן הביא **הרשב"א** (ב"ב מג.) בשם הראב"ד לענין תחילתו בפסול דבעל דבר אינו עד כלל.

והר"ף (לעיל ו. ג. בדה"ר) הביא **ירושלמי** הכותב נכסיו לב' בני אדם, והעדים קרובים לזה ורחוקין לזה, ר"ל אמר כשרים לשני. ור' יוחנן ס"ל מתוך שפסולין לזה פסולין לזה. [דעדות שבטלה מקצתה].

והר"ף פסק כר' יוחנן, וכ"פ **הרמב"ם** (יד ז). אבל **רב האי גאון** פסק כר"ל, **ורבינו אפרים** הביא דקי"ל (גיטין ח:) גבי עבד שהביא גיטו דכתוב עצמך ונכסי דפלגינן דיבורא[5] [ובירושלמי (גיטין) מדמי להו]. **והבעה"מ** חילק דסברת ר' יוחנן בפסול קורבא דמתפשט בכל השטר. אבל בפסול אחר שייך פלגינן בשטרות [כגמ' גיטין]. [והראשונים בגיטין שם האריכו בכל זה].

<u>תוד"ה אי</u>. מכאן דיש ליזהר בעדי ממון שלא יהיו קרובים וכו'. [לשון התוס' צ"ב, דלכאו' זהו מסקנת הסוגיה דהעדים פסולים. ומשמע דבאו להוסיף דין לכתחילה].

ותוס' (כתובות צב:) הביא מסוגיין דכשראובן מכר שדה לשמעון ובא בע"ח דראובן להוציא ממנו, קרובי שמעון אינם יכולים להעיד אף אם ראובן יורד לדין[6]. דסוף סוף יש רווח לשמעון בעדות זו[7]. [וקרוב של נוגע פסול לעדות[8]].

והריטב"א (ב"מ יד.) חלק דהלוקח ל"ש בשעבוד הלווה, ולמה לא יוכלו להעיד על הפרעון שפרע הלוה, ואע"ג דבעדותם מתוקמא ארעא בידא דלוקח, פרעון מילתא אחריתי. ולא דמי לסוגיין דערב שייך בשעבוד. [ועד"ז כת' **המחנ"א** (עדות א) דקרובי נוגע כשרים להעיד[9]]. וע"ע **שו"ת הרשב"א** (ב פב) בדברי השואל ובתשובת הרשב"א.

מעידין שנגמר דינו

<u>כל מקום שיעמדו שנים ויאמר מעידים אנו[10] וכו' הר"ז יהרג</u>. **והרמב"ם** (סנהדרין יג ז) כתב והוא שיעידו בבי"ד של כ"ג. **והאו"ש** הביא דדעת **רב סעדיה גאון** (הו' ברמב"ן עה"ת דברים יז ו) דסגי בג' דיינים לקבלת עדות בדיני נפשות[11]. ובזה ס"ד לרמב"ם דה"נ תסגי

---

3 ונתחדש בדברי הראב"ד דכל עדות דמהני לדבר א', ול"מ לנידון אחר אמרי' עדות שבטלה מקצתה, ול"מ פלגינן. **והקוב"ב** (ו) הק' מכמה סוגיות, אמאי לא נימא בטלה מקצתה. [וצריך אריכות בדבר].

4 **והרמב"ן ורא"ש** הביאו כן מצריכותא דהגמ' (סנהדרין י.) סד"א אדם קרוב אצל עצמו, ול"א דקרוב אצל אשתו. קמ"ל דאשתו כגופו. אבל **רש"י** (שם) משמע דס"ד דכיון דנאמן על השני, נאמן במיגו אף על אשתו. [והרמב"ן חלק דאינו נכון. וע"ע שער"י ו יא].

5 ועוד הביא דקי"ל (ב"ב קלד: הנ"ל) בב' גופי פלגינן דיבורא.

6 ודלא **כתוס'** (ב"ק ח:) דתליא מי יורד לדין.

7 והעירו דזה דלא כדעת **הראב"ד** דבסוגיין הוה בע"ד, ולא רק פסול נוגע בדבר.

8 דנוגע בעדותו הוה בע"ד [וע' **בפוסקים** חו"מ לז דהאריכו בזה]. **והנתיבות** (לז ד) ביאר דדעת החולקים דנוגע הוה חשש משקר, וקרוב של חשוד לשקר אינם פסולים. וכן מבואר במחנ"א (הו' בסמוך).

9 דהוה נוגע בעלמא, ואינו קרוב לעיקר הממון. ופסול קורבא הוא משום גזיה"כ, ולא משום חשש משקר (כדאי' ב"ב קנט.). ושאני ערב דנחשב שמעיד על עיקר הממון.

10 **ובשו"ת מהר"י ווייל** (ט) הביא דמשמע דא"צ לשלוח לבי"ד הראשון ולשאול. דלא דייקינן בתר סהדי.

11 ואף דצריך כ"ג לדונו, מ"מ קבלת העדות סגי בג'. וכיון דנתקבל העדות בבי"ד מהני.
והקצות (ל י) דן האם מהני שעדים יעידו ששמעו עדות שנחקרה בבי"ד (וכ"ה משמעות התוס' כתובות כ.), או דוקא כשמעידים על הגמ"ד. וע' רבינו יונה (ב"ב קסה:) ופוסקים (רמ"א חו"מ ל יא, וסמ"ע וט"ז שם).

לקבל עדותם בפני ג' [שהרי אי"צ לחזור ולדונו]. וביאר דקמ"ל הרמב"ם דכיון דהכא העדות הוה גמר דין, גמ"ד בנפשות ודאי בעי כ"ג.

ופלוני ופלוני עדיו. **התו"ט** ביאר דאומרים מי העדים, דדלמא יש להזימם או להכחישם[12]. וכעי"ז במשנה (סנהדרין מג.) דמוציאין כרוז שיוצא ליהרג, ופלוני ופלוני עדיו. **והרש"ש** הביא דבגמ' (שם) אי' דבעינן נמי לומר ביום פלוני ובשעה פלונית ובמקום פלוני דילמא איכא דידעי ואתו ומזים להו. וה"נ בסוגיין.

והגמ' (גיטין כח:) מקשה דמבואר התם דיוצא ליהרג נותנים עליו חומרי חיים, שמא מצאו לו זכות. וה"נ ניחוש שמא מצאו לו זכות ופטרוהו[13]. ותי' דבורח שאני. ולל"ב בבי"ד של ישראל אי' דכיון דנגמר דינו לא שכיח שימצאו לו זכות.

והגמ' (סנהדרין מה:) מקשה דבעינן 'יד העדים', למ"ד דבעינן קרא כדכתיב האיך הורגין אותו. ושמואל תי' כשבאו עדים ראשונים. ועוד מבואר (שם) דברוצח מרבינן דאפשר בכל מיתה [ע' תוס' לעיל ב.].

רשב"ג אומר אף הם מרבין שופכי דמים. **המהרצ"ח** ציין לדברי **הרמב"ם** (רוצח ב ד,ה) דההורג בגרמא או ששכר עדים וכדו'[14], אם רצה המלך להורגו, הרשות בידו לתקנת העולם. וכן אם ראו בי"ד דהוה צורך השעה, יש להם רשות להורגו. הרי שלא הרגהו, עכ"פ בי"ד חייבין להכותו מכה רבה הקרובה למיתה. ולאסור אותו במצור ובמצוק שנים רבות, ולצערן בכל מיני צער כדי להפחיד ולאיים על שאר רשעים.

ל"ק כאן בא"י וכו'. **הרמב"ם** (סנהדרין יג ח) פסק דהיכא שברח מחו"ל לאר"י סותרין את דינו, אבל אם הגיע לאותו בי"ד [שהגיעו לאר"י] אין סותרין את דינו.

והריטב"א ביאר דמהארץ לחו"ל, כיון דשליחותייהו עבדינן[15] הוה כאותו בי"ד. וכ"ש אר"י לאר"י. ולא חשיב בי"ד אחר אלא מחו"ל לארץ. דדילמא מהני זכותא דאר"י לאשכוחי ביה זכות הצלה. [ומ"מ מבואר הגדר דנחשב בי"ד אחר, וצ"ב].

לדורותיכם למדנו לסנהדרין שנוהגת בארץ ובחו"ל וכו'. היינו סנהדרין של דיני נפשות. וכתב **הריטב"א** דהיינו רק בזמן שבי"ד יושבין בלשכת הגזית. דאין דנים דיני נפשות אלא בזמן שיש בי"ד במקומו (כדאי' סנהדרין מא.).

ובחו"ל אתה מושיב בכל פלך ופלך[16], וא"א מושיב בכל עיר. **הגבו"א** תמה דאף בני נח חייבין להושיב בתי דין בכל עיר ובכל פלך[17] (כדאי' סנהדרין נו:). ומי גרע ישראל בחו"ל מבני נח. וצ"ע. ויש שתי' דעכו"ם צריכים להעמיד דיינים, והוה מדיני המלכות[18] להעמיד שוטרים ושופטים. וזה ל"ש בישראל בחו"ל.

והרמב"ם (סנהדרין א ב, וסה"מ עשה קעו, **וחינוך** תצא, **ומאירי**) כתב דבחו"ל אינם חייבין להעמיד בכל פלך. והנו"כ כת' דלכאורה גרס כן בסוגיין[19]. **והרמב"ן** (עה"ת דברים טז יח) ביאר [לדעת הרמב"ם] דכאשר יצעק המעוות יעמדו הראויין לדון וידונו, אבל בחו"ל אי"צ להעמיד דיינים מתחילה[20]. [ויש ביארו דהעמדת דיין מתחילה שייך לגדרי שררה ומלכות. ול"ש בחו"ל. ויל"ד לגיר'

---

12 דמהפכין על צד זכות, דכתיב והצילו העדה [ואף לאחר שנגמר הדין מהפכין בזכותו]. [ויל"ד האם הוה דין לכתחילה שהעדים יאמרו, ואף היכא דהעדים אינם יודעים הוא נהרג].

13 כ"כ **רש"י** (שם), משמע דהחשש שבי"ד הראשון מצאו לו זכות, ולא ידענו שחזרו בהם. אבל אל"כ לא חיישינן שמא טעו הבי"ד.

14 משמע דהוה דין מיוחד ברוצח [ולא בשאר חייבי מיתות]. [**והמהרצ"ח** כתב דלמד כן מדין כיפה, סנהדרין פא:].

15 ולכאורה משמע דכוונתו לגמ' (גיטין פח: וב"ק פד:) דבי"ד [שאינן סמוכין] בחו"ל מהני משום 'שליחותייהו'. אבל בסוגיין איירי במומחין לדון דיני נפשות. ולכאורה מבואר דמ"מ שייך גדר שליחותייהו.

16 ויש חיוב דאוריי' להושיב סנהדרין בחו"ל, והיינו ע"י סמוכין שנסמכו באר"י. דמדאורייתא ל"מ בי"ד שאינן סמוכין אלא משום שליחותייהו (לחד מ"ד סנהדרין ג.).

17 אבל **הרמב"ם** (מלכים ט יד) הביא דבני נח חייבין להושיב בכל פלך. ולא הזכיר בכל עיר. וכן **הרמ"ה** (סנהדרין שם) כת' רק בכל פלך.

18 אך **הרמב"ם** (שם) כת' דמש"ה כל בני שכם נתחייבו מיתה. (וע"ע רמב"ן בראשית לד יג והר"ן סנהדרין שם). ומבואר דהוה חיוב על כל יחיד.

19 **והכס"מ ולח"מ** דנו לגרוס ברמב"ם 'אלא' בכל פלך. והרדב"ז כת' די"ל דהרמב"ם פי' דאין מושיבין בכל עיר ובכל פלך, אלא בכל עיר או בכל פלך.

20 וכתב **הרמב"ן** דלגיר' דידן חייבין להעמיד אפי' בחו"ל, לדון מה שרשאין לדון בחו"ל. אבל בזה"ז דבטלה דין

דידן מהו הפשרה דמעמידים בכל מחוז].

ולדברי הרמב"ם הא דתנן דסנהדרין נוהגת בחו"ל היינו שיש להם דין סנהדרין, ויכולים לדון. אבל אין חיוב להעמיד סנהדרין בחו"ל. וה**ר"י פערלא** (לרס"ג סה א) הק' אמאי הגמ' כאן מביאה דבחו"ל אי אתה מושיב בכל עיר, ובמה שייך למשנה דאמרי' מנא ה"מ.

דאמר שמואל במנאפים משיראו כמנאפים. **הרמב"ם** (איסו"ב א יט) ביאר נהרגין בראיה זו, ואין אומרים שמא לא הערה, מפני שחזקת צורה זו שהערה[21]. ו**פרש"י** (ב"מ צא.) דלא הזקיקתן תורה [לעדים] להסתכל כ"כ. וכעי"ז כתב ב**תשו' מיימוניות** (אישות א) דגנאי הוא שיסתכלו, ומסרו הכתוב לחכמים. ועפ"ז ביאר דלענין עדות קידושין סגי בעדי יחוד[22].

וה**מנח"ח** (רסו) תמה דהא קי"ל דל"מ אומדנא בדיני נפשות (ע' גמ' סנהדרין לז:, וכ"פ ה**רמב"ם** סנה' כ א וסה"מ ל"ת רצ[23]), ובמה עדיף האי אומדנא. וכת' דצ"ל כיון דהוי כאש בנעורת הוי ממש כראיה.

וה**דבר"י** (לב בהג') פי' דבדיני נפשות כל דליכא עדים בשעת מעשה אינו מתחייב כלל, ואפי' היכא דמתברר בידיעה ואומדנא ברורה. אך חילק דה"מ אומדנא לאחר המעשה, אבל מהני עדים בשעת מעשה אף כשיודעים ע"פ אומדנא, שהרי במנאפין סגי שיראו כדרך המנאפין[24].

וה**רא"ש** (יבמות ב ח) הביא בשם **בה"ג** אין מוציאין מהבעל עד שיראו כמכחול בשפופרת[25]. וה**רא"ש** חלק דמבואר בסוגיין דאפי' לענין חיוב מיתה סגי כמנאפים. וכיון דלענין חיוב מיתה דכתיב והצילו העדה סגי בהכי, כ"ש לאסור אבעלה. וה**נוב"י** (אה"ע ת יא) ביאר סברת בה"ג דמיתה צריך התראה, וכיון דקיבל התראה מהני. אבל התם ליכא התראה.

ובגמ' (כריתות יב:) מבואר [גבי שפחה חרופה] דנאמן שלא גמר ביאתו, ובשפחה חרופה ליכא חיוב קרבן בהעראה לחוד. וה**אחרונים** (ע' מנח"ח לה וקכט) הק' מ"ט לא אמרי' דראום כמנאפים. [וע"ש במפרשים].

תוד"ה ודילמא. קשה לר"ת דאמרי' (חולין יא:) וכו' דלא חיישינן להא, דאזלי' בתר רובא. [ובגמ' (סנהדרין סט.) אי' דמהני רוב אף בד"נ[26]]. **והרמב"ן** הוכיח דמדינא לא חיישינן להכי, דא"כ עקרת פרשת רוצחים.

וה**פלתי** (נז ח) הביא דקי"ל טריפה אינו מוליד, א"כ אילו יוליד נוכל להורגו[27].

באו"ד ואור"ת ודאי לא חיישי' וכו'. ותוס' דחו ומיהו טעם זה אינו מיושב, אם נשאל יהא פטור. וסברת ר"ת צ"ב האיך סמכינן בסתמא, שהרי ודאי אינו יודע. [ולכאורה ר"ת סבר דכל שלא נתעורר ספק בדבריהם סגי בעדות האומדנא. אבל כשהעידו על ספק אינו עדות ברור].

והרמב"ן כתב דשואלין שמא היה טריפה, ונראה מבחוץ תחת בגדיו. והיה אפשר לבודקו אחר מיתה. ואת"ל שבדקו והיה שלם[28], דילמא במקום סייף והיה נראה מבחוץ מחיים, אבל לאחר מיתה א"א לבדוק. ומסתמא העדים לא בדקו אותו קודם.

ומ"מ הק' הרמב"ן דאף טריפות שניכר, נעמיד על רובא וחזקתו. ותי' דאין דנין אפשר משאי אפשר. ור"ע ס"ל כר"מ דחייש למיעוטא בכל מקום דאפשר לבדוק. א"נ ר"ע חייש למיעוטא בדיני נפשות [היכא דאפשר].

ובגמ' (שבועות לד.) אי' דעדות ראיה בלא ידיעה איירי כשראו שהרג, ואינם יודעים האם הנהרג הוא עכו"ם,

---

בי"ד, אלא דשליחותייהו עבדינן אינו נוהג הך מצווה.

21 ו**ר' יהונתן** (בשיטמ"ק ב"מ צא. ור"י לוניל כאן) ביאר שכיון שכל כך פרץ פרצה כזו על אשת חבירו, אי אפשר שלא גמר תאותו. וב**שר"ת רע"א** (ק צו) כת' דהיינו שבאותו רגע אמרי' שכבר פרץ פירצה, ועשה עבירה אלא שלא יכולנו לראות. אבל מה שהעדים ראו שהולך לעשות עבירה והלכו להם, לא אמרי' חזקה שהמשיך במעשיו. וע"ע **נוב"י** (אה"ע ת יא) באיזה אופן נחשב כמנאפים.

22 ועוד כתב הטעם דאש בנעורת (וע' בי"ש מב יב).

23 והרמב"ם הביא מה**מכילתא** דילפי' נקי וצדיק אל תהרוג.

24 וכעי"ז כת' ה**מרחשת** (ב לט ח) דבכל אומדנא הוה בצירוף ב' עדיות, שרואה קודם המעשה, ורואה אחר המעשה. וכל עדות בפנ"ע ל"מ. אבל בסוגיין בראייה א' יש אומדנא.

25 וכן משמע ב**תוס'** (כתובות ט. ד"ה מפני) דצריך לראות כמכחול שפופרת לאסור אבועל.

26 וע"ע תוס' (סנהדרין ג: וב"ק כז:), ובראשונים ב"ב צב:, ובקונ' הספיקות (ד).

27 וכת' אף דלא שכיח, שהרי מי פתי שינשא ויוליד כדי שיהרגיהו. מ"מ שייך במציאות.
אך דן די"ל דזכר טריפה מוליד, ורק נקיבה אינה מולידה. וע"ע שו"ת מים חיים (לפר"ח ב).

28 היינו שבדקו מדברים הניכרין מבחוץ. אבל הביא **דרש"י** (ד"ה את"ל שלם) כת' דבדקו לאחר מיתה כל י"ח טריפות. וכת' דאינו נכון.

או שאינם יודעים שהוא טריפה. ו**תוס**' (שם) פי' דאיירי שעמדו כאן א' שלם וא' טריפה, ומש"ה צריך לברר. אבל אל"כ אזלי' בתר רוב ולא חיישינן להכי.

ו**הרמב"ן** (שם ושא"ר שם) כת' דאיירי בטריפות הנראה מבחוץ, דלא סמכי' על רוב וצריך לבדוק. וכר' עקיבא ור' טרפון בסוגיין, ודלא כרבנן.

הדרן עלך פרק כיצד העדים

בס"ד

פרק אלו הן הגולין

אלו הן הגולין וכו'. ה**רמב"ם** (רוצח ו א-ד, וכעי"ז ה**ריטב"א** כאן הקדים לפרק) העמיד דיש ג' רוצחים שלא בכוונה, יש הורג בשגגה והעלמה גמורה, שחייב גלות. ויש שגגה קרוב לאונס, והוא שיארע במיתת זה מאורע פלא שאינו מצוי ברוב מאורעות, ופטור מגלות. ואם הרגו גואל הדם נהרג עליו. ויש שוגג קרוב לזדון, בדבר שהוא כמו פשיעה או שהיה לו ליזהר ולא נזהר. ודינו שאינו גולה, שעוונו חמור ואין גלות מכפרת, ואין ערי מקלט קולטת אותו. לפיכך אם מצאו גואל הדם והרגו פטור[29]. מה יעשה, ישב וישמור עצמו מגואל הדם.

ומקור לזה מה**גמ'** (ב"ק לב:) לר' יוסי בר"ח [לל"ק] דהנכנס לחנות ברשות ונתזה עליו והרגו, דלא סגי ליה בגלות. דכיון דנכנס ברשות הו"ל לעיוני והוה שוגג קרוב למזיד. והגמ' מק' מכמה משניות אמאי לא אמרי' דאיבעי ליה לעיוני (עי"ש).

ובלישנא בתרא (שם) אף בנכנס ברשות חייב גלות. ומ"מ מבואר ברמב"ם דקי"ל דקרוב למזיד פטור, וכהנך תי' דל"ק. (וע' מש"כ לקמן ט.).

ו**הרמב"ם** (שם, ע' בסמוך) העמיד את כל הפטורים גלות (דפירקין) דיש מהם דפטורין משום קרוב לאונס, ויש שפטורין משום קרוב למזיד. [ונפק"מ דאם הורגו גואל הדם פטור, וגר תושב (לקמן ט.) נהרג בקרוב למזיד]. וכן נח' בגמ' (בע"ב, ולקמן ט.) בכמה אופנים אי הוה קרוב למזיד או קרוב לאונס. [ע"ע בסמוך דברי התוס' בזה].

תוד"ה אלו. היו הגגין שוין וכו'. ה**אחרונים** הק' דא"כ אינו דרך ירידה. [ויל"פ דכל שמרחיק ממנו הוה כעין ירידה]. וה**ערול"נ** כתב דמבואר כאן דכל שאינו עלייה ולא ירידה גולה. ועפ"ז כתב דלא גרסי' בסיפא היה מושך במעגילה, וכן ה**רמב"ם** בשמיטו. [וה**כס"מ** (ו יב) הק' אמאי השמיטו הרמב"ם].

היה מושך במעגילה וכו' דולה בחבית וכו'. [דהוה דרך עלייה]. **תוס**' (סנה' עז.) הק' דכיון דנפל לתחת, א"כ אינו ע"י מעשיו. והאיך ס"ד דיגלה. [וכדאמרי' שם עז: דהזורק צרור למעלה, ונפלה למטה פטור. דלא הוה מחמת זריקה דידיה]. ותי' דמתוך שמושך למעלה נופל יותר למרחוק.

ו**תוס**' כת' דהסוגיה דהתם קאי כמ"ד אשו משום ממונו. אבל למ"ד אשו משום חציו, אבנו סכינו שהניחו בראש גגו, ונפלו ברוח מצויה נחשב מעשה דידיה משום אשו.

ו**תוס**' (שם) העלו צד דלענין שחיטה ל"מ אשו משום חציו. אך תוס' דחו דאפי' ברציחה מתחייב משום חציו. [וע"כ דנחשב מעשה דידיה].

ומ"מ דעת ה**רא"ה** (בשיטמ"ק ב"ק נו.) דאבנו וסכינו שהניחם בראש הגג לא נחשב אשו משום חציו. [והוכיח כן מהך גמ' בסנהדרין]. ועד"ז כתב ה**גר"ח** (שכנים יא) בדעת הרמב"ם דרוצח אינו חייב אא"כ הרגו מכחו. ובזה חילק דאש [למ"ד משום חציו] הולכת מכחו. אבל אבנו סכינו, אף דהוה 'מעשיו', אינו הולך מכחו.

---

29 ונח' ה**אחרונים** האם מותר לגואל הדם להורגו (וכ"מ ב**ראב"ד** שם, וכ"כ ה**ריטב"א** י:), או דהוה פטור בעלמא. (וע"ע לקמן י: ויב.).

דף ז:

עד שיפול דרך נפילה. וה**רמב"ם** (רוצח ו יב) כתב דדרך עלייה הוה קרוב לאונס, דהוה כמו פלא. ודוקא דרך ירידה גולה דמצוי ליפול, שהרי טבע הכבד לירד, והואיל ולא זירז עצמו ותיקן מעשיו יגלה.

וה**פנ"י** הק' אמאי הוצרך ליתן טעם, דילפי' לה להדיא מקרא, הא הוה גזיה"כ. וה**או"ש** (ו יב, וכן האריך בשיע' הרש"ר) **תי'** דאינו 'טעם' בעלמא, דאף דפטור מגזיה"כ גדר הפטור משום קרובל אונס, ונפק"מ דגואל הדם נהרג עליו. וכל הפטורין דסוגיין שייכי לגדר קרוב למזיד או קרוב לאונס. וכן נפק"מ האם גר תושב נהרג עליו.

וכן רבא (לקמן ט.) נקט דדרך עלייה קל מדרך ירידה. דרבא הק' [על רב חסדא שם] דדרך עליה דישראל גולה, האיך נימא דגר תושב יהרג[1].

אמר רבא פרט לאומר מותר. **פרש"י** סבור שמותר להרוג ישראל. וה**רמב"ן** הביא **י"מ** שסבור בהמה ונמצא אדם. (וכדאי' לקמן ט.[2]). וה**ריטב"א** ביאר דאיירי שנתכוון לגוף זה, ולא דמי להא דבסמוך דנתכוון לבהמה והרג אדם.

אי אומר מותר, אונס הוא. **פרש"י** והאיך הוא קורהו מזיד. אבל בפשוטו קו' הגמ' אמאי איצטריך קרא למעט. ו**תוס'** (שבת סח:) הק' דודאי צריך קרא, דהרי בכה"ת נחשב שגגה (וכמ"ש תוס' כאן). ומש"ה פי' דקו' הגמ' דלא הוה ליה לנקוט לשון פרט למזיד, אלא פרט לאונס [וכמ"ש רש"י].

תוד"ה אלא. וי"ל דשאני הכא דכתיב שגגה יתירא[3]. ועוד חילק ה**ריטב"א** דהתם איירי דאינו עוקר את כל השבת, דידע שיש איסור שבת. אבל הכא לא ידע דיש איסור רציחה כלל[4].

וה**רמב"ן** הביא **י"מ** דדרשי' מכה בשגגה, ההכאה עצמה תהא בשגגה. וחלק דאינו מחוור דאמאי קרי ליה אביי אנוס, דבכה"ת הוה שוגג.

שם. ו**בגמ'** (ב"ק כו:) איתא דאבן מונחת בחיקו ולא הכיר בה וכו' פטור מגלות. דדרשי' בשגגה, מכלל דהו"ל ידיעה. [ו**תוס'** (שם) הביאו דדרשי' טובא שגגה, כמו גבי אומר מותר דסוגיין].

ו**בגמ'** (גיטין ע:) אי' דשחט בו ב', אינו גולה על ידו. דחיישינן שהרוח בלבלתו, או פרכס וקירב מיתתו. ו**תוס'** (שם) כת' דרוצח חייב מיתה כה"ג[5], והוה פטור דוקא מגלות דשמא יש שום דרשא גבי גלות[6]. וכמו שיש חילוק בין גלות למיתה לענין דרך ירידה ועליה. אבל מדברי ה**ראב"ד** (רוצח ה ב) משמע דרוצח גמור נמי נתמעט.

ולחד תי' ב**תוס'** (שם, וכתובות לג:, וכ"ד ה**רמב"ם** רוצח ה ב) כל היכא שלא מת לאלתר פטור מגלות[7] [אא"כ היה ביתא דשישא שאין רוח, ולא פרכס].

ולאידך תי' (תוס' שם, וכ"ד ה**ראב"ד** שם) דוקא בשחט בו ב', אמרי' דבקל הרוח מבלבלתו. אבל במכה אחרת חייב גלות.

---

1 ומשמע מדבריו תוס' והריטב"א (שם) דרב חסדא פליג בזה, וס"ל דדרך עלייה חמור [ונחשב קרוב למזיד].

2 אבל **רש"י** ו**תוס'** (לקמן ט.) ביארו דאזדו לטעמייהו, דאף בזה שייך סברת איבעי לעיוני.

3 אבל **תוס'** (סנהדרין סב.) כת' דגרסי' רבה [ושם רבא]. ומשמע מדבריו דרבה ס"ל דאומר מותר אינו שגגה להתחייב קרבן. [וה**אחרונים** דחו דלאו דוקא, ותוס' קושטא דמילתא נקט]. ו**רש"י** (שבת סח:) כתב דתינוק שנשבה בין הנכרים הוה אומר מותר ואנוס ופטור מחטאת. וה**אחרונים** (שו"ת חת"ס חו"מ כב) נקטו דכוונת רש"י רק בתינוק שנשבה.

4 ולפ"ז היכא דהוה אומר מותר על מין מסויים וכדו' גולה.

5 וכ"כ ה**רשב"א** (ב"ק כז.). ומדברי ה**רמ"ה** (סנהדרין עח.) מבואר דהיכא דעשאו טריפה, ובא אחר והרגו, הראשון חייב מיתה. [ע' מנח"ח לד ה, דב"א א כ י].

6 ו**תוס'** (כתובות לג:) כת' דגבי גלות בעינן שימות מיד כדכתיב ויפל עליו וימות משמע מיד. ואע"ג דגבי מיתה נמי כתיב מכה איש ומת. ו**תוס' הרא"ש** (גיטין) כתב דויפל עליו וימת משמע דמה שהפיל גורם למיתה ולא דבר אחר. אבל גבי מיתה אפי' מצמצם בתוך המים או כפתו לפני ארי חייב (סנהדרין עח.).

7 וה**חזו"א** (יז ד) נסתפק האם פוטר אף בקרוב למזיד, שגואל הדם יתחייב עליו.

פרט לקרן זוית. **פרש"י** דלא נקרא 'פתע', תרגום 'תכיף'[8]. **והריטב"א** בשם **הרמ"ה** ביאר דחיוב גלות הוה דוקא היכא דהיו סמוכין זה לזה, דלא היה לנהרג ליזהר. אבל היכא שהנהרג היה יכול לראות [קודם שהמזיק יכול לראות[9]], היה לו להשמר. וכיון דהנהרג פשע ולא נשמר, נעשה ההורג אונס[10].

אבל **ר"ח** (עה"ג) כתב דבקרן זוית הו"ל לעיוני. וכ"כ **הרמב"ם** (ו י) דאינו גולה משום דהוה קרוב למזיד. **והמגיה לכס"מ** (שם) הק' דבגמ' (ב"ק כז:) מבואר [לענין נזיקין] דקרן זוית נחשב אונס. וכתב דהרמב"ם נקט דהוזכר בהדי קרוב למזיד, ודבר הלמד מענינו דאף זה משום קרוב למזיד. **והאו"ש** (שם) פי' דבסוגיין איירי שהולך בכלי זיין בידו, וכה"ג הוה קרוב למזיד, שהרי מי שבא כנגדו אי"צ ליזהר מסכינו של זה.

הדפו, שדחפו בגופו וכו'. **פרש"י** בלא מתכוון. **והריטב"א** ביאר דקמ"ל קרא דהוה שוגג ולוקה [דס"ד כיון דהוה בגופו נחשב פושע, או אונס]. אבל **הרמב"ם** (ו י) פסק דדחפו בגופו אינו גולה [דהו"ל לעיוני]. **והכס"מ** כתב דצ"ל דנקט דקאי ארישא, ואמרי' פרט לדחפו בגופו.

פרט לנתכוון לזרקו ב' וזרק ד'. בפשוטו משמע דפטור מגלות, וכ"כ **רש"י** (ב"ק כו:) בלישנא בתרא. [וכ"ד **רוב ראשונים**]. אבל **רש"י** (שם בל"ק) פי' דנתמעט ממיתה דלא נחשב מזיד, אבל חייב גלות. (וכ"כ **תוס'** סנהדרין עז:).

והרמב"ם (ו י) כתב דהוה קרוב למזיד. וכ"מ **בר"ח** **והמאירי**, וכ"כ **הרשב"א** (ב"ק כו:). אבל **האחרונים** (ערול"נ סנהדרין עז:) **דייקו מדברי התוס'** (סנהדרין עז: וב"ק כו:) דנתכוון לזרוק ב' וזרק ד' נחשב קרוב לאונס, ונתכוון לצד אחר[11] הוה פשוט יותר [שלא זרק לצד שהיה זה שם].

ותוס' (סנהדרין עז: וב"ק כו:) תמהו האיך יתחייב נשמט הברזל (במשנה בסמוך), הא לא נתכוון לצד זה כלל. **והאחרונים** (או"ש ו יב, ערול"נ) **תי' דאדרבה נתכוון לזרוק ב' הוה קרוב למזיד, ובזה נשמט הברזל הוה קרוב לאונס.** [וכן תי' **הרשב"א** (ב"ק כו:) דשאני התם דאינו פושע, אלא עוסק במלאכתו ונשל הברזל וכו']

היה עולה בסולם וכו' עלייה היא או ירידה היא. **פרש"י** בתר דידיה אזלי' או בתר שליבה. [דהשליבה יורדת כשעולה עליו, וע' בסמוך].

כבר נגעת בירידה לצורך עלייה. דתניא דחייב. אבל **הרמב"ם** (ו יג,יד) פסק דירידה לצורך עלייה פטור (ע' בסמוך).

כאן בירידה שלפניו. **פרש"י** כל דרך עלייה פטור, וכל דרך ירידה חייב. אבל **הרמב"ם** (שם יג) פסק דבהולכה, שהיא הגבהה מלפניו וירידה לאחוריו אינו גולה [דהוה צורך עלייה]. ובחזרה שהיא עלייה מאחוריו וירידה לפניו גולה [דהוה צורך ירידה][12]. **והכס"מ** כתב דהרמב"ם דרש לה לפטורה, אבל צריך ליישב סוגיין לרמב"ם. **והכנה"ג** (הו' בס' הליקוטים) פי' דכיון דכל הירידה לצורך עלייה הסמוכה לה, לא קרינן ביה ויפל עליו, דנחשב עלייה. ואע"ג דאחר העלייה תבא ירידה. אבל אם הוא להיפך עלייה לצורך ירידה גולה, דכל עצמו של עלייה זו לצורך ירידה.

אבל **הרמב"ם** **בפיה"מ** כתב דכל שבדרך ירידה, אפי' ירידה לצורך עלייה גולה.

---

8 **ופרש"י** (עה"ת במדבר לה כב) בפתע, באונס. והביא את התרגום בתכיף, שהיה סמוך לו, ולא היה לו שהות להזהר עליו.
ובפסוק (במדבר ו ט) בנזיר שנטמא כתיב וכי ימות מת עליו בפתע פתאם [והתרגום פי' תכיף שלו]. והגמ' (כריתות ט.) דורשת פתע זה שוגג [וכדאי' בפסוק של גלות], פתאום זה אונס.

9 וכגון שהרגו בסוף קרן זוית, דכשהיה בא ההורג מדרך לקרן צפונית מזרחית ופניו למזרח והלה בא מצד דרום לצד ערבית צפונית ופניו לצפון היה הנהרג הזה רואה את ההורג קודם שיראנו והנהרג היה יכול להשמר.

10 **והריטב"א** הביא **דבמדרש** אי' אם בפתע, שהרגו בקרן זוית. ואילו בסוגיין אמרי' פרט לקרן זוית, וקשיין אהדדי. אלא דהכא בסוף קרן זוית, דלא הוי פתע שלא היו סמוכין זה לזה. והמדרש בתחילת קרן זוית שהיו סמוכין זה לזה, והוה פתע.

11 ולדעת הרמב"ם שם נתכוון לצד אחר הוה קרוב לאונס. [וע' מאירי].

12 וכ"כ **המאירי** דשעה שהגביה' מאחוריו נקראת עלייה [אפילו בהשפלתו מאחוריו]. ובדרך החזרתו נקראת ירידה אפילו כשמגביהה מאחוריו. וציינו דמקור הרמב"ם **בירושלמי**. [וע' ר"ח והג"ה מהחש"ל].

<u>הא דאיתלע וכו' הא דלא מיהדק</u>. **פרש"י** דנכפפת למטה וירידה היא, ואם לא התליע אין כאן ירידה. וכן לא מהדק הוה ירידה, אבל לא מהדק אינו ירידה. והא דאיתא לעיל דהשליבה הוה ירידה לצורך עלייה קאי באיתלע או לא מהדק, וכ"כ **תוס'**. **והריטב"א** פי' דברי **רש"י** דאיתלע יורד מיד כשמניח רגל א' עליה, ונחשב ירידה. אבל לא איתלע אינו יורד עד שיעמוד עליו בב' רגליו דהוה כבר עלייה גמור.

אבל **הרמב"ן** פי' דאיתלע ולא מיהדק הוה קרוב למזיד, ולא אתליע קרוב לאונס [שלא היה צריך להעלות על הדעת שיפול]. **והמאירי** הביא י"ח להיפך, דלא היה צריך להעלות על דעתו שהתליע. וכ"מ **ברמב"ם**.

והרמב"ם (חובל ו ד, ושו"ע שעח ג) העתיק דין זה לענין נזיקין, דאם לא היתה מהודקת וחזקה חייב[13]. ואם היתה מהודקת ונשמטה או התליע[14], פטור בנזיקין, דהוה מכה בידי שמים [אונס]. **וה"ה** (**והגר"א** עה"ג) ביאר דגרס בסוגיין הא והא לנזיקין. ופסק ככולהו אוקימתות.

<u>נשמט הברזל וכו' רבי אומר אינו גולה</u>. [דקרא לא איירי כה"ג, ע' בגמ']. **ור"ח** פי' דהוה קרוב למזיד, דאילו לא היה רפוי לא היה נשמט. [ורבנן ילפי' מקרא דלא נחשב קרוב למזיד]. אבל **הר"י לוניל** ביאר סברת רבי דהוה אונס, שלא עסיק אדעתיה שישמט, כיון שהיה מהודק יפה.

<u>מן העץ המתבקע</u>. **פרש"י** יצא קיסם וניתז. אבל **הרמב"ם** (ו טו) משמע דהברזל עצמו נשמט, ע"י שהיכה בעץ. **ור"ח** כתב תרוייהו, נתז בקעת מן העץ, או נשמט הברזל, מכח הכאתו בעץ נשמט.

ובגמ' (בסמוך) משמע דלרבנן פטור מדין כח כחו. אבל **הרמב"ם** כתב שאין זה מכחו, אלא מכח כחו ונמצא כמו אונס. (ע' בסמוך).

<u>רש"י ד"ה יש</u>[15]. כשאתה קורא ונשל אתה מוסיף הברה שם א' או של ה' וכו'. וכעי"ז כת' **רש"י** (כתובות סט:) דדרשי' מדלא כתיב 'ונאחם'. ועד"ז כת' **רש"י** (קידושין יח: ובכורות לד.) דלפי המסורת בבגדו בה לא הוה לשון בגד, דא"כ הו"ל לכתוב 'בביגדו'[16]. **והרמב"ן** חלק דאין דרך לכתוב א' בכי"ב[17]. וכעי"ז הק' **הראשונים** בשאר מקומות. ומש"ה פי' כדברי התוס' (ח. ד"ה היינו).

דף ח.

<u>תוד"ה היינו</u>. ואמר ה"ר יוסף ב"ש וכו' אלא ודאי מן העץ מוכיח דיש אם למסורת. **והמהרש"ל** ביאר דמ"ד דדרש מקרא, דריש אפי' כשאינו מיושב שפיר. אבל למ"ד בתר מסורת מודה הכא, דהוה מיושב שפיר בתר מקרא, ולא שבקי מקרא בכדי.

והרמב"ן הק' אמאי לא דרשי' תרוייהו מקרא ומסורת, ויתחייב בב' האופנים. [ועי"ש].

אבל **הריטב"א** הק' דאם הטעם הראשון אינו אמת [דרבי ל"ל יש אם למסורת], האיך שייך לומר 'ועוד'. ותי' דכוונת רבי דאע"ג דבכל התורה דרשי' מקרא, הכא דרשי' מסורת מדלא כתיב 'מעצו'[1]. וכוונת רבי כשתמצא לומר דאין בזה הכרע, י"ל ילמד סתום מהמפורש.

<u>מהד"ת ככח כחו דמי וכו'</u>. משמע דסברת רבנן דכח כחו אינו גולה [ומשמע דפליגי רבי ורבנן באיזה אופן נחשב כח כחו]. **והריטב"א** ביאר דלכו"ע כח כחו לאו ככחו כדאיתא בב"ק[2].

והגמ' (ב"ק יט.)[3] מסתפקת לענין צרורות האם כח כחו לסומכוס ככחו דמי. ואפשר דכוונת הריטב"א דהוה

---

13 **והגר"א** (שם) ביאר דאע"ג דאיתלע [והוה אונס], מ"מ תחילתו בפשיעה.

14 **והראב"ד** השיג מ"ש אונס זה מרוח שאינה מצויה וישן [דאדם מועד לעולם]. [ועוה"ק] דבגמ' משמע דדוקא לא התליע אונס, אבל התליע אינו אונס.

15 **ובהג' הראמ"ה** הק' דקרא כתיב ונשל 'ה'ברזל, ולדברי רבי ל"ש 'ה'.

16 דהברת חיריק הוה ע"י י'. אלא הוה לשון בגידה, דבלא י' קוראים בחטף קמץ, וכמו כשמעו. **ותוס'** הק' דא"כ הו"ל להוסיף ו'. ועוה"ק דאין רגילות לכתוב י' בתוך אותיות הפעולה. [ולדעת רש"י דרשי' את המסורת אף היכא דאין דרך לכתוב כן].

17 וכעי"ז הק' **הריטב"א** דלפי דקדוק הלשון בפועל קל, אין מקום שיהא א' או ה' באמצע.

1 וצ"ב דהעיקר חסר בגמ', דהו"ל ליישב כן אקו' הגמ' דדריש הכא מסורת מגזיה"כ.

2 וכ"כ **בספר ערכי תנאים ואמוראים** (ערך רבי יעקב מנהר פקוד) דלכו"ע בעלמא כח כחו לאו ככחו [עי"ש שהביא מדין יין נסך ועוד], אלא דהכא פליגי בגזיה"כ, ולרבי גלי קרא דנחשב כחו.

3 **הריטב"א** כת' פרק א', וצ"ל פרק ב' (דף יט.). ועוד ציין הריטב"א פרק הנחנקין [ולכאורה צ"ל הנשרפין

ספק ולקולא. א"נ הריטב"א נקט דהוה ספק דוקא התם בצרורות [דנתחדש חיוב טפי], אבל בכל התורה אמרי' כח כחו לאו ככחו[4]. אבל **בראש** (שם ב) מבואר דלענין נזיקין פשיטא דכח כחו חייב, וכל הספק לענין צרורות[5], האם נחשב כח כגופו[6].

ויש שפי' דכוונת הריטב"א דוקא לענין גלות, דנתחדש דוקא כשהרגו בעצמו. ומש"ה תלי דוקא ב'כחו', וגדר החיוב לא תלי בדיני 'מעשה'[7].

אבל **התבואות שור** (יו"ד ג ד) נקט דכח כחו נחשב מעשה בכה"ת, וביאר דהכא טעם הפטור לרבנן משום דקרוב לאונס. וכ"ה לשון **הרמב"ם** (**ומאירי**) דהוה כח כחו וכמו אונס[8].

והאחרונים (חזון יחזקאל, שיע' הרש"ר) הק' לדעת הרמב"ם דהברזל עצמו חזר, א"כ אמאי נחשב כח כחו, הא איתא בגמ' (סנהדרין עז:) דהזורק בכותל, וחוזר עליו נחשב כחו, וחייב עליו ברציחה[9]. וצ"ע.

קמ"ל. מבואר דרב פפא חידש דלרבי כה"ג נחשב בכלל כחו, ואף דהוה תולדה ממעשיו.

אם יש רשות לניזק ליכנס לשם גולה. **בגמ'** (ב"ק לב:) הו' ברייתא דהנכנס לחנותו של נגר ברשות חייב, א"ר יוסי ב"ר חנינא [לל"ק] חייב בד' דברים, ופטור מגלות. שאינו דומה ליער[10]. וביאר רבא דלא סגי ליה בגלות, דהו"ל שוגג קרוב למזיד[11]. [אבל לל"ב חייב אף בגלות, ור' יוסי בר"ח קאי אנכנס שלא ברשות, דאף דפטור מגלות חייב בד' דברים].

ותוס' (שם ד"ה דלא) פי' דהכא איירי שיש לו דרך בתוכו, במכר או מתנה או שאלהו שכירות. אבל אינו יודע שעכשיו נכנס. וכ"כ **הרמב"ן** (כאן).

אם לאו אינו גולה שנאמר וכו' רשות לניזק ליכנס לשם. בפשוטו הוה פטור אונס. אבל **תוס'** (ב"ק לב: ד"ה מאן) הק' א"כ כ"ש שיפטר בד' דברים[12]. ותי' דטעם הפטור מגזיה"כ, דלא דמי ליער[13].

אף כל רשות לניזק (ולמזיק) ליכנס לשם. **המהרש"א** מחק למזיק, דתלי רק בניזק[14]. אבל **התוס' שאנץ** (ז:) כת' צ"ע אם נכנס מזיק לבית ניזק והרגו, או נכנסו שניהם לחצר בעה"ב [שלא ברשות] האם גולה, או בעינן דומיה דיער.

רשות מצווה

אבא שאול וכו' אף כל רשות וכו'. אבל היכא דהיה נתעסק במצווה פטור. אבל **בתוספתא** (מכת"י ב ה, הודפס בסוף התוספתא) איתא דשליח בי"ד שהכה ברשות בי"ד, ורופא אומן שריפא ברשות בי"ד, גולה. **והאו"ש** (ה ו) כתב דבפשוטו הוה תנא דפליג אאבא שאול[15].

(סנהדרין עז:) בזורק כדור וכדו', עי"ש. ואכמ"ל].

4 וכ"ד **השואל** בשו"ת ריב"ש (שעה, הר"ש צרפתי) דלרבנן פשיטא דכח כחו פטור. **והריב"ש** חלק דההילכתא של צרורות באה להקל.

5 אך הרא"ש הביא **דבתוס'** (ב"ק כב.) מבואר דספק הגמ' אף לענין נזקי בהמתו [ולא רק לענין צרורות]. [וכ"ד **הרמב"ם** (נזק"מ ב יז). ע' גר"א חו"מ שצ יג, שצב ב].

6 **והברכ"ש** (ב"ק יט ב) ביאר דגדר דין צרורות דכחו הוה נזק גופו. ובזה הספק בכח כחו. ול"ד לשאר דין מזיק דמחוייב על מעשיו.

7 וע' לעיל ז. האם יש חיוב רוצח באשו משום חציו.

8 [אמנם יש לדחות דכוונת הרמב"ם לפרש דגדר הפטור דהוה 'אונס', ולא קרוב למזיד].

9 ויש לחלק דהתם עושה כן במתכוון [שיודע שיחזור], וכה"ג ודאי נחשב בכלל כחו. אבל כאן הוה תולדה ממעשיו, ומש"ה אינו מתייחס עליו כיון דאינו צפוי. [ואולי יש לכוון זה בלשון הרמב"ם ד'כח כחו כאונס'].

10 **ובגמ'** (שם) יש ס"ד דכיון דנכנס לרשות חבירו [אף ברשות] אין גלות. ורבא חלק ק"ו, דכיון דנכנס לדעת חבירו לא כ"ש.

11 **ותוס'** (שם ד"ה זה) ביארו דאיירי שרואהו נכנס. ולתי' הב' כיון דנטל רשות, היה לו לחשוש שיכנס.

12 דהכיר ולבסוף שכח חייב גלות (ב"ק כו:), ולא נחשב מתכוון לענין ד' דברים.

13 **ובתוס' ר"פ** (שם) משמע דהוה גזיה"כ דכה"ג נחשב אונס לענין גלות. ועוד פי' **הברכ"ש** (ב"ק טו ב) דגדר הפטור שהיה לו ליזהר, ואיהו אזיק אנפשיה. [וכיון דהוא משתתף בהריגה לא חייבה תורה].
[וע' בסמוך דאשפה שאין בני אדם מצויין, אונס הוא. אף דהוה הפקר, ויש לו זכות ממון ליכנס].

14 **והמאירי** כתב דמש"כ לניזק ולמזיק, דרך שיטפא היא שנויה, ולא בא אלא למעט חצר המזיק שאין רשות לניזק ליכנס לשם. וכ"ש אם לא היה רשות למזיק ליכנס [שגולה].

15 **והאו"ש** (במילואים) הביא דבמכילתא אי' [בדברי אבא שאול] דמרפא שהמית פטור.

אמנם **הרמב"ן** (תורת האדם, וטושו"ע יו"ד שלו א) פסק דרופא גולה. **והאו"ש** הק' דקי"ל (ה ו וז) כאבא שאול, א"כ רופא לא יגלה. ובס' **מעשה רקח** (הו' בברכ"י שלו ו) חילק דגבי רופא אמרי' דנתברר דמעשה שעשה לא הוה רפואה. שטעה בחולי או ברפואה. ולא דמי לאינך דהוה מצווה.

<u>האב המכה את בנו</u>. **הרמב"ן** הק' דמשמע דפטור משום ברשות, הא לא"ה גולה. והא הכה הכאה נוספת מבואר בגמ' [ב"ק שם, לל"ק] דהוה קרוב למזיד[16]. ותי' דהכא עכ"פ מהני סברת ברשות, דלא הו"ל לאסוקי אדעתיה.

<u>ושליח בי"ד</u>. **פרש"י** המלקה מ' למי שחייב מלקות. [וכ"כ **ריב"ן** לקמן כב:]. **ותוס'** (ד"ה אף) מבואר דטעם הפטור [בשליח בי"ד שלא הוסיף] משום דעביד מצווה [דומיה דאינך]. אבל **הרמב"ן** כתב דפטור משום אונס, שהרי אמדוהו דראוי לקבל כך[17].

והגר"ח (לקמן כב: סטנסל שיא) דן דבגמ' (ב"ק צ:) מבואר דכל רוצח בעי אומד, אם יכול למות מחמת הכאה זו. וא"כ ע"כ הכא איירי דאמדינן שהמכה היה ראוי להמיתו, ונתברר שהאומד הראשון היתה טעות. ואף דאמדוהו מתחילה שהיו ראוי למכה זו, הא נתברר דאינו יכול לעמוד בזה, ובטלה הך אומד[18]. [א"כ נתברר דלא הוה הכאת מצווה[19]].

אך שוב כת' הגר"ח דיש ב' גווני אומד, דאומד של מלקות הוא שאינו עומד למות מחמת הכאה זו. אבל אומד של רוצח הוא האם ההכאה ראוי להמית. וכיון דיכול להיות שימות מחמת הכאה כזו נחשב הכאה כדי להמית וחייב. ואף שלא היה עומד לכך שימות בהכאה כזו. [וכשמת מחמת ההכאה לא נחשב שהאומד הראשון של המלקות הוה טעות].

ובמשנה (לקמן כב:) איתא דהוסיף רצועה ומת, גולה ע"י. **והגמ'** (ב"ק לב:) מקשה דאם הוסיף רצועה אמאי גולה, הא הוה קרוב למזיד [ולל"ק אינו גולה], ותי' דאיירי שהדיינים טעו במנין המלקות. [וע' בסמוך האם אף לל"ב קאי הך אוקימתא].

והרמב"ם (ה ו) כת' דשליח בי"ד שהכה את הבע"ד הנמנע מלבא לדין פטור[20]. [**והמאירי** פי' דאילו בתוך מלקות שאמדוהו, הוה אונס. וכסברת הרמב"ן].

והראב"ד השיג זו לא שמענו[21], אלא איירי בשליח בי"ד שהוא מלקה 'יותר' ממה שאמדוהו בי"ד. [כ"ה הגירסא בדפו"י]. **והאחרונים** תמהו כיון דהלקה יותר ממה שאמדוהו, אמאי נחשב ברשות מצווה[22].

והגר"ח ביאר דאיירי שאמדו אותו מעיקרא, אלא דאח"כ נתברר שהאומד הראשון היה טעות. ולא היה יכול לקבל כל כך.

אמנם הגירסא המתוקנת בראב"ד (כ"ה במהד' פרנקל ע"פ ד"ר וכת"י) שהוא מלקה ממה שאמדוהו [ותיבת 'יותר' ט"ס].

<u>לרה"ר מזיד הוא וכו'</u>. **והגמ'** (ב"ק לב:) מקשה כן לל"ק דר' יוסי בר"ח דהנכנס ברשות הוה

---

16 אמנם י"ל דהתם איירי שעשו אומד, והכה יותר מהאומד. ומש"ה הוה קרוב למזיד. אבל הכאה בעלמא לא הו"ל לאסוקי שימות.

17 ולא הוה מטעם מצווה וכמו אב המכה. ואע"ג דקתני בהדי הנך, לא דמי להו. [תדע דהגמ' לא מקשה ע"ז, אך דחה דשליח בי"ד כתיב להדיא בתורה והכהו ומש"ה לא הק' אלא מהנך דלא כתיב להדיא].

18 ועפ"ז פי' דברי הראב"ד 'יותר ממה שאמדוהו', היינו דע"פ מה שאומדין לבסוף מתברר דהוה יותר ממה שראוי לו.

19 ואי לא אמדוהו לבסוף, בלאו הכי פטור [אף מגלות], כיון דלא ידעינן דהמכה היה ראוי.

20 ויל"ע דהול"ל אף הכאה דחיוב מצוות עשה או אפרושי מאיסורא. (ע' כתובות פו.). [ונח' **האחרונים** (ע' קצות ג א ונתיבות ומשובב) אי דין כפייה זו תלי בבי"ד. ולצד דדינו עד שתצא נפשו בכלל, א"כ פשיטא].

21 [משמע דכוונתו להשיג דאין רשות לשליח בי"ד להכות כדי שיבואו לדין]. וכתב **הראב"ד** והא דאמרי' (מו"ק טז.) דכפתינן ואסרינן ועבדינן הרדפה, היינו לבעלי עבירות עד שיחזרו בהם. **והאבי עזרי** ביאר דכוונת הראב"ד דכה"ג הוה הכשר מצווה, ולא מצווה בעצם.[וכקו' הגמ' דאילו גמר לאו מצווה היא]. וכתב דדעת הרמב"ם דקי"ל דהשתא הוה מצווה.

22 **והיונת אלם** (כט) חידש דכוונת הראב"ד שהלקהו מ' [והוסיף על ל"ט], וכל מ' מלקות יש להם 'שם מלקות' [וע' לקמן כב]. ואילו המשנה לקמן איירי שהוסיף על אומד הבי"ד.
ובשיע' רש"ר תי' דאיירי שאמדו אותו לכ', דהדין להלקות י"ח, דבעי ראוי להשתלש. ומ"מ נחשב מכות הראויות לו.

קרוב למזיד[23]. **והרמב"ן** כת' דכוונת הגמ' בסוגיין להק' לר' יוסי **בר"ח**[24]. [וכ"כ **תוס'** ב"ק שם ד"ה מיתיבי]. ולפ"ז להלכה אף בזורק לרה"ר גולה. [ובפשוטו משמע דלדידן לא נאמר פטור מגלות משום קרוב למזיד. כל שאינו מזיד. **ותוס'** (שם) הק' דמבואר (לעיל ז:) דאומר מותר קרוב למזיד, ומש"ה אינו גולה. וכת' דלא משמע ליה לדמויי].

אבל **הרמב"ם** (ו יא, חובל א יז) פסק כל"ב[25]. ואפי' הכי **הרמב"ם** (ו ו) פסק כאוקימתא דסוגיין, דהזורק לרה"ר הוה קרוב למזיד. **והלח"מ** (חובל א יז) כתב דהרמב"ם נקט דסוגיין קאי אף לל"ב, וס"ל דהכא הוה קרוב למזיד טפי, ואף ל"ב מודה בזה. [והגמ' בב"ק המ"ל ולטעמיך, דקשה לכו"ע]. וכ"כ שאר **אחרונים**.

אי לא שכיחי בה רבים אנוס הוא. **הריטב"א** כתב דלאו דוקא רבים, דאפי' שכיחי מיעוט אינו אונס.

ואיכא דמקרי ויתיב וכו'. משמע דוקא משום דידוע דפעמים יושבים ביום. אבל **הרמב"ם** (ו ח) כת' ונקרה אדם וישב שם. [ולא הזכיר דאיכא דיתיב].

תוד"ה לא צריכא. פי' דמהשתא וכו' וה"ה זורק ממש. וכ"כ **תוס'** (ד"ה באשפה). אבל **ר"ח** בשם **הירושלמי** כת' דוקא סותר כותל[26] גוהה [עומד ליפול]. וכ"כ **בתוס' תלמ' ר"ת** (ב"ק שם) דשמא י"ל דהזורק אבן בעלמא דלאו לצורך קא עביד נחשב קרוב למזיד. דלא היה לו לזרוק אבן חנם.

תוד"ה באשפה. השתא עשויה ליפנות בלילה אית ליה לאסוקי אדעתיה. אבל **תוס' ר"פ** (ב"ק לב:) כתב דה"ה בלאו הכי, אלא דמילתא דשכיחא נקט דאי לאו דיתיב בלילה לא הוה מקרי ויתיב ביום.

ת"ר ומצא פרט לממציא את עצמו. **בגמ'** (ב"ק לג.) נח' ב' לשונות האם פטור מגלות, וחייב בד' דברים. או דפטור לגמרי. ודעת **הטור** (תכא) דפטור רק מד' דברים, אבל **הרמב"ם** (חובל א, וחו"מ תכ ל) פטר אף מנזק.

ובפשוטו גדר הגזיה"כ דנחשב אונס לענין זה. **ובשיע' הרש"ר** חקר בגדר הפטור האם נחשב חסרון במעשה מזיק, או איהו דאזיק אנפשיה.

ומבואר דלולי גזיה"כ היה חייב, אף שנתחדש הדבר אחרי שיצא מידי. **ותוס'** (ב"ק לג.) כת' דל"ד להיה תחתיו כרים וכסתות, דהתם אין לו לחשוב שיסלק הכרים[27]. אבל הכא איירי במקום שראוי לחשוש.

מכאן אראב"י וכו'. **הריטב"א** כתב דלא אשכחן דחכמים דפליגי רבנן על ראב"י, דהא מקרא נסבי לה בברייתא[28].

פרט למצוי וכו'. **והרמב"ן** הק' דבגמ' (סנהדרין פו.) מבואר דכי ימצא [דנערה המאורסה] לא דרשי' פרט למצוי. והעלה צד לחלק בין כי ימצא ל'ומצא'. וכת' דהכא דרשי' הכי משום ענינא דקרא. וע"ע שם.

כיון דאם מצא חטוב לאו מצווה. **הריטב"א** פי' דלא עדיף הא מהא, ואין החטיבה ההוא חשוב מצוה, והכשר מצוה בעלמא היא. שאין אפי' הידור מצווה יותר לחרוש מאשר חרוש **כבר**. [אבל הכשר מצווה דא"א באופן אחר, נחשב מצווה].

ועפ"ז תי' קו' התוס' דשליח בי"ד הוה מצווה ממש להלקותו. וכן תי' **הרמב"ן** על קו' התוס' דשליח בי"ד כתיב בתורה והכהו, אבל בבן לא כתיב [וביאר **בהג' רא"ז מלצר** דגוף ההכאה אינה מצווה]. אבל בדברי **התוס'** מבואר דלא חילק בזה, ואף מצווה ממש, היכא דאינו מתחייב מצווה זו לעולם לא נחשב מצווה.

ותוס' (שבת כה:) הביאו **י"מ** דאי"צ לברך אנר שבת, כיון שאם מצאו דלוק אי"צ לחזור ולהדליק. ותוס'

---

23 ולשון הגמ' (שם) והא הכא שוגג קרוב למזיד, דאיבעי לאסוקי אדעתיה דברה"ר שכיחי אינשי.

24 וכתב דכה"ג דרך הגמ' להק' אליבא דחד מ"ד [כדאי' (כתובות טז.) דרוב נשים בתולות נשאות, והק' למ"ד דהולכין בממון אחר הרוב].

25 **והכס"מ** ביאר דהל"ב הוה רב פפא דהוא בתראי. ועוד דמתיישב בזה לשון הברייתא שאינו דומה ליער [ואילו לל"ק משבש טעם זה].

26 וכ"כ **הר"י לוניל** דאיירי בסותר כתלו, דברשות קעביד. וכ"מ **ברמב"ם** (ו ו-ח) דאיירי בסותר כותל דוקא. אמנם **בפיה"מ** הזכיר כל זורק.

27 [וע' חזו"א שם]. **והחזו"א** (ב"ק ב יא) הוסיף דאפי' דעתו לסלקם לא מקרי עומד לכך, די"ל שיחזור בו ולא ירשיע. [דכל דבר שתליא במעשה דבר דעת נחשב התחדשות. ואילו הכא מוציא בלא כוונה להזיק, הוה כעין רוח מצויה].

28 אלא לפי שרבי אליעזר בן יעקב חידש אותה תלי לה בדידיה.

חלקו דגבי כיסוי הדם מבואר דאם כסהו הרוח אי"צ לכסות, ומ"מ אם אינו מכוסה מברך. וה**אחרונים** העירו על דברי הי"מ דהתם הוה גוף המצווה, ומבואר דאפ"ה נקטו דלא נחשב מצווה אם יכול להפטר ממנו באופן אחר. [וכשיטת התוס' כאן].

וה**אחרונים** ציינו לדברי **שו"ת הרשב"א** (א יח, מדברי הראב"ד) דמצווה דאפשר למיעקרה אינו מברך עליו[29], דכמאן דמיעקר[30].

אע"ג דגמיר מצווה דכתיב וכו'. ה**מאירי** פי' דאפי' למד והשלים עצמו במדותיו, שכל שהרב מוסיף בלמודו או האב בהנהגתו עוסק במצוה הוא שנאמר וכו'.

הדר אמר רבא לאו מילתא. **פרש"י** ראיה טובה היה לי להשיבו. הריטב"א כתב דכוונת רש"י דאע"ג דקושטא קאמר, היה לו להשיב תשובה ניצחת יותר. אבל ה**תוס' שאנץ** כתב דכוונת רבא דע"כ לא איירי קרא בחטיבת מצוה, דהו"ל למתני' במשנה הלך לחטוב עצי סוכה וערבה [דחייב]. [ומשמע דלמסקנא חטיבת סוכה פטור].

וה**אחרונים** העמידו דנח' בזה הרמב"ם והראב"ד (הנ"ל) בשליח ב"ד שהיכה לבוא לבי"ד, דדעת הרמב"ם דנחשב מצווה. אבל דעת הראב"ד דהוה הכשר מצווה, ולמסקנא הכשר מצווה גולה. [ולא דמי להכאת בי"ד דהוה מצווה מפורשת].

רש"י ד"ה השתא נמי. אין החטבה מצווה, אלא עשיית הסוכה. ה**ערול"נ** ו**נצי"ב** (העמק שאלה קסט) ו**אבנ"נ** (או"ח תנט יא) הביאו מדברי רש"י דעשיית הסוכה הוה מצווה[31], ודוקא חטיבת העצים הוה הכשר. והביאו סמך לזה דדעת ה**ירושלמי** (הו' ב**תוס'** סוכה מו.) דמברך אעשיית הסוכה. וביארו דילפי' לה מדכתיב חג הסוכות 'תעשה לך'[32].

דף ח:

רש"י ד"ה לרבות מחו"כ. ונכנס למקדש חייב. [וע' ריטב"א]. אבל דעת ה**רמב"ם** (ביאמ"ק ג ט) דמחוסר כיפורים שנכנס אינו חייב. וה**ראב"ד** השיג. [וה**כס"מ** כתב דתלי בפלוגתא (זבחים יז: ועוד) אי מחו"כ דזב כזב דמי. ואכמ"ל].

בחריש ובקציר תשבות, ר"ע אומר אינו צ"ל חריש של שביעית וכו'. **פרש"י** דע"כ קאי אשמיטה וכו'. וה**ריטב"א** הביא **רש"י** (עה"ת) דפי' דאע"ג דרישא דקרא קאי בשבת, דרשי' דפעמים דאפי' בימי החול תשבות. ועוד הביא בשם **רמ"ה** דכולה קרא בשמיטה, וימים היינו שנים.

יצא קציר העומר שהיא מצווה. ה**ריטב"א** כתב דדעת ר' עקיבא [דלא דרש כן] דקצירת העומר אינו דוחה שבת (ע' מנחות עב:), א"נ ס"ל דהוה הללמ"ס.

דלמא חרישת עומר דמצווה וכו'. ב**שו"ת הרשב"א** (א תקלד) נשאל דמביאים את העומר משדה שמבכר תחילה, א"כ איך ידעינן דחרישה זו תהא עבור קרבן העומר. דשמא אותו שדה לא יבכר ושל חבירו יבכר יותר, ולא יביאו העומר מכאן. ותי' דכיון שזה מתכוין למצוה, ומהשם יצא משפטו. ואין הכל הולך אלא אחר הכוונה. וכל המתכוין למצוה ונאנס ולא עשאה מעלין עליו כאלו עשאה. ומשום כך פטרו האב המכה בנו והרב תלמידו שכל אלו מתעסקים במצוה. ועוד כתב שא"א לעמר בלא חרישה, אלא דמצד אחר דחה רבא, דשמא ימצא חרוש.

איתיביה יצא האב וכו'. **רע"א** הק' האיך מדמי הגמ' להדדי, דילמא עכ"פ יש בזה מצווה קצת, אף דאילו גמיר היה נפטר. ומ"מ לא דמי ליער דהוה רשות גמור, וזה קצת עסק מצווה. אבל לענין עומר בעי מצווה החלטית.

והוסיף דאם קו' הגמ' דמשכח"ל חטיבת עצים דמצווה [כקו' הל"ק], א"כ ליקשי מיניה וביה, ובמה שייך לעומר. וכתב דאולי זהו מה דאמרי' 'הדר אמר רבא'.

חוץ מגר תושב. ובמשניות גרסי' חוץ מע"י גר תושב. [ונח' בזה הראשונים, ע' לקמן ט.].

---

29 אמנם יל"ד דהיינו דוקא לענין ברכת 'וצוונו'. וכן י"ל בדברי תוס' שבת [הנ"ל].

30 וכדאמרי' (כתובות לט.) אי אמרה לא בעינא אין עשה [ומש"ה אינו דוחה ל"ת]. ומש"ה אינו מברך על כיבוד אב ורבו, דאפשר למחול.

31 ואף דסוכת גנב"ך כשירה (סוכה ח:), ואם מצא עשוי אי"צ לבנות. מ"מ יש מצווה בדבר. ועוד דנו דסוכה שלא נעשית לשם מצווה צריך לחדש בה דבר.

32 אבל בגמ' (מנחות מב:) אי' שלא לברך על העשייה, כיון דעשייתה לאו גמר מצווה. ולכאורה נח' בזה גופא [וצ"ע דרש"י נקט כדברי הירושלמי, א"נ כוונת הגמ' דהוה מצווה, אלא דלא תקנו ברכה על מצווה שאינו 'גמר'].
והר"י פערלא (עשה ז) האריך בזה דאין בעשייה שום מצוה. וכ"כ ב**שו"ת הרשב"ש** (שלד) דהנשבע שלא יעשה סוכה חל שבועה, דהוה מכשירין. וכ"מ במהר"ח או"ז (יא).

פרט למכה אביו וכו' לר"ש שגגת חנק לא ניתנה לכפרה. וצ"ב דהא מ"מ הרי יש ג"כ רציחת ישראל [ומתחייב ג"כ סייף]. ומבואר דכיון דנוסף עליו חיוב נוסף, גדר העבירה הזו משום מכה אביו. וה**אחרונים** (שיע' ר' שמואל) ביארו דעבירת הכאת חבורה באביו מישך להכאת נפש דרציחה[1]. (וע' בסמוך).

וה**ערול"נ** דן דזה דוקא היכא שהרגו ע"י חבורה. אבל אם כבשו בתוך המים דליכא חבורה, חייב רק משום רוצח [ובסייף]. אבל ה**מנח"ח** (מח יד) כתב דכ"ש הכאת נפש, דאין לך חבורה גדולה מזו.

וה**אחרונים** דנו דעכ"פ צ"ל דאיירי באופן שאין בזה משום מתעסק, ד**תוס'** (סנהדרין פה.) מבואר דמתעסק אינו חייב משום מכה אביו.

וה**מנח"ח** (מח יד) כתב כשהתרו בו משום מכה אביו, ושגג והרגו, שאינו גולה, דקים ליה בדרבה מיניה, וחיוב מיתה פוטר לחיוב גלות[2]. וה**מנח"ח** דן א"כ אף כששגג בהכאת אביו, יפטר מחיוב גלות, דאף חייבי מיתות שוגגין פוטרין מדין קלב"ם[3]. ולא דמי לכל רוצח דבהכי חייב רחמנא דגולה[4]. אבל כתב דחייבי מיתות שוגגין אינו פוטר מחיוב גלות[5].

פרט לעושה חבורה באביו. ה**ריטב"א** ביאר דלרבנן דסייף חמור, כיון דיש כפרה לשגגת סייף, כ"ש חנק הקל. [וה**ערול"נ** הק' דאדרבה נימא דדוקא רוצח החמור נענש בגלות, ולא מכה אביו דקל].

וצ"ב מה ס"ד דשייך גלות בעושה חבורה דהוה עבירה אחרת, וליכא רציחה. וה**אחרונים** ביארו דמכה אביו מישך בדין רציחה[6], ומש"ה ס"ד דשייך בזה גלות[7].

וה**אחרונים** הביאו דלהך ס"ד יהא במכה אביו אף דין גואל הדם.

וב**ספרי זוטא** (מסעי לה יא) יש מיעוט מכה אדם, פרט למכה בשבת. וה**אחרונים** דנו האם המיעוט כשעשה חבורה בשבת [דס"ד דכל עבירה של חבורה שייך גלות[8]], או רוצח בשבת[9] [דדינו חמיר בסקילה, אין לו כפרה].

עבד וכותי וכו' דלטייה וכו' בעושה מעשה עמך. [ב**גמ'** (סנהדרין פה:) מבואר דקאי כמ"ד כותים גרי אמת]. וה**ריטב"א** ביאר דאפי' למ"ד גירי אמת, בתר דנתקלקלו[10] אינו עושה מעשה עמך.

וה**ריטב"א** כת' דעבד נמי אין חייבין עליו (וכ"כ **ר"ח**), אע"ג דלענין חיוב מצוות הוה בכלל עמך, מ"מ אינו ראוי לבוא בקהל. ועוד דסתם עבדים פריצים, ולאו עושי מעשה עמך.

אבל ה**מאירי** כתב דהמקלל עבד לוקה, שהרי דינו כאשה לכל דבר. וכ"מ ב**כס"מ** (סנהדרין טז יב). וכ"כ ה**מנח"ח** (רלא בקומץ) דמדוייק בגמ' (כאן) דהמקלל עבד או שפחה לוקה. דהגמ' מק' רק מכותי, משמע דעבד שפיר מעשה עמך. אבל הביא דברי הריטב"א, וכ' דמשמע דגרס באופ"א.

עבד בר עדות. **רע"א** הק' הא עבד כשר לעדות אשה שמת בעלה [והתירו לינשא, וחייבו את הבעל כתובה]. ואם הוכחש[11] ילקה משום לא תענה. וצע"ג. וכתב דאולי י"ל דלא תענה

---

1 וב**תוס'** (סנהדרין עט:) העמידו קרא דמכה אדם ומכה בהמה איירי בין בעושה חבורה באביו ובין ברוצח.

2 ולכאו' כשפטור מחיוב גלות אין רשות לגואל הדם להרגו [דלא נחשב יצא מדעת], ולכאו' אף נהרג עליו.

3 וה**אחרונים** תמהו דלהדיא תנן במשנה שגולה. [ועכ"פ קשה לדעת ר"ל דחייבי מיתות שוגגין פטורין ממלקות, ה"נ יפטר מגלות].

4 ויל"ע דאי"צ לדין בהכי חייב רחמנא, אלא דהוה עונש קל על אותו עבירה. [וכן אינו נפטר מקרבן. וכעי"ז יל"ד בכופר]. [וע"פ מה דמבואר בסוגיין דחיוב גלות שייך אף לעבירת מכה אביו, י"ל דמש"ה לא שייך פטור קלב"ם כלל].

5 דהא לר' יוחנן אינו פוטר מחיוב מלקות (ע' חולין פא:).

6 ויל"ע א"כ האם מכה אביו יחשב בכלל ג' עבירות, דיהרג ואל יעבור, דמישך לרציחה.

7 אך יל"ד נהי דיש בזה עבירת רציחה, מ"מ לכאורה גלות הוא משום תביעת נפש הנהרג [וכן דין גואל הדם הוה תביעת דמו, ולא להעניש על חומר העבירה].

8 אמנם לדברי הריטב"א (הנ"ל) יל"ד, דשבת חמיר. והאיך יהני ליה כפרה.

9 וה**משך חכמה** כתב דאין בזה משום אין איסור חל על איסור, דהוה סוגים שונים [דאיסור שבת חל על האדם, ורציחה הוא שלא ייהרג הנרצח], וכאכילה והוצאה ביוה"כ [וכמ"ש תוס' יבמות לד.]. {וצ"ב דאדרבה כיון דהוה סוגים שונים, א"כ איסור רציחה עדיין דינו בסייף. ורק איסור שבת בסקילה [והוה כעבר ב' עבירות בב"א, ונענש על כ"א בפנ"ע]. ושגגת רציחה ניתן לכפרה}.

10 וכדאיתא בכל הש"ס שכותים חשודים על כמה עבירות. ודוחק לפרש כוונת הריטב"א בתר דעשאות כגויים גמורים (חולין ו.).

11 דאילו הוזם יתחייבו לבעל כתובה מדין כאשר זמם. ואין לוקה ומשלם. אבל בהוכחש ילקו. ואף לא יתחייבו ממון מדינא דגרמי, דכיון דהוכחשו הבעל לא נפסד. וע"י הכחשת עדים ילקו משום לא תענה, דהוה תרי בחד ול"ש מאי חזית דסמיך אהני. א"נ כגון שבא הבעל, והכל מכירים אותו, ע"ד הא דאי' (ב"ק

שייך דוקא במי שהוא שם עד כשר. אבל עבד אינו שם 'עד', אלא דחכמים האמינו משום דדייקא[12].

דף ט.

לא מקשינן הכאה לקללה. [ו**בגמ**' סנהדרין פה: נח' בזה ב' ברייתות].

גר תושב

חוץ מגר תושב. בברייתא (ע"ז סד:) אי' איזהו גר תושב[1] לר' מאיר כל שקיבל עליו בפני ג' חברים שלא לעבוד ע"ז. ולרבנן שקיבל עליו ז' מצוות בני נח. ודעת אחרים שקיבל על עצמו כל המצוות בתורה חוץ מאיסור נבילה.

ו**הרמב"ן** ו**ריטב"א** כת' ד'בן נח' הוא מי שנוהג ז' מצוות כהוגן עם חביריו[2]. וגר תושב הוא מי שקיבל לפני בי"ד ישראל, ומש"ה הזהירה התורה עליהם יותר מפני שהוא מדקדק [במצוותיו] ביותר. ועוד דאמרי' (ע"ז ב:, ב"ק לח.) ראה דלא קיימו ז' מצוות, עמד והתירם להם שלא יהו מקבלים שכר אלא כמי שאינו מצווה ועושה. וגר תושב שקיבל בבי"ד ישראל הו"ל כמצווה ועושה. וערי מקלט נתנו דוקא לגר תושב, אבל שאר בני נח אין ערי מקלט קולטות. ואף דבדיני בי"ד בשפיכות דמים אין חילוק ביניהם.

ו**הגרי"ז** (במכתב בסוה"ס פב:) הביא דמבואר בסוגיין דמהני קבלת גר תושב[3] אף כלפי דיני עצמו[4], ולא רק לענין חיוב ישראל להחיותו ולהחזיקו בארץ ישראל.

אלמא גר תושב עכו"ם הוא. **פרש"י** משמע תרוייהו גר תושב נהרג ע"י ישראל, וישראל אינו גולה ע"י גר תושב אלא פטור.

אמר רב כהנא ל"ק וכו' כאן בגר תושב שהרג ישראל. בפשוטו רב כהנא לא חידש שום דין, אלא ביאר דאין בזה סתירה, דגר תושב יש לו דין נכרי כלפי ישראל. אבל כלפי גר תושב אחר שייך בו דין גלות. וכ"כ **הריטב"א** בשם **הרמ"ה** דמשמע ליה דאינו פירכא כלל. ומש"כ רב כהנא לאו דוקא, וה"ה ישראל שהרג גר תושב אינו לוקה. (וכ"ד **תוס**' ו**הראב"ד** ה ג).

אבל **הריטב"א** דייק מפ**רש"י** דתי' הגמ' דאף ישראל גולה ע"י גר תושב. כי אנו מצווין להחיותו ואסור להורגו. ומש"ה כשהרגו בשוגג מחוייב גלות[5]. ובזה אמר רב כהנא דדוקא גר תושב שהרג ישראל אין לו גלות, ואולי נהרג על שגגתו. [אבל ישראל חייב גלות עליו].

וכ"ד **הרמב"ם** (ה ג, ובפיה"מ) דישראל גולה ע"י גר תושב. [ולפ"ז גרסי' במשנה חוץ מגר תושב, כלפנינו]. ו**הראב"ד** השיג דהוצרכו להביא עבד וכותי מהריבוי, משמע דגר תושב אין גולין עליו. ועוה"ק דכתיב כי יכה את 'רעהו'.

אבל ה**כס"מ** הגיה בדברי הרמב"ם דישראל אינו גולה ע"י גר תושב. ודוקא עבד גולה ע"י. ומ"מ הק' מנלן הא. ו**האחרונים** (תוי"ט ועוד) השיגו אדברי הכס"מ דמבואר בכ"מ כרמב"ם לפנינו (וכ"ה ב**חינוך** תי).

לפיכך וכו'. **פרש"י** אז' מצוות קאי. ונהרגין אפי' בשוגג, דבני נח אי"צ התראה. ו**הרמב"ן** חלק דאדרבה משמע (סנהדרין נז:) דאינו נהרג שוגג, ודוקא מזיד בלא בהתראה. והרמב"ן כתב דקאי גבי שפיכת דמים, דלא ניתן דמו של ישראל למחילה. ואפי' ישראל גולה ועומד

עד:) בא הרוג ברגליו.

12 [ו**האחרונים** ביארו דאף דעד כשר יש לו 'דין עד' בעדות עשה, ומתחייב קרבן שבועה. אבל עד פסול אינו משום עדות].

1 דכתיב (דברים יד כא) לא תאכלו כל נבילה לגר אשר בשעריך תתננה וגו'. ו**פרש"י** זה גר תושב שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה ואוכל נבלות. [דעכו"ם גמור אסור ליתן מתנה משום לא תחנם, וע"ע ע"ז כ. ופסחים כא:].

2 וכת' דגוי דכל מקום בסתמא דנין אותו מספק דאינו מקיים ז' מצוות, ומש"ה נקטו (ע"ז כו.) דמורידין ואין מעלין.

3 וכתב דאף דקבלתו היתה במה שהיה מחוייב בלא"ה, מ"מ נתחדש דתליא בקבלתו בפני בי"ד ישראל.

4 ו**הגרי"ז** (שם) דן היכא דחזר בו מקבלתו, האם נתבטל דינו.

5 דמש"כ **רש"י** (ד"ה חוץ) ומשמע דמתרוייהו ממעט הוה רק לס"ד, ולמסקנא לא קאי משמעות זו. [וכן מש"כ רש"י במשנה הוה בס"ד].

בספק גואל הדם ברציחה בשוגג, לפיכך גוי נהרג עליו. ומש"ה דוקא אומר מותר [דקרוב למזיד] נהרג עליו, אבל קרוב לאונס פטור.

וכן **הרמב"ם** (רוצח ה ד) כתב דגר תושב שהרג ישראל נהרג אפי' שוגג, דאדם מועד לעולם. וגוי שהרג גוי בשגגה אין ערי מקלט קולטות אותו. **והרמב"ם** (מלכים י א) כת' דבן נח שעבר על א' מהמצוות בשגגה פטור. חוץ מרוצח בשגגה דאם הרגו גואל הדם אינו נהרג ואין לו עיר מקלט, אבל בי"ד אין ממיתין אותו.

ו**בשיע' הרש"ר** ציין דכעי"ז נח' גבי עדים זוממין, דאי' (כתובות לג.) דאי"צ התראה. **ותוס'** (סנהדרין סה:) נקטו עפ"ז דאף שוגג חייב[6]. אבל **הקצות** (כח ח) הביא מדברי **שו"ת הרשב"א** (א תרע) דשוגג גמור פטור. **והקצות** ביאר דאיירי שיש אומדנא דאינו מזיד, אלא דנתחדש גזיה"כ דהתראה דבעינן שיתברר שהוא מזיד, וזה לא נתחדש בעדים זוממין.

ל"ש קטל בר מיניה. **פרש"י** עכו"ם כמותו. **הריטב"א** כתב דמשמע דגר תושב שהרג נכרי אינו נהרג, דלענין זה יש לו דין ישראל, שמותר להוריד נכרי[7]. אבל **החזו"א** (ב"ק י טו) כתב דגר תושב שהרג עכו"ם פטור, דדינו גרע מגר תושב.

אמר רב חסדא וכו' כאן שהרגו דרך עלייה. דלא נתחדש בו גלות, ומש"ה נהרג.

ובפשוטו משמע דאף דהוה קרוב טפי לאונס, מ"מ יש בו גדר רוצח בשוגג ולא נתחדש בו דין גלות, והדר דינו דבני נח נהרג על השוגג [ול"ל ק"ו דרבא]. אבל **תוס'** (ד"ה ואזדו) דייקו דרב חסדא פוטר באומר מותר, דהוה אונס [דלית ליה סברת היה לו ללמוד]. וצריך לפרש דס"ל דאומר מותר לא נחשב רוצח בשוגג כלל[8], אלא הוה אונס[9].

ועוד יש שפי' דדעת רב חסדא דדרך עלייה נחשב קרוב למזיד[10].

ו**האו"ש** (ו יב) נקט דסברת רב חסדא דדרך עלייה הוה קרוב למזיד, אך תמה דהסברא היא דדרך עלייה הוה אונס טפי. ותי' דס"ל דבדרך ירידה אמרי' דהנהרג פשע בנפשו דהו"ל לאזדהורי[11], ומש"ה סגי בגלות. אבל דרך עליה הנהרג לא פשע, דלא היה לו לשמור את עצמו, ומש"ה הרוצח חייב טפי.

אומר מותר

רבא אמר באומר מותר וכו' קרוב למזיד. דהו"ל ללמוד[12]. [לענין גלות]. ו**האחרונים** דנו דמ"מ לענין חיוב חטאת נחשב שוגג[13] (וכמ"ש **רש"י** שבועות יח.).

ו**הרמב"ם** (מלכים י א) פסק דעכו"ם פטור אשוגג, כגון שסבור שהיא אשתו, או שהיא פנויה. אבל אם ידע שהיא אשת חבירו ולא ידע שאסורה עליו, הוה קרוב למזיד ונהרג. שהיה לו ללמוד ולא למד. ובפשוטו החילוק בין טעות במציאות לטעות בדין. אבל **הערול"נ** דייק מלשון הרמב"ם דהיכא דעלה בדעתו שאפשר שישגוג, ולא עיין שפיר בזה קרי קרוב למזיד. וה"נ אבימלך שאל אם היא אשתו, ועלה בדעתו לספק, היה לו לעיין ולברר דשאלתו ל"מ.

איתיביה וכו' הנך מת. **רע"א** הק' הא בן נח חייב מיתה אף אשוגג [לדעת רש"י הנ"ל], א"כ אף אי אומר מותר הוה אונס, הא לענין שבת הוה שוגג, ויתחייב מיתה. ודוקא ברציחה דאפקי רחמנא שגולה ולא יהא נהרג.

---

6 וכ"כ **הרמב"ם** (עדות כ ד) דאין לעדים זוממין שגגה. וביאר שהרי אין להם מעשה. עי"ש בנו"כ.

7 **והמנח"ח** (תי ט) נסתפק בן נח שמקיים ז' מצוות [ולא נתקבל לדיני גר תושב], שהרג עכו"ם יפטר, דמצווה להורגו. [או דאינו רשאי להורגו בלא דין].

8 ואף דבכל התורה אומר מותר נחשב שוגג וחייב חטאת, וכמ"ש **תוס'** (לעיל ז: ד"ה אלא). מ"מ גדר המיעוט מגלות דאין חיוב כה"ג.

9 ויש ב' מח' בין רבא לרב חסדא, א' בדין קרוב לאונס בגר תושב. ב' האם אומר מותר אונס גמור או קרוב למזיד. [וב' מח' הללו לא שייכי להדדי, ומש"כ תוס' דסברתו איפכא היינו משום שיוצא נפק"מ להיפך].

10 ובזה תוס' העמידו דסברתם איפכא, דרב חסדא סבר דדרך עלייה קרוב למזיד, ואומר מותר קרוב לאונס. ורבא סבר דדרך עלייה קרוב לאונס, ואומר מותר קרוב למזיד.

11 והביא קרוב לזה הא דהנכנס לחנות הנגר שלא ברשות. (דפשע בעצמו, ע' לעיל ח.).

12 ו**באבות** (ד יג, וב"מ לג:) איתא דת"ח שגגת תלמוד עולה זדון, דהיה לו ללמוד.

13 **והט"ז** (יו"ד צט ט) כתב דלענין מבטל איסור לכתחילה, אומר מותר הוה שוגג. וכמ"ש **הר"ן** (שבת יח: בדה"ר) לענין מעשה שבת. דבגמ' (גיטין נג נד) מדמי להדדי. [וע' **תוס'** בכורות כג לענין דיין].

לא בידי שמים. **הריטב"א** כתב אף דבדידן אונס פטור, אף ביד"ש, בני נח חייבין ביד"ש. [בכל אונס]. א"נ הקב"ה ידע דקרוב למזיד הוא יותר משאר אומר מותר.

התם כדקא מהדרי וכו'. **פרש"י** (כאן וב"ק צב.) דהקב"ה לא הודה לדבריו. אלא השיב תשובה דנביא הוא, ומש"ה חייב מיתה. שהיה לו ללמוד דרך ארץ[14]. (וכהמשך הגמ'). **והריטב"א** הק' היכן מצינו דעכו"ם מצווה ללמוד דרך ארץ[15]. ועוה"ק דבסוגיין מבואר דשייך לדין אומר מותר.

והריטב"א ביאר דנתחייב מיתה על שרה, ואע"ג דאומר מותר בעלמא חייב, שאני הכא דעשה ע"פ נביא. אלא כיון דהיה לו ללמוד, היה לו לידע דעדות של אברהם כמאן דליתיה [כיון דבא לו בעקיפין], והו"ל כאומר מותר בעלמא.

ו**במדרש רבה** (בראשית נב ה) איתא מכאן דבני נח אי"צ התראה.

דף ט:

וממך למד[1], אכסנאי שבא לעיר וכו'. **הריטב"א** פי' שלא הטעה אותך, כי ידע מה שבלבך שאתה הולך בעקיפין, ולכך אמר לך שהיא אחותו.

השונא וכו'. **הרמב"ם** (ו י) כתב דהיינו שלא דיבר עמו ג' ימים (כדאי' סנהדרין כז:), דחזקתו קרוב למזיד. (ע' בסמוך בגמ').

ותוס' (לעיל ב. ד"ה מעידין) כת' דכל גלות איירי דיש רגליים לדבר דאינו מזיד[2], וכגון שנשמט מקתו. שניכר שאינו מתכויין. ותוס' הק' א"כ מ"ש שונא. ותי' דבשונא י"ל טפי דבשנאה הכהו. (וע' בסמוך). ועוי"ל דאיירי בלא רגליים לדבר [ושאר גלות איירי ששותק לדברי העד].

ר' יוסי אומר השונא נהרג, מפני שהוא כמועד. **פרש"י** דודאי לדעת הרגו. ומש"ה הוה כמותרה עליו ועובר על ההתראה. [ור' שמעון פליג דאינו גולה, אך אינו נהרג. דפשע בהריגתו אבל לא הוה מזיד גמור]

ה**תוס' שאנץ** הק' הא יכול לימלט דשלא מדעת הרגתי, ולא נתכוונתי.

ת"ר בלא ראות פרט לסומא וכו'. **והרמב"ם** (ו יד) כתב דהוה קרוב לאונס. וביארו **האחרונים** דזהו גדר הפטור, וגואל הדם חייב עליו.

ו**בגמ'** (ב"ק פז.) אי' וכן היה ר' יהודה פוטר סומא מכל דינים שבתורה, דילפי' מגלות דדרשינן כל שישנו במכה וגואל הדם ישנו בכל המשפטים.

מ"ט דר"י דכתיב וכו' אפי' סומא, אתא בלא ראות מעטיה. **פרש"י** דרואה במקום אחר. **והרמב"ן** הביא פי' דהוה ריבוי אחר ריבוי למעט.

והרמב"ן הק' לא לכתוב חד מינייהו וממילא אימעיט. דהא ר' מאיר איצטריך לרבות[3]. וכתב דר' יהודה ס"ל דאי לאו מיעוט חייב גלות, דמ"ש משאר שוגג. ור' מאיר ס"ל דל"ד לשוגג אחר, דהו"ל לעינוי. אבל האי אונס הוא, הילכך איצטרך לרבות. [ולפ"ז נח' בסברא הפוכה, וגלי קרא היפך סברת כל מ"ד].

ור"מ וכו' מיעוט אחר מיעוט. אבל **בגמ'** (נדרים פח.) איתא דסברת ר' מאיר בבלי דעת, כל דבר מידע. וא"א בלא ראות פרט לסומא, מבלי דעת נפקא. ש"מ לרבות את הסומא.

---

14 ו**בשר"ת אבנ"נ** (אר"ח שמה) כתב דאמרי' כן רק בדבר דהוה מצד יושר בני אדם.

15 וציין דשום מ"ד (סנהדרין נו.) אינו כולל הלכות דרך ארץ בכלל ז' מצוות בני נח. [אבל הביאו דבכ"מ מצאנו דבני נח מוזהרין על דבר שהוא סברא. ו**רב נסים גאון** (בהקדמה לש"ס ד"ה והרי) כת' דחיוב ידיעת הקב"ה ולשמוע בקולו ולעבדו מדין הדעת הן ראויין].

1 ה**ראב"ד** (בשיטמ"ק ב"ק צב.) כת' נביא הוא, פי' חכם הוא. וממך למד ופושע אתה בזה, ואילו קרבת עליה נתחייבת מיתה. אלא כיון דלא היה מזיד חס הקב"ה עליו. וה**תורת חיים** (ב"ק) פי' נביא הוא מי שמכריז ומשמיע דברי תוכחה.

2 דאל"כ העדים אינם מחייבין אותו, אלא ע"פ הודאתו.

3 וכעי"ז הק' **תוס'** (ב"ק פו:) בהך כלל ד'אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות', דלא לכתוב שום מיעוט וממילא אתרבי. וכן במידת ריבוי אחר ריבוי. [ותוס' (לעיל ח.) ציינו דיש פרשה נוספת]. ו**תוס'** (יומא ס.) תי' דשמא היה ממעטי' משום דרשא או ק"ו או בנין אב. ואין להקשות א"כ הך דרשא שלישית למאי אתא. ע"ש.

ובפשוטו משמע דר"מ ס"ל דבלא ראות הוה ריבוי. [ודלא כסוגיין דהוה מיעוט אחר מיעוט]. וה**ראשונים** (כאן ונדרים) העלו צד דהך סוגיה מיחלפה.

אבל ה**רמב"ן** ו**ריטב"א** פי' דכוונת הגמ' (נדרים) משום דהוה מיעוט אחר מיעוט[4], ולרבות (כדאמרי' בסוגיין)[5].

דתניא ר"י בר יהודה אומר חבר אי"צ התראה וכו'. **תוס'** (סנהדרין מא.) הק' דקי"ל דאינו חייב אא"כ מתיר עצמו למיתה. ותי' דר"י בר יהודה פליג דאי"צ שיתיר עצמו למיתה. א"נ חבר הוה כמי שהתיר עצמו למיתה.

וה**ריטב"א** (ו:) כתב דבכל חבר לר"י בר יהודה צריך שיודיעוהו שהנהרג ישראל וכדו', אם אינו מפורסם. ומשמע מדבריו דבזה קמ"ל שונא, כיון דמועד להרוג במזיד אי"צ לברר שנתכוון במזיד[6].

שם. ה**רמב"ם** (סנהדרין יב ב, איסו"ב א ג) פסק דאף ת"ח צריך התראה. וביאר שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד. ו**ה"ה** (איסו"ב) ו**כס"מ** (סנהדרין) תמהו דהך טעם הוה אליבא דר"י בר יהודה, אבל לדידן אף חבר צריך התראה [וכן השיג ה**רמ"ך**]. ותי' דכוונת הרמב"ם דצריך להתרות לברר שיודעים דחתיכה זו אסורה.

וה**קצות** (כח ח) כתב דכוונת הרמב"ם דהוה חידוש שנתחדש בהתראה להבחין בבירור בין שוגג למזיד, ומש"ה בעינן התראה תוכ"ד לעבירה[7]. וצ"ב האיך תולין בשכחה בדבר קרוב בזמן מועט. אלא דבדין התראה נתחדש דבעי שיתברר מתוך ההתראה שהוא מזיד. ומש"ה אף חבר לא סגי במה שיש חזקה שיודע את העונש.

תניא כיצד אר"ש וכו' נפסק גולה וכו'. פרש"י דהחבל נפסק, דל"ש לומר דנעשית מדעת. ומבואר דסברת ר' שמעון דתלי' לפי המציאות האם ניתן לומר דהוה מדעת. ובזה פליג ת"ק דאינו גולה, ומשמע דאף בדבר דא"א שיהא מדעת. אבל **תוס'** (ב. הנ"ל) נקטו דהיכא דנראה דהוה מדעת לכו"ע גולה.

וה**ריטב"א** (ז:) הביא בשם ה**רמב"ן** דיש ג' אופני אומדנות, יש שאדם יכול לדון יותר שהרג לדעת ועשה עצמו כמי שאינו יודע, ויש שהדעת נוטה יותר שהרג שלא לדעת, ויש בינוני שקרוב לדון זה כזה. ובזה נח' ת"ק ור"ש באותו שנוטה יותר שהרג שלא לדעת.

אבל ה**אחרונים** דייקו מ**רש"י** (במשנה) דלרבנן אף היכא דאין אדם יכול לומר דהיה מדעת, אינו גולה[8]. וה**רש"ש** ביאר דרבנן לא דרשי' טעמא דקרא, ובכל אופן אינו גולה. ור"ש לטעמיה דדריש טעמא דקרא. וה**פור"י** כתב דאף דלא היה מזיד, כיון דברצונו היה הורגו[9]. ועד"ז כת' ה**רש"ש** (בפי' הב') דבעינן שב מידיעתו, וכמו קרבן חטאת.

והתניא ר"ש אומר לעולם אינו גולה עד שישמט מחצלו וכו' הא רבי וכו'. **פרש"י** דהך ברייתא לא איירי בשונא, אלא קאי אליבא דרבי. ונפסק אינו גולה כיון דנשאר האגד בידו, ודוקא היכא דלא בידו כלום. [ותוס' העמידו דיש אופנים נוספים דבידוע דלא הוה מדעת].

ו**רש"י** ו**תוס'** (והריטב"א בשם הרמ"ה) גרסו נשמט אנשמט ל"ק הא באוהב הא בשונא, דהברייתא הראשונה [דנשמט פטור] איירי בשונא.

---

4 ולאו ממשמעות דלישנא אמרינן בלא ראות לרבות סומא, אלא מהכרחה דמיעוט אחר מיעוט כי הכא. וה"ק על כרחך בלא ראות לרבות, דאי ס"ד למעוטי ליכתוב רחמנא בבלי דעת לחוד. וכיון דכתבינהו תרווייהו מיעוט אחר מיעוט הוא שהוא לרבות.

5 וכ"כ ה**ר"ן** שם. [וצ"ע דהמשיך דבריו דהוה סוגיות מתחלפות. ואולי צ"ל בדבריו א"נ דהוה סוגיות מתחלפות].

6 וב**הג' יעב"ץ** (לעיל ו:) תמה דמ"מ דילמא אישתלאי, או היה שיכור או נטרפה דעתו, או בא לכלל כעס דחכמתו מסתלקת. וכן אמרי' (ב"ב טז:) אין אדם נתפס על שעת צערו.

7 ו**תוס'** (סנהדרין מ:) כת' דהא דבעי גזיהכ להתראה כגון חבר למ"ד צריך התראה. א"נ מיבעי מנ"ל דבעי התראה תוכ"ד.

8 וכ"פ ה**רמב"ם** (ו י) דבכל אופן אינו גולה. אבל כתב הטעם דחזקתו שהוא קרוב למזיד.

9 וציין כעי"ז (שבועות כו:) נשבע על הככר ונצטער עליה, ופי' **תוס'** דרוצה לשכוח ולאכול. (ועד"ז לפ**רש"י** שם).

וגירסת הספרים נפסק אנפסק ל"ק הא באוהב הא בשונא[10]. וצ"ב דבברייתא ראשונה אי' דנפסק חייב, ומפורש דאיירי בשונא. **והרמב"ן** הביא בשם **הר"א אב"ד** דאוהב שנפסק החבל פטור, דהוה אונס. אבל שונא תלינן דהוה ליה למידק ולא דק והוא שוגג גמור ולפיכך גולה. אך **רש"י** דחה וכי י"ל גולה בשונא, ואינו גולה באוהב. **והרמב"ן** הוסיף שאם דעתו שישמט ויהרג זה, או שכיוון כלל לדבר מזיד הוא בזה ובזה, ואם לאו אנוס הוא בזה ובזה.

בעבר הירדן תלת וכו'. **פרש"י** בתמיה, בנחלת ב' שבטים כמו י' שבטים[11]. **והרמב"ן** (עה"ת לה יד) הק'[12] דכל ערי לויים קולטין (ע' בסמוך) ומהם היו ל"ו בארץ כנען, ובעבר הירדן ו' עיירות[13]. והוסיף דאולי בערי המועדה[14] [ערים אלו המיועדים למקלט] ריבה שיהיו בעבר הירדן, כדי שיבדיל משה חציין. ולכבוד משה הוסיפו, אבל היו בכללן במידה ובמנין.

והרמב"ן כת' דע"ד הפשט י"ל עוד דהארץ של עבר הירדן היה גדולה מאוד, ומש"ה ראויה לג' ערי מקלט כמו ארץ כנען. [לפי המרחק, ולא לפי מספר האנשים].

תוד"ה בגלעד שכיחי. לפי שהורגין בלא עדים, והקב"ה מזמין וכו'. **האחרונים** (מהרש"א ועוד) ביארו דאף מי שהרג בשוגג במקום אחר, היה מזדמן לגלעד ליפול על מי שהרג במזיד[15]. **והרמב"ן** כת' דרמאין הן שמראין עצמן כשוגגין[16]. **והמהרש"א** כת' עוד דלר"י בר יהודה (במשנה) אף מזיד גולה בתחילה.

והמהר"ל (גור אריה מסעי לה יד) פי' דכיון דנפישי רוצחים במזיד, עי"ז ממילא אף הטובים שבהם פחות נזהרין שלא יהרוג חבירו בשוגג[17].

דף י.

והא כתיב ועליהם תתנו מ"ב עיר. והוקש כל ערי הלויים להצלת הרוצח. **ובגמ'** (סוטה מח:) איתא דמשחרב ביהמ"ק ראשון בטלו ערי מגרש [**פרש"י** ערי הלויים]. ולכאורה א"כ בבית שני לא הצילו. **והמשך חכמה** (מסעי לה יג) ביאר דהצלתם תליא במה דהוה ערי הלויים. ובבית שני לא ניתנו ללויים[1].

והמנח"ח (תח ה) נסתפק האם דוקא מ"ח ערים אלו קולטות, או אף אם הלויים כבשו עיר במקום אחר קולטת.

שלא לדעת. **פרש"י** שלא לדעת קליטה, שלא היה יודע שהיא קולטת. **והריטב"א** כתב כגון שנכנס ישן ע"ג כתף אחרים, או ע"ג בהמה, או שלא היה יודע שהיא עיר מקלט[2].

והמנח"ח (תקכ ב) כת' דנראה דאם נכנס שלא מדעת אינו קולט, דתליא בדעת בשעת כניסה. ול"מ דאח"כ הוה מדעת. וצ"ע.

והמשך חכמה (מסעי שם) כתב דדוקא לישראל קולטים שלא מדעת, דכתיב (לה יג) 'ערי מקלט תהיינה לכם'. אבל גר תושב אינו קולט אא"כ בא לשם להמלט על נפשו, ומש"ה כתיב (שם טו) 'לבני ישראל ולגר ולתושב בתוכם תהיינה שש הערים האלה למקלט', דוקא היכא דמתכוון למקלט. [ולפ"ז הך סברא דקולט דוקא לדעת ילפי' מקרא 'תהיינה וכו' למקלט', דתלי' בדידיה להיות מקלט. ואילו ו' ערי מקלט ממילא].

גופא ערים הללו אין עושין אותן וכו'. בפשוטו קאי על ו' ערי מקלט [המיוחדים

---

10 ומדברי הבעה"מ משמע דגרס כן, אלא שפי' כדברי רש"י. דהברייתא הב' איירי באוהב וכרבי, והא דקאמר לעולם אינו גולה, כלומר בשנשמט מקתו עד שישמט מחצלו מידו, דהיינו בשמיטת כל המחצל ולא כשישמט המחצל מקתו.

11 והגמ' תי' דבגלעד שכיחי רוצחין. **והרמב"ן** (עה"ת) כת' דצ"ל שהקב"ה צווה כן על שם העתיד. [וע"ד הא דכתיב (דברים לא טז) וקם העם הזה וזנה]. ועוד תי' שאף מעיקרא היה אויר ארץ גלעד מגדלת רוצחים, מאז היתה לגוי.

12 על **פרש"י** (שם), ועל דברי חז"ל (בגמ' כאן).

13 וא"כ היו ט' ערי מקלט בעבר הירדן, ומ"ב באר"י. והרמב"ן כת' דהוה ד' לכל שבט, ורובו של שבט מנשה בארץ כנען.

14 לשון הפסוק (יהושע כ ט). שהעיר נועד לרוצחים.

15 ועוד יש שפי' דמי דבשאר ארצות היו הורגין שוגגין בלא עדים, שלא היו גולים. שלא נזדמן להם רוצח במזיד להתקיים משל הקדמוני. אבל בגלעד היה מזדמן להם.

16 **והרמב"ן** (עה"ת שם) הוסיף דהוצרך להוסיף ערי מקלט, כיון דלא נודע מי מזיד.

17 ועוד פי' דמה שהיו שם הרבה רוצחים הוה מפני שהמקום גורם, שהיה מגדלת רוצחים לרצוח אנשים, וכן היה מוכן לגדל אנשים הורגי שוגג. דהמקום מגדל אנשים שעל ידם יבא שפיכת דם, יש במזיד ויש בשוגג.

1 **והמנח"ח** (תקכ) הביא שיטת **הסמ"ג** (לאוין רעו, ע"פ הגמ' ב"ב קכב.) דלעתיד לבא שבט לוי יטלו חלק בכלל שאר שבטים, א"כ לא יטלו ערי הלויים. ורק ט' ערים קולטות.

2 ויש לדון היכא שיודע שהוא בעיר מקלט, אלא דאינו יודע שהוא חייב גלות.

לרוצחים], וכ"ה סדר הדברים **ברמב"ם** (ח ח). וכ"כ **הערוך השולחן** (חו"מ תכה סב) דנראה דכל הנך דברים אינם נוהגין בערי הלויים[3], ולא כתוב בדרכים מקלט, ולא לסדר דרך. [שהרי ע"כ לא היו משולשות]. אך בעינן שיהיו בינוניות. והגמ' לא החשיבה אלא ההפרש בעיקר קליטתן וישיבתן.

אבל **המשנ"ל** (ח ח) כתב דכל הנך דינים שייכים לכל מ"ב ערי הלויים[4]. וכן מוכח מדברי **רש"י** (ד"ה ואם אין שם מים).

כרכין גדולים[5]. **פרש"י** שהכל נקבצין לשם, ויהא רגל גואל הדם מצוי שם. ועוד פי' **הריטב"א** שמא לא ירגישו שיבא גואל הדם.

והרמב"ם (ח ח) כת' לא עיירות גדולות ולא כרכין גדולים ולא קטנים, אלא עיירות בינוניות. **והמשנ"ל** כת' עפ"ז דקו' הגמ' דקדש היה מבצר, ואף מבצר קטן אין עושין. [דאילו לפרש"י היכן רמיזא שהיתה גדולה].

והגמ' (ערכין לג:) מק' אמאי איצטריך [בברייתא] למעט ערי הלויים מדין בתי ערי חומה, הא לא משכח"ל שיהיו ערי חומה, דהתניא ערים הללו אין עושים כרכים גדולים וכו'. ותי' ל"ק כאן שהוקף ולבסוף ישב, כאן שישב ולבסוף הוקף. **פרש"י** דלאחר שניתן להם בימי יהושע הקיפום[6]. [והך דין שייך הוה בתחילת נתינתם ללוים]. והגמ' דוחה דמ"מ לא יחשב עיר חומה. ומסקנת הגמ' כגון שנפלו מוקפות ללויים, ואף דעומד ליסתר מ"מ בינתיים יש להם דין בתי ערי חומה.

והמשנ"ל (הנ"ל) הק' (לס"ד) האיך רשאין להקיף לאחר שניתן להם, דרש"י פי' הטעם דמתקבצים שם לסחורה, ובעיר פרוצה אין מצוי שיתקבצו, א"כ בכל זמן שייך סברא זו.

הגבר"א פי' הטעם [דאין עושין מוקפות חומה] דילמא יוולד צרעת ברוצח שגלה, ועיירות המוקפות חומה מימות יהושע ב"נ דינו כמחנה ישראל, דמשלחין מהם מצורעין. ורוצח אינו יכול לצאת אפי' לצורך מצוה. אבל הק' דמפורש דמכלל ערי הלויים היו ערים מוקפות חומה. וכתב דאפ"ל דהיה מוקפת חומה כשנפלה ללויים, ושוב סתרו חומותיה.

ואם אין שם מים. **פרש"י** כשנפלו מתחילה. **והריטב"א** כתב דה"ה הפסיק אח"כ. [וצ"ב אמאי לא ניחא לרש"י בזה].

מביאין כהנים ולוים וכו'. **הריטב"א** הביא בשם **ר"מ הלוי** לפי שיש בהם מידת ענווה ורחמנות ולא יהיו שופכי דמים. א"נ אם הוצרכו לב"ד, יהיו ראויין לסמוך.

ולא כלי מצודה. **הריטב"א** ביאר דגזרו כלי מצודה אטו כלי זיין. **ו"מ** אגב שבאין לקנות דברים חשובים יהא רגל גואל הדם מצוי שם[7].

תנא תלמיד שגלה מגלין רבו עמו וכו'. **הריטב"א** פי' אע"ג דיש ישיבה בערי מקלט, שלא מן הכל אדם זוכה ללמוד (עירובין מז:).

שם. שנאמר וחי עביד ליה חיותא. **הרמב"ם** (ז א) ביאר עשה לו כדי שיחיה, וחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין.

ובשר"ת רדב"ז (ב תשעב) כתב דאפשר דמלך ישראל[8] שהרג אינו גולה, כיון דצריך להתלוות עליו כל משרתיו, וכל מרכבתיו להקרא 'וחי'. וכיון דלא אפשר לא מגלינן ליה. **והמנח"ח** (תי כד) תמה דבסוגין איתא דוקא רב או תלמוד. אבל עשיר גדול ל"מ. ועוד תמה דאינו לעיכובא [אלא מצווה לעשות חיותא], והיכא דא"א לגלות הישיבה לא מסתבר שלא יגלו הרב או התלמיד.

מכאן שלא ישנה לתלמיד שאינו הגון. **פרש"י** שמא יביאנו לידי הריגה, ויגלה. אבל **הרמב"ם** (ת"ת ד א) נקטו מהלכות ת"ת ללמד רק לתלמידים הגונים[9].

---

3 וצ"ב אמאי לא חששו לרגל גואל הדם. ועוד ע"כ צריך שיהא בהם מים ומזון וכו', שלא יצטרך לצאת. [ואפשר דלא דרשי' בהו 'וחי', דבעינן חיותא טפי. אלא אזלי' ע"פ סברא לפי הענין].

4 והביא דכן מתבאר מה**גמ'** (ערכין, הו' בסמוך). **והשפ"א** (שם) ביאר מדכתיב ועליהם תתנו וגו', כמו אלו.

5 **ותוס'** (עירובין נו: ד"ה משכחת) כתבו דאינן גדולים כ"כ שיהא בהן ח' אלפים אמה.

6 אמנם **בפי' רגמ"ה** שם נר' להיפך שניתן להם עיר עם חומה, ושברו חומתו [כדי לעשותן עיר מקלט]. [עי"ש המשך הסוגיה שם לפ"ז].

7 וכ"כ **המאירי** דאין עושין לתוכן כלי זכוכית ושאר חפצים שאין מצויין בכל מקום שמא בסבתם תהא רגל גואל הדם מצויה לשם.

8 ממלכי בית דוד, אבל מלך ישראל גזרו דמלך אין דנים אותו (סנהדרין יט.).

9 [וכ"ה תענית ז. וחולין קלג.]. ויל"פ דכוונת הגמ' דנענש בגלות משום שעבר ולימד תלמיד שאינו הגון.

איני והאר"י מנין לדברי תורה שקולטות[10] וכו' ואיבע"א וכו'. **הריטב"א** כת' דסד"א דביהמ"ד קולט, והגואל הדם נהרג עליו. [וצ"ב מש"כ 'סד"א', הא לל"ק בעידנא דעסיק בה קולט. ו**האחרונים** הק' דהפוסקים לא הביאו דין זה דרוצח שיצא מעיר מקלטו, אסור לגואל הדם להורגו כשעוסק בתורה[11]].

כי הא דרב חסדא הוה יתיב וגריס. **הגהש"ס** ציין לגמ' (שבת ל:) דאיתא כעי"ז במעשה דדוד המלך. ועוד ציינו **האחרונים** לגמ' (ב"מ פו.) גבי רבה בר נחמני. וכן בגמ' (מו"ק כח.) גבי ר' חייא. וצ"ב אמאי הוא כאן רק מעשה דרב חסדא. ו**הערול"נ** כתב דרב חסדא לא ידע שהגיע זמנו, וקמ"ל דדברי תורה קולטין שלא מדעת[12], דומיה דו' ערי מקלט. אבל אינך ידעו שהם בסכנה, ונתכוונו בדברי תורה להגן.

אריב"ל מאי דכתי' עומדות היו רגלינו וגו' מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה, שהיו עוסקין בתורה[13]. ה**מהרש"א** (ח"א) ביאר דשייך למה שהובא אח"כ, שהיו אומרים מתי וכו' ויבנה בהמ"ק [שהוא עמוד העבודה]. ובזה השיב הקב"ה דעמוד התורה חשוב יותר, דת"ת כנגד כולם.

דף י:

תכין לך הדרך. ה**רמב"ם** (ח ה, ובסה"מ עשה קפב) פסק דחייבין ב"ד לכוין הדרכים לערי מקלט[1], ולתקנם ולהרחיבן, ומסירין כל מכשול ותקלה. ועושין גשר על כל נהר. ורוחב הדרך לא פחות מל"ב אמות. [וכדאיתא (ב"ב ק:) דדרשי' דרך הדרך].

מרשעים יצא רשע וכו' אחד הרג בשוגג וכו'. ה**אחרונים** (מהרש"א, אוה"ח שמות כא יג ועוד) העירו דלא הוזכר האיך נהרג הנרצח הראשון. [ובברייתא זו הוה שלב שני]. ועוה"ק ה**אחרונים** האיך סגי לו בגלות א' על ב' הריגות.

זה שהרג בשוגג וכו' גולה. **פרש"י** ויגלה ע"כ. [ויקבל עונש הראוי לו]. ו**המהרש"א** (ח"א) הק' דמתחילה הרג בשוגג בלא עדים, ועל מה הוצרך לגלות, דהא גלות לעיר מקלט הוא לינצל מגואל הדם, וכיון דאין עדים האיך יהרגנו גואל הדם. ו**האחרונים** (ערול"נ, כלי חמדה מסעי, או"ש ו יב) חלקו דיש חיוב גלות, אף לולי גואל הדם. והביאו מכמה מקומות דאף היכא דל"ש לינצל מגואל הדם, יש חיוב גלות, משום כפרה. והביאו כן מהא דס"ד (לעיל ב:) דיהא גלות לעדים זוממין.

ו**האו"ש** הביא דמבואר (לעיל ח:) דאפי' ההורג עבד גולה, אף דעבד אין לו חייס וקרובים[2]. ועוד הביא דאי' (לקמן יא:) נגמר דינו ומת, מוליכין את עצמותיו לשם, וע"כ הוה משום כפרה.

ו**המהרש"א** תי' דאפשר דאיירי שהודה [ו**הריטב"א** (ב.) נסתפק האם גולה ע"פ עצמו[3]]. א"נ שיתוודע ע"י קרובים או פסולים. ואם יהרגנו גואל הדם יהא פטור.

זה שהרג במזיד נהרג. **תוס'** (סוטה ח:) הק' דאע"ג דרוצח לאו בר סקילה, ואמרי' (שם) דמי שנתחייב מיתה, נענש בכעין אותו מיתה. הכא הוה מידה כנגד מידה שהרג דרך ירידה[4]. ו**בתוס' שאנץ** (שם עה"ג) תי' דמיירי שנופל ובידו סכין, ומתיז ראשו בסייף. דהוה דין הרג[5].

---

10 בעידנא דעסיק, צ"ב דבגמ' (סוטה כא.) אי' דתורה בעידנא דעסיק מגנא [מפורענות] ומצלא [מיצה"ר] בעידנא דלא עסיק מגנא ולא מצלא.

11 ו**בגמ'** (סנהדרין מט.) איתא דיואב הרג לאבנר מדין גואל הדם דעשאל. ו**פרש"י** שם ששאלו בדברי תורה, והרגו בשעתו.

12 והעירו דיודעים דדברי תורה מגני, אלא דלא ידעו שהם צריכין הגנה. [ומבואר ב**ערול"נ** דכה"ג נחשב שלא מדעת, וו' ערי מקלט מגני, ולא שאר ערי הלויים].

13 ו**בתוספתא** (סוטה יא) איתא מי מעמיד רגלינו במלחמה *בתי דינין* של דוד שיושבין בשערי ירושלים.

1 וע"פ סדר דברי הרמב"ם קאי בו' עיירות. וכ"ד הערוה"ש (הנ"ל). אבל למשנ"ל (הנ"ל) קאי בכל ערי הלויים.

2 וגדר גואל הדם הוא ראוי ליורשו (רמב"ם א ב). אמנם ב**גמ'** (סנהדרין מה:) איתא דאם אין לו גואל הדם ב"ד מעמידין לו גואל הדם, א"כ ההורג עבד יעמידו לו גואל הדם. ו**פרש"י** דקאי ברוצח בשוגג. אבל ה**רמב"ן** (סה"מ, עשין שהוסיף יג) חלק דהתם ברוצח במזיד, שמעמידים להורגו.

3 [וצ"ב כוונת ה**מהרש"א**, דאם הודה יתחייב גלות ע"פ עצמו. ומשמע דאינו גולה עד שהרג שוב. ומ"מ גואל הדם יכול להורגו, וצ"ב. ויל"פ דכוונת המהרש"א דיש לו לירא משום קפידת גואל הדם, שמא יחם לבבו ויהרגנו].

4 בפשוטו מידה כנגד מידה עדיף מסברת דין ד' מיתות [והרבה חשבונות יש בעונשים, ואי"צ להתקיים בצורת עונש ב"ד]. ועיל"פ דהא דאמרי' (לעיל ב:) ק"ו שראוי לסוקל ליסקל, אף דבדיני התורה אינו כן, מ"מ ראוי לו אותו מיתה ומתקיים בכך 'דין ד' מיתות'.

5 ו**התוס' רא"ש** (שם) כתב דע"י שנופל עליו נחנק, ואמרי' דזכות תולה לדונו במיתה קלה.

אמר רב הונא רוצח שגלה וכו' ומצאו גואל הדם והרגו פטור. **פרש"י** בדרך הליכתו. **והב"ח** (עה"ג) ביאר דמש"ה הגואל הדם פטור, אבל אסור[6]. [ודעת המקשן בסוגיין דנהרג עליו]. דאילו היכא דכבר היה בעיר מקלט ואח"כ יצא מותר להורגו, לחד מ"ד (לקמן יב.)[7].

והחזו"א (ליק' כג) דייק דדוקא דרך הליכתו. אבל אם מתעכב במזיד ואינו הולך, דינו כמו יצא מזיד מעיר מקלט[8].

והאחרונים הביאו דמשמע דגואל הדם פטור עליו, אף קודם שעמד לדין [לפסק דין גלות], ולא נתברר שהרג בשוגג בכל תנאי חיוב גלות. וכ"מ **ברמב"ם** (ה י).

והחזו"א (חו"מ יז, וליק' כג) הוכיח כן מהגמ' (סנהדרין מט.) דיואב הרג את אבנר [מדין גואל הדם] אף דלא עמד בדין. וכתב החזו"א דכשבא להרוג קודם גמ"ד דנים אותו כרודף [ומשמרין אותו בעלי אגרופין]. אבל אם הורגו יבררו אח"כ אם מתחייב גלות, ואם מתברר שנתחייב גלות הגואל הדם פטור. (וע' לקמן יב.).

והרמב"ם (סה"מ ל"ת רצב, והחינוך תט) הביא לאו ולא ימות הרוצח עד עמדו לפני העדה למשפט. שהזהירנו מהרוג החוטא קודם הגיעו לבי"ד[9].

והכס"מ (א ה) הביא דעוד תניא בספרי אף בגואל הדם, שלא יהרגנו עד עמדו לפני העדה. **והמשנ"ל** חלק דהך ברייתא דר"א (לקמן יב.) דהגואל הדם אינו רשאי להורגו, עד עמדו לפני העדה. וקי"ל כרב הונא[10], ודלא כר"א. ולכאורה מבואר דהכס"מ נקט דאף רב הונא דרשי' כן לענין לכתחילה, דהגואל הדם אינו רשאי להורגו [אף דפטור עליו].

והמנח"ח (תט ו) כת' דאדם אחר שהרגו נהרג עליו (וכדאי' לעיל ה.). אבל הגואל הדם פטור עליו [וכרב הונא דסוגיין[11]]. אלא שעובר בלאו זה[12].

והקצות (ב א) הביא דה**תומים** (שם) כתב דאין רשות לגואל הדם להורגו עד שיעמוד בדין. **והקצות** חלק דבקרוב לפשיעה מותר להורגו [וכמ"ש ה**רמב"ם** רפ"ו], **ואי"צ** גמ"ד. ואף דהיכא דראוי להעמידו בדין, מחוייב להעמיד בדין, אבל היכא דהרג קרוב למזיד רשאי להורגו[13] [ומש"ה מחוייב לישב ולשמר עצמו וכמ"ש הרמב"ם]. **והישועות יעקב** (שם, וכן האריך בשיע' הרש"ר סי' ד) חלק דכוונת הרמב"ם דפטור עליו, אבל אסור להורגו[14]. [וע' בסמוך מש"כ הריטב"א].

ומ"מ הקצות דן דאפשר דאינו נוהג בזה"ז, דבעי עכ"פ קבלת עדות לברר אמיתית הדבר, ואנן הדיוטות אנן ואינן רשאין לקבל עדות נפשות. והקצות הביא ד**ברמב"ם** (ו ה) מבואר דאף עדות מיוחדת [לפי' ה**כס"מ**] וכן הוכחשו בבדיקות גואל הדם רשאי להורגו [ואף דאינו עדות לענין נפשות], א"כ אפשר דיהני אף קבלת עדות בזה"ז לענין זה. [ומשמע בדברי הקצות דבלא קבלת עדות פשיטא דאסור להורגו, ומשמע דלא רק דהוה דין על בי"ד למונעו[15]].

---

6 **והדברי יחזקאל** (כג ח) כתב דהוה פטור בלבד, וכעין אונס משום דיחם לבבו.

7 אבל **המאירי** (לקמן יא:) דימה בדרך לעיר מקלט להיכא דיצא מעיר מקלט, עי' לקמן.

8 אבל מדברי הב"ח משמע דדוקא היכא דכבר נכנס ויצא. אבל כשהוא בדרך אין חילוק האם מתעכב.

9 **והרמב"ם** (רוצח א ה) פסק דהרוצח שהרג בזדון העדים או הרואים אותו אין ממיתין אותו, עד שיבא לביד וידינוהו למיתה. והוא הדין לכל מחוייבי מיתת בי"ד אין ממיתין אותן עד שיגמר דינם בבי"ד.

10 ולכאורה מבואר מדבריו דהך לאו לא קאי כלל על הגואל הדם, דהוה פרשה מחודשת בתורה דלא תלי בבי"ד. [ועוד יש שפי' דהגואל הדם הורג משום יחם לבבו, והתורה לא אסרה עליו נקימה זו].

11 אבל **החזו"א** נסתפק דשמא אף רוצח שקיבל התראה, דינו מסור ליהרג בבי"ד. ואסור לגואל הדם להורגו עד עמדו לדין, ונהרג עליו. ורב הונא קאי דוקא היכא דליכא דין מיתת בי"ד.

12 ויל"ד האם לאו זה נאמר דוקא באופן שיוכלו להורגו בבי"ד, וכגון בעדים והתראה. [אבל היכא דליכא עדים והתראה, שאין דינו מסור לבי"ד הגואל הדם רשאי להורגו]. או דהוה לאו כללי, דחיובי מיתה הוה דוקא דרך גמר דין בבי"ד.

13 ועפ"ז דין גואל הדם נוהג אף בזה"ז [בזמן שיש רשות מהמלכות]. וכן מבואר ב**נמוקי הר"מ מרזבורג** (הו' בכנה"ג או"ח שו הג' ב"י, ובמג"א שם).

14 ובכל קרוב למזיד לא מצאנו דהגואל הדם רשאי להורגו, אלא דפטור עליו. [וצ"ב מש"כ ה**רמב"ם** (ו ה) שהרוצח ישב וישמור עצמו מגואל הדם, הא אסור לגואל הדם להורגו, ובי"ד מפרישין אותו. וי"ל דמ"מ קים להו לחז"ל דמצוי שהגואל הדם ינקום נקמתו].

15 ועפ"ז אף הקצות ס"ל דבלא עמידה בבי"ד א"א להורגו, אלא דנח' האם הוה מדין, או מהל' עדות. [וצ"ב היכא דהגואל הדם ראה בעצמו אמאי לא יהרגנו].

תנן מוסרין לו ב' ת"ח וכו' מאי לאו דמתרה ביה[16], לא כדתניא וכו'. ה**חזו"א** (ליק' כג) דייק דאין רשאין להצילו בכח בע"כ של גואל הדם, אלא מבקשין ממנו. דאל"כ מן הראוי לשלוח בעלי אגרופין שיעכבו אותו[17]. וה**אחרונים** (שיע' רש"ר, אבי עזרי) חלקו דודאי אסור לגואל הדם הורגו, וצריך למונעו בכח.

הרבה שליחות עושה וכו'. **פרש"י** דהדברים מתקבלים יותר ע"י שליח. ה**ריטב"א** כתב דלפ"ז ר"מ חולק את"ק, [דאי"צ ת"ח שידברו עבורו], ולפ"ז לא גרסי' במשנה 'אף' מדבר ע"פ עצמו. [וכ"מ ב**פיה"מ** לרמב"ם]. ועוד הביא ה**ריטב"א** בשם **רבו** בעי' הך דרשא להרבה דרשות (לקמן יב:), ונקטו דרך מליצה.

בתחילה א' שוגג וא' מזיד וכו'. ה**ריטב"א** כתב דהיינו קרוב למזיד או בלא התראה. דאי מזיד גמור חובשין אותו (כדאיתא סנהדרין עח:). ועפ"ז כת' ה**ריטב"א** דבסיפא איתא אם נתחייב הריגה הרגוהו, היינו התירוהו לגואל הדם. ומבואר להדיא בדברי הריטב"א דבקרוב למזיד מותר לגואל הדם להרוג [וכדעת הקצות הנ"ל], ולא רק שפטור עליו.

א"ר אלעזר עיר שרובה[18] רוצחין אינה קולטת. ה**מנח"ח** (תי טו) כתב דנכלל בזה מי שגלה לכאן, ולא רק רוב תושבי העיר[19]. וכתב דאף רוצחין דנתכפרו ע"י מיתת הכהן מצטרפין לחשבון.

אינה קולטת. ה**מנח"ח** נסתפק אם בשעה שבא לשם לא היו רוב רוצחין [וכן כשהיו בי"ד, ע' בסמוך], ואח"כ נשתנה, האם בטל המקלט וצריך לברוח לעיר מקלט אחר. וכתב דנראה דעיקר הקפידא בקרא דיהושע בתחילת הגלות.

ועוד נסתפק ה**מנח"ח** היכא דקודם שהגיע היה מחצה ע"מ, ובצירוף הרוצח הזה נהיה רוב, האם עכ"פ הציל אותו[20].

איתמר עיר שאין בה זקנים וכו' אינה קולטת. וכן נח' אי נעשה בה בן סורר ומורה ואי מביאה עגלה ערופה. ה**ריטב"א** כתב דהנך ג' דינים תליין בהדדי. ה**כנה"ג** ו**משנ"ל** (רוצח ט ד, ממרים ז ז) תמהו דה**רמב"ם** הביא כן רק בערי מקלט, ואילו גבי עגלה ערופה ובן סורר השמיט.

שאין בה זקנים. ה**מנח"ח** (תי טז) כת' דאינו מבואר כמה זקנים צריך, ג' או כ"ג[21]. אבל הביא ד**תוס'** (סנהדרין יד.) מבואר דבעי זקני בי"ד, ולא זקני השוק.

וה**ערוה"ש** (חו"מ תכה נו) ביאר דהזקנים צריכין להשגיח עליהם בעין חמלה ולבלי יפגעו בו גואלי הדם. ותלוי בזקנים שיש להם נשיאות פנים ויודעים איך להתנהג.

תוד"ה חד. אבל הכא מיירי שאין שם בי"ד בכל העיירות הסמוכות. ולא נתפרש בתוס' מהו השיעור סמיכות [וב**הג' מיימוני** (ט ב) הביא בשם **ריצב"א** דהתם איירי כשעומדות כחצובה, בב' יש בי"ד]. אמנם ה**אחרונים** הביאו דבגמ' (ב"ב כג:) מבואר דאזלי' בתר רוב, ודוקא ביושבת בין ההרים אזלינן בתר רוב. וה**אחרונים** האריכו בזה, ואכמ"ל.

דף יא.

מפני שהן של תורה. ודברי תורה חמור יותר. ועוד ביאר ה**מהרצ"ח** דכוונת הגמ' דהלשונות בנביאים שאני, ולא מצאנו הלשון ויאמר ה' אל ישעיה וכדו', אלא הכא דהוה חזרת דיני התורה נקט לשון התורה.

---

16 ו**תוס'** (סוטה ז.) הביאו מכאן דצריך ת"ח להתרות. והחזו"א כת' דלפי מ"ד זה נח' ר' מאיר ורבנן אי בעי התראה ע"י העדים (בפלוגתא דר' יוסי ורבנן במשנה לעיל ו:).

17 וילה"ק לדעת המקשן, דנהרג עליו א"כ ודאי צריכין למנועו. וי"ל דלהך מ"ד קמ"ל ת"ח דידעי להתרות.

18 לשון ה**רמב"ם** (ז ו) רובו רצחנים. וה**ראב"ד** השיג שיש בה רוב רוצחים. וצ"ב במה פליג, וה**כס"מ** כתב דנזדמן לראב"ד ספר מוטעה מדברי הרמב"ם דגרס 'שיש בה' רוצחים. אבל ה**צפנת פענח** נקט דנח' היכא דבלעדיו הוה מע"מ.

19 [ע' ב"ב ח. דבני העיר נקבע בי"ב חודש,ויושבי העיר בל' יום. והנך רוצחים בסתמא היו שם יותר מזה. ואפשר דהוה בע"כ וס"ד דל"מ].

20 וה**צפנת פענח** כתב לפרש דבזה נח' הרמב"ם והראב"ד (הנ"ל).

21 וציין דה**רמב"ם** (ט ד) גבי עגלה ערופה הביא [את הגמ' סוטה מד: אין מודדין אלא מעיר שיש בה בי"ד], דבעי בי"ד כ"ג.

ור' נחמיה אמר ח' פסוקים שבתורה. וכ"ה בגמ' (ב"ב טו.) דדעת ר"י ואיתימא ר' נחמיה דיהושע כתב ח' פסוקים שבתורה. ור"ש חלק דמשה רע"ה כתבם בדמע.

מה תפילין הללמ"ס לתופרן בגידין, ואידך כי איתקש למותר בפיך, להלכותיו לא איתקש. ה**אחרונים** הק' דאין היקש למחצה. ובס' **גופי הלכות** (א א יג) כת' דכוונת הגמ' דלא ילפי' היקש מהלכה למשה מסיני. וע"ד הא דאי' (פסחים פא: וכ"מ) דאין למדין ק"ו מהלכה, ופ**רש"י** (שבת קלב.) דלא ניתנה תורה שבעל פה לידרש בי"ג מידות. ומבואר דבכל י"ג מידות לא ילפי' מהלכה למשה מסיני[1]. וביאר דאידך מ"ד ס"ל דכיון דיש היקש מיותר, ע"כ ניתן לדרוש הך היקש לענין הלכה. ומ"ד דלא ילפי' סבר דאיצטריך להלכותיו, ואינו מיותר[2].

וה**צל"ח** (פסחים פא:) כת' [להיפך] דלא ילפי' גז"ש מהלכה, אבל היכא דהך גז"ש ילפי' לשאר מילי [הכתובים בקרא], עי"ז מהני הך היקש אף לענין מה שנלמד מהלכה. וה**אחרונים** דנו עפ"ז ה"נ ילפי' היקש למותר בפיך, ועי"ז ילפי' אף להלכה דלתופרן בגידין.

חזינן להו לתפילין [כ"ה לפנינו] דתפירי פשתן. ה**ריטב"א** גרס 'ספרי' [ועוד הביא גירסא 'תילי', דהוה נמי ספר[3]], דבס"ת פליגי, ובתפילין כו"ע בעי. וה**אחרונים** נתקשו לגירסא דידן, וכי ר' חייא הניח תפילין שלא כדין [ואם נימא דהוה רק למצווה ולא לעיכובא ניחא, אבל ה**רמב"ם** פסק דמעכב]. וה**פור"י** כתב לא היה מניחן, אלא להורות שאם לא יזדמן אלא כאלו, יניחום. וב**הג' יעב"ץ** כתב דהוה שעה"ד.

וה**חזר"א** (או"ח יא י ובמכתב) כתב דכיון ר' חייא ובית דינו קבעו הלכה דכשר היה הדין כן, וכשאמרו בגמ' ולית הילכתא חוזר ליפסל.

כהן גדול משוח, כה"ג שעבר

משוח בשמן המשחה. **פרש"י** עד יאשיהו, ומרובה בגדים משנגנז השמן. וה**ראשונים** (תוס' שאנץ, רמב"ן, ריטב"א, תוס' נזיר מז, תוס' רא"ש הוריות יג., וכה"ק המהרש"ל) הק' דלפ"ז היכי משכחת משוח ומרובה בגדים בזמן א', שהרי עד יאשיהו היו מושחין אותם. ובגמ' (נזיר מז.) משמע דמשכחת שיהיו בזמן א'.

ו**תוס'** (נזיר מז.) תי' כגון דהכה"ג גלה, ובינתיים נגנז שמן המשחה, ומש"ה מינו השני בריבוי בגדים. וה**ריטב"א** כתב דאיירי אף בזמן שמן המשחה[4], והיכא דהכה"ג נפסל אין מושחין את השני, דאין מושחין ב' כה"ג בדור א'[5].

וה**תוס' הרא"ש** (הוריות יג.) הביא **י"מ** דאירע קרי לכה"ג ומינו אחר תחתיו, אבל הק' דכיון דנטהר הכה"ג, השני אינו עובד [משום איבה, ע' בסמוך], והו"ל מרובה בגדים שעבר[6]. [7] והביא בשם **ר' משה מאיברא** דאיירי שהכה"ג נשבה, וכיון דהשני שימש ימים רבים מסתמא אין מעבירין אותו אף כששב[8]. ושניהם משמשים ככה"ג, דל"ש איבה בכעי"ז.

ואחד שעבר ממשיחתו. ה**רש"ש** העיר דבפשוטו היינו משוח בשמן המשחה שעבר, ומ"מ ה"ה מרובה בגדים שעבר (וכ"פ ה**רמב"ם**). [וכת' דנקטו ממשיחתו אגב המשנה בהוריות יא:]. ועוד כת' דהלשון 'ממשיחתו', היינו מגדולתו. וקאי אתרוייהו.

שם. שעבר. **פרש"י** דנתמנה במקום כה"ג, וכשחזר כה"ג עבר זה ממשיחתו. ובמשנה (הוריות יא:) מבואר דכה"ג שעבר יש עליו כל דיני כה"ג[9], וכשר לעבודת יוה"כ ומצווה על

---

1 אבל ה**אחרונים** הביאו דמדברי התוס' (בכ"מ) מבואר דילפי' גז"ש מהלכה [ואכמ"ל].

2 וה**ערול"נ** כת' דנח' הנך תנאים האם ילפי' היקש מהלכה [עי"ש מה שהביא].

3 וכ"מ ב**תוס' שאנץ**, אלא דהלשון משובש.

4 וה**מהרש"א** (יא:) כת' דאף קודם יאשיהו אם עבד בריבוי בגדים בלא משיחה נתקדש. וה**רמ"ע מפאנו** (קב) תי' דמינו אותו ביוה"כ, דאין משיחתו בשמן המשחה דוחה שבת ויו"ט. [וכ"ה ברמב"ן עה"ת. אבל ב**תוס' הרא"ש** (יומא יב.) מבואר דביוה"כ מושחין בשמן המשחה].

5 וכ"ה ב**תורת כהנים** (צו ג ד) דאין מושחין ב' כהנים גדולים כא'. [וכן נקט ה**באר שבע** (הוריות שם) דבדור א' אין ב' משוחין]. אמנם יל"פ כוונת התור"כ דבבת א' אין מושחין [משום חבילות חבילות].
[ועויל"פ דכוונת הריטב"א מסברא, דאין מושחין אלא כדי שיהא כהן מיוחד שבדורו. אבל משום עבודת יוה"כ לחוד אין מושחין].
אבל ה**ערול"נ** הביא דמדברי כמה ראשונים מבואר דמושחין ב' כה"ג בדור א'.

6 ו**תוס'** (נזיר שם) העמיד דאיירי ביוה"כ עצמה, דעדיין לא עבר. [ועי"ש עוד אופנים].

7 ועוה"ק דהו"ל למימר דמשוח עדיף, דמרובה שעבר לא חזי לעבודה [כדאיתא בגמ' שם לענין משוח מלחמה. ויל"ע דהכא מדאורייתא חזי].

8 וכ"כ **תוס'** (נזיר מז.) דראשון אינו חוזר לעבודתו, שהרי שימש זה כמה שנים. [ויל"ע דלקמן יג. מבואר דחוזר לשררה, אף ששימש אחר כמה שנים].

9 מלבד פר יוה"כ ועשירית האיפה.

בתולה ואסור בטומאת קרובים, ומחזיר את הרוצח. ובגמ' (שם יב:) דרשי' 'והוא' דאפי' עבר מחמת מום, או שנצטרע, דאסור באלמנה.

ודעת ר' מאיר (שם יב:) דכה"ג שעבר [שנתמנה תחת כה"ג, והכה"ג חזר] משמש בח' בגדים כדין כה"ג. ור' יוסי פליג דאסור בעבודה. דאינו יכול משמש בח' בגדים משום איבה דכה"ג[10]. ולא בד' בגדים, דמעלין בקודש ואין מורידין.

ותוס' (יומא יב:) הק' דמשמע דמדאורייתא הוה כהן גדול [לולי סברת איבה], א"כ אינו יכול לעבוד ככהן הדיוט, ואמאי בעי לסברת מעלין בקודש. ותי' דכה"ג מתמנה בפה ומסתלק בפה (כדאי' בירושלמי), ותלוי במלך ובאחיו הכהנים. ומבואר בתוס' דמהני סילוק המלך לענין שיעבוד בד' בגדים, אלא דיש סברא דלא מסלקין אותו משום דמעלין בקודש ואין מורידין. אבל **הגבו"א** (שם) חלק דמבואר במשנה (הוריות יא:) דמשוח שעבר כל קדושתו עליו[11]. ואפי' היכא דאינו ראוי כלל לעבודה[12]. ומש"ה פי' דהסברא מעלין בקודש ואין מורידין הוה מדאו'.

והביאו בשם **הגר"ח** (בספר יהגה אריה הוריות יא:) לחלק דיש ב' דיני בכה"ג, דין משיחה [שחל ע"י שמן המשחה או ריבוי בגדים], ודין מינוי. ואף דיש כח למלך לבטל דין המינוי, מ"מ יש עליו גדרי משיחה [ולא גרע ממשוח מלחמה]. ומש"כ תוס' דהמלך יכול לסלק ממנו דין כהונה, היינו לענין שישמש בד' בגדים[13]. אבל אסור באלמנה וטומאת קרובים, ומחזיר את הרוצח[14].

<u>מחזירין את הרוצח</u>[15]. **פרש"י** במיתתו, כדכתיב (בג' פסוקים הו' בגמ') דהרוצח יושב עד מות כה"ג. וכן אי' בכ"מ (יומא עג.) דכה"ג מחזיר את הרוצח, ופרש"י במיתתו. אבל **התורי"ד** (יומא שם) כת' דהלשון מחזיר את הרוצח משמע בחייו, דבתחילה א' שוגג וא' מזיד מקדימין לערי מקלט (כר' יוסי בר"י במשנה ט:), ובי"ד שולחין ומביאין אותו משם, ומי שנתחייב גלות מחזירין אותו למקומו. והיינו שהכה"ג מחזיר את הרוצח לעיר מקלט. והאחרונים תמהו דודאי חוזר לעיר מקלט אף בלא כה"ג.

<u>מנה"מ וכו'</u>. דילפי' ג' פעמים, וא' למשוח שעבר[16]. אבל **הרמב"ם** (ז ט) כתב דחוזר על *אדבעתן* [ומנה משוח שעבר, ומרובה בגדים שעבר בתרתי]. וצ"ב דבסוגיין הו' ג' פסוקים.

<u>שהיה להם לבקש רחמים על דורן וכו'</u>. **פרש"י** דמש"ה לא הוה בחינם[17]. **ותרגום יונתן** (לה כה) כתב שישב עד מות כה"ג, משום דלא צלי ביום הכיפורים בקודש הקדשים[18] עבור העם שלא יתקלו בג' עבירות, ע"ז גילוי עריות ושפיכת דם נקי. והיה בידו לבטל אותם בתפילתו, ולא התפלל מש"ה נקנס למות בשנה זו[19].

---

10 ומ"מ אם שימש בח' בגדים כשר, כדתנן דעבודת יוה"כ כשירה בו.

11 ועוד הביא **הגר"ח** דבמשנה (נזיר מז.) איתא דכה"ג קדושתו קדושת עולם. [וא"כ ל"מ סילוק ע"י מלך להפקיע קדושתו].

12 [ובדעת תוס' צ"ל דעבר מחמת מום או צרעת, ומינו אחר תחתיו, מ"מ לא ראו צורך להפקיע ממנו שם כה"ג. מ"מ אילו רצה המלך היה מפקיע ממנו שם כה"ג. לולי סברת מעלין בקודש].

13 **וביהגה האריה** הביא דהק' **לגרי"ז** דבמשנה הוריות איתא אף דמביא פר הבא על כל המצוות, ועבודת יוה"כ כשירה בו. ואילו נסתלק כהונתו ע"י מלך ומשמש בד' בגדים האיך יהני כה"ג. [וע"כ דהמשנה קאי בתר סברת מעלין בקודש דלא סילקו כהונתו כלל].

14 אמנם בתוס' מבואר דמשום מעלין בקודש לא הפקיעו ממנו משיחתו כלל. ועדיין ראוי לעבודה בשמונה, אלא משום איסור איבה.

15 **והרמב"ם** במורה נבוכים (ג מ) ביאר הטעם דהרוצח בשגגה גולה הוא להשקיט נפש גואל הדם עד שלא יראה מי שבא התקלה הזאת על ידו. ויבאר דתלה חזרתו במות האיש אשר הוא הנכבד שבבני אדם והאהוב לכל ישראל, שבזה תנוח דעת הגואל אשר נהרג קרובו. שזה ענין טבעי לאדם כל מי שתקרהו צרה, כשתבא ג"כ לזולתו כיוצא בה או גדולה ממנה ימצא נחמה בזה על מקרהו, ואין במקרה מות בני אדם אצלנו יותר גדול ממיתת כהן גדול.

16 ויל"ע דכל כה"ג שחלה והוה גוסס קודם שמת, וכי הוה בכלל הריבוי דאף משוח לשעבר מחזיר את הרוצח. [ואפשר דכל זמן שלא מינו כה"ג אחר לא נחשב 'עבר']. וי"ל דמ"מ הכה"ג שהיה כשר מעיקרא מת [אף דהוה בב' שלבים], ואילו הכא איירי דבשעת גמ"ד כבר עבר ממשיחתו, קמ"ל דאפי' הכי נחשב כהן בימים ההם להחזיר רוצח זה.

17 אמנם עיקר דין גלות תלי במיתת הכהן מבואר בספרי דהכהן מכפר ומרבה שלום בעולם, ורוצח מרבה חטא, ואין ראוי שיהיו יחד.

18 ומשמע דתלי רק בתפילה בקדש הקדשים. [ו**במסילת ישרים** (ספי"ט) הביא מסוגיין דחובה מוטלת על חסידים לבקש ולהשתדל על בני דורם, ודורשין ומשתדלין לטובת צאנו של הקב"ה, ועומדים תמיד בפרץ להתפלל עליהם ולבטל הגזירות הקשות ולפתוח עליהם שערי הברכה].

19 ומשמע דנגזר שהכה"ג ימות בשנה זו שיש רוצח, וצ"ע. ודוחק דקאי אלעיל כיון דמחמתו נגזר שימות

אמר ר"י אמר רב קללת חכם אפי' בחנם היא באה וכו'. **פרש"י** דקללה זו בחינם, דלא קללו אלא אם אינו אומר[20]. וצ"ב דא"כ אמאי הוה בכלל הקללה כלל. **והרמב"ן** פי' דהכא הוה בתנאי, ועל חינם הוה טפי מתנאי.

והרמב"ן וריטב"א כת' דדוד קלל לכל מי שלא אמר מיד, ודוד נצטער בינתיים. ונחשב על חינם דאחיתופל דעדיין לא ידע, ורק אח"כ נשא ק"ו. **והריטב"א** (סוכה נג) ביאר דנחשב חינם, כיון דאמר לבסוף, ואפי' הכי חל עליו כיון דנצטער.

והריטב"א סיים דקללת חינם לא תבא, אפי' של ת"ח [אלא דהכא נצטער קצת]. אבל **המאירי** כתב דהמ"ל לעיל דשמא יהא רוצח ת"ח, וקללת ת"ח אפי' בחינם באה.

מהו לכתוב שם אחספא. **פרש"י** פן ימחקהו המים, ועובר משום ואבדתם את שמם. **האחרונים** הק' דפשיטא דאין לך דבר שעומד בפני פיקו"נ. **והערול"נ** (סוכה נג) כתב דדוד נסתפק דמחיקת השם הוה בכלל חילול השם, ויהרג ואל יעבור (כדאי' סנהדרין עד.)[21]. ועוד דנו **האחרונים** דתלי בנידון האם רפואה סגולית דוחה שבת [ונח' בזה הראשונים, וע' היטב יומא פג.].

ועוה"ק **האחרונים** דהו"ל גרם מחיקה, ובגמ' (שבת קכ:) מבואר דגרם מחיקה מותר, ומש"ה מי שכתוב השם על בשרו מותר לטבול במקוה[22].

ומה לעשות שלום וכו' אמרה התורה שמי שנכתב בקדושה ימחק וכו'. וילפי' דאיסור מחיקת השם נדחה משום פיקו"נ. אבל **בשו"ת הרמ"א** (ק י) כת' דילפי' דמחיקה לצורך הצלה ותיקון לא נחשב מחיקה.

רש"י ד"ה נשא אחיתופל. יודע היה מנעוריו וכו' וחפר היסודות ברשותו. **והמהרש"א** (ח"א סוכה שם) כתב דמעיקרא סבר דוד לבנות ביהמ"ק בעין עיטם (כדאיתא זבחים נד:), ומש"ה היה צריך לכרות שיתין [בעין עיטם], ובזה איירי הכא. ולא ידע דהשיתין החלולין מששת ימי מקומן בגורן ארונה היבוסי, ורק אח"כ קנה גורן ארונה היבוסי.

דף יא:

נידוי על תנאי צריך הפרה. **השו"ת הרשב"א** (ד רעד) פי' דהנידוי [וחרם] הוה עונש שחל על גופו, ואף כשעשה תנאי, חל עליו הנידוי עד שיעשה מעשה זו. ולא דמי לנדר ושבועה דמהני תנאי, שאינם דבר של עונש אלא שחייב עצמו בשבועה לעשות כן. **והאחרונים** ביארו דעצם הנידוי [ועד"ז (בע"א) לענין קללה] הוה מציאות העונש, אף דעשה בו תנאי. דתנאי מילתא אחריתי[1].

שם. נידוי על תנאי. **ר"ח** כת' אפי' מעצמו. [משמע דגרס כן, וכ"כ הריטב"א]. וכ"ה **ברי"ף** (מו"ק ט. בדה"ס). דילפי' מיהודה אף שנידה את עצמו.

כל אותן מ' שנים, היו עצמותיו מגולגלין בארון וכו'. **והראשונים** הק' אמאי לא נשאל על נדרו. **ורבינו ירוחם** (הו' בב"י שם) הוסיף להק' ואמאי לא התירו יעקב או משה, עד שהתפלל עליו[2]. **ובשו"ת הרשב"א** (ג שכו) כתב דיהודה היה סבור דאי"צ הפרה כיון דהוה על תנאי, ומש"ה לא נשאל על נדרו[3]. אבל **רבינו פרץ** (הו' במרדכי ב"מ שנד, הו' בב"י יו"ד רכח מה, וכן בשו"ע שלד לב) **הביא מכאן דהמנדה עצמו בעוה"ז ובעוה"ב אין לו הפרה.** והמרדכי הביא **י"מ** דהטעם דעדיין לא חל הנדר, וקי"ל (נדרים צ.) דחכם אינו מתיר אא"כ חל הנדר[4]. **והמרדכי** פי' הטעם דנידוי של לעתיד לבא הוה כתולה התירו בהקב"ה[5] ומש"ה היו עצמותיו מגולגלין עד שהתירו רחמנא.

תוד"ה אפילו. שלא היה בידו לקיים וכו' אבל במה שבידו, ואנו יודעים שלא היה בדעתו לעשות, לא חל[6]. **והאחרונים** ביארו דהוה כאילו אמר דיחול הנידוי כשיעבור [ומעשה לאחר ל' לא תלי בגדרי תנאים].

אבל **הריטב"א** הביא (בשם מורו, וכ"ה בס' האשכול) דהטעם בסוגיין משום דיהודה לא קיים תנאו ממש

הנרצח בשנה זו, מש"ה נענש.

20 **והרמב"ן** הביא בשם **רש"י** דהוה בחינם כיון שלא היה לו לקללו [ומשמע דגרס כן ברש"י].

21 **ובס' ברכת אברהם** דייק דלא הכריעו דאינו חילול השם, אלא דלעשות שלום לא נחשב מחיקה. וצ"ע.

22 **וברשב"א** (שבת שם) מבואר דדוקא היכא דלא הוה ודאי שימחק נחשב גרם מחיקה. אבל אף בסוגיין פרש"י פן ימחקוהו המים. ויש שפי' דדוד לא ידע האם ימחק, ושמא הוה מחיקת השם ודאי. [וכגדר ספק פסיק רישא לשעבר]. וע"ע אבנ"נ (יו"ד שע) ואגר"מ (או"ח א ו).

1 ובפשוטו הטעם דלא נתחדש פרשת תנאים לשבור נידוי וקללה. אבל משמע ברשב"א דמהני משום מקצת העונש, אלא דמ"מ העונש עומד עליו. ובעי הפרה לאידך מקצת.

2 [ומבואר דמהני התרת חכם לנידוי אף אחרי שמת המנודה. וכן מצאנו סנהדרין סח. הותר הנדר].

3 [אמנם עדיין קשה קו' רבינו ירוחם, דהו"ל למשה להתיר, וא"צ לתפילה].

4 **והמרדכי** הק' דכשנידה עצמו בעולה"ז ובעוה"ב, חל חלק הנדר מעכשיו. ויש לו הפרה.

5 **והגר"א** (רכח קיג) ביאר דהוה כנודר ע"ד המקום דאין לו הפרה כדמוכח [שבועות כט., ונדרים כה., ע' **תוס'** גיטין לה:].

6 אבל משמע דאילו מעיקרא נתכוון לעבור, חל הנידוי מעיקרא [אף אם אח"כ חזר בו. וצ"ע].

להביאו לאביו[7]. [אבל נחשב על תנאי, שהרי נתקיים ענין התנאי[8]].

במיתת כולן. בפשוטו ספק הגמ' דאינו חוזר אא"כ יהיו ג' כה"ג, ולר' יהודה בעי אף משוח מלחמה. ו**האחרונים** הק' דא"כ לא משכחת חזרת רוצח משנגנז שמן המשחה. ועוד דאין כה"ג שעבר בכל דור.

ו**הגבו"א** כת' דכוונת הגמ' במקום דיש שאר כה"ג[9], האם חוזר במיתת הא'. אבל במקום דליכא, פשיטא דחוזר. ו**המנח"ח** (תי כא) כת' דאפשר דספק הגמ' דהכה"ג עיקר והשאר כסניפין. ואם ישנם, מעכבין. ואם אין, חוזר בכה"ג לחוד. [אבל 'עבר' לחוד אינו מחזיר]. (וע"ע בסמוך).

ת"ש ואם איתא ליהדר בדהנך. [והגמ' נקטה דיש שאר כה"ג]. אי אמרת בשלמא דאינו חוזר אלא במיתת כולן, אף דליכא כה"ג אינו חוזר. ה**ערול"נ** (ועוד אחרונים) הק' מכאן למש"כ הגבו"א דבדליכא שאר כה"ג ודאי חוזר במיתת א' מהן, א"כ מהו פשיטת הגמ'. ויש שפי' דכוונת הגמ' להביא מכה"ג שהרג או הורג כה"ג (וע' בסמוך).

שם. ה**רמב"ם** (ז ט) פסק דחוזר בכל א' מהם. ו**המשנ"ל** (שם י) הק' דלכאורה הוה ספק כפרה, ולא יצא עד שודאי יתכפר[10]. וכת' דאולי הוה ספק נפשות. דאם נימא דלא יצא אלא בכולן א"כ הותר דמו. [וצ"ב דמספק הול"ל דאסור לו לצאת, ואם יצא אסור לגואל הדם להורגו[11]]. ו**בשיע' ר' שמואל** ביאר דגדר ספק נפשות להקל הוה בתורת ודאי, וכיון דנפסק דאסור להורגו [מחמת הספק], הגואל הדם מתחייב עליו[12]. [אבל ה**מנח"ח** (תי) נקט דבמקום שיש ספק, הגואל הדם אינו נהרג עליו. ע' לקמן יב:].

ועד"ז דנו האחרונים בכמה אופנים האם חוזר מספק. וה**דבר"י** (ע' בסמוך) הביא דיש חיוב גלות מספק.

אבל ה**מאירי** כתב דאיפשיטא דבמיתת כל א'. [וצ"ב מהיכן הופשט כן].

נגמ"ד בלא כה"ג[13]. **פרש"י** שלא מינו כה"ג אחר תחתיו עד שנגמר הדין. אבל אילו מינו כה"ג אחר מהני (וכדאיתא בגמ'). ועוד הביא ה**ריטב"א** (בסמוך) **י"מ** דבעינן כה"ג מכפר בשעת רציחה ובשעת גמ"ד. וכל הורג בין כהן לכהן אינו יוצא לעולם. [וברישא היה כה"ג בשעת רציחה ומת, ומצטרף כה"ג שבשעת גמ"ד. ויוצא במיתת שניהם יחד].

וההורג כה"ג, וכה"ג שהרג. **פרש"י** (סנהדרין יח:) כיון דאין כה"ג במקדש, במיתת מי ישוב. וכ"כ **תוס'** (שם, ותוס' יומא בתי' הב') כגון שלא מינו כה"ג אחר, וליכא משוח לשעבר וליכא משוח מלחמה [לר' יהודה]. וכ"כ ה**רמב"ם** (ז ט) ולא היה כהן אחר. וה**מאירי** הק' לפ"ז מאי איריא הורג כהן גדול, אף בהורג אחר שמת כה"ג, אם אין כה"ג בשעה שנגמ"ד. ותי' סד"א שהיא פטור מגלות הואיל והכה"ג ראהו בשעה שהרגו[14]. וקמ"ל דמ"מ חייב גלות.

אבל ה**ריטב"א** כתב דהנכון דגזיה"כ דהיכא דיש שייכות בהריגה זו לכה"ג לא נתנה תורה כפרה. [וכ"כ ה**ר"י מלוניל**, וכ"ה מסקנת ה**מאירי**]. והריטב"א כת' דאפשר דטעם הכתוב דעוונו

---

7 וכשחזרו ממצרים בנימין לא חזר עמהם, ומש"ה לא האמין אביו בדבר. אבל הק' דבקרא כתיב דבנימין היה מיורדי מצרים עם יעקב.

8 ועפ"ז דן כשנשבע לפרוע, וריצה אותו [דלא נתקים התנאי ממש]. ומ"מ כת' דהוה כפרעון, וב"ד דעתן כך.

9 וכ"נ כוונת ה**רמב"ן** (בע"א) שהק' מה ספק הגמ' הא ליכא משוח ומרובה בגדים בשעה א'. ותי' דיש זמן ששלשתן קיימין כגון משיח שעבר וריבוי בגדים אחר תחתיו, מש"ה קאמר במיתת כולן.

10 ועוד י"ל דגלות הוה עונש, ותלי בפסק ב"ד (ע' בסמוך). וב"ד מעיקרא פוסקים שישב עד שימות הכה"ג, ול"ש שיפסקו לחייבו מספק.

11 ואם נימא דכל דין גלות להנצל מגואל הדם, ובמקום דהוכרע [מספק] דאסור להורגו פטור, ניחא. וצ"ע. [וילה"ס במקום שספק האם הוא שוגג או קרוב למזיד, האם גולה. דאי משום עונש, ספק אינו מחוייב בעונש זה. או די"ל דספק האם יש לו הצלה, ומש"ה יגלה].

12 והביא **דרשב"ם** (ב"ב נ:) כתב דספק נפשות להקל הוה גזיה"כ והצילו העדה. אבל **תוס'** (שם) חלקו, דלא עדיף ממון דא"א להוציא מספק. וכתב לדון אף לדעת תוס', דאף בספק ממון כיון דהוכרע הוה בתורת ודאי, ואיסור גזל. וה"נ דכוותיה.

13 ו**בהג' פור"י** הק' דבגמ' (סנהדרין נב:) דרשי' בזמן שיש כהן יש משפט, והאיך גמרו דינו בלא כה"ג. [ויש לדחות דהתם לאפוקי בתר דנחרב ביהמ"ק, אבל לא בעי כה"ג בפועל. ועוד דסגי בשאר כהנים].

14 ומשמע דקמ"ל דל"מ 'ראייה' שקודם הריגה. ובעי כה"ג דלאחר הריגה. ועויל"פ דהטעם [אף להנך ראשונים] דל"מ כה"ג לכפר על הריגת עצמו [וע"ד סברת אין קטיגור נעשה סניגור. והוא עצמו התובע].

חמור מאוד[15].

ועוד הביא **י"מ** דבעינן כה"ג בשעת רציחה ובשעת גמ"ד (וכנ"ל), ונקט הורג כה"ג לרבותא דאע"ג דהיה כה"ג בשעת רציחה ל"א שמיתתו וכפרתו באין כא'.

ותוס' (יומא עג. בתי' א') כת' דכהן גדול עיקר, וכיון דהיה כה"ג בשעת מיתה אינו חוזר במיתת הני, או במיתת כה"ג שיעמוד תחתיו. והא דקתני דהנך כהנים מחזירין את הרוצח היינו כגון דלא היה כה"ג בשעה שהרג.

ובפשוטו נקטו ה**אחרונים** דכוונת התוס' דכל שהיה כה"ג בשעת רציחה, ומת קודם גמ"ד אינו חוזר לעולם[16]. וה**אחרונים** (רש"ש ומסוהש"ס שם) תמהו דברישא דמתני' להדיא דאם נתמנה כה"ג אחר בשעת גמ"ד מהני. ו**בשיע' ר' שמואל** ביאר דכוונת התוס' כדעת הי"מ בריטב"א, דאילו לא היה כה"ג בשעת רציחה אינו יוצא לעולם, ובעי כה"ג דשעת רציחה. אבל ה**חזו"א** פי' דכל שיש כה"ג בשעת רציחה, דין הוא שאינו חוזר אלא במיתת כה"ג. דעיקר חלות דין תליא בכה"ג דשעת הריגה, אלא דאם הוא מת אוקמא לשני תחת ראשון. אבל היכא דליכא כה"ג בשעת רציחה, מהני כה"ג בשעת גמ"ד. וההורג כה"ג, הרי היה כה"ג בשעת רציחה, וכיון דל"מ להחזיר, אינו חוזר לעולם[17].

ו**בגמ'** (סנהדרין יח:) איתא דכה"ג שהרג הרי זה גולה, סד"א הואיל וכתיב עד מותר כה"ג, והאי דלית ליה תקנתא בחזרה לא ליגלי. וה**גבו"א** הק' דאילו יהא כה"ג אחר בשעת גמ"ד, אף הכה"ג בר חזרה [ותליא במח' הנ"ל], ואינו חסרון בגברא דלאו בר חזרה. וצ"ל דס"ד דכל נגמר דינו בלא כה"ג לא יגלה.

וה**מרכבת המשנה** (ז ט) ו**דבר"י** (כב כב) דנו דכהן גדול שהרג וגולה, נימא דעד שעת גמר דין כבר ירד מכהונתו הגדולה [לצד לקמן יג. דאף כשיצא ממקלטו אינו חוזר לשררתו[18]], וא"כ לצד דכה"ג שהורידוהו מגדולתו מחזיר את הרוצח (ע' בסמוך) יחזור [בהורדת עצמו[19]].

וכתב עוד ה**דבר"י** (שם כג) די"ל דמיתתו ל"מ להחזיר את עצמו, ול"מ לדידיה. וכה"ג שהרג אינו יוצא לעולם, ואף כשמת נקבר שם. ול"מ מיתתו אף לדידיה. [וע"ד סברת הראשונים הנ"ל]. אמנם ה**ר"י מלוניל** כתב להדיא דכ"ג שהרג חוזר במיתת הכהן, כלומר שקוברין אותו בעיר אחוזתו ולא בערי מקלט, אבל אינו יוצא משם עד שימות הוא עצמו.

<u>לא לעדות מצווה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות</u>. ה**תפא"י** (בועז ב) הק' דהעשה של עלייה לרגל ידחה לעשה של המתחייב גלות, דהוה עשה שאינו שווה בכל[20] (ע' נזיר נח:)[21]. ותי' דכיון דאיכא כמה עשה אינו נדחה[22].

ועוד פי' ה**אחרונים** דהוה דין עונש, ומוטל על בי"ד לקיים בו דין גלות דידיה. ואינו רק מצוות עשה דידיה.

---

15 ו**רבינו יהונתן** ביאר דהורג כה"ג אינו יוצא, מפני שאבד הוא עצמו כפרתו. וכה"ג שהרג, לא שבקינן מיתה דידיה ונקטינן בדין מיתת אחרים. ו**בפרשת דרכים** (דרוש יג) כת' [בשם המפרשים] דחטא במכפר גופא אינו דין שיתכפר בו, כדאמרי' אין קטיגור נעשה סניגור.

16 וע' מרכבת המשנה (ז ט) מש"כ בדברי התוס'.

17 [ומיתת כה"ג שהרג אינו מחזירו]. וכתב דאף דבב"א עם הרציחה מתאפס הכה"ג, נחשב שיש כה"ג בשעת רציחה.

18 אבל ה**דבר"י** כתב שוב דלא יורידוהו, וכשחוזר מגלותו חוזר לשררה, דה**רמב"ם** (סנהדרין יז ט) כתב דכה"ג שחטא חוזר לשרת, דדרשי' דכה"ג בקדושתו, אף שחטא.

19 ודן האם פקע דין כה"ג אף קודם גמ"ד. או דע"י הגמ"ד נפקע מינויו. ועוד פלפל, דאילו בטל דין גלות דידיה, שוב לא בטל כהונתו.

20 [ויל"ד א"כ נימא דאינו מחוייב לגלות אלא עד חומש נכסיו וכדו'. כדין שאר מצוות].

21 וה**חש"ל** הביא **תוספתא** דאפי' הוא נזיר אינו יוצא לגלח, אלא משלח שערותיו. [ע' חש"ל שדן בזה]. ועוד הק' ה**תפא"י** דפסח דיש בו כרת ידחה [כדאיתא פסחים נט. דעשה שיש בו כרת דוחה עשה, אפי' שאינו בעידנא. עי"ש תוס']. ועד"ז הק' כמה ה**אחרונים** (פור"י, חש"ל, בית יצחק יח), ועוה"ק דעשה דרבים דוחה עשה דיחיד (וכמ"ש **תוס'** מו"ק יד). [וה**אחרונים** נקטו דהוה עשה על הרוצח, אבל ה**רמב"ם** (ה א) כתב דהוה מצוות עשה [על בי"ד] להגלותו, והוזהרו בי"ד שלא ליקח כופר מן הרוצח בשגגה (כדאי' כתובות לז:).

22 אבל ה**חש"ל** כתב לולי דמסתפינא, אה"נ צריך לצאת בכעי"ז, אלא דאינו נפטר עי"ז מגלות, ואינו יוצא יציאת עולם. אבל הביא דבתוספתא גבי נזיר לא משמע כן.

והחזו"א הוכיח מסוגיין דיש חיוב ישיבה בעיר מקלט, ולא רק משום הגנה. דאת"ל דהוה רק דין הגנה, נימא דיצא לעדות, ועי"ז יחשב יצא באונס. ויצא באונס גואל הדם נהרג עליו. (וע' בסמוך).

ואפי' ישראל צריכים לו וכו'. והרמב"ם (ז ח) פסק דאפי' להציל נפש בעדותו או להציל מגייס או מיד נהר ודליקה, ואם יצא התיר עצמו למיתה. והאחרונים תמהו דפיקו"נ דוחה כל התורה, ואמאי לא ידחה איסור זה. וכ"ש פיקו"נ דכל ישראל. והאו"ש ביאר דהוה מחשש שמא יהרגנו. והוכיח מכאן דאינו מחוייב להכניס עצמו לספק סכנה להציל חבירו[23]. והוסיף האו"ש (שם, וכן ב ד) דהקב"ה חוקר כליות יודע דיחם לבבו דגואל הדם, ומש"ה אין לו דמים[24]. ולא יהני שהמלך וכדו' יצווה איסור שלא יגעו בו, להתנגד לטבע האדם וחמימותו, בהיות רואה שהרוצח אינו כלוא במקלטו.

אבל התפא"י (בועז) דחה דלהצלת כל ישראל לכא' מחוייב להכניס א"ע לספק סכנה, ועוד וכי אסור לישראל לסגור הדלת בעד גואל הדם עד שיציל הלה כל ישראל. וצ"ע[25].

ועוד העירו דלחזו"א כיון דיצא ברשות, הוה כיצא שוגג, ונהרג עליו. [ויל"ד אי פיקו"נ הוה דחויה ולא הותרה, ונחשב שעבר על הדין].

והאחרונים כת' דה"ה שאינו יוצא משום פיקו"נ דידיה, כגון שחלה, אם אין רופא בעיר מקלט, ימות שם כן[26]. ולדברי האו"ש יל"ד דרשאי לצאת אם רוצה.

תחומה קולט. בפשוטו נקטו הראשונים דהיינו אלפיים אמה, כעין תחום שבת[27]. אבל הרמב"ם (שמיטה יג ב) כתב דסביב ערי הלויים היה אלף מגרש, וב' אלפים שדות וכרמים [ג' אלפים אמה[28]].

וכל אדם [אין] חייבין עליו. המהרש"ל הגיה חייבין. וכן הביאו הרמב"ן (סה"מ הוס' עשה יג), ור"ן (סנהדרין מה.). אבל התו"ט וגר"א החזירו הגירסא אין חייבין. וכ"ד הרמב"ם (ה י) דגלי קרא 'אין לו דם'. וכ"ד הריטב"א. וע' בגמ'.

מיתת כהן הוא דמכפרא. [פי' תוס' דפוטרו מגלות]. והמאירי ביאר דכיון דנגמר דינו הרי הוא כמי שגלה, אע"ג דלא הגיע עונש הגלות[29], שמה שנחקק בדמיונו גלותו גרם לו להכנע, ובכניעתו נתכפר לו במיתת הכה"ג.

ומבואר במשנה דדוקא משום דנגמר דינו (ע' תוס'). והמנח"ח (תי כב) נסתפק היכא דגלה לעיר מקלט קודם שדנוהו ומת כה"ג, האם נתכפר, או דבלא גמ"ד אינו מתכפר. והחזו"א (ליק' כג) כתב דאפי' שנהג הגנת עיר מקלט קודם גמ"ד, מ"מ אין זה עיקר הגלות.

תוד"ה אמר אביי. וכפרה ל"ש אלא במי שמחוייב בבריא [וי"ג כפרה], הילכך דוקא נגמ"ד ונתחייב גלות וכו'. מבואר דחיוב גלות תליא בבי"ד, וחל ע"פ פסק דידהו[30]. [דומיה דחיוב מיתה וכדו', ע' לעיל ה.].

וכ"כ בס' החינוך דדין גלות נוהגת בזמן שישראל על אדמתן, וסנהדרין של ע"א יושבין במקומן, המוכן להם

---

23 ע' כס"מ א יד, ובפוסקים חו"מ תכו, ויו"ד ס"ס קנז.

24 ומבואר באו"ש דהא דיחם לבבו הוא הסיבה דהגואל הדם אינו נהרג עליו. [ולא משום דהוה דין היתר].

25 ושמעתי לתרץ דפסק גלות הוה גדר 'דין', ואף במקום פיקו"נ א"א לעוות ולהפוך את הדין. ומ"מ צ"ב דוכי במה שאינם מעכבין עליו מלצאת נחשב שהופכים את הדין. אבל יל"פ דמש"ה נחשב שיצא באיסור, וכוונת המשנה דלא 'הותר' לצאת.

26 ויל"ד דמדין 'וחי' צריך שיהא רופא (וכהנך דלעיל י.).

27 ובגמ' (עירובין נח:) אי' דבתחום שבת דרבנן מקדרין את ההר [ע"ש]. דתחומין דרבנן. אבל בערי מקלט אין מקדרים, שהם של תורה.

28 ובפשוטו כל ג' אלפים קולטות. אבל הדרך אמונה (ביאוה"ה יג ב) כתב לפרש דאף לרמב"ם רק תחום אלפיים קולט, ולא שאר השדות.

29 ויל"פ דקו' המאירי כשלא הספיק לברוח, אמנם פשוט דלא בעינן שיגיע לעיר מקלט. דהגלות הוא בזה שנעקר ממקומו, והעיר מקלט מצלת. ועפ"ז יל"פ תי' המאירי, דע"י הפסק דין נעקר מביתו ע"פ מחשבתו, ונחשב 'גולה', ומתכפר במיתת הגלות. [והוה גדר בדין, ולא טעמא דקרא].

30 אבל לגירסא 'בבריא' יל"פ כוונת התוס' דהוה סברא בכפרה, דל"ש כפרה אלא במי שידוע בתורת ודאי שמחוייב. [ועוד י"ל קו' התוס' ע"פ סברת המאירי, דדוקא היכא דנתברר חיובו, ועקר עצמו, הוה כפרה].

בירושלים לדון דיני נפשות[31]. (וכ"מ **בטור** חו"מ תכה). מבואר ד'פסק גלות' שייך לבי"ד של נפשות[32]. ולא אמרי' דמי שיודע שנתחייב כפרה זו מחוייב לעקור עצמו מביתו. [ואף הא שבתחילה גולין לר"י בר"י (לעיל ט: וי:), י"ל דהוה בגדר הצלה. אבל לא חיוב גלות[33]].

אבל **הריטב"א** (ב.) נסתפק האם גולה ע"פ עצמו, דגלות כפרה, או דיש בזה חיוב, שמתיר עצמו לגואל הדם. ובפשוטו כוונת הריטב"א דדן דמעצמו מתחייב לילך לעיר מקלט, ובלא פסק בי"ד. דגלות כפרה [וע"ע מהרש"א ח"א י:]. דדוחק לומר דבי"ד מחייבין אותו ע"פ עצמו.

תוד"ה מידי גלות. כ"ה דתהוי כפרה. וכ"כ **הריטב"א** דודאי שגלות מכפרת, ולא לחינם אמרה תורה שיגלה לכאן[34]. אבל **הריטב"א** (לעיל ב:) כתב דגלות אינו כפרה ממש, אלא מיתת הכהן. תדע שדינו מסור לבי"ד להגלותו, וגואל הדם רשאי להורגו.

והחש"ל נסתפק היכא דיצא במזיד מעיר מקלט, ואח"כ מת כה"ג, האם נפטר מגלות[35]. **והחזו"א** הכריע דיוצא במיתת כה"ג, שאין יציאתו משנה את דינו. [ואם איתא דאינו יוצא, א"כ לא יצא לעולם. ול"מ כה"ג אחר].

מאי הו"ל למיעבד, היה לו לבקש רחמים שיגמור דינו לזכות וכו'. **האחרונים** הק' וכי יש לו להתפלל שהדיינים יטעו בדין. **ובשו"ת תשובה מאהבה** (א קצד) פי' דיתפלל שכל הדיינים ידונו לחובה, וקי"ל (סנהדרין יז.) דסנהדרין שפסקו כולם לחובה, פטור. דגמרינן הלנת דין לתלות לו זכות, והני לא חזו. [ונקט דאף בגלות יש כל דיני והצילו העדה].

אמר אביי נקטינן נגמ"ד ומת מוליכין וכו'. משמע דוקא נגמר דינו ומת, אבל מת קודם שנגמר דינו אין גומרין דינו עכשיו. דל"ש גמ"ד במת, ואין מוליכין עצמותיו בלא גמר דין. אבל **המאירי** העתיק רוצח שלא נגמר דינו עדיין להגלותו ומת, מוליכין עצמותיו לשם.

מוליכין את עצמותיו לשם. **האו"ש** (ו יב) **והחזו"א** הביאו מכאן דיש חיוב ישיבה בעיר מקלט, מלבד הא דצריך לינצל מגואל הדם.

מתה כהונה

נגמר דינו, ונעשה כה"ג בן גרושה וכו' חד אמר מתה כהונה וכו'. פרש"י דהרי הוא כמת. ורש"י פי' סברת מ"ד בטלה כהונה, דאיגלאי מילתא למפרע שלא היה כה"ג.

והריטב"א ביאר דמ"ד מתה כהונה ס"ל דנפסל מכאן ולהבא. ולמ"ד בטלה כהונה ס"ל דנפסל למפרע, והוה כמי שלא היה כה"ג לעולם. [ויל"ד האם נקט כן לס"ד דמ"ד בטלה כהונה כר' אליעזר דנתברר שלא היה כהן כלל. או אף למסקנא, דנחלקו בגדר הביטול כהונה. וע' בסמוך].

והריטב"א הק' דלמ"ד מתה כהונה, נהי דהוה מכאן ולהבא, הא אין כאן מיתה מכפרת. ותי' דפסול הנמצא בו מצערו חשוב לו כמיתה להיות מכפר[36]. **והדבר אברהם** (א כו ח) ביאר דמיתת כהן יש בו ב' חלקים, צער מיתה מכפרת, והפסק הכהונה. והריטב"א הקשה דאף דנפסקה הכהונה, הא מ"מ בעינן תנאי הצער מיתה. ובזה תי' דיש צער במה שהוא בן גרושה. אבל כל צער בעלמא ודאי אינו משיב את הגולים, דדוקא במקום הפסקת כהונה[37].

שם. **המנח"ח** (תי כא בקומץ) כתב דאף למש"כ **תוס'** (יומא יב:, הו' לעיל) דהמלך יכול לסלק את הכה"ג, אבל סילוק הכה"ג ודאי אינו מחזיר את הרוצח. שהרי אף אחרי שנסתלק מצוות כהונה עליו, וכדאיתא (הוריות יב:) דאפי' נעשה בעל מום מצוות כהונה עליו, וכ"ש כשנסתלק ע"פ מלך. ועוד דעכ"פ הוה כהן הדיוט, ועדיף מסוגיין דנמצא בן גרושה. **והדבר"י** תמה דמבואר בדברי תוס' (ביומא) דכשהמלך סילקו גרע מכהן גדול שעבר. דכה"ג שעבר [משום איבה, ומחמת

---

31 **והמנח"ח** (תי כה) דן שדין גר תושב שהרג גר תושב ינהג אף בזה"ז [דדיני נפשות דבני נח סגי בדיין א', ול"צ בי"ד ישראל]. [אלא דלא משכחת גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, אמנם אילו נהג יובל, ואין בי"ד בלשכת הגזית].

32 וכ"פ **הרמב"ם** (סנהדרין יא ד) דדיני גלות כנפשות. **והאו"ש** ציין מקורו מהגמ' (סנהדרין לג:), דעיקר 'ושפטו העדה' כתיב גבי גלות. **והכלי חמדה** (מסעי) כתב דמשמע דהוה עונש ולא רק כפרה.

33 ועפ"ז י"ל דבהרג עבד וכדו', א"צ לגלות בתחילה. אבל פשטות המשנה דגם זה בגדר מצווה.

34 **ובגמ'** (סנהדרין לז:) איתא דגלות מכפרת, להיות נע ונד. אבל לא קאי אעיר מקלט.

35 והביא **דבתוספתא** (יבמות ט) איתא דבחזקת שכה"ג קיים, עי"ש שדן לפרש דברי התוספתא בכמה אופנים.

36 ויש שהעירו שהצער הוה אחר שנודע פסולו, ובשעת הצער אינו כה"ג.

37 [ומ"מ מבואר בדבריו דמ"ד בטלה כהונה חולק בגדר הביטול הכהונה, אבל בסברת המיתה אינו חולק].

מום וכדו'] אין מורידין אותו מקדושתו. ומש"ה תנן דקדושתו עליו, ומדאורייתא עובד בח' בגדים. אבל ביד המלך לסלקו לגמרי, שיעבוד בד' בגדים[38].

אבל ה**מרכבת המשנה** (ז ט) נקט בפשיטות דאף כשיורד מגדולתו ע"י מלך מחזיר את הרוצח. וכ"כ ה**דבר"י** (כב כב).

<u>או בן חלוצה</u>. ה**דבר"י** (כב כ) הק' דבן חלוצה פסול מדרבנן, והאיך יחזיר הרוצח לבטל דין תורה בקום ועשה. ותי' דכיון דפסול, ודאי יסלקוהו מכהונתו. וזהו מתה דידיה[39]. וכיון דסלקוהו, מחזיר את הרוצח (וכנ"ל, ודלא כמנח"ח).

<u>היה עומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בן גרושה וכו' ור' יהושע מכשיר וכו'</u>. ה**ריטב"א** כתב ש"מ אפי' נמצא חלל ודאי, עבודתו שעבד קודם כשירה. ודלא כמ"ש ה**רמב"ן** (קידושין סו:) דר' יהושע מכשיר דוקא בנמצא ספק חלל.

וה**גבו"א** כתב דלדברי הרמב"ן אף סוגיין ע"כ איירי שנמצא ספק חלל. אך הק' דממ"נ אי חלל הוא, בטלה למפרע. ואי לאו חלל הוא, הא אין כאן מתה ולא בטלה. וה**אחרונים** (ע' **דבר"י** כב יז) הק' האיך יחזיר הרוצח מספק. אלא כיון דעד עכשיו היה לו דין כה"ג מחמת הספק, ועכשיו נסתלק ונתבטל דינו[40].

וה**דבר"י** דן היכא דהכה"ג נמצא ספק בן גרושה ונסתלק מכהונתו, וא"כ לאחר זמן כשמת מספק מחזיר את הרוצח, אף למ"ד בטלה כהונה [ובפשוטו משמע בסוגיין דאינו יוצא לעולם, וכמ"ש רש"י]. והדבר"י הוכיח דספק גלות להחמיר. [ודלא כ**משנ"ל** (ז י) דיוצא במיתת כל א' מספק].

ועוד פי' ה**דבר"י** (כב ענף ד כא) בדעת הרמב"ן דהנידון בסוגיין לא הוה להחזיר את הרוצח בשעה שנמצא בן גרושה, אלא כשמת אח"כ האם מחזיר את הרוצח. ולמ"ד בטלה כהונה לא היה כה"ג מעולם.

<u>שם. ר' יהושע מכשיר</u>. ה**הפלאה** (כתוב' כג., ומקנה קיד' סו) כתב דאף דכשר לשאר עבודה, מ"מ בשחיטת פרו של אהרן פסול, דבעי כהן גדול[41].

וה**דבר"י** (כב א) הביא שיש שפי' הטעם דהוה מינוי בטעות, דכיון שנתברר שהוא פסול לא מינוהו על דעת כן, ואין לו דין כה"ג [שהרי מינוי כה"ג תליא בפה כמ"ש תוס' יומא הנ"ל]. והדבר"י חלק דכוונת ההפלאה דהוה 'זר', ואף דעבודתו כשירה, מ"מ הוה 'זר'.

וה**אחרונים** (שו"ת באר יצחק כה ועוד) השיגו דבסוגיין מבואר דיש לו תורת כה"ג [למפרע, אלא שמתה מכאן ולהבא].

דף יב.

<u>דכתיב ברך ד' חילו וכו' אפי' חללין וכו'</u>. וכן דרש אבוה דשמואל ב**גמ'** (קידושין סו:)[1]. ובגמ' (קידושין) הו' ב' דרשות נוספות, רב יהודה אמר שמואל דרש לו ולזרעו אחריו, בין זרע כשר ובין זרע פסול. ור' ינאי דרש ובאת אל הכהן אשר יהא בימים ההם, אף כשר ונתחלל.

וב**ירושלמי** (תרומות ח א) מבואר דנפק"מ בין הנך דרשות לענין קדשי הגבול וכדו'. וה**אחרונים** ביארו דלאינך דרשות גדר ההיתר דנחשב 'כהן', אבל להך דרשא הוה גילוי רק להתיר ההקרבה, ולא שנחשב 'כהן'[2].

---

38 אמנם לדברי ה**גר"ח** (הו' לעיל) אף אחרי שנסתלק לגמרי לא ירד מקדושת משיחתו [ואסור בגרושה וכדו'], וי"ל דזה נתחדש [בגזיה"כ בע"א] דעבר ממשיחתו מחזיר הרוצח, א"כ במה שהועבר אינו מחזיר.

39 וה**דבר"י** (יט) ביאר דאין מורידין כהן מקדושתו [אף מחמת מום וכדו'], אבל נמצא ספק בן גרושה ודאי מסלקין לגמרי [משום גנאי], ועי"ז אין לו תורת כה"ג כלל.

40 וה**דבר"י** (שם יט) כת' דאף לצד דאינו בן גרושה, מ"מ מסלקין אותו. דמשום צד פסול מסלקין לכה"ג, אף לצד דאינו בן גרושה. [וביאר דבעלמא אין מסלקין כה"ג, דמעלין בקודש ואין מורידין, ודוקא נתעורר פסלות מסלקין].

41 ומש"ה חלל שעשה עבודה נחשב שחילל שבת (ע"פ תוס' כתובות שם, ע"פ הגמ' יבמות לג:).

1 וכן הו' בגמ' (פסחים עב:) לענין אכילת תרומה.

2 וב**שו"ת רע"א** (עה) כתב דנפק"מ לבע"מ [שלא נודע], דלדרשא בין זרע פסול, ה"ה זרע בע"מ. אבל הרמב"ם פסק [ע"פ סוגיין] כדרשא בדברך ה' חילו, והוה ילפו' דוקא אחללים. [וע"ע דב"א דהאריך במחוסר בגדים וכדו', דגדר הדין דאין כהונתו עליו].

והכס"מ (רוצח ז יב) כת' דהרמב"ם פסק כמ"ד בטלה כהונה, דקי"ל כטעם ברך ד' חילו ופועל ידיו ירצה[3], ואתי כמ"ד בטלה כהונה. וכ"מ בירושלמי (תרומות הנ"ל). והאחרונים [ערול"נ, דב"א, דבר"י, קה"י יא ועוד] ביארו דכוונתו דבזה נח' בסוגיין, דמ"ד מתה כהונה ס"ל דגלי קרא דיש עליו שם 'כהן', ומכאן ולהבא פקעה כהונתו. אבל קי"ל כטעם 'חילו', דאף מעיקרא לא היה בגדר 'כהן גדול', ומינוייו מעיקרא היו בטעות. ומש"ה אינו מחזיר את הרוצח.

ועפ"ז כת' האחרונים דאף סברת ההפלאה (הנ"ל) דל"מ לכה"ג תלי בדרשא זו, דלמסקנא דהוה היתר עבודה, לא נתחדש לענין כה"ג[4]. אבל למ"ד מתה כהונה, גלי קרא דהוה כהן, ודינו ככה"ג לכל דבר. ומש"ה מחזיר הרוצח.

והרמב"ם (ביאמ"ק ו י) כתב דאף אחר שנמצא חלל עבודתו כשירה, שנאמר ברך ה' חילו וכו'. והגבו"א הק' דלמ"ד מתה כהונה מכאן ולהבא ליכא כהונה, ודוקא לשעבר כשר. דאי עדיין דין כהן עליו בדיעבד א"כ במה מתה כהונה. והאחרונים תי' דהרמב"ם קאי למסקנא דדרשי' 'חילו', אבל לאינך דרשות גדר ההיתר כל זמן שלא נודע. והקה"י (יא) הוסיף דלמ"ד דדרשי' 'בימים ההם', ע"כ היינו רק בזמן שהוחזק ככהן כשר.

שאין קולט אלא גגו וכו'. יל"ע רוצח בשוגג שטעה וסבר דעיר זה הוה עיר מקלט, האם דינו כיצא בשוגג והגואל הדם אינו רשאי להורגו. או דמ"מ ליכא עיר מקלט להצילו. אך מסוגיין אין ראיה דקליטת רוצח במזיד ודאי תלי בעצם העיר.

רש"י ד"ה טעה יואב. דמעם מזבחי, ולא מעל מזבחי, וקסבר דהיינו מעל מזבחי. דיואב סבר דסגי בתפיסה בקרנות להחשב 'מעל'. ובאמת בעינן שיהא על גגו של מזבח[5]. אבל רש"י (יומא פה.) כת' הטעם דבעינן עבודה בידו[6]. ורע"א בגהש"ס כתב צ"ע מסוגיין, דבגמ' מבואר דהוה ב' טעויות.

והרמב"ם (ה יב) פי' דנאמר ברוצח במזיד מעם מזבחי תקחנו, מכלל שההורג בשוגג אינו נהרג [אף מ'עם' מזבחי], לפיכך בהורג בשגגה הוה כמו בעיר מקלט. והמשנ"ל תמה דבגמ' (יומא פה.) מפורש כרש"י, דאף מזיד ניצל. וכתב דהרמב"ם נקט דהוה מח' הסוגיות, דבגמ' (סנהדרין לה., יבמות ז.) ילפי' מהתם דרציחה דוחה עבודה. דחיוב מיתת בי"ד דוחה אפי' התחיל בעבודה. ופליג אגמ' ביומא.

ובשו"ת הרשב"א (א תקכד) נשאל דיואב טעה עוד, דמזבח מציל כערי מקלט, ואינו מציל אלא שוגג [וכמ"ש הרמב"ם]. ויואב היה מזיד. והרשב"א תי' דילפי' מהך קרא אף מזיד, מעם מזבחי ולא מעל מזבחי [וכמ"ש רש"י]. ואף במזיד קולט כשהתחיל כבר לעבוד. וכתב דלדעת הרמב"ם דמזבח אינו קולט מזיד, היינו דוקא בדין בי"ד, בהורג בעדים והתראה. [וכ"כ הרמב"ם שם יד, ע' בסמוך דהוה ב' דיני קליטה].

אביי אמר וכו' שאינו קולט אלא כהן[7] ועבודה בידו, והוא זר. וכ"פ הרמב"ם (ה יב והלאה) פסק דהמזבח קולט הורג בשוגג [כשהוא כהן ועבודה בידו], וגואל הדם נהרג עליו כמי שהרגו תוך עיר מקלטו. וכיון דקלטו מזבח מוסרין לו שומרים ומגלין אותו לעיר מקלטו.

והמנח"ח (תי כב) כתב דכשגמר עבודתו הו"ל כיצא שוגג, כיון דאי אפשר להמשיך עבודתו לעולם. ומש"ה אינו רשאי להורגו. אבל אם הניח עבודתו באמצע הו"ל כיוצא מזיד מעיר מקלט[8].

והרמב"ם (ה יד) פסק עוד דמי שברח מפחד המלך שיהרגנו בגזירת מלכות או בי"ד בהוראת שעה, אפי' זר ניצל ע"ג מזבח. ואין לוקחין אותו מהמזבח לעולם, אא"כ נתחייב מיתה בעדות גמורה והתראה כשאר הרוגי בי"ד. והכס"מ תמה דא"כ לא טעה יואב, ועוד איך יקחו אותו שהרי לא הרג בעדים והתראה וצ"ע. וכתב מיהו י"ל [ע"פ תוס' סנהדרין]

---

3 והכס"מ הביא דבגמ' קידושין הובא קרא זה. [והקה"י תמה דבגמ' (קידושין לפנינו) הובא כל ג' הפסוקים, ולא הוכרע כמאן, ואולי ט"ס בכס"מ וצ"ל פסחים עב].

4 והדב"א ביאר דהדין 'חילו' מהני להתיר עבודת כהן הדיוט, ולא להחשב עבודת כה"ג. והדבר"י כתב דאף דהוה 'הכשר עבודה' [אף לעבודת כה"ג], אבל מ"מ אינו 'פרו של אהרן', אלא פרו של זר.

5 יל"ד האם החסרון דקרנות לא הוה גוף המזבח [וצ"ע מדוע], או שהוא לא עלה ע"ג הקרנות, אלא בתפיסה בעלמא.

6 דמעל מזבחי היינו שהתחיל בעבודה אינו מפסיק [משמע דעבודה בידו נחשב 'מעל'].

7 והמנח"ח כתב דנראה דאפי' חלל נקלט, לדעת הרמב"ם (ביאמ"ק ו י, הו' לעיל) דחלל עבודתו כשירה. ומ"מ כתב דדוקא היכא דאין בו חסרון שפוסל את העבודה.

8 [כיון דסילק מעליו הקליטה, אמנם יל"ד דגבי יציאה מעיר מקלט מצאנו קרא אם יצא, ובזה ל"מ איסור].

דמורד במלכות אין מזבח קולטת[9]. אבל **המאירי** כתב דהרמב"ם פסק דלא כאביי, ויואב טעה רק בתרתי, דלענין דין גזירת מלכות ל"צ עבודה בידו.

אבל **בירושלמי** (ב ו, הו' בהג' מיימוני) איתא דיואב ברח לסנהדרין [וקרנות המזבח דקרא היינו סנהדרין, ולא מזבח כפשוטו], כדי שיירשוהו בניו. דהרוגי בי"ד נכסיהם ליורשים, ושל מלך, למלך. [וצ"ב האיך סבור שסנהדרין יהרגו בלא התראה].

שם. ועבודה בידו. **תוס'** (סנהדרין לה:) הביאו מסוגיין דרוצח אינו פוסל עבודה, ואף דאמרי' (ברכות לב:, או"ח קכח לה) דכהן שהרג את הנפש לא ישא כפיו[10], הוה חומרא בעלמא[11]. וע"ל דשאני נשיאות כפים [דתלי בידיו], וזה שהרג בידיו אין קטיגור נעשה סניגור.

רש"י ד"ה ה"ג והוא תפס מזבח של במה. שהרי משכן שילה נחרב בימי עלי (זבחים קיח:), קודם ימי דוד ושלמה ומעשה יואב. וה**ריטב"א** הביא י"ג מזבח גבעון. וכתב דעד"ז יש לקיים אף הגירסא שילה, ונקט שילה שהיא המזבח העיקרי חוץ מבית עולמים, ושאר מזבחות נטפלין עליו[12].

שם תהא קבורתו, רוצח שאני דגלי ביה רחמנא. בפשוטו דין קבורת הרוצח דוחה האיסור לקבור בערי הלווים. ו**המאירי** כת' דרוצח שאני, שאינה אלא קבורת ארעי, והמקרא גלי בו.

ו**המנח"ח** (תי) נסתפק היכא שקברו רוצח בעיר מקלט ואח"כ מת כה"ג, האם רשאין להניחו שם. והא דאיתא (לעיל יא:) דמוליכין את עצמותיו לקברי אבותיו הוה רשות. או דמחוייבין ליטול עצמות הרוצחין משם, כיון דלא ניתנו לקבורה. וכתב דמסתבר דכיון דנקבר בהיתר אי"צ לפנות. [אך לדברי **המאירי** הנ"ל לא הותר אלא קבורת ארעי].

כאן לקלוט כאן לדור. **הריטב"א** כת' דתחום הוה כעיר למקלט אבל לא לדור. ובפשוטו משמע דאם דר בתחום עובר בעשה, אבל אסור לגואל הדם להורגו. וכ"כ **החזו"א** דאפי' עבר ובנה בית בתחום, גואל הדם נהרג עליו.

ו**החזו"א** הביא דיש דינים בישיבת עיר מקלט, אף דל"ש לגדרי הגנה. וכן כשמת קוברים אותו שם. ואף דהתחום קולט, מ"מ מחוייב לישב בעיר[13]. והחזו"א דן מזיד שגלה בתחילה, כר' יוסי בר"י, האם רשאי לדור במחילות. [דישיבתו הוה רק מדין קליטה].

אבל **המאירי** כתב דאם עשה כן התיר עצמו ואין גואל הדם נהרג עליו. וכ"כ **הריטב"א** (בסמוך) דמתרין בו שאם ירצה לדור במחילות, מכאן ולהבא יהא מותר לגואל הדם להורגו.

ו**הריטב"א** כת' דנראה דיכול לגור בעיבור העיר, דהוה כעיר (נדרים נו: לענין נודר)[14].

אין לו גואל הדם, רשות ביד כל אדם דברי ריה"ג וכו'. ודרש 'אין לו דם' דכל אדם מותר להורגו.

ובברייתא אי' דדוקא אין לו גואל הדם. ו**הערול"נ** כת' די"ל דהיכא דיש לו גואל הדם,

---

9 וכ"כ **המנח"ח** (תי כג) דהמזבח קולט רק לענין שפיכות דמים.

10 דכתיב (ישעי' א טו) ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם, גם כי תרבו תפילה אינני שומע, ידיכם דמים מלאו. ו**המרדכי** (מגילה תתיח, הו' בב"י שם) דן האם קאי אף ברוצח בשוגג, אבל נתכוון למצווה אינו נפסל. ודעת **רבינו שמחה** דקאי דוקא בעומד במרדו. [וכ"כ **תוס'** (סוטה לט.) בשם רגמ"ה דאף כהן שעבד ע"ז, כיון שעשה תשובה חוזר לנשיאת כפים].

11 ולפ"ז משמע דלכתחילה אסור בעבודה. [אמנם ה**רמב"ם** (סנהדרין יז ט) כתב דכהן גדול שעבר עבירה, וחוזר לעבודתו מגזיה"כ. והדבר"י נקט דה"ה רוצח בשוגג, ובזה כו"ע מודו דחוזר לשררה שהיה בה].

12 והביא כעי"ז (תהילים עח ס) ויטש משכן שילה. [ונקט דקרא איירי בימי דוד, ומזבח גבעון נקרא 'שילה'. אבל מפרשי הפסוק נקטו דהך קרא איירי בשעת חורבן שילה בזמן שהארון נשבה].

13 [ועפ"ז נסתפק האם קבורתו הוה תוך העיר, או אף בתחום]. [עי"ש כל דבריו, וצריך להתיישב בכוונתו].

14 ונח' הראשונים (נדרים שם) האם עיבור העיר הוה ע' אמות ושיריים הסמוכין לעיר (כ"כ הרא"ש ור"ן שם), או בתים היוצאים מהעיר, תוך ע' אמות (כ"כ הרמב"ם בפיה"מ והרע"ב שם). [ודוקא כשיש שם בורגנין וכדו', וכ"מ בחי' ר"א מן ההר שם]. [ו**רע"א** (יו"ד ריז כט) הביא מח' זה]. וע"ע **רשב"א** (עירובין נז:) ו**ה"ה** (שבת כח א).
ויל"ד האם כוונת הריטב"א דיכול לדור במחילות, או דמותר לבנות שם בתים, דהוה כעיר. [ויל"ד דא"כ נתרחב העיר, ושוב יהא דין תוספת עיבור לבתים אלו, וקי"ל דאין עושין מגרש עיר].
ומדברי ה**רמב"ם** בפיה"מ (נדרים שם, ועד"ז עירובין נז.) {בפשוטו} מבואר דאף ריבוע העיר הוה בכלל עיבור העיר.
ובגמ' (עירובין נו:) אי' דנותנין ריבוע לתחום ערי הלויים. ולדעת רבא (עי"ש נז. שאר מ"ד) דוקא לתחום שדות וכרמים נותנים ריבוע, אבל אלף אמה מגרש הוה בעיגול חוץ לעיר. ולכאורה מבואר מדבריו דאף ריבוע העיר הוה בכלל 'מגרש'. א"כ אסור לבנות שם בתים. ויל"ד האם מותר לדור במחילות].

המצווה מוטל עליו. ומש"ה אחר אין לו רשות ליקח מצווה של זה. אבל מצד הרוצח אין חילוק.

ובברייתא (סנהדרין מה:) איתא דאם אין לו גואל הדם בי"ד מעמידים לו גואל הדם. ופ**רש"י** ברוצח בשוגג. וה**רמב"ן** (בסה"מ עשה שהוסיף יג) וה**ר"ן** (סנהדרין שם) כתב דלפ"ז שייך הך דין רק לריה"ג, אבל קי"ל כר"ע דכל אדם 'חייבין' עליו (וכגירסא חייבין), והאיך יעמידו בי"ד שיהרוג את הרוצח[15]. ו**האחרונים** כת' דאף לגירסת **הרמב"ם** דלר"ע כל אדם 'אין' חייבין, מ"מ הוה רק 'פטור' מחיוב מיתה, והאיך יהא מותר להורגו.

ו**המאירי** תי'[16] דהתם כשאין גואל הדם. [ומהני העמדת הבי"ד לגואל הדם להתירו להריגה זו].

ו**הרמב"ן** ו**ר"ן** פי' דהתם איירי ברוצח במזיד, ויש מצוה על גואל הדם לבקש את הרוצח, ולרדוף אחריו להביאו לבי"ד[17]. ואם אין גואל הדם בי"ד מעמידים מי שירדוף אחריו להביאו לבי"ד[18]. אבל לא קאי על היתר הריגה כלל.

ו**הרמב"ם** (א ב) הביא דין זה במיתת בי"ד בעדים והתראה, דהוה מצווה דהגואל הדם יעשה את מעשה ההריגה. ואם אין לו גואל הדם, או שלא רצה, בי"ד מעמידים [שליח בי"ד] שיהרוג את הרוצח בסייף. ו**החזו"א** כתב דלפ"ז לק"מ קו' הרמב"ן, דהוה מיתת בי"ד, ע"י שליח בי"ד, וכל שליח בי"ד. [והרמב"ם לא הביא דין זה ברוצח בשוגג או קרוב למזיד. אמנם ה**רמב"ם** בסה"מ (שורש ז) כללו בפרטי מצוות רוצח בשוגג. ומשמע דקאי אף ברוצח בשוגג].

<u>ר' עקיבא אומר רשות ביד גואל הדם וכו' מי כתיב ירצח</u>. ולר' יוסי הגלילי הוה מצווה וחיוב (ע' בסמוך). **תוס'** (סוטה ג.) הביאו דבכ"מ נח' התנאים במצוות אי הוה רשות או חובה, והק' דאי' (לקמן כג:) דתרי"ג מצוות נאמרו בסיני, והאיך תנא א' בצר ליה או מוסיף[19]. וכת' דהנך תנאים נח' גם במקום אחר, ובמצווה אחרת ס"ל דהוה אסמכתא.

ה**מג"א** (ס"ס שו, הו' במשנ"ב שם נח) הביא בשם **כנה"ג** (הג' ב"י שם, בשם הר"מ מרזבורג) דמותר לצאת חוץ לתחום לנקום נקמת אביו מיד רוצחים. וה**מג"א** חלק דלא עדיף משאר מצווה[20].

וה**משנ"ל** (א טו) נסתפק כשהגואל הדם רודף להרוג את הרוצח, ונתאמץ רוצח והרגו לגואל הדם, האם נהרג. וע"ד הא דאי' (סנהדרין פב.) דנהפך זמרי[21] והרג לפנחס אין נהרג עליו[22]. [ואף דקנאי רשאי לפגוע בו, מ"מ נחשב רודף]. וכת' דמסתבר דה"נ הכא.

---

15 ועוד כת' ה**חזו"א** דהגואל הדם אינו יכול לעשות שליח להרוג את הרוצח. שהרי שלמה היה בן דודו של עמשא בן אביגיל [ובגמ' סנהדרין מט. מבואר דלא מסרו ליהרג כדין גואל הדם]. [אמנם החזו"א דייק מדברי הרמב"ם דבן דוד אינו גואל הדם, וע' בסמוך].

16 ויל"ע אמאי לא ניחא להו לפרש דהברייתא אליבא דר' יוסי הגלילי, ולא להלכה.

17 וה**ר"ן** הוסיף שגואל הדם יטעון טענותיו בפני ב"ד, שראוי להמיתו. וכדאיתא (סנהדרין לג:) דנחשב חובתיה דגואל הדם. [וקרא כתיב (לה כד) ושפטו העדה בין המכה ובין גואל הדם. אמנם ע' לעיל ו. דנח' הראשונים האם הגואל הדם נחשב 'תובע', ופסול לעדות].

18 וה**רמב"ן** מנאו במנין המצוות, המצווה לגואל הדם לרדוף ולהביאו לבי"ד. וה**מגילת אסתר** כתב דהרמב"ם כללו בדקדוקי הריגת הרוצח. וה**חזו"א** (סנהדרין יט ב) הוסיף דתלוי לשיטתם, דלדעת הרמב"ם לא נאמר מצווה מיוחדת ברדיפה, אלא צורה במיתת בי"ד.

19 אמנם ה**רמב"ם בסה"מ** מנה כמה מצוות דאין בהם צווי למעשה, אלא דינים [וכגון דין מקח וממכר, עשה רמה].

20 ובנמוקי ה**ר"מ מרזבורג** הביא מהגמ' (יבמות ז.) דס"ד דרציחה ידחה שבת, מק"ו מהא דדוחה עבודה. [ואף דגלי קרא דלא דחי שבת, מ"מ נשאר ההו"א וילפי' הך ק"ו לענין שאר דברים. ואיסור תחומין דרבנן]. אך צ"ב דהתם איירי במיתת בי"ד, והאיך נילף לדין גואל הדם. ולכאורה מבואר דדין 'מעם מזבחי תקחנו' הוה מדיני ובערת הרע, ולא רק מדיני מיתת בי"ד. {ועוד מבואר מדבריו דדין גואל הדם ברוצח במזיד נוהג בזה"ז, וכדברי הקצות (ב א הו' לעיל י:). ועוד מבואר דהוה מצווה עכ"פ ברוצח במזיד, ולא רק רשות}.

21 דוקא היכא דהנרדף עצמו נהפך, אבל בא אחר והרג את הקנאי נהרג עליו. ו**המאירי** (שם) ביאר שאין הקנאי רודף גמור. [ואכמ"ל].

22 ועד"ז נסתפק הרודף להרוג, ובא אחר להרוג את הרודף להציל את הנרדף, ונתאמץ הרודף והרג את מי שבא להציל, האם נהרג עליו. וכת' דמסתבר דנהרג עליו. דלא דמי לזמרי דגדר קנאים פוגעים הוה רשות להורגו, משא"כ גבי רודף דהוה מצוה. וע"ע רמ"ה (סנהדרין שם). ו**בחי' הר"ן** (שם) כת' דרודף אחר הרודף הוה ברשות בי"ד, דאם בא ליטול רשות מבי"ד אומרים לו. [ואילו גבי קנאי שבא לימלך אין מורין לו]. ו**המאירי** (שם) כת' דהרודף אחר הרודף ונהפך רודף והרג ודאי חייב, כיון שהרודף מתכוין לעשות דבר שהוא בר מיתה, והרודף כדי להציל הוא מתרה בבר מיתה. אבל גבי קנאים פוגעים אינו בן מיתה, ואין

והמשנ"ל (בהמשך דבריו) ביאר הטעם דכיון דהוה רשות להורגו, ואינו מצווה, כלפי הנרדף נחשב רודף [אף דכלפי כל העולם לא נחשב רודף]. אבל החזו"א (יז ג) חלק דהתם הלכה כך, ואין למידין הימנו. והתם גדר ההיתר מחמת המצווה של הקנאי, אבל הכא ליכא מצווה. ואי הוה רודף לגבי דידיה, הוה רודף לכו"ע. וע"כ שנאמר דאין לו דם, ומש"ה אינו רודף כלל.

והערול"נ הביא דבספרי זוטא (לה כז) דרשי' ומצא אותו, פרט למצא הוא לגואל הדם. והזית רענן (למג"א) ביאר דסד"א הבא להורגך, דפטור עליו. קמ"ל [דלא כמשנ"ל]. והאחרונים דחו די"ל דהספרי זוטא קאי כר"י הגלילי דמצווה ביד גואל הדם, והיכא דהוה מצווה אף למשנ"ל לא נחשב רודף כלל.

<u>וכל אדם חייבין עליו</u>. כ"ג הרמב"ן ור"ן (הנ"ל). אבל הרמב"ם (ה י) פסק דאין חייבין, שנאמר אין לו דם[23].

ובמסורת הש"ס (במשנה) כת' דלגירסת הרמב"ם אין מח' לענין כל אדם. והתו"ט כתב דהמהרש"ל נתקשה דלגירסת 'אין חייבין' מ"ש גואל הדם מכל אדם, הא כו"ע אין חייבין, והו"ל לתנא לכוללם יחד[24]. והאחרונים (חזו"א) תמהו דלריה"ג הוה רשות ומותר לכל אדם, ולר"ע לגואל הדם מותר, ולשאר אדם אסור אלא דאינו חייב מיתה.

<u>מ"ט דריה"ג מי כתיב אם רצח</u>. ו'ורצח' הוה לשון צווי. ורש"י הביא דיש מקומות דצורה זו מתפרש לשון צווי, ויש מקומות דהוה לשון רשות. והריטב"א פי' דר' יוסי הגלילי ס"ל דרובן של מקראות כעי"ז דהוה מצווה, ואזלינן בתר רוב. ור"ע חולק דצריך מקרא מפורש לקבוע מצווה בדמו של זה.

ותוס' (סוטה ג.) כת' דהא דר"ע (שם) ס"ל ד'וקנא' הוה חובה, ואף דבסוגיין 'ורצח' הוה רשות. התם כתיב ב' קנויין בפסוק.

והריטב"א הק' דלא נתפרש בגמ' במה נח' ריה"ג ור"ע, האם רשות לכל אדם. וביאר דכל א' ס"ל נחתי חד דרגא מגואל הדם. ולמ"ד מצווה שאר כל אדם רשות. ולמ"ד גואה"ד רשות, שאר כל אדם אסור לכתחילה, אבל בדיעבד אין חייבין עליו. [וצ"ב]. וצ"ל דנח' בדרשא דקרא 'אין לו דם', האם הוה רשות. או דהוה פטור, שאין חייבין עליו[25].

והר"ש איגר (בחי' רע"א כתובות לג:) כתב דהטעם דכל אדם אין חייבין עליו, דכיון דחד גברא רשאי להורגו, עי"ז מקרי בר קטלא. ואין לו דמים לכל העולם[26].

אבל הגרי"ז (רוצח א יג) הביא לשון הרמב"ם דילפי' מקרא ד'אין לו דם', דנחשב גברא קטילא. ולא תלי בהיתר גואל הדם להורגו, אלא כיון דיצא מהעיר קבעה התורה הדין 'אין לו דם'. והוה דין בפנ"ע מלבד היתר 'ורצח' דגואל הדם.

והביא מהתוספתא דכשהוא תוך תחום העיר, חייב על מכתו וקללתו והורגו מזיד חייב ושוגג גולה. ומשמע דאחר שיצא מהעיר פטור מנזיקין [אף דאינו בכלל היתר הריגת גואל הדם[27]]. וכתב דלדעת הרמב"ן ע"כ דהך ברייתא בכר' יוסי הגלילי, אבל לרמב"ם אף לר"ע כל אדם פטור על חבלתו, וכדין גברא קטילא (דמבואר ערכין ו., סנהדרין פה.) דפטורין על חבלתו.

ועפ"ז למד הגרי"ז דאף רודף, מלבד סברת הצלת הנרדף יש גדר חיובא דרודף, דנחשב גברא קטילא[28].

יכול להתרות במיתת בי"ד.

והמאירי (שם עג.) הביא ספק בירושלמי רודף שחזר ונעשה נרדף [שהנרדף רודף אחריו], אם מצילין אותו בנפשו של רודף. וכת' דמסתברא דמצילין, ואע"פ שמתחילתו היה רודף, עכשיו הוא נרדף [והפסיק לרדוף]. ואף יכול להצילו באבריו אמרי' דאסור להורגו.

23 וכ"כ הר"י לוניל דר"ע ס"ל דשאר כל אדם איסורא עבד, אבל אין לו דם.

24 והתו"ט דחה דעיקר קרא איירי בגואל הדם, דניתנה לו רשות. ומכללא למדנו דלכל אדם 'אין לו דם'.

25 וכהורג טריפה דעבר באיסור רציחה, אלא דאין חיוב מיתה. [ויל"ד גברא קטילא דמחוייב מיתת בי"ד, האם יש איסור 'רציחה', עכ"פ משום חיי שעה. או דאסור להורגו רק משום ביטול מצוות מיתת בי"ד].

26 [והגרי"ז האריך לחלוק על סברא זו]. והעירו דלפ"ז הורג עבד, דל"ל גואל הדם, אלא מצוות גלות, כל אדם חייביו עליו.

27 והגרי"ז נקט דאף כל אדם פטור על נזיקיו. ויל"ד דהתוספתא קאי אגואל הדם [והוה כעין סברא דהותר גופו, ק"ו ממונו].

28 וביאר בזה דעת הרמב"ם (רוצח א יג) דרודף שיכול להצילו בא' מאבריו, אם הרגו אין בי"ד ממיתין אותו. [והטור (חו"מ תכה) תמה עליו דמבואר דחייב עליו. ועי"ש כס"מ ולח"מ]. אבל הר"ש איגר ביאר את הרמב"ם ע"פ דרכו, דכיון דהנרדף רשאי להורגו [וכסוברים דאף כשיכול להצילו, לנרדף עצמו מותר עי"ש], עי"ז כל אדם אין דמים.

ובשיע' ר' שמואל הביא דשאל את הגרי"ז דהרמב"ם שינה הלשון, דגבי רודף דיכול להצילו כת' רמב"ם

אמר מר זוטרא ב"ט אמר רב וכו' נהרג עליו וכו' כי האי תנא וכו'. **הריטב"א** הביא בשם **הרמ"ה** דרב פליג אדרב הונא (לעיל י:) דאפי' בדרך לעיר מקלט, פטור עליו. ורב הונא קאי כסתם משנה, ור"ע וריה"ג. **והריטב"א** חילק דכיון דכבר קלטוהו מחיצות, ודעתו לחזור לשם מש"ה נהרג עליו[29].

והכס"מ (ה י) כתב דלכאורה היה נראה לפסוק כר"א וכרב [שהיה רבן של כל בני הגולה[30]]. וכת' דה**רמב"ם** דחה דברי רב, דר' אליעזר שמותי הוא. ועוד דרבי סתם מתני' דלא כר"א. ועוד אביי שהוא בתראי לא ס"ל הכי. **והחזו"א** (ליק' כג) הוסיף דרב הונא (י:) דלא כרב (ודברי הרמ"ה הנ"ל). ועוד הביא דמבואר (סנהדרין מט.) דאף במזיד בלא התראה גואל הדם פטור עליו. ודלא כרב.

ועוד כתב **הריטב"א** דאין ראיה מדברי ר' עקיבא וריה"ג לדברי רב הונא, דאפשר דדוקא היכא דיצא, דהרוצח פשע בעצמו לצאת מעיר מקלטו. אבל התם שבורח בדרך יתכן שיהא חייב עליו[31].

אבל **המאירי** כתב ולא סוף דבר כשיצא, אלא אף מעיקרו [קודם שנכנס לעיר מקלט], שהרי (בסמוך) אמרי' אב שהרג את בנו וכו', ותלי במ"ד מצווה. [ומבואר דבי"ד ממנין גואל הדם מעיקרא לרודפו לעיר מקלט, ומותר לו להורגו. ולמ"ד מצווה]. **והאחרונים** תמהו דאף לרב הונא הוה רק פטור, ול"מ דהוה מצווה להורגו ברוצח בשוגג קודם שיכנס לעיר מקלט[32]. [ויש לדחות דמינוי הגואל הדם שאם יתמהמה, ולא ילך מיד לעיר מקלט יהרגהו. וכמ"ש החזו"א].

שנאמר ורצח וכו' יכול מיד, ת"ל עד עמדו. לא נתפרש בגמ' מה מהני העמדה בדין. **והריטב"א** ביאר שיהא עדה מתרין בו, שאם יפשע מכאן ולהבא לצאת חוץ לתחום, או אם ירצה לדור שם[33], שיהא דמו מותר מכאן ואילך לגואל הדם להורגו. [משמע דאחרי ההתראה, ביציאה הב' מותר להורגו].

אבל **בחי' הר"ן** (סנהדרין מה.) כתב שמעמידים אותו לפני בי"ד, והם ישפטו אותו למות על שיצא מעיר מקלטו. [דמתחייב על היציאה הראשונה, אלא דתלי בפסק ב"ד[34]].

לכדתניא ר"ע אומר מנין לסנהדרין שראו בא' שהרג וכו' עד שיעמוד בבי"ד אחר, ת"ל עד עמדו לפני העדה למשפט. **ובגמ'** (ר"ה כו.) איתא דר"ע קאי בדיני נפשות, דבעינן והצילו העדה, וכיון דחזו, לא ימצאו לו זכות. אבל בעלמא מודה דעד נעשה דיין[35]. **והראשונים** הק' דבסוגיין ילפי' מקרא 'עד עמדו', ואילו התם מוהצילו העדה. **ותוס'** (שם, וב"ק צ:) תי' דעיקר הדרשא מהכא. אלא דלא ילפי' מיניה לעלמא, דגדר הדין משום 'והצילו העדה'.

ובגמ' (ר"ה שם, וב"ק צ:) ר' טרפון חולק על ר"ע, וס"ל דמקצתן נעשו עדים, ומקצתן דיינים. [ואף מי שראה יכול לפסוק ע"פ, אבל מ"מ בעינן שיעידו עדים לפניהם]. והגמ' מק' אמאי לא אמרי' דהדיין יכול לדון ע"פ ראייתו. ובתי' הב' הגמ' מתרצת כשראוה בלילה, דאינו יכול לדון ע"פ ראיית לילה.

והרמב"ן הק' דאי' (סנהדרין עח.) דטריפה שהרג בפני ב"ד נהרג [ולא אמרי' דל"מ בפני בי"ד]. ותי' דהתם כיון דא"א לבוא בפני בי"ד אחר, נידון משום ובערת הרע. [**והקוב"ש** (ב לט) ביאר דדין בערת הרע אינו בגדר מיתת בי"ד, אלא דין על בי"ד לבער הרע]. ועוד כתב **הרש"ש** (שם, וכן **המאירי** שם) דבטריפה ל"צ להפך בזכותו.

דההרגו הרי זה שופך דמים וחייב מיתה, אבל אין בית דין ממיתין אותו. ואילו כאן (ה י) סתם דאין חייבין עליו.

29 ומבואר מדבריו דסברת רב דנחשב דעיקר דירתו בעיר מקלט, וביציאה בעלמא אינו נעקר משם. אבל אם עקר גלותו לכו"ע נהרג עליו, וי"ל דזה בכלל ההתראה (ע' בסמוך).

30 והוסיף כדאשכחן (שבת קמו: ועוד) דקי"ל כרב נגד סתם משנה.

31 ולכאורה מוכרח כן, דקודם שגלה ודאי אינו 'מצווה'. [וע' מש"כ לעיל דבפשוטו אף אינו רשות, אלא פטור. וצ"ע דהריטב"א סתם בזה].

32 ונח' האחרונים (הו' לעיל) אי הוה רשות, או איסור.

33 ומבואר מלשונו דקאי אתחום, ולפ"ז מבואר דרוצח שקבע דירתו בתחום מותר לגואל הדם להורגו [וכמ"ש המאירי, ודלא כסברת האחרונים]. [אמנם ילד"ח דכוונתו לגור שם, במקום שיצא חוץ לתחום].

34 ובפשוטו משמע דהוה חיוב מיתת ב"ד על שיצא מעיר מקלט. וצ"ב וכי נחשב עבירה שיש בו מיתת בי"ד [**והחזו"א** (סנהדרין יט) תמה בזה]. ויש לדחות דבי"ד פוסקים מצוות גואל הדם.

35 **ותוס'** ביאר דהיינו עדים שלא העידו לפני בי"ד, ובראייה בעלמא אינו נפסל. ודלא **כרשב"ם** (ב"ב קיג:) דנפסל בראיה. ע"ע תוס' (לעיל ו. ד"ה שמואל).

(ההורגו) בשוגג גולה. לגירסא זו קאי אהורגו. אבל ה**גר"א** מחק 'ההורגו' [וכן ליתא בדפו"י], וה**ריטב"א** כת' דקאי איציאה. דאם יצא מזיד נהרג, יצא שוגג גולה, שחוזר לגלותו ואינו נהרג.

וה**ריטב"א** הוסיף דבין שוגג שסבור שלא יצא מהתחום, ובין שוגג בהוראה שסבור מותר לצאת.

וה**רמב"ם** (ה יא) כתב דאם יצא בשוגג, בין גוה"ד ובין כל אדם גולה ע"י. אבל יצא מזיד, אינו גולה ע"י (וכן משמע בתוספתא). אבל ה**ערול"נ** פי' דדברי הרמב"ם דכשיצא מעיר מקלטו, דוקא כשהורגו במזיד פטור, אבל אם הורגו בשוגג גולה. דבזה אין מיעוט [ולא הוה מעשה נקימת דם].

אמר אביי מסתברא וכו' שלא יהא סופו חמור מתחילתו. [וצ"ב הך סברא, דהרציחה מחייבתו מיתה, ואילו יציאה מעיר מקלט אינו 'מחייב' דעבירת חיוב מיתה, אלא דנפקע ממנו הצלתו]. וה**כס"מ** (הו' לעיל) הביא מדברי אביי דלא כרב [ור"א] דעד עמדו לפני העדה. וה**רש"ש** חלק דאף לדברי רב דבעי העמדת דין, אבל בי"ד דנים אותו למיתה [וכר"ן]. [וי"ל דהכס"מ נקט כריטב"א דמתרין בו, שאם יצא שוב. ובזה ל"ש יצא שוגג].

בנו

ותסברא וכו' לכל אין הבן נעשה שליח וכו'. בתחילת הסוגיה (סנהדרין פה.) משמע דהטעם דלא הותר איסור הכאה באביו, אף במקום מצווה דעונש בי"ד[36]. אבל מדברי **רש"י** (ד"ה ה"ג) משמע דהנידון משום דאינו כבוד לאביו.

ה**ריטב"א** כתב אע"ג דמשמע (סנהדרין פה., וכ"כ תוס' יבמות כב:) דדוקא עשה תשובה אינו רשאי להיות שליח. דאם אינו עושה מעשה עמך נעשה שליח. מ"מ הכא איירי שהרג בשוגג, ושפיר עושה מעשה עמך.

אבל ה**רי"ף** (יבמות כב: ה. בדה"ר, ו**רמב"ם** ממרים ה יב, וה**שו"ע** יו"ד רמא ה) כת' דאף כשלא עשו תשובה אסור להכותם ולקללם, כדאמרי' דאינו נעשה שליח להכותו[37]. ונתמעט רק דפטור על ההכאה.

וה**רמב"ם** (א ג) כת' דין זה ברוצח במזיד [דאף כשנהרג ע"י פסק בי"ד הוה מצווה שגואל הדם יהרגנו[38]]. וא"ש לשיטתו.

וה**חזו"א** (סנהדרין יט ד) כתב דלדעת רש"י (סנהדרין הנ"ל) כיון דהבן אינו גואל הדם של אביו, מעמידין גואל הדם אחר.

הא בבן בנו. **פרש"י** דאינו מוזהר בכבודו[39]. וה**מהרי"ק** (שורש ל, ובדפ"י מד, הו' ברמ"א יו"ד רמ כד) הביא מסוגיין דאין חיוב כיבוד אבי אביו[40], דלא נאמר בני בנים כבנים אלא לענין פריה ורביה (יבמות סב:). וכתב דמ"מ יש בזה מצוה קצת. אבל ה**רמ"א** (שם) חלק דחייב בכבודו, אלא דחייב בכבוד אביו טפי[41].

וה**יד אברהם** (בגליון השו"ע שם) חילק דהיכא דאביו קיים, מחוייב בכבוד אבי אביו [מחמת דאף האב חייב בכבודו]. ואילו בסוגיין האב נהרג, ומש"ה פקע החיוב כבוד לאבי אביו.

ו**בדרשות הראנ"ח** (תולדות) הביא דתלוי בגירסא בסוגיין, דלגירא דידן 'אלא', למסקנא לא תלי בדין גואל הדם מצווה או רשות. אבל אי לא גרסינן 'אלא', קאי דוקא למ"ד מצוה. ומש"ה הותר לבן הבן להיות גוה"ד, אבל משום רשות לא הותר להרוג את אבי אביו. [וה**חזו"א** כתב דמש"ה הביא הרמב"ם דין זה בהריגה במזיד ע"י בי"ד, דהוה מצווה. אבל בשוגג ק"ל כר"ע דרשות, ופשיטא דאסור להכאות אביו].

שם. **פרש"י** דבן ההרוג, שהוא בן בנו של רוצח נעשה גואל הדם. אבל **ר"ח** כתב דאם הרג

---

36 אך ל"ש סברא זו לענין קללה. [וי"ל דמש"ה רש"י למד דהוה נידון כבוד].

37 והגמ' בסנהדרין קאי לענין הא דאיתא דבנו חייב עליו, ולא לענין דאינו נעשה שליח בי"ד. וע"ע גר"א (יו"ד רמא ו).

38 אך הקרי"ס ורע"א הביאו את דברי הרמב"ם באופ"א, ע"ע בסמוך.

39 ו**בדרשות ראנ"ח** כתב דכבוד זקנים קרוב להנאה, דיש לו שכר במה שכיבד אם מעט ואם רב, כיון דאינו מוזהר על כבודם.

40 ועפ"ז פסק דאינו חיוב לקדיש יתום [לדחות שאר חיובים].

41 וכמ"ש **רש"י** (בראשית מו א) 'לאלקי אביו יצחק', דחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד זקנו.

את בן בנו, בנו נעשה גואל הדם להרוג את אביו. אבל אם הרג בנו אין האח נעשה גואל הדם. ולפ"ז החילוק בין בן בנו לבנו בדיני גואל הדם. ולא שייכא לקו' הגמ' דאינו נעשה שליח להרוג את אביו. [וה**חש"ל** (בהג') תמה על דבריו. ולכאו' גרס באופ"א]. [וע' **מרכבת המשנה** ע"פ **הירושלמי**].

וה**רמב"ם** (א ג) כתב דאם הרג את בנו, הרי בן הבן הורג אבי אביו, שהרי הוא גואל. ואם אין לו בן האח אינו נעשה גוה"ד להמית את אביו, אלא בי"ד ממתים אותו [בהורג במזיד]. וה**קרי"ס** נקט דסברת הרמב"ם דהאח לא נחשב גואל קרוב אצל אביו, ומש"ה אינו הורגו. אבל היכא דהוה 'גואל', הורג אף את אביו. והביא **ספרי זוטא** (לה כב) לפי שנאמר כבד את אביך, הרי מי שהרג את בנו מניין שבנו מותר בו ת"ל גואל הדם הוא ימית וגו'.

וכן דייק **רע"א** בדברי הרמב"ם דהטעם דהאח אינו הורגו, משום דאינו 'גואל', הא לא"ה נעשה. ורע"א ביאר דה**רמב"ם** איירי במזיד, ואינו עושה מעשה עמך, ומש"ה הבן נהיה שליח וגוה"ד. [ולפ"ז בעשה תשובה אסור].

אבל ה**חזו"א** (סנהדרין יט) נקט דכוונת הרמב"ם דהטעם משום דאינו נעשה שליח לאביו, ודייק [להיפך] דלולי הא דהוה אביו, האח היה נעשה גואל הדם. ואף דאביו קרוב יותר. (ע' בסמוך).

שם. ה**רמב"ם** (א ב) פסק דכל הראוי ליורשו נעשה גוה"ד. ו**רע"א** הק' דבסוגיין שהרג בנו, מבואר דראוי לבן להיות גואל הדם, ואף דאביו יורשו. ותי' דמשכח"ל שהאב הרג את אמו שגירש, והבן הוא יורש אמו[42].

אבל ה**חזו"א** דייק דהרמב"ם נקט *דאוי* ליורשו שהרי אמרי' בסוגיין דהאח נעשה גואל הדם, במקום אביו. אלא תלי בקורבא שראוי לירש [דהיינו אב, אם[43], בן, בת, אח, אחות], אפי' כשיש קורב יותר, ואינו יורש בפועל. וכן הדין נוהג שאין דין הירושה גורם אלא חם לבבו. ואע"ג דגם דודו ובן דודו יורשים כשאין קרוב יותר, היינו משום משמוש. אבל ו' קרובים משום עצם קורבתם יורשים [והוכיח מסוגיין דאח יורש מצד עצמו, אף בלא דין משמוש[44]].

שדינן

הכל הולך אחר הנוף. **פרש"י** אפי' הוא בעיקרו. דשדינן העיקר בתר נופו. [ע"ע בגמ']. וה**ריטב"א** הביא דלענין מעשר אי' (גיטין כב:) בעציץ נקוב דאשרוש, דלכו"ע שדינן נופו בתר עיקרו. ולענין ערלה נח' התנאים (ב"מ קיח:) אי שדינן נופו בתר עיקרו. וביאר דל"ש לסוגיין, דהתם הטעם דיני הפרי משום יניקתו אי בתר עיקרו או שיונק מאוירו. ואילו בסוגיין לענין הנוף, אפי' של אילן סרק, איזה חשוב נידון שהוא מקומו.

ערי מקלט בדירה תלה רחמנא, בנופו מיתדר. **פרש"י** ונופו ראוי לדירה יותר. [ושאר האילן נטפל למקום הדיורין שבו].

וה**ריטב"א** הק' והא התחום קולט, אע"ג דאינו ראוי לו לדירה[45]. ותי' דמחילות ראויות לדירה[46], אלא גזיה"כ שלא ידור אלא בעיקר העיר. אבל עיקר האילן אינו ראוי כלל לדירה.

תוד"ה אילן. וי"ל דמיירי שענפיו מועטין שאין בהן ד' וכו' והוי כאילו עומדת באויר. [דגגות לא נתקדשו הוא דוקא כשהוא רשות בפנ"ע. אבל העומד באויר אמרי' דאויר ירושלים עולה עד לרקיע].

בא"ד עי"ל וכו' אויר ירושלים כירושלים. ה**מהר"ם** כת' דעיקר תי' התוס' דאף כשיש ריבוי ענפי אילן עדיין נחשב אויר. וכן ב**תוס' ר"פ** ו**תוס' שאנץ** תי' [על קו' התוס'] דהנוף מופרד מחבירו, ורואה אויר ירושלים יותר.

---

42 [ומשמע לפ"ז דהרמב"ם לא איירי באופן של הסוגיה].
43 וה**חזו"א** כתב דאף דאינה יורשת את הבן, מ"מ הבן יורשה, וראוי להנחיל נחשב ג"כ ראוי לירושה.
44 [וע' ב"י חו"מ רנג ,שות רעא קלח, רמב"ן עה"ת. ואכ"מ].
45 וכעי"ז הק' ה**רש"ש** דאינו רשאי לדור בתחום. [וע' אבה"א].
46 משמע דמקום דאינו ראוי למחילות אינו קולט. [ואף דגדר קליטת תחום, דנטפל לדיורי העיר. בעינן שיהא ראוי לדירה במקום הזה].

והמ**הרש"א** כת' דתי' התוס' דשאני אויר ירושלים מאויר העזרה[47]. ורק בגגות העזרה אמרי' דמחלק רשות. אבל קדושת ירושלים הוה אף בגגות [ודלא כ**רש"י** פסחים שם]. והמ**שנ"ל** (שגגות יא ד) תמה דבגמ' (פסחים שם) מבואר דאף לגבי אכילת פסח גגות לא נתקדשו, ואינו אוכל בגגות ירושלים.

והת**וס' שאנץ** ו**ריטב"א** תי' דבפסחים וקדשים החמירו בכך [דאין אוכלין בגגות], ולא במעשר הקל[48].

והר**אב"ד** (תמיד לדף כז, הוד' ל: בדה"ס) כת' דהא דאמרי' דגגות לא נתקדשו איירי דאותן שהיו בשעת קידוש העזרה, שקידשו עד תקרת הלישכה. אבל היכא דלא היה גג בשעה שנתקדש העזרה, נתקדש עד רום רקיע. והתקרה שנבנה אח"כ אינו מפסיק[49].

אמר רב כהנא הא ר' יהודה וכו'. ומתני' דעיר מקלט ר' יהודה, ורבנן פליגי. וכן מבואר בגמ' (בע"ב). והר**מב"ן** ו**ריטב"א** כת' דהול"ל 'אלא' אמר רב כהנא, אלא דדרך הגמ' כן.

דף יב:

אימור דשמעת ליה לר' יהודה וכו' לחומרא וכו'. צ"ב מנ"ל לגמ' דר' יהודה אינו סובר שדינן אף לקולא, וכתחילת הגמ' דשדינן בתר נופו, דבנופו מיתדר. ו**תוס'** (ד"ה אימור) ביארו דהגמ' מקשה מסברא, דמסתבר דהוה חומרא בעלמא. דכיון דרבנן לא ס"ל שדינן, לא מסתבר דר' יהודה פליג בעיקר הדין. והר**מב"ן** הוסיף דבשלמא מעיקרא ס"ד דהוה מדאורייתא, דילפי' גזיה"כ בעיר מקלטו 'ישב', ובעיקר לא מיתדר. אבל השתא דא"ר כהנא דר' יהודה קאי אף אמעשר ע"כ דהוה חומרא בעלמא. [ומשמע דהוה מדרבנן].

וכ"כ ה**בעה"מ** דהוה לחומרא מדרבנן, דמדאורייתא נקבע לפי המקום שעומד.

אבל ה**ריטב"א** כתב דמדנקט ר' יהודה לענין מעשר לחוד אלמא מספקא ליה, ואזיל בתריה לחומרא.

ולכל הני פי' הגמ' חוזרת מהא דנקטו מעיקרא דמהני שדינן מדינא אף לקולא. ולמסקנא לא קאי הסברא דבערי מקלט אזלי' בתר נופו משום דמיתדר.

ועוד פי' ה**רמב"ן** דקו' הגמ' דמשמע דירושלים הלך אחר הנוף דומיא דערי מקלט אחר הנוף [ומוקמינן כר' יהודה], ומשמע דאפי' עיקרו בפנים ונופו בחוץ הולכין אחר הנוף, ומשום שדינן. [ור' יהודה לא הוה משום סברת בנופו מיתדר, אלא מעשר ועיר מקלט שווים[1]].

וכת' דכ"ה למסקנת רב אשי 'אף אחר הנוף' אליבא דר' יהודה הוה רק לחומרא, בין בערי מקלט ובין בירושלים[2]. אבל לרבנן הולכין אחר הנוף בין לקולא בין לחומרא, דאית להו טעמא דבדירה תלה רחמנא. והמשנה דהכל הולך אחר הנוף אתיא כפשטה וכרבנן[3].

שם. גבי מעשר לחומרא[4]. ופ**רש"י** דלענין מעשר אזלי' לחומרא, דאינו נפדית, ואינה נאכלת בלא פדיון. ופ**רש"י** (ד"ה עיקרו בפנים) אא"כ פדאו מקודם שנכנס. ו**התו"ט** (מעשרות ג י, צויין ב**ב"ח**) כתב כלומר דאינו יכול לאוכלו, אא"כ פדאו בעוד שלא בא לנוף[5].

---

47 ולגבי העזרה לא אמרי' דאויר עזרה כעזרה. ו**המשנ"ל** הק' ד**תוס'** (שבועות יז.) כת' דאויר עזרה כעזרה [לענין תלה עצמו באויר עזרה]. ותוס' הוכיחו כן ממצורע שמכניס ידיו לבהונות [דתלי בביאה במקצת]. [ותוס' הביאו גירסא דהוה ספק בגמ' שבועות, ותוס' דחו דהוה דבר ברור]. והערול"נ דחה דהתם איירי כשאין הפסק כלל באויר, ואילו המהרש"א איירי כשיש דבר המפסיק.

48 ולכאורה ס"ל דהוה מדרבנן. אבל בפשוטו גגות ועליות לא נתקדשו מדאורייתא.

49 והראב"ד קאי לענין קדושת העזרה, ועד"ז לכאורה ה"ה קדושת ירושלים. [ודלא כקו' התוס']

1 ואף דרבנן מודו לענין עיר מקלט, משום דבנופו מיתדר. ולהך פי' הגמ' לא חזרה בה מזה אליבא דרבנן, מ"מ לר' יהודה לא הוה משום סברא זה. והרמב"ן כת' דרבא תי' דאף רבנן לא ס"ל סברת בנופו מיתדר, אלא משום דרגא לנופו.

2 דר' יהודה דמדמי להו אהדדי ולית ליה טעמא דבדירה תלה רחמנא.

3 והר**מב"ן** סיים ואעפ"כ אינו נכון. {דהעיקר חסר בשקלא וטריא בגמ'}.

4 ולרש"י כ"ה מסקנת הגמ' לרב אשי דמהני לחומרא.

5 התו"ט קאי אדברי רב אשי, דאף נוף שדינן בתר עיקרו לחומרא. ובדברי רש"י (כאן) הול"ל קודם שנכנס לעיקרו.

ורע"א (שם) הק' אמאי לא יפדה כאן ויאכל ממ"נ, דכלפי הא דדינו לחומרא דלא הוה כירושלים מהני הפדיון, ואם נתפוס החומרא דהוה כירושלים יאכל בלא פדיון. ומנלן דאזלי' בתר תרי חומרא דסתרי אהדדי[6]. ומבואר דיש לו דין ירושלים לחומרא [בתורת ודאי], ואין לו קולת דין ירושלים[7]. אלא דרע"א הק' מנ"ל לרש"י.

אמר רבא וכו' במיהוי עיקרו דרגא לנופו וכו'. **פרש"י** דלחומרא שדי עיקרו בתר נופו, אבל היכא דהעיקר בפנים ונופו בחוץ דאמר ר' יהודה אחר הנוף, היינו דהרוצח יכול לעלות דרך העיקר ויהרגנו בנופו[8].

והרמב"ן (בתו"ד, וכן ריטב"א) ביאר דסברת ר' יהודה דכיון דשדינן, נחשב דאף העיקר בחוץ. ולא נחשב קולא כיון דהוא עומד בחוץ. ורבנן חלקו דלא שדינן עיקר בתר נוף לקולא כלל.

פרש"י שיכנס גואל הדם בתוך התחום, ויעלה דרך העיקר ויהרגנו בנופו. ובפשוטו משמע דהגואל הדם עובר דרך העיקר, ונכנס לנופו והורגו שם[9]. [ומבואר דהגואל הדם אינו רשאי ליכנס לתחום העיר מקלט אף כדי לעבור למקום אחר להרוג את הרוצח שם. אלא דר' יהודה סבר שדינן לענין זה, ולא נחשב שנכנס לתחום העיר]. אבל **הריטב"א** כת' דהעיקר הוה דרגא למיקטליה מהתם[10]. משמע דהנידון משום שהורגו בשעה שעומד על העיקר[11], ואינו רשאי להרוג את הרוצח בשעה שעומד בתחום העיר מקלט. וכן נקט **הערול"נ**, והביא דדרשי' ומצא אותו גואל הדם מחוץ וגו', מכלל דאף הגואל הדם עומד בחוץ.

רב אשי אמר וכו' אף אחר הנוף. [וכסברת המקשן דלחומרא]. ודעת **רש"י** דשדינן לחומרא הנוף בתר עיקר, וכן העיקר בתר הנוף. וכ"פ **הרמב"ם** (רוצח ח יא). **והכס"מ** ביאר דפסק כרב אשי וכר' יהודה. (ע' בסמוך). **ותוס' ובעה"מ ושא"ר** חלקו דשדינן רק עיקר בתר נוף, ולא להיפך.

והר"ש (מעשרות שם, והו' **בתוס' שאנץ**) פי' עוד דרב אשי בא להעמיד את תי' הגמ' לחלק בין עיר מקלט למעשרות[12], והברייתא דירושלים אחר הנוף פי' לפי החומה, בין בנוף ובין בעיקר תלי בחומה. [וכ"כ **הרמב"ן** בפי' האחרון הנ"ל, ודחה].

והכס"מ הק' על הרמב"ם אמאי שבק רבנן [דהולכין אחר הנוף מדינא], ונקט כר' יהודה [דלקולא]. **ורע"א** תמה על הכס"מ דאדרבה לרבנן לא שדינן עיקר בתר נוף כלל. [וסתם משנה כר' יהודה]. והכס"מ נקט כפי' האחרון של הרמב"ן, דרבנן ס"ל שדינן מדינא.

והכס"מ כתב דשמא משום ספק נפשות. **והמנח"ח** (תי יד) כתב דעפ"ז מתיישב דיוק לשון הרמב"ם דברישא לא כתב דנהרג עליו, דשדינן מהני דאסור להרוג, אבל הגואל הדם אינו נהרג עליו. אבל הק' דבסיפא מבואר ברמב"ם דגואל הדם נהרג עליו, ולדברי ר' יהודה אזלי' לחומרא אף בזה, ומ"ש. וצ"ע. אבל **בשיע' ר' שמואל** כתב דכיון דהוכרע הדין מחמת חומרא דמציל, ממילא נהרג עליו. דהוה תולדה מהדין ספק נפשות להקל (הו' לעיל יא:[13]).

והרמב"ם כת' ד'תחת' הנוף נקלט [וכ"כ לענין מעשר, מעש"ש ב טו]. ודלא **כשא"ר** דקאי תוך הנוף. [ע' ערול"נ].

---

6 ועוד העירו דמבואר (ע' לקמן יט) דאף היכא דא"א בפועל לאכול את המעשר [כגון טומאה דרבנן], מותר לפדותו. ומ"ש הכא. [וצ"ל דנחשב חלק מירושלים, ואף דבמקום הזה א"א לאכול, שדינן להחשב בפנים, וכשיכנס יותר יוכל לאכול].

7 [ואפשר דהוה גזירה שמא יפדנו בעיקר, ואח"כ יאכל בנוף [או להיפך], באופן דל"ש ממ"נ. וקצת משמע כן בלשון התוי"ט].

8 **ופרש"י** דלעולם היכא דנופו בפנים שדינן עיקרו בתר נופו, ואינו יכול להורגו בנוף. [ואף רבא מודה בזה].

9 וכ"כ הבעה"מ דלר' יהודה הוי עיקרו דרגא לנופו, וסליק ליה מגואי וקטיל ליה אבראי. וביאר דרבנן אזלי בתר מחיצות, ומש"ה אסור לגואל הדם למיסק ליה דרך שם, אבל ר' יהודה חשיב ליה נופו, ומש"ה ס"ל דעיקרו דרגא לנופו.

10 **והריטב"א** הוסיף דאף ר' יהודה מתיר דוקא בחצים וצרורות. אבל בחבוריו לא, שמא יגרר להרגו אף בפנים. [ולכאורה כוונתו היכא דהגואל הדם עומד בפנים לא התירו להרוג במקל וכדו' דהוה חיבורין, שמא יגרר לבפנים].

11 ודוקא משום שעומד בנוף בשעה שהורגו. אבל אילו היה משמש למעבר בעלמא לא מצאנו איסור.

12 וכ"כ **הר"י מלוניל** דשדינן עיקרו בתר נופו בין לקולא ובין לחומרא, ורשאי להורגו. [ולא נתפרש האיך מתיישב הסוגיה].

13 והעירו דזה שייך רק אי הוה גדר ספק, אבל אי הוה תקנ"ח של חומרא ל"מ.

גולה משכונה לשכונה. **פרש"י** דמהעיר אינו רשאי לצאת מפני רציחה ראשונה. ונתחדש גדר גלות לצאת ממקומו.

והמנח"ח (תי יז) כת' דבפשוטו אילו יצליח להגיע לעיר מקלט אחר רשאי. [כגון אם יש עיר מקלט אחר שתחומו מובלע בתחום עיר מקלט זה[14]]. אך דן דאפשר דיש גזיה"כ שישב דוקא בעיר מקלט הזה שגלה לשם. ונסתפק האם מש"ה נימא דהותר דמו, כשהלך לעיר מקלט אחר [בהבלעה].

והמאירי הביא **י"א** שהגולה משכונה לשכונה אינו רשאי לצאת מאותה שכונה שגלה לה. וי"א שיכול לצאת לכל העיר, חוץ מהשכונה שהרג בה.

תוד"ה פלכו קולטו. וי"ל דאם גולה מעיר לעיר יהא רשאי לילך בכל העיר. **ותוס' שאנץ** **ותוס' ר"פ** הוסיפו דלפ"ז עצה טובה קמ"ל. ועוד תי' **תוס'** (זבחים קיז., ותוס' שאנץ) דלכתחילה גולה מעיר לעיר [דצריך לגלות ממקומו]. אבל **תוס' ר"פ** הק' דכיון דהוה מדאורייתא, האיך נימא דהוה רק לכתחילה[15]. והוכיח דהוה רק עצה טובה.

והערול"נ חקר מי שבא ממקום אחר, והרג בעיר מקלט, האם יכול לגלות לשם [דעוקר עצמו מביתו], או דל"מ גלות במקום ההריגה.

אבל **הרמב"ם** (ז ה) כתב דבן לוי שהרג במדינתו, גולה למדינה אחרת מערי הלויים. ואם הרג חוץ מערי הלויים, וברח לעירו קולטו. [משמע דאם הרג בפנים, אינו נקלט כלל].

דף יג.

מעלים היו שכר ללוים דברי ר"י, ר' מאיר אומר לא היה מעלין. דר' מאיר דרש 'לכם', שנתנו הערים לרוצחים לכל צרכיהם. ולפ**רש"י** קאי אשכר דירה [וכ"כ **הרמב"ם** ח י שכר ביתו]. ונתחדש דיש לרוצחים זכות לגור בעיר [בחינם][1]. אבל **לתוס'** יש להם זכות רק בגוף העיר, לענין מס וארנונא[2]. ולא בבתי הלויים.

ובפשוטו הרוצחים מעלין שכר, אבל יש **אחרונים** (שפ"א ועוד) שהביא דכוונת רש"י דהערים מעלין שכר ללויין. וביארו דהערים שסביבותיהם היו צריכין לשלם עבור הרוצחים.

ואינו שב למה שהחזיקו אבותיו. **האחרונים** דנו האם הוה נידון שיפקע זכותו לשררה, או דהוה דין לזלזל בכבודו ולהורידו מגדולתו.

ותוס' (יומא יג.) כת' דפרנס על הציבור שעבר מחמת אונס, כשיעבור האונס יחזור לשררתו[3]. **והמרדכי** (ב"ב תקלג) הוסיף דלא גרע מרוצח (דסוגיין), שחוזר לעבודה ולשררה שהוחזקו אבותיו לר"מ. ואפילו ר' יוסי דפליג, שאני התם דכתיבי קראי, שעשה עבירה. אבל האי דלא עבד עבירה חוזר.

והריטב"א כתב דלכו"ע אין ממנין אותו לשררה מכאן ולהבא, אלא משום דהוחזקה משפחתו[4]. **והריטב"א** כתב דדוקא בשפיכות דמים או נמכר לעבד עברי, שהם דברים חמורים ומאוסים מאוד[5], אבל בשאר עבירות כל שחזר בתשובה שלימה ממנים אותו. ואפי' מומר שחזר בתשובה שלימה.

והמג"א (ס"ס קנג) כתב דמי שעבר משררתו מחמת עבירה שעשה, אפי' בשוגג, שוב אינו חוזר. [ע"פ דברי

---

14 א"נ ע"י מחילה שבין עיר מקלט לעיר מקלט [ומסתבר דמערה אזלי' בתר פתחה, ע' פסחים פו., והכל נחשב כמו בתוך עיר מקלט]. ועוד יל"ד כגון שיצא בשוגג, האם מחוייב לחזור לעיר שהיה בה.

15 וכעי"ז הק' **הראשונים** בכ"מ דל"מ לכתחילה בדאו'. [אבל האריכו דבכ"מ מצאנו דין לכתחילה ובדיעבד. ואכ"מ]. אמנם יל"ד דהכא הו' דין בישיבת גלות, לעבור לשבת במקום אחר. ול"ש לדין קליטה [וכמ"ש **החזו"א** לענין ישיבה בתחום]. והתור"פ לא ניחא ליה בזה.

1 ועד"ז מצאנו (יומא יב.) דלמ"ד דירושלים לא נתחלקה לשבטים, אין משכירין בתים לעולי רגלים, ונח' אי משכירין מיטות.

2 ולדעת רש"י י"ל דהוה כבני העיר, ומחוייבים כל דיני מס וארנונא.

3 כדאי' (שם) גבי כה"ג, דק"ל כר' יוסי (הו' לעיל יא.) דראשון חוזר לעבודתו. [וכתבו תוס' דנוהגין כבוד גם בשני]. [ומשמע בתוס' דקאי אף כשעבר לזמן גדול. ודלא כתוס' רא"ש הוריות ותוס' נזיר מז., הו' לעיל].

4 אבל **הצפנת פענח** נקט דהיינו דוקא לשררה שכבר היה לו, אבל מכאן ולהבא יוכלו למנותו.

5 **והריטב"א** הביא כעי"ז מדברי **תוס'** (מנחות קט., סוטה לט., תענית כז. עי"ש) דמומר שחזר בתשובה יכול לישא כפיו, ואף דכהן שהרג את הנפש אינו נושא כפיו. [אבל התוס' משמע דהוה מקרא דידיהם מלאו דם].

המרדכי הנ"ל]. וה**משנ"ב** (קנג קטו) הביא דה**א"ר** מסתפק דדוקא רוצח. והמשנ"ב ציין לדברי הריטב"א[6].

למה שהחזיקו אבותיו. וה**ריטב"א** כתב דאגב אורחין קמ"ל דכל שהחזיקו אבותיו במינוי ושררה, אם הבן ראוי לכך, קם תחת אביו[7]. ואצ"ל דאם מינוהו בשום מינוי בלא קביעות זמן, דאין מסלקין אותו אלא בטענה. והביא בשם **רבו הר"מ** בשם רבו ה**רמב"ן** דילפי' לה מדכתיב (שופטים יז כ) 'למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל', כל משימות שהם בישראל יהיו לו ולבניו [ע"פ ה**ירושלמי** (הוריות ג ב) גבי מלך].

וב**ספרי** (שופטים קסב) דרשי' כל שהוא בקרב ישראל בנו עומד תחתיו. וכ"פ הרמב"ם (מלכים א ז) ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם. והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה וביראה. וע"ע רמ"א (יו"ד רמה כב).

אך ה**מג"א** (נג לג) כת' [בשם מהרשד"ם יו"ד פא] דבחכם הממונה להרביץ תורה או לדין לא אמרי' כך, אלא ממנים הגדול בחכמה טפי[8].

הדרן עלך פרק אלו הן הגולין

---

6 ויל"ד דלדעת הריטב"א דהוה איסור למנות בעל עבירה, ודאי ל"ש במי שעבר פעם א' שום עבירה בשוגג. ודוקא ברוצח. אבל המג"א נקט כדברי המרדכי דהוה סברא בהורדה, דהורדה מחמת עבירה איבד זכותו.

7 אבל ה**מרדכי** (מגילה תתלד, הו' בפוסקים ס"ס קנג) כתב דהמצוות שרגילים למכור, וכגון גלילה ויין הבדלה הוה למי שמרבה לשלם, דל"ש ירושה אצל מצוות. [וה**ביאו"ה** (שם) הביא אחרונים דתליא במנהג].

8 ועוד הביא ה**מג"א** מס' עשרה מאמרות דכל המינויין שהם כתר תורה אין בניהם קודמין [דקי"ל דכתר תורה מונח, וכל הרוצה יטול], רק מהלל הנשיא ואילך נהגו שבניהם קודמין. וה**מחה"ש** ביאר דכיון דקלקלו מלכות בית חשמונאי והורדוס, התקינו ב"ד שיהא כתר תורה משלים לכתר מלכות, שיהא הבן ישב על כסא אביו [להיות נשיא].

בס"ד

פרק ואלו הן הלוקין

תוד"ה ואלו. תנא ושייר וכו' אלא לא חשיב לאוי גרידא אלא באותן שיש בהן חידוש וכו' ובקו' דחק למצוא בהם חידוש[1]. וע"ע **תוס' ר"פ** ו**ריטב"א** (במשך הפרק) החידוש בכל א'.

ו**הרמב"ם** (סנהדרין יט) מנה ר"ז לאוין שלוקין עליהם[2]. כ"א לאוין שיש כרת, ו"ח חייבי מיתה בידי שמים שהן בל"ת, וקס"ח לא תעשה גרידא.

רש"י ד"ה אלמנה. שנתאלמנה מאיש א' ונתגרשה מאיש אחר. משמע היכא דנתגרשה ואח"כ נתאלמנה, אין איסור אלמנה חל על איסור גרושה. [דאיסור אלמנה קל טפי][3].

בא"ד משום שתי שמות, משום שתי אזהרות, ששתיהן מפורשות וכו'. ה**ריטב"א** פי' דכוונת רש"י דאינו לאו שבכללות, דכל שהאיסורין מפורשין בכתוב, כמאן דכתיב 'לאו' אכל א' (כריתות ה.)[4].

ממזרת. ה**ריטב"א** פי' דס"ד דרק ממזר אסור, ולא ממזרת, קמ"ל מום זר, ואף נקבות בכלל (יבמות עח.).

ונתינה. **פרש"י** ומלקות משום לא תתחתן בם. ו**הראשונים** ציינו **דרש"י** (כתובות כט.) כת' דדוד גזר, ואסור מדרבנן[5]. ו**תוס'** (כתובות שם) כתבו די"ל דבמשנה נקט נתינה אגב ממזרת [וכמו חלוצה אגב גרושה]. אבל ה**רמב"ן** דחה דא"כ ליתני ממזרת ונתינה אין חיוב אלא א', דומיה דחלוצה. ועוד מה ענין נתינה לממזרת דנקטו אגב.

ו**הריטב"א** כת' דדור ראשון נאסרו מדאורייתא, וגזרו מדרבנן לדורותיהם. (וכ"ד **הרמב"ן** יבמות עח:[6]).

תוד"ה גרושה. וזה אינו, דהא אמרי' חלוצה דרבנן וכו' חולצה אגב גרושה[7]. ו**הרמב"ן** הביא דכעי"ז בכ"מ הוזכר חלוצה אטו גרושה[8]. והביא כעי"ז איתא **בירושלמי** (ברכות ב ד, ומגילה ב ה) דהא דתנן 'חרש' שיגרת לשון הוא.

ו**התו"י** (יבמות מד.) תי' דהמשנה קאי לדעת ר' עקיבא דאחות חלוצה הוה כאחות אשתו מדאורייתא, דהכתוב קראו ביתו, וה"נ חלוצה אסורה לכהן מדאורייתא.

ו**הרע"ב** (יבמות ט ג) הביא מכאן דחלוצה אסורה לכה"ג מדאורייתא. [וצ"ב דבלא"ה הוה אלמנה[9]]. [ו**התו"ט** שם האריך לתמוה עליו].

בא"ד מכת מרדות דרבנן, ובהא וכו' לוקה בה מלקות דאורייתא, ולא לקי מכת מרדות דרבנן. ו**המשנ"ל** (איסו"ב יז ז) הביא מדברי התוס' דהיכא דיש במעשה א' מלקות דאורייתא וגם איסור דרבנן, אין לוקה מכת מרדות[10]. [ו**המנח"ח** (קמה ה) הביא דברמב"ם מבואר דפליג, ונענש אף מלקות מרדות].

אבל ה**פרמ"ג** (פתיחה כוללת ח"א כח, ושושנת העמקים ט) ביאר דכוונת התוס' דכיון דסמכו לאיסור חלוצה אקרא ד'ו'אשה, ומחד קרא נפיק, עשאו כעין של תורה. אבל עבירות

---

1 ה**מהרש"א** כת' דאינו בקונ' לפנינו. אבל המהר"ם פי' דכוונת התוס' מדטרח לפרש טמא שאכל הקודש, דכוונתו דחידוש המשנה אף דאזהרה אינה מפורשת לוקה.

2 סימן 'ילקו זדים'. וי"ג ילקו 'זר'ים.

3 אך בשעה שנתקדשה חל איסור אשת איש [ואוסרה אכו"ע], וכשמת נימא דאיסור אלמנה לכהן נשאר מאיסור האישות. ולכאורה מבואר דאיסור אלמנה אינו שארית מאיסור האישות.

4 דאי' (שם) דכיון דאייתר קרא דגן תירוש ויצהר [בקרא דלא תוכל לאכול בשעריך], ליחודי אכילה דכל חד וחד.

5 ו**תוס'** (שם) תלו דלל"ק דרבא (יבמות עו.) ודאי הוה מדרבנן [וע' בעה"מ ושא"ר יבמות שם]. ואכמ"ל.

6 ודעת ה**ראב"ד** (הו' שם) דדור ראשון, אותם שנתגיירו לשם גירי אריות אסורין מדאורייתא [אף דחל הגירות]. אבל אם חזרו ונתגיירו, אסורין רק מדרבנן.

7 ו**הרמב"ן** ביאר דהתנא נקט להו לאו דוקא, דחיישי' דאם לא יזכיר דיטעו התנאים, אגב דרגילים להזכירו. ותנא סיפא [דאינו לוקה ב'] לגלויי ארישא דלאו דוקא.

8 וציין לעיל ב. [ועי"ש ב**רמב"ן**, ומש"כ דדעת הרמב"ם דלוקה, ועי"ש רע"א], וכן סוטה מד., וכ"מ יבמות פה:.

9 [ואפשר דנפק"מ באלמנה מהאירוסין, לענין עשה דוחה ל"ת. וחלוצה נחשב לאו ועשה. א"נ ב' לאוין]. והרע"ב הוסיף דאע"ג דלכהן הדיוט הוה מדברי סופרים, עשאוה כשל תורה [משמע דהרחיבו הך איסור דכה"ג. ומש"ה תקנו כעין דאור'].

10 ו**האחרונים** דנו באופן שהיה מזיד על האיסור דרבנן, ושוגג על הדאור', לכאו' לקי. [ודנו להעמיד את הרמב"ם שהביא המנח"ח כה"ג].

חלוקות לקי.

רש"י ד"ה נותר. ואזהרת פיגול וכו' כי קדוש הוא וכו' כל שבקדש פסול, בא הכתוב ליתן ל"ת על אכילתו. **ותוס'** (פסחים כד., ותוס' ר"פ כאן, ורמב"ן יג:, וריטב"א יד:) הק' דהוה לאו שבכללות, ואין לוקין אלאו שבכללות. ותי' דכתיב בקרא להדיא אנותר. וילפי' פיגול בגזי"ש עון עון. ומ"מ הק' דבגמ' (לקמן יח:) משמע שלוקה אהך לאו לחוד. [וכה"ק **תוס'** לקמן יח:, עי"ש תי'].

ועוד הביאו **הרמב"ן** ו**ריטב"א** תי' דאמרי' (שם) דליחודי לאו לחטאת שנכנס דמיו שלוקה. והוה דבר שהיה בכלל, ויצא מן הכלל ללמד, וגלי דכולן לוקין. [והרמב"ן דחה].

וה**חזו"א** (ליק' כג) הק' דתנן (כריתות יא:) האוכל פיגול ונותר בהעלם א' חייב ב'. וכתב דהחטאת בא מחמת חיוב כרת, ומש"ה אף דהוה מאזהרה א' כריתות מחלקין. ושוב דחה דכיון דילפי' מגזי"ש נחשב לאו בפנ"ע, ולאוין מחלקין[11].

רש"י ד"ה מעשר שני שלא נפדה. והוא אוכלו חוץ לירושלים. [ה**אחרונים** העירו דרש"י פי' כדברי המקשן (לקמן יט:, אבל למסקנא יט: איירי בטמא].

רש"י ד"ה הקדש שלא נפדה. אזהרתו וכו' חטא חטא מתרומה[12]. ובתרומה כתיב וכל זר לא יאכל קדש[13]. ו**רש"י** (שבועות כד:) הביא דאית דילפי' לאו דמעילה מ'וכל זר לא יאכל קדש' [בלא גזי"ש]. ורש"י דחה דהך קרא קאי בתרומה. וקרא ד'וזר לא יאכל כי קדש הם' קאי דוקא בקדשים הנאכלים (כדאי' לקמן יח.), ומעילה ל"ש בדבר דיש היתר לכהנים. אבל **תוס'** (שבועות שם ד"ה והרי) כת' די"ל דכיון דעיקר הקרבן נאכל, עובר בלאו אף על החלב [שיש בו מעילה, ואף שהחלב אינו נאכל][14].

וה**רמב"ם** (מעילה א ג) למד אזהרת מעילה מ'לא תוכל לאכול בשעריך' (ע' לקמן יז.). וה**ראב"ד** השיג [דהוה פשוטה מזו], דילפי' 'היא בתרומת הקדשים לא תאכל'.

דף יג:

שאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין[1]. **פרש"י** דמש"ה לא נחשב ב' רשעיות (ע' בסמוך). [והגמ' (בסמוך) מק' השתא מיהת לא עבדי תשובה. ורבינא (ריש יד.) תי' דלא פסיקא מילתא]. ודעת ר' חנניה בן גמליאל (במשנה כג.) דחייבי כריתות שלקו נפטרו מחיוב כרת. וה**גמ'** (לקמן כג:) מביאה דחלוקין עליו חבירו[2]. וה**רמב"ם** (בפיה"מ כג:) פסק כר' חנניה ב"ג דכיון דלקו, מלקות עם התשובה[3] פוטרם מכרת. [וה**ערול"נ** תמה דבמשנה משמע דלר"ח ב"ג מלקות לחוד פוטר].

וה**בעה"מ** (לקמן, ד: בדה"ר) הק' אמאי לא הביאו (לקמן כג:) מדברי ר"ע, דדוקא עשו תשובה נפטרו מכרת. אבל במה שלקו לא נפטרו, ודלא כר"ח ב"ג. [וכ"כ **הריטב"א** (כג:) דר' ישמעאל ור"ע פליגי אר"ח ב"ג].

וה**בעה"מ** דחה די"ל דדעת ר"ע דתשובה פוטר, אפי' לא לקו. ולעולם היכא דלקה מפטר מידי כריתות כר' חנניא בן גמליאל ולא פליג עליה ר"ע כלל.

וה**מלחמות** השיב דאי כוונת ר' עקיבא לפרש אמאי אין כאן כדי רשעתו, כיון דאם עשה

---

11 והביא כן מהגמ' (כריתות ג:), אבל הק' מהגמ' (סנהדרין נד:). עי"ש.

12 אבל **תוס'** (שבועות) הק' דבגמ' (כריתות ד.) משמע דעיקר אזהרה ילפי' קודם גזי"ש.

13 וה**חזו"א** (ליק' כג) כתב דלפ"ז הנהנה מקדשים אין לו אזהרה, וחייב קרבן [אשם מעילה]. וילפי' איסורו מכלל חיובו. [ויל"פ דהנידון בסוגיין על חטאת, דחייבי כריתות. ואשם מעילות ל"מ דבעי מעשה].

14 ועוד הביאו האחרונים דיש אופנים שלוקה על הקדש משום בל יחל (ע' נדה מו.).

1 אבל **בגמ'** (יומא פו. הו' בשערי תשובה ד ו) איתא דעבר חייבי כריתות תשובה ויוה"כ תולים, ויסורין ממרקים [והכפרה ע"י מיתה]. דתשובה אינה מכפרת על עבירת חיוב כרת, אלא תולה מהעונש.
ובחייבי מיתות בי"ד, אף אם עשה תשובה נהרג, ובדיני אדם ל"מ תשובה לתלות [וכן חילק **תוס'** (סנהדרין עא:) בהא דגרים נענשים על שלא קיימו ז' מצוות, דיש חילוק בין דין בי"ד ובידי שמים].
וה**נוב"י** (או"ח ק לה) הק' האיך נענש, הא עכשיו הוה צדיק גמור. ותי' דהוה גזיה"כ שאלמלא כן בטלו עונשי התורה, דהבי"ד אינם יכולים לדעת אם שב בלב שלם. [ויל"ד דבסוגיין אמרי' דמלקין אותו, משום דשמא יפטר מהכרת. הא ממ"נ אילו יפטר מהכרת, אינו ראוי אף למלקות. אלא דאנן לא ידעינן. וממ"נ האיך לוקה].

2 והוכיחו כן מהמשנה (מגילה ז:) עי"ש, והגמ' דוחה.

3 אבל תשובה לחוד אינו פוטר מכרת. ובפשוטו היינו דלא כר"ע. וי"ל דאף דאין לו כפרה, מ"מ לא יענש. א"נ ר"ע קאי בתשובה גמורה.

תשובה ליכא כרת, א"כ מוכח דר' עקיבא לא סבר כר' חנניה ב"ג, דלר"ח ב"ג ל"ש כאן כדי רשעתו, שאם לקה ליכא כרת.

אלא דיל"פ דר"ע סבר כר' חנניה ב"ג, ור"ע הק' אמאי מלקין אותו נימא דנידון בכרת החמורה ולא ילקה[4]. ובזה תי' ר"ע שאם עשה תשובה פטור מכרת, ומש"ה עונש כרת קל שהרי אפשר שלא יענש בידי שמים, ומלקות נחשב חמור. ועונש מלקות עיקר, שהכרת אין עונשין עונש גמור.

וה**חזו"א** (חו"מ כ) ביאר דסברת הבעה"מ דקושית ר"ע דמשום כדי רשעתו אין לו ללקות, דנמצא עכשיו אנו מחייבין ב' עונשין [דמוטל עליו דין כרת, ואף דעי"ז נפטר מהשני]. ולענין הנידון חיוב מלקות ל"ש לסמוך דעי"ז יבוא לו כפרה. ובזה פליג הרמב"ן דעי"ז נפטר, א"כ לר' חנניה ב"ג א"צ סברת ר"ע.

תוד"ה רבי יצחק (הב'). לר' יצחק לאו בכל כרת ל"ל. **ורש"י** (יבמות נה.) כת' דס"ל דכרת בעי אזהרה [ודלא כגמ' בסמוך].

ו**האחרונים** דנו לר' יצחק האם הלאו שיש בו כרת, אין לוקין עליו [וכ"מ לדעת רש"י]. או דחיוב הכרת פוטר ממלקות.

ו**הצל"ח** (פסחים כט.) נקט דלדעת ר' יצחק אליבא דר' שמעון [דכל שהוא למכות] האוכל חלב מתחייב מלקות בכל שהוא, שהרי מתחייב כרת רק בכזית[5].

[ויש שהוכיחו מה**גמ'** (כתובות לה:, עי"ש תוס' רא"ש) דלר' יצחק היכא דהיה מזיד על הלאו ושגג בכרת שבו אינו לוקה, וגרע מחייבי מלקיות שוגגין].

א"ה חייבי עשה נמי. [נלמד מ'הפלה לעשות' דלוקה]. ו**הריטב"א** ביאר בשלמא לדידי מכותך ל"ש למלקות.

א"ה לאו שאין בו מעשה נמי, לעשות כתיב וכו', השתא דאתית להכי כולהו נמי דומיא דלאו דחסימה וכו'. **רש"י** (סנהדרין י.) כתב דלאו שאין בו מעשה אין לוקין, דילפי' (בסוגיין) 'לעשות', והפלא ד' את מכותך. ו**הרמ"ה** (שם) דחה דמסקנת סוגיין דילפי' מלאו דחסימה.

ו**תוס'** (ב"מ צ:) הק' האיך ילפי' מלאו דחסימה, הא אף בחסימה לר"ל (שם) חסמה בקול חייב, דעקימת פיו הוה מעשה. ותי' דילפי' מעיקר חסימה דיש בו מעשה. ועוד תי' דר"ל ס"ל כאידך תי', דילפי' מ'לעשות'.

ו**תוס'** (שם ד"ה ר' יוחנן, ועוד מקומות) חילקו דדוקא לענין חסימה אמרי' דדיבור הוה מעשה, דבדיבורא מתעבד מעשה. ו**ה"ה** (שכירות יג ב) כת' דכיון שיש מעשה גמור בחסימה, מש"ה מתחייב אף במעשה כל דהוא. אבל לאו שעיקרו בדיבור, שא"א בו מעשה אלא דיבור, הדיבור לא נחשב מעשה. [עי"ש בלח"מ].

ו**הדבר"י** (כ ו,ח) חידש דיש ב' גדרים בלאו שאין בו מעשה, דילפי' דומיה דחסימה דבעי שיהא מעשה בעיקר הלאו. ומלבד זה בענין שיעבור על הלאו במעשה, משום דדרשי' לעשות [אף למסקנא]. [ובזה ביאר סברת המגיד משנה הנ"ל, דבענין שיהא מעשה בעיקר הלאו, דומיה דחסימה. אבל מדין 'לעשות' סגי במעשה כל דהוא].

השתא דאתית להכי וכו'. ה**ריטב"א** הק' א"כ אף חייבי כריתות, אינו דומי' דלאו דחסימה. ותי' דאיכא חד קרא דמרבה [והפלה] וחד קרא למעט. ועוד תי' אטו משום דאית ביה חומר כרת מגרע גרע.

ור"ע מ"ט, כדי רשעתו וכו'. ה**אחרונים** הביאו דמבואר בסוגיין דהפטור כדי רשעתו הוה בב' עונשין על עבירה א', ודלא כמ"ש ה**מהר"ם** (ב"ק ד. בתוד"ה כראי) דאין פטור ק"ל בדרבה מיניה בב' עונשים על הריגה א'[6], ופטור קלב"ם הוה בממון אחר בהדי המיתה. וכגון בשעה שהרגו קרע בגד. ויש שדנו דבזה פליג רבא [ע"ד דברי הרש"ש ע' בסמוך]. [וע' מש"כ האבי עזרי מעילה א ג].

ויש שדנו דילפי' מקרא דכדי רשעתו ב' גדרים[7], א' דהוה גילוי דלא חייבה תורה ב' עונשין על עבירה א' [ובזה

---

4 ו**המלחמות** הוסיף דלשאר לשונות בסוגיין [לפי' דר' עקיבא גמר לעיני מלעיניך, או אתרו ביה למלקות] ע"כ צריך לפרש כך דברי ר' עקיבא. וכת' דהיינו דאמרינן (יד. בלישנא דרבינא) לעולם כדאמרי' מעיקרא, שאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין וכו' דלא פסיקא מילתא. דהפי' בדברי ר' עקיבא מה מהני דעשו תשובה משתנה לפי הנך אוקימתות.

5 ועפ"ז דן האם אף כשאכל כזית לוקה על משהו הא', או דהוה כעקירה צורך הנחה. ואחרי השלמת השיעור מתחייב על כולו.

6 ו**המהר"ם** ביאר דזה כוונת **ר"י** (בתוס' שם, ועי"ש תור"פ) דל"מ קלב"ם לפטור מחיוב כופר, דחיוב המיתה והכופר תרוייהו על הרציחה.

7 ויסוד לזה כת' **תוס'** (ב"ק לה. וסנהדרין עט:) דבג' עניני ממון מיירי קרא דלא יהא אסון [עי"ש].

איירי בסוגיין]. ב' גדר 'פוטר', היכא דבאו בבת א' ב' חיובים מסיבות שונות[8]. (ע' אבי עזרי סנהדרין יח).
ועוד יש שחילקו דהמהר"ם איירי היכא דפטור משום לא יהיה אסון, אבל גדר 'כדי רשעתו' שייך אף בב' עונשין על מעשה א'.

והריטב"א הק' דכיון דהטעם משום כדי רשעתו, א"כ היכא דליכא חיוב מיתת בי"ד ילקה. [לכאו' כוונתו למ"ד דחייבי מיתות שוגגין לא נפטרו ממלקות[9]. ונח' בזה ר' יוחנן ור"ל (חולין פא:). **וע"ע** בסמוך מש"כ המהרש"א]. ותי' דכיון דאיכא רובא דמתחייב מיתה, לא פסיקא ליה למתני.

ור' ישמעאל ה"מ מיתה וממון וכו', אבל מיתה ומלקות מיתה אריכתא. [ונחשב עונש א'. וכמו שלוקה שמונים[10]]. **והגמ'** (כתובות לז:) עשו מזה צריכותא דבעינן קרא דכדי רשעתו, ולא יהא אסון.

שם. מיתה וממון. **הריטב"א** העיר דמיתה וממון ילפי' מלא יהא אסון (כדאי' כתובות לז.), ונקט אגב אידך[11]. [**והאחרונים** (ע' גר"ח סטנסל קיח ועוד) דנו האם בעינן ב' קראי לצריכותא בעלמא (וכ"מ בתוס' שם לז:), או דילפי' מלא יהיה אסון גדר שונה של ק"ל בדרבה מיניה מאשר דין מכדי רשעתו].

א"ה חייבי כריתות. **הריטב"א** כתב דאינו 'א"א בשלמא', ויש מקומות דנקטו לשון 'א"ה' אף דל"ש. אבל **הרמב"ן** כתב דס"ד אמינא דסברת ר"ע דאין להלקות חייבי מיתות, דמתקיים הלאו במה שאתה ממיתו מאותו השם, ומש"ה אין 'לאו' להלקותו. ובזה נקט ר' עקיבא דבכרת ל"ש סברא זו, דאם יעשה תשובה אינו נענש[12].

מאי אמרת וכו' השתא מיהת לא עבדי וכו'. וצ"ב לפ"ז אמאי נקט ר' עקיבא הך טעם[13]. **והרמב"ן** תי' דכוונת ר"ע דכרת קל, וא"א ללמוד מחיוב מיתת בי"ד. **והריטב"א** כתב דהוה טעמא דקרא[14]. דכיון דבעונש ששמים שייך תשובה, מש"ה דין כדי רשעתו תלי בבי"ד[15]. **והב"ח** (עה"ג ב) ביאר דהגז"ש [דלעיניך] גלי דתלי ברשעה המסורה לבי"ד, ומהני לזה סברת עשו תשובה.

אמר רבי אבהו בפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות. יל"ד בגדר הלימוד, האם גילתה תורה דלא אמרי' ק"ל בדרבה מיניה, או דהחיוב מלקות הוה מכלל חיוב הכרת. [וכעי"ז כתב הלח"מ, ע' בסמוך].

ברשעה המסורה לבי"ד הכתוב מדבר[16]. [ע' רש"י ד"ה קיבלה מיניה]. **ובשו"ת הרשב"א** (ה יח) נשאל דהבא במחתרת אינה עונש בי"ד, ואפ"ה פוטר מממון (כדתנן סנהדרין עב.). והשיב דמיתה וממון פטור מקרא דלא יהא אסון, ולא תליא במסורה לבי"ד.

רבא אמר וכו' כי פליגי דאתרו ביה למלקות, ר"ע סבר לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד אין לוקין וכו'. ולא נתפרש בגמ' אמאי אין 'כדי רשעתו' בלא אתרו ביה, ובפשוטו הגמ' (כאן) קאי כמ"ד דחייבי מיתות שוגגין אינו פוטר ממלקות [ונח' בזה ר' יוחנן ור"ל חולין פא:[17]].

---

8 והמהר"ם קאי בגדר הב'.

9 [וילד"ח דכוונתו להק' אלאו דמחמר, דניתן לאזהרת מיתת בי"ד, אבל אין חיוב מיתה על מעשה זו. ול"ש קלב"ם].

10 [כדלעיל ד:]. **ותוס'** (מו"ק ב:) כת' דמתחייב ב' מלקיות, דתרוייהו חד רשעה הוא, ולא ממעטי מרשעתו דכל שם מלקות חד רשעה הוא.

11 וכן בגמ' (ב"ק פג:) נקט קרא דכדי רשעתו, ותוס' (כתובות לז. וכ"מ) כת' דהגמ' קאי כס"ד דהגמ' כתובות. א"נ לסימנא בעלמא נקטיה.

12 [ויל"פ דכיון דכרת אינו עונש מוחלט, רמי על בי"ד להענישו במה שבידינו. אף דעי"ז הוה עונש קל, ויפטר מכרת. אבל אילו הטעם משום 'כדי רשעתו', דהוה גדר פטור על הקלה, האיך נתפוס את העונש הקל ולפוטרו מהחמור].

13 אבל **החזו"א** כתב דנקט טעם אם יעשה תשובה [דמש"ה ל"ש כדי רשעתו], אילו מספיק הטעם, ואף אם אינו מספיק הטעם וכו'. [וכדרך הברייתות בכ"מ לנקוט סברא דאינה מוכרחת בתחילת דבריהם].

14 וכ"כ **הרמב"ן** ללישנא דרבא דכרת לא בעי אזהרה (ע' בסמוך), דהברייתא לא נקט עיקר טעם, אלא טעמא דקרא.

15 ולו"ד הריטב"א י"ל דטעמא דקרא דכדי רשעתו הוה צווי על בי"ד שלא יענישו ב' עונשים. אבל במקום שיש לו עונש מצד אחר ל"ש לפטור מחיוב מלקות בבי"ד. [ולא משום תשובה].

16 **והאחרונים** דנו האם הוה דרשא בעלמא, או דגדר הפטור דהוה דין על בי"ד שלא לתת ב' עונשים. וע' **גר"ח** (סטנסל קיד).

17 בחייבי מיתות שוגגין ומלקות. ובגמ' (כתובות לה.) למסקנא במיתה וממון לכו"ע ילפי' בין שוגג למזיד, דחייבי מיתות שוגגין פוטרין ממלקות. ומשמע (ברש"י ותוס' חולין) דלמסקנא דכתובות אף חייבי מיתות

והמהרש"א הק' דכרת לא בעי התראה [ואף בלא התראה יש ב' רשעיות], א"כ מה הגמ' (בסמוך) מקשה א"ה חייבי כריתות נמי. ויש ליישב[18].

והרש"ש כתב דסברת רבא דכדי רשעתו ל"ש במיתה ומלקות, דמיתה אריכתא היא[19]. ורבא ס"ל דכו"ע מודו בזה. אלא הטעם דליכא לאו למלקות, כיון דצריך האזהרה למיתת בי"ד, וממיתין אותו מחמת זה (וע"ד מש"כ **תוס'** ב"ק עד: ולעיל ד:).

והאחרונים פי' עוד דבעונש נוסף על אותו עבירה לא תליא במח' ר"י ור"ל, דסברת ר"ל דאף שוגגין פטורין הוה בגדר 'פטור' על העבירה הב', שהרי בשוגגין ל"ש סברא שלא להעניש ב' עונשין. ואף דגלי קרא 'כדי רשעתו' דל"ש ב' עונשין, אף בעבירה א', מ"מ ל"ש גדר 'פטור' בחיובין שמחמת אותו עבירה[20] [וע"ד סברת המהר"ם ב"ק הנ"ל[21]].

לסיכום באתרו לקטלא לר' ישמעאל אינו מת ולוקה, למהרש"א הוה פטור קלב"ם דכדי רשעתו. לרש"ש הוה פטור דהיכא דהאזהרה הוצרך למיתה א"א ללקות עליו. ולדברי האחרונים הוה פטור נוסף מכדי רשעתו, דאינו נענש ב'.

לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד אין לוקין. **פרש"י** שלא ניתן לאו זה לעונש מלקות, שהרי הוצרך להזהיר. [משמע דהלאו אינו פנוי לחייבו מלקות[22]]. **ורש"י** (ב"ק עד:) כת' דזהו עונשו של לאו. [משמע דהטעם דע"י שגלי קרא דיש לו עונש אחר, ק"ל לחז"ל דאינו בכלל שאר לאוין]. ויש ראשונים דמשמע דלאו הניתן לאזהרת מיתת בי"ד הוה לאו חמור, ומש"ה ל"ש בו מלקות.

ובפשוטו מלקות הוה כשאר עונשי בי"ד, דילפי' דסתם 'לאו', הוה כמפרש ד'עונשו' מלקות[23]. [ואין עונשין מלקות מהדין]. אבל יש **אחרונים** שפי' דכל היכא דעבר אמימרא דרחמנא [באיסור חמור] מתחייב מלקות, ובעינן רק אזהרה למלקות. וכיון דהזהיר, ממילא לוקה.

והאחרונים הק' דבאיסורי שבת יש כמה לאוין, ואמאי לא אמרי דחד לאו למיתה, וחד לאו למלקות. [וע"כ כיון דיש חומר מיתה בלאו זה אין בו מלקות].

אזהרה לכרת וקרבן

חייבי כריתות אי"צ אזהרה[24], שהרי פסח ומילה וכו'. ומשמע דהטעם מוכרח, וקאי לכו"ע. אבל **רש"י** (יבמות נה.) ביאר סברת ר' יצחק דאין לוקין על חייבי כריתות משום דלאו שניתן לאזהרת מלקות ואין לוקין עליו. דלא הו"ל לעונשו כרת אא"כ הזהיר. הילכך אזהרה לאו למלקות ניתנה. **ורע"א** (בגהש"ס שם) ציין לסוגיין. ובחי' **רע"א** (שם) הק' דבסוגיין הוכיחו דכרת אי"צ אזהרה, והול"ל לאזהרת קרבן. [ונימא דר' יצחק פליג אגמ' בסמוך. דהגמ' בסמוך תי'

שוגגין פטרי ממלקות. [ולפ"ז סוגיין דר' דימי, ולא כמסקנא שם].
אבל ה**רשב"א** (כתובות לה.) חילק דחייבי מלקות וממון ילפי' מלא יהא אסון, ובזה ילפי' א' שוגג. אבל מלקות וממון הוה מקרא דכדי רשעתו, ובזה קאי סברת ר"י דחייבי מיתות שוגגין אינו פוטר ממלקות, אף למסקנא. [וכ"ד ה**רמב"ם** (שחיטה יב ז), וכ"כ ה**מהרש"ל** (לקמן טז), וה**מהרש"א** (לקמן) לא חילק בזה].

18 וה**משך חכמה** (כי תצא כה ג) פלפל דמסקנת הגמ' כר' יצחק, דחייבי כריתות שלקו פטורין, ועי"ז ליכא כדי רשעתו בחייבי כריתות [וכקו' הראשונים לעיל]. אבל המקשן נקט דדעת ר' ישמעאל דחייבי מיתות לוקין, ושוב נהרגין. וע"כ דלא דרש כיון דלקה הוה אחיך.

19 ונתחדש בדברי הרש"ש דאף שוגגין דפטור על המיתה, אמרי' מיתה אריכתא, דנחשב חלק מאותו עונש. ובכלל מאתיים מנה.

20 ועפ"ז ניחא הא דרוצח בשוגג גולה, ול"א אמרי' דהוה חייבי מיתות שוגגין ויפטר מגלות. [אבל ה**מנח"ח** (מח יד, הו' לעיל ח:) נדחק דגלי רחמנא והוה גזיה"כ].

21 ויש ליישב בזה דברי המהר"ם דקאי אכופר כשאינו מתכוון. [אמנם יל"ד דפטור מיתה וממון הוה מקרא דלא יהא אסון. ואכ"מ].

22 וה**מאירי** כת' דאי אתה מחייבו ב' רשעיות.
אך העירו מדברי ה**תוס'** (לעיל ד: ד"ה ורבנן), דבגמ' (שם) אי' דלרבנן איצטריך לא תענה לאזהרת עדים זוממים. [**פרש"י** דלא ענש בדין הזמה אא"כ הזהיר, ולא ניתן לאו זה לעונש מלקות]. ותוס' הק' תיפו"ל דהוה לאו שניתן לאהזהרת מיתת בי"ד. ומבואר בדברי התוס' דהוה קו' בפנ"ע, ואף אי ילפי' אזהרה לעדים זוממים ממקום אחר. מ"מ יש מיתת בי"ד בלא תענה.
ו**תוס'** (בתי' שם וכ"מ) כת' דגלי קרא והצדיקו דלוקים בעדים זוממים משום לא תענה, אף דיש אזהרת מיתת בי"ד.

23 ו**רש"י** (כתובות לב:) כתב דעונש לאו במלקות. [ובזה מקשה הגמ' א"כ בטלת וכו']. וה**שיטמ"ק** כתב דכוונת רש"י לתרץ קו' התוס' דבלאו שאין בו מעשה וניתק לעשה [א"כ בטלת], דבהנך אין עונשן מלקות.

24 ו**תוס'** (שבועות ז.) כת' דילפי' כרת בשלמים לאוכל דברים שאינן נאכלין. ואף דאין אזהרה, כרת לא בעי אזהרה, מידי דהוה אפסח וחטאת.

דאי"צ אזהרה. אבל אין ראיה לדבר].

והערול"נ כתב לפרש דאף דכרת אי"צ אזהרת לאו, צריך עכ"פ אזהרת עשה.

אבל הרמב"ם בפיה"מ (וכן בסה"מ בהקדמה למנין המצוות מהש"פ עמ' ר) כת' דלא ענש הכתוב כרת אא"כ אזהרתו מפורשת. והלח"מ (סנהדרין יח ב) תמה מסוגיין. ועוה"ק דהרמב"ם סתר דברי עצמו, דכתב דכרת בעי אזהרה, ואח"כ כתב דלוקין על לאו שיש בו כרת. והלח"מ פי' דחייבי כריתות הוה גזיה"כ דלקי משום עיני עיניך [ולוקה מחמת הדין כרת], אבל לא משום הלאו, שהרי ניתן לאזהרת כרת. וכתב דהרמב"ם נקט דרבינא (בסמוך) חולק על הגמ' כאן[25].

והמגיה למשנ"ל (שם יז ז) תמה על הלח"מ, וכת' דהרמב"ם בפיה"מ קאי בחייבי כרת שיש בהן מיתת בי"ד[26].

והקה"י (יב) כתב דהרמב"ם דחה לסוגיין, וס"ל דאף דכרת בעי אזהרה מ"מ לוקה. דקי"ל כר' חנינא ב"ג (לקמן כג., הו' לעיל) דכיון דלקה נפטרו, ואינו ב' עונשין מחד לאו. אלא כך היא תכסיסו של עונש, כרת או מלקות[27], והאזהרה על תרוייהו. ואילו סוגיין כשאר תנאים דמתחייב כרת אף כשלוקה. ואי אפשר ללקות ולהתחייב כרת מחד לאו, וע"כ דהכרת אי"צ אזהרה.

והמאירי (במשנה) פי' דלאו הניתן לאזהרת מיתת בי"ד אין לוקין עליו משום דאי אתה מחייבו ב' רשעיות, ואם עשה תשובה אינו נפטר. אבל לאו הניתן לאזהרת כרת לא נחשב ב' רשעיות, ולוקה. [ועפ"ז יל"פ דברי הפיה"מ, דאינו לוקה מחמת הלאו, כשאר חייבי לאוין. אלא משום החיוב כרת. ועדיין צ"ב[28]].

והרשב"א (כתובות לג.) הק' דבעי לאו באחותו לאזהרה, דלא ענש כרת אא"כ הזהיר. ותי' דמ"מ כיון דהזהיר מילקא לקי. [ואף שהלאו איצטריך לחיוב כרת, אפ"ה לוקין עליו]. והשיטמ"ק (שם לב:) בשם שיטה ישנה תי' דס"ל כמ"ד דכרת לא בעי אזהרה. א"נ אפי' למ"ד צריכי אזהרה, דוקא דבאית בהו מלקות. [וכ"ז צ"ב].

<u>ודלמא אזהרה לקרבן וכו' התם וכו' אף כל שב ואל תעשה, לאפוקי הני דקו"ע</u>. וקרבן ל"צ אזהרה. ותוס' (יבמות ט., יומא פו.) כתבו דסוגיין כרבנן דאיתקיש לע"ז. אבל רבי דריש חטאת מ'עליה', ובעי לאו וכרת דומיה דאחות אשה. ועפ"ז תי' דלדעת רבי (שבועות יג.) דיש כרת בפורק עול, מפר ברית, ומגלה פנים, אפ"ה אין קרבן, דאין אזהרה[29].

והשואל בשו"ת רע"א (ת קיח) הק' דלפ"ז הדרא קו' האיך לוקה על לאו שיש בו קרבן, וכי רבי[30] סובר דלוקין אלאו שיש בו אזהרת מיתת בי"ד.

ורע"א השיב דלרבי נמסר לחז"ל הסימן דבמקום שיש לאו וכרת חייב קרבן [כדילפי' מ'עליה']. אבל לא הוה בגדר אזהרה, דנימא דלא ענש הכתוב קרבן אא"כ הזהיר[31].

ומש"ה אף דלולי הלאו לא היה קרבן לרבי, מ"מ עיקר הלאו ניתן למלקות[32]. והמקשן סבר דהא דפסח ומילה אין חיוב קרבן הוא משום דקרבן בעי אזהרה [וכמו חייבי מיתות, דלא סגי בגילוי, אלא בעי 'אזהרה']. ובזה דחה דאיתקיש לע"ז. [ולדברי רבי הטעם דאיתקיש לחטאת].

אבל רש"י (זבחים קו.) פי' דברי הגמ' (זבחים) 'אזהרה מנלן', שאין חטאת באה אלא על

---

25 וס"ל דאתרו ביה למיתה וכרת, פטור ממלקות. והקה"י הביא דבגמ' (יומא פא) משמע דכרת בעי אזהרה. וי"ל דהרמב"ם דחה סוגין מהתם.

26 אבל בדברי הספר המצוות מבואר דלא כן. [וכה"ק הערול"נ].

27 ונקט דהא דחייבי כריתות שלקו נפטרו מדין כרת לר' חנניה ב"ג, משום דהעונש שייכא להדדי. והאחרונים (ע' שו"ת מהרלב"ח קו' סמיכה, ויתבאר לקמן כג.) דנו דחייבי כריתות שלקו אף מחמת דבר אחר, נפטרו מחיוב כרת. דעצם המלקות פוטר.

28 [ומבואר לפ"ז דהיינו דוקא אי אתרו בו, אבל אי לא אתרו בו לחיוב מיתה, א"א לחייב מלקות מגדרי החיוב מיתה].

29 ורבנן פליגי דאין כרת. אבל מאן דס"ל כוותיה בחדא, יתחייב קרבן אף אהנך. [וכ"כ התוס' הרא"ש בשיטמ"ק כריתות ב. א בהשמט'].

30 ועוד הביא דהרמב"ם (יבום ו ט) דרש לפסוקים (יבמות שם) כרבי.

31 והגרי"ז (זבחים קו.) כתב דאף לצד דבעי אזהרה לקרבן, היינו אזהרה מיוחדת על אותו דבר, לדין אשר לא תעשינה. ול"ד לדין לא ענש אלא א"כ הזהיר דסגי באזהרה בעלמא. אבל הק' מאזהרה דפיגול ונותר.

32 וביאר דהיה אפשר לכתוב גילוי אחר לחיוב קרבן.

לאו וכרת. כדתנן (ריש כריתות) דבפסח ומילה אין חטאת. **ותוס'** (שם) הק' מסוגיין דקרבן לא בעי אזהרה[33]. וכן **רש"י** (כריתות ב.) הביא אזהרה לל"ו כריתות [וכ"כ **רש"י** (שם ג.) דאין קרבן אלא על הלאו]. וה**שיטמ"ק** (שם בהשמטות א) כתב דלא פי' כמסקנת הגמ' (כאן).

ותוס' (זבחים קו.) הביאו דבגמ' (עירובין צו.), הו' בתוד"ה מה) מבואר דבעי אזהרה לקרבן[34]. ועוד דייקו התוס' מלשון הגמ' (זבחים שם) ד'הזהיר' במותיר, משמע דצריך אזהרה. ותוס' דנו דרב אשי בסוגיין פליג[35], דקרבן בעי אזהרה[36]. וכ"כ ה**שעה"מ** (תפילין ד יא) דדעת **רש"י** (עירובין שם) דקרבן בעי אזהרה, משום דקי"ל כרבינא.

וכן **תוס'** (שבועות יח:) כתבו דלא מחייב חטאת אא"כ יש בה לאו[37], מידי דהוה אפסח ומילה. וכעי"ז **תוס'** (ב"ק קה:) גבי אזהרה בשבועת הפקדון[38]. וה**אחרונים** דנו דיל"פ דקאי לרבי[39]. א"נ כתוס' זבחים, וכרבינא.

אבל ה**ריטב"א** כת' דרבינא לא פליג אדברי רבא, דהא טעמא דרבא תירוצא היא. וקי"ל דאין לוקין בלאו הניתן לאזהרת מיתת בי"ד. ואפי' באופן דאין חיוב בי"ד, וכגון מחמר (שבת קנד).

וכה"ק **רע"א** (הנ"ל) על **תוס'** (זבחים הנ"ל), דמשמע מדבריהם דרבינא ס"ל כסברת המקשן, דקרבן בעי אזהרה. א"כ הדר קו' מ"ש מחייבי מיתות בי"ד. וצ"ע.

וה**קה"י** (יב) כתב דאף לס"ד דכרת בעי אזהרה [וכן חייבי מיתות בי"ד], מ"מ מהני הך אזהרה אף לקרבן [אף לצד דלא חייב התורה קרבן אא"כ הזהיר]. וביאר דכרת וקרבן הכל א', שחיוב הקרבן על הא שחייבים על זדונו כרת, וסגי באזהרה א'. אלא דבסוגיין הנידון לענין מלקות, דכיון דעיקר האזהרה לחיוב קרבן, א"א לחייב ע"י מלקות. וחיוב הקרבן הוה מחמת חומר הכרת, ולא מחמת שלוקין על לאו זה [דנימא דהוה ענין א'].

ועפ"ז כתב (ע"ד הנ"ל) דלר' חנניה ב"ג דהכרת והמלקות פוטרין זא"ז, ושייכי להדדי. א"כ אף דבא האזהרה לחיוב קרבן וכרת, שייך אף למלקות.

דף יד.

תוד"ה מה (יג:). הק' הר"ש מדרוייש וכו' שהם לאוין מחולקין וכו'. תוס' הק' דילפי' חילוק חטאות דהלאוין מחלקין, וע"ז נחשב דהוה איסור כרת בפנ"ע [וע"כ בעי אזהרה לחלק]. ובזה דחו התוס' דהוה גילוי בעלמא לחלק, וחיוב הקרבן אינה מחמת עבירת הלאו.

ו**בגמ'** (שבת סט.) נח' ר' יוחנן ור"ל כשהזיד בלאו ושגג בחיוב חטאת, האם מתחייב קרבן [ודעת ר"ל דלא נחשב שב מידיעתו]. וה**אחרונים** (ע' קה"י שבת ל) דנו דבפשוטו תלי בהנ"ל דצריך שגגה בדבר הגורם לחיוב החטאת, ודעת ר' יוחנן דעבירת הלאו אינו מחייב, אלא עבירת הכרת.

תוד"ה לאפוקי הני. קשה ל"ל היקשא וכו' תיפו"ל דאין בהם מעשה. [ואמרי' (כריתות ג:) דלכו"ע אין חיוב קרבן בלא מעשה]. וכה"ק **תוס'** (זבחים קו. בסו"ד) למ"ד דהטעם בפסח ומלה משום דאין אזהרה, תיפו"ל דאין בו מעשה.

בא"ד מיהו ממילה קשה וכו' דהא לעולם לא יתברר שיהא בכרת עד שימות[1] וכו' וי"ל דלעולם כל זמן שלא מל עונש כרת עליו. וה**אחרונים** (ערול"נ, מנח"ח ב כו, דב"א ב ד ג ועוד) העמידו דנח' קו' ותי' התוס' בגדר חיוב כרת דמילה.

וה**רמב"ם** (מילה א ב) כתב דכל יום שלא מל עובר בעשה, אבל אינו חייב כרת עד שימות

---

33 וביארו דקו' הגמ' אזהרה מנין ללקות, כדתנן במתני' דידן (יג.) השוחט והמעלה לוקה.

34 דהגמ' (עירובין) דנה ד'השמר' הוה לא תעשה. **ותוס'** (ד"ה מה) נדחקו דכוונת הגמ' דתלי בשב ואל תעשה או קום ועשה.

35 אך תוס' הק' דהמקשן בגמ' שם הוא רבא. ותוס' נשארו בקו'.

36 ולמסקנא קאי אף באתרו ביה, ור' ישמעאל ס"ל מיתה אריכתא.

37 ומש"ה צריך אזהרה לפורש מנדה באבר חי.

38 [ויל"ד דהתם הוה אשם, ובאשם ל"מ דבעי מעשה במעילה]. אבל ה**שיטמ"ק** (שם) פי' את הגמ' באופא, גילוי דהוה דין.

39 ו**רע"א** (שם) כתב דדוחק לפרש כן, דהול"ל דבעי דומיה דאחות אשה, ותוס' סתמו דבעי אזהרה. משמע דצריך אזהרה מצד עצמו.

1 ו**בחי' ראמ"ה** תי' [קו' התוס'] דמשכח"ל כרת באופן דנחתכה ערלתו מעצמה או כל האבר או מל בלילה. [וכשיטמ"ק כריתות, ע' בסמוך].

כשהוא ערל במזיד[2]. וה**ראב"ד** השיג[3] דכל יום[4] עומד באיסור כרת. וה**כס"מ** ביאר דסברת הרמב"ם דעדיין לא עבר על המצווה, כיון דבידו למול עצמו.

וה**מנח"ח** (ב כו) דייק מלשון הרמב"ם דאינו חייב אא"כ היה מזיד כל ימיו, אבל אם בסוף ימיו חלה ואינו יכול למול פטור[5], דהעבירה תלי' בסוף ימיו[6]. אבל ה**חזו"א** (יו"ד קנד א) כתב דאף לרמב"ם היכא דנאנס אח"כ חייב כרת[7].

וה**אחרונים** דנו בדעת הראב"ד כשחזר ומל עצמו, האם מתוקן מכאן ולהבא, וצריך תשובה על שעבר [ואל"כ חייב כרת], אבל הביאו דמדברי הכס"מ משמע דנחשב שתיקן העבירה שהיתה, ואינו ענוש כרת על מה שבטל כבר[8].

וה**שיטמ"ק** (כריתות ב. השמטות א) הק' האיך ס"ד דיתחייב קרבן במילה, דאם נודע לו אמאי לא מל עצמו[9]. [10] ותי' כגון שנסתרס, ומתחייב קרבן על מה שלא מל כשהיה בידו.

וה**אחרונים** העירו דתוס' דידן לא הק' על חיוב קרבן. ואת"ל דאיירי בנסתרס, א"כ יתחייב אף כרת[11]. וה**דב"א** (ב ד ג) כתב [דלולי דברי הכס"מ] לדעת הראב"ד אף כשמל אח"כ מתחייב קרבן על הזמן שעבר, וזה כוונת התוס' [והק' רק לענין כרת]. ועוד כתב דאף אילו פטור לענין קרבן, מ"מ כל יום ביטל עשה. והוה עשה שיש בו כרת, אף דלא השלים שיעור חיוב הכרת, מ"מ הוה עבירה ששייך בו כרת. וסגי בזה לחיוב קרבן.

[אבל ה**חזו"א** כתב דאף דמעיקרא נחשב ביטל עשה בכל יום שמאחר. מ"מ אחרי שקיים המצווה הוה עיכוב בעלמא. ול"ש כרת וחיוב קרבן].

<u>פשיטא הרי גופין מחולקין ושמות מחולקין</u>. ה**ריטב"א** פי' דכוונת הגמ' דפשיטא דגופין מחולקין [דה' נשים נידות] חייב על כל א'. (כדאיתא כריתות טו. וקידו' עז:).

וה**אחרונים** חקרו בגדר הדין גופין מחולקין, האם אמרי' דהתורה צוותה על גוף בפנ"ע [והוה כעושה ב' עבירות], או דהוה בגדר 'מחלק' [וכמו ידיעות והתראות מחלקות], להחשב ב' מעשי עבירה[12].

<u>אלא לחייבו על אחותו שהיא אחות אמו וכו'</u>. ה**תו"י** (כריתות ב:) הק' אמאי לא אמר אחותו שהיא אשת אחי אביו, או בת בתו שהיא כלתו ואחות אשתו [דחייב על כל א', כדאי' כריתות יד], דמשכחת בהיתר. וי"ל דלרבותא נקט אע"ג דכל השמות שבה מחמת אחווה,

---

2 וה**כס"מ** ביאר דכוונת הרמב"ם דיתחייב כרת הנפש [וכוונת הרמב"ם דאינו מתחייב בכרת דקיצור ימים, ובזה פליג הראב"ד]. ועוד כתב דכשיגיע זמנו למות, ימות בקצור ימים מחמת עוון זה.

3 וכי משום התראת ספק פוטרין אותו מן השמים.

4 וה**דב"א** (א כט) נקט דהיינו כל רגע, ולא תלי ביום. ועפ"ז העיר דיש חיוב לזרז מילה שלא בזמנה, יותר ממילה בזמנה. והרבו להשיב על דבריו, דבדברי הפוסקים מבואר דמילה שלא בזמנו קל לדחות. ועי"ש (ב ד והלאה) דהאריך להשיב בענין.

5 ויל"ד האם אף כשעומד במרדו. או דוקא היכא דחזר בו, אלא עכשיו הוה אונס. [אבל אם עומד במרדו אין זה אנוס כלל].
[ועוד יל"ע דכשנכרת וכדו', נימא דזמן המצווה היה כל זמן שיש לו אבר. וביטל כל זמן המצווה במזיד. ומה לי שהמשיך לחיות אח"כ].

6 ודן לדמותו לנידון סופו באונס, שה**נמוק"י** (ב"ק כו: י: בדה"ר) כתב דדינו כאונס לענין תפילה. אבל דחה דהכא הוה פושע בכל יום [ורק לענין חיוב כרת פטור]. ועוד הביא מדין פסח שני, דדעת ה**רמב"ם** (ק"פ ה ב) דאם הזיד בראשון ושגג בשני חייב כרת. ודחה דהתם תשלומין דראשון, ואילו הכא התורה לא חייבה רק לבסוף. [וע"ע **מנח"ח** ה טז].

7 דאל"כ לא משכחת כרת לעולם שהרי בשעה שהוא גוסס הוא אנוס.

8 וי"ל דלמד כן מלשון הראב"ד שקראו התראת ספק. [ויל"ד בזה].

9 [ואם אינו רוצה למול לא הוה שב מידיעתו]. וה**חזו"א** כתב דקו' השיטמ"ק הוה אף לראב"ד [ואף דכל יום מחייב קרבן, מ"מ הא לא שב מידיעתו]. ותי' השיטמ"ק קאי אף לדעת הרמב"ם [דאף דנאנס לבסוף, הושלם העבירה].

10 וה**גרי"ז** (זבחים קו.) תי' דנפק"מ אם הורו בי"ד במילה ועשו הציבור על פיהן, דבציבור קיי"ל דאין ציבור מתים, וצריך ציבור שאחריהם להביא.

11 וה**קוב"ש** (קו' שמועות שבועות א) כתב דתוס' פשיט"ל דשייך קרבן בנסתרס, אלא דנקטו בקו' דכיון מזיד כל ימיו אינו מתחייב כרת וכרמב"ם. ובזה חזרו בהם בתי', וכדעת הראב"ד [ודוחק בלשון תי' התוס']. [illegible]

12 וה**תוס' רי"ד** (קידושין עז:) דן האוכל חלב מב' בהמות, האם נחשב גופין מחולקין, ודחה דדוקא בעלי חיים חשיב מחולקין, ולא שחוטין. [וע"ע משנ"ל איסו"ב א א ורע"א משניות כריתות ג י, ואכמ"ל].
וה**רמב"ם** (שגגות ב ה) פסק דאף כשאינו יודע באיזה גוף חטא, מתחייב חטאת. ונחשב נודע חטאתו.

אפ"ה נחשב שמות מחולקין. ו**התוס' הרא"ש** (בשיטמ"ק שם טו.) כתב דהיכא דהוה שם בפנ"ע ל"צ קרא לרבות. [דאטו מי שעשה ב' מעשים בבת א' צריך ריבוי לחלק].

ברשיעא בר רשיעא. **פרש"י** הוליד ב' בנות מאמו, וחזר ובא על א' מהן והוליד בן. [וכ"ה **בגמ'** כריתות טו.]. ו**הריטב"א** העיר דהמ"ל דהוליד בת א' מאמו, והיתה לו אחות כשירה, ובא על הכשירה והוליד ממנה בן. וכתב דלא נקט לה דאיכא מ"ד דאחות האם מהאם הוה רק שניות מדרבנן. ו**האחרונים** (ערול"נ ועוד) תמהו דלא מצאנו כזה מ"ד, ובגמ' (יבמות נד:) מבואר בפשיטות דאסור מדאורייתא.

אמר ר"ע שאלתי את ר"ג ור"י באיטליז של עימאום שהלכו ליקח בהמה למשתה של בנו. ה**תו"י** (כריתות טו.) כתב להודיע שבחן שאע"פ שהיו טרודין היו עסוקין בדברי תורה[13].

ונראין דברים מק"ו וכו'. **הריטב"א** הק' דאין עונשין מהדין. ותי' דעונשין קרבן מהדין. ועוד תי' בשם **הראב"ד** דהכא הק"ו הוה גילוי מילתא לגדרי החילוק. וכה"ג דנים ק"ו אף שילפי' מיניה עונש[14].

ורע"א (בגהש"ס שבועות לא:) על הגמ' שדנה לחייב קרבן שבועת הפקדון מק"ו ציין לדברי **הריטב"א** [דעונשין קרבן מהדין][15].

ו**הערול"נ** הק' ד**בגמ'** (סנהדרין נד.) מבואר דא"א ללמוד חיוב בא על אביו מק"ו, דאין עונשין מהדין, אף דכל הנפק"מ לענין קרבן. ותי' דהתם ילפי' את גוף הכרת מק"ו[16].

ואידך ק"ו פריכא וכו'. ה**תו"י** (שם טו.) כתב דר"ג ור' יהושע [דעבדי ק"ו] ס"ל דלא תלי מילתא אלא בשמות, ומש"ה שייך ללמוד ק"ו מגופין מחולקין לשמות מחולקין.

לומר שאין עונשין מן הדין. [כ"ה בגמ' לעיל ה:]. ובסוגיין קאי כר' יצחק דחייבי כריתות אינן לוקין, א"כ מבואר דאף כרת אין עונשין מהדין. אבל ה**או"ש** (איסו"ב ב ז) הביא כמה **ראשונים**[17] דס"ל דבעונש שמים לא אמרי' אין עונשין מהדין. [וכ"כ ה**תוס' הרא"ש** קידושין נז:]. ו**האו"ש** כתב דבסוגיין הנידון לחיוב קרבן, ואין עונש קרבן מהדין[18] [ודלא כריטב"א הנ"ל].

ואידך איבע"א גמר עונש מאזהרה. [ע' תוס']. **הריטב"א** כתב [בדעת רש"י] דגמר במה מצינו. ולפ"ז מבואר דעונשין ממה מצינו [ודוקא ק"ו אין עונשין מהדין, וכ"מ ב**תוס'** פסחים כה.]. אמנם **הר"ן** (נדרים ד:) כתב דאין עונשין ממה מצינו [והו' ב**משנ"ל** נזירות ב יז].

דף יד:

רש"י ד"ה למפטם. אם אינו ענין וכו'. והמשך הגמ' 'ואידך סבר כר"א וכו' דחלוקין הם לקרבן'. **רע"א** הק' דלדברי רש"י אף רבנן ילפי' לחלק, אלא דילפי' למפטם באם אינו ענין. ומנלן דר"א א"ר הושעיא לא למד כן מאם אינו ענין. ועיקר התי' צ"ל ואידך דילפי' מסברא.

רש"י ד"ה ה"ג לה וכו'. ולא מצטריך ליה למידריש 'אל אשה' וכו'. ו**הריטב"א** חלק דר"א קאי בחלוקין לב' לאוין, ואילו קרא דאל אשה קאי בגופין מחולקין, דה' נשים בלאו א'. [וכה"ק **רע"א**]. ו**הרש"ש** כתב דכוונת רש"י דלא איצטריך לחלק לענין עריות, אבל ודאי איצטריך לגופיה לגופין מחולקין.

---

13 ו**האחרונים** העירו דר"ג היה הנשיא, וכי לא היה לו משרתים. ועוד כיון דנתמנה פרנס על הציבור אסור בעשיית מלאכה (כדאי' קידושין ע. ושו"ע חו"מ ח ד). [ואף לצורך מצווה בפשוטו מבואר בגמ' קידושין דאסור לבנות מעקה, וע"ע **שערי תשובה** (או"ח רנ ב)]. אך י"ל דמשא ומתן ושאר סחורה לא הוה בכלל האיסור, ודוקא מלאכה בגופו. אך י"ל דהך מעשה היה קודם שנתמנה להיות נשיא.

14 ולכאורה סברא זו תלי בגדר דאין עונשין מהדין (ע' מה שהו' לעיל ה:), דלצד דהטעם שמא ימצא פירכא, ה"נ א"א להעניש ב'. אבל לצד דבעינן שיהא עונש מפורש בקרא, ולא שנלמד מהלכות ק"ו, הכא לא ילפי' את גוף העונש מק"ו, אלא דיני העונש.

15 אבל ה**אר"ש** ציין ד**בתוספתא** (שבועות ג) ר' יהודה ב"ב יליף ק"ו, ור' ירמיה חלק וכי עונשין מהדין. [ונח' בזה התנאים].

16 ויל"פ דהתם בעי אזהרה, דלא ענש אא"כ יש אזהרה בגוף העבירה. [ותלי בסוגיה דלעיל אי בעי אזהרה לקרבן].

17 **דרש"י** (זבחים יד.) הק' גבי פיגול דנילף כרת בק"ו [אבל דחה די"ל דר' שמעון דהתם ס"ל דעונשין מהדין]. אבל האו"ש (במילואים) ציין ד**ברשב"ם** (ב"ב פח:) ו**תוס'** (חולין קטו:) מבואר דאין עונש כרת מהדין. והביא דכ"ה פשטות ה**ירושלמי** (ע"ז ה יב), ודחה די"ל דהתם קאי אקרבן.

18 והוכיח כן דהא בסוגיין קאי לענין חילוק חטאות בת אביו ובת אמו. וזה נפק"מ רק לענין קרבן. דלענין כרת האיך יתחייב ב' פעמים.

ר' יוחנן אמר וכו' אתיא טומאתו טומאתו וכו'. **הריטב"א** כתב דאף דטומאתו דמקדש אינו מופנה [דהא צריך לרבות מחוסר כפורים, לעיל ח:], מ"מ טומאתו דקדש מופנה לגז"ש. ובמופנה מצד אחד סגי בהא לדברי הכל, דהא מסתמא לא ענש הכתוב אלא א"כ הזהיר.

דאיתמר טמא שנגע בקודש, ר"ל אמר לוקה וכו' בכל קדש לא תגע. **האחרונים** (אחיעזר ב מ) חקרו בגדר האיסור, האם הוה איסור 'נגיעה', או דעיקר האיסור במה שמטמא את הקודש. והביאו דילפי' טמא שאוכל קודש מק"ו, אף באופן שאינו מטמאו[1]. וע"כ דעיקר קפידת הקרא הוה מחמת הנגיעה[2].

ו**בס' טהרת הקודש** (זבחים לג:) הביא דאף האוכל תרומה שלא הוכשר לקבל טומאה חייב, וע"כ דעיקר האיסור מחמת הנגיעה[3].

אבל הביאו מדברי **המאירי** (שבת צא.) דאפי' טהור הזורק קדשים לבית טמא עובר [אף דליכא נגיעה[4]]. דילפי' לא תגע, שלא תטמאנה בנגיעתה[5].

ו**הריטב"א** פסק כר"ל, דתניא כוותיה, דהא דקי"ל דהלכה כר' יוחנן[6] לא קאי היכא דתניא כוותיה. וכ"כ **הכס"מ** (פסהמ"ק יח יב) בדעת **הרמב"ם**, אבל **המשנ"ל** (תרומות יב א) נקט דהרמב"ם פסק כר' יוחנן.

ו**הלח"מ** (סנהדרין יט א) תמה דהרמב"ם פסק גבי טמא שאכל בשר הקודש לפני זריקה, וטמא שנגע בקודש כר' יוחנן שאינו לוקה. ובסוגיין מבואר דתליין בהדדי. והאיך פסק כר"ל (לדברי הכס"מ) בקרא, ובדין כר' יוחנן. ותי' דכיון דקי"ל הלכה כר' יוחנן [בכל מקום], הילכך במה שיש לנו לקיים הך כלל, פוסקים כר' יוחנן. ודוקא בקרא דכל קודש לא תגע, דהוה אזהרה לקדשים, תניא כוותיה דר"ל וקי"ל כוותיה. וי"ל דאף דקרא איירי בקודש, מ"מ אינו לוקה, אלא מדאפקיה בלשון נגיעה דיו שנאמר דהוה איסור לאו. והגמ' דתליא בהדדי היינו מקמי דידעינן דתניא כוותיה דר"ל.

תוד"ה ההוא לתרומה. אלמא לקי וכו' ותי' הר"ר שלמה מדרויי"ש וכו' דפוסל תרומה. אבל **המשנ"ל** (תרומות יב א) הביא **דתוס'** (זבחים לג:) מבואר דלר' יוחנן טמא הנוגע בתרומה לוקה[7].

באו"ד א"נ ע"כ צריך לאוקמה בתרומה, דלקדשים נפק"ל מגז"ש וכו'. ו**המהרש"א** הק' דילפי' מהתם אכילת קדשים, ונוקמה קרא בנגיעת קדשים.

קדמו עשה

אמר רבה בב"ח א"ר יוחנן כל לא תעשה שקדמו עשה וכו'. בפשוטו משמע דקדם כתיבתו בסדר הפסוקים [וכ"ה סתימת **ר"ח**]. **פרש"י** דניתק לעשה הוה היכא שהעשה בא אחר הלאו, שאין יכול לקיימו אלא לאחר עבירת הלאו. ו**בתוס'** מבואר דתלי [רק] בקיום העשה, וקדמו עשה היינו כשיכול לקיים העשה אף קודם שעבר על הלאו. [וכן מפורש **בתוס' שאנץ**].

אבל **הריטב"א** דייק מדברי רש"י דקדמו עשה היינו באופן שקודמו הכתוב, או אף כשמאוחר

---

1 ו**הגור אריה** (ויקרא כב ג) הק' [על דברי רש"י] דהאיך נילף היכא דחבירו תחב קדשים לתוך פיו, והוא לא טמאו. (ועי"ש ב**פנים יפות**).

2 ו**הריטב"א** (גיטין סא.) הביא **י"מ** דאסור לטמא ליגע בתרומה שכבר נטמאת. דדרשי' את משמרת תרומותי, א' טמאה וא' טהורה (ע' שבת כה.). אבל **הריטב"א** (נדה ו:) כת' דכיון דנטמא שוב אין מוזהרין עליו, וכדאי' (לר' יהושע בכורות לד.) דאינו מצווה על משמרת דתרומה שהיא תלויה.

3 והביאו מדבריו דיש איסור לטמא שנגע בתרומה דלא הוכשר. ולא שמענו כן. [ואפשר דודאי ל"ש ללמוד על אופן שאינו מטמאו, אבל מ"מ גדר הדין מחמת כן].

4 ויש לדחות דגדר טומאת אוהל הוה כעין מגע, דהבית כמלא טומאה. והוא נוגע באויר הבית. (וע"ע חולין קכה:).

5 ו**המאירי** הוסיף דאין הפרש בין טמא שטימאה בנגיעתו בין טהור שטמאה לבית טמא. [ויל"ד אי כוונתו דלחדש דאיסור זה קאי אף בטומאת אוהל. או דכוונתו דאין חילוק בין היכא דהגברא טמא נוגע בו, ובין אדם טהור שמניח את התרומה על טומאה].

6 מלבד הני תלת (כדאי' יבמות לו. וכ"מ). [אבל **תוס'** (יבמות לו. ד"ה הלכתא) הביאו דבחליצת מעוברת (שם) תניא כוותיה דר"ל, ואפ"ה הוזכר בהדי התלת].

7 ו**המשנ"ל** כתב דדעת הרמב"ם כתוס' דידן, והביא שהרמב"ם פסק (פסהמ"ק יח יב) כר' יוחנן, פסק דאינו לוקה. אבל **השעה"מ** (שם) השיג ד**הרמב"ם** (שם יג) פסק כר"ל, וכמ"ש **הכס"מ** שם. וע"ע אחיעזר (ב מ ד).

בכתוב, כיון דיכול לקדמו במעשה. אבל במקום שקדמו הכתוב, לא בעינן שיקדים המעשה.

והגבו"א כת' ד"ל דגדר קדמו עשה הוא ע"פ סדר הכתיבה [ולא שקדמו במעשה]. ודוקא גבי גזל דהעשה לא נכתב סמוך ללאו כלל נחשב ניתק לעשה, וקי"ל דאין מוקדם ומאוחר בתורה. אבל היכא דהעשה נכתב קודם הו"ל קדמו עשה.

ו**תוס'** (כתובות לב:) ביארו דברי ר' מאיר (לעיל ד., ע' תוס' לעיל שם) לא השם המביאו לידי מלקות מביאו לידי תשלום, דאינו פסוק א', דאילו נכתב התשלום סמוך ללאו הו"א דהוה לאו הניתק לעשה, ואין לוקין. והשתא דנכתב רחוק ממנו אינו ניתק לעשה, ול"ד ללאו דגזילה דהוה ניתק לעשה, דעוקר הגזילה מתחת ידו, ומש"ה נחשב ניתק לעשה. אבל היכא דאינו מתקן את הלאו לא נחשב ניתק לעשה, אא"כ נכתב בסמוך. ומבואר בתוס' דיש ב' אופנים ניתק לעשה, מחמת גילוי סמיכת הפסוקים. והיכא דעוקר את העבירה[8].

ועד"ז תי' בס' **יבין שמועה** (קצט, ועי"ש קפד והלאה) את קו' התוס' דלאו דגזילה ידעינן דהוה ניתק לעשה כיון דעוקר את הגזילה, ואף דנכתב קודם. [ועפ"ז סוגיין דקדמו עשה איירי דוקא באופן דאינו מתקן המעוות. וצ"ל דאונס שגירש וכדו', לא נחשב שמתקן המעוות[9]].

<u>רש"י ד"ה כל</u>. אפי' למ"ד לא והניתק לעשה אין לוקין. משמע דאיכא מ"ד דלוקין, וכחד לישנא בדעת ר' יהודה (חולין קמא). אבל למסקנא שם סברת ר"י שלח מעיקרא משמע (ע' לקמן טז.). ולפ"ז ל"מ מ"ד דלוקין על לאו הניתק לעשה.

דף טו.

<u>אמרו לו אמרת וכו'</u>. ה**ריטב"א** הביא בשם **רש"י** דאמרו לר' יוחנן, ור' יוחנן חזר בו מהקו' דאונס. וה**ריטב"א** הק' דדבין אמר ר' יוחנן גופיה (בסוה"ע) תי' דכל ימיו בעמוד והחזר. וכתב דבתר הכי אסיק אדעתיה הך סברא, אבל בשעה שחזר בו וכפר לא ס"ל כן. ועוד הביא בשם **רבותיו** דאמרו לו לרבה בב"ח.

<u>כתיבא וישלחו מן המחנה, ולא יטמאו וכו'</u>. ה**ריטב"א** (יד:) ביאר דלצד דקדמו עשה תליא בקרא, ה"נ העשה קודם בפסוק. [וכתב דכל דקדמו בכתיבה תו לא בעינן קדמו למעשה וכנ"ל]. ועוד תי' דכשנטמא בפנים (ע' שבועות טז.), מצווה על שילוח קודם שעבר על הל"ת[1]. אבל **רע"א** (בהג' לשעה"מ) הביא מסוגיין דאף היכא דחל בזמן א' נחשב קדמו עשה. דבשילוח מחנות חל הל"ת והעשה יחד.

וה**שעה"מ** (חמץ א ג) הביא בשם ה**מקראי קודש** דדעת הרמב"ם דלוקין על בל יראה, משום דהוה קדמו עשה[2]. והשעה"מ נקט דכוונתו דהעשה חל קודם[3]. אבל רע"א כת' דחלו העשה והל"ת בשעה א', ואפ"ה נחשב קדמו עשה[4]. והשעה"מ הק' ד**תוס'** (פסחים צה.) מבואר דבל יראה נחשב ניתק לעשה, ולא קדמו עשה.

וה**ראשונים** הק' מהך קרא למ"ד[5] דאין לוקין אלאו שקדמו עשה. ו**תוס'** (בע"ב ד"ה מידי) תי' דלמ"ד 'קיימו' (ע' בסמוך) לוקה כשמתרין בו לצאת [לדעת רש"י[6]]. ותוס' הביאו בשם ה**ר"ש מדרוי"ש** דזהו קו' הגמ' 'הניחא למ"ד'.

וה**בעה"מ** תי' דבפירוש ריבתה תורה חייבי כריתות למלקות, דגמר (לעיל יג:) לעיני מלעיניך. [ומש"ה ל"צ דומיה דלאו דחסימה[7]]. אבל לאו שאין בו כרת ויש בו עשה [אפי' קדמו], לא

---

8 וכ"כ ב**ס' הכריתות** (לשון לימודים ג קסד) דיש ב' פנים בניתק לעשה. א' היכא דכתוב אחריו, ב' היכא דעוקר הלאו [וכמו גזל]. [והביא דהכלל הראשון הוה מח' תנאים (שבועות ג.) אי נותר נחשב ניתק לעשה]. וע"ע ס' **יבין שמועה** (קצח) מש"כ בדברי ס' ה**כריתות**, ונקט דדעת ס' הכריתות שקדמו עשה הוא כפשוטו, ותלי בסדר הכתיבה בתורה.

9 ודעת תוס' מבואר דאף היכא דמתקן המעוות, היינו דוקא מכאן ולהבא. ולא נחשב ניתק לעשה, כיון דהעשה היה עליו קודם.

1 דאינו עובר בל"ת עד ששהה שיעור כדי שיוכל לצאת. [ומבואר בריטב"א דאינו בגדר פטור אונס, אלא דהלאו קאי דוקא היכא דשהה]. וה**ערול"נ** הק' דתלי בגמ' (שם יז.) בטימא עצמו במזיד, האם צריך שהיה למלקות, ומש"ה אף נטמא באונס ע"כ הוה פטור אונס.

2 וה**שעה"מ** כתב דמ"מ ל**כס"מ** (נערה א ז, הו' בהמשך הסוגיה) הרמב"ם פסק דאין לוקין בקדמו עשה [דר' יוחנן חזר בו]. [וכתב איברא דדברי הכס"מ תמוהין, ויש ליישבן בדוחק].

3 וה**שעה"מ** תי' דהוה קדמו עשה, דהעשה מי"ד בו' שעות, ואילו הלאו מליל ט"ו. ו**רע"א** חלק מנלן דבי"ד מחצות אינו עובר בב"י, וכ"מ ב**רש"י** (פסחים כט:).

4 [והמשך דברי רע"א מקוטע וחסר].

5 שחזר בו ר' יוחנן וכפר, וה**ראשונים** (בע"ב) נקטו דדעת ר"ל דאין לוקין אלאו שקדמו עשה.

6 אמנם לדעת שאר ראשונים דאף למ"ד 'קיימו' היינו היכא דנתבטל העשה, וא"א שוב לקיימו. אבל בטומאת מקדש ע"כ יצא לבסוף. [ויל"ע כשנחרב המקדש בעודו שם, לכאו' נתבטל מצוות שילוח].

7 ועוד יל"פ כוונת הבעה"מ דהוה פרשת מלקות מחודשת, מחמת החיוב כרת שבו. וחיוב הכרת לא ניתק

לקי. וה**מלחמות** הק' דכל חייבי לאוין בפירוש ריבתה תורה למלקות, ואפ"ה קדמו עשה לר"ל אינו לוקה, א"כ ה"ה חייבי כריתות. ואדרבה איתקיש לעיני, לחייבי לאוין דומיה דלאו דחסימה. וה**ריטב"א** הביא בשם בעה"מ דכרת חמירא ולא נחשב ניתק לעשה.

וה**ריטב"א** הביא בשם **תוס'** ס"ל דב' לאוין ולא יטמאו, ואל המקדש לא יבא[8]. וס"ל דל"ש מקורבין ומרוחקין (ע' תוד"ה תנינא). ורבה ס"ל דשאני מקורבין[9].

וה**רמב"ן** (בחי' ומלחמות, וכ"כ הריטב"א בשם תוס') תי' דמשעה שנכנס למקדש טמא, בטל את הלאו, ואינו מתקן כלל למפרע, דמה שנטמא בכניסתו לא נתקן בשילוחו אח"כ. אלא שהזהירה תורה מצווה אחרת שלא יוסיף טומאה על טומאתו[10]. ולכו"ע לוקה. והרמב"ן ביאר דאונס שגירש כשמחזיר אהני מעשיו, ונסתלק בזיונה דלמפרע.

וה**רמב"ן** ביאר דמעיקרא ס"ד דגדר קדמו עשה, דעיקרו הוה עשה, ולעולם אינו לוקה[11] [ולא משום שיש בזה תיקון]. והגמ' מק' דקשיא אונס, ע"כ דגדר קדמו עשה הוה משום דאפשר לתקנו, ואף היכא דכתיב קודם[12].

ו**רע"א** (מערכה ה כח ועוד אחרונים) יישב עד"ז לדעת הרמב"ם שלוקה אף באיסור חמץ, דעשה דתשביתו הוה מצווה כל רגע, וקיום העשה מהני לתקן להבא, ולא לשעבר[13].

<u>תוד"ה תנינא</u>. ולא אתי חד עשה ועקר ב' לאוין וכו'. ה**אחרונים** דנו האם עכ"פ יעקור לאו א', אלא דלוקה רק מ' משום הלאו הב'[14]. או דאמרי' דב' לאוין מסייעי להדדי, ואינו מנתק אפי' א' מהם[15].

<u>בא"ד וי"ל דל"ד דשאני התם דב' לאוין סמוכין להדדי וכו'</u>. בפשוטו משמע דהיכא דהלאוין סמוכין להדדי [מסייע להדדי] ולא נדחו. וכ"כ **תוס'** (חולין פא.), והביאו עוד ראיה דגבי גזילה יש ב' לאוין[16], ומבואר (לקמן טז. וחולין קמא.) דנחשב ניתק לעשה, דאתי 'והשיב את הגזילה' ומנתק. ואתי חד עשה ומנתק ב' לאוין [כיון דאינן כתובין גבי הדדי].

וה**שעה"מ** (חמץ א ג, הו' בגהש"ס שם) תמה דגזל ועושק כתובין גבי הדדי, א"כ האיך חשיב ניתק לעשה.

אמנם **תוס'** (זבחים קיד:) כת' דבתמורה הלאוין סמיכי אצל העשה. דלכך סמך ב' לאוין אצל העשה לומר דאין העשה מנתקם. אבל היכא דהעשה לא נכתב סמוך ללאוין, דוחה אף ב' לאוין [אפי' שהלאוין כתיבי גבי הדדי וכמו גזל]. וה**שעה"מ** כת' דכן צריך לגרוס בתוס' חולין [ודידן].

ע"י העשה.

8 וה**מאירי** תי' בשם **חכמי הדורות** יש לו אזהרה במקו"א ואל המקדש לא יבא, בלא קום ועשה. [וקדמו עשה מהני רק לפסוק שסמוך].

9 {ולכאורה היה אפ"ל עוד דהגמ' בתמורה ס"ל דגדר ניתק לעשה, דגלי קרא דיש עמו עשה, וקליש. ומש"ה כשיש ב' לאוין, אדרבה התורה חיזקו. אבל למ"ד ניתק לעשה הגדר הוא דיש תיקון [וכדאיתא בגמ' בסוף העמ', וע"ד מ"ש הקה"י], ומה לי תרי לאוין}.

10 וב**חי' ראמ"ה** ביאר דשילוח מקדש, כל מה שוהה עובר בלאו, ולעולם הוה קודם לשהיה שאח"כ, משא"כ שילוח הקן דכבר עבר. [וכעי"ז כת' החזו"א].

11 משמע דסברת קדמו עשה, ל"ש לתיקון הלאו, אלא הזהירה תורה לאו על איסור העשה. [ואפשר דלמסק' אף קדמו עשה הוה תיקון].

12 וה**רמב"ן** כת' דאף לאו דלא יוציא בשר פסח מחוץ לחבורה, יש תיקון להחזיר ויאכל. [ו**רש"י** (פסחים צה.) כת' דניתק לעשה, ו**תוס'** חלקו דהוה קדמו עשה].

13 וכת' דכ"ז לדידן, אבל לדעת ר' יהודה דיש מצוות שריפה, דאם פירר לים מהני כלפי להבא [והביא כן בשם ה**שאג"א** פג], וע"כ דמצוות שריפה מהני לשעבר. וכתב דהברייתא (שם צה.) דנחשב ניתק לעשה כר' יהודה.

14 וכן נקט ה**מהרש"א** (חולין ב.) ד**תוס'** הק' אמאי תמורה אינו לוקה פ', ותי' דאי לא הוה אלא חד לאו הו"ל ניתק לעשה, ומש"ה לוקה רק אלאו הב'. [ויש שדייקו דכן כוונת **רש"י** תמורה ד:]. וכן נקטו ה**שאג"א** (עח) ו**רע"א** (ב"מ סא.).

15 וכעי"ז נח' התוס' בהא דאין עשה דוחה ל"ת ועשה, ד**תוס'** (חולין קמא. בשם ריב"א) עכ"פ דחה ללאו, ואינו לוקה. אבל **תוס'** (קידושין לד. בשם ר' יוסף מאר"י) כתבו דהיכא דיש לאו ועשה, אף הלאו אלים, ול"מ עשה דוחה ל"ת. ואפי' לנשים שאינן מצוות בעשה. [אמנם אין ראיה מגדר 'דוחה' ל"ת, לגדר ניתק לעשה].

16 כדאמרי' (ב"מ קיא.) דעשק וגזל נכתבו לעבור בב' לאוין.

ועוד תי' **תוס'** (חולין שם, וכן תוס' שאנץ כאן) דדוקא גבי תמורה אמרי' דלא דחי חד לאו ב' עשין, דאין 'מעשה' מתקן, דמאליו הוא קדוש[17]. אבל היכא דמתקן ע"י מעשה, מהני עשה א' לתקן ב' לאוין[18]. [ויסוד סברא זו ב**תוס'** תמורה ד:].

ו**הרמב"ם** (תמורה א א) כת' טעם נוסף דתמורה אינה ניתק לעשה, דאין לאו שלו שווה לעשה, שהציבור אין עושין תמורה, ועוברים בלאו. [וכיון דאינו ניתק לעשה אצל כולם לא נחשב ניתק לעשה[19]]. ו**המשנ"ל** (מלוה ג ד) הק' דבהשבת העבוט רק בעני יש ניתק לעשה, ולא בעשיר. [ומ"ש מדברי הרמב"ם]. אבל ה**תומים** (צז ז) חילק בין ניתק לעשה ממילא [דתמורה], לניתק לעשה בידים. וכיון דמחייבין אותו לעשות מעשה לנתק, א"א להלקותו. ומש"ה אדרבה דאינו לחצאין, ואף באופן דלא רמי עליה לתקן פטור.

ו**האחרונים** הק' דמבואר (פסחים צה.) דבל יראה הוה ניתק לעשה, אף דהוה ב' לאוין. ו**האחרונים** (שאלת יעב"ץ א טז, שעה"מ חמץ א ג) תי' ע"פ היסוד הנ"ל, דכיון דהעשה לא נכתב בסמוך, מהני חד עשה לנתק ב' לאוין[20].

אמנם ה**רמב"ם** (חמץ א ג) נקט דלוקה אלאו דבל יראה. ו**האחרונים** דנו לפרש דבריו בכמה אופנים אמאי לא חשיב ניתק לעשה. [ואמאי לא פסק הרמב"ם כגמ' פסחים]. ו**החכ"צ** (מב) נדחק דכוונת הרמב"ם דלוקה באופן שלא קיימו [ע' המשך הסוגיה] [ו**האחרונים** דחו דלא היה לו לסתום דבריו]. וע' **שעה"מ** (שם) דהאריך בזה טובא. והביא בשם **היבין שמועה** דהוה קדמו עשה [וכ"כ ה**חזו"א** או"ח קיח ח[21]]. (וע' מש"כ לעיל בשם רע"א).

<u>אם כהן [שאסור בגרושה] הוא לוקה ואינו מחזיר</u>. **פרש"י** (תמורה ד:) דכהן לאו בעמוד והחזר קאי, דאינו נושא גרושתו[22]. [ו**האפיק"י** (ב מא) חקר אם עבר והחזירה, האם מתקיים העשה, ולא ילקה משום הגירושין].

ו**הערול"נ** הק' דאף כהן יכול להחזירה בקידושין לחוד, וקיים העשה. והוכיח דלא קיים העשה אא"כ בא עליה[23]. ו**השער"י** (א כב) כתב דבעינן אשה הראויה לו (ע' בסוגיה שם).

<u>תוד"ה אם כהן</u>. ול"ל דאתי עשה ודחי ל"ת ועשה שאינו שווה בכל. **רע"א** בגהש"ס ציין **דתוס'** (יבמות ה.) כת' דנחשב שווה בכל, דאף היא מצווה. ועוד כת' ה**שעה"מ** (יבום ו יא) דמבואר בתוס' דלא כמש"כ **תוס'** (ב"מ ל:) דדוקא במצורע עשה דוחה ל"ת ועשה דאינו שווה בכל, משום גדול השלום.

<u>שם. ל"ת ועשה</u>. ה**שעה"מ** ביאר דכוונת התוס' דבאיסורי כהונה יש עשה דקדושים תהיו, וכמ"ש **תוס'** (יבמות פד.) [ע"פ הגמ' יבמות כ:, עי"ש בב"ח ואחרונים]. אבל דעת **רש"י** (שם) הוה ל"ת לחוד.

אבל ה**ב"ח** הגיה דאתי עשה ודחי ל"ת [דהוה ל"ת לחוד, וכרש"י הנ"ל. ולא שייכא לתוס' הנ"ל],

---

17 ו**התוס'** ביארו דאם היה אומר ואם ימיר יקריב, הוה ניתוק לעשה [אבל השתא ניתוק העשה הוה בעצם הקדושה, וגלי קרא קלישות בלאו [והגדר צ"ע, ע' קה"י תמורה ד ב], ולא תלי במצוות עשה דידיה. ואף היכא דעבר והרגו לא ביטל עשה דתמורה].

18 [ויש שביארו החילוק דבתמורה העשה אינו מתקן המעוות, משא"כ גזל דהחזיר הגזילה. וע"ד תוס' כתובות הנ"ל. ולפ"ז צ"ל דטומאת מקדש נחשב תיקון המעוות. עכ"פ מכאן ולהבא. וע' לעיל].

19 ו**רע"א** (בהג' לשעה"מ פסוה"מ יט ה) דן האם נשים לוקין משום נותר, כיון דאינה מצווה בשריפת נותר (ע' תוס' קידושין לד. ד"ה מעקה). א"כ לדידה אינו ניתק לעשה. אך רע"א הק' דא"כ לדעת הרמב"ם (הנ"ל) לא יחשב ניתק לעשה אף האנשים דאין הלאו שווה לעשה.
ורע"א הוכיח [כדברי השעה"מ שם] דנשים מצוות במצוות עשה של שריפת נותר דכיון דמצוות על הלאו, הן בכלל המצוות עשה [ודלא כתוס']. ו**במקו"ח** (קו"א) הביא בשם **רע"א** דאף דאינה מצווה לשרוף נותר, מ"מ אם תשרוף מקיימת מצווה {למ"ד נשים סומכות רשות}, ומהני לנתק לעשה.

20 אבל ה**שאג"א** (עח) כתב דדעת הרמב"ם דלוקה מהאי טעמא, דלא אתי חד עשה ומנתק ב' לאוין, כיון דהלאוין כתיבי גבי הדדי. ו**רע"א** (ב"מ סא.) הביא דנקט דברי התוס' כפשוטם, ותמה האיך מתיישב לפ"ז מש"כ התוס' גבי גזל.

21 וכתב דהגמ' (שם צה.) כר"ל. ועוד דהתראת ספק הוה מח' תנאים (חולין צא.), והתנא דל"ש התראה ע"כ ס"ל קדמו עשה.

22 ו**הגמ'** בתמורה מק' דכיון דהוה ניתק לעשה לישראל, אף כהן לא ילקה. ותי' דשאני כהן דריבה מצווה יתירה. [והאפיק"י הק' דתיפו"ל דבמה שגירשה הרי ביטל את העשה, ואמאי אינו לוקה].

23 ו**הערול"נ** האריך לדון אי 'תהיה' משמע קידושין או ביאה. [וע"ע יבמות ס. דכה"ג שפיתה ונשאה מהני לפטור עצמו מקנס אף שעבר באיסור בעולת עצמו. ויל"ד אי נישואין דוקא, או קידושין].
ועוד הוכיח מקו' הגמ' (כתובות מ.) וליתי עשה ולידחי ל"ת, האיך מתיר הביאה, כיון דיצא ידי מצוה ע"י הקידושין. וכה"ק ההפלאה (כתובות מ.). והערול"נ הוכיח דיש מצוות עשה בכל ביאה וביאה. [והאפיק"י (ב מא, ומב ה) הביא בזה מח' הראשונים כתובות שם].

דאינו שווה בכל הוא. [וכוונת התוס' דסברת 'לא בעינא' נחשב כאינו שווה בכל].

באו"ד אי אמרה לא בעינא. וכ"ה **בגמ'** (כתובות מ.) דלא אמרי' עשה דולא תהיה לאשה דוחה לל"ת באשה שאינה ראויה. [ע"ש תוס' דדנו דהא נתמעט אשה שאינה ראויה]. וע"ע תוס' ושא"ר (שם) האם הטעם דאף היא מצווה וכופין אותה, או דהוה עשה קל ולא דחי ללאו.

וה**אחרונים** הק' לפי' הראשונים דאילו נשאה קיים המצווה, אלא דבי"ד כופין אותה לומר לא בעינא, א"כ אמאי כהן לוקה למ"ד [לקמן טז.] ביטלו, הא בידו להחזירה. אלא שהיא מבטלת כשאומרת לא בעינא, או הבי"ד שכופין. וה**קה"י** [כתובות מא ב] כתב לדון מ"מ רבנן אסרו וקבעו דאינו יכול לישאנה, וכיון דאינו ראוי מדרבנן לוקה [לצד דדבר שאינו ראוי מדרבנן נחשב אינו ראוי].

רש"י ד"ה ואכתי. דין הוא שיקנסוהו לכנסה. ה**אפיק"י** (ב מב ב) הביא מלשון רש"י דמצוות ולו תהא לאשה הוה גדר 'קנס'[24].

וה**ריטב"א** (בסוגיין) ביאר דהא דחשיב קיום העשה חומר, משום דכופין עליו[25].

מוציא ש"ר דלא עשה מעשה[26]. [וכ"ה לעיל ד:]. ו**בגמ'** (ב"ק ה.) איתא דיש מעשה עם דיבורו, ופ**רש"י** בעילה לראב"י (כתובות מו.). ו**תוס'** כת' שכר עדים [לר' יהודה שם].

ה**חת"ס** ציין דמשנה מפורשת היא (ערכין טו.) דהאומר בפיו חמור מעושה מעשה. ופ**רש"י** דמתחייב ק' ולא נ'.

שהרי אשתו היא. ה**ריטב"א** פי' דל"ש לשון לו תהיה לאשה, דמשמע הוי' מהשתא. וה**אחרונים** (מל"ה) תמהו מה ס"ד ללמוד אונס ממוצש"ר, דאם חייבה תורה להמשיך האישות, מנלן דיתחייב לישאנה.

ולס"ד דאיצטריך מצוות לו תהיה לאשה במוציא ש"ר, ע"כ דגדר המצווה אינה רק מעשה נישואין [לצד שדנו האחרונים גבי אונס דכל המצוו' במעשה נישואין]. א"נ הו עשה שלא לגרש. אבל הגמ' כאן נוקטת דל"צ עשה. ולפ"ז מוציא ש"ר אינו מקיים מצוה כל רגע באישות. וה**ראמ"ה** כתב דאף דעובר בעשה בגירושין [לס"ד], לא נחשב קדמו עשה, כיון דעבר ל"ת ועשה כהדדי [ע' מש"כ לעיל בשם רע"א]. אבל למסקנא דאף כה"ג הוה קדמו עשה, מדצריך קרא במוציא ש"ר כל ימיו.

אלא אמר רבא כל ימיו בעמוד והחזר קאי. **פרש"י** אלא יחזירנה, וע"כ עמוד והחזר, הרי עשה אחר העברת הלאו. משמע דעיקר קרא ד'ולו תהי' לאשה' קאי מעיקרא, ודרשי' עשה נוסף אחר הלאו[27].

אבל **תוס'** (בשם רש"י בקידושין, ואינה לפנינו) פי' דקאי אדלעיל, והוה גילוי אקרא דולו תהיה לאשה. וה**ריטב"א** בשם ה**רמ"ה** ביאר דדרשי' למקרא מסורס, כאילו אמר לו תהיה לאשה לעולם, אפי' לאחר שילוח.

ו**רש"י** (פסחים סז.) כתב דכעי"ז יש גבי מצורע שנשלח חוץ למחנה, דהכתוב נתקו לעשה בדד ישב. ורש"י ביאר דכתיב כל ימי הנגע, דכל ימיו בבדד ישב קאי, ואם עבר ונכנס יחזור ויצא, ואין בו עונש אחר. כדאמרי' בסוגיין. ומנתקינא ליה ללאוי. [ותוס' (שם) חלקו דל"ש לניתק לעשה, דמשמע דלתקן הלאו בא (ע' בסמוך), אלא דנתקו והוציא מצורע מהלאו דשילוח מחנות[28]].

וה**גמ'** (תמורה ה.) דנה אמאי אינו לוקה משום דעבר אמימרא דרחמנא, לרבא דאף אי עביד ל"מ לוקה. ותי' דאמר קרא בעמוד והחזר. ולל"ב (שם) הק' לאביי דחזינן דל"מ לגרשה [וע"כ דאי עביד ל"מ], שהרי מחוייב להחזיר. ולרבא הו"ל ניתק לעשה.

וה**רמב"ם** (נערה א ז) כתב דאונס שגירש אינו לוקה, כיון שקדמו עשה שנאמר ולו תהא

---

24 [ודן דנפק"מ האם מתחייב ע"פ עצמו, וע"פ אומדנא]. ע"ע **אפיק"י** (ב מב). וה**קוב"ש** (כתובות קכז) הביא מ**תוס'** (שם לה:) דהוה קנס. אבל בשו"ת ה**רדב"ז** (א יט) כתב דהוה עונש ולא קנס. וה**רמב"ן** (סה"מ עשה רלה) כתב דהוה מצוות עשה, ואין מצוות עשה קנס.

25 ומשמע דאילו הוה עשה בעלמא, לא נחשב 'חומר'. וצ"ב.

26 ה**ריטב"א** פי' דאפי' למ"ד דעקימת פיו הוה מעשה, מ"מ אינו מעשה כ"כ. ודעת **תוס'** (בכ"מ) דדוקא היכא דבדיבוריה מתעבד מעשה.

27 וכעי"ז כת' **רש"י** (גיטין צ.) דאמרי' (כאן) דהאי כל ימיו קרא יתירא הוא, ללמדך לא יוכל לשלחה, ואם שלח לא יהא בשלוחה כל ימיו. שבי"ד כופין אותו להחזירה, ואינו לוקה על שילוחו שנתקו הכתוב לעשה של עמוד והחזר.

28 וכעי"ז כת' **תוס'** (חולין פ:) דלאו דמחוסר זמן הכתוב נתקו לעשה, ופ**רש"י** דכיון דהלאו קודם זמנו, והעשה להקריב אחר ח'. ו**תוס'** חלקו דל"ש לניתק לעשה, דאחרי שעבר אינו יכול לתקן. אלא דהכתוב הוציאו מכלל שאר פסולים שהם בלאו דלא ירצה.

לאשה, הרי שניתקו לעשה[29]. וה**כס"מ** כתב דהרמב"ם נקט דר' יוחנן חזר בו, ולוקין אלאו שקדמו עשה. אבל ה**לח"מ** (סנהדרין יח ב ושאר אחרונים) האריך דהרמב"ם סמך אדרשת כל ימיו, והוה ניתק לעשה[30].

א"ל משום דכתיב עשה מגרע גרע. ה**ריטב"א** ביאר דילפי' מלאו דחסימה לענין דבר קל, אבל כל שחמור ממנו כ"ש שלוקה. וכיון דהוה עשה ול"ת חמיר מל"ת גרידא. וביאר בזה תי' דלאו הניתק לעשה, לא בא להחמיר בעבירה שיהא לאו ועשה, אלא לנתוקי ללאו. דאי מקיים לעשה קליש איסוריה ואין לוקין עליו[31].

ור' ירמיה (יומא לו:) העמיד דנח' ר' עקיבא וריה"ג בלאו דנבילה, ופ**רש"י** דכתיב לגר אשר בשעריך תתנו ואכלו. והכתוב נתקו. ודעת ר"ע דאינו ניתק לעשה, דאחרי שאוכלו אינו יכול לקיים נתינה זו[32]. וריה"ג חולק דמ"מ כיון דכתיב בתר הלאו אין לוקין עליו, דלא דמי ללאו דחסימה. ו**תו"י** (שם) הק' מדברי הגמ' (בסוגיין) וכי משום דאיכא עשה יתירא מגרע גרע, ותי' דהגמ' כאן אליבא דר' יוחנן, אבל מ"מ יכול להיות דגרע[33].

א"ה לאו הניתק לעשה וכו' ההוא לנתוקי לאו הוא דאתא. **פרש"י** דכיון דהעשה אינו מתקיים אלא אחר הלאו, ע"כ לנתקו ממלקות. [ומשמע מלשון רש"י דכוונת הגמ' דכיון דנכתב בתרי' ידעינן דכוונת התורה לתקן הלאו, ועי"ז הוה לאו קלוש].

ו**האחרונים** העירו דבגמ' (לעיל יג:) איתא דלאו הניתק לעשה אין לוקין עליו, משום דלא דמי ללאו דחסימה. ויש ליישב דבעי' תרוייהו דיש סברא דכיון דהעשה מנתקו, הוה לאו קליש. ומש"ה ל"ד ללאו דחסימה. [וכ"מ ברמב"ן וריטב"א].

ומבואר בדברי רבא דלאו שקדמו עשה לא הוה 'לנתוקי'. ויל"ד למ"ד דאין לוקין עליו, האם ס"ל דאף לאו שקדמו עשה בא לנתק [ולתקן]. או דס"ל דאף שאינו מנתק מ"מ לא דמי ללאו דחסימה וכרב פפא. [ולא ס"ל סברת 'מגרע גרע'].

וכ"כ ה**קה"י** (תמורה ד) דבסוגיין מבואר דמ"ד קדמו טעם הפטור דלא דמי ללאו דחסימה, ולא משום דנחשב תיקון ללאו. והקה"י דן דהא דאי' (תמורה ד:) דתמורה הוה ניתק לעשה, משום דגלי קרא 'יהא קודש', היינו דוקא אליבא דמ"ד דקדמו עשה פטור, וכיון דיש עשה לא דמי ללאו דחסימה. דהתם העשה לא הוה תיקון ללאו, דאדרבה זהו עבירת הלאו[34].

ו**תוס'** (פסחים כט:) כתבו דהמשהה חמץ ע"מ לבער אינו עובר [כשביערו לבסוף], דהוה ניתק לעשה. וה**שאג"א** (פא) תמה וכי מותר לעבור על לאו [כגון גזל ופאה ואונש שגירש], כשדעתו לתקן אח"כ[35].

ביטלו - קיימו

הניחא למ"ד ביטלו וכו' אלא למ"ד קיימו מאי א"ל וכו'. כ"ג **רש"י** ו**תוס'**. ופ**רש"י** ד'כל ימיו' בעמוד והחזר שייך למ"ד בטלו. אבל למ"ד 'קיימו', מהני דוקא היכא שקיים העשה מיד ותיקן את הלאו [ול"ש דרשת כל ימיו[36]]. והגמ' תי' דר' יוחנן לשיטתו דביטלו[37]. [ור"ל לית ליה

---

29 ואינו לוקה אא"כ לא קיים העשה, כגון שמתה או נתקדשה לאחר [דפסק כמ"ד קיימו, ותליא בנתבטל הצד לקיים, ע' בסמוך וטז.].

30 ו**הפנ"י** כתב דר' יוחנן חזר בו דלאו כללא הוא, דכל ל"ת שקדמו עשה לוקין עליו. אלא דיש חילוקים בדבר. [וע' לעיל דכע"ז כתב הרמב"ן במלחמות]. ומסיק רבא [וכן רבין א"ר יוחנן] דלו תהיה לאשה אינו קדמו עשה.

31 ולפ"ז אף למסקנא י"ל דהטעם משום דלא דמי ללאו דחסימה. כיון דקליש ע"י תיקונו.

32 ופ**רש"י** דה"נ נח' לענין 'תעזוב' דמתנת עניים. ואביי (שם) חלק דבנבילה לכו"ע מעיקרא משמע, אלא דנח' בתעזוב דמתנות עניים.

33 וציין כמו שפי' חולין (פרק אותו ואת בנו) ופ"ק דתמורה. [ולא זכינו לאורם].

34 ועפ"ז ביאר מש"כ ה**תוס'** (תמורה ד:) דקו' אביי (שם) 'וכל לאו הניתק לעשה אין לוקין, והא מימר וכו', הוה משום דבל תאחר לא נכתב סמוך ללאו, ומצוות נתינה אפשר לקיים אף כשלא עבר על הלאו. א"כ אפי' תמורה יחשב ניתק לעשה, אף שאינו מקיים העשה בידים. וצ"ב השייכות. וביאר ה**קה"י** דכוונת אביי להק' דבשלמא אם ניתק לעשה הוה רק באופן שיש בזה תיקון לאיסור, א"כ דוקא היכא דנכתב אח"כ לתקן. אא"א דאף קדמו עשה אין לוקין עליו, דבעי דומיה דלאו דחסימה דאין בו עשה. א"כ אף תמורה.

35 וכ"כ **רבינו יונה** (שע"ת ד יח) דאחרי שהחזיר גזילה צריך להתוודות. וה**בעה"מ** (ב"מ כו: יד: בדה"ר) כתב דעבר על הלאו אע"ג דקיים העשה. וה**מלחמות** (שם) דמשמע דפליג. [ולפ"ז לא תגנובו ע"מ להחזיר (ע' ב"מ סא:) הוה איסור בפנ"ע].

36 וה**ראמ"ה** כתב לפרש עוד [ע"ד סברת רש"י, לו"ד רש"י] דלמ"ד קיימו לוקה מיד שהיה אפשר לו לקיים העשה, וה"נ לאו שקדמו, אפשר היה לקיים קודם, ומש"ה ילקה.

37 וכ"מ (לקמן טז.) דר' יוחנן (דאמר זאת ועוד אחרת) ס"ל ביטלו. ועי"ש בראשונים מש"כ ליישב לגיר' הגאונים.

הך דרשא דעמוד והחזר[38]. (וע' **תוס'** בע"ב).

אבל **הרמב"ן** **וריטב"א** הביאו דנוסחא עתיקי גרסו להיפך, הניחא למ"ד קיימו וכו' אלא למ"ד ביטלו מאי איכא למימר. [וכ"ג **ר"ח** **והרי"ף** **והרמב"ם**]. ור' יוחנן ס"ל קיימו.

והרי"ף כתב דר' יוחנן תני קיימו ולא קיימו, כלומר כיון שלא קיימו לוקה על ל"ת, אע"פ שלא בטלו. **והראשונים** ביארו דלפ"ז 'קיימו' היינו שכל זמן שיכול לקיים העשה שבו אינו לוקה. אבל כשנתבטל העשה [אף באונס] לוקה[39]. ובזה פליג מ"ד בטלו, דאינו לוקה אא"כ הוא ביטל בידים.

והרמב"ן ביאר דלמ"ד קיימו, במה שמקיים העשה י"ל דהוה לתקוני ללאו. אבל למ"ד דבעי ביטול, ע"כ אינו לתקוני ללאו, דפטור אפי' כשמתה. אבל ר"ל [דאמר ביטלו, לגירסא הנ"ל] אינו לוקה אפי' היכא דלא תיקן הלאו, דלא דמי ללאו דחסימה. הילכך אפי' לאו שקדמו עשה אינו לוקה[40] [וכעי"ז כתב **הבעה"מ**].

והאחרונים חקרו האם העדר קיום העשה הוה השלמה לעבירה, או תנאי בעונש. (וע' בע"ב לענין התראה).

<u>תוד"ה הניחא</u>. פ"ה דקיימו היינו כשמזהירין אותו בי"ד. **ורש"י** (חולין קמא.) **ותוס'** נקטו דדוקא כשמקיים את העשה בתוך כדי דיבור [מיד שעבר על הלאו].

ופרש"י (כאן) צ"ב אמאי תלי באזהרת בי"ד, הרי מחוייב לקיים העשה אף בלא בי"ד, ומה מוסיף אזהרת בי"ד.

והפנ"י הביא דלשון רש"י ותוס' משמע דאחר תוכ"ד אינו מקיים את העשה כלל. וכן לרש"י (כאן) אחר שהזהירוהו. ומש"ה ל"ש בזה 'כל ימיו', דקיום העשה הוה רק מיד. אבל הק' דבכ"מ מבואר דאונס שגירש מחוייב להחזיר אף לאחר כדי דיבור. וכן שילוח הקן. [ואפשר דהוה מצוות עשה, אבל תיקן הלאו]. ויל"ד דאף לדעת רש"י אפשר לקיים את העשה אחר שהזהירו בי"ד [והלקוהו[41]], ומתקיים העשה, ותוקן העבירה, אלא דמ"מ בי"ד העניש אותו בשעתו על העבירה [אף שבידו לתקנו[42]].

דף טו:

<u>במאי קמפלגי בהתראת ספק וכו'</u>. **ופרש"י** **ותוס'** דר' יוחנן דאמר ביטלו הוה התראת ספק [דבשעה שעבר העבירה מחוסר מעשה. ול"ש התראה אלא על שעת העבירה]. **והתוס' ר"פ** **והריטב"א** כת' דלדעת רש"י מבואר דבטלו עדיף, דכל מה דאפשר לפטור ממלקות עדיף[1], אלא דלמ"ד התראת ספק ל"ש התראה א"א לומר כן, וע"כ דנאמר מלקות היכא דלא קיים[2].

אבל לגירסת **הראשונים** ר' יוחנן ס"ל קיימו, ו'קיימו' נחשב התראת ספק, דתלי בעתיד האם תמות קודם שישלח. [ולשיטתם דלמ"ד קיימו לוקה רק כשנתבטל העשה אח"כ]. אבל למ"ד בטלו מתרין בו על מעשה ביטול העשה (ע' בסמוך).

והאחרונים חקרו האם נחשב ספק *במעשה האיסור* [דאילו יתקן לא נחשב לאו שיש בו מלקות, ותלי בעתיד האם הוה עבירה]. או דל"ש *התראה לעונש* עליו, דשמא אין בזה חיוב מלקות [ולאו הניתק לעשה הוה איסור גמור, אלא דאינו נענש].

<u>שם</u>. **הבעה"מ** כתב דבקו' הגמ' [הניחא למ"ד קיימו], המ"ל דטעמיה דר"ל [דביטלו] משום דהוה התראת ספק[3], ולא משום דלא דמי ללאו דחסימה [ואף לר"ל הושלם עצם העבירה כשלא קיימו, אלא דא"א להלקותו]. והמלחמות חלק דבגמ' מבואר לא כן.

---

38 **ותוס'** (בסוד"ה מידי) הק' דנימא דגלי קרא גבי אונס דכל ימיו, וא"צ להחזיר מיד. [ותי' דלא מסתבר לחלק משאר ניתק לעשה. **הערול"נ** ביאר דא"כ נילף מיניה לשאר ניתק לעשה].

39 ואילו **לרש"י** כל שלא קיים העשה מיד לוקה. ויש שציין דדמי למח' **הרמב"ם** **והראב"ד** (**ותוס'** לעיל יד.) האם יש חיוב כרת על מילה, על כל רגע שעבר, או דכל זמן דאפשר לתקוני אינו נענש.

40 וכקו' רב פפא. [**והבעה"מ** ביאר דדעת ר"ל דהיכא דמבטל לעשה לוקה, דעי"ז דמי ללאו דחסימה. אבל כל היכא דלא דמי לחסימה, בין ניתק לעשה ובין קדמו, אין לוקין].

41 ויל"ד עוד דאם לא הלקהו יפטר [מכאן ולהבא], אף דהזהירוהו ולא קיים, ועבר זמן.

42 וכל לאו הניתק לעשה מחוייב מלקות כל שלא תיקן המעוות. ואף כשתיקן אח"כ מהני מכאן ולהבא. אלא דמ"מ יש דין לבי"ד להזהיר אותו לקיים.

1 **והריטב"א** הק' דאף דבאונס לא משכחת ביטלו (ע' לקמן טז.), והאיך ילקה. וכתב דאה"נ ליכא מלקות.

2 [אבל מ"ד שמיה התראה יכול לסבור בין קיימו ובין ביטלו].

3 ולפ"ז כשנתבטל ממילא [לא קיימו], הושלם עבירת הלאו [וכבר אינו ניתק לעשה], אלא דהו' בלא התראה.

והאחרונים דנו בכל התראת ספק, האם הוה חסרון במזיד, דאינו יודע שיש איסור בדבר. או דהוה גזיה"כ דבעי התראה מפורשת [אף דודאי יש מזיד בדבר].

ותוס' (כתובות טו.) כתבו דאף למ"ד התראת ספק שמיה התראה, היינו דוקא היכא דיודע שאם יותיר או יכה שניהם יבוא לידי חיוב[4]. אבל התם דאינו יודע את מי יכה, ל"ש התראה[5]. והקובה"ע (פ ב) ביאר דלמ"ד שמיה התראה, הוה התראה ודאית אל תכה שניהם[6].

ודעת רש"י (שבועות לז., כתובות לג., פסחים סג:) מבואר דאף היכא דהמתרה אינו יודע נחשב התראת ספק, ול"מ שהוא יודע שעובר עבירה. ותוס' (בכל הנך) חלקו דכיון דהמותרה יודע הוה התראה.

ותוס' (יבמות פ.) כת' דבסריס שלא ידעו שהיה גדול, אלא דאח"כ איגלאי מילתא שבשעת עבירה היה גדול [למ"ד (שם) דנעשה סריס למפרע] לא נחשב התראת ספק. ולא דמי להכה את זה, דאף לאחר שהיכה שניהם אינו יודע איזהו אביו. [ובפשוטו משמע בתוס' דהוה כלל בכל התראת ספק, דהיכא דאיגלאי מילתא כו"ע מודו דמהני התראה. אבל יש האחרונים שדנו דדוקא גבי גדלות, דהאיסור מבורר, אלא דהנידון על הקטן. ואכ"מ]. והאחרונים ביארו דכוונת התוס' דוקא בספק לשעבר, אבל בספק דתלי בעתיד נחשב התראת ספק אף אילו איגלאי מילתא אח"כ.

רש"י ד"ה וריש לקיש. אלמא התראה בשעת איסור בעינן, ואע"פ שאין הלאו נגמר[7] עד שיאכל את של תנאי[8]. אבל הרמב"ן וריטב"א חילקו דכיון שניתקו לעשה, עיקרו של לאו הוה בביטול עשה. ומהני התראה בשעת ביטול[9].

ועוד כתב הריטב"א בשם הרמ"ה[10] דהעשה הוה כחדא מילתא עם הלאו, וכאילו הלאו התחלת העבירה והעשה גמר העבירה. ומהני התראה בשעת נטילת האם, כאילו התרו בשעת שחיטה ממש. דכולה חדא עבירה עבדה רחמנא. וכשם שבכל עבירה מהני התראה בשעת התחלת עקירת הלאו, ואף דאינו נגמר עד שעת גמר העבירה[11].

ובחי' ר' שמעון (כתובות לט) הק' האיך מהני התראה בתחילתו, הרי שמא ישכח עד סופו [וכל מקום צריך התראה תוכ"ד משום דאמרי' אתשלאי, וע' לקמן כ: וכא.]. וכתב דכיון דמזיד גמור אמרי' דע"ד ראשונה הוא עושה. ע"ע שם.

ולדעת הרמב"ן (הנ"ל) מהני התראה בשעת ביטול העשה [דל"מ התראה בתחילה][12]. והקוב"ש (ח"ב י טז) הק' מה מהני התראה בחלק הב' של האיסור, הרי בשעת העבירה לא התרו בו, ושמא היה שוגג[13]. והביא דמבואר בדברי הרמב"ן והריטב"א דסגי שסוף המעשה היה במזיד, אף דתחילתו בשוגג. ועד"ז לענין הוצאה בשבת, היכא שעשה עקירה בשוגג, והתרו בו בשעת הנחה חייב. דכיון דהעקירה לחוד אין בו שום איסור אילו לא גמר לעשות

---

4 ויל"ד האם איירי דוקא שמזיד ודעתו לעבור בשניהם. או אף דעכשיו אינו חושש מחמת הספק, ושוב נתגבר יצרו לב'. וקמ"ל דאף בזה נחשב מזיד לעבור באיסור התורה. (ע' שער"י א ב).

5 [ויל"ד האם כוונת התוס' דאינו 'מזיד', או גדר בהתראה].

6 [וחל התראה אף על המעשה דאינו איסור כלל].

7 ואף דהוה תנאי שבידו שלא לעבור האיסור למפרע, ועי"ז 'נגמר' העבירה כמ"ש רש"י. מ"מ הוה תנאי בעלמא, ולא הוה חפצא דאיסור.

8 ועד"ז כת' תוס' (ד"ה במאי). ובסו"ד כת' דפ"ה קשה להבין. והמהרש"א כת' דלא קאי אפרש"י שלנו. [והאחרונים דנו באופ"א, ואכ"מ].

9 והריטב"א ביאר דל"ד לתנאי, דהתנאי אינו שום חלק של איסור הלאו. אבל ביטול העשה, ניתק בו הלאו ונתלה בו מלקותו, ומש"ה חשוב מגופו של ל"ת לענין ההתראה. כי עיקרו של לאו זה הכתוב תלאו בעשה זו למלקות.

10 אמנם ביד רמ"ה (סנהדרין עא.) כתב כדברי הרמב"ן דההתראה לבסוף. [וכ"כ המגיד משנה (כלע, שחיטה יג ד) בדעת הרמב"ם].

11 והקובה"ע (נ ב) ביאר דכל התראה מתרין אותו שאם תתחיל ותגמור תתחייב [ולא נחשב ספק שמא לא יעשה העבירה, דזהו גוף ההתראה]. אבל היכא דהוה תנאי, אין ההתראה חלה על התנאי, ומש"ה העבירה הוה ספק. [וביאר דרש"י חולק דהביטול דההתראה אינו חלק מהמחייב אלא כמו תנאי. אבל בכל עבירה כה"ג מהני].

12 [ויש לדחות דצריך התראה אף בתחילה, והתראה שבתחילת המעשה סגי באופן שהוא התראת ספק].

13 ויש לדחות דא"א לחייב מלקות על השוגג, ויש תנאי שכל המעשה יהא בחיוב. אלא דדין התראה וגזיה"כ לברר המזיד (ע' קצות כח ח, הו' לעיל ט:) סגי בשעת גמר מעשה. [וכי אונס שגירש בשוגג או הותיר בפסח, ילקה משום ביטול העשה. הרי ודאי אין זה עיקר הלאו].

ההנחה, נמצא דההנחה עושה כל האיסור[14], ושפיר מהני התראה[15]. והק' (בהשמטה) דבמשנה (שבת קב.) מבואר דאינו חייב חטאת אא"כ שוגג מתחילה ועד סוף, ודחה דהתם הוה דין שצריך שיהא שב מידיעתו[16].

ורש"י חלק דבעינן התראה בשעת איסור. ובפשוטו ס"ל דהביטול אינו מעצם האיסור, אלא תנאי [בחומר העבירה או בעונש].

תוד"ה במאי. דהא לא קרי מחוסר מעשה וכו' ואם עושה לעולם מה שעושה עכשיו עובר בלאו וכו' דה"נ וכו' לא אמרי' שמא ישאל על נזירותו, ויש לנו לומר שמעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו.

ועד"ז הק' **תוס'** (גיטין לג.) דבאשת איש שזינתה, אמאי לא חיישינן שישלח לה גט ויבטלנו, ואפקעינהו חכמים לקידושין למפרע. **ור"ת** תי' דאזלי' בתר רוב דאין מגרשין ומבטלין הגט, ועוד דאוקמינן אחזקה שהיא עכשיו נשואה, דאל"כ נזיר שהוא שותה יין אמאי לוקה, והא התראת ספק היא שמא ישאל וכו'[17].

ורע"א (משניות שבת ז פט) דייק דקו' התוס' משום התראת ספק, אבל למ"ד התראת ספק שמה התראה, שפיר י"ל דלא עונשים אותו עד שימות בעלה ויתברר שלא יתבטלו הקידושין. ובנזיר עד שיעבור ימי נזירותו[18]. אבל **האחרונים** (שיע' ר' שמואל) ביארו דכל זמן שלא נשאל על נדרו, מחוייב מלקות בתורת ודאי, ובי"ד מלקין אותו. [ול"ש חשש שמא ישאל]. וקו' התוס' רק לענין התראת ספק, דגדר התראה שיענש ע"ז, וכיון דדין ההתראה תליא בעתיד חיישינן שישאל.

שם. יש לנו לומר דלעולם יעמוד כמו שהוא עכשיו. ולשון **תוס'** (גיטין הנ"ל) דאוקמי' אחזקה. ובפשוטו משמע דשייך לדיני חזקה דמעיקרא. וה**אחרונים** הק' דל"מ 'חזקה' להכריע על העתיד, דשמא ימות חיישינן (כדאי' גיטין כח:)[19].

אבל **תוס'** (שבת ד. ד"ה קודם) הביאו יסוד זה אף בכל דבר דמחוסר מעשה. דתוס' הק' המדביק פת בתנור חייב, ולא אמרי' דהוה התראת ספק דבשעה שהדביק שמא היה בדעתו לרדותה קודם שתאפה. ושמא אח"כ שכח ההתראה. **וריב"א** תי' דע"י שהדביק ודאי תאפה אם לא ירדנה. וכיון שהדביק תוכ"ד להתראה לא הוה התראת ספק, דודאי לא היה דעתו לרדותה קודם אפייה, ואינו מחוסר מעשה[20]. והביאו ראיה לזה מסוגיין. [**ורע"א** (בגהש"ס שם) כתב דלפ"ז אם נשבע ותלה תנאו אם לא אוכל זה, דל"ה מחוסר מעשה, ל"ה התראת ספק[21]].

---

14 וכיסוד זה כתב ב**חי' ר' שמעון** (הנ"ל).

15 ועפ"ז כתב ליישב גבי שמא יעבירנו ד' אמות (סוכה מג. וכ"מ) אחר שיצא, **ורע"א** הק' דתחילת ההגבהה היה טועה בדבר מצווה, וא"א לחייבו.

16 ולפ"ז הא דאי' (שם) ב' אמות בשוגג וב' אמות במזיד, פטור. היינו שפטור מחטאת, אבל חייב מיתה. וצ"ע. [ואולי חיוב מיתה שאני].

17 ה**מהרש"א** (גיטין) ביאר שמא ישאל לחכם שאינו יודע מנזירותו. דחכם שיודע שעבר אסור לו להתיר, דאל"כ ודאי ישאל לחכם. ה**ט"ז** (יו"ד שכג ב) חלק דל"מ לישאל מיראת העונש, אא"כ יש לו פתח וחרטה מצד עצם הנדר. ומש"ה הוה התראת ספק, ואילו ימצא פתח בי"ד יפתחו לו [אף שיודעים שעבר].

18 [וע' שבועות כח. דהיכא דנאכל כל ככר שנשבע עליו א"א לישאל עליו, ודעת אמימר דכיון דאכלו מזיד נשאל, דהא מחוסר מלקות. ונח' שם בכפתוהו על העמוד].

19 ועוד הביא ה**קצות** (רמא ח) דאף דחכם עוקר את הנדר מעיקרא [ונתברר דלא היה נדר מעולם] אמרי' חזקה שלא נתחדש מעשה העוקר. והביא מכאן דבתנאי שהוא בקום ועשה אמרי' חזקה שלא נתקיים התנאי, אף דקיום דקיים מעשה התנאי מברר שהמעשה לא היה מעיקרא. ה**שער"י** (ב ט) חלק דגדר חכם עוקר את הנדר, דהחכם פועל להתיר מכאן ולהבא, ועי"ז הותר למפרע [וכמ"ש ה**ירושלמי** הו' בראש נדרים ו ג]. ולא הוה בירור בעלמא למפרע.

20 ומבואר בלשון **ריב"א** דאילו הוה מחוסר מעשה, ל"מ התראה שבתחילת העבירה לסופו. והעירו דלדברי ה**רמ"ה** (הנ"ל) מהני התראה בתחילת העבירה לכל המשך עשייתו. ומשמע דריב"א פליג. ולדברי ריב"א האוכל כזית במשך שיעור אכילת פרס יצטרך התראה על כל משהו שבו (ע' לקמן כ: וכא.). [א"נ יש לחלק דהתם לא תלי במעשה, משא"כ בסוגיין. וכעי"ז בסמוך גבי סוף היום].

21 והוסיף אף דמראה דעתו שרוצה לאכול. והק' דתוס' כת' דלא היה דעתו לרדותה קודם שתאפה, דאילו היה דעתו לרדותה קודם שתאפה ל"ה התראה. [דמשמע דבעי תרוייהו, שיהא דעתו לעבור, ושלא יהא מחוסר מעשה. והאחרונים דנו האם הוה מדיני התראה, או דאילו דעתו לרדותו לא הוה 'מזיד' כלל. ואף דיש התראה, מ"מ אינו מזיד].

והגבו"א (תענית כד.) כת' דהתם ל"ש בזה חזקה דמעיקרא[22], אלא דאפי' הכי יש לנו לומר שיעמוד כמו שהוא עכשיו. וכן במדביק פת י"ל דלא יתחדש מעשה[23]. [ומשמע דהוה יסוד בגדרי התראה. ואף דל"ש חזקה כה"ג].

דף טז.

משום דהוי לאו שאין בו מעשה וכו'. הרמב"ן הביא מהירושלמי (שבועות ג ז) דלפ"ז כששרף את הככר או השליחה לים לוקה, דהא יש בו מעשה [וגרם לביטול השבועה ע"י מעשה], ואילו למ"ד התראת ספק פטור.

והרמב"ן דן דיהני התראה בשעה ששורפו, ולא הוה התראה ספק. והביא דמבואר בירושלמי כדברי רש"י דל"מ התראה אלא בשעת עבירת הלאו[1], וצ"ע.

אבל תוס' (שבועות ד.) נקטו [להיפך] דאם נשבע על ככר וזרקו לים, והתרו בו בשעת זריקה, נחשב לאו שאין בו מעשה[2] אבל אינו התראת ספק. ושוב כת' התוס' ומיהו למ"ד בטלו ולא בטלו חשיב התראת ספק, אפי' שיבר כנפיו (לקמן) [וכפרש"י ותוס' בסוגיין].

ורע"א (בגהש"ס ובכ"מ) תמה דכשעובר על שבועתו לא דמי ללאו הניתק לעשה. דהלוקח האם על הבנים, שעת לקיחה הוה שעת העבירה, וכששיבר כנפים מבטל תיקון העשה ומתחייב מלקות למפרע אשעה שלקח. ול"ש התראה על שעת שיבור כנפים, דעתה אינו עושה העבירה. וכשלקח היה התראת ספק שמא לא ישבר כנפים. אבל כשעובר על שבועתו מתחייב בבל יחל [ואינו מתחייב למפרע בשעה שנשבע]. ואנו דנין לחייבו בשעה שמטילו לים[3], ומתרין בו עתה שלא יטילנו לים. ואינה התראת ספק. וצע"ג.

והקה"י (שבועות ג) כת' דהטלה לים אינו מעשה המחייב, אלא גורם שבסוף היום יעבור. ומש"ה ל"ש התראה על מעשה זו. [אך מ"מ נחשב שעובר ע"י מעשה].

ר"ל אמר וכו' משום דהוי התראת ספק וכו'. פרש"י (שבועות כא.) דהוה ספק אם יעבור על התראה, דעדיין יש שהות ביום[4], והמתרה אינו יכול לכוון שיעבור היום תוכ"ד של התראה[5]. וכעי"ז כתב רש"י (תמורה ג:) דאי אתרו ביה הזהר בך שתאכל, יכול לומר אכתי יש לי שהות. ואפי' כי עבר היום יכול לומר שוכח הייתי ולא נזכרתי לא בשבועה ולא בהתראה, ומש"ה אינו לוקה.

ולמ"ד דמהני התראת ספק שמיה התראה, יש כאן התראה. ולא משמע דצריך להתרות בו כל רגע ורגע, דעי"ז ידעינן דבסך הכל עבר על שבועתו. ולכאורה סגי בהתראה באמצע היום [ואף דהוה ספק מחמת שיש לו שהות]. ויל"פ שמתרין בו שאם לא יאכל לבסוף מתחייב אף על הרגע הראשון. הקובה"ע (פ ב) כתב דלמ"ד שמיה התראה מתרין אותו על כל הרגעים כא'.

והאחרונים חקרו בגדר האיסור כשעובר על שבועתו ואוכל הככר שנשבע עליו. ובפשוטו לא הוה אכילת

---

22 דכיון דנשאל על נזירותו נתברר שלא היה נזיר מעולם [וכקו' הקצות הנ"ל], וכן בגט כיון דאפקעי' רבנן, נתברר שלא הי' א"א מעולם.

23 אף דל"ש גדרי חזקה דהדבקת הפת אינו 'דין', אלא דאנו קובעים דמסתמא ישאר כמו שהוא, וע"ז יווצר חילול שבת.

1 ועוד צ"ב דלסברת הירושלמי דלא נחשב עבירת הלאו לענין התראה, א"כ אמאי נחשב יש בו מעשה. ואי משום דמעשה זו מחייב חילול הדיבור [והוה כזורק חץ, דאף דשעת עבירת הלאו בסוף היום, מ"מ עשה מעשה שגרם לעבירת הלאו], א"כ ודאי מהני לזה התראה. ועוד צ"ב אמאי תלאו הרמב"ן בפרש"י, דבשבועה ודאי מהני התראה כשגורם לחילול הדיבור. ולא דמי לביטול עשה דניתק לעשה דהוה תנאי לשעבר. וצ"ע. [וכ"ז נכלל בקו' רע"א בסמוך].

2 היפך סברת הירושלמי [ואולי גרסו כן בירושלמי].

3 דבהטלתו לים עובר על שבועתו, שנקבע המצב שאינו אוכלו.

4 וצ"ב אמאי לא סגי בהתראה בתחילת היום, ומ"ש מכל העובר עבירה דמתרין בו בתחילת המעשה, וע"ז ההתראה חלה על כל העבירה. [וכמ"ש הרמ"ה הנ"ל]. ויש שפי' דדוקא במעשה אמרי' דההתראה מתייחס לכל המעשה. אבל ביושב ובטל אמרי' דשכח ההתראה. ועוד יש שפי' דכוונת רש"י דאף ברגע האחרון הוה ספק, ולעולם אין שלב דאפשר לחייבו.
והקוב"ש (ח"ב שבועות ב) ביאר דלמ"ד ל"ש התראה ל"מ בתחילת היום, אף דהוה תחילת העבירה. משום דנכלל בהתראה הזו התראה לכל הזמנים, ואף זמן ביה"ש דהוה ודאי היתר. [ולמ"ד התראת ספק ל"ש התראה כשיש דבר היתר בהתראה, ל"ה התראה].

5 והיד רמ"ה (סנהדרין עא.) כתב דהוה התראת ספק היא, דמי יימר דאי לא אכיל לה השתא מיחייב מלקות, דילמא אכיל לה בתר הכי סמוך לשקיה"ח. וא"א לצמצם לידע דאשתייר מיומא כדי אכילת ככר זו לא פחות ולא יתר.

איסור, אלא דע"י אכילתו נעשית דיבורו לשקר. אך בסוגיין משמע דכל משהו שעובר ביטל שבועתו[6]. ומ"מ מבואר בדברי רש"י דאילו היו מתרין בסוף היום סגי בהכי, דבזה הושלם גוף העבירה. [ע"פ יסוד דברי הרמב"ן גבי ביטלו, דעי"ז הושלם העבירה[7]. [וע' חי' ר' שמעון כתובות לט, שיע' הרש"ר].

הרמב"ם (סנהדרין טז ד) כתב דהעובר על לאו שניתק לעשה, והתרו שאם תעשה כן ולא תקיים העשה[8] תלקה, ועבר ולא קיים הר"ז לוקה. אע"פ שההתראה ספק, התראת ספק שמה התראה[9]. **והנו"כ** ביארו דהרמב"ם פסק כר' יוחנן, וכגירסת הרי"ף דר' יוחנן סבר קיימו ולא קיימו, והתראת ספק שמה התראה.

אבל **הרמב"ם** (שבועות ה א) פסק דהתראה ספק ל"ש התראה, גבי מי שנשבע שפלוני יעשה מעשה. דהרמב"ם כת' דמלקין אותו מכות מרדות, שהרי אינו בידו לקיים שבועה זו. והוה התראת ספק שאין לוקין עליו אא"כ הלאו מפורש בתורה. **והכס"מ** **ואחרונים** תמהו בכוונתו, ואכ"מ[10]. **והקובה"ע** (פ ב) כת' דדעת הרמב"ם דהתראת ספק שמיה התראה היכא דבידו לקיים התנאי [בדבר שתלוי בעתיד], דנכלל בהתראה אף שלא לעבור על התנאי. אבל התם איירי בדבר שאינו בידו, ומש"ה לא מהני.

<u>ותרוייהו אליבא דר' יהודה וכו'</u>. **הריטב"א** כתב כלומר דלרבנן פשיטא דלאו שאין בו מעשה אין לוקין[11].

ותוס' (ב"מ צ:) הביאו דדעת ר"ל דלאו שאין בו מעשה לוקין[12]. וכת' דליכא למימר דנח' אליבא דר' יהודה, ואיהו לא ס"ל כוותיה. דאי קאי אליבא כר' יהודה א"כ הו"ל לר"ל לדייק נמי [מדברי ר' יהודה גבי נותר] דהתראת ספק שמיה התראה. וע"כ דר"ל למד מדברי ר' יהודה דוקא בזה.

והרמב"ם (פסוהמ"ק יח ט, וכן ק"פ י יא) כתב דאינו לוקה על נותר דהוה לאו הניתק לעשה. **והכס"מ** הק' אמאי לא נקט הטעם אין בו מעשה[13]. וכתב דלרבותא נקט אפי' אם היה בו מעשה. **והמנח"ח** (ח ח) ביאר דנפק"מ היכא דהותיר במעשה, כגון שזרק לבור. **והמשנ"ל** הק' דמ"מ נפק"מ היכא דלא קיים העשה, אלא איבד הנותר או אכלו ארי, ילקה עליו.

<u>הכה שניהם בבת א' וכו' חייב</u>. **פרש"י** בהתראה אחת בתוכ"ד, דהוה התראת ודאי וכו'[14]. **ורש"י** (חולין פב:) כת' דהרים ב' ידיו והכה זה באחת וזה בא'. [משמע דבעי זמן א' ממש]. **והקובה"ע** (עד א) הביא **דרש"י** (יבמות קא., חולין צא.) כת' דבבת א' היינו הכאה א' במקל א'. משמע דבב' מעשים הוי התראת ספק. [**והקוב"ש** (ח"ב שבועות ב) ביאר דכיון דע"כ מתרין אותו על ב' מעשים, וא' מהם הוה מעשה היתר]. **וצ"ע**.

<u>תנן התם וכו' ר' יהודה אומר לוקה ואינו משלח</u>[15]. **פרש"י** קסבר שלח מעיקרא משמע,

---

6 ואף דמותר להניחו עד סוף היום [ואפשר דתלי בדברי הנמוק"י דאונס ביום אחרון], א"כ צ"ב מה שייך ע"ז התראה. {ויל"פ (ע"פ דברי ר' שמעון) דכיון דלא אכל לבסוף, א"כ כל היום הוה מעשה א' שגורם שקר, דכל היום מוגדר יום שלא אכל. והחפצא דאיסורא לא תלי במה שהוא מוזהר}.

7 **ור' שמעון** ביאר דגבי שבועה אף רש"י ס"ל כן, כיון דאילו יאכל הוה תיקון על כולו. ול"ד לביטלו דהוה השלמת השיעור, ובעי התראה לכל העבירה.

8 [משמע דאף העדר הקיום נכלל בהתראה, ואף דפסק כמ"ד קיימו, ומשום התראת ספק, מ"מ השלמת העבירה ע"י העדר הקיום].

9 **והנוב"י** (ת אה"ע עז) כת' דדוקא למלקות פסק הרמב"ם דמהני ספק, אבל לענין מיתה צריך התראה ודאית [אך התנאים נח' אף בזה]. {ויל"ד האם הוה משום גדרי התיר עצמו למיתה [ונקט דבמלקות לא בעי התיר עצמו]. או משום גדרי המזיד}.

10 **והגר"א** (יו"ד רלו ח) הגיה לאו שאין בו מעשה [ונתחלף לשמ"ב במקום לשב"מ]. [וע' שיע' רש"ר דאף גיר' זו לא נתיישב].

11 ודוקא שבועה לשעבר גלי קרא לא ינקה [כדאיתא שבועות ג:]. [**ורע"א** (שבועות ג:) הק' מנלן דר"ל ס"ל בעלמא לאו שאין בו מעשה לוקין, דילמא ס"ל כסברת המקשן שם דאף בזה גלי קרא. ואפשר דהגמ' קיבלה דתרוייהו אליבא דר"י, והוה חלק מדברי ר"ל].

12 ותוס' כת' דהא דאמר ר"ל דחסמה בקול אינו לוקה קאי אליבא דרבנן. [וליה לא ס"ל].

13 אך **הרמב"ם** (ק"פ א ז) גבי אימורי פסח כת' דהמותיר אינו לוקה משום דאין בו מעשה. **והמשנ"ל** ביאר דבאימורים ליכא ניתק לעשה, ולא ילפי' העשה מבשר.
והגר"ח (הו' בגרי"ז תמורה ד:) ביאר דאף דיש חיוב שריפה בנותר דאימורים של הקרבנות, מ"מ אינו מנתק ללאו ד'לא ילין'. דעצם האיסור משום דלא הקריבם, ובזה לא תיקן כלל. משא"כ איסור נותר דבשר דילפי' מ'לא תותירו', הוה משום דגורם להם פסול. ומש"ה שריפה הוה תיקון ללאו.

14 דמהני התראה ממ"נ על א' מב' מעשים, כיון דהוה בשעה א'.

15 **הריטב"א** הק' דהוה משנה בפירקין (לקמן יז.), והלשון 'תנן התם' לא שייך באותו פרק [וכמ"ש **רש"י** פסחים ד:], ותי' דעיקר המשנה בחולין (קמא.).

והוה לאו שקדמו עשה. [דקיום העשה הוה אף בלא שלקחו, אף דבלשון הפסוק הלאו קודם]. **והריטב"א** הק' א"כ תקשי לר"ל דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו[16].

אבל **רש"י** (חולין קמא., ולקמן יז.) משמע דסברת ר' יהודה דאחרי שלקח אין חיוב לשלח, **ול"ש תיקון**. וכ"כ **הריטב"א** דלר"ל לר' יהודה שאני הכא דלא כתב רחמנא ואם לקחת שלח, ואמרי' דלא בא הכתוב לנתקו אלא לומר לא תקח אלא תשלח.

והחזר"א (או"ח קיח ח) הק' [להיפך] דלר' יוחנן לאו שקדמו עשה אין לוקין עליו, א"כ אמאי נדחקו (חולין קמא:) דלר' יהודה דאחרי שלקח אין מצווה כלל.

והחזר"א כת' עוד דמשמע דלרבנן מצוות שילוח הוה דוקא אח"כ, וקודם שלקח הוה רק ל"ת. ותי' דמצוות ולו תהא לאשה ושילוח טמאין הוה מצווה נמשכת, א"כ שפיר י"ל דהוה גם קודם וגם אח"כ. אבל שילוח הקן הוה פעולה פעם א', ולר' יהודה אין לנו מקור לחייבו אחר שעקר הלאו.

והגמ' (חולין קמא.) מסתפקת האם סברת ר' יהודה דלוקין אף דהוה לאו הניתק לעשה[17], או דשלח מעיקרא משמע. והגמ' פושטת מהברייתא (הנ"ל) דנותר לר' יהודה אינו לוקה, משום דהוה ניתק לעשה. ובגמ' (שם קמא:) הובא דכעי"ז נח' גבי פאה, דר"י ס"ל דתעזוב מעיקרא משמע [והגמ' (בע"ב) דהוה ניתק לעשה כרבנן].

ו**בגמ'** (שם) משמע דלרבנן שלח משמע אחר לקיחה. ועפ"ז משמע דאין מצווה לשלוח, אלא דהוה לאו שלא ליקח האם על הבנים. אלא דמי שעובר על לאו זה, יש מצוות שילוח הקן. וכ"כ **המאירי** (חולין קלט:) דאינו חייב לחזר, לשלוח האם וליטול הבנים, כדי לקיים המצווה[18]. וכ"כ **הכס"מ** (שחיטה יג יט) דלרבנן קרא משמע לא תקח האם, ואם לקחת שלח. ומעיקרא אין כאן עשה אלא ל"ת[19]. וצ"ע.

אבל פשטות הגמ' (שם קלט:) דנתמעט דאי"צ לחזר בהרים, אבל אם יש לפניו קן יש מצווה בשילוח. וכן נקטו **האחרונים** (**חוות יאיר** סז, הו' בפתח"ת יו"ד רצב א) דיש מצווה ומעלה בשילוח הקן[20], והבטיחתו תורה בזה הארכת ימים. [ו**בשו"ת חת"ס** (או"ח ק) דן דהנך גמ' כר' יהודה, ולרבנן ליכא מצווה מעיקרא].

<u>הניחא למ"ד קיימו וכו' אלא למאן דתני ביטלו</u>. לגירסת **רש"י ותוס'** ר' יוחנן ס"ל בטלו, ובזה הק' לשיטתו. אבל לגירסת **שא"ר** דעת ר' יוחנן דקיימו, **והראשונים** הק' א"כ אמאי דנה הגמ' ליישב דברי ר' יוחנן כמ"ד ביטלו[21]. **והרמב"ן** כת' דאנן מתני' קשיא לן דקתני 'זה הכלל', האיך מ"ד ביטלו יפרש[22].

אבל הרמב"ן הקשה הא דא"ר יוחנן אין לנו אלא זאת ועוד אחרת, הא ר' יוחנן אית ליה קיימו, ולמ"ד קיימו משכחת בכמה מצוות. ותי' דכוונת ר' יוחנן דבמשנה משמע דתלי בקו"ע, ובזה א"ר יוחנן דאין לנו כיו"ב דיכול לעבור במעשה. [וכ"פ **הרמב"ם** (נערה א ז) דהיכא דמתה או נתקדשה לאחר לוקה, וביארו האחרונים דפסק דתלי בקיימו].

אבל **הבעה"מ** (בתי' א') כתב וכל היכא דאיתא בביטלו, איתא בלא קיימו[23], ומש"ה לא משכחת דלוקה באונס בין בשביטלו ובין בלא קיימו. וכן נותר, דכיון דל"ל מעשה. [ולא נתפרש הסברא בזה. והרמב"ן כתב עליו דהוה דברי הבאי, והק' דבגמ' איתא הניחא וכו']

<u>אי דקטלה, קם ליה בדרבה מיניה וכו'</u>. דכיון דמתחייב מיתה בשעת הביטול, קם ליה בדרבה מיניה. **והרמב"ן** **והריטב"א** הוכיחו דנחשב דהאיסור מלקות הוה בשעת ביטול עשה שבו [וכמ"ש לעיל דשייך התראה בשעת ביטול עשה], ומש"ה נחשב קלב"ם כא'. והק' מכאן לדעת רש"י ותוס' דל"ש התראה בשעת ביטול העשה, דאינו עצם העבירה, אלא דעי"ז נידון למפרע אשעת עבירה, דא"כ אין מלקות ומיתה באין כא'.

והאחרונים (אחיעזר א יט ד, דבר"י כו ענף ב, וקוב"ש ב י יד, וע' ערול"נ באופ"א קצת)

---

16 והוסיף דליכא למימר דר"ל דלא כר' יהודה, דהא אמרי' ואזדו לטעמייהו וכר' יהודה

17 וכ"כ **הפיה"מ** (לקמן יז., וע' רש"י לעיל טז:) דר' יוחנן ס"ל דלוקין אלאו שאין בו מעשה. וצ"ע דאינה לפי המסקנא.

18 וכ"מ **בשו"ת הרשב"א** (א יח מהר"י פלט) שכת' דאינו מברך על מצווה זו, דהוה מצווה מחמת עבירה, כמצוות השבת הגזילה והרבית. **והראב"ד** (הו' **באבודרהם** ברכת המצות ומשפטיהם בהג') השיג שאם נטלה על מנת לשלחה מאי עבירה איכא. וע"ע דבר אברהם (ב ח כב).

19 וגבי ציפורי מצורע אמרי' (חולין קמא.) דאין עשה דוחה ל"ת ועשה דשילוח הקן. ולכאורה קו' הכס"מ דהל"ת והעשה לא הוה בזמן א'. והשאג"א (לג) תי' דמ"מ צריך לעבור על שניהם לקיים העשה של מצורע.

20 והחור"י נקט דאם מזדמן לו, מחוייב בדבר. אבל פשטות הגמ' חולין דרק היכא דדעתו ליטול הביצים נתחייב. [וכ"כ המקנה קידושין מא.].

21 **והראמ"ה** נקט דהרמב"ם גרס דר"ל אמר זאת ועוד אחרת.

22 [ומשמע דנקטו דהוה מח' תנאים, אלא דר' יוחנן דן ליישב את הברייתות לעיל לשיטתו].

23 **והמלחמות** הק' דבגמ' איתא הניחא למאן דתני קיימו, ולדברי הבעה"מ הא ליכא למ"ד.

הביאו **דרע"א** (שו"ת ק קסד, כתובות לא:[24]) ייסד דשייך פטור קלב"ם אף בתנאי החיוב, דגדר קלב"ם הוה כאילו עשאו אחר[25]. וכל שאילו נעשית ע"י אחר אינו מתחייב, נחשב מעשה א' לענין קלב"ם.

ו**האחרונים** (דבר"י וקוב"ש הנ"ל) הביאו דמדברי הרמב"ן והריטב"א (הנ"ל) מבואר דלא ס"ל יסוד זה.

ו**רע"א** (בגהש"ס) הק' דמשכח"ל כשהיא טריפה, דאין חיוב מיתה על הריגתה[26]. ו**האחיעזר** (א יט) דן האם הרודף אחר הטריפה ניתן להצילו בנפשו, וא"כ יפטר מדין רודף. (וע' בסמוך).

תוד"ה אי. ומ"מ לא הוה קלב"מ וכו' שהרגה בשוגג. ה**מהרש"ל** ו**הב"ח** פי' דכוונת התוס' דס"ל חייבי מיתות שוגגין חייבין מלקות [וכיון דאינו מתחייב מיתה בפועל ליכא קלב"ם לפטור ממלקות]. וכ"ד ר' יוחנן (חולין פא:) דחייבי מיתות שוגגין אינן פטורין ממלקות.

ו**המהרש"א** תמה דמסקנת הגמ' (כתובות לה.) דחייבי מיתות שוגגין לכו"ע פטורין [מממון[27]]. [דילפי' תנא דבי חזקיה א' שוגג א' מזיד]. ו**רע"א** דחה דהגמ' (כתובות שם) קאי לענין מיתה וממון [דנלמד מלא יהא אסון], אבל מיתות שוגגין ומלקות מצאנו דעת ר' יוחנן (חולין פא:) דלוקה[28]. דמיתה ומלקות נלמד מכדי רשעתו [ולא מ'אסון', וכדאי' כתובות לז:]. [וכ"כ ה**רשב"א** ו**פנ"י** (כתובות שם), ו**האחרונים** הביאו דכ"מ ב**רמב"ם** שחיטה יב ז].

ו**המהרש"א** תי' דהכא ל"ש פטור קלב"ם דמיתות שוגגין, דלא הוה על דבר א'. דחיוב המלקות הוה על מה שגירש, ולא על מה שנתבטל העשה. ודבריו צ"ב דבגמ' מבואר דשייך הכא קלב"ם. ומש"ה מיתות שוגגין. ובמהרש"א מבואר דיש חילוק בין היכא דמתחייב מיתה, דהיכא דהרגה במזיד ונתחייב מיתה יש פטור קלב"ם אף בתנאי החיוב. אבל גדר הפטור קלב"מ במיתות שוגגיזהוה דוקא בגוף החיוב, ולא בתנאי החיוב. וכ"כ ה**דבר"י** (כו י)[29].

שם. ו**רע"א** (בגהש"ס) הק' דהו"ל לתוס' לומר במזיד ולא התרו ביה, דל"צ התראה בשעה שבטל העשה. וכל שאין חיוב מיתה בפועל ל"ש קלב"ם.

ו**האחיעזר** (א יט, ו**אמר"מ** ל בהג') כתב דאפשר דפטור משום קלב"ם דרודף, דבשעה שרדף להרוג ניתן להצילו בנפשו[30]. והביא דמבואר ב**רמ"ה** (סנהדרין עב.) דרודף פוטר מתשלומין, כחייבי מיתות מזידין. (וכ"כ ה**קצות** כח א). אבל **רש"י** (סנהדרין שם) כתב דאע"פ שניצל הרודף פטור מתשלומין[31], דקי"ל (כתובות לה.) דאף חייבי מיתות שוגגין פוטרין מתשלומין. ומבואר דקלב"ם ברודף הוה משום חייבי מיתות שוגגין. ו**הקה"י** (יג) כתב ד"ל דבסוגיין יש קלב"ם משום דהותר דמיו לגואל הדם [בקרוב למזיד], ועדיין לא עבר חיובו.

---

24 לפרש דלדעת ה**י"מ** (בתוס' יבמות נט:) דחיוב קנס הוה בגמ"ב, ובתנאי שהיתה בתולה בשעת העראה, ויש גדרי קלב"ם אהעראה.

25 וכלשון התוס' (גיטין נג.), ד**תוס'** כת' דכיון דאין חיוב מזיק במנסך, דקלב"ם על ההגבהה, והניסוך הוה היזק שאינו ניכר, וכאילו עשאו אחר. (עי"ש).
[ויש להעיר דבשאר מקומות הנ"ל איירי בפטור מיתה וממון, מקרא ד'לא יהא אסון', ואילו בסוגיין קאי לענין פטור מיתה ומלקות, דילפי' מכדי רשעתו. ומבואר דלא חילקו בזה].

26 וב**שר"ת הר"ש איגר** (ב נג) דן דההורג טריפה פטור, משום דנחשב דיש סיבה אחרת שמת, ויש כח אחר מעורב בו [אבל בלא"ה יש חיוב מיתה אף על חיי שעה]. ועפ"ז דן דאף לענין 'בטלו' יחשב דהוה שניהם שעשוה. ואינו מתחייב אא"כ עשאו בעצמו בלא כח אחר מעורב בו. וה"נ טריפה נחשב שיש כח אחר בביטול העשה.

27 ו**רע"א** (בקו' הא') הק' דמ"מ דעת ר' דימי (כתובות לה.) דחייבי מיתות שוגגין אינו פטור ממלקות לר' יוחנן, וי"ל דקו' התוס' דלדידיה משכחת לר' יוחנן עוד אחרת.

28 ולדעת ה**מהרש"א** הגמ' בחולין קאי כר' דימי, ודלא כמסקנא בכתובות. [ומשמע כן ב**רש"י** ו**תוס'** שם, ומש"ה שם מדברי ר' דימי].

29 וביאר דגדר פטור קלב"ם במזידין הוא שכל שמעשה זו הביאתו לחיוב מיתה א"א לחייב עליו מלקות. אבל בשוגגין פטור מגזיה"כ דוקא היכא דיש חיוב מיתה מחמת מעשה זו. אבל הכא עיקר חיוב מלקות מחמת גירושין דמעיקרא, ואין חיוב מיתה במעשה זו.

30 וקלב"ם דרודף פוטר אף ממלקות. ו**האמר"מ** הביא דה**גר"ח** דחה דאינו פוטר, וכ"כ ב**שו"ת הרשב"א** (ה יח, הו' בקה"י) דפטור מיתה ומלקות ילפי' (כתובות לז:) מקרא דכדי רשעתו, ודוקא ברשעה המסורה לבי"ד (לעיל יג:), ורודף אינו מסורה לבי"ד.

31 ו**הקה"י** (יג ב) כתב לפרש דסברת רש"י דניצל ולא נענש בתרתי. ואילו לרמ"ה בשעת רדיפה חל בו 'דין מיתה', ועי"ז לא חל חיוב ממון. [ו**הקה"י** כתב דהרמ"ה בזה לשיטתו דס"ל (ע' בסוה"ע) דמשכונו של גר, כיון דחל חיוב ממון אמרי' דאין לוקה ומשלם. ותוס' חלקו דמ"מ לא נתחייב].

כגון שקיבל בה קידושין וכו'[32]. **הערול"נ** הק' דאין שליח לדבר עבירה, א"כ אמאי חלו קידושין [לסוברים דשלד"ע בטלה השליחות ע' תוס' ב"מ י:]. **והאחרונים** תי' ע"פ דברי **הקצות** (קה א) דהיכא דלמשלח אין איסור, וכל האיסור רק לשליח, אין חסרון שליח לדב"ע.

אי שוויתיה שליח, איהי קא מבטלא ליה. **הריטב"א** כתב דאע"ג שהוא מסייע ע"י, עיקר ביטול בדידה הוא. [משמע מדבריו דלא נחשב 'ביטלו', כיון דנעשית ע"י אחר].

ועוד פי' **האחרונים** (ערול"נ, עונג יו"ט קיג) דכיון דהיא מבטלת קיום העשה, הוה כאומרת לא בעינא[33]. ועי"ז הוא פטור מלישא אותה.

והאפיק"י (ב מב ו) חקר היכא דגירש בע"כ [בשעת גירושין], ואח"כ היא אמרה לא בעינא, האם לוקה. [דמעכשיו ליכא עשה]. ועוד הביא מח' אם אמרה לא בעינא, האם יכולה לחזור ולומר בעינא.

תוד"ה כגון. פ' הקונ' דמצא לה עוון שאסורה לו והדירה, ולא נראה דא"כ אינו מצווה לקיימה וכו'. **והרמב"ן** כתב כגון שהוא טוען שמצא בה דבר ערוה [ואסורה עליו], אלא דאנו לא מאמינים לו. ואפ"ה כיון דטוען שהיא אסורה עליו חל הנדר[34]. **והרמב"ן** הק' דא"כ אמאי אמרי' דנשאלין משום דהוה דבר מצווה[35].

והרמב"ן וריטב"א כת' כגון שהוא טוען שמצא בה דבר ערוה, ומש"ה גרשה והדירה ע"ד רבים[36], ונמצא דאינו שם רע[37]. **והרמב"ן** הוסיף כגון [דאף מעיקרא] ידע שאותו שם רע אינה כלום[38]. [ואף דבשעת גירושין היה מחוייב ע"פ העדים לגרש, הוא ידע דאינה כלום, ואסור לגרשה[39]].

והרמב"ן כתב דלמדנו מדברי רש"י דהא דנדר ע"ד רבים אין לו הפרה, דוקא נדר לדבר מצווה, ולא לדבר רשות[40]. והרמב"ן דחה דכוונת רש"י דלא שייך נדר על דעת רבים בדבר איסור, דהאיך רבים נסכמים לו[41] [נגד דיני התורה], ואונס שגירש הוה דבר איסור. **והר"מ חביב** (הו' בשו"ת שער אפרים עד) כת' דמדברי הרמב"ן מבואר דנקט דמש"כ רש"י שאסורה עליו, משום גדר 'ע"ד רבים', ולא כתוס' [והב"ח בדעת רש"י] משום דמשועבד לה[42].

והריטב"א הביא מדברי רש"י דהא דלדבר מצווה יש הפרה (בע"ב) דוקא כשיש טעות בגוף הנדר. [והביא דנח'

---

32 **והאחרונים** הק' דאמאי חשיב 'ביטלו', הרי אם תתגרש אסורה עליו רק בלאו דמחזיר גרושתו. ונימא דעשה דוחה לא תעשה [כקו' התוס' טו.]

33 ויל"ד בזה, דהא היא רוצה שיחזירנה, והוא אינו רוצה להחזיר. אלא שהיא עושה מעשה להרחיק שלא יוכל בעתיד להחזיר.

34 ולענין הנדר שויא אנפשיה דאינו משועבד לה, וחל הנדר. [וצ"ע דהטוען שאשתו אסורה עליו אינו נאמן משום שויא אנפשיה [אלא משום דבידו לגרשה], ול"א דלדבריו אינו משועבד. וצריך לחלק דשאני אונס דהוה שעבוד מצווה ולא שעבוד אישות].

35 הא לדבריו אינו מצווה. ואף דאנו כופין אותו להחזיר, ומלקין אותו על מה שגירש [דאינו נאמן], מ"מ א"א להתיר נדרו [בע"כ] במקום דלדבריו אינו מצווה.

36 ולשון **הריטב"א** הדירה וגירשה, משמע דהדירה קודם שגירשה. וצ"ב דא"כ אינו 'ביטלו', דבשעת גירושין אינו יכול להחזיר ככהן.

37 **והרמב"ן** הוסיף דהוכחשו או הוזמו עדיה שזינתה וכדו'.
ויל"ד דק"ל (גיטין ה:) דהמוציא את אשתו משום שם רע, ונמצא שאינו, לא יחזיר. ונח' שם אי הוה גזירה משום קלקולא או שלא יהיו פרוצות. ויל"ד אי גזרו אף במוציא שם רע, והעמידו דבריהם במקום מצוות ולו תהיה לאשה דאורייתא. ואף אי נימא דמדרבנן אסור להחזירה, מ"מ אפשר דאינו לוקה [למ"ד ביטלו], דכלפי הדין דאורייתא בידו להחזירה. {ואפשר דתלוי בנידון אי איסור דרבנן נחשב אינו ראוי]. אך בסוגיין מבואר דהוה דבר מצווה דמתירין לו נדרו, ואת"ל דאסור מדרבנן לכאורה לא חשיב דבר מצווה. ולכאורה מבואר בסוגיין דבאונס לא גזרו. א"נ איירי באופן שלא אמר משום שם רע אני מוציאך, דכה"ג לא גזרו. ועוד אפשר דכיון דהוא ידע ל"ש תקנה זו.

38 עכ"פ צ"ב דכיון דנתברר שידע שהיא מותרת לו, א"כ משועבד לה ולא חל הנדר. [אמנם למש"כ השער אפרים (ע' בסמוך) דהראשונים לא נקטו דהחסרון משום השעבוד לק"מ].

39 אך צ"ע כיון דבי"ד היו כופין אותו לגרש, האיך ילקה על גירושין זה. ועוד האיך אתרו בו [בשעת גירושין או ביטול התנאי], הא בי"ד חייבוהו לכך, ומצווה קעביד. ואפשר דמיהר וגירשה קודם שבי"ד חייבוהו בכך.

40 והביא רגלים לסברא זו, דבגמ' (גיטין לו.) לא אמרי' דהדירה ע"ד רבים. [עי"ש בתוס']. **והרמב"ן** (גיטין שם) הביא דבשו"ת הראב"ד דן בזה.

41 ויל"ד האם כוונתו דאנן סהדי שלא יסכימו [ואף היכא דלא ידעו שיש איסור בדבר, אנן סהדי דאילו ידעו שהוא אסור לא היו מסכימים], או דאף שהסכימו ל"מ לתלות בדעתם נגד דעת הקב"ה.

42 אבל **הר"מ חביב** (בשער אפרים הנ"ל) פי' כוונת רש"י עוד באופ"א [דלא כרמב"ן] שמצא בה עוון, היינו שהמציא בה עוון במה שאסרה בקונם. [וקאי אעוון נדר, וחד מילתא היא. וסד"א דאיסור נדר הוה איסור התורה, והוא אינו מבטל בידים. קמ"ל רש"י שהוא המציא עוון זה].

בזה בגיטין לו., וע' בע"ב].

<u>בא"ד אלא נראה וכו' כגון דאמר קונם תשמישך עלי</u>. אבל היכא דאסר אותה בהנאת תשמיש שלו לא חל, כיון דמשועבד לה. [וכדאי' בגמ' (נדרים טו: ופא:) במדיר את אשתו, ותוס' כאן נקטו כן באונס אף לאחר שגירשה]. ובפשוטו הנידון משום שעבוד ממון[43], ו**האבנ"מ** (כח ס) הק' דהכא כבר גירשה, ולכאורה תו ליכא שעבוד ממון. אלא דיש עליו מצווה להחזירה. [ולא דמי לאשתו נשואה דמשועבד לה[44]]. והאבנ"מ הק' דבגמ' (כתובות מ.) משמע דהא דאונס מחוייב לישא הוה מצווה עליו, ולא משום שעבוד. והאבנ"מ כתב די"ל דהוה גדר שעבוד, והוה מצווה דידיה לפרוע שעבודה. [ועפ"ז אונס שאסר אותה בקונם קודם שנשאה, לא חל הקונם, דמשועבד לישאנה[45]]. וסיים דלבו מהסס כיון דעדיין לא כנסה האיך יהא המצווה מחמת השעבוד, וצ"ע[46]. (וע"ע אחיעזר א יא).

<u>משכון דרחמנא אמר לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, השב תשיב לו העבוט כבא השמש</u>. **בגמ'** (תמורה ו.) איתא דאף למ"ד אי עביד לא מהני, גלי קרא בתפיסת משכון דמהני, ומחזיר רק בלילה. ומבואר בסוגיין דנחשב ניתק לעשה להחזיר את המשכון בלילה[47]. וכ"פ **הרמב"ם** (מלוה ג ד) דהיכא דעבר ומשכנו אינו לוקה, דניתק לעשה. א' עני וא' עשיר. ו**המשנ"ל** (שם) הק' דהעשה קאי רק לעני, להחזיר אבל עשיר אי"צ להחזיר. וברמב"ם משמע דאף עשיר אינו לוקה[48]. ו**התומים** (צז ז) תי' דאף כשמשכן עשיר, שמא יעני אח"כ ויצטרך להחזיר לו. והוה ניתק לעשה[49].

והמשנ"ל כתב דאין לומר דכיון דמיקליש מקצת מהלאו שוב אין לוקין עליו, ואפי' עשיר[50]. דהא מצאנו להיפך גבי תמורה, ד**הרמב"ם** (תמורה א א) כת' דתמורה לא מקרי ניתוק לעשה [אף דכתיב והיה הוא ותמורתו יהיה קדוש, דהכתוב מנתקו לעשה], כיון דגבי שותפין אינו מנתק את הלאו. ו**התומים** (שם) דחה דתמורה הוה ניתק לעשה ממילא, והוה גדר שונה. אבל היכא דבעי קום ועשה בידים, א"א לחייבו לקיים עשה ולהלקותו. וכיון דאין ניתק לחצאין, מש"ה אמרי' דל"ש מלקות כלל, אף בעשיר.

ובסוגיין איירי במשכנו שלא ברשות, שנכנס לביתו ונטל בע"כ. ו**תוס'** (ב"מ קטו:) כת' דדוקא לאו זה אשכחן דניתק לעשה[51], אבל לאו דלא תחבול ריחים ורכב [כלים שעושים בהם אוכל נפש], וכן בגד אלמנה לא הוה ניתק לעשה, ולוקה[52]. אבל דעת ה**רמב"ם** (מלוה ג א,ב,ד) דכל הנך לאוין הוה ניתק לעשה[53].

---

43 [וה**ר"ן** (נדרים טו:) הוסיף דאלמוה רבנן לשעבוד, כדאמרי' כתובות נט]. אמנם כמה **ראשונים** (שם) נקטו דלא חל הקונם משום דמצווה רמי על גופו. [ולא משום שעבוד]. ועפ"ז ניחא דברי התוס'.

44 ועוה"ק האבנ"מ דנח' ה**ראשונים** (ע' כתובות נט: וע) האם דוקא שעבוד דבעל אלמוה. א"כ ה"נ עדיין אינה אשתו, ובשאר שעבוד קונם מפקיע. וכתב דצ"ל דדעת תוס' דאף בשעבוד בע"ח אלמוה [וכמ"ש **תוס'** כתובות נט:].

45 ו**בשר"ת הרדב"ז** (א סח) כתב דכיון דנתחייב לישאנו, ל"מ לאוסרה עליו. ואף דנדרים חלים ע"ד מצווה, ה"מ בין אדם למקום. אבל המחוייב לחבירו לפרוע חובו אינו יכול לאסור בקונם. וכופין אותו לרצותה לומר שאינה רצונה [שלא יעבור על נדרו], אבל אם אינה מתרצית, מחוייב לעבור על נדרו.

46 ועוה"ק האבנ"מ לדעת ה**רשב"א** (נדרים טו:) דאמרי' מצוות לאו ליהנות ניתנו אף כשיש לו הנאת הגוף בשעה שמקיים המצווה. [ומודר הנאה מותר בהנאה בשעת קיום המצווה]. והרשב"א ביאר דבאוסר הנאת תשמיש אסור, דהמצווה הוה משום דידה דמשועבד לה [ומש"ה הנאה זו נחשב גוף המצווה]. והאבנ"מ הק' דבסוגיין הוה משום מצווה דיליה, ויהא מותר במודר הנאה. [ויל"ד דגדר המצווה שישאנה, ואחר שנשאה מחוייב מחמת שעבוד דידה. ושוב לא נחשב מצווה].

47 אף דמחזיר רק בלילה, ונשאר לו זכות במשכון (וכדאי' ב"מ קטו.). וא"כ אינו מתקן את מה שעשה. אפ"ה נחשב ניתק לעשה.

48 ועוה"ק ה**תומים** דדהלאו דלא תבא אל ביתו הוה בכל דבר, ולא רק בכלי תשמיש. והחובל שאר כלים ואוכלין לא הוה ניתק לעשה. [וה**אבה"א** (שם) כת' דאין הכי נמי, דבשאר כלים ואוכלין לוקה].

49 ויש שדנו עד"ז אף בשאר כלים, אילו ישתנה הצרכים שלו, וצריך לו לצורך גופו מתחייב להחזיר. ואף כלים שאינם עומדים לזה, מ"מ יש בזה דין במשכון דאילו יגיע למצב כזה צריך להחזיר.

50 וסברא זו תלוי בגדר ניתק לעשה (ע' מש"כ בזה לעיל טו.).

51 דקרא דהשבת העבוט ילפי' (ב"מ לא:) השב תשיב מ"מ, אפי' משכנו באיסור שלא ברשות בי"ד.

52 ו**תוס'** כת' דמש"ה היכא דעבר ומשכן הנך כלים אי"צ להחזיר. אא"כ היה שוגג, דאמרי' אילו היה יודע שהוא אסור לא היה חובלו, והוה זכיה בטעות ומחזיר.

53 וה**רמב"ם** (שם ג ב) כת' דהיכא דעבר וחבל כלי אוכל נפש, מחזיר מיד. ואם אבד המשכון או נשרף קודם שיחזיר לוקה [וכמ"ד קיימו]. אבל היכא דמחזיר מיד אינו לוקה, דהוה ניתק לעשה.
וה**גר"ח** (סטנסל רעג) הק' דמשמע ברמב"ם דחייב להחזיר מיד, דל"ק משכון. אך א"כ האיך אמרי' דהוה ניתוק לעשה, דהעשה דהשב תשיב הוה רק בלילה. [ועד"ז הק' הלח"מ עי"ש].

התם כיון דחייב בתשלומין וכו'. **הש"ך** (חו"מ עב ט) הביא מסוגיין דמשכנו בע"כ מתחייב באונסין כדין גזלן, וכדעת **הרמב"ם** (גזילה ג טז)[54]. אבל דעת **המלחמות** (שבועות מד:, כו: בדה"ר) דדוקא היכא דשרפו בידים, וכשנשרף ממילא פטור[55]. [וה**אחרונים** (ע' **חזו"א** יט ג, ברכ"ש כתובות נה) האריכו לדון האם חיוב תשלום זה הוה מגדרי הקנין במשכון, או מחמת המצווה, ותיקון למצווה].

תוד"ה התם. כששרפו וכו' דכל אימת דיש לו ממון לא ילקה וכו'. דאף בתשלום מתקיים העשה, ולא משכח"ל ביטלו. ו**הקה"י** (טז ה) הק' גבי גזל אמאי נחשב שמתקן את העשה, הרי מחזיר ומתקן רק מכאן ולהבא[56]. ותי' דהלאו של גזל עובר בשעה שגזל. ושוב אין לאו, דהוה כגונב מהגנב. ומש"ה אמרי' דהעשה בא הוה לתקן קודם.

[ו**המהרש"א** (ב"מ סא.) הביא דמבואר בכמה מקומות דגזל נחשב ניתק לעשה, דמשמעות הכתוב והשיב את הגזילה. אבל לאו דרבית ואונאה לא ניתק לעשה, אלא הוה משום דאין לוקה ומשלם. ו**רע"א** (שם) דן דנימא דאף 'והשיב' דגזל קאי בלא אתרו ביה, ובאתרו ביה לוקה ואינו משלם[57]. ושוב כתב דהיכא דהגזילה בעין ל"ש פטור קלב"מ, כדאיתא (סנהדרין עב.) למסקנא. אבל רבית ואונאה כיון דזכה בממון, שייך פטור אין לוקה ומשלם].

בא"ד ויש ספרים דגרסי ואינו לוקה ומשלם וכו' ומיפטר בתשלומין וכו'. ו**הריטב"א** הביא כן בשם **הרמ"ה**, ולפ"ז הוה תי' נוסף, דכיון דאינו בעין ביטל הלאו, אלא דפטור ממלקות משום דאין לוקה ומשלם, דדרשי' מכדי רשעתו.

וכן **הרמב"ם** (סנהדרין יח ב) כתב דכל לאו הניתן לתשלומין אינו לוקה. וכן לאו הניתק לעשה. ומבואר דהוה גדר נוסף לפטור ממלקות. ו**הכס"מ** כתב דמקורו מסוגיין דגזילה חייב בתשלומין ואין אדם לוקה ומשלם. אבל הק' אמאי ל"א דלוקה ואינו משלם. וצ"ע. וכקו' התוס' דידן (ע' בסמוך).

ו**הריטב"א** הק' דחיוב המלקות הוה על שעת הגזילה, ותשלומין על שעה שנשרף או נאבד. ותי' דכיון דחבל שלא כדין מאותה שעה נתחייב בתשלומין כגזלן שמשלם כשעת הגזילה היכא דאיתבר ממילא. ו**החזו"א** (יט ה) כת' דקאי אף אמשכון, וחיוב אונסין דמשכון הוה מגדרי גזילה. (וע' בסמוך). אבל ה**גר"א** (ע' בסמוך) כתב דהחיוב מלקות וממון על שעה ששרפה [וכמו קטלה לעיל].

בא"ד דזה אינו, חדא דא"כ אדרבה יל"ל ילקה ולא ישלם וכו'. ו**הריטב"א** ביאר [לדעת הרמ"ה] דגזילה משלם ואינו לוקה[58] דניתקו הכתוב לתשלום [וע"ד הא דאיתא (כתובות לב:) דריבתה תורה חובל ועדים זוממין לתשלומין, ומשלם ואינו לוקה[59]]. **וכעי"ז כת' בהג' מים חיים** (הו' בס' ליק' שם, והו' בשעה"מ חמץ א ג).

ועוד כתב **הפנ"י** (ב"מ סא.) דהיכא דהלאו הוה מחמת הפקעת ממון חבירו, הדין נותן דדין תשלום קודם למלקות[60].

ו**האחיעזר** (א כא ז, וכן העלה השעה"מ צד כזה) כת' דלדעת הרמב"ם דפטור ממלקות מטעם חדש, דהוה לאו הניתן לתשלומין, ו**הרמב"ם** (סנהדרין יח ב, ובפיה"מ ריש פירקין)

והגר"ח תי' דהחובל כלי אוכל נפש עובר בכל רגע. ודוקא החובל חפץ דהוה בר משכון, אלא שמשכנו שלא ברשות ואופן החבלה שלא כדין. ובזה אמרי' גלי קרא דאי עביד מהני, אלא שיש עליו דיני השבת העבוט. אבל בגד אלמנה וריחים ורכב אין החפץ או המלוה בר נטילת משכון, ונכלל בהשב תשיב דכל שעה קאי באיסורו, ועדיין אסור להחזיק המשכון. אבל באמת קני משכון, ויש עליו ג"כ מצוות השבת העבוט.

54 אבל **הראב"ד** השיג דאם מחוייב לו דמים לא נחשב גזלן. ו**הראב"ד** (מלוה ג ד) כתב דמחוייב באונסין מגדרי משכון. (וע' בסמוך).

55 וכתב דאף דמשכחת בזה 'קיימו' [דאם נשרף מאיליו אי"צ לשלם], כוונת הגמ' למצוא אופן שיהא בטלו, דומיה דאינך. (ע' בסמוך).

56 וע"ד מש"כ **הרמב"ן** (טו.) בשילוח טמאים, דמתקן רק מכאן ולהבא.

57 [ועפ"ז כת' דהיכא דיש ב' לאוין, נימא דחד לאו ניתק לעשה, וחד לאו אין לוקה ומשלם. והק' על תוס' שם].

58 ואף דקי"ל דלוקה ואינו משלם, וכדעת ר' יוחנן (כתובות לב.). אבל לעולא בכל מקום משלם ואינו לוקה.

59 ולכאורה תוס' דייקו דדוקא הנך תרתי אמרו דגילתה תורה. ואילו הרמ"ה נקט דה"ה גזילה וגניבה. ועוד כתבו ה**אחרונים** (שעה"מ, חזו"א יט ה) דתוס' ס"ל דא"כ יש להעמיד קרא דמשלם היא דלא אתרו בו.

60 אבל חובל הוצרך לומר בפירוש ריבתה תורה, דהלאו הוה מחמת הכאת ישראל [ולא משום הפסד הממון]. [ומש"ה חובל פחות מש"פ לוקה. אבל גזלן פחות מש"פ אין בו חשיבות גזל והפקעת ממון חבירו ואינו לוקה. ע' שיע' הרש"ר].

מנה הלאוין דאינו לוקה עליהם, הא דניתן לתשלומין [בהדי ניתק לעשה, וניתן לאזהרת מיתת בי"ד]. וכתב דהרמב"ם למד (מסוגיין) דאינו לוקה[61] על הלאו של גניבה ורבית ואונאה ושכר שכיר[62] [והרמב"ם (חובל ה ג) כת' דאף חובל[63]] משום הוה 'לאו הניתן לתשלומין'. ואף לר' מאיר דס"ל דלוקה ומשלם, דהוי כניתק לעשה[64].

שם. ולגירסא זו תשלום הגזילה פוטר ממלקות [דאין לוקה ומשלם[65]], ולא משום דהוה ניתק לעשה. אבל בגמ' (חולין קמא.) אי' דגזל הוה ניתק לעשה. והראשונים חילקו דהיינו להחזיר את הגזילה בעין[66], אבל בסוגיין איירי ששרפו או נאבד דהוה חיוב תשלומין. ותשלומין לא הוה קיום העשה, אלא משום דאין לוקה ומשלם[67]. וכ"כ הרמב"ם (ר"ה גזילה) דאינו לוקה משום דהוה ניתק לעשה. ואפי' שרף הגזילה, חייב דמים, והו"ל ניתן לתשלומין[68].

אבל הרמב"ם (ר"ה גניבה) כת' דבגניבה אין לוקין, דניתן לתשלומין, שחייבה אותו תורה לשלם [והרמב"ם לא חילק היכא דהוה בעין[69]].

ודעת התוס' דאף תשלום עבור הגזילה הוה מדין ניתק לעשה[70]. והריטב"א ביאר דתשלומין כמותו לענין זה.

והחזו"א (יט ג) כתב דמשמע בריטב"א דאף במשכון, הדמים אינו בתורת 'תשלום נזק', אלא דהדמים בידו בתורת משכון, והשבת משכון.

בא"ד ועוד (המשך טז:) דא"כ וכו' כיון דלא משלם א"כ ביטלו ולילקי. והאחרונים (אחיעזר א כ ה, קה"י יג, אבה"א גזילה) תי' דסברת הרמ"ה דבגדר אין לוקה ומשלם פטור כיון דחל עליו חיוב תשלום. [ואף דלבסוף אי"צ לשלם][71]. אבל דעת תוס' דל"ש פטור 'כדי רשעתו' אלא היכא שהבי"ד מקיימין את ב' העונשין[72].

והחזו"א (יט ג) כתב דמסתבר דאף לתוס' היכא דעמד בדין ונתחייב לשלם לגר ופטרוהו ממלקות, אף אח"כ שמת הגר פטור.

---

61 והביא דנפק"מ דלא נחשב לאו שיש בו מלקות לענין לפסול לעדות. דאילו פטורו מדין כדי רשעתו, הרי יש בו דין מלקות. אבל הביא דבשו"ת בית יוסף (דיני קידושין ב) משמע דהחובל לא נפסל לעדות.

62 והשעה"מ הוכיח כן, דהרמב"ם (שכירות יא א) כתב דאינו לוקה אכובש שכר שכיר, דניתן לתשלומין. אף דהעשה 'לא תבוא' קדמו, איירי אפי' כשרוצה לפרוע, ולא קאי לנתק כשעבר וכבש.

63 ועי"ש שהאריך בזה דהגמ' (כתובות לב:) בפירוש ריבתה תורה חובל לתשלומין, היינו דגלי קרא דהוה גדר פטור שונה [ונפק"מ כשיש חיוב מלקות נוסף עמו].

64 [ואינו בגדר 'ניתק לעשה', שהרי הרמב"ם מנאו בפנ"ע, אלא נקט 'כניתק לעשה' כסימן דקליש חיוב מלקות דידיה, כיון דדינו תשלום].

65 ובפשוטו הטעם דבשעת גזילה נתחייב בתשלומין. אבל הגר"א (הו' בסמוך) כת' דמתחייב על שעה אחרונה. וע"ע בסמוך.

66 אבל היבין שמועה (הו' בשעה"מ חמץ א ג) לא חילק בזה, ונקט דאף תוס' ס"ל דלמסקנא גזל הוה ניתן לתשלומין ולא ניתק לעשה. [והשעה"מ האריך לחלוק, ועוד הביא דתוס' יד: נקטו דהוה ניתק לעשה]. וכן המאירי (חולין קמא.) כתב דכל לאו הניתק לתשלומין, כגון לא תגזול ולא תגנוב אין לוקין עליו, ואפי' נשרף אותו דבר שהרי מ"מ הוא חייב בתשלומיו. [ולא כתב משום דניתק לעשה].

67 [אבל לתוס' אף תשלום הוה בכלל ניתק לעשה].

68 והאבה"א (גזילה א) הביא ספרא יכול 'והשיב' דוקא ת"ל 'ושלם'. יכול יהא משיב ומשלם, ואל תתמה שהרי הגנב משלם כפל וכו', ת"ל 'גזלה' גזלה משלם ואין משיב ומשלם. דאיכא תרי קראי 'והשיב' כשהגזלה בעין 'ושלם' כשאינה בעין. [אבל בגניבה ליכא ב' קראי].

69 ומשמע דבגניבה אף כשמחזיר בעין, השבת הגניבה הוה גדר 'תשלום' [ודלא כהשבת גזילה]. [והאחרונים דנו לפרש בזה]. ועויל"פ דגנב מתחייב כפל, ומש"ה אף כשהוא בעין מחוייב 'תשלום'. [ויל"ד באופן שהודה בקנס או שלא באו עדים וכדו' עכ"פ ילקה].
ועוד מבואר דהשבת גניבה בעין אינו מנתק את העשה [ולא נחשב 'תיקון', ואף דגם השבת גניבה נלמד מ'והשיב את הגזילה']. וביארו דהוה תשלום מכאן ולהבא, ע"ד סברת הרמב"ן ביציאה מהמקדש. והאבה"א הוסיף דכיון דגניבה חמור יותר (כדאי' ב"ק עט:), אין גילוי בקרא דמנתק אף לגזילה.

70 וכ"כ הרא"ש (ב"מ ב ט) דלא תגזול הוה ניתק לעשה, אפי' אכלה או נשרפה ושילם דמים, תקן הלאו וקיים עשה דוהשיב את הגזילה.

71 ודנו דהרמ"ה לשיטתו סבר (סנהדרין עב.) דרודף פוטר בקלב"ם [וכדין חייבי מיתות מזידין, ונעשית החומר, הו' לעיל]. דכיון דחל היתר להורגו נחשב שנענש, אף דבפועל לא נענש.

72 והקה"י כת' דע"כ ס"ל כרש"י (סנהדרין שם) דרודף נחשב חייבי מיתות שוגגין.

והתוס' רי"ד (ב"מ צא.) כת' דהיכא דמחוייב ממון ומלקות, חיוב ממון דוחה חיוב מלקות [וכעולא כתובות לב.[73]], מ"מ עדיין שם מלקות עליה. ואם הוא עני ואינו משלם לוקה.

שם. הרמב"ם (מלוה ג א,ב,ד) פסק גבי משכון דאם לא קיים העשה, כגון שנאבד או נשרף לוקה[74] [דפסק כמ"ד קיימו, והיכא דשוב אינו יכול לקיים לוקה] ומחשב דמי המשכון. והראב"ד השיג דחייב באחריות, ואינו לוקה. [וכמסקנת הגמ' כאן דמחוייב תשלום[75]].

וה"ה (שם ד) ביאר דעת הרמב"ם דאיסור נטילת המשכון אינה מחמת הפקעת ממון חבירו, אלא גזיה"כ שלא לעשות דין לעצמו. ול"ש אין לוקה ומשלם, שהלאו הוא בשעת נטילת המשכון ובאותה שעה לא היה מתכוין לגוזלו אלא ליטלו במשכון בחובו וכשנאבד נפקע חובו בכדי שוויו שהרי לכך נטלו. ומ"מ הק' דבגירסא דידן מבואר בסוגיה דלא כן, ואפשר שהיה לרמב"ם גיר' אחרת.

והגר"א (חו"מ עב יא[76]) פי' ע"פ הגירסא דבמחוייב לשלם אין לוקה ומשלם. דנחשב חיוב תשלומין ומלקות כא'. וכתב דכ"ז למ"ד ביטלו, דחל תרוייהו בשעה ששרפו. אבל למ"ד 'קיימו' חל חיוב המלקות מעיקרא [למפרע]. [וחיוב תשלום חל אח"כ, מחמת גדרי שמירה. ומש"ה לא נחשב מלקות וממון על דבר א']. וע"ע ברכ"ש (כתובות נד)[77].

דף טז:

ושעבודא דגר פקע[1]. פרש"י כששרפו, ופקע לאחר זמן. ולפ"ז בשעה ששרף המשכון נתחייב בתשלומין, ולא ביטל לעשה. אלא דפקע העשה לאחר זמן. וצ"ב מה ס"ד דהגמ'[2]. אבל לפי' הרמ"ה [הו' לעיל] נתחדש דכיון דחל עליו חיוב תשלום אין לוקה ומשלם, אף דשוב פקע החיוב.

והא איכא פאה וכו' לעני ולגר תעזוב וכו'. מבואר בגמ' דנחשב ניתק לעשה[3]. ובגמ' [חולין קמא:] נח' בזה ר' יהודה ורבנן אי תעזוב מעיקרא משמע. וכן בגמ' [יומא לו:] נח' בזה ר"ע ור' יוסי הגלילי. [הו' לעיל טו.]. והתו"י [יומא לו:] הק' האיך מקשו מיניה לר' יוחנן, נימא דס"ל כאידך מ"ד, דפאה אינו ניתק לעשה. ותי' דסוגיין ס"ל כלישנא [שם] דלא נחלקו בזה.

דמשכ"ל בביטלו וכו' ולר"י אכל עיסה. ופרש"י דלרבנן ביטלו כשקנאו בשינוי. והריטב"א כ' דה"ה כששורפו[4], ונקט קושטא דמילתא.

והאפיק"י [א מב] הק' דהמזיק מתנות כהונה ועניים חייב לצאת יד"ש, ואמאי לא יחשב קיימו משום תשלום חיוב ביד"ש. [וע"ש].

---

73 [וצ"ב אמאי סתם כעולא. אמנם עכ"פ נפק"מ אף לר' יוחנן בחובל ועדים זוממין, דאם אין לו לשלם ילקה].

74 וכ"כ הרמב"ם (סה"מ ל"ת רלט) שאם לא השיבו, ולא קיים עשה שבה חייב מלקות ומשלם דמי המשכון. וכת' וכמו שהתבאר בסוגיין.

75 וכגירסת התוס' דניתק לעשה. ולגי' הרמ"ה אין לוקה ומשלם [וכ"ד הרמב"ם הנ"ל], וכן הביא המגדל עוז בשם הראב"ד.

76 והגר"א (צז לו) כת' דקי"ל דאינו חייב באחריות אונסין, ומש"ה אם נאנס לוקה. אבל הק' דברמב"ם אי' דאף כשמנכים לו אונסין לוקה.
והאחיעזר (א כב) כתב [לו"ד המגיד משנה] דהרמב"ם ס"ל דהא דבסוגיין משכון הוה ניתן לתשלומין דמתחייב באונסין, מצד דין גזילה. אבל מצד השבת העבוט לא נחשב ניתן לתשלומין. [והראב"ד לשיטתו (גזילה ג טז) דהחוטף משכון אין לו דין גזלן, דהא חייב לו, ואף דתופס שלא ברשות לא הוה גזלן. אלא דמתחייב באחריות משום דבעל קונה משכון].

77 והברכ"ש הביא בשם הגר"ח דהיכא דשרף בידים השלים את מעשה הגניבה [וע"ד יסוד הגר"ח דתבורא ושתיה הוה השלמת מעשה הגניבה הראשון], ומישך למעשה הא'. משא"כ היכא דאבד ונשרף ממילא, בשעה זו אינו שעת עבירה.

1 ומבואר דכשמת הגר [וזכה בחובו מהפקר] לא נחשב קיום ענין העשה. והאחרונים דנו כשמחל הנגזל, האם אמרי' דמחילה כקבלה, והוה קיום לעשה. או דאין לוקה ומשלם.

2 ויש שביארו דעיקר הניתק לעשה ע"י השבה בעין, והכא שרפו בידים [וע"ד סברת החזו"א הנ"ל]. ואף דכשמשלם אח"כ ג"כ הוה קיום העשה, ס"ד דהוה גדר תיקון בעלמא. וכיון דביטל עיקר התיקון ל"מ.

3 והגרי"ז (תמורה ו.) דייק מהרמב"ם (מתנ"ע א ב) דאף דפאה הוה מצוות עזיבה, כיון דעבר וליקט יש מצוות נתינה, דילפי' תעזוב יתירא.

4 [ואף דהשורף שדהו הוה מזיק ממון עניים, ואינו עובר בלאו דפאה, דלא נטלו לעצמו. כיון דעבר ונטלו, רמי עליה לתקוני לאו].

אלא זאת ועוד אחרת אהא וכו'. **האחרונים** האריכו להק' דמצאנו כמה אופנים ביטול העשה [ובס' **אמרי בנימין** האריך בזה]. **ורע"א** הק' דהאוכל חמץ, ילקה בבל יראה. ועוה"ק דאם ביטל חמץ ברוב. ועוה"ק דלמ"ד דאין ביטול חמץ אלא בשריפה, אם פררו או הטילו לים[5], ולא קיים העשה יתחייב משום בל יראה. [ובשו"ת **נוב"י** או"ח ת צא לבן הנוב"י האריך בזה]. **ועד"ז** הק' **האחרונים** השורף נותר בלילה לא קיים העשה, ויחשב ביטול לעשה[6].

והחזו"א [או"ח קיח ז] תי' דעשה דתשביתו כולל ב' מצוות, להוציא מרשותו משום ב"י, ועוד מצוות ביעור איסו"ה. ואף היכא דביערו מהעולם באופן שלא קיים צורת מצוות שריפתו. מ"מ נחשב ניתוק לעשה, דקיים הביעור מהעולם[7].

אבל לדבר מצווה יש לו הפרה. **הרמב"ן** הביא דעת **ר"ת** דדוקא היכא דהוה נדר טעות, אבל אל"כ ל"מ לחזור להתיר[8]. **והרמב"ן** חלק דגבי אונס לא הוה נדר טעות. [וע' בראשונים גיטין לו דהאריכו בזה[9]. אבל **הריטב"א** [בע"א] העמיד דאף אונס איירי בנדר טעות.

ובתשו' מיימוני [הפלאה ד] הביא מסוגיין דדוקא לדבר מצווה יש לו הפרה, אבל לדבר הרשות ל"מ, אפי' דאותם רבים מסכימין. וכתב לדחות דאיירי שתלה נדרו ע"ד רבים, ולא תלה בג' מסויימים. [אמנם תוס' גיטין לו. נקטו דאי"ז ע"ד רבים, ע' ריטב"א בע"א].

ובשו"ת הר"ן [יז] הביא מסוגיין דאין שום נדר דאין לו הפרה. ואף הנודר שיחול איסורו כל פעם שישאל עליו, מהני שאלה. ול"א דא"א להתיר קודם שחל הנדר.

דהו' פשע בינוקי. **פרש"י** מכה אותם יותר מדי. **והריטב"א** כ' דלשון *פשע* משמע מידי דאתי ממילא, אלא שלא היה קובע יפה בלימודם, והם מתבטלים. או דלא דקדק לתקן טעותיהן. **והריטב"א** הוסיף דלא הוה נדרי טעות [דאי"צ התרה], כיון דלא תלה בפירוש נדרו בדבר.

האוכל שקצים וכו'

תוד"ה ביניתא דבי כרבא. פר"ת ביניתא כמו דג קטן[10] הנמצא במחרישה, דאע"ג דהיכא דנמצא במים היה מותר. אבל כשנמצאת במחרישה אין לזה שם 'דג', אלא שרץ ואסור. וכ"כ **הריטב"א**. אבל **הרמב"ן** כתב דלקי נמי משום דג טמא, אי אתרו ביה. וקמ"ל דנחשב גם מין דג וגם מין שרץ.

ועוד הביא **הריטב"א** בשם **הרמ"ה** דבניתא דבי כרבא הוא שרץ הנוצר מן העפר עצמו, ואף דלשון שרץ השורץ 'על הארץ' משמע שרוחש ורומש עליה, אבל אינו נוצר ממנה. וקמ"ל רב יהודה דלוקה משום לאו ד'רמש האדמה' [ולא תטמאו בכל אשר תרמוש האדמה], דלא הוזכר 'על', ומשמע אף שנוצר ממנה. **והריטב"א** חלק דאיכא טובא דנוצרין מהעפר. ועוד דלאו ד'אשר תרמוש האדמה' ילפי' (מעילה טז:, ע' בסמוך) בח' שרצים.

אכל פוטיתא לוקה ד' וכו'. **תוס'** (מו"ק ב:) כת' דמתחייב ב' מלקיות על דבר א', ואין במלקות פטור 'כדי רשעתו', דתרוייהו חד רשעה דכל שם מלקות חד[11].

לוקה ד'. **רש"י** הביא הלאוין שבשרצים. **והגמ'** (פסחים כד.) מק' דנימא כעי"ז גבי לאו דנותר, דשנה הכתוב ללקות ב', והגמ' דוחה דכל היכא דאיכא למדריש דרשינן [ואמרי' אם אינו ענין, עי"ש], ולא מוקמינן ללאוי יתירא.

והראשונים הביאו מסוגיין דבמקום שיש ריבוי לאוין, לוקה על כל א'. **והרמב"ן** (בסה"מ שורש ט עמ' קנט מה"פ) כתב דמ"מ אין לוקין על ריבוי לאוין של נבלת בהמה, וכן מלאכת

---

5 **והר' שמואל** (בן הנוב"י) דחה דלא נחשב 'השבתה', דיש מציאות ליטלו ע"י ספינה. ומש"ה לא נחשב 'ביטלו', אא"כ א"א לקיים בשום אופן.

6 **והדבר"י** (כח ה) הביא לתרץ דלמ"ד בטלו, ביטול העשה הוה חלק מהעבירה, ומש"ה אם שרף בלילה, שאין עליו מצוות עשה בלילה, לא נחשב דביטל לעשה. [ואף דבידים גרם שא"א לקיים].

7 ועפ"ז כתב דהא דאם לא מצא עצים יהא יושב ובטל, היינו ממצוות שריפתו. ופשיטא דיטיל לים או יפרר או מפולת.

8 ול"מ חרטה אחרת, שמא לא נתחרטו הרבים. ואף אם נולד להם חרטה חדשה, למיסר עשאם שלוחים ולא להתיר.

9 **והריטב"א** כתב טעם הדבר שאין לו התרה שהרי הוא תלה בדעתם, והם לא תלו את הנדר בדבר שיש לו התרה. אבל לדבר מצווה, אין דעתם מסכמת משום ביטול מצווה. **והנמוק"י** (נדרים סה. כא: בדה"ר) כתב עוד דיש לו הפרה 'לפי שקיום המצוה חשוב יותר מחשיבות הרבים', וגם הם נסמכין בכך.

10 ובזה נתיישב הלשון ביניתא, דפירושו בכל מקום דג [וכה"ק **הריטב"א** לפרש"י].

11 והביאו ראיה מסוגיין דאכל פוטיתא, ומזה למדו תוס' אף במקום שעובר במעשה א' משום חרישה ומשום זריעה.

יו"ט, דכל א' איצטריך ללמוד הלכותיו. ודוקא היכא דהלאו מיותר לגמרי, ולא ילפי' מיניה שום דרשא, אמרי' דבא ללקות ב'.

אבל **הרמב"ם** (בסה"מ שורש ט, ול"ת קעט) האריך דאין לוקין על ריבוי לאוין, דלעולם לא ילקה ב' פעמים על איסור א'[12].

והרמב"ם (מאכ"א ב כג, סה"מ ל"ת קעה-קעט, הו' בחינוך קסד) **ביאר בסוגיין כל לאו הוה על שרץ אחר**, דיש לאו (ל"ת קעה) על שרץ העוף, (ל"ת קעו) שרץ הארץ, (ל"ת קעז) שרץ המתהוין מן העפוש, (ל"ת קעח) המתילדים בפירות ובזרעים. ולאו (ל"ת קעט) כולל כל שרץ, ודומה לאיסור כולל. וכשיש בשרץ א' כל התכונות האלו, לוקה על כל א'[13].

רש"י ד"ה צרעה. אבל לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וכו' דלאו בשרץ כתיב, תרמוש לשון בריות גדולות. **ותוס'** (פסחים כד:, וכן תוס' ר"פ כאן, ובריטב"א) הק' דדרשי' (סנהדרין נט:) אנחש. **והתוס' ר"פ** תי' דקאי קודם שנתקלל הנחש (וכ"ה **ברש"י** סנהדרין שם).

ותוס' (פסחים, ותי' הב' בתוס' ר"פ) הביא דבגמ' (מעילה טז:) דרשי' להך קרא בשמונה שרצים דוקא.

ועוד הביא הריטב"א **י"מ** (וכ"כ **הרמב"ן** סה"מ שורש ט) דהוה לאו שבכללות. **והריטב"א** חלק דכיון דכבר הזכירו בפרט, אף דאח"כ חזר וכללו בכלל לוקין עליו (וכמ"ש רש"י לקמן יח.).

האי מאן דשתי בקרנא דאומנא וכו' משום לא תשקצו. **הריטב"א** הביא בשם **הרמ"ה** דמשמע דהוה איסור דאורייתא. אבל הביא **דכל המפרשים** כתבו דהוה דרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא. וכאידך דמשהה נקביו.

והריטב"א נקט דהרמ"ה מודה דמשהה נקביו הוה דרבנן. אבל מדברי **היראים** (עג) משמע דאף משהה נקביו עובר מדאורייתא. **והשע"ת** (או"ח ג טז) הביא **דהתבואות שור** (יג ב) דן האם המשהה נקביו הוה דאורייתא או דרבנן. והביא דבגמ' (יבמות סב:) הו' כמה אמוראים שנעקרו מפירקי, ולא חששו לבל תשקצו[14].

והרמב"ם בסה"מ (קעט בסופו) כתב דאינו לוקה באכילת דברים נמאסין וכו' כי פשטיה דקרא הוא בשרץ בלבד, ומש"ה לוקה מכות מרדות. ולכאורה משמע דהוה מדאורייתא, אלא דלענין מלקות בעינן שיהא מפורש בקרא. אבל **הרמב"ם** (מאכ"א יז כט,ל) כתב דאסרו חכמים וכו' [עי"ש שהוסיף כמה איסורין], דכל אלו בכלל אל תשקצו את נפשותיכם. **והב"י** (יו"ד קטז ו) כתב דמשמע דאסור מדרבנן, דהסמיכו אלאו דבל תשקצו. ואפשר דאסור מדאורייתא[15], אלא דקים להו דהוה כאיסור חצי שיעור. **והט"ז** (שם ו) כת' דאין לוקין דהוה לאו שבכללות[16].

משום לא תשקצו[17]. **ובגמ'** (שבת צ:) איתא דהאוכל חגב חי הוה בכלל בל תשקצו. [וס"ד דהגמ' דאסור ליתן חגב חי לקטן[18], דילמא יאכלנו[19]]. ולשון **הרמב"ם** (שם) דנפש רוב בני אדם קיהה מהם. [ומשמע דאיסור זה

---

12 וע' גר"ז (מאכ"א), וכן עהש"ס (תמורה ב) שהאריך בזה.

13 [ולא אמרי' דאילו שייך למין זה, אינו ממין זה]. **והחינוך** ביאר דעת הרמב"ם דכשיש תוספת ענין שיתייחד הלאו באותו תוספת לוקין. והבריה שחייבין עליו יתחברו בגופה הרבה מינין, ותכונתה בענין שנקראת שרץ הארץ, ושרף העוף ושרץ המים. [וכת' דהרמב"ם נדחק הרבה בזה].

14 וכ"כ **התה"ד** (טז, הו' בב"י או"ח קג) דגדול כבוד הבריות, ומש"ה לא חששו לבל תשקצו. וכ"פ **המג"א** (צב ב) **ומשנ"ב** (שם ז).

15 ולכאורה משמע דהב"י נקט דפשטות סוגיין דאסור מדאורייתא, אלא דנדחק משום מש"כ הרמב"ם דלוקה רק מכות מרדות. [ומש"כ הרמב"ם אסרו חכמים, י"ל דחכמים קבעו ובירורו דדברים אלו מאוסים. **והתבואות שור** (יג ב) הביא **דהרמב"ם** (רוצח יא ה) כת' דהרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות, והעובר מכין אותו מלקות מרדות. אף דודאי מדאורייתא אסור לסכן עצמו, וכמ"ש הרמב"ם לעיל שם שנאמר (דברים ד ט) השמר וכו' דביטל מצוות עשה ועבר על לא תשים דמים].

16 אבל **הפרישה** (שם) כתב דכל מיני שיקוץ א'. ע"ש יד אברהם. **והמהרצ"ח** ציין כע"ז **בכס"מ** (ע"ז יא א) דלוקין על הילוך בחוקות הגויים, ולא נחשב לאו שבכללות דכולם אסורין משם א', חוקות גויים. ולאו שבכללות הוא כשכולל ענינים שונים.

17 **והגר"א** (קטז יט) הביא **אבות דר' נתן** (כו ה) האוכל דבר שאין עולין על גופו עובר משום ג' לאוין [ובהג' הגר"א (שם) הגירסא 'דברים'], שביזה את עצמו, וביזה את האוכלין, וביזה ברכה שאינה כתיקונה. [אבל **בהג' מיימוני** (דעות ג) הביאו עמש"כ הרמב"ם (דעות ג ב) שלא יאכל דברים הרעים לגוף, אע"פ שהם מתוקין לחיך. ומגדרי דרך ארץ ושמירת הגוף, ל"ש לסוגיין כלל].

18 [ויל"ע דע"כ הקטן אינו משוקץ בזה, דא"כ אמאי אכיל לה].

19 **והמשנ"ל** (יז כז) הק' דאיסור בל תשקצו דרבנן, ודעת **הרשב"א** (יבמות קיד. ובר"ן שם) דספינן לקטן מאיסור דרבנן. [**ובהג' רע"א** ציין דכ"ד **הפר"ח** (יו"ד שם), אבל **הב"י** נסתפק. ול**ט"ז** הוה איסור דאורייתא].

תלי ברוב בני אדם, ולא תליא בדידיה].

והב"ח (יו"ד קטז) נסתפק האם מותר לשתות מכלי שהזימנו לקרנא דאומנא, ולא נשתמש עדיין. האם אמרי' הזמנה מילתא ולא פלוג[20].

רש"י ד"ה משום כזית נבילה. שכשבולעו הוא מת. **רע"א** בגהש"ס הק' **דרש"י** (חולין קב:) מבואר דמשכחת אכילה כשעדיין חי. וחילק דאולי נמלה זוטר חיותא.

ומשמע ברש"י דאם אינו חי אין לו חשיבות בריה[21], ע' ערול"נ. **ורע"א** (בהג' לגינת ורדים, הו' ברע"א השלם) ביאר דלענין בריה העיקר תליא בתר כניסה לפה. דהאיסור הוא מצד הבשר עצמו, אלא חשיבות 'בריה' נקבע בכניסה לפיו. דאף דנתחלק בפיו, כיון דהוה בפיו דרך אכילה לא פקע ממנו חשיבות אבר. אבל באיסור נבילה פשיטא ופשיטא דבתר בליעה אזלינן, ואף דבשעת הכנסה לפה לא היתה נבילה, השתא הוה נבילה ומתחייב עליו[22].

תוד"ה ריסק. דאיכא לאוי דלא נכתבו בלשון אכילה. ובלאו אלו חייבין רק בבריה. ה**מנח"ח** (קסג ה) כתב **דתוס'** אזלי' לשיטתם (חולין צו., הו' בסמוך) דהטעם חיוב בריה משום דהתורה צוותה שלא לאכול זה, בין גודל ובין קטן. ולא משום חשיבות.

אבל ב**רמב"ם** (מאכ"א ספ"ב) מבואר דחייב על כולן בכזית. וה**מנח"ח** (קסג ו) הק' דהלאוין דלא כתיב אכילה, ילקה אף שלא כדרך אכילה.

וה**לח"מ** (שם ב כד) כתב דלדעת הרמב"ם איירי דנמלה א' מורכבת מכל הפעולות האלו, אבל הנמלות האחרות דסוגיין איירי דאינם מורכבות. ומש"ה לוקה רק א'. [וצ"ב אמאי פסיק כה"ג, ולא הביא דאילו כולם מורכבות יתחייב על כזית בכל הנך לאוין].

וה**ריטב"א** בשם ה**רא"ה** בשם אחיו **ר' פנחס** דס"ד דיתחייב י"א, על הבריה, ועל הכזית. והק' מהיכי תיתי דילקה ב' פעמים על לאו א'. ועוד דהול"ל לא ילקה אלא ו'.

בא"ד אבל קשה אאחע"א, וי"ל דהכא אתיא כמ"ד (מעילה שם), דמצינו איסור נבילה חל ע"א דחלב. אבל ה**רמב"ם** (מאכ"א ב כד) פסק דלוקה א' משום כזית מנבלת הטמאים, ו**ה"ה** (מאכ"א ד ב) תמה דהרמב"ם ס"ל דאין חיוב נבילה בטמאים[23]. וה**כס"מ** (ב כד) תי' דכוונת הרמב"ם משום איסור טמאים דשרץ [ונקט לשון נבילה לאו דוקא]. וכ"כ ה**רדב"ז** (ו ב' אלפים קט)[24]. וכ"כ ה**מאירי** כזית בשר טמא.

אמר רב אכל טבל של מעשר עני לוקה. **תוס'** (יבמות פו. הו' במשנ"ל מאכ"א י כ) נסתפקו האם יש מיתה בידי שמים בטבל דמעשר עני[25], או דהריבוי הוה רק לענין מלקות. וה**ר"ן** (נדרים פד:) נקט דיש חיוב מיתה, אבל דעת ה**רמב"ם** (מאכ"א י כ, והחינוך רפד) דאין חיוב מיתה אלא הטבול לתרומה או תרומת מעשר [ואף לא מעשר שני].

וה**ר"ן** (שם) ביאר דמ"ד דאינו טובל ס"ל דא"א שיהא הכרי חמור משום מעשר המעורב בו, יותר מדין המעשר עצמו. וכיון דמעשר מותר לזרים, האיך תהא תערובתו חמור ממנו[26]. ומ"ד טובל דריש מקרא (יבמות פו.).

---

20 ולכאורה מבואר בדבריו דחז"ל תקנו לאסור 'קרנא דאומנא', אבל בפשוטו הוה איסור לעשות מעשה משוקץ, והגמ' גילתה דקרנא דאומנא משוקץ.

21 ואף אם נימא דרש"י פירש לשון הגמ' כפשוטו, מ"מ צ"ב אמאי הגמ' נקטה כן.

22 וב**שו"ת גינת ורדים** (יו"ד כלל א ג) הביא דמבואר בדברי רש"י דיש איסור נבילה אף בדבר חי, שהרי אזלינן בתר כניסתו לפיו. ורע"א חלק.

23 וה**גרי"ז** (זבחים סט:) דייק עוד מלשון הרמב"ם דאין חיוב נבילה אלא במי שנאמר בו דין שחיטה. וכתב דאף דבגמ' (חולין קב:) מבואר דהטעם משום דאאחע"א, אבל בתר דל"מ נבילה אלא במותרין בשחיטה, י"ל דתליא בהא].

24 וה**רדב"ז** נקט דקו' ה"ה דקודם שצרפו לא היה בו כזית, וכיון דצירפו האיך אתי איסור נבילת שרץ וחל על שאר איסורי שרץ. וה**רדב"ז** תי' דאף הך איסור חל מעיקרא, אלא דהיה מחוסר צירוף. דשם נבילת שרץ חל מעיקרא, והוה שם א'.

25 ו**רע"א** ציין ד**במדרש רבה** (איכה א כח) מבואר דחייב מיתה, דאי' גלתה 'מעוני', על שאכלו מעשר עני. והביאו ר' ביבי ור' הונא בשם רב דהאוכל טבל של מעשר עני חייב מיתה. וב**ירושלמי** (דמאי ד ג) העמידו דנח' בזה ר"א ורבנן, דלר"א כיון דיש חיוב מיתה חמיר להו, והע"ה מפריש.

26 וה**אחרונים** (אתוון דאורייתא ב) ציינו דהיינו כדעת **רש"י** (יבמות פו.) דחיוב מיתה בטבל ידעינן משום דיש בתוכו תרומה, ויש חיוב מיתה באוכל תרומה. אבל **תוס'** (שם) חלקו דהא מבואר דאסור אף לכהן.
אך **רש"י** (שם) קאי אף לולי הקרא, ידעינן מסברא דיש חיוב מיתה. ואילו בדברי הר"ן י"ל דהוה רק סברא בילפותא, דמסתבר דחיוב מיתה דטבל קאי רק במקום ששייכא לתרומה, מסברת דיו.
והגבו"א דתמה על סברת הר"ן, דמצאנו דהתערובת חמור ממנו.

דף יז.

וחכ"א קורא שם ואי"צ להפריש. בצפונו או בדרומו, וכ"מ מ**רש"י**. אבל **תוס'** (נדרים פד:) כתבו דמפרישו לעצמו, אלא דא"צ ליתן לעני.

רש"י ד"ה קורא. ושאר המעשרות צריך להפריש ע"כ, שצריך להפריש ממעש"ר תרו"מ ליתנו לכהן. מבואר דא"א להפריש תרומת מעשר בלא להפריש מעש"ר[1]. אבל ב**חינוך** (רפד) מבואר דיכול להפריש תרומת מעשר מהכרי, בלא להפריש מעשר ראשון [ונשאר טבל למעשר ראשון, ואין חייבין עליו מיתה]. וע"ש **מנח"ח** דהאריך בזה.

ומ"ס ודאי אינו טובלו[2]. וה**ריטב"א** ביאר[3] כיון דאפי' מעשר עני גמור ודאי אין בו איסור לזרים אלא מצות נתינה בלבד, ולפיכך בשל דמאי אמרו שיפריש ויעכבנו לעצמו, דכיון דספק ממון בעלמא הוא המוציא מחבירו עליו הראיה.

לא נחשדו ע"ה על מעשר עני. ה**ריטב"א** הק' דבגמ' (סוטה מח.) איתא דלא היו מפרישין אלא תרומה גדולה. ובפשוטו פליג אסוגיין. וה**ריטב"א** יישב דכוונת הגמ' דלא היו זריזין בזה, אבל לא נחשדו בכך, כמו על מעשר ראשון ומעש"ש.

כיון דממונא הוא. **פרש"י** דע"ה מפריש. אבל ב**גמ'** (נדרים פד:) אביי דוחה דסברת ר"א דלא נחשדו משום דאי בעי מפקיר נכסי והוה עני ושקל ליה[4], ול"ל פסידא[5]. [והגבו"א ושאר **אחרונים** דנו בסתירת הסוגיה].

וה**חזו"א** (מעשרות ז כד) הביא מכאן[6] דחל הפרשת מעשר עני, אף שלא היתה דעתו ליתנו[7].

ורבנן סברי טריחא מילתא. [וה**מהרי"ט** (א כה) הק' דאין בזה טירחא, דסגי בקריאת שם]. וה**חזו"א** (דמאי ט ג) ביאר דניחא ליה להסיח דעתו מחטאו, ולא לעסוק בהפרשה. וגם ניחא ליה לגזול השבט קודם הפרשה.

רש"י ד"ה לא נחשדו. ואיהו לגזל עניים לא חייש. **רע"א** ציין ד**תוס'** (יומא נה:) כת' דע"ה לא חשידי אגזל, אלא דנחשדו על המעשרות, כיון דהוה ממון שאין לו תובעים. ועוד כל כמה דלא הופרש לא חשיב ליה גזל[8]. ו**רע"א** הק' דבסוגיין מבואר דאף אחר שהפריש לא נחשב גזל. ו**רע"א** ביאר דתוס' יפרשו את הגמ' (כאן) כגמ' (נדרים) משום דאי בעי מפקיר. וכוונת הגמ' 'ממונא' דאין לו פסידא כיון דבידו להפקיר[9].

ר' שמעון כל שהוא למכות - בריה

אמר רב ביבי מח' בחטה וכו'. דסברת ר' שמעון משום בריה [כדמשמע בסיפא]. ור' ירמיה חלק דסברת ר' שמעון בכה"ת דכ"ש למכות, וכן תניא כוותיה. [וה**פור"י** כתב דלא נדחו דברי רב ביבי דפשטות מתני' [מעילה יח.] דאף לר' שמעון צריך צירוף. וכן משנה דידן דנח' בדין בריה. ולר' ביבי הברייתא פליג].

אף חטה א' כברייתה וכו' ורבנן ברית נשמה וכו'. [ונח' בגדר בריה, ע' בסמוך]. יש לחקור

---

1 וכן דייקו מדברי ה**ר"ש** (ביכורים ב ג), וכן נקט ה**כס"מ** (מעשר ט ו). וכן משמע ב**רמב"ם** (מעשר א ג, ופיה"מ דמאי ה א). אבל ה**אחרונים** (ע' מנח"ח שם ג, ואפיק"י א יא ו) הביאו דב**רמב"ם** (מעשר ט ה) משמע דמהני. וכ"כ ה**רדב"ז** (מאכ"א י כ).

2 ולשון ה**גמ'** (נדרים פד:) ספיקו טובלו. וה**רא"ש** וה**ר"ן** (שם) כת' דלאו דוקא ספיקו, וה"ה ודאי, אלא דהגמ' קאי אספק. אבל ה**רשב"א** (ושיטמ"ק שם) כתב דעכ"פ הוה טבל מדרבנן, ובספיקו לא גזור. [ואילו בסוגיין הנידון לענין מלקות, ואינו טובל ללקות].

3 וה**ריטב"א** העתיק הלשון ממונא היא [שהוא סיבה לפטור, כיון דהממע"ה. והביא דכ"כ רש"י]. אבל בגמ' (בסמוך) ממונא היא הוה סיבה לומר שהעם הארץ מפריש. וצ"ל דגרס באופן אחר.

4 וה**אחרונים** (רע"א דמאי, מהרי"ט א פה, ע' דר"א מתנ"ע ו טז) הק' דבעה"ב עצמו אינו יכול ליטול, דדרשי' (חולין קלא:) להזהיר עני על שלו. [והחזו"א וקה"י (ב"מ יד) הביאו מח' (תוס' רא"ש וריטב"א ב"מ ט:) כשהפקיר השדה אח"כ, האם הוה בכלל איסור זה. ואכ"מ].

5 ורבנן נח' דמירתת להפקיר נכסיו, דילמא זכו ביה אינש.

6 [ובדמאי מצאנו כן, אף דמספק אין לו דין נתינה. ועוד מבואר בסוגיין דמהני הפרשת הע"ה, אף דמחוייב ליתן בגדרי המצווה, אלא דדעתו לגונבו מ"מ נחשב הפרשה למעשר. ולא אמרי' דאין בזה גדר הפרשה כלל].

7 וביאר דאם הפריש ע"מ שלא יזכו, הוה מתנה עמש"כ בתורה. ואם אמר יזכו, ואני עתיד לחטוא, ההפרשה מהני [וכת' ואי"צ ראיה לזה]. וע"ע **הר צבי** (זרעים מד) שהאריך בזה.

8 ו**תוס'** (יומא, גיטין כה:, וסוכה כג:) כת' דה"נ כותים לא חשידי אגזל, ומעשר אין נראה להם גזל, ועוד דכותים דרשי' עשר תעשר ולא מוכר.

9 [ועוד יל"פ דכיון דיש לו 'מיגו' הוקל בעיני ע"ה].

אמאי מתחייב בריה, האם הוה גדר 'חשיבות', או דאמרי' דהתורה צוותה שלא לאכול דבר **זה**[10] [והצווי מתייחד עליו, ומש"ה ל"צ שיעורין].

ובגמ' (שבועות כא:) אי' [דרבנן הקשו לר"ע] היכן מצינו דהאוכל כל שהוא חייב קרבן. והגמ' מק' והרי נמלה, בריה שאני. והרי מפרש [שנשבע שלא יאכל דבר זה[11]], ודוחה הגמ' דמפרש נמי כבריה דמי. ופ**רש"י** בריה [בשאר איסורין] טעמא מאי משום דחשיבא, מפרש נמי אחשביה איסורי. אבל **תוס'** (חולין צו.) הביאו [מהגמ' שבועות] דהטעם של בריה, דכאילו פירשה תורה שלא יאכל דבר זה בין גדול ובין קטן[12].

ו**הקה"י** (יד) כת' דלר' שמעון [דאי"צ בריית נשמה] ודאי הטעם משום חשיבות. [ובזה רבנן פליגי דלא סגי בחשיבות, אא"כ גלתה התורה].

ועוד מצינו (חולין ק.) לענין ביטול, ד'בריה' אפי' באלף אינו בטל [מדרבנן]. ולכאורה בזה לכו"ע הטעם משום חשיבות. ומ"מ ה**ראשונים** דימו לגדר בריה להתחייב עליו בכל שהוא[13]. [אבל **תוס'** (חולין צו.) הק' דל"מ דלר' שמעון חטה אינה בטילה].

ועוד מצינו דיש חשיבות בריה (חולין קיט.) דאף למ"ד דאין יד ושומר בפחות מכזית, חטה בקליפתו הוה שומר, דבריה שאני. [ובזה לכו"ע אף דאין בו בריית נשמה].

וכן לענין ברכה, מבואר ב**ירושלמי** (ברכות ו א, הו' בתוס' בכ"מ[14]) דהאוכל 'בריה' [זית שלם, וגרגיר של רימון[15]] מברך אחריו.

<u>ר"ש אומר כ"ש למכות, ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן</u>. **פרש"י** קרבן צריך שיעור, דהלכה למשה מסיני. ו**תוס'** (שבועות כא:) ביארו דהקרבן תלי בחיוב כרת, ואין חיוב כרת אלא בכזית[16].

אבל ה**ריטב"א** הביא בשם ה**רמ"ה** טעם דלמלקות כיון דאכל במזיד אחשבה לחומר איסור להתחייב בכל שהו. אבל קרבן שהוא על אכילת שוגג בעי כזית לחשיבות. [ולפ"ז במזיד מתחייב כרת בכל שהוא[17]].

ובפשוטו כוונתו דהאוכל במזיד ע"י אכילתו משווי ליה[18] חשיבות שיעור[19]. וה**אחרונים** הק' דאף כשאוכל בשוגג נתכוון 'לאכילה', אף דלא נתכוון לאיסור[20]. וה**חזו"א** (ליק' כג) כתב דכוונת הרמ"ה דהאוכל במזיד עונשו על המרד בצוואת התורה, ומרדו מרובה אף כשאוכל כ"ש וראוי ליענש. אבל חיוב שוגג, כפרתו על המכשול ומש"ה צריך שיעור.

---

10 ו**הגרי"ז** (נזיר נא:) כתב בדעת הרמב"ם דיש ב' דיני בריה, דשרצים חייבין בכ"ש משום דהתורה צוותה על דבר זה. ועוד יש חשיבות שיעור, דאכל ציפור חי חשוב אף דאין בו כזית. [וכמ"ש הרמב"ם מאכ"א ד ג]. [ועי"ש שביאר עפ"ז הסוגיה בנזיר].

11 וקו' הגמ' צ"ב, דהנשבע שלא יזרוק צרור ג"כ מתחייב, וכיון דנשבע שלא יעשה פעולה זו, מתחייב עליו. ובמה שייכא לגדרי שיעור. וצ"ל דהגמ' נקטה דגדר החיוב משום חיוב 'אכילה' [ובכח שבועתו לקבעו חיובי אכילה שלא כגדרי התורה].

12 ויל"ע דלפ"ז הול"ל דבריה כמפרש דמי.

13 אבל **ט"ז** (יו"ד ק א) כתב כיון דמה"ת יש חשיבות דלוקין על אכילתה אפי' היא פחות מכזית דהא סתמא כתיב אצל מינים טמאים לא תאכל אותם אפי' הם קטנים ע"כ החמירו רבנן בתערובת שלהם. ויל"פ דעיקר הטעם משום דמתחייב עליו בכ"ש, וכיון דמתחייב עליו בפנ"ע, עומד בחשיבותו ואינו בטל לתערובת. [וכ"מ בדבר ר' יקר ע' בהערה בסמוך].

14 ו**תוס'** (סוכה כו:, ברכות לט., יומא עט.) דנו האם הבבלי פליג. [ו**בשו"ע** (או"ח רי א) הובא דהוה ספק].

15 ו**המג"א** (שם ג) כתב דאף קטנית א' נחשב בריה, אף דגודל בשרביטו. [וציין מקורו מהגמ' חולין הנ"ל לענין 'יד'].

16 ועפז כתבו דקרבן שבועת ביטוי בכל שהוא, דלש בו חיוב כרת, אלא הקרבן תליא בלאו.

17 אמנם לסברת החזו"א יל"ד דחומר כרת שייך לחפצא דאיסורא, ותלי בשיעור. [ולפ"ז דברי הרמ"ה דחוק טובא, דל"ש לשוגג כלל].

18 ועד"ז מצאנו ב**פוסקים** (ט"ז או"ח תמב ח) דאסור לאכול חמץ שנפסל מאכילה, דבאכילתו אחשביה. [וכן ה**ב"ח** (תריב) גבי יוה"כ]. [וע' בגמ' (חולין קכ) גבי הקפה את הדם].

19 ואף דקים להו לחז"ל דסתם אכילה הוה כזית, היכא דהגברא קבע חשיבות בפחות, מהני להחשיבו אכילה לתחייב בפחות. ולכאורה ר' שמעון ס"ל דאינו מדיני שיעורים הללמ"ס, אלא סברא דפחות מזה אינו אכילה.

[וה**אחרונים** חקרו בהא דאין חיוב במאכלות אסורות פחות מכזית, האם הוא משום דבעי מעשה אכילה (ושם אכילה בכזית, כדאי' גבי שבועה, ע' שבועות כא:), או דהוה שיעור בכמות האיסור. ואכ"מ]

20 וכ"כ ה**חזו"א** אין לפרש דכוונתו דנעים לו אכילה זו ואחשביה, דאף האוכל בשוגג נעים לו אכילה זו דכל שהוא, ועוד דאף כשדעתו לאכול יותר, והפסיקו אותו מלקין אותו.

ו**תוס'** (ע"ז סח.) כת' בשם **הר"ר יקר מקינון** דאף לר' שמעון כשהוא בתערובת צריך שיעור, ודוקא היכא דהוה בעין אמרי' כל שהוא למכות[21]. ותוס' הביאו דר' פרץ חולק דהיכא דטעם כעיקר נחשב בעין וחייב לר' שמעון, ול"צ דין היתר מצטרף לאיסור.

ו**האחרונים** (חי' חת"ס שם ועוד) ביארו דסברת ר' יקר כרמ"ה, דדוקא היכא דהוה בעין [ואוכלו בפנ"ע] אמרי' דאחשביה, אבל היכא דהוה בתערובת, א"כ לא אחשביה לאכילת האיסור[22]. [אבל לדברי החזו"א אינו שייך לדברי הרמ"ה].

ו**השאג"א** (צו) נסתפק כיון דל"ל לר' שמעון שיעור אכילה בכזית, א"כ אף במצה תסגי באכילת משהו. וכתב דלמש"כ תוס' דאף לענין כרת צריך שיעור, א"כ אפשר דמדמינן לזה מצה, ובעי כזית.

ו**המהרש"ל** (שבועות כג:) כת' דלר' שמעון מתחייב אף שלא כדרך הנאתן, כיון דל"צ שיעור אכילה[23]. ו**המהרש"א** (שם) הק' מנלן דתלי בהא.

<u>תוד"ה ורבנן</u>. וי"ל דה"ק וכו' וכיון דאתיא מבריית נשמה שפיר הוי בריה. ו**הרא"ש** (חולין ז לג) הביא כן בשם **י"מ**. [ואף הגיד לבד יש לו חשיבות בריה, כיון דבבהמה היה בריית נשמה]. ותוס' דחו דאף נבילה אתי מבריית נשמה.

אבל **רש"י** (חולין קב: ד"ה טמאה) פי' דנבילה לא נחשב בריה, כיון דכשנבראת לא היה עליו שם נבילה[24]. ועד"ז כת' **הרמב"ן** ושא"ר (חולין צט:, והרשב"א תוה"ב), ו**הריטב"א** (כאן), וכ"פ **השו"ע** (יו"ד ק).

ו**הריטב"א** (כאן, וכן הראשונים שם, והשו"ע הנ"ל) הביאו דיש כמה תנאים להחשב בריה. א' שיש בעצמו רוח חיים[25]. ב' שאסור מתחלת ברייתו. ג' שאילו נחתך אין שמו עליו[26].

ו**הפלתי** (ק ד) הק' דאף איסור טבל אינו מתחילת ברייתו, דתלי בגמר מלאכה[27] וראיית פני הבית[28].

ועוה"ק ה**אחרונים** דמשכחת טריפה ממעי אמו, וכן נולד נפל. ולא שמענו שטריפה מתחילת ברייתו לא יהא בו ביטול.

ועוה"ק **רע"א** (במשניות) דאיסור עשה ד'אינו זבוח' [ע' **תוס'** שבועות כד. וביצה כה.] הוה מתחילת ברייתו. ו**רע"א** דן דמ"מ לענין חיוב מלקות בהמה שלימה לא הוה בריה, ואילו לענין ביטול הוה בריה, משום איסור עשה [דאינו זבוח].

ו**החוו"ד** (ק ה) הביא דלשון **הרשב"א** (תוה"ב) לחלק בין איסור מחמת עצמה, או קיבל איסורו ממקום אחר[29]. והא דנקטו הטעם דתחילת ברייתו, לסימן דהוה איסור מחמת

---

21 דאל"כ לא משכחת לה ביטול באיסורין כלל, לא ביבש ולא בלח. ו**הר"פ** (בתוס' שם) חלק דיבש ביבש בטל חד בתרי מגזיה"כ, וכן לח בלח בששים, דהא ליכא טעם איסור. ולא עדיף כל שהוא לר' שמעון מכזית לרבנן, ואף כזית מתבטל ביבש ברוב ולח בששים.

22 ו**הבית הלוי** (א ג ח) כתב עפ"ז דמש"כ **הר"י מקינון** הוה דוקא היכא דנתערב ממילא, אבל אם עירב בכוונה מתחייב.

23 ולכאורה כוונתו דחצי שיעור הוה שלא כדרך אכילה. וכיון דחייב על אכילה זו, ע"כ דלא בעינן דרך אכילה.

24 ו**הרמב"ן** (חולין צט:) ביאר דלא היתה שם זה עליו משעת ברייתה. ומש"ה לא נחשב בריית נשמה.

25 וכתב משא"כ ביצה דליכא רוח חיים, ואף דהמעורה בה הוה פירשא בעלמא. (עי' פרמ"ג ק ש"ד ד, ורע"א על הפרמ"ג).

26 לאפוקי חלב שאינו במקום אחד גוף מסוים, ואפי' חלק ממנו נקרא חלב.

27 וכ"כ **תוס'** (חולין צו. בסו"ד) דחטה של תרומה לא הוה בריה [ואף ר' שמעון ס"ל דמתבטל ועולה בק"א], דתרומה מותר עד שימרח. ול"ד לגיד ושרצים ואבר מן החי ועופות טמאים שכשנולדו נולד האיסור עמהם. [ומבואר בתוס' דאיסור תרומה מישך לאיסור טבל].
ו**רע"א** (במשניות) הק' דבסוגיין מבואר דמתחייב לר"ש אטבל בכל שהוא, ומ"ש טבל מתרומה. [ואפשר דסברא זו מהני רק לענין ביטול ולא לענין להתחייב עליו, וצ"ב].

28 ועפ"ז דן ה**פלתי** לענין שרצים שנוצרו בתוך פירות, דמותר לאוכלן עד שיפרשו ע"ג קרקע. דלא הוה מתחילת ברייתו, ושפיר מתבטל. ו**החוו"ד** תמה דמפורש בגמ' (לעיל טז:, ובפ' הרמב"ם) דחייב על שרץ כל שהוא, אף שנוצר בפרי. וכיון דהוה בריה לענין דין כל שהוא, ה"ה לענין גדרי ביטול.

29 ובה**גר' ברוך טעם** (שם) ציין דכ"ה ב**ר"ן** (חולין ק. לו. בדה"ר) שיהא איסורא מגופא, אבל ב**חי' הרשב"א** (שם) ו**ריטב"א** (כאן) כת' דתלי בתחילת ברייתו. וכת' דעיקר הטעם תלי במה שאסור מתחילת ברייתו, אלא דכוונת התוה"ב לאפוקי דיש אופנים דאסור מצד אחר מתחילתן [כגון נבילה], קמ"ל.

עצמו[30].

באו"ד ע"כ הטעם תלוי שאובד שמו כשנחתך. **ותוס'** (חולין צו.) ביארו דכי אמר רחמנא לא תאכל גיד ועוף טמא הוה כאילו פירש בין גדול ובין קטן, דכולהו איקרי גיד ועוף. ומש"ה חייב עליו כשהוא שלם. אבל נבילה משמע נמי חתיכה. וכן טבל לא הזכירה תורה 'חטה'[31].

באו"ד אבל ק"ק וכו' דלדבריו דר"ש[32] וכו'. וכ"כ **תוס'** (חולין שם), והביאו דמצאנו כעי"ז שמשיבין טעם לדבריו, במה שהם עצמן אינם סוברים. ומ"מ הק' התוס' דכיון דמי דוחק לגמ' לומר דחכמים תי' כן, דהא אינו במשנה או ברייתא.

הנוטל אם על הבנים ר' יהודה אומר לוקה ואינו משלח וכו'. **פרש"י** קסבר שלח מעיקרא משמע, ואין כאן לאו הניתק לעשה וכו' ולאו למימרא דאם לקחת שלח. לכאורה משמע דלדברי ר' יהודה לאחר שלקח ליכא מצווה כלל לשלוח. וכן מבואר בגמ' (חולין קמא:) דלר' יהודה [לצד דשלח מעיקרא משמע] לוקה וא"צ לשלח.

אבל **רש"י** (לעיל טז.) כת' דשלח מעיקרא משמע, והוה לאו שקדמו עשה. ומשמע דהעשה הוה בין קודם שלקח ובין לאחר שלקח, אלא דלא מהני לנתק ולתקן את הלאו[33].

והגמ' (חולין קמא.) מסתפקת האם ר' יהודה סובר דלוקין על לאו הניתק לעשה [אף בגניבה וגזילה ושאר ניתק לעשה], או דהכא שלח מעיקרא משמע[34].

דתניא תרומת ידך אלו הביכורים וכו' ונדריך זו עולה. לאחר זריקה אפי' בפנים. והוא המשך הפסוק דלאו דלא תוכל לאכול בשעריך, והלאו קאי אכולהו (ע' לקמן יח.).

והרמב"ם (מעילה א ג) הביא דמפי השמועה למדו שזו אזהרה לאוכל מבשר עולה, הואיל וכולו לשם. וה"ה לשאר כל קדש שהוא להשם לבדו. וילפי' מהכא לאו דמעילה, בין מקדשי המזבח בין מקדשי בדק הבית אם נהנה בהן שוה פרוטה לוקה. [ואף הנהנה מהקדש לוקה, כדיליף ר' אבהו (ע' פסחים כא:) דלא יאכל כולל איסור הנאה]. [ושאר ראשונים למדו אזהרת מעילה מפסוקים אחרים, ע' רש"י לעיל יג. ומה שהובא שם].

דף יז:

דילדת אימיה כר"ש תולידו[1]. **הריטב"א** כתב דל"ג 'ואי לא, לא תלד', דהא הרבה יש למטה מר' שמעון שטוב להם להוליד[2].

והרמב"ן כתב דליתנהו לכולהו ק"ו דר' שמעון, אלא יגדיל תורה ויאדיר. אבל קראי כולהו מייתרי ומתוקמי למילתייהו. ורבא חמשה איסורי קאמר, ולאסופי איסור עשה קאתי.

אדרבה מעשר חמור שהוא אסור באונן. **פרש"י** לדעת ר' שמעון (יבמות עג:) ביכורים מותר לאונן[3]. אבל לרבנן (שם) אף ביכורים אסורין לאונן.

ומאי חומרא שכן טעונין מתן דמים ואימורים. **הריטב"א** כת' אע"ג דלא שייכא מתן דם ואימורים במעשר, כן דרך הגמ' להקשות.

אדרבה חטאת ואשם חמירי שכן מכפרין. **הריטב"א** כתב משא"כ עולה דבאה נדבה, ואע"ג דכתיב ונרצה לו לכפר, מ"מ אינה באה לכפר על דבר ידוע, אלא שהכתוב מבטיח לו דורון זה, דמכפר על עשה ול"ת, ועל הרהורי הלב. (ע' יומא לו.).

---

30 **ורע"א** (על החוו"ד) הק' מ"ש דאבר מן החי נחשב איסור מחמת עצמו, אף דהמין הוא מין בקר וצאן. א"כ אף איסור אינו זבוח, נימא דהוה בריה, ואיסור מחמת עצמו.

31 והביאו ראיה (שבועות כא:) דמפרש [שנשבע שלא אוכל זו] הוה כבריה. משמע דטעמא דבריה כאילו פירש [אך רש"י פי' באופ"א, ע' לקמן].

32 דהוכיח להם מחטה, אבל לר' ירמיה ר' שמעון עצמו ס"ל כל שהוא.

33 ולכאורה רש"י יפרש דהסוגיה בחולין כמ"ד דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו. וע"כ מעיקרא משמע גרע מקדמו עשה. (וע"ע מש"כ לעיל טז.).

34 ורב אידי (שם קמא:) דייק מהמשנה דלוקה ואין משלח, דא"צ לשלח [וע"כ דשלח מעיקרא]. והגמ' דוחה דילמא ה"ק דאין נפטר עד שמלקין אותו. וה"ק לוקה ואינו נפטר ע"י שילוח.

1 **פרש"י** אשה המתפללת לה' על בן. **והריטב"א** הביא בשם **הרמ"ה** דאיירי שהבן המתפלל על אמו שתלד בן.

2 [אולי צ"ל להוולד. א"נ קאי אאמו, שטוב לה להוליד בן כזה]. **והערול"נ** פי' דאמרי' (נדה לא.) דאשה מזרעת תחילה יולדת זכר, דמה שבא לבסוף נותן הצורה. ובזה מבואר הא דר' שמעון מסרס לקרא ודרש שלא כסדר, שהרי כך נולד עד"ז.

3 **והמאירי** כתב דשאר קדשים וביכורים מדאו' מותרין לאונן, אלא דאסרו מדרבנן, שנאמר ושמחת בכל הטוב. [ויל"ד מנליה לר' שמעון דאסור מדרבנן. ועוד קדשים לכו"ע אסור מדאורייתא].

ואפי' למ"ד עונשין מן הדין וכו'. **פרש"י** ר' יצחק (לעיל יד.). **והרמב"ן** הק' דמסקנת הגמ' (לעיל יד.) דר' יצחק גמר עונש מאזהרה בגזי"ש. [והרמב"ן האריך דהך 'גמר' הוה בגזי"ש, ולא במה מצינו[4]]. אך **תוס'** (לעיל יד.) הביאו דבגמ' (כריתות ג.) אי' דר' יצחק סבר עונשין מהדין[5], וציינו דכן מבואר בפ**רש"י** (כאן). ותוס' פי' דכוונת הגמ' דכיון דהשוום באזהרה ואיכא ק"ו, בכה"ג עונשין מהדין.

והרמב"ן פי' דכוונת הגמ' דאמרי' (סנהדרין עד.) דר"ש יליף ק"ו דהעובד ע"ז ניתן להצילו בנפשו. והגמ' פי' דס"ל עונשין[6] מן הדין[7]. וכתב דאף די"ל דהתם הוה גילוי מילתא בעלמא [וכ"כ **תוס'** שם], יל"פ דזה כוונת הגמ' להסתפק את"ל דס"ל לר' שמעון בכל מקום הדין עונשין מהדין.

אין מזהירין מן הדין. **האחרונים** (שעה"מ מאכ"א ב, גבו"א יח:) הק' מכאן למש"כ **ה"ה** (מאכ"א ב א) דהיכא דיש אזהרת עשה, שפיר מזהירין מהדין. וביאר בזה מש"כ **הרמב"ם** (שם) דיש לאו על גמל וכו' שיש בהם סימן א', וכ"ש בהמות שאין בהם סימנים כלל, שהם בלא תעשה [ע"פ הספרא][8]. אבל **הרמב"ן** (עה"ת ויקרא יא ג) דחה דדברי הספרא, דאין מזהירין מהדין[9]. **והרמב"ן** כתב דאי"צ ק"ו כלל, דכיון דאסר הכתוב מה שאינו מעלה גרה, ומה שאינו מפריס פרסה, כל שאין בו סימנים אלו הוה בכלל האיסור[10].

איסורא בעלמא. **פרש"י** דהנך אזהרות הוה לאיסור, ולא למלקות. והריטב"א פי' דמה שאמר שלוקין, היינו בעונש הלאו. ע"ד הא דאי' (ב"מ מג.) ילקה בחסר וביתר.

וצ"ב דבלאו הכי יש איסור עשה בכל הנך, וכמו שהאריך **רש"י** (בע"א), א"כ מה נוסף בק"ו[11]. ולכאורה מבואר דילפי' איסור לאו דלא תוכל לאכול. ואיסור לאו [אף שאין לוקין עליו[12]] חמור מאיסור עשה, ור' שמעון יליף דנוסף חומר זה. וכן מבואר **בתוס'** (ב"מ סא.) דלאו שאין לוקין עליו מזהירין מהדין. אבל **השעה"מ** (ביאה"מ ג) הביא **דה"ה** (שבת ספ"כ) מבואר דאף אזהרת עשה אין מזהירין מהדין.

והא אנן תנן אלו הן הלוקין וכו'. **פרש"י** וקתני בכורים וק"ק חוץ לקלעים. אבל **הריטב"א** הביא בשם **רש"י** דקו' הגמ' מביכורים, אבל מק"ק אפשר דילפי' מקרא דשדה טריפה (ע' בסמוך).

דף יח.

רש"י ד"ה קרא יתירא. ולאו שבכללות לא הוי, כיון דאכולה קאי הוי לאו אכל חד וחד. **ותוס'** (ב"מ קטו:) דנו מנלן דחייב על ריחים ועל רכב, כל א' בפנ"ע. ושמא כיון דאיכא קרא בכל א'. א"נ כיון דהאיסורין מפורשין, והביאו דברי **רש"י** (כאן).

---

4 אבל **הריטב"א** (לעיל יד.) כת' דהך גמר הוה במה מצינו, ועונשין במה מצינו, ולא נחשב מהדין. ומשמע דהרמב"ן בא לאפוקי מצד זה. [אף דבריו צ"ב דאי ר' יצחק ס"ל דעונשין במה מצינו ולא משום ק"ו, א"כ עדיין קשה על רש"י כאן. ולכאורה מבואר ברמב"ן דמה מצינו הוה כמו ק"ו, אך א"כ צ"ב דהגמ' (יד.) תי' דגמר עונש מאזהרה, הא אי ס"ל דעונשין מהדין א"כ יש ללמוד ק"ו מגופו. ואפשר דר' יצחק סבר דבעינן תרוייהו, ק"ו ומה מצינו. וע"ד מש"כ תוס'].

5 ובגמ' (כריתות) הוה ב' תי', דסבר עונשין מהדין, אבע"א דיליף עונש מאזהרה. וע' ריטב"א [אך תוס' יישבו דהך 'גמר' היינו שעונשין מהדין, א"כ הכל תי' א'. ואפשר דל"ג אבע"א]. {והרמב"ן לכאורה לא גרס הך תי' דסבר עונשין מהדין, דאל"כ מאי קשה ליה}.

6 ואף דין ניתן להצילו בנפשו הוה בגדר 'עונש', **והנוב"י** (חו"מ ת ס) תמה בזה [וע' הגהת בן המחבר שם]. **והערול"נ** (שם) הק' דמ"מ לא ילפי' אזהרה מהדין. ותי' דהתם יש אזהרה של גוף הע"ז. ועוד יש שתי' דדוקא עונשי בי"ד בעינן אזהרה, אבל דין ניתן להצילו בנפשו, נהי דהוה בגדר עונש. מ"מ לא הוה עונש על מה שעבר, ואי"צ אזהרה.

7 וביאר דמש"כ הגמ' דמודה דמזהי' מהדין היינו דלא אשכחן דס"ל מזהירין מהדין, דהא אזהר רחמנא אע"ז.

8 **והמשנ"ל** ציין לדברי **הרמב"ם** (בהקדמה למנין המצוות עמ' רב מה"פ) שכתב דהיכא דהעונש מפורש בקרא, ילפי' אזהרתו מהיקש, ולא נאמר בזה אין עונשין מהדין. **והרמב"ן** (שרש ב עמ' עב מה"פ) השיג.

9 וכתב דברייתא זו כמ"ד עונשין מהדין. [ודלא כסוגיין דליכא מ"ד מזהירין מהדין]. או דלא מתרצתא.

10 וכעי"ז כת' **הרמב"ם** (בסה"מ ל"ת קעב) דלוקה על בהמה שאין בה סימני טהרה, דהוה גילוי מילתא. ועד"ז נח' אביי ורבא (סנהדרין עו.) גבי בתו מאנוסתו.

11 אבל **הרמב"ן** (יח.) כת' פירוש איסורי עשה. דלר' שמעון דרשי' ק"ו לאוסופי עשה דהאי אחבריה. ומשמע דהוה רק כפילת איסורי עשה.

12 וכדוגמת לאו שאין בו מעשה וניתק לעשה. **ורבינו יונה** (שערי תשובה ג) האריך למנות חומר המצוות והאזהרות, (שם ט) המדריגה הב' חומר מצוות עשה, (שם כד) המדריגה הג' לאו שניתק לעשה. (שם כו) המדריגה הד' לאו שאין בו מעשה. (שם עה) המדריגה הה' לאו שיש בו מעשה.

ו**בגמ'** (כריתות ד:) א"ר אילא האוכל מעשר דגן ותירוש ויצהר לוקה ג' [אף דכולהו שם מעשר][1], כיון דכתיב בהך קרא לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגנך ותירושך ויצהרך, לחלק.

והגמ' (שם ה.) פי' דלא הוה לאו שבכללות, דא"כ לכתוב לא תוכל לאוכלם, כיון דכתיב מעשר דגנך תירושך ויצהרך, ש"מ ליחודי אכילה לכל א'. ולוקה ג', על דגן, תירוש, ויצהר. דמתייחד הלאו על כל א' בפנ"ע.

ו**הרמב"ם** (סה"מ שורש ט החלק הב', ול"ת קמג) האריך דגלי קרא, דהני כל א' הוה ל"ת מיוחד. וגלי קרא דלא הוה לאו שבכללות. [והביא את הגמ' בסמוך ליחודי לאוי]. [ו**האחרונים** הביאו דמבואר ברמב"ם דמש"ה לא נחשב לאו שבכללות, ול"ל סברת רש"י דהיכא דהאיסורין מפורשין לא הוה לאו שבכללות].

ועפ"ז מנאו הרמב"ם ג' מצוות (ל"ת קמא-קמג, והחינוך תמב-תמד) דהוה ג' מצוות בפנ"ע, ולא דמי לריבוי לאוין על איסור א'. אבל ה**רמב"ן** (עמ' קעח מה"פ) חלק דהוה ריבוי לאוין[2], ואף דגלי קרא דלוקין על כל א', אבל בחשבון המצוות הוה איסור א'.

ו**המנח"ח** (תמד ב) כתב [דלדעת הרמב"ם] אם אכל חצי שיעור דגן וחצי שיעור תירוש אינו מצטרף ללקות[3].

ו**המנח"ח** דן דלדעת ה**רמב"ם** (תרומות ב א,ו) דאף תרומת פירות האילן דאורייתא, ומאיזה לאו לוקה עליו. וכתב דנלמדין מהצד השווה מדגן תירוש ויצהר, אלא דנסתפק לענין צירוף חצי זית דגן וחצי זית משאר פירות, האם הוה ב' שמות. א"נ אפשר דכל שאר מינין מלקות על כל א', וצ"ע.

אבל ה**גרי"ז** (מנחות ע:) כת' דאף לרמב"ם הוה לאו א' [וכמו לרמב"ן], אלא חלוקת שמות. שהרי ע"כ נלקח בכסף מעשר, ומעש"ש דפירות נכלל באיסור זה, אף דלא נכתבו בג' לאוין אלו. [ומ"מ במנין המצוות מחולק, וצ"ב].

<u>אלא ליחודי להו לאוי לכל חד וחד</u>. דעת **רש"י** דלוקה לפני זריקה, משום אם אינו ענין, והשאר איסורי בעלמא. והפי' הא' ב**תוס'** דיש להעמיד את הלאו בכל א' בדבר חדש שבו.

ודעת **ר"י** (בתוס') דילפי' מלקות לכולם. וכ"כ ה**רמב"ן** (בסו"ד) ו**הריטב"א** דיש להעמיד כל פסוק במה שיש בו חידוש, וכולהו איתקישו להדדי, ולוקין על ההיקש. [והא דנקט ק"ו לישנא בעלמא].

ו**הרמב"ם** (מעשה"ק יא א,ד,ה, וכן בכורות א טז, וביכורים ג ג, ועוד) פסק דלוקין על כל הנך דסוגיין, בשר עולה, וכן בשר קדשים קודם זריקה, וקדשי קדשים חוץ לעזרה, וקדשים קלים חוץ לחומה. ומפי השמועה למדנו מקרא דלא תוכל לאכול בשעריך. ו**הכס"מ** (ביכורים ג ג) הביא הנך ק"ו דסוגיין, וכתב לפי שאין עונשין מהדין, מש"ה הרמב"ם כתב דלוקה משום לא תוכל לאכול בשעריך[4]. ו**הלח"מ** (יא א, וכן בכורות שם) ביאר דהרמב"ם ס"ל כפי' ר"י, דלוקה על כל א'[5].

ו**החינוך** (תמו, ותמח[6]) כת' דהמקדיש חטאת ואשם בזה"ז ואכלו עובר משום 'חוץ' [דנלמד משום לא תוכל לאכול וכו']. ו**המנח"ח** (תמו ו) כת' דמבואר מדבריו דאף שחוטי חוץ עוברים בלאו זה, ול"צ ראוי להקרבה. אבל ה**בית יצחק** (א נח) תמה דקי"ל שקדשים שמתו יצאו מידי מעילה, ואף שחוטי חוץ[7]. וכיון דיצאו מידי קדושתן, ודאי אין בהם משום לאו ד'לא תוכל לאכול בשעריך'. [והך לאו הוה דוקא כשנשחט בפנים, ואח"כ יצא].

---

1 ועד"ז איתא (כריתות ה.) גבי איסור חדש, דלוקה על לחם קלי וכרמל, כל א' בפנ"ע.

2 דומיה דהא דאי' (לקמן כ:) דחייב על כל פאה, דגלי קרא דחלוקין.

3 וכעי"ז כתב ה**המנח"ח** (שג יא) גבי קלי וכרמל. שוב חזר בו ה**המנח"ח** (בקומץ ס"ס שג) דמצטרפין כיון דשייכי אהדדי. וכמו דנבילה וטריפה מצטרפין. ואף שהם ג' לאוין, מ"מ כולל שם א'. [אבל לגבי מעשר דגן ותירוש ל"מ שחזר בו].

4 ו**הלח"מ** נתקשה בכוונתו. [ויל"פ דבתחילת סוגיין ילפי' מק"ו לחוד, אבל למסקנא חזר הלאו דלא תוכל אכולהו].

5 ובפשוטו היינו שלוקה ה'. [ויל"ד אמאי השמיט הרמב"ם מימרא של רבא].
אבל ה**המנח"ח** (תמה) כתב דזר שאכלו בכור חוץ לחומה לוקה א', דהכל נכלל בלאו דלא תוכל לאוכלם. [וצ"ע מסוגיין דמבואר דלוקה ה'. ומשמע דלמד דאף דלוקין על כ"א בפנ"ע, אינו לוקה על ב' יחד. דהוה משם 'לא תוכל'. עכ"פ צ"ב היכן למד כן בגמ']

6 אבל במצוה (תמז בסו"ד) נסתפק דיש לדון שאיסור זה וכל כיו"ב אינו נוהג אלא בזמן הבית.

7 וציין דכ"כ **רש"י** (זבחים קיא: ד"ה כשם). ובהמשך דבריו הביא דנח' בזה רש"י ותוס' (קידושין נז:), דדעת רש"י דשחוטי חוץ לא פקע מהם דיני קודש. ותוס' חלקו דהוה כקדשים שמתו.

לר' שמעון לוקה ה', ולילקי וכו'. ה**מהרש"ם** הק' דלילקי נמי משום בל יחל[8], וכדאי' (נדה מו.) דהמקדיש בהמה ואכלה עובר בבל יחל[9]. ותי' דלשיטת ר' שמעון (מעילה יט:) יצא ידי חובת נדרו במה שקרבנו הגיע ליד כהן[10].

ולילקי נמי משום וזר לא יאכל וכו'. ה**ראשונים** הק' דהוה לאו שבכללות ואין לוקין. וה**רמב"ן** תי' דהוה ה' איסורין [וכמ"ש **תוס'** (סוד"ה איסורא, ובע"ב, ויומא לו:) אגמ' בסמוך]. אבל ה**ריטב"א** כתב דכיון דכתיב בפרט לאו בפנ"ע, כיון דכיילינהו הוה כמאן דכתיב בגופיה.

תוד"ה ולילקי [הא']. דההוא בתרומה כתיב, ואף כי גמרו חטא חטא מתרומה וכו'. וכמ"ש **רש"י** (לעיל יג.) דילפי' מיניה אזהרת מעילה[11]. [ויל"ד דמ"מ הו"ל לגמ' לפרש דהוקש מעילה לתרומה, ולא להק' סתמא מהך קרא].

בא"ד דסוף סוף ליתיה אלא בשוה פרוטה וכו' ורבא לא מני אלא אכילת כזית. [ה**חזו"א** הק' דהיינו לאבא שאול, אבל לרבנן (פסחים לג.) שיעור מעילה בכזית]. וה**אחרונים** תמהו דסוגיין כר' שמעון, ור' שמעון מחייב מלקות בכל שהוא.

תוד"ה ולילקי (הב'). וי"ל וכו' דלא חשבינן לאו שבכללות אלא וכו' שהן ב' שמות, אבל הכא שכולל כל יוצא לבד, ושם יוצא חדא היא וכו'. ועד"ז כתב ה**רמב"ן** [לדעת רש"י] כיון דלא כתיבי איסורי, אלא נקט כל מי שיצא חוץ למחיצה הראויה לו שהוא בשדה, לא תאכלו. מש"ה כלהו כחד איסורא דמי. ודמי ללאו דלא תאכלו כל נבלה וללאו דלא תעשה כל מלאכה דלא הוי לאו שבכללות. [וה**רמב"ן** חלק דקו' הגמ' משום איסורא בעלמא. וכמ"ש **תוס'** סוד"ה איסורא, וכן תוס' בע"ב].

וה**גרי"ז** (ר"ה פסוהמ"ק) הביא דלפ"ז הפסול יוצא חוץ ממחיצתו הוה דין בכל התורה, ואינו מדיני קדשים[12], אלא כל דבר היוצא ממחיצתו[13]. ודייק כן מלשון ה**רמב"ם** (מעשה"ק יא ו)[14]. אבל הביא ד**רש"י** (זבחים כו) משמע דהוה מדיני קדשים. [ועי"ש שדן בגמ' פסחים צה.].

וה**גרי"ז** כתב דלתוס' דהוה דין בכה"ת, דכל שיצא מגבול אכילתו, הוה דוקא בבשר שיש לו גבול לאכילה. אבל דם ומוקטרין ליכא מחיצת אכילה. וכתב דזהו הפירוש בתי' דחזי בפנים. והביא ד**רש"י** (הנ"ל) מבואר דדרשי' הך איסור אף על אימורים, ולשיטתו דילפי' מהך קרא איסור בקדשים, ולא הוה דין בכה"ת.

ולילקי נמי כדר' אליעזר וכו' כל שבקודש פסול וכו'. **תוס'** (בע"ב, וסוד"ה איסורא) הביאו מהגמ' (פסחים כד.) דהוה לאו שבכללות. וכ"כ ה**רמב"ן** ו**ריטב"א** בסוגיין. אבל ה**רמב"ם** (פסוה"מ יח י) כתב דאזהרת פיגול ונותר מהך קרא. וה**אחרונים** הק' מהסוגיה בפסחים. וה**מאירי** (פסחים) תי' דגלי קרא במקצת מהם שלוקים, ומש"ה לוקים אלאו זה.

ועוד כתב ה**רמב"ם** (פסוה"מ יח ג) דכל קרבן שנפסל, האוכל ממנו לוקה משום לא תאכל כל תועבה. אבל ה**רמב"ן** (שורש ט עמ' קנז) כתב ד'תועבה' הוה לאו שבכללות. וה**מרכבת המשנה** כתב דלרמב"ם אינו לאו שבכללות, דהוה שם איסור א', כל קדשים פסולים. וכ"כ ה**מאירי** (פסחים כד.) בתי' הב'[15].

וה**חזו"א** (ליקו' כג) הק' אמאי לא הובא לאו זה בסוגיין, דכיון דיצא הבשר נפסל. ודן דכיון דבלא"ה בשר עולה אסור באכילה, מש"ה אינו בכלל לאו זה. אבל ה**או"ש** (שם) כתב דהך לאו איירי דוקא היכא שנפסל כל הקרבן [משא"כ יוצא, דגוף הקרבן לא נפסל, אלא בשר זה יצא].

דף יח:

אה"נ, ורבא מהאי קרא קאמר. ולוקה ו'[1]. וה**לח"מ** (מעשה"ק יא א) הק' דה**רמב"ם** השמיט

---

8 ולכאורה איסור בל יחל תלי בהנאת פרוטה, וכמו בנדרים. א"כ יש ליישב כדברי התוס' (ד"ה ולילקי הא').

9 וה**שיטמ"ק** (מנחות ד: השמטות יח) כת' דהנהנה מקרבן שלמים, אף דליכא חיוב מעילה, יש איסור דאורייתא משום בל יחל. [ומבואר דאיסור בל יחל שייך אף לאחרים, ולא רק לנודר. וכ"מ בר"ן נדרים טו.].

10 אך לכאורה לדברי השיטמ"ק (הנ"ל) גם לר' שמעון יש איסור מעילה מחמת דיבורו.

11 וע"ע תוס' (מנחות עד.).

12 והביא דבגמ' (חולין סט.) מיבעי הוציא העובר ידו בעזרה, האם מיגו בהוי מחיצה גבי קדשים הוי נמי גבי האי. ומבואר דשייכי להדדי.

13 אבל ב**שיע' הרש"ר** העלה צד דהוה גילוי דכיון דיצא ממחיצתו, ל"מ המחיצה להתירו.

14 דהרמב"ם כת' דלוקה, שנאמר ובשר בשדה טריפה לא תאכלו, כיון שיצא בשר חוץ למחיצתו נעשה כטריפה כמו שביארנו בהלכות מאכלות אסורות.

15 וה**תוס' רי"ד** (פסחים מא.) הק' אהא דר"א כל שבקודש, אמאי הוה לאו שבכללות, נימא דהוה לאו על כל פסולי המוקדשים. ותי' דפסולי המוקדשין כולל הרבה שמות חלוקים. [עי"ש].

1 לדעת ר"י (בתוס' בע"א) דלר' שמעון לוקין אכל הנך.

הא דלוקה משום 'כליל'. ו**האבה"א** (שם) כתב דלדעת הרמב"ם אינו לוקה על ריבוי לאוין באיסור א' [וע' מש"כ לעיל טז:]. ו**האבה"א** ביאר דקו' הגמ' דאם התרו בו משום 'כליל' ילקה מהך לאו, אבל ודאי אינו לוקה תרתי[2].

מתיב רבא וכו' את זה לא תאכלו ל"ל. וע"כ דלאו הבא מכלל עשה עשה[3]. ה**ריטב"א** כתב דהגמ' מקשה ממנו ארב, ולא אמרי' דרב תנא ופליג כיון דמתני' כמה פעמים בתורת כהנים, דאיקרי ספרא דבי רב. ורבא נקיט חדא דמרגלא בפומיה טפי.

א"ר גידל זר שאכל מחטאת ואשם לפני זריקה וכו' כל היכא דקרינן ואכלו אותם אשר כופר בהם. ה**גר"ח** (סטנסל פ) חקר בגדר הילפותא, האם לא חל איסור בחפצא עד לאחר זריקה [כשאר דיני הקרבן, דע"י זריקה חל בו דיני קרבן]. או דהוה תנאי באיסור דבעינן שתהא ראוי לאכילה. [כמו שמצאנו בכ"מ דהאיסור תליא במה שראוי לאחר].

ו**תוס'** (יבמות לג. ד"ה אלא) הביאו מסוגיין דאיסור זרות לא חייל עד אחר זריקה שיש היתר לכהנים. ונפק"מ לגדרי אין איסור חל על איסור[4]. אבל **רש"י** (שם) מבואר דאיסור זרות חל מעיקרא. והגר"ח ביאר דנח' בזה.

והביא דה**רמב"ם** (מעשה"ק יא ח) כת' דזר שאכל קדשים בחוץ לוקה משום קדשים בחוץ, אבל אינו לוקה משום זרות, כיון דאינו ראוי לשום כהן. וכן קודם זריקה. ומשמע ברמב"ם דתליין בהדדי, והוה תנאי בחיוב, היכא דיש הכשר לכהנים. ועוד כ' לפרש דהוי דין במעשה אכילה, שתהא האכילה 'אשר כופר בהם' במקום האכילה ובזמן האכילה.

ביכורים

א"ר אלעזר א"ר הושעיא הפריש בכורים קודם לחג וכו' ירקבו. **פרש"י** דחל עליהם חובת קריאה, ועכשיו שאין ראויין לקריאה ירקבו.

ו**תוס'** (גיטין מז:, וב"ב פב.) הק' דר' יוסי ב"ר חנינא (שם) אמר דהיכא דמת שליח בדרך מביא ואינו קורא, הול"ל ירקבו כיון דנראו לקריאה ונדחו. והביאו בשם ה**ירושלמי** (בכורים א ה) דאיירי כשדעתו מעיקרא להביא ע"י שליח. ועפ"ז אף בסוגיין היכא דהפריש קודם לחג ודעתו להשהותן עד לאחר החג, יביא. וכ"כ ה**רמב"ן** ו**ריטב"א** (כאן).

ו**האחרונים** ביארו דיש ב' פרשיות בהבאת ביכורים, דבפרשת משפטים (שמות כג יט) כתוב רק תביא בית ד' אלקיך, ורק בפרשת כי תבוא איתא וענית ואמרת וגו'. וא"כ בכל הנך[5] דילפי' בהו דמביאין ואינן קוראים הוה חיוב ביכורים דפרשת משפטים. ומש"ה היכא שהפריש מעיקרא לדין ביכורים זה מהני. אבל כשקרא עליו שם ביכורים גמור, חל עליו חובת קריאה, ובעינן שיהא ראוי לבילה[6].

ו**הרמב"ם** (ביכורים ד יג) פסק שהפריש קודם החג מביא ואינו קורא, ודלא כר' הושעיא. ו**מהר"י קורקוס** ו**הכס"מ** כת' דהרמב"ם דחה את המימרא הזו [ואת דברי הירושלמי], מקמי דברי ר' יוסי ב"ר חנינא דבצרן ושגרן ביד שליח (וכקו' התוס' הנ"ל). ואע"ג דהירושלמי תי'

---

2 ויל"ד עפ"ז כעי"ז במקום שיש לאו שבכללות וכדו' [או אין מזהירין מהדין], ויש ילפותא אחרת למלקות. מ"מ אם התרו בו משום הלאו שבכללות ילקה.

3 ו**הריטב"א** גרס כן להדיא בגמ', וכתב דכ"ז בלשון הברייתא.

4 ו**תוס'** (שם) תי' דעד זריקה אסור משום איסור מעילה.
ועוד כת' תוס' (ביבמות) דאיסור זרות שהוזכר שם [לדעת בר קפרא] קאי לדעת ר' שמעון דלוקה ה' (לעיל יז:), דילפי' מקרא לא תוכל לאכול. ולא הוה משום איסור זרות בעלמא דאמרי' (הכא) דאינו לוקה קודם זריקה, ואפי' לר"ש.

5 המביא אחר החג, וכן בצרן ושגרן ביד שליח דמביא ואינו קורא, ועוד. ו**במכילתא** (נזיקין כ) יליף מקרא דפרשת משפטים דנשים וגרים מביאין אע"פ שאינן קורין.

6 ו**האו"ש** (בכורים ד יג) כת' עוד דבדברי הירושלמי משמע דהוה משום דיחוי, ומש"ה היכא דנראה לקריאה ונדחה גרע. [ודלא כבבלי דהוה משום אינו ראוי לבילה. דאי משום אינו ראוי לבילה, הא לענין חליצה אף היכא דאינו ראוי מעיקרא, וכגון אילם ממועט].

קו' זו, הוה שינוי דחיקא ולא חיישינן לה[7]. ואי הוה ס"ל לגמ' דידן היה כותבו[8].

שם. ירקבו. ה**חזו"א** הק' לדעת ה**חינוך** (ע' בסמוך) דקודם שנכנסו לירושלים אין איסור אכילת ביכורים, א"כ אמאי ירקבו, הא רשאי לאכלם בחוץ. ואם איירי דהביאם לירושלים אחר החג, לא מסתבר דיחול בהם דין בכורים, כיון דכבר נדחו ואינן ראויין למצוותן.

א"ר זירא וכו' וכל שאינו ראוי לבילה, בילה מעכבת בו. [וכן אי' בגמ' בכ"מ דבכמה דיני התורה בעינן שיהא 'ראוי'[9]]. ופ**רש"י** (יבמות קא:) דבעינן ראוי לבילה, שיהא אפשר להתקיים בו מצוות המנחה. ו**רשב"ם** (ב"ב פא:) ביאר כלומר מה שאי אפשר להבלל מעכבת בו. דילפי'[10] שצווה הקב"ה להביא מנחה שיכול לקיים בהן מצות בלילה וכו', ומנחה כזו לא צווה להביא. והרי הוא כמביא מנחה מן הקטניות. [ולכאורה הוה סימן דכה"ג אינו מנחה ראויה].

ו**תוס'** (נדה סו:) כת' דסברא הוא, דכיון דקפיד קרא לכתחילה לעשות המצוה בעינן שיהא ראוי לכך, אע"פ שאינו מעכב. דאם לא כן נתבטלה המצוה לגמרי שלא היה יכול לעשותה.

והמ**שנ"ל** (ביכורים ג ד) נסתפק האם אילם יכול להביא ביכורים בלא קריאה, או כיון שאינו ראוי לקריאה, קריאה מעכבת[11]. כדין אינו ראוי לבילה. ואילם חל עליו חיוב קריאה, אלא דפומיה הוא דכאיב[12]. והמ**גיה למשנ"ל** הביא בשם ה**רד"ך** דלא אמרי' כל הראוי לבילה אלא היכא דהוזכר בגמ' (ואכמ"ל).

ר' יהודה אומר והנחתו זו תנופה וכו'. **פרש"י** (ד"ה הא) דר' יהודה ס"ל דהנחה אינה מעכבת. דליכא קרא מיותר.

וה**או"ש** (בכורים ג א) כתב דלדעת ר' יהודה ביכורים נחשבו קדשי הגבול, ולשיטתו ס"ל (ביכורים ג יב) דיכול ליתן לאיזה כהן שירצה. אבל קי"ל דהנחה ע"ג מזבח מתירתן, והוה קרבן, וניתנין לאנשי משמר.

תוד"ה הנחה. וקשה הרי קריאה דלא שנה הכתוב ומעכב וכו' ומשי"ח תי' משום דגלי קרא מלא תוכל. [ואף דמצד דיני הבאה אינו מעכב. מ"מ גלי קרא דהיתר הביכורים תלי בקריאה[13]]. ו**הריטב"א** תי' בשם **תוס'** דילפי' 'ועונית', דמשמע קריאה בלשון הקודש (כדאי' סוטה לב.), ו'ועונית' 'ואמרת' הו"ל שנה הכתוב. ואידך סבר דכוליה חדא חשבינן ליה.

תוד"ה ומאן. פרש"י (עה"ת דברים כו י) וכו' דבעי ב' תנופות. ומקורו מהספרי (הו' ב**ריטב"א**). ו**הריטב"א** כת' דלשון הברייתא 'לימד על הביכורים' משמע דזהו תנופה דידהו.

מניח ידו תחת יד בעלים. ע"ע **תוס'** (קידושין לו:, וסוכה מז:) בצורת התנופה.

---

7 וה**או"ש** הוסיף דהירושלמי דנה מצד 'דיחוי', ולא משום אינו לבילה (וכגמ' בב"ב). ומש"ה הרמב"ם דחה תי' הירושלמי.
והאו"ש ביאר דכל דברי ר' זירא דאינו ראוי לבילה הוה דוקא היכא דהחסרון מצד אחר, דאינו יכול לקיים דינו. אבל היכא דנתמעט מקריאה, וכגון ביכורים אחר החג ואשה ושליח וכדו', אין כאן חיוב קריאה. ול"ש כלל לומר דכה"ג קריאה מעכבת.

8 וה**גרנ"ט** (ב"ב פא: קפד) כת' דלדעת ה**רמב"ם** גמ' דידן (בב"ב) פליג, וס"ל דדין ביכורים חל בשעת הבאה, ומש"ה ל"ש לייחדו לשם גדר ביכורים אחר. והירושלמי ס"ל דחל בשעת לקיטה מש"ה הו"ל דחוי. אבל לרמב"ם חל בהבאה, ומש"ה אינו דחוי.
ועפ"ז כת' דהיכא שהגיע לעזרה ואח"כ מת או מכר שדהו או עבר חג, אף הרמב"ם מודה ירקבו. [אך נסתפק דשמא כבר נתקיים בהם דין הבאה בשעה שראוין לקריאה, והיה ראוי לבילה. ושוב אינן נדחים].

9 וה**רשב"א** (יבמות קו:) כת' דיש גזיה"כ שיהא כעין בילה, ולא קפיד רחמנא בבילה ממש אלא בראוי לכך.

10 דכיון דכתיב ויצק עליה שמן וצווה לבלול, דכתיב בלולה. וביאר שכל דבר שצוה הקב"ה להביא יש עיכוב בעיקר הבאתו להביא באותו ענין שצוה הכתוב ולא בענין אחר. אבל מצות האמורות באותה מצוה כגון תנופה בקרבן בלילה במנחה יש שמעכבין וכו' ויש שאין מעכבין. וגבי בכורים נמי דחזו לקרייה בעינן.

11 וע"ד הא דאי' (יבמות קד:) דל"מ חליצת חרש, כיון דאינו ראוי לקרוא, קריאה מעכבת וכדר' זירא. והמגיה למשנ"ל ציין ד**תוס'** (יבמות לא:) כת' דאילם פסול לעדות [אף למ"ד דמהני עדות בכתב], כיון דאינו יכול להגיד, וכיון שאינו ראוי לבילה מעכבת.

12 ואף דיש כמה אופנים דמביאים ביכורים ואינם קוראים, היינו דלא חל עליהם חובת קריאה. אבל אילם חל עליו חובת קריאה, אלא דבפועל אינו יכול לקרוא. [וע"ד הא דאי' (ב"ב פא:) דהיכא דאינו יכול לקרוא מחמת ספק נחשב אינו ראוי לבילה].

13 וצ"ב דנימא דקרא גלי דלא הותרו קודם הנחה. [וכ"פ הרמב"ם דקודם הנחה [לדידן] לוקה משום 'לא תוכל לאכול']

דף יט.

משיראו פני הבית. **בתוס'** מבואר דהיינו פני העזרה[1] [וכמ"ש **רש"י** לעיל]. וכ"ד **הר"ש** (ביכורים ב א). אבל **הרמב"ם** (ביכורים ג א, וסה"מ עשה קמא) כתב דמשנכנסו לחומת ירושלים. **והמהר"י קורקוס** (בפי' הא') כתב דהרמב"ם מפרש שסגי בראיית פני המקדש מבחוץ[2], ומשנכנס לתוך חומת העיר אז רואה פני הבית. [אך שוב דחה דלשון הסה"מ משמע דבעי שיכנס בפנים תוך הבית]. ומסקנת **המהר"י קורקוס** [וכ"כ **הכס"מ**] דהרמב"ם פי' משיראו בתי ירושלים. ודייק כן הלשון מהיראו ולא עד שיראו.

והמהר"י קורקוס כתב דלפ"ז ניחא דהוה דומיה דמעש"ש (לקמן בע"ב). ובמקום שראוי לאכילת הכהן חל עליהם דיני בכורים.

שם. מאימתי חייבין עליהם. **פרש"י** מיתה זר האוכלן. **ותוס'** (יח:) הוסיפו וכהן מלקות חוץ לחומה. **והחינוך** (תמט) כתב דאף מלקות דביכורים קודם הנחה הוה רק אחר שנכנס לירושלים. וכ"כ **הרמב"ם** (סנהדרין יט ד, סד) משנכנסו לירושלים, קודם הנחה. אבל **החזו"א** (ליק' כג) דן דלא דמי, דאיסור דחוץ לחומה הוה מחמת קדושתן, וחומר קדושתן משנכנסו. אבל האיסור מחמת קודם הנחה שפיר י"ל דתלי משעת קדושתם בפה[3].

והמנח"ח (תמט ד) דן האם קודם שנכנס יש עכ"פ איסור עשה, והכריע דאין בזה אפי' עשה. אבל **הדרך אמונה** (ב הל' יט, וג הלכה ב וג) חלק דביכורים חל בהפרשה [ונפקע ממנו חיוב תרו"מ], וע"כ דמחוייב להביאו לירושלים, ואיסור עשה באכילתו[4].

והחזו"א (ליק' כג) כתב דנראה דר' יצחק ס"ל כר' יהודה דהנחה וקריאה אינה מעכבת, וסגי בהכנסה לעזרה[5] [כפי **התוס'**]. ור' יצחק ס"ל דכל שלא הותר לכהן, אין זר חייב עליו [וכעין הא דלעיל יח: בחטאת ואשם]. וכן לאו דחוץ לחומה ליכא אלא כשכבר עייל ונפיק. ולא אמרי' דאסור מעיקרא וכניסתו לחומה מתירתו, דאין חייבין אלא כשהותר לכהן. **ועפ"ז כתב דלדידן לא יתחייב** [מיתה, ואיסור חוץ לחומה] **אלא משעת הנחה**. וכתב דמ"מ חייבין באזהרה (דלעיל יז.) דקודם קריאה, ולדידן היינו קודם הנחה. ואין חילוק כהן או זר, ובין נכנס לירושלים או לא. וכמו זבח קודם זריקה.

אך שוב הביא דלדעת הרמב"ם (הנ"ל) דתלי בכניסה לירושלים, א"כ לא תלי בהיתר לכהנים[6]. ואין חילוק ר' יהודה ורבנן.

מקצתן בפנים. **הריטב"א** נסתפק אי איירי בסל א', וכמ"ד אגד כלי ל"ש אגד (לענין הוצאת שבת, שבת צא:). או אפשר דמיירי בב' כלים. ונקט מקצתן משום דהפרישן כא'. אבל **האחרונים** הביאו דלענין שבת **הרמב"ם** (שבת יב יא) פסק כמ"ד שמיה אגד, ואילו בסוגיין משמע דאיירי בב' כלים. וכ"כ **המנח"ח** (תמג). [וע' חזו"א].

יכול יעלה וכו'. **פרש"י** דסבר קדושת הארץ לא בטלה, והגמ' (בסמוך) מעמידה דס"ל דקדושת הבית בטלה, והספק האם קדושת ירושלים [לענין מעש"ש] קיים. [ומסקנת הגמ' דביכורים בעי לפני ד']. ול**תוס'** ס"ל דקידשה לעתיד לבא, והנידון האם בעינן מזבח קיים.

תוד"ה מה להצד. דאם הופרשו אחר הבית אינן קדושין כלל וכו'. אבל **במשנה** (שקלים ח ח) איתא דהמקדיש ביכורים בזה"ז קדוש, ור' שמעון חולק דאינו קדוש. **והרע"ב** פי' אם הפריש ביכורים[7]. דלת"ק אינו נוהג בזה"ז היינו שאין חיוב. וצ"ל דכוונת התוס' דקי"ל כר'

---

1 אבל **הרש"ש** מחק 'בעזרה'. אמנם ציינו דסו"ד התוס' הוה דיבור בפנ"ע 'מקצתן בפנים. בעזרה' [וכ"ה בתוס' שאנץ].

2 וכ"כ החזו"א דסגי שאין החומה חוצצת בין הביכורים לביהמ"ק.

3 **והדר"א** (ג ג בביאוה"ה) כתב דמ"מ ילפי' להו מחד קרא.

4 ולדעת המנח"ח יהא מותר לאכול מקצתן, אם נשאר כשיעור. וצ"ע. **והאחרונים** דנו דעכ"פ עובר משום איסור נדר, מחמת הפרשתן.

5 וכתב לפרש משום דבעי ראוי לקריאה ולהנחה. [ויל"ד דאף בלא"ה, דודאי עיקר מצוות הבאת ביכורים הוה למקדש ולעזרה, ולא רק דין אכילה בירושלים].

6 דלא הותר לכהנים עד שיכנס לעזרה, ולדידן עד הנחה.

7 אבל **הרמב"ם** (בפיה"מ שם) פי' שהקדישן לבדק הבית.

שמעון[8] [וכמ"ש המפרשים שם ע"פ הירושלמי].

אלא אמר רב אשי כיון דאיכא ביכורי הגר[9] וכו' ולא מצי אמר. כדתנן (ביכורים א ד) דהגר מביא ואינו קורא. אבל ר' יהודה (בירושלמי שם, הו' ב**תוס'** ב"ב פא.) פליג דאברהם נקרא אב המון גויים [עי' תוס' (הנ"ל) שהאריכו בזה, ובריטב"א כאן].

ובהג' **הראמ"ה** הק' דמ"מ ביכורי הגר צריך הנאה. א"כ עדיין איכא למיפרך מה לביכורים שטעונים הנחה. וא"כ יש ראיה דבכורים אי"צ הנחה [ואפי' למצווה].

אמר רבינא לעולם קסבר לא קידשה לעתיד לבא וכו'. [כ"ג רש"י, ותוס' גרס' קידשה]. **פרש"י** (לעיל) דקאי אקדושת הבית [אבל קדושת הארץ קידשה]. **והרמב"ן** הק' [לגירסת רש"י] דר' יוסי (יבמות פב:) סבר דקדושה שלישית אין להם, דקידשה לעתיד לבא[10]. ותי' דהתם קאי אקדושת הארץ, אבל קדושת העיר והבית בטלו[11]. **והריטב"א** כת' דלפ"ז קדושה ראשונה דסוגיין, היינו קדושת עזרא [ונקט לישנא קלילא]. וכ"כ **התו"י** (יבמות פב: א).

תוד"ה ואי. וי"ל דודאי קדושת בית לא קידשה, אבל קדושת הארץ קידשה לעתיד לבא לענין מעשרות וכו'. וכ"ד **הראב"ד** (ביה"ב ו יד) דקדושת הבית בטלה, אבל לענין קדושת הארץ למצוות התלויות בארץ ס"ל (תרומות א כה) דתרומה בזה"ז דאורייתא[12].

ותוס' (שבועות טז., יבמות פב:) כת' להיפך, דאף למ"ד מקריבין אע"פ שאין בית, דקדושת המקדש קידשה לעתיד לבא. היינו דוקא קדושת מחיצה, אבל קדושת הארץ [לתרומות ומעשרות] בטלה. וכ"פ **הרמב"ם** (ביה"ב ו יד- טז) דקדושת הבית קידשה לע"ל, אבל קדושת הארץ לתרו"מ בטלה (תרומות א כה)[13].

והרמב"ן כתב דאף מעשר דרבנן אינו נאכל בירושלים היום, כל דתקון רבנן כעין דאורי' תקון.

בא"ד אבל קשה דאי לא קידשה קדושת הבית לעולם, א"כ במות מותרות, דהא בהא תליא[14] וכו'. אבל **תוס'** (מגילה י.) כת' בשם **ר' חיים** דאף למ"ד לא קידשה לעתיד, היינו שא"א להקריב במקום המזבח, אבל נאסרו הבמות[15]. ויש שנקטו כן בדעת **הראב"ד**, דשתק לרמב"ם דיש איסור במות בזה"ז, ואף דס"ל (ביה"ב ו יד) דאף קדושת המקדש לא קידשה לע"ל.

בא"ד וא"כ יביא מעש"ש ויהא נאכל בכל ערי ישראל כדאמרי' (זבחים קיב:) ומעש"ש נאכלין בכל העיר. וכ"ג **רש"י** (זבחים שם). אבל **תוס'** (זבחים קיט. וס:) הביאו גיר' דרק קדשים קלים, אבל מעש"ש בעי לפני ד', ודוקא בירושלים[16].

בא"ד וי"ל דמיירי שגדל לפני הבית, שהוזקק להביאו למקום וכו'. וכיון דחל עליו חיוב הבאה לירושלים אינו נאכל בשאר ערי חומה. **והרש"ש** כתב דמסתבר דתליא בהפרשת מעש"ש, ולא בהבאת שליש.

בא"ד ותו גבי בכור נמי וכו' הו"ל כחוץ לחומה, כיון דלא קידשה וכו'. **ותוס'** (זבחים ס:) הוסיפו וכ"ת שחרב הבית ונהרס המזבח, אבל חומת ירושלים קיימת, ולא בטלה קדושתה. **ותוס'** דחו דהא קדושת ירושלים הוה מחמת הבית, ואיך יתכן שקדושת הבית תבטל, וקדושת ירושלים קיימת. אבל בדברי רש"י בסוגיין מבואר דיתכן קדושת ירושלים אף אי

---

8 אך **האחרונים** הק' דלא הו"ל לתוס' לסתום בדבר, דהוה כסברא פשוטה. **והערול"נ** הק' דמ"מ נימא דר' ישמעאל סבר כת"ק. וכת' דע"כ תוס' פי' את המשנה כפיה"מ (שם) שמקדיש לבדק הבית.

9 **הריטב"א** כתב דאע"ג דאיכא טובא דמביאין ואינו קורא (ע' במשניות ביכורים), נקט גר דאינו קורא בשום אופן.

10 **ותוס'** (שם) הק' להיפך לגירסת הספרים בסוגין קידשה לעתיד לבא, א"כ מה ס"ד (שם(דלא קידשה.

11 **והרמב"ן** ביאר דמשבאו פריצים וחללוה (ע' ע"ז נב:). [ומשמע דהצד דבטלה קדושת הבית, משום גדרי חילול. ולא משום דאמרי' דקדושתו תלי בחומתו. או בהשראת השכינה].

12 וכן **תוס'** (זבחים ס: בחד תי') כת' דאף דבטלה קדושת הבית, לא בטלה קדושת הארץ לענין מעשר. וכמו כשחרבה שילה, שלא בטלה קדושת הארץ.

13 אבל **תוס'** (זבחים סא. בסו"ד) כת' דתימה הוא לומר שקדושת הבית קיימת להקריב קרבן, ולא יתחייב בתרומה.

14 **ותוס'** (זבחים ס:) כת' דלפ"ז פליג אכוליה ש"ס, דקי"ל דירושלים אין אחריה היתר.

15 למסקנת הגמ' (מגילה שם), אבל מתחילה סבר ר' יצחק דיש אחריה היתר. [ובפשטות חזר בו משום מ"ד דמקריבין אע"פ שאין בית. אבל ר' חיים בתוס' ביארו דחזר בו בדין ירושלים אין אחריה היתר].

16 **והראמ"ה** כתב דקאי כמ"ד דמעש"ש ובכור קרב בבמה גדולה [ע' זבחים קיט.]. אבל בכורים לכו"ע דוקא בבית הבחירה, דכתיב בית ה'.

בטלה קדושת המקדש.

והקרית ספר (ביה"ב ז) כתב דמדינא קדשים קלים נאכלין בכל ערי ישראל [דכולהו הוה מחנה ישראל[17]]. [אלא דבפועל אי אפשר להעבירו, דנפסל ביוצא[18]]. והאחרונים הק' דבסוגיין אם נזרק דמו, אף דבטל קדושת ירושלים מחמת המקדש, עדיין לא בטל דין מחנה ישראל.

באו"ד לכך צ"ל דגריס לעיל ואי סבר לא קידשה מעשר נמי וכו' לעולם קידשה לע"ל וכו' דבעינן מזבח[19]. וכ"פ הטור (יו"ד שלא קלב) דאף דקדושת העיר והבית לא בטלו, אינו נאכל בלא מזבח[20]. והרמב"ן כתב דלפ"ז [אף בזה"ז] אם בונה מזבח אוכל מעשר, דומיה דבכור.

והראב"ד (ביה"ב ו יד) השיג על מש"כ הרמב"ם דקדושת הבית קדוש לע"ל, דתנן בכ"מ (מעש"ש א ה) דאם אין מקדש ירקבו, ובגמ' (ב"מ נג:) איתא דנפול מחיצות[21]. והמשנ"ל כתב דלדעת הרמב"ם כוונת הגמ' (שם) שאין מזבח ומש"ה אינו נאכל דומיה דבכור, וע"פ סוגיין. אבל לשון הרמב"ם (מעש"ש ו טז) דנפול מחיצות, ואין שם מחיצות להחזירן לשם[22]. וצ"ע.

והשיטמ"ק (זבחים סא. ט) הק' מהו ביכורים יוכיחו, הא ביכורים כה"ג שהניחו לפני המזבח, אינו מחוסר אלא אכילה, ויאכל. ותי' דאיתקיש להבאת ביכורים, קודם שקרא עליהם.

דף יט:

דם ובשר חדא מילתא היא[1]. וצ"ב דמ"מ דיני בשר ודיני דם ילפי' בב' פסוקים[2]. ר"ח (יומא נז:) כת' כלומר כל דבר שהוא ממנו ודבר אחר, לא נחשב שדנו למד מלמד[3].

והערול"נ העלה צד דכוונת הגמ' דלא הוה בגדר היקש, אלא דדין הבשר תלוי בדין הדם. דכל שלא נזרק הדם אין הבשר ראוי לאכילה, ומש"ה הוה כאילו הוא א' עם הדם.

רישא במעש"ש טמא וגברא טמא וקא אכיל ליה בירושלים. החזו"א (ליק' כג) כתב דלכאורה נקט שאכל בירושלים לרבותא. וכ"ש כשאכל חוץ לירושלים חייב אף משום טומאה [וכ"מ בתוס' ר"פ ע' בסמוך]. אבל הרמב"ם (מעש"ש ג א ובפיה"מ) כת' דטמא אינו חייב אא"כ אכלו בירושלים (וע' בסמוך). שאינו לוקה על אכילתו בטומאה אלא במקום אכילתו, אלא מכין אותו מכת מרדות. והפיה"מ ביאר דהא ילפי' מ'לא תוכל לאכול', במקום שטהור אוכל וכו'[4] (ע' בסמוך).

והחזו"א הביא דמשמע מדברי הרמב"ם דהיכא דהמעש"ש טמא אינו חייב משום לאו דאכילה חוץ לחומה [ואף כשנכנס לירושלים ויצא[5]]. וכ"כ האפיק"י (א ד).

לא בערתי ממנו בטמא וכו' והיכן מוזהר על אכילה וכו'. מבואר בברייתא (דהספרי) דאף דילפי' מ'לא בערתי', אפ"ה בעינן אזהרה. ותוס' (יבמות עג:) דייקו דלא ילפי' אזהרה מ'לא

---

17 ודוקא לענין מעש"ש תלי בהבאת מקום לירושלים. אבל קדשים קלים תלי במחנה ישראל.

18 ויש שדנו שיתכן שיעביר ע"י מחילות וכדו'. ואכמ"ל.

19 והשפ"א (זבחים ס:) דן היכא שנפגם המזבח בזמן הבית, האם אוכלין מעש"ש.

20 אבל השו"ע (שם) הביא לשון הברייתא דאינו נאכל אלא לפני הבית. [ולא הזכיר מזבח].

21 והתוס' שאנץ (בשיטמ"ק ב"מ נג.) האריך בזה, והעלה צד דאיירי התם למ"ד לא קידשה לעתיד לבא. אך הק' דאף להך מ"ד תלי במקדש, ובמה שנפלו מחיצות ירושלים לא בטלה קדושתה. וע"ע חזו"א (שביעית ג יד). עכ"פ דברי הרמב"ם צ"ב האיך פסק הא דנפלו מחיצות.

22 והמשנ"ל (ביה"ב) ציין דהמעיין היטב בדברי הרמב"ם (מעש"ש הנ"ל) יתיישב לו קושיה זו. והאחרונים (מנח"ח תעג ג ועוד) כת' דאינם מכירים רמיזותיו.

1 ובגמ' (פסחים פג.) נח' בסברא זו, והיכא דנטמא הדם נחשב פסולו בגופו. וכאילו נטמא הבשר גופיה. והאחרונים דנו אי שייך לסוגיין דהוה בגדרי היקש. [והמצפ"א (שם) כת' דאידך מ"ד דהתם יסבור כמ"ד בתר הלמד].

2 ועוד יש שציינו תוס' (סנהדרין ד. ד"ה מניין) שדנו אי דם נבילה ושרצים מטמא מדין בשר, משום דיכול לקרוש. ועוד יש שדנו לענין ביטול, אי דם ובשר נחשב מין א'.

3 ובגמ' (יומא נז.,, זבחים נז.) נח' בכלל זה דהימנו ודבר אחר, והגמ' פי' דלמ"ד דהימנו ודבר אחר הוה היקש, ילפי' חוץ מפנים בחד זימנא.
[ולכאורה כוונת ר"ח דילפי' מעשר מ'שם בכור', אף דבעינן ללמוד מבשר הבכור, והבשר הוה למד מהלמד, כיון דהוה חדא מילתא שפיר ילפי'].

4 והמנח"ח (תרט ו) כת' דלפ"ז בזמן שאין ביהמ"ק [ומזבח] קיים, דאינו נאכל בירושלים, אף אינו לוקה על טומאה אפי' בירושלים [דאינו מקום אכילה]. [ויל"ד האם אף באופן שנאסר מחמת איסור אחר אמרי' הכי. ואפשר דאף בזה"ז הוה מקום אכילתו, אף דאסור באכילה משום היקש לבכור].

5 דאילו איירי דלא נכנס כלל לחומה, תיפו"ל משום מכת מרדות דמעש"ש שלא נכנס. [ויל"ד בזה].

בערתי'. **והריטב"א** (כאן) ביאר דנהי דמתוודה עליו, מ"מ ס"ד דאין אסור מה"ת אלא שהוא מתוודה שנשמר לפנים משורת הדין. א"נ אית ביה איסור עשה מה"ת, אבל אין בו ל"ת ללקות[6]. וקאמר איני יודע קרא מסויים לאזהרה, אלא גז"ש.

אבל **הרמב"ם** (מעש"ש ג א, סה"מ שורש ח בסופו) הביא דאזהרת מעש"ש שנטמא מקרא דלא בערתי וגו'. דמאחר שצוותה תורה לשלול אותה מנפשותינו, נדע דמוזהר ממנו[7]. **והרמב"ן** (סה"מ שם) חלק דלשון שלילה אינו לאו. והביאו כן מברייתא זו דלא תוכל אינו אזהרה.

ותוס' (יבמות עג:) הק' דבגמ' (פסחים כד.) יש צד ללמוד אזהרה לקודש מק"ו ממעשר, דכתיב לא בערתי ממנו בטמא [ותוס' הק' דא"כ מבואר דילפי' מהתם לאו]. **ורש"י** (פסחים שם) עמד בזה, וכתב אע"ג דלא בערתי הוה וידוי בעלמא ואינו לאו, הא נפק"ל איסור לאו (יבמות עג:, וכאן) מהאי קרא דלא תוכל לאכול בשעריך וכו'.

והמגילת אסתר (שם) כתב דהרמב"ם סמך אסוגיה דפסחים (כד. הנ"ל) דמבואר דהוה לאו, ופליג אסוגיין. ועוד כתב דהרמב"ם פי' קו' הברייתא 'באיזה מקום' הוזהר, ומכאן למד הרמב"ם דאינו לוקה אמעש"ש טמא אלא בירושלים. והביא דכ"מ **בפיה"מ** (הנ"ל) דילפי' מדרשא זו דמתחייב רק בירושלים.

<u>טומאת הגוף בהדיא כתיב וכו'</u>. **רש"י** **וריב"ן**[8] פי' דהגמ' מקשה על דברי הברייתא, דיש אזהרה לטומאת הגוף. **והמגילת אסתר** נתקשה לדברי הרמב"ם[9]. **והחש"ל** כתב דהרמב"ם ל"ג לה. אבל **הרש"ש** כתב דדרשי' לא יאכל כי אם רחץ, מוכח דאיירי בירושלים, ששם דוקא מותר אחר הרחיצה.

<u>ומנ"ל דבר פדייה היא וכו'</u>. **פריב"ן** מדקאמר במתני' שלא נפדה היא, מכלל דאי בעי פריק וכו'. ובפשוטו משמע דקאי במעש"ש טמא, או גברא טמא [דקאי אכוליה מתני', **והערול"נ** נתקשה בזה]. וכ"כ **הליקוטי הלכות** (עין משפט ט) דאף כשהבעלים טמאין נפדה[10]. אבל **הדרך אמונה** (מעש"ש ב צה"ל ק) תמה דהרי הבעלים יכולים ליטהר, ועוד דראוי להאכיל לאחרים[11]. וכ"מ בדברי **הפוסקים** (יו"ד שלא קלה) דאף בזה"ז אין פודין מעש"ש בירושלים, ואף דכולנו טמאים, ואין לנו אפר פרה. וכן **הרמב"ם** (מעש"ש ב ח) פסק דדוקא כשהמעש"ש נטמא.

והתוס' ר"פ הק' [אדברי ריב"ן] היכי אמרי' דנפדה, והא מתני' קודם שנכנס לירושלים, כדאוקי[12] מעשר טהור וגברא טמא [או מעשר טמא וגברא טהור[13]]. ותי' דפשיט"ל לגמ' דשלא נפדה משמע אפי' בירושלים[14].

<u>ת"ל כי לא תוכל שאתו, ואין שאת אלא אכילה וכו'</u>. **התורת זרעים** (מעש"ש ג ט) נסתפק באופן שאסור לאכול מחמת שאר איסורין, כגון שלקח בהמה בכסף מעשר ונטרפה. והביא מדברי **הירושלמי** (מעש"ש ג ב) דחלה של מעש"ש שנטמא מטבול יום, א"א לפדות. ואף

---

6 [ויל"ד אמאי לא ניחא ליה לומר דגלי קרא דאסור. אלא דמ"מ בעינן 'אזהרה' מפורשת למלקות].

7 **והרמב"ם** בסה"מ ביאר שאף לאו הנאמר בדרך שלילה [ולא בדרך אזהרה] הוה לאו, וידענו בהכרח שהוא מוזהר עליו. [ומשמע דהוה בגדר 'לאו הבא מכלל סיפור דברים', ואפ"ה לוקין. דאף דלאו הבא מכלל עשה, עשה. לאו הבא מכלל לאו, לאו].

8 ומכאן עד סוף המסכת הוה פריב"ן. אבל כמה **קדמונים** (ובכללם **הב"י**) העתיקו מדברי הריב"ן בשם רש"י [ואפשר דלא דקו. ואף דמודפס בכל הדפוסים דאינו מפרש"י]. **והריטב"א** פעמים שהביא פי' זה בשם 'רש"י', ופעמים שהביא בשם 'פירושים' [והכל בריב"ן לפנינו. אך יש מקומות שהביא דברי רש"י שאינם לפנינו, וכן יש מתחילת המסכת]. {ואפשר דמשולב בדברי ריב"ן פי' קצר מדברי רש"י}.
ופרש"י שהודפס על הרי"ף הוא פי' אחר, והמגיה (שם) ציין דהוא [קיצור של] פרשב"ם [וכן התוס' שאנץ ותוס' ר"פ (וכן קצת בתוס' דידן) הביאו פי' אחר בשם רשב"ם].

9 וכתב דהרבה טרח ויגע, ולא מצא האיך הרמב"ם יפרש במקום הזה.

10 וכן משמע **בריטב"א**, אך יש לדחות.

11 ולדברי הליקוטי הלכות י"ל דהכתוב תלאו בבעליו. והשתא אינו יכול לשאתו [וכמו פסיעה חוץ מירושלים]. {ויל"ד הרי בידו לטבול מיד. ואפשר דאיירי דוקא בטמא ז', דאינו בידו. ועוד אפשר דוקא בפירות שיתקלקלו קודם שיטהר. אבל בפשוטו איירי בכל אופן, דהשתא לא תוכל שאתו}.

12 וצ"ב כוונת התוס' ר"פ, היכן יש ראיה דדברי הגמ' קאכיל בירושלים לאו דוקא. ויש שנקטו כוונתו דאיירי דוקא חוץ לירושלים, דאל"כ האיך פודה. ופשיטא ליה דלא כליקוטי הלכות. [וצ"ב לפ"ז תי'].

13 ואפשר דהתוס' ר"פ נקט מעשר טהור לרבותא. א"נ חד מינייהו נקט. {א"נ ט"ס הוא וחסרון המעתיק. א"נ ט"ס וצ"ל מעשר טמא}.

14 ומפורש בדבריו דקאי מתני' אפי' בגברא טמא ומעשר טהור [וע"ז קאי הגמ' דנפדה], וכדברי הליקוטי הלכות.

דאסור באכילה, מ"מ אין בו דין טומאה כלפי מעשר (וכ"פ **הגר"א** שם). אבל **בחי' ר' מאיר שמחה** (ב"מ מד:) פי' דברי הירושלמי בנגע בביה"ש, דהוה ספק.

ו**ברמב"ם** (מעש"ש ב יב, ע"פ המשנה מעש"ש ג ט לבית הלל) מבואר דמעש"ש שנטמא בטומאה דרבנן ואח"כ נכנס לירושלים יפדה[15]. ואף דמדאורייתא הוה טהור, נחשב שאינו ראוי לאכילה כיון דרבנן אסרו[16]. אך מ"מ קשה דלכאורה טומאה דרבנן הוה כמו איסור מצד אחר כלפי הדאורייתא, ואמאי חשיב גדר טמא[17]. ואכמ"ל.

ו**המנח"ח** (תמב ה) דן דאף בזה"ז, כיון דאין ראוי לאכילה, נימא שיוכלו לפדות בירושלים. אך הביא דבגמ' (בע"א) משמע דאסור באכילה [וכ"פ **השו"ע** הנ"ל]. ותי' דבזה"ז נחשב שראוי לאכילה[18], דאמרי' דבידו לבנות מזבח[19]. [וע"ע מנחת שלמה א סד].

<u>הוא בפנים ומשאו בחוץ מהו וכו' ממלואך</u>. **פר"ן** משא שלו, וכשאתה בפנים לא רחק ממלואך ושוב אינו נפדה. ו**תוס' ר"פ** פי' דהוה כבגדיך וכמוך. וכתב דלשון מלואך מלשון 'מלאי' סחורה. ותוס' כתבו דהוה מקצת משאו בפנים. אבל **הרמב"ם** (מעש"ש ב ח) כתב דהוא בפנים ומשאו בחוץ, פודה. ונקט דמסקנת הגמ' דרחוק ממלואך, ויכול לפדות. (וע' בסמוך).

<u>ריב"ן סוד"ה ממלואך</u>. ושוב לא תפדה, אלא ואכלת שם. משמע דיכול לאכול אף החלק שבחוץ, ואף קודם שנכנס למחיצות[20]. [וכ"כ **ריב"ן** כ.]. ו**התוס' שאנץ** ו**תוס' ר"פ** חלקו ומיהו לאכול בעודו שם אסור.

<u>בעי רב פפא נקט ליה בקניא</u>. האם נחשב בכלל מלואיך. **הריטב"א** ביאר מי נימא בכחו נישא הוה בכלל גופו. וקאי בתיקו. ושוב נפשט מהברייתא (כ.)[21].

ו**הרדב"ז** (מעש"ש שם) הק' דלדעת הרמב"ם (הנ"ל) דאפי' משאו על גופו פודה, א"כ מאי מיבעי בנקט בקנה. וכתב דיל"פ משאו בחוץ קאי כשאינו תופס בה, ומבעי רב פפא היכא דמחזיקו בקנה. [וכת' דכ"מ לשון הרמב"ם דכתב הוא בפנים ומשאו בחוץ, ואפי' אוחזו בקנה, פודה. משמע דאוחז בקנה עדיף ממשאו בעלמא. וכ"כ ה**אחרונים**]. ועפ"ז היכא דהוה תוך ידו ממש, י"ל דאף לרמב"ם אינו פודה.

ו**החזו"א** (ליק' כג) פי' לדעת הרמב"ם דספק הגמ' במשא קל, הקשורה בקנה [מלשון משענת קנה רצוץ], האם אמרי' דלא קרינן ביה לא תוכל שאתו, ואינו יכול לפדות. ואמרי' (כ.) תפשוט בעי דרב פפא, דדוקא היכא דנכנס ממש. ולא סגי בנקיט ליה בקניא.

<u>א"ר אסי א"ר יוחנן מעש"ש מאימתי חייבין עליו, משראה פני החומה וכו'</u>. ו**הרמב"ם** (ב ז, ע"פ התוספתא) הביא דה"ה מקצתו בפנים, אין חייבין על מה שבחוץ[22] [וכדלעיל בע"א

---

15 אבל היכא דנטמא בפנים לא יפדה מדרבנן. [ובדיעבד מהני הפדיון. ועי"ש במפרשים באריכות בכוונת הירושלמי]. ו**האו"ש** (שם) כת' דפשטות כוונת המשנה רק לענין דלא קלטוהו מחיצות, ומוציאין אותו ופודין בחוץ. דכיון דמדאורייתא הוה טהור אינו נפדה בפנים.

16 ו**המשנ"ל** (תרומות ז א) הביא דכהן טמא שאכל תרומה הטמאה בטומאה דרבנן, חייב מיתה ביד"ש. ולא אמרי' דמחמת הדין דרבנן הוה מחוללת ועומדת. וציין לכמה סוגיות מתי דנים מדרבנן לדאורייתא.

17 ו**הדרך אמונה** (בביאוה"ה מעש"ש ב יב) ביאר דהוה כאוכלין שאינן ראויין, ואטו טומאה כתיב בתורה, אלא תלי בראוי לאכילה. והוכיח דה"ה היכא דנאסר באיסור אחר דפודין אותו.

18 והביא כעי"ז מעלה תמימים לבדק הבית (מעשה"ק יט טו) בזה"ז בחוץ חייב, ו**תוס'** (זבחים נט.) הק' דאינו ראוי לפתח אוהל מועד, והוה דיחוי. ותי' דבידו לתקן המזבח.

19 אמנם המנח"ח כת' דלדעת ה**ראב"ד** (ביה"ב ו יד, הו' לעיל) דבזה"ז אין קדושת מקדש, א"כ אינו חייב על מעש"ש.

20 [וצ"ב דאם הוא יצא החוצה ודאי דאסור לו לאוכלה. ואילו מביאו אצלו, ואוכלו בפנים ודאי שפיר דמי. וקצת משמע שהוא עומד בפנים אלא שמוציא רק את פיו, וכיון שעיקר עומד בירושלים מותר לאכול מעש"ש. אלא דיש איסור לאכול מעשר כשהמעשר אינו בירושלים. ובזה מהני דין מלואך].
אמנם יש לדחות דכוונת הריב"ן דתליא בבעלים, והבעלים מחוייב לאוכלו [במקום שהבעלים עומד, שהוא בפנים], ולא שמותר לצאת עליו. אבל דברי ה**ריב"ן** (כ.) שכתב כי הדר ארחקיה, משמע דאף במקומו יכול לאכול.

21 ו**המלחמות** (ברכות כ: יב. בדה"ר) ציין דבכמה מקומות יש ספיקות דלא נפשטו במקומן ונפשטו במקו"א. [וי"ל דהוה סוגיה א' ועדיף].

22 ו**המנח"ח** (תמג) דייק מדברי הרמב"ם דלא אמרי' אגד כלי, ולא דמי להוצאת שבת [ודלא כריטב"א, הו' בע"א].
ו**המנח"ח** נסתפק בנכנס חצי חבית יין, שיתחייב על מה שבפנים [לפי חשבון], ותליא בגדרי ביטול ברוב. וציין לדברי **תוס'** (תמורה ל.) דמהני ברירה היכא דתחילת הספק בתערובת. ולדברי ה**פוסקים** (יו"ד קב ד) דל"ש ביטול ברוב בדבר דתחילתו בתערובת, וכמ"ש המרדכי מהא דיבמה שרקקה דם. {ויש לדחות

גבי ביכורים]. [אמנם למש"כ **תוס'** (סוד"ה הוא), מקצת מעשר בפנים יחשב שנכנס בפנים].

תוד"ה אמר. אבל עשה איכא דכתיב וצרת הכסף בידך[23]. **והריטב"א** הביא פסוק 'לפני ד' אלקיך תאכלנו'. **והמנח"ח** (תמב ט) הביא נפק"מ דאפשר שעובר בלאו הבא מכלל עשה אף בפחות מכזית, וכן שלא כדרך הנאתו[24].

והרמב"ם (מעש"ש ב ו) כתב דלוקה מכת מרדות מדבריהם. **והמהר"י קורקוס וכס"מ** נקטו דכוונת הרמב"ם כתוס' דהוה לאו הבא מכלל עשה. אבל **המרכבת המשנה** דייק מדברי הרמב"ם דליכא איסור עשה[25]. **והדרך אמונה** (ביאוה"ה שם) כתב דעכ"פ ודאי מדאורייתא מחוייב להביאן לירושלים, ואם אכלן בחוץ גורם לביטול מצוות עשה[26]. [והאריך לבאר דהתורה גילתה דהדבר אסור, אבל לא נחשב לאו הבא מכלל עשה, ונפק"מ דעצם האכילה אינה אכילת איסור דאורייתא].

והאפיק"י (א ד י) נקט דהך עשה הוה רק במעשר טהור, דזקוק להעלותו למקומו. אבל מעשר טמא אין עשה.

כהן שעלתה בידו תאנה של טבל וכו'. **הריטב"א** כתב דלאפוקי ממחובר שאין בו משום טבל. אבל כיון דתלשה ואחשביה לאכילה חל איסור טבל אפי' בפרי א'[27]. [וצ"ב דקי"ל דאוכלין ארעי עד שיראה פני הבית או שאר דבר הקובעו. ולא מצאנו דין זה דנטילה בידו מאכילה אחשביה].

והמאירי הביא דאיירי בתאנה, ומבואר דתרומת פירות דאורייתא, וכדעת **הרמב"ם** (תרומות ב א, ו)[28]. **ותוס'** (ר"ה יב., **והר"ש** מעשרות א א, וכן המאירי ועוד ראשונים) דחה דלסימנא בעלמא נקטיה, ונפק"מ למעשר דאורייתא. א"נ מכת מרדות, ולקוברו בין רשעים גמורים.

ריב"ן ד"ה תרומה בעוקציה. והאי דתנן שאני עתיד להפריש וכו' פליג אהא דלא בעי שיריה נכרין[29]. וכן אי' לחד לישנא (עירובין לז:) דשאר תנאים פליגי (שם) דאף למ"ד דיש ברירה לא מהני משום דבעינן שיריה נכרין, ומה שהשיבו לר' מאיר משום שמא יבקע הנוד הוה לדבריו. וחדא ועוד קאמרי.

אבל **הרמב"ן** (חולין יד., ועד"ז הריטב"א כאן) הביא בשם **הגאון** דלמ"ד יש ברירה נחשב שיריה נכרין למפרע [למסקנת הגמ' בעירובין], כיון שאומר מה שאני עתיד להפריש[30]. ואע"פ שלא היו ידועין באותו שעה.

והריטב"א (כאן, וכן רמב"ן שם) ביאר דהתם מהני למ"ד יש ברירה, ואילו סוגיין כמ"ד אין ברירה. ושם ל"ש לסיים מקום בצפונו וכו', דאיירי במשקין שכולו מתערב.

ועוד הביא הריטב"א **י"מ** דאף שאין שיריה נכרין מהני קריאת שם לאפוקי שם טבל, ויכול לשתות כל זמן שישתייר שיעור תרומה ומעשרות. ודוקא בשעה שחל שם תרומה ומעשרות

דכה"ג ניכר הדבר ברגע כניסתו, איזה בפנים ואיזה בחוץ. אלא שלא היה אפשרות להפריש המשקה, ומיד נתערב. ולא דמי להנך דנולד בתוך התערובת ממש. וע"ע שער"י (ג כב) דדחו דהך ברירה דתחילתו בתערובת לא שייך בדבר שחל ממילא}.

23 ויל"ד למ"ד מעש"ש ממון גבוה, אסור באכילה, דהוה כעין גזל.

24 והביא כן בשם הפרמ"ג (פתיחה להל' שחיטה חלק ב).

25 **והדר"א** (בביאוה"ה) הוסיף דלא מצאנו מכות מרדות בלאו הבא מכלל עשה, ודוקא באיסורין מדרבנן עשו חיזוק שלא לזלזל. [ועי"ש דהאריך, ושוב ציין דיש מקומות דמשמע דיש מכת מרדות אף אעשה דאורייתא. ודן לדחות].

26 וכתב דהוה כשורף הלולב, שלא יוכל לקיים מצוותו. [ויל"ד דהתם כשמגיע זמן החיוב, יושב ומבטל המצווה. ואילו הכא אחרי ששרפו ל"ש כלל מצווה]. ויל"ד דבאופן דאף בלאו הכי אינו יכול לקיים מצוות אכילה, האם נימא דאיסור אכילתו רק מדרבנן.

27 **הערול"נ** הק' דלפי חשבון הגמ' דחייב עליו, צ"ל דיש מ' זיתים בתאנה זו. והיכן אשכחן כה"ג. **והפור"י** דחה דקאי כר' שמעון דכ"ש למכות. ומש"ה נקט מלקות ולא מיתה ביד"ש. וכתב דאף למ"ד (לעיל יז.) דסברת ר' שמעון משום דהוה בריה, ה"נ הוה בריה, ואף דאין כולו איסור. [צ"ל לר' שמעון, דכיון דיש בו חשיבות לוקה, אף דאין כולו איסור. אבל לדידן אין חיוב בריה כשאין כולו איסור].

28 ודעת **הי'ראים** (קמז) דאף דתרומת פירות דרבנן, מעשר שני איתרבי מקרא. עכ"פ לא נתיישב ברייתא זו, דקאי אף אחיוב טבל ותרומה.

29 ונח' התנאים (תרומות ג ה) דלר' שמעון יכול לומר תרומת כרי זה בתוכו. וחכמים פליגי. [והגמ' עירובין דוחה דנח' התם כשאומר בתוכו, נחשב שמסיים באמצע, ואיכא סביבותיו].

30 ופירש דבריו דחל על דבר מסויים, ודוקא היכא דאומר בתוכו סתם, ולא פירש מקומו נחשב דאין שיריה נכרין.

בעינן שיפריש ויסיים ושיריה נכרים[31]. [והריטב"א כתב דלא משמע כן במשנה זו].

דף כ.

שאילו בתחילה אכלה אינו לוקה אלא א'. **הריטב"א** כתב דאף דטבול לתרומה ולתרומת מעשר, שם טבל א' הוא. ו**הערול"נ** ו**חזו"א** הק' דהא טבול למעש"ש ומעשר עני[1], ומרבינן (לעיל טז:) טבול למעש"ש ומעשר עני מלא תוכל לאכול וכו'. דהוה לאו נוסף, דעיקר טבל ילפי' מ'ולא יחללו'.

ו**החזו"א** דן די"ל דהך דרשא הוה רק גילוי דהוה בכלל לאו דטבל, ולוקה רק משום 'ולא יחללו'. אך דן דתלי במח' הראשונים (הו' לעיל טז:) אי יש חיוב מיתה על טבל הטבול למעשר, ולדעת הרמב"ם (מאכ"א י כ) דליכא חיוב מיתה ע"כ דלא אמרי' דאהדריה לדין טבל בעלמא.

וקסבר מתנות שלא הורמו כמי שהורמו. **הריטב"א** כתב דבסוגיין איירי בטבל, דמעורבין ואין מקומן ניכר. ולא דמי למתנות שלא הורמו דזרוע ולחיים וקיבה (ב"ב קכג:) דהתם הם ניכרין במקומן[2]. [ועד"ז חילק **תוס'** ב"ב קכג:].

ו**הריטב"א** כת' דאמרי' כמי שהורמו לענין זה לחומרא דנחשב שראה פני חומה. אבל לקולא לא אמרי' מתנות דלא הורמו כמי שהורמו. דאל"כ לא יתחייב אדם משום טבל. ו**האחרונים** (שו"ת שיבת ציון טז ועוד) **תמהו** דבגמ' (קידושין נח., והרמב"ם אישות ה ו) מבואר דאמרי' כמי שהורמו שזכה בו הכהן ומקדש בו בתורת ודאי, ולא רק לחומרא[3]. ו**האחיעזר** (ג סג ג) תי' דהתם איירי לענין זכות ממון, והריטב"א קאי לענין איסור. דלא אמרי' כמי שהורמו לדיני האיסור [להחשב דכבר חל שם תרומה ומעשרות], דא"כ יפקע ממנו שם טבל ויהא מותר לאכול בלא הפרשה. ודוקא לענין זכות ממון מהני הא דעומד לתרומה.

ואף דבסוגיין מבואר דנחשב 'שם מעשר' [להחשב שנכנס לירושלים], מדין כמי שהורמו דמי. היינו דוקא לחומרא, ולא לקולא[4].

ועוד מבואר בברייתא דהוה בתורת ודאי, ולוקה [ואינו רק חומרא וספק]. ו**האחיעזר** (שם) הביא דהרמב"ם לא הביא הא דלוקה, אלא דכיון דעייל בטבליה ל"מ פדיון[5].

ובגמ' (קידושין נד:) אי' דבעודו טבל יכול ליתנו במתנה, אף למ"ד מעש"ש ממון גבוה. דמתנות שלא הורמו לאו כמי שהורמו. ומפ**רש"י** מבואר דלמ"ד כמי שהורמו יש עליו דין ממון גבוה, דאינו יכול לתת במתנה.

אבל ה**רמב"ם** (מעש"ש ג יז) פסק דקודם הפרשה יכול ליתן במתנה, ואף דס"ל דמעש"ש ממון גבוה [לאחר הפרשה], וס"ל דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו. ו**הכס"מ** ו**מהר"י קורקוס** (שם) כת' דלהא מילתא לאו כמי

---

31 והוא חידוש גדול דהותר האיסור טבל אף קודם שחל שם תרומה, ומהני הפרשת התרו"מ בב' שלבים, לצמצם את איסור הטבל ואח"כ להחיל שם תרומה.
ולכאורה כל זה למ"ד יש ברירה, דהא מבואר (גיטין כה, חולין יד, עירובין לז ועוד) דלמ"ד אין ברירה אין עצה לשתות. ולהך **י"מ** אף למ"ד יש ברירה לא חל שם תרומה ומעשר. [אלא דמהני לענין יחוד תרו"מ, ולהפקיע ממנו שם טבל].
אבל דעת **שא"ר** דע"י ברירה חל שם תרו"מ, ואף יכול לפדות המעשר שני על מטבע. [ו**רע"א** (עירובין שם) הק' אמאי אילו יבקע הנוד שותה טבל למפרע, הרי שותה חלק תרומה. ולדברי הי"מ יל"ד אם יבקע הנוד לא עבר איסור כלל. וצ"ל דעכ"פ תלי בברירה, ובהפרשה לבסוף]. וצ"ע.

1 אמנם ה**ריטב"א** הק' דהוה טבול רק לתרומה ותרומת מעשר. ולא הק' דטבול למעשר. וצ"ע.

2 [וכתב דמש"ה בגמ' (קידושין נח.) הו' סוגיה דהתם. ודבריו צ"ב]. ומשמע מדבריו דאף במתנות דזרוע ולחיים וקיבה [דמסויימים במקומם] שייך לדין מתנות שלא הורמו כמי שהורמו, אלא דעדיף טפי מסוגיין. ואכמ"ל.

3 ובגמ' (חולין קל: וב"ב קכג:) משמע דלמ"ד כמי שהורמו כבר זוכה בהם הכהן בגדרי הממון. ו**הר"ש** (מעש"ש ה ט, ובתוס' רא"ש קידושין כו: ומהרש"א שם) מבואר דלמ"ד כמי שהורמו יכול לקיים מצוות נתינת מתנת כהונה קודם הפרשה. [ובגמ' (קידושין נד: הו' בסמוך) בפשוטו מבואר דלמ"ד כמי דהורמו הוה ממון גבוה].

4 ו**האבי עזרי** (אישות ה ד ומעשר א ה) כת' דאף בסוגיין לא הוה גדר דחל עליו דין מעשר, אלא דהוה דין חומר בחומה, דמהני לקלוט את הפירות לענין זה. ואף קודם שחל עליו שם מעשר.

5 [ויל"פ כוונתו דסוגיין קאי כמ"ד דאף לענין איסור כמי שהורמו, ו**הרמב"ם** פסק כמ"ד (קידושין נד:) דלאו כמי שהורמו לענין ממון גבוה. והוה מח' בפנ"ע].

שהורמו דמי[6], ולא נחשב ממון גבוה אלא דוקא כשהורם, ונקרא עליו 'שם מעשר'[7]. [וה**אחיעזר** (שם ב) הביא מדבריהם דל"מ כמי שהורמו להחשב 'שם מעשר' לענין איסור, דדין כמי שהורמו מהני רק לענין דיני הממון. וגדר ממון גבוה שייך לדיני האיסור. אך י"ל דכוונתם רק דל"מ להחשב מעשר גמור לענין זה. וע"ד שהגמ' מחלקת בסוגיין, ולעולם יש שם מעשר קודם הפרשה].

<u>על פירות שלא נגמרה מלאכתן וכו'</u>. **פרש"י** דכיון שלא נגמרה מלאכתן לא אמרי' כמי שהורמו דמי[8]. ומשמע דלאחר שנגמרה מלאכתן נחשב כמי שהורמו דמי, ואף קודם ראיית פני הבית[9].

<u>אמר רבה וכו' מחיצה לקלוט דרבנן[10] וכו' בטבליה לא גזרו רבנן</u>. מסקנת הגמ' דבמתנות שלא הורמו לא נאמר מחיצה לקלוט. אבל ה**רמב"ם** (מעש"ש ב י) פסק דפירות טבל שעברו בירושלים, צריך להפריש מעשר מתוכן ולא ממקום אחר[11]. והמעש"ש אינו נפדה אלא יאכל בירושלים[12]. שחומר הוא במחיצות ירושלים הואיל וקלטו קלטו. ודלא כבריתא זו.

וה**כס"מ** כתב דפסק כת"ק דפליג אר"ש בן יהודה משום ר' יוסי[13]. [דלת"ק נח' בי"ש ובי"ש קודם מירוח, אבל לאחר מירוח אף בי"ה מודו דמתנות שלא הורמו כמי שהורמו. אף לענין הא דקלטוהו מחיצות. אך ק"ק דהו"ל לגמ' לפרש דפליגי בסברא זו].

וה**רדב"ז** כת' דלא קי"ל כתי' רבה (בסוגיין). והמפרשים (**דרך אמונה** ביאו"ה שם ח ועוד) דהרמב"ם נקט דרבינא (בסמוך) תי' באופן אחר. [וכשיטת ר"ח].

ויש שתי' דהרמב"ם פסק משום חומר הוא במחיצות הוה טעם נוסף, מלבד מתנות שלא הורמו[14].

וה**מאירי** (כאן) כת' דפירות שנגמרה מלאכתן למעשר ועברו בירושלים ויצאו, אין לאותו מעשר פדייה. שכל שנגמרה מלאכתו הרי הוא כמו שהורם, והמעש"ש נכנס לירושלים ויצא, וצריך שיחזור ויאכלנה בירושלים[15]. אבל אם לא נגמרה מלאכתן ויצאו יפדו ויאכלו בכל מקום[16]. דמחיצות קולטות רק משהיה עליהם שם טבל ונראו למעשר. דמחיצות לקלוט שלא לפדות אחר שנכנסו לשם ויצאו לחוץ אינו אלא מדברי סופרים, ולא אמרוה אלא בשהיו שם משחל שם טבל עליהן. [ולכאורה משמע דגרס כן בדברי רבה].

וה**צל"ח** (פסחים לו:, הו' במנח"ח תמב ט) חידש דדוקא כשגדל חוץ לירושלים אמרי' דמחיצה לקלוט דרבנן, דאף מעיקרא היה חובת פדיון. אבל כשגדל בירושלים, ואף כשיצא בטבלו א"א לפדות, ואף כשנטמא. וה**מנח"ח** דן דא"כ אף כשנגמרה מלאכתו בירושלים. ודן דא"כ אף כשהופרש במעשרות בירושלים נימא הכי,

---

6 וכוונת הגמ' קמ"ל דלא אמרי' בזה כמי שהורמו. [ולא דקי"ל כמ"ד בעלמא לאו כמי שהורמו].

7 דממון גבוה ילפי' מקרא דכתיב לה', והך קרא קאי לאחר הפרשה. וכן ה**תוס' ר"י הזקן** (קידושין שם בחד תי') כת' דלשוייה ממון גבוה לא אמרי' כמי שהורמו. והביא דכן דעת הרמב"ם.
וה**שיטה לנ"ל** (שם בתי' הב') כת' דהא דאמרי' כמי שהורמו הוה ממון כהן. אבל קדושתיה לא חייל עד שעת הפרשה.

8 וכן בגמ' (בכורות יא., וברמב"ם מעשר ו כא) דישראל שנפלו לו טבלים ממורחים מאבי אמו כהן [דזכה בהם משום מתנות שלא הורמו], איירי דוקא לאחר מירוח. ולכאורה בי"ש (אליבא דת"ק) פליגי אף התם, דקודם מירוח הוה כמי שהורמו. [וע"ע בסמוך דברי המאירי].

9 כ"כ ה**גר"א** (לירושלמי מעש"ש ג ג), וה**חזו"א** (מעש"ש ז ז ומעשרות א ב) דן בזה.

10 וכן אי' בגמ' (ב"מ נג:) דמחיצה לקלוט דרבנן.

11 ומהר"י קורקוס הביא דמקורו מהירושלמי (מעש"ש ג ג) דבי"ש השיבו לא אם אמרתם בפירות שלא נגמרה מלאכתן שיכול להוציא עליהם מעשר שני ממקום אחר תאמרו בפירות שנגמרה מלאכתן שאינו יכול להוציא עליהם שני ממקו"א.

12 וה**רמב"ם** הוסיף דאפי' שהפירות יצאו, ועשה כל הפירות האלו מעשר שני על פירות אחרות [שלא נכנסו יחזרו ויאכלו בירושלים. [ע"פ הירושלמי, ע' במפרשים].

13 וה**אחרונים** העירו דבירושלמי משמע דאין בזה מח', והלכה כר' יוסי.

14 כ"כ האבי עזרי (הנ"ל). כ"כ ה**צפנת פענח** (מתנ"ע א א) דמסקנת הירושלמי משום חומר במחיצות, ולא משום מתנות שלא הורמו. ונפק"מ דאין לוקין עליו. [וכת' דלא דלא בסוגיין, אלא כרבינא. וגמ' דידן ס"ל דאיירי דוקא בתאנה, דסתם תאנה נגמרה מלאכתו (עי"ש)].

15 ואפשר דס"ל כת"ק דפליגי אר' יוסי דנח' בי"ש ובי"ה בלא נגמרה מלאכתן, אבל בנגמרה לכו"ע קולט. [ואפ"ה משמע דהעתיק דברי רבה כלפי קודם גמר מלאכה].

16 ומבואר מדבריו דאמרי' מתנות שלא הורמו קודם גמר מלאכה, אף שלא חל עליו שם טבל. אלא דקודם גמר מלאכה ולא נראו למעשר לא גזרו קליטת מחיצת.

דחל דין מעש"ש בירושלים. וקודם לזה א"א לפדות. [ובסוגיין לא משמע כן].

רבינא אמר כגון דנקיט ליה בקניא וכו'. **פריב"ן** [דקאי אסוגיה דלעיל] ונחשב ראיית פני העיר[17], ואי הדר ארחקיה לוקה [אבל אם אוכלו במקומו אינו לוקה. ע' לעיל]. **ותוס'** חלקו דאף במקומו לוקה, דעדיין אינו בפנים.

אבל **הריטב"א** הביא **י"מ** (והביא דכ"פ **ר"ח**) דכוונת רבינא דאפי' עיילי בטיבלא גזרו דקולט [וחולק על רבה]. אלא דהך ברייתא (דלבי"ה יפדה) איירי דנקיט בקנה, ולא נכנסו הפירות עצמן לירושלים[18]. ואפי' הפריש התרומה ועייל בקנה פודין. והגמ' הביא דתפשוט בעיא דרב פפא לקולא, דמבואר בדברי בית הלל דהוה כאילו לא נכנס.

וכן **המהר"י קורקוס** (וכס"מ ב ח) כת' בדעת הרמב"ם דנפשט בעי דרב פפא לקולא. וביאר דרבינא קאי אקו' דלעיל, דעיילי ואפקה, א"ה מאי למימרא. [ולא ניח"ל לתרץ דעיילינהו בטיבלייהו]. ובזה תי' רבינא דנקט בקנה, דלא יצאו לגמרי, ועדיין עומד על הקנה. וקמ"ל דאף כה"ג נחשב כמו בחוץ [ותפשוט בעיא דרב פפא].

והחזו"א (ד"ה ולפ"ז) דן דכיון דמבואר (בסוגיין) דמשאו וכן נקטו ע"י קנה נחשב ראיית פני העיר [לריב"ן ותוס'[19]], [ולא רק לענין פדיון 'משאו']. א"כ אף לענין ביכורים יתחייב על משאו. וכתב דהא דאיתא (לעיל יט.) מקצתו בפנים, ע"כ איירי דהוא עומד בחוץ. אבל אם הוא עומד בפנים, הכל בכלל משאו.

הקורח והמקיף

הקורח קרחה בראשו. **פרש"י** על המת. **הרמב"ם** (סה"מ ל"ת קעא) כת' דהאיסור הוא כמו שיעשו הסכלים[20].

והמנח"ח (תסח ד) כתב ד'קרחה' הוא דוקא באופן שאינו יכול לגדל עוד שער, כדאשכחן גבי צרעת (נגעים י י). אך הביא דדעת **הרמב"ם** (בפיה"מ שם וטו"צ ה ח הו' **בתוס' יו"ט** נגעים) דאף היכא דראוי לגדל לאחר זמן נחשב קרחה [דעכשיו אינו גודל].

אך בראשונים ופוסקים לא מצאנו דאיסור קרחה הוה דוקא במקום שעי"ז אינו מגדל שער.

בראשו. **הנמוק"י** כתב שער ראשו *או זקנו*. [וכ"כ **הר"י מלוניל**]. **והרש"ש** תמה מנלן דאף בזקן. **והרש"ש** (קידושין לה:) הביא לשון הגמ' (שם) דקרחה הוה 'במקום שער', ודייק מדלא קאמר שאינה אלא בראש, משמע בכל מקום שער. [ויל"ד בכנוס שער בית השחי].

והמקיף פאת ראשו. **הרמב"ם** (ע"ז יב א, וסה"מ ל"ת מג) כתב כמו שהיו עושין עובדי ע"ז וכומריהן[21]. **והטור** (יו"ד קפא) השיג שאין אנו צריכים לבקש טעם למצוות המלך. **והב"י** השיב שאע"פ שכל חוקי התורה גזירות מלך, מ"מ כל מה שנוכל לבקש לו טעם נאמר בו טעם, וכר' שמעון דדריש טעמא דקרא[22]. ומה שלא נמצא לו טעם נייחס הדבר לקוצר השגתינו ואנו חייבים לקיימם כמו המצות שנודע טעמם כי גזירות המלך הם עלינו[23]. וביאר דהרמב"ם דרש כן דסמוך בפסוק לפניהם ולאחריהם ללא תנחשו, ושרט לנפש וכתובת קעקע, דכולם משום חוקי הגויים.

ונח' בגמ' (יבמות ה., נזיר נח.) האם הקפת כל הראש שמה הקפה[24] [מדאורייתא]. **והרמב"ם** (סה"מ ל"ת מג)

---

17 **ותוס'** הביא' הגי' 'פני הבית'. וקאי אעיר. [וע"ל יט. **דהרמב"ם** פי' ראית פני הבית, היינו ירושלים. **והאחרונים** דנו די"ל דגרס אף בסוג', ולענין מעש"ש ודאי תליא בחומת העיר, ונקט דאין לחלק. אבל תוס' נקטו דהתם קאי בעזרה. ואילו הכא בירושלים. וכ"א לפי ענינו].

18 **והריטב"א** דחה דבברייתא משמע דנכנסו ממש, ולא עייל בקנה. וע"כ דקאי אהא דלעיל (וכריב"ן), ותפשוט לחומרא.

19 [אבל לדעת הרמב"ם אף לענין מעשר אזלי' בתר המשא].

20 וכ"כ **בס' החינוך** (תסח) כמו שיעשו חסרי הדעת.

21 ולשון **החינוך** (רנא) כמו שעושין גם היום עובדי ע"ז וכומריהם. וי"ג כמו שהיו עושים עכו"ם [ואפשר דהוגה מחמת צנזורה].

22 [ונח' **הפוסקים** בדעת הרמב"ם אי פסק כר' שמעון ואכ"מ. **ותוס'** [גיטין מט:, סוטה יד.] כת' דלא פליגי אלא היכא דיש נפק"מ].

23 **והדרכ"מ** כתב דאין צד דאם לא נדע הטעם לא נקיים, אלא דכוונת הטור להשיג דלדעת הרמב"ם אסור רק כדרך שעשו עובדי ע"ז.

24 **רש"י** (יבמות) מבואר דהמח' אי נח' 'פאת'. **והרא"ש** (נזיר כט.) כת' דלא מיקרי הקפה אלא המשוה צדעיו לאחורי אזניו.

כת' דאף דכשמגלח כל הראש אינו דומה לכומרים, אפ"ה אסור לגלח הצדעים בכל אופן. ובס' ה**חינוך** (רנא) ביאר דהתורה אסרה הכל משום דומה לדומה.

וה**ט"ז** (שם א) כתב דנפק"מ בדברי הרמב"ם, דאיסורי חוקות הגויים הותר משום שלום מלכות, א"כ הקרובים למלכות מותרין להקיף פאת ראשם. וב**שו"ת פנים מאירות** (ב עט, הו' בפתח"ת ורע"א) וכן ס' **משנת חכמים** (הו' במנח"ח רנא) השיגו דדוקא חוקות הגויים דאינם מפורשים בקרא הותר לקרובים למלכות, דאמרי' דמסרן הכתוב לחכמים. אבל פאת הראש ודאי לא הותר כלל.

ועוה"ק ה**מנח"ח** דחוקות הגויים משתנה לפי כל דור ודור, ואם שינו מלבושיהן אסור לישראל לילך במלבוש החדש, כדי שיהא מובדל מהם. ומותר בבגד הקודם. וכן תלי בכל מדינה ומדינה. וכי נאמר שאם יהא דור שהגויים לא יגלחו הפאות, או שמגדלים זקנם, וכי נאמר ח"ו שיהיו ישראל מגלחין הפאות והזקן. ע"כ נראה דהרמב"ם נתן טעם למצוות התורה [ואף דאין נפק"מ בטעם זה[25]].

<u>על הראש ב' וכו' על הזקן ב' מכאן וכו'</u>. [יתבאר לקמן כא.]. ור' אליעזר חולק דחייב א' על הכל. ו**תוס'** (שבועות ג.) כת' דע"כ איירי בהתראה א', שגילח בבת א', או בזה אחר זה תוכ"ד (ע"ע תוס' בע"ב). וכיון דפאות מחלקות מתחייב על כל א'. דאילו בכמה התראות אף ר' אליעזר מודה דמתחייב.

אבל ה**ריטב"א** כת' דר"א פליג אפי' בב' התראות. [ויתבאר לקמן כא.].

וה**ריטב"א** בשם ה**רמ"ה** הק' דהו"ל לסכם גבי זקן דחייב ה'. ותי' דגבי זקן אי אפשר לגלח כל החמישה בבת א', ב' צדדים והסנטר, שאינו מכוון כנגד אלו שבצדדים[26]. ובגילוח זקן אינו חייב בסך נשא. ודוקא גבי בהקפת הראש יכול להקיף שניהם בבת א' בב' ידיו, ויתחייב ב'.

ואבע"א אפי' משכחת לה שיגלח ה' בבת א', בתער עקום המכיל את זקנו כולו וגלחו כא'. ות"ק לא סיכם ה', דהוה מילתא דלא שכיחא.

וכת' דע"כ נח' רבנן ור"א כשגילח את הזקן בזה אחר זה[27], ור"א סבר דאפי' בב' התראות חייב א' על הכל.

<u>ת"ר לא יקרחו וכו' ת"ל קרחה, לחייב על כל קרחה וקרחה</u>. ה**רא"ש** כתב דלא הוזכר במשנה, משום דל"ד שריטה, דהשורט א' על ה' מתים חייב ה', דמרבי מלנפש. אבל גבי קורח אין ריבוי. וחייב א'. [וכ"פ הטור ושו"ע קפ י]. אבל ה**חינוך** (תסח) כתב דאף בקורח לוקה ה'. וה**גר"א** (קפ יג) ציין דכ"ה ב**תוספתא** (ג ח).

<u>ואין לי אלא בכהנים וכו' אף כאן וכו'</u>. ולמסקנא אין חילוק בין כהנים לישראל. וכעי"ז כתב **ריב"ן** (לקמן כא.) גבי לאו דפאת זקנם לא יגלחו, דילפי' גז"ש זה מזה. וה**רמב"ם** (סה"מ ל"ת קעא) כת' דנכפלה אזהרה זו בכהנים להשלים דיני המצווה[28].

וה**מנח"ח** (תסז א) נסתפק אם התרו בלאו דכהנים, האם לוקה, דהכל לאו א'. או דסבור דמלעיגין בו [ע' תוס' שבת עג:], דדוקא כהנים דקדושתן יתירא. [וע' ערול"נ].

וב**גמ'** (יבמות ה.) איתא ס"ד אמינא דשאני כהנים דריבה הכתוב מצוות יתירות [ומש"ה צריך ריבוי דעשה דמצורע דוחה ל"ת דגילוח זקן]. וה**אחרונים** הק' דאין חילוק כלל גבי כהנים בלאו זה. וצ"ע.

וה**רמב"ן** (עה"ת דברים יד א) העלה צד דהטעם דכפל בכהנים, ללמד שאם קרח או גידד ועבד עבודה,

---

25 [ובדברי הט"ז מבואר דהתורה קבעה איסור גילוח זה דין קבוע, ולא פלוג. וצ"ל דגדר ההיתר קרובים למלכות שאני. וצ"ע].

26 אבל המשך פעולה א', נחשב ב"א [אפי' דהוה המשך אח"כ]. [דלא מסתבר דכוונתו תער ארוך שמגלח ב' פאות כא']].

27 אך יל"ד דמשכח"ל בב' מעשים בתוך כדי דיבור, דההתראה עולה על הכל. וכמ"ש תוס' (שבועות הנ"ל). וצ"ל דאף זה לא שכיח שיעשה במהירות כל כך.

28 וכן כת' גבי גילוח (ל"ת מד) וגבי שרט לנפש (ל"ת מה).
וה**רמב"ם** (סה"מ ל"ת קע) כת' דאילו היו מצוות בעצמן, ולאוין מיוחדים בכהנים [ולא להשלמת הדין], א"כ היה הכהן חייב על כל מעשה מהם שתי מלקיות, מצד שהוא ישראל ומצד שהוא כהן. אך אין הענין כן, דנאמרו להשלים הדינים. ולוקה מלקות א' לבד כשאר ישראל.

עבודתו מחוללת. [ודחה דא"כ אמאי בעי דוקא על המת]. וה**מנח"ח** (קומץ תסז א) תמה דהיכן מצינו שתהא עבודתו מחוללת. (וע' זבחים יז.).

תוד"ה לחייב. ויש ליישב בבת א', ומיירי שעשה שיעור ה' קרחות. וה**ריטב"א** דחה דהיינו אוכל אכילה גדולה של חלב, שיש בו כמה זיתים, דפשיטא דחייב א' (וע' תוס' בע"ב). והביא בשם ה**רמ"ה** שעשה בזה אחר זה בלא הפסק ביניהם.

דף כ:

בחדא התראה מי מחייב – נזיר שהיה שותה וכו'

אלא בחדא התראה מי מחייב, והתנן נזיר שהיה שותה יין כל היום אינו חייב אלא א'. **פרש"י** ([רשב"ם] על הרי"ף) דחייב רק במה ששותה תוכ"ד, דאח"כ מצי אמר אשתלאי. וכן הביא **תוס'** בשם פ"ה, וה**ריטב"א** (כא.) בשם **רש"י**. וכ"כ ה**ר"י מלוניל** וה**נמוק"י**.

ו**תוס'** חלקו וכי אדם האוכל ב' זיתים בבת א' ובחדא התראה מתחייב ב'. וכ"כ ה**ריטב"א** בשם **תוס'** דכל היין ששתה הו"ל שם א' וגוף א', והכל נחשב שתייה א' אף דשותה זה אחר זה, כיון דיש התראה א'.

ולדעת התוס' הא דכשהתרו בו, מתחייב שוב, הוה משום דההתראה מחלקת [וכמו ידיעה מחלקת לענין חטאת]. וה**רמב"ן** (חולין פג.) כתב דהאוכל חצי זית, וחזר ואכל חצי זית [תוך שיעור אכילת פרס], אף שהתרו באמצע חייב, דמשום ב' התראות לא מפסיד צירוף אכילתו[1].

וה**ר"ן** (נדרים יז.) כת' דהתראה מחלקת אף לענין תנאי, ומי שנדר שאם יאכל יהא נזיר, מתרין בו על כל אכילה שאם יאכל יתחייב נזירות. וכשם שלהתחייב קרבן ומלקות בעי חילוק התראות, ה"נ כשתלה נזירותו בדבר בעי התראות מחלקות[2].

ו**רע"א** (כתובות לא:, שו"ת ק קסד) הביא דאיתא בירושלמי דהשורף גדיש, על כל שבולת חייב מיתה [ופוטר מדין קלב"ם]. ורע"א ביאר דהוה מדין חייבי מיתות שוגגין[3]. שהרי אינו נענש אלא על שיבולת ראשונה. דאינו מתחייב שוב על השבולת השניה ששרף. וה**אחרונים** (דבר"י כו ז, קוב"ש ח"ב י, אחיעזר א יט, קה"י כתובות ועוד) חלקו דנענש על כל העבירות יחד. דהחיוב מיתה [או מלקות] עולה על כולו, כיון דליכא מחלק. והביאו כן מדברי תוס' דידן[4].

התרו בתחילה - וה**רמב"ם** בפיה"מ כתב עוד בשם ה**ירושלמי** דאם התרו בו (מתחילה) על מנין רביעיות לוקה לפי המנין. וכן דייק ה**מנח"ח** (רחצ יז) מדברי **תוס'** (ד"ה לא) דכתבו 'וכי אדם האוכל בב' אחת ובחדא התראה מי מחייב ב' וכו', ודייק דבב' התראות שפיר מתחייב. והאחרונים דחו דהך דיוק לאו דוקא.

וה**מנח"ח** (שם) תמה אמאי יתחייב ב', הא הוה מרבה בשיעורין. והק' דלפ"ז החורש [דחיובו בכל שהוא] אם התרו בו, יתחייב בלא סוף. [ויש לחלק דמרבה בשיעורין הוה במעשה א', ואילו הכא כל א' מעשה בפנ"ע].

וה**אחרונים** (דבר"י, אפיק"י ב לב) כת' דמבואר בדברי הרמב"ם דהטעם משום התראות מחלקות. שהרי באכילה הראשונה ל"ש אישתלאי, ומ"ש התרו בו או לא התרו בו[5].

וה**אפיק"י** תמה דה**רע"ב** (במשנה) כת' [כדברי הרמב"ם] דאם התרו בו מתחילה התראה א', חייב על כל שיעור. ואילו ברישא כתב דאינו חייב אלא א', על מה ששתה תוכ"ד להתראה. וכרשב"ם דהטעם משום אישתלאי[6].

---

1 [וביאר שלוקה משום התראה הראשונה, כיון שנצרפו ב' אכילות לכזית]. אבל ה**מאירי** (חולין פג.) הביא **י"א** שהאוכל חצי זית והתרו בו ואכל חצי זית אחר בכדי אכילת פרס, שהתראה מחלקת ופוטרתו. וה**מאירי** כתב ד**גדולי המפרשים** חלקו שאין הבא לחייב פוטר.

2 וה**רש"ש** (שם) תמה בזה, וביאר באופ"א.

3 ו**ר' בעריש** (בהקדמה לפנ"י) נקט דיש פטור קלב"ם על הכל. ורע"א חלק על דבריו.

4 אבל לדעת רשב"ם (הנ"ל) לכאורה הוה כדברי רע"א.

5 ויש לדחות דסבור דההתראה קאי אמעשה א' מתוכם, ואינו סבור שיש ריבוי איסור בכולם. [וכ"כ התוס' רי"ד קידושין, ע' בסמוך].

6 ואפשר דרק מה ששותה כשיעור שתיית רביעית נחשב מעשה א' [ובזה בעי' התראה לחלק]. אבל מה

והתוס' רי"ד (קידושין עז:) הק' דלמ"ד חבר אי"צ התראה [דלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד, ע' מש"כ בזה לעיל ט:], א"כ כיון דהתרו בו מתחילה, והוה מזיד, עי"ז יתחייב על כל רביעית[7]. ותי' דיכול להשתמט, דסבור דכל מה ששותה כל היום אינו חייב אלא א'. ואילו ידעתי שאלקה על כל כוס לא הייתי שותה[8]. והאחרונים (שיע' ר' שמואל) הביאו דע"פ דברי התוס' רי"ד יש טעם נוסף דאינו חייב אלא א', דהמותרה סבור דאינו חייב מלקות בכך[9].

בדיני שמים - הרמב"ם (נזירות ה טז) כת' [דהיכא דלא התרו ביניהם] אפ"ה חייב לשמים על כל א', אלא דאין בי"ד מלקין אותו. דכלפי שמיא הוה ב' עבירות חלוקות[10]. [ואפשר דהטעם דהושלם העבירה כלפי שמיא, וכלפי שמיא לא תליא בהתראה].

וכ"כ הרמב"ם (בפיה"מ נזיר ו) דהמשנה קאי דוקא בדיני אדם, שאינו מתחייב מלקות אלא אחר התראה, ולפיכך צריך התראה על כל מלקות. אבל בדיני שמים הרי כל שתיית רביעית עבירה בידו וכו'. וה"ה בכל איסורי התורה בין אסור לאו או אסור כרת או מיתת בי"ד. והבא על הערוה חייב על כל ביאה וביאה, ואף שאין אנו יכולים להענישו אלא עונש אחד, הרי הקב"ה יעניש אותו על כל עבירה ועבירה. ואם הומת על אחת מאלו העברות והתוודה נתכפר לו הכל מחמת התשובה. ולא מחמת שבעונש האחד שהענישוהו בי"ד יתכפרו העוונות המרובים. [ועוד משמע מדברי הרמב"ם דהעונש בי"ד אינו עולה לכפר על כל החטאים, אלא מדין תשובה[11]. וצ"ע].

והר"ן (יומא פג. ד: בדה"ר) דן בחולה שיש בו סכנה כשיש לפניו בשר נבילה או לשחוט לו בשבת, איזה עדיף [בגדרי הקל הקל תחילה]. והר"ן כת' די"ל דעדיף לשחוט [אף דהוה איסור סקילה], דאיכא חומרא באיסור נבילה [אף דהוה רק לאו]. כיון שבנבילה עובר בכל כזית שאוכל (וכדאמרי' במשנתינו אמרו לו אל תשתה), ואילו איסור שבת הוה רק בשעת שחיטה[12]. ומשמע דלא חילק דהיכא דהתרו בו מחלק להחשב ב' מעשים[13].

והאפיק"י (ב לב) הק' דהר"ן סותר לדבריו בנדרים (הנ"ל) דנקט דטעם במשנה משום התראות מחלקות. [ואפשר דכוונת הר"ן כלפי דיני שמים].

תוד"ה לא צריכא. וי"ל דשאני הכא דגלי קרא וכו' דקרחות מחלקות, כגון גופין מחולקין וכו'. ותוס' בהמשך ביארו דה"מ בה' מקומות מרוחקין זה מזה. אבל היכא דהכל א' בלא הפסק חייב א'.

והמהר"ם הק' דעיקר תי' הגמ' חסר מהספר, דגלי קרא דקרחות מחלקות, ומש"ה לא דמי לנזיר שהיה שותה יין. וצ"ל דזה עיקר התי' לא צריכא דיש כאן ה' קרחות. [והגמ' פי' דהוה ע"י בבת א' וע"י נשא לרבותא, וכמ"ש תוס'].

אבל הרמב"ן כת' דלא אמרי' דרבי רחמנא לחייב על כל קרחה וקרחה טפי משאר איסורי תורה. וילפי' רק שתהא כל קרחה וקרחה דבר בפני עצמו כמו שכל שתיה ושתיה שבנזיר מעשה בפני עצמו[14].

ששותה במשך היום מהני סברת אשתלאי. [אף לדעת תוס']. [אמנם גבי לענין חטאת, כל שאין התראה מחלקת נחשב עבירה א', אף לאחר זמן רב. וצ"ע].

7 ובפשוטו בדברי התוס' רי"ד מבואר דאי"צ התראה לחלק, ואף בלא"ה כ"א הוה עבירה בפנ"ע. אמנם ילד"ח דקו' התוס' רי"ד דכיון דהוא מזיד, למ"ד חבר אי"צ התראה, הרי יש כאן התראה על כ"א, ובזה סגי לחלק.

8 וטעות זה אף חבר יכול לטעות.

9 ולפ"ז היכא דהתרו בו מתחילה, פשיטא דחייב על כל א' [וכדברי הירושלמי]. [ואף היכא דשתה במשך כל היום, וא"י לומר שכחתי].

10 אבל הביאו דהרמב"ם (מאכ"א יד ז) נקט דאף בחיוב כרת [בידי שמים] בענין חילוק התראות. דהרמב"ם כתב דהאוכל אכילה גדולה מדבר האסור, אין מחייבין אותו מלקות או כרת על כל כזית, אלא חיוב א' על האכילה. אבל אם היו עדים מתרין בו, חייב על כל התראה, אף דאכל בלא הפסק. וצ"ע בכרת בידי שמים לדברי הרמב"ם ל"ש 'חילוק'.

11 ולא דמי לחטאת, דמכפר על כל המעשים, כל שאין 'מחלק'. [אמנם משמע דמהני העונש בי"ד קצת כלפי השאר, אלא דל"מ לגמרי].

12 ואיסור לאו הרבה פעמים יש בו צד חומרא אף כלפי איסור סקילה. [והאחרונים דנו נפק"מ בזה היכא דצריך רק כזית א', או המרק, דעדיף שיאכל נבילה. ע' אפיק"י (ב לב)].

13 וכן רבינו יונה (שערי תשובה א ז) הביא ממשנה זו דהשונה בעבירה א' נחשב שעובר עבירות חלוקות, כמשפט האוכל טריפה ובהמה טמאה וכו'. ולא חילק דבמשנה איכא התראות מחלקות. [ולדברי רש"י א"ש]. ואפשר דכוונתו בעושה כל א' בפנ"ע, אחרי זמן רב.

14 ולא אמרי' דגלי דהוה בגדר גופין מחולקין (וכתוס'). אלא דס"ד דכל הקרחות הוה מעשה א' וחיוב א'.

דהרמב"ן הק' [על קו' הגמ'] האיך מדמי לנזיר שהיה שותה יין כל היום, הא שאני הכא דילפי' לחייב על כל קרחה וקרחה, אפי' בחדא התראה. ותי' דלא ילפי' מקרחה טפי משאר איסורין, ואף דהוה דבר בפנ"ע לא מסתבר לחייב ב' בחדא התראה.

והר**יטב"א** תי' דקרא אינו מיותר כ"כ, דהא איכא לאוקמי לגזי"ש. אלא הוה יתור כל דהוא.

ולדברי הרמב"ן והריטב"א תי' הגמ' דכשסך נשא הוה בבת א' ממש, ומש"ה לוקה על כל א'. ואף בשאר איסורי תורה העושה ב' מעשים בבת א' בהתראה א' לוקה ב'. [ויל"פ דכל מה שהנזיר שותה בבת א' הוה מעשה א'[15]].

באו"ד מיהו קשה למה הוצרך לפרש בקרחה ע"י נשא וכו' דשאני הכא דגלי קרא דקרחות מחלקות כמו גופין מוחלקין וכו'. ותוס' נקטו דכיון דגלי קרא דחייב ב', בין כשעשה בבת א' או בזה אחר זה.

והר"ש **מדסוי** תי' דהכא אינו גופין ממש, אלא משום דגלי קרא. ועדיף להעמיד הך חידוש היכא דהוה בבת א' ממש. אבל בזה אחר זה לא אמרי' דמהני לחלק.

באו"ד וקשה כיון דהתחיל לעבור תוכ"ד של התראה לא מצי למימר אישתלאי, כדמוכח (קידושין עז:) וכו' דמחייב על כל א' וכו' אע"ג דליכא [התראה] תוכ"ד. וכ"כ ה**תוס' הרא"ש** (קידושין שם) דכיון שהתחיל העבירה בביאה ראשונה בתוך כדי דיבור של התראה תו לא מ"ל אשתלאי, כיון דכל שעה הוא עוסק באותה עבירה. מידי דהוה אאוכל כזית בכדי אכילת פרס, דחייב מלקות אף שיש יותר מכ"ד בין התראה לאחרון שהוא אוכל.

והר**יטב"א** (כא.) הביא בשם **תוס'** דכהן שבא על אלמנה וגרושה וכו' דגופין מחולקין, והתרו בו בתחילה חייב על כולן. כיון שהתחיל לעבור תוכ"ד של ההתראה תו ליכא למימר אשתלאי על האחרות. וכן מי שהיה לפניו איסורין הרבה, והתרו בו בתחילה על כולם, והתחיל א' מהם תוכ"ד חייב על כולם. וה**אחרונים** הק' האיך מהני התראה לעבירה א' כלפי עבירה אחרת. וכי האוכל חלב והתרו בו על תאכל חלב ודם, ולאחר זמן אכל דם יתחייב. [וע' מנח"ח שם].

ומבואר בדברי הראשונים דאף כשהפסיק כדי דיבור בין מעשה למעשה, וצ"ב כיון דהפסיק אמאי לא מצי אמר אישתלאי.

וכמה שיעור קרחה וכו'. ה**רא"ש** והר**יטב"א** כת' דהנך שיעורים לחיוב מלקות, אבל אפי' שערה א' אסור [והריטב"א הביא כן מה**ירושלמי**]. וה**ב"י** (יו"ד קפ) כתב דאפשר שלמדה מדין לוקט שחורות מתוך לבנות (ע' בסמוך). אבל ה**גר"א** (שם יב) כתב דהוה מטעם דחצי שיעור אסור מה"ת. וכ"כ **רע"א** הביא בשם ה**חכ"צ**[16].

רב הונא אמר כדי שיראה מראשו. ה**ריטב"א** הביא דיש שפי' לחומרא [פחות מגריס], כל שנראה הקרחה אפי' בעיון דק. ויש שפי' לקולא שיראה מרחוק בעיון גס.

וה**רמב"ם** פסק כמ"ד גריס[17]. אבל ה**רא"ש** ו**רמ"ה** (הו' בנמוק"י) פסקו כמ"ד ב' שערות לחומרא. וה**ב"י** הק' דבלא"ה יש איסור בשער א' (וכנ"ל), ולהלקותו א"א כיון דיש פלוגתא בדבר.

במלקט לבנות מתוך שחורות. פ**ריב"ן** מלאכה חשובה היא לו, וחייב משום גוזז. וה**ביאו"ה** (ר"ס שמ ד"ה ומלקט) נסתפק אי איירי דוקא כשיש רק שער לבן א', דבזה הועיל ליקוטו להתייפות, ומש"ה חשיבא מלאכה. אבל כשנשארו הרבה ל"מ [והביא דכ"מ בריב"ן, והביא סמך לזה מהירושלמי]. או אפשר דבכל אופן מתייפה קצת.

ודבר זה אפי' בחול אסור, משום שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה. פ**ריב"ן** שמתנאה עצמו בנויי אשה[18]. ה**ריטב"א** דייק דמשמע דהוה איסור דרבנן. והביא דנח' בזה רבנן ור"א בן יעקב (נזיר נט.) דלרבנן קרא כפשוטו דוקא. אבל ראב"י ס"ל שכל 'זיון' הנוהג בנשים

קמ"ל דהוה כמו ב' זיתי חלב, אלא דאפ"ה הוה ב' זיתי חלב בלא התראה מחלקת.

15 אך יל"ד לצד (שהו' לעיל) דאף בנזיר הגדר שכל מה ששותה בלא חילוק התראות הוה מעשה עבירה א', וכמ"ש ה**ריטב"א** (כא.) שכל היין ששתה שם אחד וגוף אחד, ואף ששותה בזה אחר זה, הכל נחשב שתיה א' כיון שאין כאן אלא התראה א'. א"כ מאי מק', ונימא דבזה גלי קרא דשאני קרחה מנזיר.

16 ודלא כמ"ש ה**חכ"צ** (פו) דדוקא באיסורי אכילה אמרי' דחצי שיעור אסור מהתורה, ולא במלאכת שבת [אבל **רש"י** (שבת עד.) מבואר דאף במלאכות שבת אמרי' דחצי שיעור אסור מה"ת. וע' **ביאו"ה** (ר"ס שמ ד"ה על)].

17 [וכן ה**רי"ף** הביא רק מ"ד גריס, ומ"ד יראה מראשו].

18 וה**נמוק"י** הוסיף דה"ה כשצובע שער הלבן. וכ"פ ה**רמב"ם** (ע"ז יב י).

אסרה תורה, ובכלל זה שלא תצא בכלי זיין. אבל הביא דב**סמ"ג** פסק כראב"י דמשנתו קו ונקי. וכן ה**רמב"ם** (יב י) פסק כראב"י. ופסק בסוגיין דלוקה.

וה**ראב"ד** (שם) השיג דאינו מחוור שיהא לוקה באחת, שלא אמרו אלא לאיסור. ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא, והא לא מינכרא כלל. [וצ"ב דמפורש כן בסוגיין].

וב**גמ'** (נזיר נט., הו' ברי"ף כאן) איתא דהמגלח שאר חלקי גופו לוקה משום לא ילבש. והגמ' דוחה דדוקא בית הערוה ובית השחי דאורייתא, ובשאר הגוף הוה דרבנן[19]. [ויש שם כמה גירסאות, עי"ש].

וה**נמוק"י** הביא **שו"ת הרי"ף** בשם **רב שרירא גאון** דבמקום דאף אנשים מעבירין[20] יש צד היתר. וכ"פ ה**רמב"ם** (ע"ז יב ט) דבמקום דהאנשים מעבירין אותו אין מלקין אותו מכות מרדות. משמע דאסור. אבל ה**ר"ן** (ע"ז ט: בדה"ר) כתב דמותר, אלא שחברים נמנעים. [והו' מח' ב**ב"י** קפב].

ו**תוס'** (ע"ז כט., והשו"ע קנו ב) הביאו בשם הירושלמי דאף אסור לאיש להסתכל במראה. וה**רמ"א** (שם) כתב (בשם הר"ן שם) דהיינו במקום דאין דרך אנשים להסתכל. [ועי"ש עוד].

<u>תוד"ה במלקט</u>. **פרשב"ם** דאתא דוקא כר' יהודה. וכ"כ **תוס'** (שבת צד:) דנטילת צפרניים הוה מלאכה שאי"צ לגופה. אבל ה**ריב"ש** (שצד, הו' במג"א שג כב) כת' דנחשב צריכה לגופה, דבמשכן היו גוזזים עורות התחשים, אף שלא היו צריכים לצמר. וה**רמב"ן** (שבת קו.) כת' [באופ"א] דהנוטל צפרניו ושערותיו נחשב צריכה לגופה, דצריך שהגוף יהא נקי. ונחשב צריכה לגופה אף שאינו צריך לגוף הצפרניים. [וכמו מילה, דמתקן הגוף, אף דאינו מתקן במה שלקח מהגוף][21].

וה**רמב"ן** (בכורות כה. יח: בדה"ס, בטעם הב') כת' דמותר לתלוש נוצות קודם שחיטה ביו"ט, דהוה מלאכה שאיצל"ג. וה**סד"ט** (שיורי טהרה קצח לט) הביא דמבואר בדבריו כדעת התוס', ודלא כריב"ש. אבל ה**אחרונים** (ביאו"ה שם) דנו דכוונת הרמב"ן (בבכורות) דנטילת הנוצות לא הוה תיקון לעור, אלא הוה לצורך השחיטה.

וה**שו"ע** (או"ח שמ א) פסק דהנוטל שערו וצפורנו חייב[22], וה**פוסקים** הק' דפסק (שטז ח, שלד כז) כר' שמעון דמלאכה שאיצל"ג פטור. וה**גר"א** (ר"ס שמ) כת' דה**שו"ע** קאי כדעת הרמב"ם דמלאכה שאיצל"ג חייב. וה**ש"ך** (נה"כ יו"ד קצח כא) נדחק דאיירי באופן שצריך לצפרניים.

וה**מג"א** (שמ א) כתב דלפ"ז אף נוטל לבנות מתוך שחורות, איירי דצריך את השערות[23]. וה**ביאו"ה** (שם ד"ה וחייב) הק' האיך יתחייב בכך בשערה א', דאין לו שיעור. ואף שעושה לתועלת יפוי [ומש"ה יש לזה חשיבות], מ"מ לענין המלאכה הצריכה לגופה של לקיחת השערות האיך יושלם השיעור. ובסוגריים כת' ואולי י"ל בדוחק דכיון דחשיבא מלאכת גזיזה בזה אפי' בשערה א' משום שמתיפה, עי"ז ממילא היכא דצריך שערה זו חשיב צריך לגופה[24].

והפוסקים (**ביאו"ה** הנ"ל) כת' דצ"ל דהשו"ע סבר כדעת הריב"ש (הנ"ל) דנטילת צפרניים הוה מלאכה הצריכה לגופה, לתיקון הגוף[25].

<u>זה המשוה צדעיו לאחורי אזנו וכו'</u>. **פריב"ן** אם הוא משווה, ונוטל כל השיער שבצדעיו, זהו מקיף סוף הראש. בפשוטו משמע דאינו חייב אא"כ נטלו כולו [וכ"כ ה**ב"י** לדעת ריב"ן].

---

19 ובפשוטו נקטו כמה **ראשונים** (הג' מיימוני שם) דקי"ל דהוה איסור דרבנן, דלא קי"ל כראב"י. וה**ב"י** (קפב) הק' דהרמב"ם פסק כראב"י, אלא דנקט דהעברת שער אינו מידי דמינכר, ואין בזה איסור תיקוני אשה.

20 וה**פרישה** (קפב ה) הק' האיך התחילו להעביר [באיסור]. וכתב דקאי דהגויים אנשים מעבירין שער, ולמדין ממנהג הגויים. ועוד כתב דאם נהגו כולם יחד, אין מוחין בידם [אף דמי שהתחיל היה באיסור].

21 [ונח' הראשונים בגדר מלאכת צריכה לגופה, ע' תוס' שבת צד. ושא"ר ואכ"מ].

22 וכן ב**שו"ע** (שכח לא) דצפורן שפירשה מיעוטה, ונטלו בכלי חייב חטאת.

23 וה**ביאו"ה** כת' דלפ"ז אף ה**שו"ע** (שכח לא) דצפורן שפירשה ומצערת אותו [דיש חילוק בין פירשה רובה או מקצתה], איירי בצריך לגוף הצפורן. וזה דוחק גדול מאוד. [ולכאורה אף אילו מעיקרא דעתו לעשות איזה שימוש בצפורן, עכשיו שמצערת אותו יבטלנה, ועי"ז נטילתו לא הוה צריכה לגופה].

24 ולכאורה כוונתו דמלאכה הצריכה לגופה הוה תנאי בחיוב. ועיקר חשיבות המלאכה נקבע ע"י תועלת היפוי, ואף דאינו 'צורך' המלאכה המחייבת.

25 וכ"מ ב**ט"ז** (יו"ד שם), וכן הסכים החכ"צ (פב) דדעת כל הפוסקים מלבד תוס'. וכן ה**מג"א** (בהקדמה לס' שמ) ציין דהביא (שג כג) את דברי הריב"ש.

והרמב"ם (ע"ז יב ו) כתב דלא נתנו חכמים שיעור, ושמענו מזקנינו שאין מניחין פחות ממ' שערות[26]. **והסמ"ג** **וטור** **ונמוק"י** העתיקו מדברי הרמב"ם ד' שערות[27]. [והיכא דהניח מקצת שערות רשאי ליטול השאר].

והסמ"ג הק' **דבתוספתא** מבואר דהתולש ב' שערות חייב משום מקיף. וכן הביא **הנמוק"י** בשם **אבי עזרי** דחייב על כל פאה בב' שערות[28].

והתוס' הרא"ש (שבועות ג.) הק' מ"ש בפאת הראש צריך להניח בכל פאה, ואילו פאת השדה א"צ בכל קרן. ותי' דשאני התם דכתיב לא תכלה פאת שדך, בפאה של כילוי תלי רחמנא. ועוד דיש שדה עגולה שאין לה פאות. ולא דמי לראש ולזקן שכולן שוין. ועוד כתב **הריטב"א** (שם) כיון דכתיב 'לא תקיפו פאת ראשכם', אין הקפה אלא בשתיהם, ואפקיה בלשון פאת לחייב על כל פאה ופאה. ויליף השחתה מינה בהיקש או דלא מיקריא השחתה במקצת.

ניקף - מסייע

אחד המקיף וא' הניקף לוקה. **ריב"ן** (סוד"ה דאמר) פי' דילפי' לא תקיפו, לא תניחו להקיף. א"נ מדאפקיה בלשון רבים אתרוייהו קאי. וכ"כ **הרמב"ן** **וריטב"א** בשם ר' אברהם אב"ד.

והרמב"ן כתב דהשחתת זקן ליכא קרא, ועפ"ז המגולח [שאחרים גילחו לו] אינו לוקה[29]. אבל הביא **דבתוספתא** (ד ו) הו' כן אף אפאת זקן וקרחה ושריטה וכתובת קעקע, וכן הלבשת כלאים. משמע כולהו משום לשון רבים. **ותוס'** (שבועות ג. ד"ה ועל) כתב דבזקן שניהם חייבין דילפי' מהדדי (כדאיתא נזיר נז:).

והאחרונים דנו דלפ"ז בכל הנך היכא דעשה לעצמו לוקה ב'. [וכ"כ **האתוון דאורייתא** כ[30]].

א"ל רב חסדא מאן דאכיל תמרי בארבילא[31] וכו'[32]. בפשוטו משמע דקו' הגמ' דאין בזה איסור כלל[33]. **וריב"ן** כת' מה פשע זה. אך ריב"ן סיים דהוה לאו שאין בו מעשה [וכדמבואר אליבא דר' יהודה, ע' בסמוך]. ומשמע מסוף דבריו דהוה איסור דאורייתא, אלא דלא עשה

---

26 וצ"ב מהיכן קיבל הרמב"ם שיעור זה. **והתשב"ץ** (ב ק) ביאר דשיעור מ' שערות נלמד משיעור קרחה, **דהרמב"ם** (יב טו) פסק כמ"ד (לעיל) דהוה גריס [אבל יש ראשונים שפסקו דחייב על ב' שערות, הו' לעיל], דהוה ט' עדשים שהם ו' שערות על ו' שערות [ע"פ המשנה נגעים ו א], סה"כ ל"ו שערות.
וכת' דשיעור קרחה נלמד מנגעים, ומש"ה בעי שיעור עדשה נוסף משום מחיה שבתוכו [וצ"ב דהמחיה הוה בכלל השעירו גריס של הנגע]. ועוד דן דמדינא השיעור ל"ו שערות, ולחומרא לא דק. ועוד דאפשר דעדשה הוה עגולה, ובעי מ' משום הקרנות [וצ"ב דקרנות צריך להיות תוספת רבע].
ובשו"ת חת"ס (יו"ד קלט) כתב דלרמב"ם שיעור מ' שערות הוה משום מראית העין, ואינו מה"ת. [ויל"ד אי בעינן מ' שערות במקום א', או דסגי שהניח בפאה סה"כ מנין השערות].

27 **והתשב"ץ** (שם) כת' דהך גירסא הוה טעות.

28 **והנמוק"י** כת' בשם **הרא"ש** 'לא כאותן המניחין חוט, דשמא אינו מכוון במקום הפאות'. משמע דקאי אהקפה, אבל ברא"ש קאי אזקן.

29 וכתב אא"כ נדרוש לשון רבים דלא יגלחו.

30 ודן (שם) לענין עשה דוחה ל"ת, דהוה ב' לאוין. ועוד דן דאף במקום כלאים בציצית לא הותר לאחר להלבישו. ואכ"מ.

31 **הריטב"א** פי' מי שאכל פירות שחבירו ליקט ביו"ט ילקה, משום שנהנה אע"ג דלא עשה מעשה. וגוזמא בעלמא נקט. [ע' ערול"נ].
והמאירי (סנהדרין פט:) פי' [בגמ' שם, ע' בסמוך] פירות המתולעים שבכלי שאין נראות לאדם ולא הוחזק בהם שום איסור. **והעיטור** (א הכשר בשר יב:.) הביא כן גם מסוגיין דתמרים הוחזקו שיש בהם תולעים [וכדאי' חולין נח: תמרי דכדא]. אך צריך לפרש בזה כוונת רב חסדא (בסוגיין) שדימה לזה ניקף, שאין בו מעשה. {ואפשר דאיירי באופן דרשאי לאכול בלא בדיקה, ומש"ה אינו לוקה אף שיש בתוכם תולעים. ועד"ז אפשר דאיירי שתוך בליעתם בתוך פיו הרגיש שיש בהם תולעים, ורב חסדא נקט דאפ"ה פטור משום דאין בו מעשה}.

32 ועד"ז רב חסדא (סנהדרין פט:) הק' בכובש נבואתו האיך לוקה, מאן דאכיל תמרי בארבלא לקי, מאן מתרי ביה. ולכאורה התם איירי שעבר איסור, ורב חסדא הק' דאינו ידוע לשום אדם. וקשה האיך רב חסדא נקט אותו משל למשמעות שונה. [**ותוס'** שם פי' דלוקה היינו שכופין אותו לומר נבואתו, דל"ש מלקות דליכא לאו, ועוד דהוה לאו שאין בו מעשה. ולולי דברי התוס' י"ל דקו' הגמ' דאין בו מעשה. וההמשך מאן מתרי הוה קו' בפנ"ע].
{ואפשר דאף בסוגיין קו' הגמ' דאינו ידוע שעובר, דרב חסדא נקט דתלי בניחותא של הניקף, וזה לא ידעינן. א"נ דאיירי בסיוע כל שהוא, שאינו ניכר לרואים}.

33 דתמרי בארבילא הוה מעשה, אלא דאין בזה איסור כלל.

מעשה. וכ"כ **הריטב"א** (בשם **הר"מ**) דאף ר' חסדא עובר בלאו, אלא דאינו לוקה. וכ"כ **תוס'** (ב"מ י:), וכ"כ **הראב"ד** (ע"ז יב א) דאע"ג דאינו לוקה, עובר בלאו כיון דמדעתו עשה[34].

אבל **הכס"מ** כתב דיותר נראה דל"ש לומר שעובר בלאו, כיון דלא עשה מעשה כלל. והוסיף דאפי' אמר לו לגלח, הא אין שליח לדבר עבירה. ונקט דכוונת הגמ' תמרי דארבילא דליכא איסור כלל[35] (ע' בסמוך).

ו**בגמ'** (נזיר נז:, הו' ברי"ף) נח' במקיף את הקטן, אי אמרי' דהקטן אינו בר חיובא. ולרב הונא מותר ע"י אשה. ו**תוס'** (ב"מ הנ"ל, ושבועות ג.) כת' דאשה שהקיפה לאיש, הוא עובר בלאו [דלא תקיפו קאי אף לניקף]. ועפ"ז האריך [תוס' שבועות] דאף הניקף ע"י נכרי עובר[36].

<u>מני ר"י היא דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין</u>. ומבואר דלר' יהודה יש בזה עבירה, והוה לאו שאין בו מעשה. וכדעת הראשונים (הנ"ל). וה**אחרונים** ביארו דלדברי הכס"מ כוונת הגמ' דלר' יהודה י"ל שיש צווי בתורה על דבר שאין בו מעשה. אבל לרבנן איסורי התורה הוה דוקא בדבר שיש בו מעשה. ואין לנו לפרש קרא דיש לאו על המציאות להיות ניקף, כיון שהוא דבר שאין בו מעשה כלל. ולרבנן לא הוה בכלל הציווי.

ו**הנוב"י** (או"ח ת עו) כת' דאף הכס"מ מודה דלס"ד יש לאו [שאין בו מעשה] על הניקף. דלס"ד לא משכח"ל ניקף במעשה, וע"כ דגלי קרא דיש צווי בלא מעשה. אבל למסקנא דקאי קרא בניקף המסייע, אין לנו לומר דכוונת הפסוק שיעבור בלא מעשה.

ו**האחרונים** הק' דלסברת **ה"ה** (שכירות יג ב) דחוסם בקול חייב, כיון דעיקר הלאו במעשה, לוקה אף בלא מעשה[37]. ו**הנוב"י** (שם) ו**המנח"ח** (רנא, ובקומץ) תי' דאף למגיד משנה צריך מעשה כל שהוא[38], וה"נ נימא דסגי בסיוע קצת. ו**הקובה"ע** (סט לד) תי' דכוונת ה"ה דהיכא דגוף האיסור הוא בקום ועשה [וחמיר איסוריה], לוקין עליו לעולם. ואין הבדל בחומר האיסור בין חסמה במעשה או בקול, דהוה לאו א'. אבל בניקף גוף האיסור שב ואל תעשה. ומש"ה הכא תלי אם עובר עליו ע"י מעשה לוקה, ואם לא אינו לוקה.

<u>רבא אמר במקיף עצמו וד"ה</u>. **פריב"ן** דחייב ב'. וכ"כ **הראשונים**. ו**האחרונים** (מנח"ח רנא ב בשם משנת חכמים ועוד) דייקו דהרמב"ם השמיט דין זה, ונקטו דס"ל דאינך מ"ד פליגי בזה. אבל ב**הג' מים חיים** נקט דאף לרמב"ם לוקה ב'. וסמך אמש"כ דמסייע לוקה.

<u>רב אשי אמר במסייע וכו'</u>. **פריב"ן** מזמין השערות למקיף. **רע"א** (שו"ת ק צו) הק' האיך יהני מעשה שקודם עבירה להחשב לאו שיש בו מעשה, הא הוה רק הכנה לאיסור[39]. וע"כ [אינו לוקה, ובזה"ז אינו נפסל לעדות] אלא היכא דמסייע בשעת מעשה[40]. אבל ה**חזו"א** (ליק' כג) כתב דהחזקת הגוף במצב משונה מתכניתו הרגיל, כגון שמרים ראשו יותר מהרגילות, או כופף ראשו יותר מהנוח לאדם, חשיב כמחזיק דבר בידו. וכשמחזיק ראשו במקום זה, ורצונו מכריח את ראשו שלא לנטות מכאן, חשיב מעשה[41].

ודעת ה**חינוך** (צד ועוד) דכל איסור שאפשר לעבור בלא מעשה, אף אם עבר במעשה אינו לוקה[42]. ו**המנח"ח** (שם) הק' אמאי מתחייב ע"י סיוע, הרי אפשר בלא מעשה. וכתב דצ"ל

---

34 ובפשוטו היכא דעשה בע"כ, הוה עבירה באונס. ועוד יל"פ כוונת הראב"ד דדוקא מדעתו מתייחס עליו, אבל בע"כ אינו מעשה דידיה.

35 אבל ה**גרי"ז** (נזיר נז: מהגרי"ד) כת' דאף הכס"מ מודה דיש איסור דאורייתא על הניקף, אלא דהקשה על לשון הראב"ד שהניקף 'עובר', דלשון עובר משמע ע"י מעשה. [אלא הוה איסור דאורייתא בלא מעשה].

36 ו**בשו"ת רע"א** (ק צו) דן מי שגילחו עכו"ם, האם פסול עדות בתורת ודאי. [ודן דבריטב"א (כאן) עולה דע"י נכרי לא נפסל לעדות].

37 [ע' מש"כ בזה לעיל יג: בשם הדבר"י].

38 אמנם ה**משנ"ל** (מלוה ד ו) ו**שעה"מ** (כלאים א ג) נקטו דא"צ מעשה כלל.

39 והביא לשון ה**ס"ז** (ע' בסמוך) דא"א שלא תטה אצבעה [משמע בשעת מעשה], ולא כתב דצריכה להושיט אצבעה [מתחילה].

40 [והרי תלי במעשה דבר דעת, וא"א לחייבו מדין זורק חץ]. וה**אבנ"ן** (או"ח קצט ז, אה"ע קלז ח אגלי טל טוחן לח כו) תי' [קו' רע"א] דכיון שמזמין תוך כדי שמקיף, דומה למוסר לנזיקין. וכיון דעובר בלאו דניקף אף בלא מעשה, מש"ה כיון דגורם לעבור מהני להחשב שעובר במעשה.

41 ונחשב שעושה את מעשה הגילוח [דמה לי מקרב הדבר אצל האש, או האש אצל הדבר].

42 היפך דברי המגיד משנה (הנ"ל).

דא"א להתגלח בלא סיוע.

והקובה"ע (סט טז) הביא מכאן דכשעובר לאו שאין בו מעשה ע"י מעשה לוקה[43]. והקובה"ע דחה דניקף המסייע, הוא מסייע ועושה מעשה באיסור ההקפה, ולא דמי להיכא דעושה מעשה ומביא על עצמו לאו שאין בו מעשה.

במסייע ודברי הכל. הריטב"א כתב דאין כל המסייעין שווין, והכא הוה סיוע גדול שמזמין לו עצמו שערותיו. ועד"ז כתב השיטמ"ק (ביצה כב.) דאף דאמרי' (בסוגיין) דמסייע יש בו ממש היינו משום דא"א בלא סיוע חברו ונראה מתכוין לסייעו. וענינו לפי מקומו היכא שהוא יכול בלא סיוע חברו אמרי' דאין בו ממש. [וכן איתא (שבת צג.) דמסייע אין בו ממש[44]]. אבל במיכחל עינא [דנח' (ביצה שם) האם מותר לעכו"ם לכחול עין ישראל ביו"ט, דמסייע בהדי' ולרב אשי מסייע אין בו ממש[45]] אף דלא אפשר למיכחל אלא בדעמיץ ופתח[46], מ"מ לא מוכחא מלתא. דבלאו כחל נמי אורחיה למעמץ ומפתח.

והריטב"א הוסיף דכ"ש למש"כ הרמ"ה (הנ"ל) דניקף שאינו מסייע יש בו לאו [אלא דבלא מעשה אינו לוקה], מש"ה במסייע הו"ל מעשה כל דהוא.

ונח' בזה הפוסקים, דהט"ז (או"ח שכח א, וכ"ד יו"ד קצח כא) הק' בדסוגיין מבואר דמתחייב אמסייע. ואילו בגמ' (ביצה כב. הנ"ל) אמרי' דמסייע אין בו ממש. והש"ך (נה"כ יו"ד שם) השיג דדוקא גבי הקפה, דדרשי' א' המקיף וא' הניקף [וכמ"ש ריב"ן] מחייב אמסייע. דאף בלא סיוע עובר, אלא דהוה לאו שאין בו מעשה [וכמ"ש הריטב"א]. אבל בכה"ת (ביצה כב. ושבת צג.) קי"ל דמסייע אין בו ממש.

אבל הט"ז חילק דהתם איירי דעיניו היו פתוחות קודם, ורק סיוע בעלמא בשעת מעשה. ואילו בסוגיין עושה מעשה, שמזמין שערותיו. ועפ"ז דן דכל היכא דמזמין לעכו"ם אסור. [ואסור להוציא שן ע"י נכרי, ודלא כפוסקים או"ח שכח א, עי"ש שעה"צ ט]. וכ"כ הט"ז (יו"ד קצח כא) דאסור לנכרית לגזור צפרניים [לצורך טבילה], דא"א לישמר שתניח ליטול צפרניה בלי שמטה את ידה, וכאילו היא עושה מלאכה שאסור מדאורי'[47].

ובשו"ת הרשב"א (א כח) כתב לא נאמר מסייע אין בו ממש אלא לענין שבת [דכתיב בעשותה, למעט שנים שעשוה], ולענין זב דבעי ינשא רובו עליו. אבל בטומאת משא והיסט אפי' י' מסיטין יחד כולם טמאין.

אינו חייב אלא על המת בלבד וכו'. והתה"ד (רפו) כתב דאפי' שלא בפני המת חייב[48]. והמנח"ח (תסז ב) כתב דלאו דוקא על קרובו, וה"ה שאר מתים.

ותוס' (סנהדרין סח., יבמות יג:) הק' דאיתא (סנהדרין שם) דבשעה שנפטר ר' אליעזר ר' עקיבא היה מכה עצמו עד שהיה דמו שותת, והא כתיב ושרט לנפש. [ודרשי' לא תתגודדו לא תעשו חבורה על המת[49]]. ותי' דהיה מצטער על התורה[50]

---

43 והק' מכאן על דברי השאג"א (לב ד"ה אבל מה) שביאר דברי הרמב"ם (חגיגה א א) דאינו לוקה משום לא יראו פני ריקם, דאין בו מעשה. והשאג"א ביאר דאף שנכנס לעזרה ע"י מעשה, מ"מ הלאו הוא על מה שאינו מביא קרבן, דהוה בשב ואל תעשה [ועד"ז דימה השאג"א דהלובש ד' כנפות בלא ציצית נחשב שב ואל תעשה, דביטול מצוות הציצית אין בו מעשה].

44 לענין שנים שעשוה היכא דזה יכול וזה אינו יכול.

45 ופרש"י (ביצה) מי שאינו עושה מלאכה ממש, אלא מסייע מעט, ובלאו איהו מתעביד. אין בו ממש. כדאמרי' (שבת צג.) זה יכול וזא"י, דהאינו יכול פטור, דמסייע אין בו ממש. [אמנם מדברי השיטה משמע דאף כשלא נעשית בלאו איהו. וצ"ע].

46 אבל תוס' (שבת צג.) הק' מ"ש מהא דאמרי' (שבת שם) דלענין מלאכת שבת היכא דזה יכול וזה א"י, הוה מסייע שאין בו ממש ופטור. ובתי' הב' כת' דנידון הגמ' ביצה דאף דאינו מעשה, יש בזה משום שחיקת סממנים.

47 ודלא כפוסקים (שם) דלצורך טבילה נכרית תגזור. [והט"ז חלק דיש בזה חשש דאורייתא משום דהאשה שחותכים לה מסייעת]. והש"ך (נה"כ שם) האריך דלענין איסור שבת הוה מסייע שאין בו ממש. ועוד חלק דנטילת צפורניים הוה מלאכה שאי"צ לגופה, אפי' תטול בעצמה בכלי פטורה. (וע' לעיל).

48 והוכיח כן, דומיה דספינתו שטבעה, דסתמא דמילתא אינו רואהו טובע.

49 וי"ל דתוס' (יבמות) הסמיכו קו' על דברי הגמ' לא תעשו חבורה, והק' דהכאה שמוציאה דם הוה חבורה, ואף דאינו שריטה. ואפ"ה תי' דשריטה וגדידה חד הוא, ואינו חייב אלא דרך שריטה.

50 [כמו שר"ע פירש דהרבה מעות יש לי ואין שולחני וכו']. ויל"ד באופן שמצטער גם על התורה וגם על המת, לכאורה מתחייב. ועויל"ד במי שמצטער על המת

ועוד תי' **תוס'** (יבמות) דדוקא דרך שריטה אסרה תורה. וכ"כ **הרמב"ן** (תוה"א ענין הספד, והריטב"א כאן) דהכאה בלא שריטה אין איסור. אבל **הרא"ש** (מו"ק ג צג) תמה דכיון דבין ביד ובין בכלי אסור היאך יהיה מותר דרך הכאה[51].

וה**ב"י** ו**רמ"א** (קפ ו) כת' דהמשרט מחמת ביתו שנפל או צער אחר מותר, וליכא איסור[52]. אבל דעת ה**ב"ח** (הו' בש"ך קפ ט) דפטור אבל אסור. וכ"כ ה**חינוך** (תסז). וה**מנח"ח** כתב ליישב דר"ע עשה כן על תורה דהוה דבר עוה"ב.

דף כא.

<u>קסבר ר' יוסי דשריטה וגדידה א' היא</u>. ה**נמוק"י** הביא בשם **הרמ"ה** דלוקה ב', משום שרט לנפש ומשום לא תתגודדו. אבל **הלח"מ** (ע"ז יב יג) הביא ד**ברמב"ם** (שם) משמע דלוקה א', וביאר ד**הרמב"ם** לשיטתו (סה"מ ל"ת קעט, הו' לעיל טז:) דאין ריבוי הלאוין מחייב ריבוי מלקיות. וכתב דמ"מ עובר בב' לאוין, אלא דאינו לוקה.

<u>על עכו"ם וכו'</u>. פי' **תוס'** (לגירסת הב"ח) דחייב מיתה[1]. וכ"מ **בריב"ן** דהוה מדין ע"ז, דהוה עבודה זרה גמורה. אבל ה**רמב"ם** (יב יג) כתב דשורט לע"ז בכלי לוקה. ומבואר דנקט דהוה לאו דלא תתגודדו [וכן ב**סה"מ** (ל"ת מה) משמע דבכלל לא תתגודדו]. וה**כס"מ** ביאר דלא היה עבודת עכו"ם[2].

<u>בין פירקי דיקני</u>. **פריב"ן** תחת האוזן, מקום שהלחי יוצא[3]. ומקום חיבור לחיים לסנטר. ו**רש"י** (שבועות ג., וי"מ בראש) כתב שהלחי רחב, וב' צדדין בראשו. וה**ראשונים** כת' בשם **ר"ח** מקום חבורי הלחי לצדעין, וב' גבולי השפם.

אבל ה**רמב"ם** (ע"ז יב ז, ובפיה"מ) כתב דלחי עליון ולחי תחתון. וה**ריטב"א** כת' דלפ"ז אין היתר אלא בשפה העליונה או למטה בגרון. ומשמע מדבריו דכל הלחי העליון אסור, עד הלחי התחתון. אבל ה**לח"מ** משמע דכוונת הרמב"ם תחילת הלחי [ולא כולו].

וה**רא"ש** (והג' מיימוני בשם יראים) כתב דירא שמים יצא ידי כולם, ולא יעביר תער על זקנו כלל[4]. ולא כאותם המניחין חוט כ"ש על הפיאות, דשמא אינו מכוון במקום הפיאות. וכעי"ז כתב ה**ריטב"א** דמכלל הדעות (הנ"ל) אין לנו היתר אלא שפה העליונה ותחת הסנטר. וחסידים ויראי חטא אין נוגעין בתער כלל, והוא המשובח.

ולכל הפירושים משמע דהפאה החמישי הוה בסנטר, ומתחת לסנטר מותר בתער. אבל ה**טור** (קפא) וב**קיצור פסקי הרא"ש** כת' דלדעת ר"ח הוה בסוף הזקן, בראש הגרגרת. [ע"פ המשנה נגעים י ט]. וה**ב"י** תמה בזה. וכן האריך ה**גר"א** (שם יח) דמדינא מותר לגלח תחת הסנטר.

וה**רמ"א** (יא) הביא ד**סמ"ק** (ע) כתב ליזהר שלא לגלח תחת הסנטר, שמא ימשוך עליו העור של הפאה[5].

וה**רמב"ם** (יב ח) כתב מותר לגלח השפם בתער, ונהגו ישראל שלא להשחיתו אלא לגלח קצת שלא יעכב האכילה. וה**ב"י** (קפא) ביאר טעם המנהג לחשוש לגבולי השפם, דאסורין לר"ח.

מחמת שאינו יכול לסייע לו וכדו', וכי נאמר דפטור. א"כ אף הצער דאין לו שולחני הוה על המת ממש. וצריך לחלק.

51 ותי' [כתוס'] דר"ע היה מצטער על התורה.

52 וה**אחרונים** ציינו לדברי ה**מרדכי** (פסחים תקמה) דדוקא במלאכות שבת פטור משמע פטור אבל אסור (כדאי' שבת קז.), אבל בשאר איסורין [שלא כדרך הנאתן] פטור ומותר.

1 ואף דבעלמא אינו חייב על עכו"ם שלא כדרכה [אלא כעין פנים], הכא גלי דהוה עבודה גמורה. [וב**צפנת פענח** (ת ע"ז ו ג) כת' דכיון דמוציא דם הוה תולדה דזריקה].
אבל לגירסא בתוס' לפנינו תלי אי הוה כדרכה או שלא כדרכה, דעבודת כוכבים אינו חייב שלא כדרכה. והכא גלי קרא דלקי. [וכ"כ ה**מהר"ם**]. ומ"מ המשמעות דהך מלקות הוה מדיני ע"ז, ולא שייך לאיסור גדידה על המת.

2 אלא דעשו כן שתתעורר לענות להם, כפי מחשבתם המשובשת.

3 ו**ריב"ן** (במשנה כ.) כתב דמתחלת במקום שמסתיים פאת הראש. [משמע דפאת הראש הוה עד תחת האוזן. ובשא"ר לא משמע כן].

4 וכ"כ **רבינו יונה** בשע"ת (ג עח, והו' בב"י) דהחוטאים מניחין חוט שער, וכת' דעיקר פרקי הפאות לא נדע מקומם.

5 ומ"מ כתב ה**רמ"א** (שם י) דאינו עיקר מקום הפאות, ואי"צ ליזהר משום חלק תחתון שבמספריים (ע' בסמוך).

והב"י הביא בשם **אגרת התשובה** (לרבינו יונה) דאסור מתחת לגרון, דאפי' כל גופו בתער אסור (כדאי' נזיר נח:). והגר"א (קפא יח) חלק דבכל מקומות הזקן אינו בכלל האיסור של שאר הגוף. ומותר בתער בזקן, במקום שאינו מהפיאות.

ר' אליעזר וכו' קסבר חד לאו היא. וצ"ב דודאי הוה חד לאו, ובמה פליגי רבנן. והריב"ן (במשנה) כתב דדרשי' 'פאת', לחייב על כל פאה[6]. ותוס' (שבועות ג.) כת' דפאות מחלקות, ומש"ה חייב אפי' בחדא התראה ובבת א' או תוכ"ד[7], דפאות מחלקות. ותוס' כת' דאי"צ קרא דפאות מחלקות, ואף דצריך פסוק לכל קרחה ולכל שריטה[8]. והתוס' הרא"ש (שם) העלה צד דהוקש לשריטה [בפסוק א'], אבל דחה דא"כ אמאי צריך קרא בקרחה. וע"כ דקרחה גילה דלא איתקיש לענין זה.

ותוס' (שם) כת' דר"א פליג דאינן מחלקות. [דאילו בב' התראות לא הוה פליג ר"א]. [וכ"כ הריטב"א בשם הרמ"ה בפי' הב'].

אבל הריטב"א (במשנה) הביא בשם הרמ"ה (בפי' הא') דר"א חשיב להו כולהו חד מעשה, ואפי' התרו על כל א'. כיון דלא הפסיק ביניהם, ואפי' בזה אחר זה[9]. [ופליג אהא דהתראות מחלקות[10]]. וכתב דה"ה דפליג לענין נזיר ביין ובגילוח וכן כלאים, דכל שהוא לאו א' אינו חייב על כל התראה. ופירש מח' בחדא, וה"ה באינך.

ת"ר ופאת זקנם וכו' יכול אפי' גילחו במספריים וכו'. החינוך (רנב) דייק מהרמב"ם (ע"ז יב ז) דבמספריים פטור, אבל אסור מדרבנן. אבל הכס"מ כתב דסירכא נקט, ומותר. [וכ"כ הרמב"ם הל' ו גבי פאת הראש]. וכ"פ השו"ע (קפא י).

והריטב"א כתב דמשורת הדין מותר מספריים אפי' כעין תער, אבל מידת חסידות שלא לעשות משום חשד הרואים.

והתוס' שאנץ (ופסקי תוס', ובתה"ד [רצה] בשם גליון תוס' ריש שבועות) כת' דאף במספריים צריך ליזהר שלא תנוד זוג של מטה, שהזוג של מטה משחית כתער. (וכ"פ הרמ"א קפא י).

והשואל בנוב"י (יו"ד ת פ) דן האם מותר לחתוך במספריים, ואחר שלא נשאר שערות כשיעור [נטילת הזוג], שוב יעביר תער[11]. והנוב"י חלק דנכלל בשם גילוח.

יכול אם ליקטו במלקט ורהיטני, ת"ל לא יגלחו. פריב"ן דאין דרך לגלח בו. [ומש"ה אין בזה שם 'גילוח']. אבל הר"י מלוניל כתב דתער נשאר קצת משורש השער בתוך הבשר [אבל אינו בולט מבחוץ], ובמלקט אינו דומה לגילוח, שהרי תולש שורש השער מבפנים.

ויש אחרונים שאסרו אף בסם, דעושה השחתה[12]. אבל הנוב"י (יו"ד ת פא, הו' בפתח"ת קפא ה) כתב דע"י סם אינו גילוח [אא"כ מעביר אח"כ אבן חד]. וכן מפורש בריטב"א (לעיל כ.).

שם. ותוס' (שבועות ב: והרא"ש כאן) כתבו דהיינו דוקא בזקן, אבל בהקפת הראש חייב אף במספריים כעין תער, דדוקא בזקן בעי גילוח שיש בו השחתה[13]. אבל הביאו דבתוספתא

---

6 וביאר דאי"צ יתורא דקרא, אלא דמסתמא פשטא דקרא דכל א' פאה בפנ"ע.

7 והרש"ש (שם) העיר דלמש"כ תוס' (לעיל כ:) כיון דהתחיל לעבור לא אמרי' אישתלאי, ואף דגופין מחולקין לוקה לאחר כדי דיבור. וכתב דכוונת התוס' דהפסיק כדי דיבור בין מעשה למעשה. [וע' מש"כ בזה לעיל].

8 ויל"פ דכיון דכל פאה הוה מקום מסויים בפנ"ע, ואינו מצורף זל"ז [והוה כחפצא דאיסורא בפנ"ע]. משא"כ קרחה דאפשר לצרפם.

9 ומבואר בדברי הריטב"א דלמד כן מהא דלא יתכן לגלח כל ה' בבת א', ואף בזה קאי ר"א דאינו חייב אלא א'. [ובתי' הב' דחה הרמ"ה דאפשר ע"י תער עקום, הו' במשנה]. [וצ"ע אמאי לא ניחא ליה לפרש דאיירי בזא"ז בתוכ"ד, וכמ"ש תוס']. [וכ"כ הרמ"ה בפנ"ע].

10 והריטב"א (שבועות ג.) כתב דאפשר דרבנן [פאות מחלקות], אבל לא מחייבי אלא בשתי התראות. ור' אליעזר פליג דסוף סוף חד לאו הוא. [ולכאורה הוה ע"ד דברי הרמ"ה. אבל לא ביאר העיקר, אמאי לא אמרי' התראה מחלקת. וצ"ב].

11 דאינו מגלח 'שערות'.

12 והצפנת פענח (אישות טז ט) הביא מדברי רש"י (קידושין כא: גבי רציעת עבד עברי) דע"י סם נחשב שנעשית מאליו, דאינו נוקב מכח האדם. ועפ"ז דן דה"נ לענין גילוח וקרחה לא נחשב מעשה דידיה. וכתב דמ"מ כיון שהניח הסם לעצמו, לא גרע מניקף. והוא עצמו חייב בסם במה שהניח ועי"ז נעשה מעשה. אבל אם אחר הניח לו סם, המניח פטור. דנחשב דנעשית מאליו.

13 [ותוס' הביאו כן מהתורת כהנים יש בראש מה שאין בזקן, שהראש אסור במספריים. ודחו דהתם איירי בנזיר]. והגר"א (שם ג) הביא דכ"מ במשנה דקאי אסיפא, אזקן דוקא. [ולדעת הרמב"ם יש לדחות דקרא

להדיא דאף פאת הראש אינו חייב עד שיגלחנו בתער. ותוס' דחו דיל"פ כעין תער קאמר[14].

אבל דעת **הרמב"ם** (יב ו) דמותר ללקוט במספריים, ולא נאסר אלא גילוח שיש בה השחתה[15]. וכ"כ **הריטב"א** ע"פ **התוספתא** (הנ"ל), והק' דבפאת הראש לא נאמר לשון גילוח. וכתב לפרש דמספריים לא נחשב 'משווה'. (וכ"כ **התוס' רי"ד** נזיר מא:). או דאפשר דהוקש לפאת הזקן (וכ"כ **הסמ"ג** ל"ת נז, **ויראים** שלו, **והנמוק"י**). **והריטב"א** כתב דנפק"מ דלטעם הא' אף במלקט ורהיטני לוקה.

ותוס' (שבועות הנ"ל) הוכיחו כן מ**הגמ'** (נזיר מא:) דאיצטריך זקנו לחדש דגילוח מצורע דוקא בתער, ומצורע עשה דוחה ל"ת דגילוח הזקן. ואילו מקרא ד'ראשו' [דדוחה לל"ת דהקפת הראש] לא ידעינן דבעינן תער. ומבואר דאף אילו גלח מצורע בלא תער, עובר אלאו דהקפת הראש. **והסמ"ג יראים וריטב"א** דחו דהגמ' (נזיר) קאי מקמי דילפי', דאילו לא כתיב 'ראשו', הו"א דאסור להשוות פאת הראש בכל אופן.

ותוס' העלו צד לפרש דפאת הראש מותר במספרים, ונידון הגמ' (נזיר שם) דגילוח נזיר מהני ע"י מלקט ורהיטני[16] [ואף לס"ד דל"צ תער לנזיר, מ"מ ל"מ מספריים, דצריך גילוח]. ותוס' דחו דמלקט ורהיטני לא מקרי גילוח [לנזיר].

ורע"א (בגהש"ס שבועות, ובשו"ת ה סג) הביא דלדעת התוס' בפאת הראש אף מלקט ורהיטני לוקה. [וכ"ד **הריטב"א** לצד א']. דליכא למימר דלענין מלקט ורהיטני איתקיש, ולמספריים לא איתקיש[17] . [**והמנח"ח** (רנא ז) הביא ד**בתוספתא** (ד ד) איתא דהתולש ב' שערות, חייב משום פאת הראש. ומבואר דאף ע"י תלישה חייב. ואך הביא דיוקים סותרים בדברי הרמב"ם בזה. וצ"ע[18]].

ורע"א הק' דא"כ[19] יהא אסור לסרוק פאת הראש, דקי"ל (נזיר מב.) דנזיר אסור לסרק, כיון דתולש שערות[20].

ורע"א (בתשובה הנ"ל) כתב דיש לדון משום ספק ספיקא, שמא פאת הראש חייב דוקא בתער. ושמא כשיטת הרמב"ם דסגי בשייר ב' וד' שערות. ודחה דא"כ יהא מותר אף במספריים ממש כשמניח ב' או ד' שערות, מטעם ספק ספיקא. ומבואר בשו"ע (קפא ג וט) דיש לחוש לאוסרים אף בזה. א"כ מ"ש כשמסרק[21].

ובשו"ת חת"ס (יו"ד קלט, קמ, והו' בפתח"ת קפא ג) האריך להתיר, והביא דהגדולים לא החמירו בכך. וכתב דאפשר דדוקא נזיר דקפיד קרא אגידול שער, אסור במלקט ורהיטני. אבל בפאת הראש קפיד קרא אהסרה.

<u>אינו חייב עד שיכתוב ויקעקע</u>. **פריב"ן** תחילה כותב, ואח"כ מקעקע. [וכלשון המשנה]. אבל **הרמב"ם** (ע"ז יב יא) נקט דמקעקע ואח"כ כותב. וכ"כ **הנמוק"י** **והרע"ב**. **והב"ח** **וש"ך** (קפ א) כת' דהסדר לאו דוקא, ובכל אופן שכותב ומקעקע חייב. אבל **המנח"ח** (רנג) כתב

איירי בזקן, אלא דפאת הראש ילפי' מיניה, וקאי אעיקר קרא].

14 והביא כעי"ז (נזיר נח:) מיקל אדם כל גופו בתער, והגמ' העמידה מספריים כעין תער.

15 **והמאירי** הביא בשם **חכמי הדורות** שלפנינו, דהקפת הראש במספריים אסור מדרבנן. [וצ"ב מנלן, ואפשר דאף בזקן פטור אבל אסור].

16 דאף דאינו חייב [בפאת הראש] אמספריים, במלקט ורהיטני חייב. ולדברי **הריטב"א** (הנ"ל) יל"פ דכוונת התוס' דנחשב 'משווה', אף דלא הוקש לגילוח. אבל **רע"א** (בגהש"ס) ביאר דהוקש להשחתה, דכתיב להדיא בקרא זה. ולא הוקש לגילוח [דכתיב בפסוק של כהן].

17 אבל **הישר"ש** (יבמות יב יח) כתב דאף לתוס' דמספריים לוקה, אבל מלקט ורהיטני פטור. דאינו דרך היקף בכך. [ויל"ד אי יליף מקרא].

18 אמנם **בריטב"א** מבואר דלמש"כ הסמ"ג דהטעם דאיתקיש לפאת הראש, א"כ לכאורה אף לענין מלקט איתקיש. [וכ"ד **הח"ס**]. וצ"ע מדברי התוספתא. [והסמ"ג עצמו הביא מדברי תוספתא זו שחייב בב' שערות, ודלא כדעת הרמב"ם דסגי שמניח מ' שערות. וצ"ב האיך יפרש דברי התוספתא דאף תולש חייב]. ואפשר דהסמ"ג נקט ד'תולש' לאו דוקא.

19 וכיון **דהשו"ע** (קפא ג) פסק דיש לחוש לאוסרים הקפת הראש במספריים, ה"נ יש לאסור במלקט. ואף תלישת שערות מפאות הראש.

20 **ובגמ'** (שם) מבואר דאף דלא הוה פסיק רישא, כל הסורק מתכוון לתלוש נימין מדולדלין. אבל **בגמ'** (שבת פא:) מבואר דסורק הוה פסיק רישא. [**והרא"ש** (נזיר שם) משמע דמסקנת הגמ' משום פסי"ר, וצ"ב. ואכ"מ].

21 ולא נתפרש מ"ט לא סמכינן על ספק ספיקא, ולכאורה הוה משום דהוכרע דחייב על ב' שערות, ודלא כדעת הרמב"ם.
{ואפשר דהקילו בסירוק דהוה אינו מתכוין באיסור ספק ספיקא. והיכא דעושה מעשה להדיא במספריים החמירו, אבל באינו מתכוון הקילו, ועוד דשמא לא יתלוש. ורע"א נקט דאילו מהני הך ס"ס, מהני להתיר במספריים להדיא. ואילו ל"מ, צריך לחשוש אף בסורק}.

דלדעת הרמב"ם דוקא היכא דמשרט ואח"כ ממלא דיו. והביא דכ"כ ה**מהרש"ל** (לסמ"ג).

ר"ש בן יהודה משום ר"ש אומר אינו חייב עד שיכתוב את השם. **ריב"ן** (ד"ה וכתובת) כתב דהיינו עיקר חיובא ומלקות, אבל אפי' לר' שמעון אסור לכתוב שום כתיבה בעולם. [ולכאורה משמע דהוה איסור דאורייתא, אלא דלא הוה עיקר האיסור. וצ"ב].

ו**תוס'** (גיטין כ:) כת'[22] דאפי' בלא כתב וקעקע אסור מדרבנן[23]. וכן לר' שמעון בלא שם עכו"ם יש איסור דרבנן.

ומשמע מדברי התוס' (גיטין) דקי"ל כר' שמעון. [וכ"מ ב**ר"י לוניל**]. וכן ה**ב"י** הביא בשם **ר' ירוחם** דיש פוסקים כר"ש. אבל ה**רמב"ם** (יב יא ובפיה"מ כאן) פסק כת"ק.

וה**חינוך** (רנג) כתב דאם כתב אפי' אות א' לוקה. אבל **רע"א** נסתפק בדעת הרמב"ם דבעי ב' אותיות, כשיעור כתיבה בשבת.

וה**מעיל צדקה** (לא, הו' בפתח"ת קפ א) נסתפק האם מתחייב דוקא בתמונת אות הסכמי, או כל שריטה בעלמא, או כל רושם[24]. והביא דבסמוך מבואר דאף אפר מקלה אסור [אף שאין בו צורה כלל], ועכ"פ אסור מדרבנן.

אסור לו לאדם שיתן אפר מקלה ע"ג מכתו, שנראית ככתובת קעקע וכו'. מבואר דמדינא אין בזה איסור. וה**מנח"ח** (רנג ד) הק' אמאי לא הוה כתובת קעקע ממש, לריב"ן דדיו ואח"כ קעקוע מתחייב. וכתב דאפשר דהוה אינו מתכוון ואינו פסיק רישא, ומש"ה כל הנידון מראית העין. וכתב דלסוברים דצריך תמונה שלימה ניחא.

וב**תוספתא** איתא דהכותב לעבד שלא יברח פטור (והו' ברמ"א קפ ג). ובפוסקים ביארו דאינו עושה משום חוקת העכו"ם. וה**גר"א** (שם ד) כתב דעכ"פ אסור דמדרבנן, וכדין אפר מקלה [לולי הא דמכתו מוכחת]. והמנח"ח דן די"ל דהתוספתא כר' שמעון דבעי שם ע"ז.

רב אשי אמר[25] וכו' מכתו מוכיח עליו. ה**ש"ך** (קפ ו) פי' דמכתו מוכיח עליו שאינו עושה משום חוק העכו"ם, אלא לרפואת המכה.

וה**ב"ח** (קפ) כת' דאף דנשאר רושם לאחר שעבר המכה [דאל"כ לא יאסר משום כתובת קעקע], מ"מ נשאר צלקת.

נזיר שהיה שותה יין כל היום, אין חייב אלא א' וכו'. פ**רשב"ם** (רש"י על הרי"ף, הו' בתוס' לעיל כ:, וה**ריטב"א** בשם **רש"י**) דחייב על מה ששתה תוך כדי דיבור, דלא מצי למימר אשתלאי. ועד"ז כת' ה**ר"י מלוניל** וה**נמוק"י**.

ו**תוס'** (כ:) חלקו וכי אדם האוכל ב' זיתים בבת א' ובחדא התראה מתחייב ב'. [ובעינן התראה 'לחלק' להתחייב ב']. וכ"כ ה**ריטב"א** בשם **תוס'** דכל היין ששתה הו"ל שם א' וגוף א', והכל נחשב שתייה א' אף דשותה זה אחר זה, כיון דיש התראה א'. [וע"ע מש"כ לעיל כ:].

---

22 גבי הכותב גט בכתובת קעקע על בשר עבד. דתוס' כת' דעכ"פ יש בזה איסור דרבנן, בקעקוע לחוד [בלא כתיבת דיו].
ותוס' כת' עוד דאפי' היכא דיש בזה איסור דאורייתא הגט כשר להתגרש בו. וכמו כתבו על איסור הנאה. [וע' רע"א שם בגדרי אי עבד לא מהני]. וה**ב"ש** (קכד טז) הק' דמ"מ העדים עברו איסור כשחתמו, וע"ז נפסלו לעדות ויפסל חתימתן. ותי' כגון שהיו שוגגין. ועוד דן שרק כתב הגט על כתובת קעקע, וחתימת העדים בכתיבה לחוד, ולא איכפ"ל דכתב העדים יכול להזדייף. [אלא משום גזירה חתימה אטו כתיבה]. וה**גט פשוט** (קכד ל) תי' דגט אינו דרך חוק עכו"ם, וכמו כותב על עבדו שלא יברח (ע' בסמוך).

23 ותוס' הוכיחו דהא אפי' אפר מקלה (בסמוך) אסור. (ע' בסמוך). [וצ"ב דהתם יש אפר שעושה צבע, ויש שריטה בבשרו מהמכה. והאיך הוכיחו בקעקע בלא כתיבה. ואפשר דכוונת התוס' דוקא בקעקע ואח"כ כתב. דקעקוע לבד לא נכיר צורת אותיות הגט].
וה**מנח"ח** (רנג א) הביא בשם ה**משנת חכמים** להק' דלפ"ז יהא אסור לכתוב שום דבר על בשרו, והביא דנהגו להקל. והמנח"ח כתב דדוקא דבר המתקיים אסור, ולא נהגו לעשות רשימה דא"א למחוק על גופו.

24 וה**מנח"ח** (רנג ה) הביא דה**יד הקטנה** (ע"ז יב יא) כתב דאי"צ תמונת אותיות, מ"מ צריך איזה רושם. אבל ה**משנת חכמים** כתב דצריך אות שלם, או רושם שלם. ושריטה בעלמא רק מדרבנן. אבל המנח"ח כתב דקשה לגבב סברות [שלא הוזכרו בראשונים] באיסור דאורייתא.

25 תוס' פסקו רב אשי. וכן שא"ר. וה**ב"י** (קפ ג) הק' ד**תוס'** (גיטין הנ"ל) הביאו דאפי' אפר מקלה אסור, ותי' דכוונת התוס' להוכיח ממ"ד דאסור [ולא נחית להכריע נגד רב אשי]. וה**גר"א** (קפ ד) מבואר דכוונת התוס' דאף רב אשי התיר רק משום דמכתו מוכיח, הא לאו הכי אסור אף בלא כתיבה.

אמרו לו אל תשתה וכו'. [דהתראות מחלקות, וע' מה שהו' לעיל כ:]. **והריטב"א** כתב דצריך להתרות אל תשתה כדי שלא תלקה. ונקט לישנא קלילא. א"נ כיון דבתחילה התרו בו לגמרי, בהתראות שאח"כ די בלשון אל תשתה לחוד, דקיימי על קמייתא.

אמרו לו אל תטמא אל תטמא וכו'. **הגמ'** (נזיר מב:) מק' דכיון דנטמא, נימא דמחולל ועומד, ונתמעט 'ולא יחלל' פרט למי שמחולל ועומד. והגמ' תי' דה"מ בחיבורים, ובמשנה איירי שלא בחבורים, שכבר פירש מהמת הראשון.

והגמ' פי' דטומאה בחיבורין [אדם במת] הוה מדאורייתא, ומש"ה כל זמן שלא פירש מהמת הראשון אינו מוסיף טומאה[26]. אבל כשחוזר ונוגע במת הוא מוסיף בטומאה ומטמא עצמו בטומאת חיבורין.

ובמס' קטנות **מס' שמחות** (ד טו) אי' היה עומד וקובר את מתו[27], כל זמן שהוא עומד בתוך הקבר רשאי לקבל מאחרים וקובר. פירש, הרי זה לא יטמא. נטמא בו ביום ר' טרפון אומר חייב, ור' עקיבא אומר פטור[28]. **והראשונים** (רמב"ן, ריטב"א) הביאו דסתם מתני' דהכא דאף באותו יום שנטמא לוקה[29]. וכ"פ **הרמב"ם** (נזירות ה יז).

אבל **הראב"ד** (שם טו) חלק דדוקא בטומאה [מגע במת] וביאה [לאוהל המת] לוקה ב' [דהוה ב' שמות]. [וכ"כ **הראב"ד** כאן בהשג' לרי"ף]. אבל ב' מתים אינו מוסיף טומאה על טומאתו. ועפ"ז כתב דכהנים בזה"ז דהוה טמאי מתים, אין עליהם איסור לטמאות שוב[30]. **והרמב"ן** תמה דהיינו רק באותו יום. אבל נזיר שנגע למחרת, ודאי לוקה, דסותר יום א' ומרבה טומאה לעצמו.

ועוד תמה **הרמב"ן** דאיסורא מיהא איכא. **והראב"ד** (בהשג' לרי"ף) כבר עמד בזה דאיסורא מיהא איכא. וכתב דה"מ בנזיר, אבל כהן הדיוט בשעה שהוא מטמא לקרובים, מותר ליטמא לשאר מתים[31]. [כל שלא פירש[32], וציין למס' שמחות].

דף כא:

יש חודש וחייב ח'

בשור וחמור, והן מוקדשין. **פריב"ן** (בפי' הא') פטר חמור, ואליבא דר' יהודה. **וריב"ן** (בפי' הב') **ורש"י** (פסחים מז., והו' בתוס' כאן) פי' קדשי בדק הבית, ומשום מעילה[1], דהזיד במעילה

---

26 אבל **בירושלמי** (נזיר ג ה) דעת ר"י דאף בלא פירש לוקה, ומתרין בו ולוקה על כדי פרישה ופרישה. [ויל"ד דאין בו מעשה. ע' בסמוך]. ובפשוטו פליג אגמ' דידן (הנ"ל).
אבל **השיטה** (נזיר שם) הביא בשם **ר"י** דהיכא דמתרין בו שיפרוש מהראשון לוקה, שמוסיף טומאה במה שאינו פורש [ובזה ל"מ הא דהוה טומאה חיבורין]. אבל אם התרו בו אל תיגע בשני פטור, דבמה שעובר על התראתו אינו מוסיף טומאה, דמחולל ועומד. [ולא התרו בו לפרוש מטומאה הראשונה]. [וכ"מ **בר"י לוניל** (כאן) דכתב דלוקה על כל שהייה].

27 והתם איירי שנטמא למת הראשון בהיתר, ואילו בסוגיין המת הראשון היה באיסור. [אך ל"מ בזה חילוק].

28 אבל נטמא לאחר אותו יום, הכל מודים שהוא חייב, מפני שהוא סותר יום א'. **ותוס'** (שבועות יז.) ביארו דנח' האם נחשב תוספת טומאה מחמת טומאה בחיבורין, או רק היכא דמוסיף בימים. **ור"ת** (בתוס' הנ"ל) כתב דהיכא דמתרין בו בסוף היום שיפרוש מהמת חייב, דמתרין שלא יטמא יום נוסף.

29 **והרא"ש** (מס' קטנות הל' טומאה ו) הביא דמש"ה ק"ל כר' טרפון וכסתם משנה, ועוד הביא דיש גורסים (בירושלמי נזיר ג ה) להיפך, דר"ט פוטר ור"ע מחייב. וכת' דלפ"ז קי"ל הלכה כר"ע מחברו, ועוד דמשמע בירושלמי שחזר ר"ט והודה לדבריו.
אך הביא דר"ת פסק כר"ע דפטור. וכת' דמ"מ יש בזה איסור מדבריהם. [אך כת' דלר"ע כהן רשאי ליכנס לקבור מתו באוהל שיש בו טומאה, ואף שלאחר שקוברו נטמא משאר מתים, גדול כבוד מתו שדוחה איסור דדבריהם].

30 **והמשנ"ל** (אבל ג) דן האם אפשר לצרף את דברי הראב"ד לס"ס, אך כתב דכיון דב' הספיקות הוה נגד רוב פוסקים לא אמרי' ספק ספיקא. **והדגר"מ** (יו"ד שעב והו' בפתח"ת שם ט) הביא דברי המשנ"ל. אך שוב חזר בו דאף לדעת הראב"ד הוה איסור דאורייתא אלא דאינו לוקה. [אך הראב"ד על הרי"ף (כאן) כת' דבכהן ליכא איסור].

31 [ומבואר כוונתו דשאני טומאת כהנים. ואפשר דכוונתו דכל טומאה מהמת דאין הנזיר מגלח עליו, אין כהן מצווה. וה"נ כיון דנזיר אינו לוקה, מותר לכהן. א"נ דלא שייך 'מוסיף טומאה' בכהן. וצ"ע].

32 אבל פירש לוקה. ומשמע אפי' אותו יום. וסתר מש"כ בהלכות דלעולם אינו מצווה. [וי"ל דכוונתו דתלי במח' במס' שמחות שם, עכ"פ חזר בו בפסק להלכה].

1 **ובתוס' ר"פ** ביאר דלדעת תוס' לא הוזכר מעילה [אף לס"ד דאף מידי דאיתא בשאלה], דלא חשיב אלא מידי דאיתנהו בפחות מש"פ. [וכמ"ש **תוס'** (כב. ד"ה אלא) אברייתא לקמן]. וכ"כ **הגבו"א**.
והשיטמ"ק (מנחות ד. יח השמטות) כתב דהנהנה מקדשים קלים עובר בבל יחל [ולוקה]. **והאחרונים** הק' א"כ אמאי לא נמנה בסוגיין.

לוקה דגמרי' חטא חטא מתרומה. [וכ"כ **הרמב"ם** בפיה"מ]. אבל **ר"י** (בתוס') כתב דהן מוקדשין לאו דוקא, דהחמור אינו מוקדשין.

ריב"ן ד"ה יש חורש. ובהא לא עסיק שיהא חורש בכמה שוורים וכמה חמורים. מבואר בריב"ן דלוקה על כל שור וחמור. אבל **תוס' ר"פ** כתב דאפי' ק' שוורים וחמורים אינו חייב אלא א' [אא"כ התרו בו על כל חרישה, כדאמרי' לעיל גבי נזיר]. דלא מצאנו גופין מחולקין אלא בנידות. [ונח' האם גוף בהמה מחלקת. וה**תוס' ר"ד** (קידושין עז:) נקט דאמרי' גופין מחולקין אף בבהמה חיה[2], אבל לא בבהמה שחוטה].

ריב"ן ד"ה והן מוקדשין. שור וחמור דקתני במתני' לאו דוקא וכו' לכל ב' מינין. אבל דעת ה**רמב"ם** (כלאים ט ז) דחיוב כלאים דחורש בחמור ושור הוה רק כשמין א' טהור והשני מין טמא. אבל שניהם טהורין או טמאין אסור רק מדרבנן[3]. [עי"ש בנו"כ].

בא"ד דאין מעילה אלא בקדשי גבוה. **ורע"א** (בתוספת מכת"י) הק' דאמאי לא העמידו בשור עולה, דבשור גופיה יש ב' לאוין, מעילה ולא תעבוד. [ואי"צ ב' מוקדשין]. [וביאר דזה כוונת התוס' להק' בחינם וכו']. [4]

תוד"ה החורש (הודפס בסוף העמ'). וי"א פטר חמור וכו' ולא נהירא דאינו כן, דליכא למ"ד דלקי הנהנה ממנו. ואילו לדעת **ריב"ן** למ"ד דאסור בהנאה לוקה, דהוה בכלל לא תעבוד בבכור שורך. [ואף דקרא בבכור בהמה טהורה, כיון דידעינן דאף פטר חמור אסור, נכלל בלאו זה]. [וה**ריטב"א** כת' דלדעת רש"י לא חשיב פטר חמור לר' יהודה, כיון דאיסורו נלמד מ'לא תעבוד', א"כ אין כאן ב' לאוין[4]].

וה**רמב"ן** (סה"מ לאוין שהוסיף ו) כתב דהנאה מפטר חמור לוקה, אף דלא כתיב בלשון לאו, אלא ילפי' מהיקש.

בא"ד אבל בכלאי הכרם איכא ב' מלקיות, דמיירי שהיה זורע בכרם חטה ושעורה וחרצן וכו'. ותוס' העמידו באוקימתא שהיה גם כלאי זרעים. [וה**אחרונים** (גבו"א, וע' רע"א) הק' דנימא דמתני' לא איירי בכלאי זרעים, ומני ב' אחרים, א"כ מה הגמ' מק' חילוק מלאכות ביו"ט וכו']. [5]

אך ה**רמב"ן** הוסיף דלר' אושעיא (חולין פב. ועוד) אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן, וכל כלאי הכרם הוה ג"כ כלאי זרעים (ע' רמב"ן חולין שם). והרמב"ן הק' לפרש"י אמאי לא מני תרתי כלאי זרעים וכלאי הכרם.

וה**גבו"א** (וכן ב**טור"א** ר"ה ד.) כת' דנזיר אבית הטומאה הוה ב' לאוין. וכדאיתא (נזיר לח, ונדרים ג) דחייב משום לא יטמא ולא יחל. וכת' דאף דמבואר (שם) דנזיר שטימא עצמו לוקה אף משום בל תאחר, מ"מ לא פסיקא ליה, דאם כבר נטמא ביום זה אינו עובר עליו. וכן לאו ד'לא יבא' הוה רק בתוך בית, והכא איירי כשחורש בגלוי. [**ורע"א** (במשניות) הק' דלראשונים הוה ט' לאוין. וכה"ק ה**שעה"מ** מאכ"א יד יז].

ובשביעית. **פריב"ן** משום זורע בשביעית. דאיירי במחפה. **ורש"י** (פסחים מז:) כתב דמחפה הוה תולדה דזורע[5]. **ותוס'** (פסחים מז:) הביאו דנח' (מו"ק ג.) האם חורש בשביעית לוקה. ולמ"ד דאינו לוקה צ"ל דאיירי במחפה, וחייב משום זורע[6]. וה**אחרונים** (שער המלך רוצח י ט) הק' דרבא (מו"ק ג.) סבר דאינו חייב בחרישה בשביעית, ואינו חייב אתולדות בשביעית[7]. [ולדידיה האיך נעמיד את המשנה]. ובפשוטו צ"ל דמחפה הוה זריעה ממש, ודלא כרש"י דהוה תולדה[8].

---

2 וביאר דמה לי רבע ה' בהמות, ומה לי בא על ה' נדות. ועפ"ז כתב דאם אכל אבר מן החי מה' בהמות או שתלש מחלב ה' בהמות ואכל בהעלם אחד או ששתה דם הקזה מה' בהמות בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת. וע' משנ"ל [איסו"ב א א בסו"ד].

3 וה**רא"ש** (שו"ת ב טז, והל' קטנות כלאים בסופו) השיג על הרמב"ם מנליה. וכ"ד שאר ראשונים דכל ב' מינים מדאורייתא.

4 ואילו לריב"ן חייב ב', א' משום בכור שור וא' משום פטר חמור. [יל"ד אי הוה משום גדר גופין מחולקין].

5 והשעה"מ הק' עוד דהגמ' (בסמוך) מוכיחה דאין חילוק מלאכות ביו"ט. ונימא דבאבות מלאכות אין חילוק מלאכות, וקאי הכא בתולדות. דמבואר ב**רמב"ם** (שגגות ז ו, עי"ש כס"מ) שיש מקום לדון דבתולדות ליכא חילוק מלאכות. וע"כ דהרמב"ם (הנ"ל) סבר דחופה הוה אב מלאכה, ולא תולדה. [אך יש שחילקו דהרמב"ם איירי בב' תולדות של ב' אבות, אבל אב ותולדה של אב אחר ודאי דיש חילוק מלאכות].

6 וה**רש"ש** (פסחים שם) כת' די"ל דאיירי בזורע ממש, שהניח זרעים ונופלים דרך חרישתו. [ויל"ד דכה"ג אינו בכלל מעשה החרישה]. אך הק' דא"כ האיך הוכיחו בגמ' דהמחפה כלאים לוקה, י"ל דאיירי בזריעה ממש.

7 וה**כס"מ** (שמיטה א א) כת' דקי"ל דחורש בשמיטה אינו לוקה, דאינו חייב אתולדה בשביעית.

8 והשעה"מ דן דדברי רש"י תלי במח', עי"ש שהאריך. אך תמה מנ"ל לעשות בזה מח'. וה**אפיק"י** (ב ד ענף א, הו' בסמוך) כת' דרש"י קאי למ"ד דפליג אר' ינאי, ואפ"ה בשבת ויו"ט חייב משום תולדת זורע. [ובכלאים

ויו"ט. **תלמיד הרמב"ן** (בחי' הרמב"ן שבת קנג:) הביא מהמשנה דאף שחורש ע"י החמור חייב משום מלאכת עצמו. ובשבת יתחייב סקילה[9]. והק' שהחרישה נעשית בכח הבהמה, וביאר מפני שהחורש בבהמה הוא נותן עליה עול והוא כובש אותה תחת ידו, וברשותו היא עומדת, כל המלאכה על שם האדם היא ובו היא תלוי'. ואין הבהמה אלא ככלי ביד אומן[10].

ואילו איסור מחמר הוה היכא שהבהמה הולכת לנפשה, אלא שיש לה התעוררות מעט מן המחמר.

אך **הרש"ש** כת' די"ל דאיירי שהוא החזיק בקנקן (ע"פ הגמ' ב"מ פ.), ועשה את מעשה החרישה ממש. ועד"ז כת' **החזו"א** (ליק' כג)[11].

והחזו"א כתב דאף לרמב"ן דוקא היכא דמחזיק בעול, אבל היכא שהניח את העול על הבהמה [ואינו מחזיק] והבהמה הלכה לה אינו חייב. וכת' דאפשר[12] דוקא בחורש דא"א לה להטות לצד, ומוכרחת לעקור רגבי אדמה. והמחרישה מכבדת עליה, ומש"ה נחשב ככלי ביד אומן[13].

ורע"א (חדשות או"ח ח) הק' אמאי לא הוה כשנים שעשאוה בזה אינו יכול וזה אינו יכול. וכיון דא' מהם לאו בר חיובא שניהם פטורים.

שם. **הרמב"ם** (בפיה"מ) כת' דאין בכל אלו אסור חל על אסור, אלא הן אסורים רבים שנזדמנו בזמן א', ולפיכך אין מונע שיצטרפו לאלו עוד לאוין רבים זולתן באותו הזמן עצמו. [לכאורה כוונתו דכל לאו הוה על פעולה שונה, ואף שנצטרפו למעשה א' לא שייך בזה כלל דאין איסור חל על איסור. ואי"צ כולל או מוסיף].

והשעה"מ (מאכ"א ח ו בסופו) **ושאג"א** (ס) הק' דמ"מ איסור חרישה ביו"ט ובשביעית הוה ב' איסורין על דבר א'. וכן איסור טומאת נזיר על כהונה. ונימא דאין איסור חל על איסור. ואף דהוה איסור כולל [שנאסר בשאר מלאכות ביו"ט, ונזיר נאסר אף ביין וגילוח[14]], בגמ' (כב.) אי' דהאי תנא לית ליה איסור כולל.

ודנו די"ל דקאי ביו"ט של ר"ה, דאיסור יו"ט ושביעית באו בבת א'[15].

ולענין נזיר על כהן **השאג"א** הביא **דתוס'** (נזיר ד:) כת' [דלחד מ"ד] יש גזיה"כ דאיסורי נזיר חלים על איסור. וע"ע **קה"י** (כאן). **והאחרונים** הביאו עוד דאיכא מ"ד (ר' יוסי הגלילי חולין קא.) דל"ל איסור כולל, אבל היכא דהוה איסור חמור על קל חל בכולל, וי"ל דה"נ נזיר על כהונה הוה חמור על קל, וחל בכולל שנאסר אף ביין וגילוח.

והאבנ"מ (שו"ת טו) כת' דגדר איסור נזיר שמקבל עליו תואר נזיר, ועי"ז נאסר ממילא באיסורי נזיר. ודוקא באיסור שמקבל על עצמו ל"ל לתנא איסור כולל, אבל איסור הבא מאליו יש איסור כולל[16] [וכ"כ הריטב"א לקמן כב. בחד תי'].

משום מקיים כלאים, דבכלאים ליכא חיוב תולדות]. אבל לר' ינאי מחפה הוה אב מלאכה.

והחזו"א (שביעית יח) כת' דיל"פ דברי רש"י דהוה גוף המלאכה, אלא דכוונת רש"י דבמציאות בתולדה ממעשיו יש זריעה. ומש"ה הוה מלאכה.

9 **והחזו"א** הביא **ירושלמי** (סנהדרין ז ז) דהוא נסקל ע"י שורו.

וכ"כ **ה"ה** (שבת כ א) [בכוונת הרמב"ם שם ב] דחייב כשחורש ע"י בהמה. וכ"פ **הרמב"ם** (שם י כב) דהצד ע"י כלבים חייב. **והאגלי טל** (חורש יא) ביאר דדוקא במקום שהבהמות אינם יכולים בלעדיו. [והביא דברמב"ם מבואר דהוה תולדה, ע"ש שהאריך בזה].

10 והחזו"א כתב [ע"ד תלמיד הרמב"ן] דאע"ג דפעולת החרישה הזזת רגבי אדמה נעשית ע"י הבהמה, מ"מ האדם חייב ע"י שמחמר, ורמינן עליה כל המעשה.

11 דאפשר דאיירי דוקא שעשה חלק בגוף המלאכה, שאוחז בכנפי המחרישה לדחוק היתד בארץ שלא יעלה [אבל אילו אי"צ לדוחקו בארץ לא יתחייב].

אך **החזו"א** הק' [לצד הזה] דבסוגיין איתא דאיירי במחפה בעפר, והחיפוי אינה נעשית ע"י אוחז היתד.

12 והחזו"א הק' דא"כ אף לענין הוצאה, נימא דבהמה שיש עליה משא, ובעלה מחזיק בעול יתחייב חטאת. וזו לא שמענו.

13 **והחזו"א** כתב דמכאן שהחורש ע"י מכונה [ע"י קיטור או חשמל] והאדם מכוון אותו לתלמי השדה, עמידת המכונה וכיוונה זהו מלאכת החרישה, וחייב עליו. אף דאין כח האדם בעצם החרישה.

14 **והשעה"מ** הביא דדעת הריב"ש (קנט, ע' מחנ"א שבועות ט) דבפעולות חלוקות לא נחשב כולל. אך כת' דהריב"ש איירי דוקא לענין שבועה, דלא נחשב כולל אא"כ בדבר גופיה זו נוסף דבר אחר. אבל בשאר איסורי התורה נחשב איסור כולל אף בפעולות חלוקות. וכן באיסור נזיר. אבל **האבנ"מ** (שו"ת טו) נקט דל"ש כולל כה"ג. [וע"ע קה"י כאן ונזיר יא].

15 **והשעה"מ** הק' דמ"מ שביעית חל מעיקרא, משום תוספת שביעית. וכתב דאפשר דאיירי בי' אלנות, דאין דין תוספת שביעית. ועוד תי' דאפשר דנחשב איסור מוסיף, דביו"ט אסור אף בתולדות.

16 ועפ"ז יישב **האבנ"מ** דאינו לוקה משום בל יחל [וכקו' האחרונים ע"ל]. דבזה אין איסור הבא ע"י עצמו חל

אמרו לו אינו מהשם וכו'. **תוס' ר"פ** והרע"ב ביארו דסברת ת"ק לפי שא"א לחרוש בשוורים אא"כ מהלך עמהם ומנהיגם[17]. [אבל לבישת הכלאים אינה בשביל התלם].

ועוד כתב ה**תוס' ר"פ** [וכוון לזה הרש"ש] דלת"ק איירי במסיט עצם בחרישה, והטומאה שייך לחרישה.

פושט ולובש כלאים

אפי' מכניס ומוציא בית יד אונקלי. וה**רמב"ם** (כלאים י ל ובפיה"מ כאן) כתב הוציא ראשו.

ו**המהר"י קורקוס** כתב דבפשוטו משמע ברמב"ם דמתחייב אף בלא התראה. ודחה דע"כ איירי בהתראה, דלא יתכן דיתחייב בלא התראה בפנ"ע. ועוד כתב דכל הוצאת ראש הוא עבירה א', ואם התרו בו ילקה על כל א'. ואם לאו צריך כפרת השוגג על כל א'. מה שאין כן בשהייה לבד דאם לא התרו בו הכל עבירה א', דאין שם אלא מעשה אחד. ומיהו כשהתרו בו חייב על כל שהייה[18]. ולא הוי לאו שאין בו מעשה כיון שמתחלתו היה בו מעשה.

אלא ששהה כדי לפשוט וללבוש. ה**ריטב"א** הביא דה**רמ"ה** הק' האיך יתחייב בלא מעשה[19]. ו**תוס'** (שבועות יז. ונזיר יז. וכן תוס' שאנץ, תוס' ר"פ ובריטב"א כאן בשם תוס') **תי' דרב אשי ס"ל** דשהיה נחשב מעשה, כיון דתחילת הלבישה הוה ע"י מעשה, אף במה שהיה יכול לפשוט ואינו פושט, ועומד במלבושו, חשוב מעשה.

[ו**תוס'** (שבועות) דנו עפ"ז דאף היכא דטימא עצמו בעזרה לוקה כששהה כדי שיוכל ליכנס ולצאת[20]].

וה**כס"מ** (כלאים י ל) הביא בשם ה**ריטב"א** בשם ה**תוס'** דמאחר שהיה בידו לתקן ולסלק האיסור מעליו, בכל פעם שמתרין חשיב מעשה. [והשמיט דאיירי משום שלבשו ע"י מעשה]. וה**שאג"א** (חדשות יב) הק' מ"ש נותר דנחשב אין בו מעשה, אף דבידו לסלק. [והוכיח דדוקא משום דתחילת לבישה הוה ע"י מעשה]. וה**אחרונים** (קה"י נזיר ה) ביארו דדוקא היכא דלבוש גופו. דמה שהוא לבוש נחשב מעשה בגופו[21], ועצם מה שהוא לבוש נחשב מעשה דידיה. [ואף בלא פעולת לבישה].

וה**תוס' שאנץ** הביא עוד דגבי כלאים מבואר (ברכות יט:) דחייב לפשוט בשוק, דנחשב עבירה בקום ועשה, דכיון דתחילתו ע"י מעשה לא נחשב שב ואל תעשה[22].

וה**משנ"ל** (ביאמ"ק ספ"ג) דן האם סברא זו הוא דוקא היכא דתחילת המעשה במזיד, או אף היכא דהיה אונס או שוגג, מתחייב אח"כ במזיד, כיון דעכ"פ הוה בידים. [ע' רע"א שם].

וה**קובה"ע** הביא דנחלקו בזה הראשונים, ד**תוס'** (נזיר יז. ד"ה אילימא) שכת' דהנודר בבית הקברות ל"ה כלאו שאין בו מעשה, דלאו שיש בו מעשה היא במה שאינו יוצא בשעה שנדר בנזיר [ואף דתחילת הכניסה בהיתר].

ע"א.

17 וה**רש"ש** הק' דאפשר להנהיג בקול, וכת' דע"כ דבהנהגה בעלמא אינו חייב, אלא איירי באופן שצריך להחזיק בקנקן.

18 דהתראה מחלקת. וכה"ג דהוה מעשה א' ממש ודאי צריך מחלק (ע' מש"כ לעיל כ:). דאל"כ נחשב עבירה א'. [וכמו ריבוי בשיעורין. ע' מה שהו' לעיל].

19 וה**קובה"ע** (סט יח) כתב דפשיטא דהלובש כלאים לוקה, אף את"ל דבשעת לבישה אינו עובר, אלא במה שהוא לבוש. מ"מ הלבישה הוה מעשה העבירה, וכמו המניח קדירה על האש בשבת, דנחשב מעשה. אף דעצם האיסור נעשית בלא מעשה, במה שנתבשל אח"כ. וביאר דקו' ה**תוס'** [והרמ"ה] רק האיך לקי על כל שהייה, דא"א להתחשיב מעשה לבישה א' כמה עבירות [אלא כריבוי בשיעורין], ע"כ דהשהיה מצד עצמו הוה מעשה עבירה.

20 והא דמיבעי בגמ' שם האם בעי שהייה כדי השתחויה, אבל עכ"פ צריך שיעור ליכנס ולצאת.

21 וכעי"ז מש"כ **תוס'** (ב"ק לא: עי"ש תוס' ר"פ) דמעשה בגופו נחשב מעשה דידיה, ואף מי שנתקל בו מתחייב עליו מדין אדם המזיק [ולא רק ממונו]. אמנם ה**קה"י** הק' דמבואר (לעיל כ:) דניקף לא נחשב מעשה, אף דנעשה בגופו. וצריך לחלק.

וה**קובה"ע** (שם כב) הביא דמבואר (עירובין ק.) דהיכא דעלה לאילן שב ואל תעשה, ולא ירד. אף דעלה, ולא אמרי' דמה שיושב באילן נחשב קום ועשה, ועובר בידים. [ויל"ד דהתם אסור לו לרדת מדרבנן, ומש"ה לא נחשב מעשה]

22 וה**קובה"ע** (סט ל,לא) חקר בהא דכבוד הבריות דוחה בשב ואל תעשה, האם הוא משום דכבוד הבריות ואיסור התורה שקולים, ושב ואל תעשה. או דעבירה בקום ועשה חמיר. והוכיח דבאופן דגוף העבירה קו"ע, אינה נדחית מפני כבוד הבריות, אף כשאינו עובר ע"י מעשה. וכתב דלפ"ז אף כלאים, כיון דגוף העבירה קו"ע מחוייב לפשוט. והאיך הביאו ראיה דנחשב 'מעשה' לענין מלקות. דלענין מלקות לא תלי בחומר העבירה, אלא דגזה"כ לענין מלקות, דבעינן שיעבור עליו ע"י מעשה. [עי"ש שהאריך בזה].

אבל **הרא"ש** (נדרים ד.) כת' דהוה לאו שאין בו מעשה. וכן **תוס'** (שם מג. ד"ה כגון) כת' דאם נכנס בשידה ובא אחר ופרע את המעזיבה, איירי במסייע. דאל"כ אינו לוקה. אף דתחילת כנסיתו ע"י מעשה.

ו**תוס'** (יבמות צ:) נקטו דמה שביטלו חיוב ציצית מסדין נחשב שב ואל תעשה, דבשעת עיטוף אינו מחוייב עד אח"כ. ו**תוס'** הק' דבכלאים כשהוא לבוש בהן ואינו פושטן חשוב מעשה[23]. ו**תוס'** חילקו דבכלאים עיקר האיסור בשעת לבישה באיסור. אבל אינו מתחייב בציצית עד אחר שנתעטף.

ובפשוטו נקטו ה**אחרונים** דכוונת התוס' דדוקא היכא דתחילת המעשה באיסור, אמרי' דהשהיה הוה מעשה. וה**קובה"ע** (סט כ) הק' דאפי' הלבישו חבירו, וכן היכא דבשעת לבישה לא ידע שהוא כלאים, צריך לפושטו בשוק. ותי' דאפי' הלבישו חבירו נחשב מעשה לענין כלאים, וכמ"ש הרמב"ם (כלאים י א), דומיה דניקף (לעיל כ:). אבל ה**שאג"א** (לב) ביאר דכוונת התוס' דגבי ציצית אין הלבישה אסור מצד עצמה אלא משום דמחוסר ציצית, ומש"ה ל"ש בו מעשה כלל. [דאל"כ מ"ש אונס ושוגג, הרי יש בזה שהיה במזיד. וע"כ בכל אופן נחשב מעשה].

ו**תוס'** (שבועות שם) נסתפקו האם רב ביבי (בסוגיין) פליג בעיקר היסוד דכה"ג לא נחשב מעשה[24]. או דמודה לדברי רב אשי, אלא דנחית לאשמועינן דין בית אונקלי, אע"פ שאינו לובש כל המלבוש. ולא נחת לחדש דין שהייה.

דעת ה**רמב"ם** (כלאים י לא) דהמלביש כלאים על חבירו, והלובש לא ידע, המלבישו לוקה[25]. [ו**בשו"ת הרא"ש** (ב טז, והו' בנו"כ שם) תמה מנליה[26]]. וה**מנח"ח** (תקנא ד) כתב דלדעת הרמב"ם אף המלביש חבירו והתרו בו לוקה כמה פעמים [ששהה כשיעור שיכול לפשוט ולהלביש]. דמה לי לובש או מלביש דשניהם נכללו בלאו זה. והאחרונים העירו דכלפי המלביש ליכא מעשה במה שאינו מפשיטו, דהא אינו בגופו.

<u>שם. כדי לפשוט וללבוש</u>. בפשוטו היינו לפשוט בית אונקלי וללובשו, וכדלעיל. אבל ה**מהר"י קורקוס** (כלאים י ל) דייק מדברי הרמב"ם דבעי שהה כדי לפשוט כולו, ולא סגי כדי שהה כדי להוציא בית אונקלי. וביאר דאל"כ אין כאן עבירה אחרת, דעדיין הלבישה הקודמת קיימת.

וה**גרי"ז** (נזיר מב.) ביאר דבעי שיעור לפשוט וללבוש, דאל"כ הוה מעשה א', ונחשב חדא לבישה. [ודלא כפשטות דהוא מטעם אונס, ונכלל במזיד הראשון]. ומש"ה לא סגי בשיעור הוציא ראשו, דלא הוה לבישה חדשה. ומ"מ הק' מ"ש דלא אמרי' אף בזה כדי לפשוט.

ועוה"ק הגרי"ז אמאי לא סגי בשיעור כדי לפשוט לחוד [דומיה דשיעור כדי לצאת מהמקדש[27]], אמאי בעי שיעור כדי לפשוט וללבוש.

<u>החופה בכלאים לוקה</u>. ה**שעה"מ** (רוצח י ט) הביא מדברי **רש"י** (פסחים מז: הנ"ל) דמחפה הוה תולדה של זריעה, ולפ"ז מבואר דבכלאים חייב על תולדה, אע"ג דכתיב שדך לא תזרע כלאים, אמרי' דתולדות זורע נמי חייב כזורע. אך תמה בעיקר דברי רש"י (ע' לעיל), והאריך להוכיח דהוה אב מלאכה.

וה**אפיק"י** (ב ד סוף ענף א) כת' דאף לולי דברי ר' ינאי פשיטא דמחפה הוה תולדה דזריעה, דלא גרע ממזרד ומפרק ומאבק וכו' דהוה תולדות דזריעה. ור' ינאי חידש דהוה אב מלאכה וחייב אף בכלאים. דבכלאים ליכא חיוב אתולדות. אך שוב הביא **דריב"ן** (ד"ה ולילקי נמי) מבואר דלולי דברי ר' ינאי מחפה אינו חייב ביו"ט משום זורע.

וה**אחרונים** הביאו דבגמ' (שבת עג: לדעת רש"י) מבואר דהמניח זרע בגומא מתחייב משום זורע בשבת, אף דאינו מכסיהו[28]. וה**אגלי טל** (זורע ז) הביא דבסוגיין נתחדש דגם המחפה הוה זריעה. אך ה**אחרונים** הק' דהרמב"ם בהלכות שבת לא הזכיר דמחפה הוה

---

23 ותוס' הביאו דבגמ' (ברכות כ.) משמע כשהוא לבוש כלאים ואין פושטן חשיב עמוד ועשה. ולא שב ואל תעשה. [וה**אחרונים** ציינו עוד לסוגיין, וכתוס' שאנץ. וע"ע שאג"א לב].

24 וס"ל דהגמ' (שבועות שם) כמ"ד לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. א"נ משום איסור מלקות, ואינו לוקה.

25 אבל היכא דהלובש מזיד, המלביש עובר רק בלפני עוור. [וכה"ג מתייחס המעשה רק ללובש, וצ"ב]. והמנח"ח כת' דהמלביש לעצמו כלאים לא משכח"ל שיהא לוקה ב' [משום לובש ומשום מלביש], דאי ידע לוקה משום לובש ולא משום מלביש.

26 [וה**כס"מ** ציין דמקורו מהתוספתא, אלא דהתוספתא משובשת]. וה**מהר"י קורקוס** כתב דאפשר דהרמב"ם דרש לא תלביש. וכמו מטמא נזיר.

27 ואפשר דאף התם צריך שיעור לחזור וליכנס, פסיעה א', אלא דאין בזה תוספת זמן. אבל גבי לבישה צריך זמן לעצם הלבישה.

28 אבל ה**מגן אבות** כתב דאינו חייב משום זורע כל שהוא מגולה. וה**אגלי טל** האריך לחלוק.

זורע[29].

הו"א מתני' מני ר"ע וכו'. ה**אחרונים** הק' דר"ע (כלאים ז ה) ס"ל דאין כלאים בשביעית, שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו. ובמתני' מבואר דלוקה, א"כ האיך אפשר להעמיד כר"ע. אך ה**אחרונים** הביאו דנח' הראשונים[30] היכא דעשה כלאים בדבר שאינו שלו האם לוקה, האם לא נחשב שם כלאים [בלא ניחותא דבעלים], או דהוה כלאים, אלא דאינו נאסר.

וה**חזו"א** (כלאים ג טז) כתב דיד לדחות דהאי תנא ס"ל כוותיה בחדא, ופליג על ר"ע בחדא. ועוד תי' בשדה של נכרי, דאינו מוזהר להפקיר כרמו. א"נ ער"ה של מוצאי שביעית דאינו עתיד להשתרש בשביעית, ואינו הפקר [וכ"כ הצפנ"פ כלאים ה ח]. וע"ע ה**חזו"א** (שביעית יט כא).

ה**מנח"ח** (תקלא ו, רחצ יג) הביא **דמהר"י אייבשיץ** (בעל התומים) הק' דכלאי הכרם אסור בהנאה, א"כ הו"ל מקלקל, והאיך יתחייב משום מלאכת יו"ט. ותי' דקאי בשביעית דהוה הפקר, וכמ"ד דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו[31]. [ונקט דמ"מ לוקה].

המקיים כלאים לוקה. **פריב"ן** דשביק ולא עקר להו. משמע בלא מעשה כלל, וכדעת ה**ערוך** (הו' ב**תוס'** לעיל ד: ד"ה הא) דר"ע סבר דלוקה בלאו שאין בו מעשה. אבל **תוס'** (ד:) חלקו דדוקא עשה מעשה לקיים, שעשה גדר סביבו וכדו'. וכ"כ **רש"י** (ע"ז סד.) דזה שעשה להן סייג וגדר כדי לקיימן לוקה. [ובפשוטו אף לתוס' יש איסור לאו בעצם הקיום לר"ע. אלא דאינו לוקה, דהוה לאו שאין בו מעשה[32]].

וה**בית הלוי** (א לה ג) הק' [לדעת הערוך] אמאי נכלל בלאוין שעובר בחרישה, דלא שייך למעשה החרישה, משום שיש לו כלאים ברשותו ואינו עוקר. ותי' דהמניח כלאים ברשותו ביו"ט אינו חייב משום ניחותא לחוד, דהא א"א לעוקרם משום מלאכת יו"ט. ומש"ה הוה אונס. ולוקה משום מעשה הקיום.

ולילקי נמי משום זורע ביו"ט וכו'. ה**רמב"ן** וה**ריטב"א** הק' דאף משום שביעית ילקה ב', משום זורע וחורש. ונח' (ר' יוחנן ור' אלעזר מו"ק ג.) האם לוקה אחרישה בשביעית. [אך כת' דלס"ד דמחפה לא הוה זורע, ע"כ מתחייב משום חורש בשביעית].

וה**ראשונים** תי' דאין חילוק מלאכות בשביעית כמו שאין חילוק מלאכות ביו"ט [וכ"כ ה**תוס' ר"פ** ו**תוס' שאנץ**]. וה**ריטב"א** ביאר דאף לס"ד דיש חילוק מלאכות ביו"ט, היינו משום דאיתקיש לשבת[33].

וה**שעה"מ** (שמיטה א א, ורע"א כאן ומערכה ז) חקר האם יש חילוק מלאכות ביוה"כ, כיון דחייב כרת. או דדמי ליו"ט[34].

ו**רע"א** הק' אמאי לא תני הכא ביוה"כ, לחדש כל הנך מלקות[35]. ורע"א דן דאפשר דבשגג ביוה"כ יש חילוק מלאכות לחיוב חטאת, אבל במלקות דיוה"כ ליכא חילוק מלאכות.

---

29 ורק גבי כלאים (כלאים א ב) כת' אחד הזורע או המנכש או המחפה. והאפיק"י (הנ"ל) תי' דלגבי שבת פשיטא דחייב, דלא גרע מכל הנך דהוזכרו שם
וה**רמב"ם** (שם) הוסיף בין בידו בין ברגלו. וה**גר"א** (שם) הביא מקור לזה מסוגיין, דמיכסי בהדיא ואזיל.

30 **תוס'** (יבמות פג.) מבואר דהמסכך ע"ג של חבירו, אף שלו לא נאסר. אבל ה**רמב"ם** (כלאים ה ח) כת' דשלו נאסר. וכ"כ ה**ר"ש** (כלאים ז ד). ע' קובה"ע (סא א). ואכמ"ל.

31 וה**מנח"ח** הק' דבגמ' (כב.) דנה להעמיד אף בזורע נחל איתן, הא לדברי ס' הכריתות (ע' לקמן שם) נאסרו הזרעים. א"כ הדרא קו' דהוה מקלקל. וע"כ כיון דבדרך העולם עצם המלאכה אינו מקלקל, לא נחשב מקלקל מחמת איסור. (וע' בסמוך).

32 אבל **תוס'** (ע"ז סד.) משמע דדוקא ע"י מעשה נחשב רוצה בקיומו, והיכא דליכא מעשה כלל מותר. [ותוס' כת' דאפ"ה היכא דעושה מעשה לבסוף לעקור, מראה שהיה ניחא ליה עד אותו זמן. ומחשבתו משויא ליה מעשה].
ו**רע"א** בגהש"ס הק' (על קו' התוס' שם) דאף דצריך מעשה קיום להחשב לאו שיש בו מעשה, אבל אף בניחותא לחוד הוה איסור דאורייתא, אלא דהוה לאו שאין בו מעשה. [ומשמע מתוס' דכיון דר"ע קאי ע"י מעשה, א"כ כל האיסור 'מקיים' כלאים הוא דוקא ע"י מעשה].

33 אבל ה**קר"א** (מו"ק ג.) תמה דבשלמא גבי שבת ויו"ט, כל המלאכות נאמרו בלאו א', אבל גבי שביעית נאמר לאו בפנ"ע על חרישה ועל זריעה, ואי"צ קרא לחלק.

34 ודנו דבפשוטו תלי במ"ד אי ילפי' (שבת ע., הו' בריב"ן) חילוק מלאכות מ'אחת מהנה' [דכתיב בחיוב חטאת]. או הבערה לחלק יצאת [דכתיב דוקא גבי שבת]. וכ"כ ה**טור"א** (מגילה ז:). וע"ע **צל"ח** (פסחים מו) ו**רמ"ע מפאנו** (קכג).

35 ד**רש"י** (פסחים מז:) כתב דלא תני [במשנה] בשבת, דהוה לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד, ואין לוקין. אבל יוה"כ לאו הניתן לכרת לוקין עליו.

חילוק מלאכות בשבת. [כדילפי' (שבת ע.) לר' נתן הבערה לחלק יצאת, ולר' יוסי ילפי' מאחת מהנה, ולשמואל ילפי' מחלליה מות יומת, התורה ריבתה מיתות הרבה על חילול א']. וה**מנח"ח** (רחצ טז) ביאר הגדר דחילקן הכתוב כאילו עבר על לאו בפנ"ע[36].

וכ"כ ה**תוס' רי"ד** (שבת קלח.) כיון דהבערה לחלק יוצאת, הוה כאילו כתיב לאו אכל מלאכה ומלאכה דמי, והו"ל כמו לאוין חלוקים דחלב ודם. ומש"ה צריך להתרות על החלב משום חלב ועל הדם משום דם וכך על כל מלאכה ומלאכה[37].

אבל ב**ס' תוצאת חיים** (ה) הביא לשון **רש"י** (שבת עב:) דאבות מלאכות הוה כגופין מחולקין[38].

וה**מנח"ח** כת' דאיסור תחומין [למ"ד דאורייתא, וכן איסור מחמר] נלמד מלאו אחר, א"כ אף ביו"ט מחולק.

ריב"ן ד"ה ואין חילוק. אם עשה ב' וג' מלאכות בהעלם א'. ה**גבו"א** וה**מנח"ח** (רחצ טז) תמהו מה שייך העלמה ביו"ט, דאין חיוב בשוגג והנידון רק לענין מלקות. וה**ערול"נ** ו**ר"ש מדסוי** הגיהו בהתראה א'.

ו**רע"א** (בגהש"ס) הק' אמאי אינו לוקה אף משום לאו ד'מחמר'. וכתב דמכאן מקור[39] לסוברים (ע' רמ"א רמו ג[40]) דאין איסור מחמר ביו"ט ו**רע"א** (חדשות או"ח ח) כתב דלדעת **רש"י** (פסחים)[41] י"ל כיון דהוה מוקדשין, אינו בהמה שלו. ואיסור מחמר הוה דוקא בהמתו.

אבל דעת [**תלמיד**] ה**רמב"ן** (שבת קנג:) דמחמר בשבת הוה איסור לאו אבל אין לוקין עליו. דאין מלקות במעשה אחרים אלא במעשה עצמו[42].

המבשל גיד בחלב ביו"ט וכו'. ב**גמ'** (ביצה יב.) איתא דקאי כבי"ש דל"ל מתוך [שהותרה בישול לצורך אוכל נפש, הותר שלא לצורך אוכל נפש. וכיון דהוה איסור לא נחשב צורך אוכל נפש]. אבל לבית הלל הותר כל בישול, מתוך שהותר לצורך אוכל נפש. ו**תוס'** (כתובות ז., ופסחים מז:) כת' דאף דמשום איסור דרכיב עליה לא נחשב אוכל נפש, מ"מ הוה צורך היום, כיון דאכיל ליה. וה**ריטב"א** (כאן) כתב דאסור לכתחילה משום דאינו צורך היום, מ"מ אינו לוקה כיון דראוי ליומו.

וה**מנח"ח** (רחצ יג) הביא מקשין אמאי חייב, הא הוה מקלקל. ודחה דמקלקל פטור היכא דהוה דרך קלקול והשחתה ממנהגו של עולם. אבל הכא ע"פ מנהגו של עולם הוה תיקון, אלא דיש איסור בדבר[43].

ולוקה משום אוכל בשר בחלב. ה**משנ"ל** (יסוה"ת ה) הביא מסוגיין דאף לדעת ה**רמב"ן** (סה"מ שורש ב) שהנהנה מבשר בחלב לוקה[44], מ"מ האוכל בשר בחלב אינו לוקה ב', משום אוכל ומשום נהנה[45]. דאף אכילה הוה בגדרי הנאה[46].

אבל **רע"א** (בהג' לשעה"מ שם) דחה די"ל דהש"ס ידע דחשיב בברייתא רק מלקיות של אכילה ושל בישול, ולא

---

36 והמנח"ח דן האם מצטרף חצי שיעור ממלאכה א' וחצי שיעור ממלאכה אחרת [היכא דשיעורם שווים]. האם אמרי' דמחלק אף לקולא. [אבל ביו"ט דליכא חילוק מלאכות ודאי מצטרף, ולענין זה יו"ט יהא חמור משבת].

37 והתוצאת חיים ביאר ע"פ דברי ה**ריטב"א** (לעיל טז.) דהיכא דלאו א' יצא ללמד על הכלל אהני דלא נחשב לאו שבכללות.

38 וכ"כ **רש"י** (שם ע. וקג:) דגופי מלאכות מחלקים לחטאות. ורש"י (כריתות טז.) ביאר ספק הגמ' האם שבתות כגופין, כגופי מלאכות.

39 וכן ה**מג"א** (רמו יב) ציין לעיין (מכות כאן).

40 [ע"פ שבולי הלקט הו' בב"י שה כג]. אבל ה**ב"י** (או"ח תצה ג) הביא בשם ה**כלבו** מח' אם יש איסור מחמר ביו"ט. והב"י כתב דאינו יודע טעם המתירין, כיון דהוקשו זל"ז. וכתב דאפשר דכיון דהוה לאו בפנ"ע, קאי בשבת ולא ביו"ט. והביא דמדברי הפוסקים ל"מ כן [וע"ע שו"ע תצה ג ונו"כ]. וכן ה**יש"ש** (ביצה לו: ה ו) הוכיח דמצווה על שביתת בהמתו ביו"ט.

41 אבל פטר חמור לכאורה נחשב שלו, דבידו לפדותו. ואף קודם פדייה הביני וביני הוה שלו.

42 וכת' דהוה כמו מלאכת עבדו ובנו. והוה כהרבה לאוין שיש בתורה שאין לוקין עליהן כגון לאו שבכללות ולאו שאין בו מעשה. [ומשמע דעצם הלאו נחשב מלאכת אחרים. אף אילו יש בו מעשה. וכבסוגיין].

43 והא דאיתא (פסחים עג, תוס' חולין ח) דהיכא דנתנבלה בשחיטה או שנאסר לע"ז נחשב מקלקל, היינו דוקא משום דגוף שחיטה הוה קלקול, אלא דשחיטה נחשב תיקון להוציאו מידי איסור. ומש"ה היכא דלא בא לידי היתר לא נחשב תיקון.

44 [אבל דעת ה**רמב"ם** (מאכ"א ח טז) דאין מלקות על הנאה. ואכמ"ל].

45 וה**שעה"מ** (שם) דחה די"ל דהברייתא כמ"ד דבשר בחלב מותר בהנאה. ודחה דר' שמעון [דס"ל מותר בהנאה], ס"ל דאין בגידין בנותן טעם.

46 וה**קוב"ש** (פסחים קא) הק' מה בכך דשייכא להדדי, אמאי לא ילקה על כל א'. ובשלמא לדעת ה**רמב"ם** (סה"מ שורש ט הו' לעיל טז: וכ"מ) אינו לוקה על ריבוי לאוין, אבל הרמב"ן פליג.

של הנאה [וכדחיית הגמ'].

דף כב.

<u>ולילקי נמי משום לא תביא תועבה אל ביתך וכו'</u>. משמע דהמשתמש בעבודה זרה לוקה משום לאו זה. וכ"כ **הרמב"ם** (ע"ז ז ב) דכל הנהנה מע"ז[1] לוקה ב', משום לא תביא ומשום לא ידבק[2].

והרמב"ן (סה"מ שורש ט) הביא דהכא לוקה ב' משום ריבוי לאוין, אף דהוה שם אחד. והק' ע"פ יסוד הרמב"ם (שם, הו' לעיל טז:) דאינו לוקה ב' משום כפילות לאוין.

ובס' החינוך (תכט) תי' דהנך ב' לאוין הם ב' ענינים, דאיסור לא ידבק הוה משום ההנאה. ואיסור לא תביא הוא במה שמכניס דבר עבודה זרה לרשותו כדי ליהנות בו[3]. ויש שנקטו דכוונתו דלוקה על ההכנסה לביתו ורשותו[4] (ע' בסמוך). אך קשה דברמב"ם מבואר דלוקה ב' על ההנאה. **ובס' לב שמח** (עמ' קנט מה"פ) כת' דבכל הנאה ע"כ נתחבר לע"ז, או שהביאו אצלו או בא הוא אל התועבה. ויש כאן ב' דברים יחד, החיבור וההנאה.

והלח"מ (מאכ"א יא א) תי' דהם שני ענינים, דהלאו דלא תביא הוה משום הע"ז עצמה, והלאו דלא ידבק הוה מפני שהוא ממון עובדיה.

ופשטות הגמ' (ע"ז טו.) דיש איסור 'לא תביא' כשנכרי מכניס ע"ז לתוך ביתו של ישראל. [דמש"ה אסור להשכיר להם בית דירה[5]]. ומשמע דהאיסור על ההכנסה, ולא על ההנאה.

והרמב"ן (שם כא., וריטב"א שם טו. וכא.) כת' דהוה מדרבנן משום הרחקה, ואסמכתא בעלמא. דבסוגיין מבואר דהך לאו איירי בהנאה מע"ז. אבל מדברי **התוס'** (שם כא.) מבואר דיש איסור דאורייתא להכניס לביתו[6]. ויש שדנו דה"נ לוקה משום שנטלו לרשותו[7]. **והמנח"ח** (תכט א) נקט דתרוייהו נכללו בלאו זה. [וצ"ע מנ"ל[8], ולדברי הלב שמח (הנ"ל) האיסור משום החיבור להנאה].

<u>אלא הב"ע בעצי הקדש וכו' לא תעשון וכו'</u>. **והרמב"ם** (יסוה"ת ו ז) פסק דהשורף עצי הקדש דרך השחתה לוקה. **והאליה רבה** (קנב ז, הו' בבאר היטב שם ה) דייק דלפ"ז היכא דעושה לצורך ולתיקון מותר[9]. **והפרמ"ג** (קנא מ"ז ג) הק' דבסוגיין שורף עצים לצורך השתמשות

---

1 **והרמב"ם** כת' ומשמשיה ותקרובת שלה וכל הנעשה בשבילה. אך ביין נסך יש לאו נוסף (ל"ת קצד) דכתיב אשר חלב זבחימו יאכלו ישתו יין נסיכם, וע"ע רמב"ם (מאכ"א יא א,ב). **והרמב"ן** בהשגות תמה בזה, ונקט דלאוין דסוגיין קאי דוקא בע"ז עצמה. דרק הע"ז עצמה מקרי חרם, ולא משמשיה ותקרובת.

2 אך **הרמב"ם** במנין המצוות (ל"ת כד, וחינוך תסו) כת' דלא ידבק איירי בעיר הנידחת. **והמפרשים** ביארו דעיקר קרא איירי בעיר הנידחת, אלא ddרשי' מהך קרא גם כל ע"ז שנקרא 'חרם' [אלא דלא נכלל במנין המצוות].
ויש שביארו דעפ"ז איסור לא ידבק בע"ז הוה משום 'שם חרם', ומש"ה נחשב איסור שונה מלא תביא [ולא הוה ריבוי לאוין].

3 **ובס' החינוך** ביאר לאו זה שלא להדביק שום דבר מעבודה זרה עם ממוננו וברשותנו ליהנות בו. וביאר דדומה ללאו דלא ידבק, שבשניהם מראה האדם בנפשו החפץ עליה.

4 וכן **בס' מגילת אסתר** (עמ' קנד מה"פ) תי' דאיסור לא תביא הוה במה שהביאו עליו, אף בלא הנאה.

5 והגמ' מק' דלצד דשכירות קני, הנכרי מכניס לתוך שלו. והגמ' תי' דשאני ע"ז דחמיר דכתיב ולא תביא תועבה אל ביתך. ובפשוטו כוונת הגמ' דבמה שמכניס עובר בלא תביא. אך י"ל דל"ש לא תביא במה שעכו"ם מכניס, אלא דכוונת הגמ' דאיסור ע"ז הוה איסור חמור. [והריטב"א הוסיף דכתיב גם לא ידבק].

6 **דתוס'** (ע"ז כא., והגו' מיימוני ע"ז י ד) כת' דהאיסור מדאורייתא הוה דוקא בביתו שהוא דר שם, ואילו כשמשכיר ביתו מנכרי הוה איסור דרבנן. ופשטות **הרמב"ם** (ע"ז י ד) דאף כשמשכיר ביתו לנכרי הוה לאו דאורייתא.
וכ"כ **המנח"ח** (תכט א) דלדעת הרמב"ם הוה איסור דאורייתא, אך כת' דמ"מ אינו לוקה על הכנסת העכו"ם, דאיהו לאו מידי עביד. אבל היכא דהכניסו לביתו ראוי ללקות מדאורייתא. וצ"ע קצת. [אך הרמב"ם לא הזכיר דבר זה]. אבל **הבית הלוי** (א מז ד) כת' דלדעת הרמב"ם הוה אסמכתא דרבנן.

7 **והמנח"ח** (שם) נקט דלביתו לאו דוקא, וה"ה נטלו בידו לוקה.
אך מ"מ צ"ע דהר"ל לגמ' לתרץ דשרפו בלא להגביהו, דאינו בכלל לא תביא אל ביתך. ועוד יל"ד דהך איסור לא הוה בגוף השריפה והבישול, אלא במה שלקחו לבשל.

8 **והפרי חדש** (ע"ז ז ב בס' הליק') תמה [על הרמב"ם] מאן לימא לן דקרא דלא תבוא מיירי בנהנה, דלמא כפשטיה שמכניסו לביתו. **והאחרונים** (ס' ארבעה טורי אבן) תמהו דמפורש כן בסוגיין.

9 **דהט"ז** (קנא ג) אסר לעשות גומא בכותל ביהכ"נ שיוכל להחזיק שם ע"י עץ דף שקורין שטענדיר. ואף דהותר לנתוץ ע"מ שיחזור ויבנה וימלא מקום הנתיצה, אבל אסור לנתוץ ע"ד שיהיה שם גומא, אף דהוה לצורך. והא"ר חלק ע"פ דברי הרמב"ם דדוקא להשחית אסור. [וכת' לא דמי למחיקת השם דאסור לצורך.

הבישול, ולא להשחית. ותי' דמ"מ כלפי העצים הוה השחתה, ודוקא היכא דיש תיקון בגופו לא נחשב השחתה.

והמג"א (קנב ו) הביא בשם **מהר"ם פדאוה** (סה) דדוקא מחובר אסור, אבל בתלוש אינו בכלל לאו זה. והפוסקים הק' דבסוגין מבואר דאפי' בעצים אסור[10].

תוד"ה אלא הב"ע. לא חשיב אלא לאו דאיתנהו בפחות משווה פרוטה. והרמב"ם (מעילה ז ח) כת' יראה שאינו לוקה במעילה בפמש"פ. [אך ל"מ כן להדיא, דדוקא קרבן מעילה בעינן שווה פרוטה[11]]. ורע"א (שם) ציין לתוס' כאן[12].

והריטב"א תי' בשם הרמ"ה (וכ"כ המהר"ם חלאוה פסחים מז בשם הראב"ד) דבסוגיין ליכא לאו דמעילה כיון דהוה איסו"ה, ולא נחשב הנאת פרוטה. ולא אסרה תורה אלא דבר של הקדש דראוי להנות ממנו. [וע"ע עונג יו"ט או"ח ל].

מתקיף לה ר"ה וליחשב הזורע בנחל איתן וכו' לא יעבד בו ולא יזרע. השעה"מ (רוצח י ט בסופו) כתב דלכאורה הוה ב' לאוין משום חרישה וזריעה, וילקה ב'[13]. אבל הביא דבלשון הגמ' כאן משמע דלוקה א'. והביא דכ"כ החינוך (תקלא) דלוקה א'. ופי' דזריעה הוה בכלל עבודה, ואיצטריך לגלות דקאי אעבודת מיוחדת בגופו של קרקע.

ועוד הביא בשעה"מ (שם) דמבואר דחורש כל שהוא בנחל איתן לוקה, וכמ"ש תוס' (ד"ה אלא) דלא החשיבו לאוין דתלי בשיעור[14].

ודעת ספר הכריתות (לשון לימודים שער ג בסופו, הו' בפר"ח יו"ד קי יג[15]) דהנזרע בנחל איתן אסור בדיעבד[16].

ריב"ן ד"ה נילקי נמי. [כ"ג הריב"ן] כגון שהיה כלי מחרישה. דקאי אמתני' דיש חורש וכו'[17]. [וכ"מ בריטב"א]. והליקוטי הלכות כת' [לו"ד הראשונים] יש לפרש דקאי ארישא דמתני', נזיר ששותה דלוקה על כל התראה, וה"נ מזיח וכו'.

ולחשוב נמי המזיח חושן. הריטב"א כתב שהוא לובש בו, וכל שעה שחורש עובר. והחינוך (ק) כתב דהך לאו עובר דוקא בשעת עבודה. והמנח"ח הק' דבסוגיין (ושם) הוא חורש בבית הקברות ואינו בשעת עבודה[18]. ופשוט ליה לאביי דחייב. וצ"ע.

והמסיר בדי ארון. הריטב"א פי' שהסיר בדי ארון לחרוש בהם, וכל שעה שחורש ואינו מחזירן עובר ואפי' אינו נהנה שווה פרוטה.

והריטב"א כת' דמבואר בסוגיין דלאוין הן, ולא לשון נתינת טעם. וכן הביא הרמב"ם (סה"מ פו-פח) מסוגיין[19].

וליחשוב נמי כגון דאמר שבועה וכו'. והגמ' תי' דלא חל שבועה. והרמב"ן הק' נימא דאסרו בקונם, דקונם חל על דבר מצווה[20] [אף בלא כולל]. ודעת הרבה ראשונים (תוס'

והפוסקים דנו בזה]. והפרמ"ג כת' דהתם נמי ליכא תיקון בגופו. [וע"ע בית מאיר שם].

10 וכן בשו"ת מהר"ם רוטנברג (ג קמה) מבואר דיש בספסל ביהכ"נ איסור לא תעשון.

11 והאו"ש ציין עוד לגמ' (שבועות כא:), וכן לדברי הריטב"א בסוגיין (ע' בסמוך).

12 והרמב"ם (יסוה"ת ו ז) כתב דהשורף עצי הקדש, ואפי' פמש"פ לוקה. ורע"א ציין לתוס' (כאן). [דשאר לאוין שהוזכרו בסוגיין לא תלי בפרוטה].

13 והשעה"מ (שם בתחילת דבריו) הביא דבס' מוצל מאש (נא) דן האם יש חיוב משום תולדות בחורש וזורע בנחל איתן. והשעה"מ הביא דלדברי רש"י (פסחים מז הו' לעיל) בסוגיין איירי במחפה דהוה תולדה, ואפ"ה הגמ' מק' מזורע בנחל איתן. [והו"ל לגמ' להקשות משום חורש, דקעביד אב מלאכה].

14 ואף דתוס' קאי אברייתא דמבשל גיד, ואילו הכא קאי אמתני', מ"מ בתוס' ר"פ (לעיל) כתב כן אף אמתני'.

15 והפר"ח ביאר דילפי' מלא תאכל כל תועבה, כל שתעבתי ה"ה בבל תאכל (ע' חולין קטו.).

16 וכת' דכשיש נחל איתן ידוע, ולקחו זרעים ואין ידוע מהיכן, אסור משום קבוע אף דרובא היתר. אבל כשאינו ידוע וניכר במקומו ל"ש קבוע.

17 ויש שהביאו דקו' הגמ' אמתני' דריש פירקין, אמאי לא מנה כל הני (אך תוס' לעיל יג. כת' דתנא ושייר). [ודייקו כן מדברי הרמב"ם (סה"מ ל"ת פו). ואין הדיוק מוכרח].

18 והמנח"ח הביא דהרמב"ם (כלי המקדש ט י) לא הזכיר דדוקא בשעת עבודה. וכת' דנראה דחייב תמיד אם פורק חיבורן בדרך קלקול.

19 אבל הריטב"א (כאן ויומא עב.) משמע דהוה דלא כדברי הרמב"ם. וצ"ב כוונתו.

20 כדאי' (נדרים טז.) דחל קונם לבטל מצווה [במצוות עשה].

שבועות כ:, והבעה"מ שם יב:) דה"מ כשנדר לבטל מצווה[21], אבל לא חל איסור קונם על דבר האסור, דאין איסור חל על איסור. והראשונים (**ר"ן** שבועות כב: ח: בדה"ר) הביאו ראיה מסוגיין. **והרמב"ן** (כאן ובמלחמות שבועות כט. יג: בדה"ר) דחה דמתני' תנא ושייר, ושייר טובא. ומאי דמתרץ בשבועת איסור כולל לית ליה יגדיל תורה ויאדיר הוא.

והריטב"א כתב דניחא ליה לאוקמא בנשבע ובכולל. וכתב דבתי' הגמ' [דהאי תנא ל"ל איסור כולל], ע"כ אף ס"ל דאין נדרים חלים על המצוות לקיים.

התם לא קא חלה שבועה, מושבע ועומד מהר סיני הוא. **פריב"ן** דנפק"ל מהלרע או להיטב דאין זו שבועה. **רע"א** (כאן, וגהש"ס שבועות כ:, ושו"ע יו"ד רלח בסופו) תמה דמהך קרא נתמעט רק מקרבן, וחייב מלקות[22]. ואילו בסוגיין מבואר דאינו לוקה. ורע"א ביאר דאינו לוקה משום דאין איסור חל על איסור[23], ואיסור שבועה לא חל על איסור התורה[24]. [אך צ"ב אמאי נקטה הגמ' דמושבע ועומד מהר סיני[25]].

ויש **אחרונים** שפי' דל"ש שבועה כלל בדבר שמושבע ועומד, דלא שייך גוף השבועה במה שכבר מושבע. [וכעין יסוד אין איסור חל על איסור[26]].

ורע"א (בשו"ע הנ"ל בסוגריים) הביא דדעת **רש"י** [הריב"ן] דמלהרע או להיטיב נתמעט גם לענין לאו של שבועה[27]. דגלי קרא דלא חל שבועה לקיים מצוות.

דמיגו דחלה עליו שבועה בחול, חלה ביו"ט וכו'. ה**אחרונים** הביאו מכאן דנחשב כולל, אף דאינו בזמן א'.

תוד"ה אמר ליה. וקשה דאכתי ליתא בלאו והן וכו'. ה**אחרונים** (משנ"ל שבועות ד א, גבו"א, הג' רב"פ, ר"ש מדסוי) הק' דשבועה דליתא בלאו והן נתמעט מקרבן שבועה (שבועות כה:) דדרשי' להרע או להיטיב, אבל יש בו מלקות[28]. וכמ"ש **רש"י** (שם כד. ותוס' שם, והר"ן נדרים ח.). ואילו בסוגיין איירי לענין מלקות על השבועה. ומבואר בתוס' דשבועה דליתא בלאו והן אין לוקין עליו[29], ולכאורה ס"ל דגדר הילפותא דנתמעט מפרשת שבועה[30].

באו"ד ואולי י"ל דמשכח"ל בהן כגון עפר תיחוח דלית ביה חיובא מה"ת. ה**אחרונים** הק' א"כ אף כשאוסר יו"ט לחוד, הא חל שבועה שלא יחרוש בעפר תיחוח. וה**גבו"א** ביאר דהאוסר עצמו מחרישת יו"ט, בסתמא אוסר רק חרישת איסור. אלא כיון דכלל עמו דבר היתר, אמרי' דנתכוון אף לחרישת עפר תיחוח. [וכעי"ז כת' **תוס'** שבועות כד:].

---

21 כגון שלא ישב בסוכה, דחל קונם על החפצא, ומש"ה אסור לישב בשב ואל תעשה.

22 וכמ"ש ה**ר"ן** (נדרים ח.) דהנשבע לקיים מצווה חל שבועה ללאו דבל יחל. [ונתמעט רק מקרבן שבועה]. אבל דעת ה**רמב"ן** (עה"ת במדבר ל ג, ומלחמות שבועות יב: יג.) ועוד **ראשונים** דאף לענין מלקות לא חל שבועה על דבר מצווה. והרמב"ן ביאר דדרשי' לא יחל דברו, אבל מיחל לחפצי שמים.

23 וכ"כ **תוס'** (שבועות כז.) דאף לדעת ר' יהודה בן בתירא דהנשבע לקיים מצווה ולא קיים חייב, ה"מ במצווה בקום ועשה. [דרבנן דרשי' להרע או להטיב לפטור מקרבן, דקאי בדבר הרשות. ור"י בן בתירא חלק דכ"ש מושבע ועומד]. אבל הנשבע שלא יעבור על איסור אין איסור חל על איסור. [אך האיסור חל לענין לקוברו בין רשעים גמורים, וכדאי' יבמות לב:].

24 אבל נשבע לקיים מצוות עשה, ל"ש בזה אין איסור חל על איסור. [וע"ע פי' הרא"ש נדרים ח.].

25 [ע' נדרים כה. ושבועות כט.]. ובגמ' (נדרים ח.) נקטו מושבע ועומד מהר סיני לענין דלא חל שבועה לקיים מצווה [לענין קרבן. אף דהר"ן כת' דלוקה משום בל יחל דברו].

26 ועפ"ז לא חל שבועה שניה כלל, אף לענין לקוברו בין רשעים גמורים. [וכ"כ בשו"ת אבנ"מ יב ובית הלוי א מד ועוד]. וע"ע אפיקי ים (א לו ענף ב) שהאריך בזה.

27 ודלא כר"ן (נדרים ח. הנ"ל). [והאחרונים הביאו עד"ז מכמה ראשונים. אך לדעת ר' יהודה בן בתירא חל שבועה אף בדבר מצווה].
ו**בפי' הרא"ש** (נדרים ח.) כלל הכל יחד, דלא חל שבועה על דבר מצווה. ואף קונם לקיים מצווה דאין איסור חל על איסור. ויש שביארו דגלי קרא להרע או להיטיב דאין בזה גדר שבועה כלל. וכמו גדר אין איסור חל על איסור.

28 וכמו למ"ד (שם כה.) דנתמעט שבועה דליתא להבא, דנתמעט מקרבן ולוקה עליו.

29 וכן ב**פי' הרא"ש** (נדרים יז.) נקט לענין מלקות דליתא בלאו והן פטור. **ורע"א** (שם) תמה עליו.

30 ו**בשיעורי ר' שמואל** ביאר דהכא איירי בשבועה להבא [דחל איסור לעשות מעשה מסויים], ובזה אמרי' דכיון דנתמעט מקרבן [היכא דליתא בלאו והן] גלי קרא דלא חל שבועה כלל. ומש"ה אינו לוקה. אבל המלקות בשבועה לשעבר הוה מחמת שנשבע לשקר, ואף דלא חל שבועה [דנתמעט דליתא להבא או בלאו והן וכדו']], מ"מ לוקה על שבועתו.
ועוד שמעתי לפרש דהכא עיקר הטעם משום דאין איסור חל על איסור, ומש"ה לאו של שבועה לא חל על הנך לאוין דסוגיין. ודוקא לעצם השבועה מהני מה שנשבע שלא יחרוש גם בחול דעי"ז חל השבועה. אבל לענין מלקות אין איסור חל על איסור אא"כ נוסף לו בשעה זו איסור נוסף, וביו"ט ליכא איסור נוסף.
אלא דכוונת הגמ' דע"י כולל נתחייב קרבן שבועה, והוה איסור חמור. ואיסור חמור חל על איסור קל. ובזה הק' התוס' דכיון דליתא בלאו והן ליכא קרבן. וכיון דאין דאין בו חומר אין איסור חל על איסור.

ריב"ן ד"ה מיגו. ואיסור כולל וכו' דמיגו דאיתסר בכולה אחוותא וכו'. **האחרונים** (גבו"א, רש"ש) תמהו דבגמ' (יבמות לב.) מבואר דכה"ג הוה איסור מוסיף ולא איסור כולל. וכן מש"כ ריב"ן 'א"נ חמותו נעשית א"א דמיגו וכו', הא בגמ' (סנהדרין פא.) מבואר דהוה איסור מוסיף.

והנוב"י (או"ח ת קכ, צויין בגהש"ס) כתב דהריב"ן פי' לגבי האשה, וצ"ל 'לחייבה' ב'[31]. וכלפי האשה האיש הוא החתיכה דאיסורא, והוה איסור מוסיף[32]. אבל **החזו"א** (נשים קלד א) נקט דבעריות אזלי' בתר האיש, וכיון דהאיש מצווה [ואין חסרון אצלו איסור על איסור], יש צווי אף על האשה. (וע' מנח"ח א טו).

מידי דאיתיה בשאלה לא קתני. **הריטב"א** ביאר שהחכם עוקר הנדר, ונמצא שאין כאן לאו. ועוד הביאו **האחרונים** דמצאנו בכ"מ דלאו דשייך בו שאלה קיל.

ותוס' (שבועות כה.) כת' דהמ"ל סברא דלא נקט שבועה דחל אמידי דלאו בר ממשא (וכדאיתא בגמ' שם), עדיפא מיניה משני.

ולא, והרי הקדש וכו'. **הריטב"א** כתב דהוה מצי למימר בהקדש שהגיע ליד גזבר דא"א לישאל[33].

בנזיר שמשון. **פריב"ן** ע"י מלאך, דצווי מלמעלה היא[34]. [ומש"ה לא שייך שאלה]. משמע דא"א לקבל עליו נזירות שמשון[35]. **והמהרי"ט** (ב יו"ד כד) הק' דבגמ' (נזיר יד. ויט:) מבואר דאף כשקיבל על עצמו נזירות שמשון ל"ש שאלה.

וכ"פ הרמב"ם (נזירות ג יד) דמי שנדר נזירות שמשון אינו יכול לישאל, שהרי נזירות שמשון היתה לעולם[36]. [והכס"מ נתקשה בטעם זה]. **והאחרונים** הק' דבשלמא שמשון אין לו שאלה, אבל מי שנדר כשמשון אמאי לא יהני לו שאלה על גוף הקבלה. **והגבו"א** כתב דבסוגיין אפשר דהוה מדרבנן[37]. אבל הביא דבגמ' (נזיר יד.) משמע דמדינא ל"ש בו שאלה.

והמהרי"ט (א ד) כתב דכיון דהתפיסו בדבר שע"י מלאך, ל"מ שאלה[38]. **והמהרי"ט** (ב יו"ד כד) כתב דתולה בדעת מלאך ול"מ שאלה[39].

והמהרש"ל (בביאורו לסמ"ג ל"ת רמו, והו' באורח מישור נזיר יד.) הביא מ**גליון תוס'** בשם **היראים** דהחמירו רבנן יותר, כיון דתלה נדרו בדבר שאין דרך לנדור בו, ותלה נדרו בדבר שע"י מלאך.

ריב"ן ד"ה נזיר שמשון. דמדירו אביו הא אפשר בשאלה ע"י אביו, ואפי' מת האב ההוא שעתה היה ראוי לשאילה. **והאחרונים** (גבו"א, ערול"נ) הביאו דמבואר בריב"ן דאם הדירו אביו לוקה על נזירות זו. ודלא **כר"ת** (בתוס' נזיר ל.) דכשגדל נפקע ממנו נזירות אביו[40].

---

31 ויש שדנו ליישב בזה אף תחילת דברי הריב"ן, אמנם לשון ריב"ן משמע דקאי כלפי דידיה.

32 [ועד"ז נקט המקנה קידושין עז:]. **והרמ"ע מפאנו** (קכג) הביא כן בשם רבו **ר' ישמעאל** דבכל עריות כלפי האשה דנים שחל איסור ע"י הבעל [כנוב"י]. והרמ"ע העיר דבמשנה (כריתות י:) אי' בכל העריות א' האיש וא' האשה שווין.

33 [והריטב"א ציין מס' ערכין, דאי' (שם ו.) דמשבאתה ליד גבאי אסור לשנותה, ועי"ש בראשונים. אך לא איירי התם לענין לישאל. ואפשר דמ"מ מבואר דלאחר שבא ליד גבאי הוה דין ממון צדקה]. **והריטב"א** (ב"ב קעד:) הביא כן מהגמ' (נדרים נט.), דתרומה ביד כהן א"א לישאל. וע' שו"ת רב"א (יד) וש"ך (רנה ו).

34 **ובגליון מהרש"א** הק' דאי לא קיבל עליו בפיו אמאי לוקה. **והערול"נ** נקט דאינו לוקה משום בל יחל, אבל לוקה משום לאוין דנזיר.

35 ובגמ' (נזיר ד:) נח' התנאים אי נזירות שמשון הוה דבר הנדור, או דוקא ע"י מלאך. ולדברי ריב"ן נח' האם שייך לקבל עליו נזירות שמשון. [וסוגיין כחד מ"ד]. וכ"ד **תוס'** (נדרים יט:) דנח' בזה התנאים שם. **והחזו"א** (נשים קלז ב) ביאר דכיון דנזירות של שמשון לא היה ע"י נדר, אין לו מקור דמהני חלות כזה.
אבל פשטות הגמ' (נזיר שם) דנח' התנאים האם מהני התפסה, האם שמשון עצמו נחשב דבר הנדור ואפשר להתפיס בו. אבל לכו"ע מהני לקבל עליו נזירות כמו נזירות של שמשון.

36 אבל **המנח"ח** (שסח יד בקומץ) הביא ס' **לקט הקמח** בשם **מהר"ם חביב** בשם **הר"י מגאש** דדוקא היכא דהתחיל להתנהג נזירותו אין לו הפרה. אבל אם קיבל עליו נזירות, ולא התחיל להתנהג בו, מהני שאלה.

37 **והחוו"י** (ס"ס טו) נתקשה טובא, וכתב דאפשר דהוה מדרבנן, דגזרו שמא יאמרו דיש נזירות שמשון לזמן. [ואף דבסוגיין הנידון לענין מלקות, ואילו יעבור וישאל לא ילקה. אך כיון דאסור לחכם להתיר לו נחשב ליתא בשאלה].

38 ועפ"ז דן דמהני הפרת בעל בנזירות שמשון. [וציינו המשנ"ל נזירות ב יז].

39 ועפ"ז דן דלדבר מצווה מהני שאלה.

40 ודעת **המפרש** (נזיר שם, וכן **רש"י** סוטה כג.) דלא פקע כשיגדל.

האי תנא איסור כולל ל"ל. **הריטב"א** כתב דאפשר דלית ליה איסור כולל אפי' במידי דאתא ממילא. וכר' שמעון (קידושין עז:) בנבילה ביוה"כ. או דאפשר דדוקא בשבועה לית ליה כולל, בדבר הבא מעצמו. [וע' מש"כ בזה לעיל במשנה].

שור פסולי המוקדשים

המרביע שור פסוהמ"ק לוקה ב'. כ"ה הגירסא לפנינו. **והרש"ש** ביאר א' משום הרבעת כלאים, וא' משום עבודה (כדבסמוך). דהרבעה מקרי עבודה (וכדאיתא מו"ק יב.). אבל הביא **דהמשנ"ל** (כלאים ט, ומעילה א ט) נקט דהאיסור מרביע (במו"ק שם) הוה מדרבנן.

והרש"ש הביא דתוס' (בכורות לג.) משמע דגרסו לוקה [סתם], ולא לוקה ב'. וכ"ה בדפו"י, וכ"כ **החת"ס** (יו"ד שה) דהוה טעות סופר.

שהרי גוף א' הוא, ועשאו כשני גופים. **פריב"ן** תורת חולין ותורת קדשים. ולכאורה לפ"ז כ"ש בהמת קדשים עם בהמת חולין יחשב כלאים. [**והריב"ן** תמה מנלן דחולין וקדשים יחשב כלאים זה בזה]. **והריטב"א** הביא כעי"ז בשם **הרמ"ה** דהבשר והעור ב' מינין הם. שעשה הבשר חול, והגיזות קודש. וכאילו הם ב' מינין ממש.

ונתחדש בסוגיין דתערובת זה נחשב ב' מינים. ועוד נתחדש דאף גוף א' דיש בו ב' מינים הוה איסור כלאים[41].

ובתוספתא (כלאים ה, וירושלמי שם ח ב) דעת איסי דאסור לרכוב ע"ג פרידה[42] [מק"ו מכלאי בגדים]. **והראשונים** (חולין עט.) דנו דסברת רבנן דאין כאן ב' מינין, וכן מותר להרביע פרידה זו על זו.

ותוס' (שם, וב"ב יג., חגיגה ב: וכ"מ) הק' מ"ש חצי עבד דאסור בחצי שפחה, דאתי צד עבד. ותי' דאיסור כלאים הוה ב' מינים, ופרידה הוה מין א'. **והתשב"ץ** (ב ד הו' בשמעתתא הקדמה אות מ) ביאר תי' תוס' לחלק בין פרדות דהוה הרכבה מזגית[43], ואילו חצי עבד נחשב הרכבה *שכונית* ולכן אתי צד זה ופוגע בצד זה[44]. אבל לשון **תוס'** (חגיגה ב:) דכלאים תלוי בב' מינין, והא ליכא[45]. **והקובה"ע** (מו ה) הביא דאף בסוגיין פסולי המוקדשין הוה הרכבה מזגית [לריב"ן], דאין מקום מסויים חולין וקדשים[46]. וכתב דצ"ל דפרד נחשב מין שלישי [מחמת הרכבה מזגית], אבל פסוה"מ יש צד חולין וצד קדשים, ושייך כלאים [אף דאינו מקום מסויים].

והריטב"א כתב דיש בזה חידוש יותר לדעת **הרמב"ם** (כלאים ט ז) דחיוב כלאים הוה דוקא א' מין טמא וא' טהור. ואפ"ה חולין וקדשים גרע.

והרמב"ם (שם ט יא) ביאר דהוה כקדש וכחול מעורבין זה בזה, ונמצאת בהמה זו כבהמה טמאה עם הטהורה המעורבין כאחד, ואומר 'ואם כל בהמה טמאה אשר לא יקריבו ממנה קרבן לה', ומפי השמועה למדו שאינו מדבר אלא בפסולי המוקדשין. [דפסולי המוקדשין נקראת בשם 'טמאה'[47]].

אבל **הראב"ד** השיג דדרשי' דהוה כחיה עם בהמה [וכר"ת בתוס']. **והאחרונים** ביארו דכוונתו להשיג דחיה ובהמה מתחייב על כלאים [אף דאינו טמא וטהור].

תוד"ה שהרי גוף א'. ור"ת פי' דכתיב ביה כצבי וכאיל שהם ב' מינין וכו'. [דילפי' מקרא דהוה ב' מינים]. וכ"כ **תוס'** (בכורות לג., וכעי"ז חולין קטו:) שהשור בפנ"ע נחשב כצבי וכאיל, דהיינו שני מינין[48]. והוסיפו דלא כמו שרגילין לפרש שם שקצת הוא כקדשים וקצת הוא כחולין

---

41 [א"נ דוקא הכא קמ"ל דעשאו הכתוב ב' גופין. וצ"ב מנלן].

42 ורבנן הק' הכתיב (מלכים א א לג) והרכבתם את שלמה בני על הפרדה. [ועי' תוספתא וירושלמי שהשיב].

43 וע"פ הגמ' (חולין סט) דמבלבל זרעיה. וכן **הרמב"ן** ו**ר"ן** (חולין שם) תי' דשאני הולדה דמתבלבל זרעייהו, וכן כתב **רש"י**. [אבל **הרשב"א** (חולין) תפס ב' הלשונות].

44 וע' **קובה"ע** (שם) שדן אי חצי עבד הוה הרכבה מזגית או שכונית.

45 אבל גבי עבד קפיד קרא אצד חירות דלא תשמש בעבדות. [ומשמע להדיא דהוה גדר איסור שונה וכ"כ **המנח"ח** רמד ט].

46 [ובנו בהג' כתב דלדברי הרמ"ה הבשר והעור שפיר הוה הרכבה שכונית].

47 [ויל"ד האם הצד חולין נחשב טמאה, דהוא הבשר שנלמד מקרא זו, ופקע ממנו הקדש. או דהצד הקדש שבו נחשב טמאה]. ויל"ד דלפ"ז עיקר האיסור משום דנחשב 'בהמה טמאה', ולא משום ב' מינים [וכלשון הגמ' ב' גופים].

48 **והמשנ"ל** כתב דבתוס' משמע דהוה גילוי בעלמא דהוה ב' מינים. ואילו לדעת הראב"ד גלי קרא דהוה

אלא מצבי ואיל נפקא.

ו**תוס'** (פסחים מז:) הק' דבמשנה הוה מצי להזכיר פסולי המוקדשין[49], דיש כלאים בבהמה א'. אלא נקט שור וחמור משום דעיקר כלאים בשור ובחמור כתיב. ועד"ז כת' ה**ריטב"א**.

תוד"ה המנהיג. דוקא אי מושך השור משוי בגופו וכו'[50]. לכאורה כ"ה פשוט בכל כלאים, דמרבינן כל מלאכה, אפי' מושך בקרון[51]. אבל לקשור שור וחמור להוליכם לשוק אין איסור[52].

כמה מלקין – אומד - משתלש

ארבעים חסר א', שנאמר במספר ארבעים, מנין שהוא סמוך למ'. **פריב"ן** שגורם לקרות אחריו מ'[53].

ו**הריטב"א** כתב דבחכמת המספר האחדים בכלל העשרות הם נקראין י'. [ומשמע דאף בלא דרשת הלשון 'מספר']. ו**הרא"ש** (פסחים י מ) כת' לענין ספירת העומר, תספרו חמישים, דדרך המקרא כשמגיע המנין לסכום עשירית פחות אחת, מונה אותו בחשבון עשירית ואינו משגיח על חסרון האחד. והביא כיו"ב בסוגיין, וכן (בראשית מו כז) כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה שבעים[54].

ו**הריטב"א** כתב דפשיטא דמילתא דהילכתא גמירי לה, אלא הביאו שיש רמז מהמקרא.

אבל ה**רמב"ם** (סנהדרין יז א) כתב כמה מלקין, כפי כוחו שנא' כדי רשעתו במספר. ואפי' היה חזק וברי, אין מוסיפין על מ'. לפיכך אמרו חכמים שמכין אותו ל"ט, שאם נוסיף לו אחת נמצא שלא הכהו אלא מ' הראויות לו. ו**הכס"מ** ו**לח"מ** דייקו דמדינא מלקין מ' שלמים, אלא הוה דין דרבנן[55]. ובס' ה**חינוך** (תקצה) תמה מדברי הגמ', ו**הכס"מ** כתב דהוה אסמכתא.

ו**הלח"מ** ביאר דכיון דהתורה נתנה רשות להלקותו כפי אומד דעתינו, מש"ה ראו שלא להלקות מ', משום סייג. ו**היונת אלם** (כט א) ביאר דכיון דמצאנו דיש שם מלקות פחות ממ' [היכא דאינו יכול לקבל מ'], מש"ה שייך שחכמים יגרעו, דמ"מ שם מלקות עלה[56].

ו**המנח"ח** (תקצד ד) תמה האיך יוכלו לעקור דבר מפורש בתורה משום סייג (ע' ט"ז יו"ד קיז א, ואו"ח תקפח ה).

ועוד פי' ה**כס"מ** (בסו"ד) דכוונת הרמב"ם דכל דין שאינו להדיא נקרא דברי סופרים, וחכמים קבלו דרשא[57] זו דדין מלקות דאורייתא הוה ל"ט. וקבלו חכמים דהטעם משום גדר לא יוסיף. (וכ"כ ב**הג' מים חיים**, וכן הכריע ה**מנח"ח** תקצד ד).

'חיה'. [וממילא הוה ב' מינים].

49 ותוס' כת' לדעת ר"י דהמלקות הנוסף משום כלאים, ואילו לדעת רש"י בדוקא נקטו מוקדשין משום לאו דמעילה.

50 ו**תוס'** סיימו דאל"כ לעולם לא יוכלו להנהיגו למקו"א. ו**היעב"ץ** כת' דאין זה קו', דתלך מעצמה לאכול וכדו'. [ויל"ד האם אף לצרכה נחשב מלאכה. או רק לצורך הבעלים].

51 ו**תוס'** (שבת נד.) הוכיחו משור פסולי המוקדשין לכלאים בעלמא, דאין לומר דאסור להנהיג בכלאים אפי' לא ימשוך שום דבר, דאם כן שור פסולי המוקדשין יהא אסור להוליך ולהזיז ממקומו.
וכן **רש"י** (שבת שם) כת' דכלאים הוא באופן דפעמים שהן מושכין שום דבר, ונמצא מנהיגין יחד.

52 וצ"ב אמאי איצטריך לתוס' להוכיח כאן. ואפשר דס"ד דהכא נחשב מלאכה, דסובל גופו. א"נ תוס' הק' דלשון 'מנהיג' משמע הנהגה בעלמא, קמ"ל דהוה מלאכה.

53 ו**רבינו יהונתן** כתב לפרש כלומר לספור את הארבעים ולא יספור ארבעים. סוכם מלשון (שמות ה ח) מתכונת הלבנים דמתרגמינן סכום לבניא. וכ"כ ה**נמוק"י**.

54 אמנם ב**תרגום יונתן** (שם) איתא דיוכבד נולדה בבואם למצרים. וכן אי' בגמ' (ב"ב קכג:, וכ"כ **רש"י** עה"ת שם כו). [וב**דעת זקנים** (בעלי התוס') פי' דעם יעקב היו ע'. ועוד כתב ב**הדר זקנים** (שם) דהקב"ה משלים המנין].
וה**ערול"נ** כתב דכוונת הרא"ש דודאי כל מנין בתורה הוה בדוקא, אלא דקבלו הלכה למשה מסיני, ובזה פי' ה**ראשונים** דאף פשטיה דקרא מתיישב עם הקבלה, דאף התם פשטיה דקרא צריך לפרש שירדו למצריים ס"ט, אף דבאה הקבלה לפרש ע' כפשוטו.

55 וה**כס"מ** דייק כן מדברי הגמ' (בע"ב) דרבנן 'בצרי' חדא. ו**האו"ש** (יז ד) הביא מקור לדברי הרמב"ם מ**מדרש רבה** (קרח, במדבר יח כא) מלקיות ארבעים כנגד מ' קללות וכו', ופחתו חכמים אחת משום פן תוסיף. וכן **תרגום יונתן** (כה ג) כת' חסר חד ילקה, לא ישלים, דילמא יוסיף להלקותו על ל"ט אלו ויסתכן. [אמנם מסו"ד מבואר דכשמלקה מ' עבר על לא יוסיף. וצ"ע. ואולי יל"פ דבריו באופ"א].

56 ומשמע דכמה הכאות שמלקין אותו נכלל בדין מלקות, וליכא דין להלקות דוקא מ' שלמים.

57 והמנח"ח כתב דאף הלשון 'אמרו חכמים', הוה דאורייתא. וכמו 'דברי סופרים'. [ול"ד ללשון מ'דבריהם'].

והרמב"ם בפיה"מ[58] כתב אילו נאמר מ' במספר, היה ראוי להלקותו שלימין. במנין ידוע כפי מה שיוכל לסבול, שנאמר כדי רשעתו במספר, שהקדים במספר מ', ר"ל עד מ'. ולמדו מפי הקבלה כיון שההכאה כפי שיוכל לסבול ולא יוסיף על מ', נניח ההכאה זו דרך שמירה [סייג]. וחובה לנקוט סייג במיעוט המלקות. [ומשמע דקבלו חכמים דחייבין לעשות סייג, וכדברי הכס"מ. ולדברי הלח"מ יל"פ דסוף דבריו הוה תקנ"ח, דכיון דקבלו חכמים שההכאה הוה עד מ', ולא מ' בדוקא. ומש"ה ראו להניח סייג].

והמנח"ח (תקצד ה) דן היכא שאמדוהו לקבל פחות מכות, האם גם צריך להפחית א'[59] משום גדר לא יוסיף[60]. ואם אמדוהו לקבל י"ח ילקה רק ט"ו [משום ראויין לשלש]. אבל כתב דסתימת הרמב"ם משמע דלא כן, ובאומד אי"צ לפחות.

עכ"פ מבואר ברמב"ם דאיסור 'לא יוסיף' הוה במה שמוסיף על מ' [ואף לצד דמלקין ל"ט מדאורייתא, אם הלקה מ' לא עבר[61]]. ואילו לדעת שא"ר חייב כשמוסיף על ל"ט.

<u>אין אומדין אותו וכו'</u>. מבואר דכל חייבי מלקיות אומדין שיוכל לקבלם.

והגמ' (סנהדרין י.) מקשה למ"ד דמלקות במקום מיתה עומדת[62], א"כ אומדנא למה לי ילקו אותו ואי מיית ימות. והגמ' תי' דבעינן לאחר שלקה אחיך, ודרשי' ונקלה אחיך לעיניך. ומבואר דבפשוטו דין אומדנא הוה סברא שלא להרוג אותו, דנתחייב רק מלקות. ולמ"ד במקום מיתה הוה גזיה"כ[63].

והגר"ח (סטנסל שז) חקר בגדר האומד, האם הוה מדין פיקוח נפש, והוה אונס דא"א לקיים דין מלקות שלו. [א"נ דנתחייב מלקות ולא מיתה]. או דהוה פטור. והביא דעת הרמב"ם (ע' בע"ב) דהיכא דאמדוהו, אף שנתחזק אח"כ אינו חייב יותר, וע"כ דהוה גדר פטור. ובקו' יונת אלם (כט) הוסיף דילפי' מ'כדי רשעתו במספר'[64], והביא (ע' בסמוך) דנחשב דנגמר הדין למלקות אלו. [וע' גרי"ז נזיר כג. עד"ז].

והגר"ח (שם) דן האם אומד זה שייך לדין אומד (ב"ק צ:) דבעי שתהא במכה כדי להמית[65]. וחילק דבסוגיין האומד הוא האם עומד למות מחמת הכאה זו. ואילו התם הוה אומד אם יכול להיות שימות מחמת הכאה זו, שיחשב שמת מחמת הכאה. ואף דאמדוהו דאינו עומד למות, מ"מ נחשב שמת מחמת מכה זו.

והגר"ח כת' דלצד דאומד הוה גדר פטור [ונקט דכן היא דעת הרמב"ם], י"ל דכל שיש בו כדי להמית ויש על המעשה הזו שם מעשה הריגה, פטור. אבל אי הוה סברא דפיקוח נפש לחוד א"כ תלוי האם יש חשש שעומד למות מחמת מכה זו. [ולא סגי שיש על המכה שם מכה הראוי להמית].

<u>אלא במכות ראויות להשתלש</u>. פרש"י (סנהדרין י. וכריתות יא., וכ"ה בנמוק"י כאן) דבעינן ב' ידות לאחוריו ושליש לפניו, כדנפקא מקרא (לקמן כג., דשליש לפניו[66]).

והמנח"ח (תקצד ד) הק' למפרשים בדעת הרמב"ם דמדאורייתא מלקין מ', והא אינו ראוי להשתלש. וע"כ דס"ל דהדין ראוי להשתלש הוה מדרבנן. [אך ר' יהודה מודה דבעי להשתלש, אלא דמכה מ' נתחדש דהוה בין ידיך. אבל כשאמדו כ', מכין י"ח משולשין. וכה"ג אין הכאה בין ידיו].

---

58 [ע' לשונו בדפו"י, ובתרגום החדשים].

59 והעמיד דבריו למש"כ דהך סייג דאורייתא. ולכאורה אף לצד דרבנן יל"ד כן.

60 והפור"י כתב דעד"ז מתיישב דברי המשנה דאמדוהו לקבל מ', דבפשוטו צ"ל דלאו דוקא ואיירי דאמדוהו לל"ט. אך ע"פ הנ"ל [בדעת הרמב"ם] י"ל דפוחתין א' מהאומד, ומש"ה דוקא אמדו לקבל מ', לוקה ל"ט. אבל אמדו ל"ט פוחתין, ולוקה ל"ו. וכ"כ הצפנת פענח (תרומות א בסופו).

61 [וצ"ב דהא איתרבי דאף כשמוסיף על אומד הבי"ד עובר בלא יוסיף, א"כ כיון דבי"ד אומדין רק בראוי לישלש, כשמוסיף על ל"ט עבר].

62 דלר' ישמעאל צריך בי"ד של כ"ג למלקות. ורבא ביאר הטעם דמלקות במקום מיתה. ופרש"י כיון דעבר על אזהרת בוראו ראוי הוא למות, ומיתה זו קנס עליו הכתוב, והרי הוא כאחת מן המיתות. וכמו חיוב סקילה שריפה, אף מלקות הוה כא' מהמיתות. ובי"מ בתוס' הטעם משום דזימנין מתים ע"י מלקות.

63 ויל"ד אי גדר הגזיה"כ כמו סברא זו, ומפני סכנת נפשות של זו. או דהוה תנאי בעלמא. [ואפשר דלהך מ"ד סגי באומדנא שע"פ רוב לא ימות. ואילו לאידך מ"ד הוה כמו כל סכנת נפשות דמחמירים אא"כ הוה צד רחוק. אך לא מצאנו בזה מח'].

64 וכמ"ש הרמב"ם (יז א ובפיה"מ הנ"ל).

65 ועפ"ז הק' במשנה (בע"ב) דמת פטור, תיפו"ל דאמדוהו שלא ימות מחמת הכאה זו. א"כ פטור משום דהוה מכה שאין בו כדי להמית. עי"ש.

66 ויל"ד אמדוהו שראוי לקבל מכות על גבו, ואינו ראוי למכות לפניו. האם פוטרין אותו, כיון דאינו ראוי להשתלש בפניו.

והאחרונים חקרו האם הדין 'ראוי להשתלש' הוא דין באומד[67], או בהכאה בפועל[68]. ודנו אם ראוי לכ', ומש"ה פסקו עליו י"ח, והלקוהו י"ט. האם עובר בלא יוסיף ואם מת האם גולה ע"י (וע"ע לקמן).

והגרי"ז (נזיר כג.) הוכיח 'אומד' הוה דין בעצם חיוב המלקות, דאילו הוה רק דין שלא להמיתו, מה שייך בזה דין 'להשתלש'[69].

והרמב"ם (יז ב) כת' דאין אומדין אלא במכות הראויות להשתלש וכו'. אמדוהו לקבל מ', וראוה חלש ואמרו דאינו יכול לקבל יתר על ט' אלו, או י"ב אלו פטור [כהמשך המשנה]. והיונת אלם (כט ב) דייק דהרמב"ם נקט רק ט' וי"ב, דהוה משולש. וביאר דאף כשחזרו ואמדו שאינו יכול לקבל כל המ', מ"מ לוקה כשיעור השילוש שיכול לקבל. [ודלא כריב"ן ורמב"ן בע"ב, עי"ש]. [והביאו דמבואר בזה דיש גדר שילוש אף בעצם ההכאה, מלבד הדין שילוש בפסק האומד].

דף כב:

ואמדו שאין יכול לקבל מ', פטור[1]. פריב"ן דכיון דנתבזה בבי"ד ולקה קצת, סגי ליה בהכי. ולא נתפרש בדבריו האם משלימים לו את המכות שיכול לקבל. [כגון היכא שלקה י"ח, ורואים שיכול לקבל רק עוד ט']. כיון דכבר פסקו דינו, ומכות אלו יכול לקבל[2].

והמלחמות הביאו דכן נראה מדברי הבעה"מ שמשלימין לו את האומד האחרון, ופטור ממ' וחייב י"ח. והמלחמות חלק דמשמע דפטור לגמרי[3].

והמלחמות כת' דהמשנה איירי לאחר שלקה אפי' מכה אחת חזרו ואמדו שאינו יכול לקבל אלא ל"ו, ופטור לגמרי כיון שכבר נקלה. דהאומד הראשון נתבטל ופטור ממנו, ואין דנין אותו בשני דינין לאמוד אותו פעם שנית. ואין מלקין כלל בלא אומד. ומש"ה הוה דומיא דנפסקה הרצועה דפטור (לקמן כג.).

אמדוהו לקבל י"ח, ומשלקה אמדו שיכול וכו' פטור. פריב"ן דע"י שלקה פטור. [ואף דנתברר שלא לקה כל דינו, מ"מ לקה ונתבזה]. ותוס' (בסו"ד) מבואר דדוקא לקה כל הי"ח[4]. ולפ"ז לכאורה הטעם משום דסיים את המעשה בי"ד.

והבעה"מ כת' דנקט שלקה כולם לרבותא, דאף שלקה י"ח ועמד בבריאותו, ונתברר בלא ספק שהאומד היה טעות. קמ"ל דאפ"ה פטור.

אבל ברישא שאמדוהו למ', ומשלקה י"ח[5] נחלש ואינו יכול לקבל יותר. כה"ג אמרי' דאומד הראשון טעות.

אבל המלחמות כת' דבסיפא אפי' לא לקה כלל אין מוסיפין לו על אומד הראשון [ע' בסמוך], כיון דכבר יצא מבי"ד זכאי[6]. וכדתנן (סנהדרין לב.) דאין מחזירין דיני נפשות לחובה. ואף חייבי מלקות ילפי' (שם לג:) רשע רשע.

ריב"ן ד"ה ואמדו. אבל לא לקה וכו' וחזרו ואמדו שאינו יכול לקבל כולם לא מיפטר, אלא לוקה אחר זמן.

---

67 והצפנת פענח (תרומות ב ד"ה אך יהייה נפק"מ) העמיד דכ"ה כלשון המשנה (כאן). אבל לשון הברייתא (סנהדרין י., תוספתא מכות ד) אין מכין אלא מכות הראויות להשתלש.

68 והצ"פ (שם) כתב דנפק"מ היכא דאמדוהו לכ', ושוב אמדוהו לי"ח דכיון דסתרו האומד יפטר, ואף דאין נפק"מ בזה.

69 אמנם ביונת אלם הוכיח דאף לצד דהוה שלא להמיתו, ממילא לא נגמר דינו ע"ז [וע' בע"ב].

1 והר"י לוניל הביא דיש גורסים חייב. דאזלי' בתר אומדנא בתרייתא הואיל והתחילו להלקותו באומד ארבעים. אלא שאין מלקין אותו בבת אחת כל הארבעים בשביל שלא ימות. אלא מלקין מכות שהן ראויות להשתלש.

2 אבל ביום אחר אין חוזרין להלקותו, כיון שכבר נקלה.

3 והמלחמות הביא דסתם קתני פטור, משמע שאינו לוקה אלא אותו מקצת שלקה כבר. ולא משתמיט תנא למיתני הולכין אחר אומד האחרון. ועוה"ק דבברייתא (בגמ') איירי שלא לקה כלל, ואפ"ה שנו 'פטור' משמע לגמרי.
ועוה"ק דלשון המשנה דאמדו שאין יכול לקבל מ', והו"ל למיתני וחזרו ואמדו שיכול לקבל כך. משמע שאי"צ לאמוד כמה מכות יכול לקבל.

4 וכן הריב"ן (סוד"ה הא) כת' והלכך אם לקה כבר כל הי"ח פוטרין אותו.

5 והמלחמות דייק דדוקא לקה כל הי"ח. וע' מה שהובא לעיל.

6 והאומד הראשון הוה בגדר גמר דין.

דאזלינן בתר האומד הראשון להחמיר[7] [היכא דלא לקה ונתבזה בבי"ד]. (ע' בסמוך). וכ"כ ה**בעה"מ** דלעולם אין מוציאין אותו מיד האומד הראשון[8]. וה**מלחמות** תמה ח"ו שנשפך דמו לדעת, ורחמנא אמר ונקי וצדיק אל תהרוג[9]. אך **ריב"ן** (כאן ובגמ') תי' דלוקה לאחר זמן, לאחר שיבריא[10].

ו**היונת אלם** (כט ב, הו' לעיל) דייק מדברי הרמב"ם דאף כשלא לקה כל המנין, משלימין לו כמה שיוכל לקבל. וקמ"ל דפטור על השאר[11].

אמר רבא כמה טפשאי וכו' ולא קיימי מקמי גברא רבה וכו'. ה**אחרונים** הק' דמחוייבין לעמוד בפני ת"ח[12], ומי שעובר ואינו נוהג בכבוד ת"ח אמאי קרי ליה טיפש. ואילו בגמ' (קידושין לג:) אי' דכל ת"ח דאינו עומד בפני רבו נקרא רשע.

ו**בשו"ת יד אליהו** (ד) כת' דאיירי בסוגיין שיש לפניו שניהם, שיכול לכבד ס"ת או לכבד ת"ח, והני טפשאי ס"ל דקימה בפני ס"ת עדיף, והולכים למקום שמקיימים כבוד ס"ת.

ובחי' **בית מאיר** (קידושין שם) כת' דאיירי בשעה שעסקו בתורה, ולא קמו בפני גברא רבה (וכדאי' שם), דזהו תורה וזה לומדיה. וקרי להו טפשאי כיון דקמו קמי ספר תורה[13].

כמה טפשאי וכו' דקיימי מקמי ס"ת, ולא קיימי מקמי גברא רבה וכו'. בפשוטו משמע דהאמת הוא דגברא רבה עדיף, וה**ראשונים** הק' דבגמ' (קידושין לג:) ילפי' דחייב לעמוד לפני ס"ת. מהא דמפני לומדיה עומדים, לפני ס"ת לא כ"ש.

וה**תוס' הרא"ש** ו**תוס' רי"ד** (שם, וה**ר"ן** שם בתי' הב') תי' דודאי ס"ת עדיף, אלא כיון דילפי' ס"ת מק"ו דגברא רבה, מש"ה נקראו טפשאי. וה**ר"ן** (שם יד: בדה"ר) תי' דאף דס"ת עדיף אפ"ה קרי להו טיפשאי. כיון שאלמלא ת"ח היתה התורה כרוכה ומונחת, ואינהו מפרשי לה. וכמה טפשאי נינהו דלא סברי דכשם שראוי לעמוד מפני ס"ת כך ראוי לעמוד מפני לומדיה.

וה**מהרי"ט** (קידושין שם) תי' דהתם לומדיה אף דאינו גברא רבה, אלא בעל שמועות שתלמודו בידו. ואילו בסוגיין איירי במורה הוראה שיודע לפרש את התורה, והוא עדיף מס"ת[14].

מ"ט דר"י דכתיב מה המכות האלה בין ידיך. ה**ריטב"א** הק' דהוה רק מכה א' בין ידיך, והאיך קרי ליה בלשון רבים. וי"מ דהיו ד' רצועות [שכפלום לארבע]. ועוד תי' דהפסוק קאי שהלקו מלקויות טובא, ובכל מ' היה א' בין ידיו.

ורמינהו אמדוהו לקבל מ' וכו'. **פריב"ן** דבברייתא מבואר היפך דברי המשנה, בין ברישא ובין בסיפא. דבמשנה מבואר דדוקא לקה. [ע' בדבריו מה שביאר]. אבל ה**בעה"מ** גרס בסיפא דברייתא משלקה, וקו' הגמ' רק מהרישא. וה**מלחמות** כת' [להיפך] דבסיפא אף במשנה לקה לאו דוקא[15], דכיון דנגמר דינו אין מוסיפין לו מלקות.

הא דאמדוהו ליומי. **פריב"ן** (בפי' הא') דנתברר דהאומד הראשון טעות. אבל יום אחר אפשר דהוכחש, ואינו טעות. ומבואר דהיכא דהאומד השני מברר שהאומד הראשון היה טעות, אמרי' דהשני מבטל את הראשון. אבל היכא דלא היה טעות, אזלי' בתר הראשון.

---

7 ומדברי הבעה"מ מבואר דהטעם משום דלא נתברר שהיה טעות. [ולא אזלי' בתר סברות ואומדנא דידן לסתור, דבמה עדיף שני מראשון].

8 ומדברי התוס' שאנץ משמע דהוה כלל דאמרי' דאומד החמור עדיף. {ויל"פ דהיכא דאינו ברור לרופא שיכול לעמוד בזה אמדינן לפי הפחות. ומש"ה כשרופא א' אומר שיכול לעמוד בזה, והשני אינו יודע שיכול לעמוד בזה, מש"ה העומד בדבריו בודאות עדיף}.

9 ויל"ע מהגמ' (סנהדרין י. הנ"ל) [למ"ד דמלקות במקום מיתה עומדת] אומדנא הוא דלאחר שלקה אחיך. ואין חוששין לדמו של זה. ולכאורה הרמב"ן קאי דלא כמ"ד דמלקות במקום מיתה. ואפשר דאף להך מ"ד זהו הגדר לאחר שלקה אחיך, לחוש לדמו של זה.

10 ומבואר דנאמר דין אומד כחלק מהפסק דין, דמחוייב מכות אלו. ואילו אח"כ נתחדש מצב שאינו יכול לקבלם, משהין את דינו עד שיוכל לקיים דינו. [ואף דבעלמא בי"ד מחוייבין להלקותו מיד, הכא צריכים להמתין עד שיוכלו לקיים בו כל דין העונש שלו].

11 וכתב דהרמב"ם לשיטתו (לקמן כג.) דאין פטור בעצם האומד, אלא היכא דלקה בפועל, או ברח בפועל.

12 בת"ח בעלמא כשנכנס תוך ד' אמותיו, וברבו מובהק או ת"ח המופלג בחכמה כמלא עיניו. וה**אחרונים** דייקו הלשון 'שאר אינשי' דלא איירי ברבו, אלא ת"ח דעלמא.

13 וביאר דהם סברו דבשעה שעוסקים בתורה כלום תורה עומדת בפני לומדיה. אך כיון שעמדו בפני ס"ת, וס"ל דתורה עומדת בפני תורה, א"כ ה"ה לומדיה. דגברא רבה נמי איהו גופיה מקרי תורה, שעל פיו נתפרש התורה. [ולא רק 'תשמישי תורה'].

14 וה**מקנה** (שם) כתב דת"ח שלומד ומבין התורה, מחוייב לעמוד לפני ס"ת [מק"ו מגברא רבה], אבל שאר העם אין להם חלק בתורה אלא דרך ת"ח, א"כ עיקר החיוב לכבד ת"ח.

15 דהמשנה נקטה לקה אגב רישא.

וריב"ן הביא **לישנא אחרינא** דהיכא דאמדוהו ליומיה לא תלינן בטעות, ובודאי יוכל לקבל מקצת המכות. [וצ"ב]. **ותוס'** (בתחילת דבריהם) כתבו דליומיה, האומד הראשון עיקר. ואילו ליום אחר האומד הב' מהני. (וע' בסמוך).

ריב"ן ד"ה הא דאמדוהו. ואם לא לקה הרי הוא כמי שלא אמדוהו כלל, וממתינין לו עד שיבריא. [דמשמע דאי לא לקה, עדיין מחוייב בכל]. **האחרונים** הק' כיון דאמדוהו השתא לקבל י"ח, ילקוהו י"ח. ואמאי נמתין עד שיבריא. **והרש"ש** גרס בדבריו דאיירי דחזרו ואמדו דעכשיו אינו יכול לקבל 'כלום'. ומש"ה ממתינין עד שיוכלו להלקותו. [וכ"כ **החזו"א** יח א]. אבל אם יכול לקבל מקצת, מלקין כמה שיוכל לקבל, וכמו כל מי שחלוש מחמת חולי [זמני] אומדין כמה שיוכל לקבל, ולא ממתינים עד שיבריא ויקבל כל המכות. [אבל ריב"ן במשנה כתב דלא כן. והרש"ש כתב דצריך להגיה בדברי ריב"ן במשנה. והחזו"א כתב דהוה לס"ד].

אבל **המנח"ח** (תקצד ה) תי' דכיון דסותר דינו, חיישינן לאומד ראשון. [ומש"כ הריב"ן דהאומד הראשון טעות, פי' ספק טעות. ועדיין מחוייב מחמת הפסק הראשון[16]].

ומ"מ **היונת אלם** (כט ב) תמה האיך ילקוהו ביום אחר, הא הוה ספק דהאומד הראשון אמת, א"כ יפטר מדין ונקלה[17]. (כדבסמוך).

בא"ד וכן אמדו תחילה לי"ח וכו' איגלאי מילתא דטעו רשאין להוסיף וכו'. **והמנח"ח** הק' אמאי לא אמרי' הכא נמי דהו"ל להמתין, מחמת ספק אומד הראשון. ותי' דכשהאומד להקל, אין האומד ברור כ"כ, דאין מדקדקין משום חומר פיקו"נ. אבל בסיפא כיון דחזרו ואמדו אי"צ לחשוש לאומד הראשון[18]. [ולדברי הרש"ש וחזו"א לק"מ].

בא"ד [שם] הילכך אם לקה כל הי"ח פוטרין אותו, כיון דיצא מבי"ד בזיון בי"ד הוא להחזירו. **האחרונים** הק' אמאי הוצרך לטעם חדש דבזיון בי"ד, הו"ל למימר דכיון דלקה מקצת מתקיים 'ונקלה'. **והחזו"א** כתב דאיירי אף כשלא היה ראוי לקבל ג' מלקות, אלא א'. וטעו, ואינם בי"ד לענין זה. והוה כלקה שלא בבי"ד, דאינו מפטר. אלא משום בזיון בי"ד. ומ"מ הק' החזו"א איך רשאין לפוטרו משום כבודם. וכתב דאפשר דכוונת ריב"ן דהוה טעות בשיקול הדעת, וחלה הוראה, ומש"ה נחשב שלקה ופטור[19].

תוד"ה הא. אזלי' בתר אומד הראשון. **הב"ח** (עה"ג) ביאר דלא נחשב 'הכחשה', ומ"מ ממתינים ליום אחר [דחוששין לאומד שני משום ספק נפשות]. ותוס' (בסו"ד) כתבו דאומד הראשון היה טעות. **והב"ח** ביאר דקאי אסיפא [כשמוסיף שיכול לקבל יותר]. אבל **בתוס' שאנץ** ליתא לסו"ד התוס' [והמגיה שם כתב לגרוס כן בתוס' דידן].

והחזו"א הגיה בדברי התוס' דאומד אחרון עיקר. [שהרי הראשון טעות, וכסו"ד התוס']. אבל כלפי יום אחר אזלי' בתר ראשון.

הא דאמדוהו למחר וכו'. **פריב"ן** דכיון דהאומד אינו טעות, הרי נתבזה. [מבואר דגוף האומד נחשב שנתבזה]. **והרמב"ן** (מלחמות) כת' כיון דהאומד הראשון אמת, אין סותרין את דינו. והו"ל כרץ מבי"ד, דאין חוזרין ודנים אותו. [ואפי' לא נענש כלל, ע' לקמן כג.].

אבל **הרמב"ם** (יז ג) כתב דאם אמדוהו ללקות י"ב ולא הלקוהו עד למחר[20], אף שלמחר יכול לקבל י"ח, אינו לוקה אלא י"ב. אבל אמדוהו שילקה למחר י"ב [שאמדו מעיקרא ללקות לזמן אחר], ולא לקה עד יום ג', והרי הוא חזק לקבל י"ח לוקה י"ח. שהרי בשעת האומד לא אמדוהו ללקות אלא לאחר זמן. **והכס"מ** ביאר דלמד כן מסוגיין, דהבריתא (בסיפא) איירי דעיקר האומד ליומיה, עדיין האומד הראשון קיים[21] [והכס"מ ביאר דהוה כמי

---

16 וביאר דא"א להלקות כאומד הראשון משום פיקו"נ [ולכאו' אי"צ לזה, דכיון דספק דהאומד הב' אמת, ספק אינו מחוייב יותר].

17 ויל"פ דהיכא דלא נתקיים הפסק דין מחמת שנתעורר בו ספק, הוה חסרון בגמ"ד. ודוקא היכא דעצם הדין קיים, אלא דלא קיימוהו.

18 [ויש להוסיף למש"כ הגר"ח בדעת הריב"ן דהפטור אומד הוה מחמת פיקו"נ, א"כ בודאי מחוייב כל המכות. והפטור אומד אינו מעצם הדין, ולא שייך קם דינא. אלא תלי בראות עיני הדיין].

19 [ולפ"ז מש"כ בזיון בי"ד, הוה טעם להחשיב שהפסק עדיין קיים. וצ"ע].

20 **והלח"מ** דייק דלפ"ז כל סוגיין איירי שחזרו ואמדו ביום אחר. ודן כשאמדו ליומיה האם אחרון עיקר, אבל הכריע דראשון פוטרו [ומש"כ למחר אגב סיפא].

21 **והחזו"א** ביאר דמהדין אפשר להלקות למחר בלא אומד כלל [אלא דאומדין כדי לפקח שלא ימות].

שהתחילו להלקותו]. [והא דאיתא פטור, היינו ממ', אבל חייב לפי האומד הראשון[22]].

אבל המשנה איירי דעיקר האומד לאחר זמן, ואינו כלום. וה**חזו"א** ביאר דמ"מ אם לקה, בדיעבד הוה אומד.

וה**מנח"ח** (תקצד ה) הק' דכיון דל"מ אומד לזמן אחר, א"כ אינו כלום.

עבר עבירה שיש בו ב' לאוין אמדוהו אומד א' וכו'. משמע דדוקא היכא שעבר מעשה עבירה א' מהני אומד א' על הכל[23]. אבל היכא שנתחייב ב' מלקיות משום עבירות שונות, ל"מ אומד א'. [דכל א' מחוייב להלקות שלם, ביום שיוכל לקבל]. אבל ה**רמב"ם** (סנהדרין יז ד) כתב מי שנתחייב מלקיות הרבה, בין על עבירות הרבה ובין על מעשה א'. ובכל אופן מהני אומד א' על הכל.

אמדוהו אומד א' וכו' ואם לאו לוקה ומתרפא. פ**ריב"ן** דלא אמדוהו אומד א'. אבל ה**ר"י לוניל** כת' כלומר דאינו יכול לקבל מ"ב.

וה**חזו"א** (יח ג) דייק דוקא אמדוהו אומד א'. אבל אם הלקוהו, ושוב דנו לחייבו מלקות ב' [ועכשיו יכול לקבל רק מקצת], ממתינים עד שיתרפא ומלקין כל ל"ט. והק' אמאי ממתינים שיבריא, ולכאורה מי שנתחייב מלקות, מכין אותו כמו שהוא, ולא ממתינים שיבריא. ומ"ש הכא. וכתב דאפשר ד'ואם לאו', היינו שאינו יכול לקבל מ"ב [וכר"י לוניל, והחזו"א דייק כן מלשון הרמב"ם].

ועוד חידש ה**חזו"א** דמי שנתחייב על ב' עבירות, אינו חייב יותר ממ"ב. דכל שמוסיף ג' מלקיות עולין לו, דכיון דלקה בשעה זו ל"ט, נחשב כל"ט. ואין הדבר מבורר לאיזה עבירה לוקה בראשונה. ואם נתחייב ג', סגי במ"ה[24]. [וסיים דהדבר צריך תלמוד].

הא דאמדוהו לארבעים ותרתי. פ**ריב"ן** דהוסיפו ג', דהוה אומד ללאו אחר [והוא שיעור מלקות הפחות]. אבל ה**רמב"ם** (יז ד) כתב אמדוהו למ"ה. וה**כס"מ** כתב דאם גירסא זו נכונה[25], צריך טעם לדבר. וב**הג' בכס"מ** כתב דהרמב"ם פי' ארבעים בחדא בגמ', חדא הראויה להשתלש, דהיינו מ"ב. וארבעים ותרתי היינו ל"ט ועוד ב' שילושים, דהיינו מ"ה. אמנם צריך טעם לדבר.

וה**או"ש** (שם) כת' דלדעת הרמב"ם מדאורייתא מכה המ' הוה חלק מהאומד הראשון, רק חכמים אמרו ל"ט. ומש"ה כשאמדוהו למ"ב, א"כ מתייחס מ' לראשון, וב' לשני [דהיכא דלוקה מ' חכמים לא עקרו דין מלקות מיניה[26]]. ולב' אין שם אומד. ולא שייך אמדוהו למ"ג או מ"ד, שהרי אינו ראוי להשתלש[27]. ומש"ה בעי שיהא מ"ה.

וה**יונת אלם** (כט ג) ביאר דכשאומדין לב' מלקיות, נחשב אומד א' על שניהם [וכ"ד הרמב"ם גבי נתקלקל, ע' לקמן]. וכשאמדוהו למ"ב לא נחשב אומד לחיוב מלקות הב', כיון דאין כאן שיעור מלקות.

כיצד מלקין אותו

כיצד מלקין אותו וכו'. מבואר בגמ' דהמלקות הוה בכל כחו. [ולחד גירסא בריב"ן (כג.) זה כוונת הגמ' מכה רבה].

ה**טור** (תרז ושו"ע שם ו, ע"פ הכלבו סח) הביא דנהגו באשכנז דכל הקהל לוקין בעיוה"כ, שיתן לבו לשוב מעבירות שבידו[28]. וה**ב"י** כתב דהול"ל שהמלקות מכפרת, ואף שאין לנו דיינים מומחים[29], ואינו ע"פ עדים

---

22 ולא נתפרש בכס"מ האיך יתיישב הרישא דהבריי' לרמב"ם. וה**חזו"א** כתב דהא דאיתא בברייתא שאין יכול לקבל, היינו מ', אבל יכול לקבל ג'. וקאי כמשנה דסגי בזה, כפי שיכול לקבל עכשיו. ואי"צ להמתין שיבריא, אף שהאומד ראשון עיקר. [וקו' הגמ' רק מהסיפא].

23 ה**ריטב"א** ביאר מפני שהיתה העבירה אחת, אמדוהו אומד א' לשתיהם.

24 והגיה כן ברמב"ם (יז ד, ע' בסמוך).

25 [וכ"ה בכל דפוסי וכת"י ברמב"ם]. אמנם ב**פיה"מ** (כאן) איתא דאמדוהו למ"ב [וכ"ה בכל הראשונים]. וה**חזו"א** (הנ"ל) הגי' ברמב"ם כיצד נתחייב ג' מלקיות, מ"ה.

26 ומשמע דהיכא דאומדין אותו לב' מלקיות, חכמים עוקרים הכאה ע"ט ופ' ממלקות הב'. [דאין להם כח לעקור הכאה מ'].

27 [ולכאורה דין ראוי להשתלש נקבע על הכל יחד. ועיל"פ דבפועל דנים את המכה המ' כראשון לשילוש החדש].

28 וה**כל בו** (הו' בב"י) ביאר שמלקים להכניע לבבם הערל, ולהכינו לעבוד השם הנכבד והנורא באימה וביראה.

29 וע"ע לקמן כג. האם בעינן בי"ד מומחין לגוף המלקות או רק לפסק דין. [ועד"ז יל"ד דהנך מלקות הוה בלא פסק דין, א"כ שייכי אך בזה"ז. אבל ה**קדמונים** (וע' מהרלב"ח קו' הסמיכה) נקטו דל"מ בלא סמוכין].

והתראה, מ"מ הוה כפרה במקצת[30]. ו**הדרכ"מ** חלק דמלקות שלוקין בעיוה"כ אינו מכפר כלל, דאינו מלקות כדרך שהיו לוקין בימיהם. אלא לוקין עכשיו ברצועה כל דהו ואינו מייסרו כלל. ואין כאן כפרה רק זכרון בעלמא שישוב מחטאיו ולכן נוהגים ללקות ברצועה כל דהו.

ודעת ר' ישמעאל (סנהדרין י.) דמלקות בעי בי"ד של כ"ג, ורבא פי' דמלקות במקום מיתה עומדת[31]. ו**פרש"י** דכיון דעבר על אזהרת בוראו ראוי לו למות, ומיתה זו קנס עליו התורה, והרי הוא כאחת מהמיתות. ו**תוס'** (שם) הביאו **י"מ** דהטעם משום דזימנין מת ע"י מלקות[32].

ובפשוטו כ"ז לר' ישמעאל, אבל לרבנן אינו במקום מיתה. אבל ה**רמב"ם** (סנהדרין טז א) פסק דאע"פ שהמלקות בג', במקום מיתה עומדת. וכן רבינו יונה ב**שערי תשובה** (ג עו) כתב דמלקות במקום מיתה עומדת.

מכות מרדות - וה**ריטב"א** הביא **י"א** דבמכות מרדות אין מדקדקין בכל זה, אלא בין במקל[33] ובין ברצועה, לפי שיראו בי"ד לפי מרדו[34].

ו**הנמוק"י** (כאן) הביא בשם ה**גאון**[35] דמי שעבר מצוות עשה א"נ חייבי לאוין בלא התראה, מכין בלא מספר ובלא אומד, ע"ש שמרד בהקב"ה או בדברי סופרים. אבל עבר לאו דאורייתא לוקה מ'[36]. והביא בשם **רב נטרונאי** דבזה"ז אין מלקות דאורייתא, אלא מכות מרדות, שחובטין אותו לפי שודא דדיינא עד שיקבל עליו או עד שתצא נפשו[37] [וכ"ה לשון התוספתא ספ"ד]. וה**ר"ן** (כתובות מה:) כתב דמשמע מדבריהם דמלקות מרדות חמיר מדאורייתא, עד שתצא נפשו[38].

ועוד הביא ה**ריטב"א** (כאן) **די"א** דתקנו כעין דאורייתא, לפניו ולאחריו מכות ראויות לשלש. וברצועה של עגל וחמור. אלא שאין מדקדקין שיהא בכפיתה על עמוד[39].

ו**הריטב"א** הביא דדעת ה**רמ"ה** (כתובות מה:, הו' בראשונים שם) דבמכות מרדות אין מוסיפין על מ' מכות דאורייתא[40]. [וכדאי' (קידושין כח.) דהקורא לחבירו רשע, סופג מ'. והיינו מכות מרדות. וכע"ז סנהדרין כו:[41]].

ו**הריטב"א** כתב בשם **מורו** דמלקין כפי מה שיראו הבי"ד כפי רשעו ומרדו. וכשכבר עבר עבירה יפחתו ממנין המלקות. אבל כשמלקין משום העתיד כגון המזלזל לקיים דבר של תורה או של דבריהם, מכין אותו עד שיחזור ממרדו. וכדאמרי' (כתובות פו:) עשה סוכה ואינו עושה, מכין עד שתצא נפשו[42].

ו**המהרלב"ח** (קונ' הסמיכה) הביא ד'הפוסקים אמרו' דהחילוק שיש בין מלקות של תורה למכת מרדות מדרבנן הוא דבמלקות של תורה המלקה מלקה בכל כוחו, והשליש מן המכות על לבו, והרצועה היא באופן שיוכל להכות מכה חזקה. ולכן צריך אומד שקרוב הדבר שימות המוכה מחמת המכות החזקות. אבל מכת מרדות לא היתה אלא כפי ראות בית דין

---

30 ו**המג"א** (תרז ט) העתיק [סברת הב"י] דכיון דאין לנו סמוכים וגם ליכא התראה, ומש"ה באמת אין מלקות מועיל בזמן הזה. אלא שעושים כן שמתוך כך ישוב. [והב"י נקט דאפ"ה מהני לכפרה במקצת, והמג"א השמיטו]. ומהג"א ציין לשו"ת מהרלב"ח (קו' הסמיכה) שהאריך בענין הסמיכה והמלקות בזמן הזה. וסיים דבחו"ל לכו"ע ליכא סמוכים.

31 ו**הגמ'** (שם) מק' א"ה אומדנא למה לי. ונקלה אחיך, כי מחית אגבא דחיי מחית. ובעינן אחר שלקה אחיך.

32 וכ"ה ב**ירושלמי** (סנהדרין א ב) א"ר אבהו מלקות בכ"ג, שפעמים שאדם מת ממכותיו, ויש בו דיני נפשות. [ואף דאמדוהו יש צד סכנה, והותר סיכון זה בכלל דין עונש בי"ד].

33 והביא דכ"כ **רש"י** (סנהדרין ז:) דכלי הדיינים הוא מקל למכות מרדות.

34 והביא **פיה"מ** לרמב"ם (נזיר ד) מכות מרדות מסור לבי"ד כפי יכלתו.

35 וכן ה**ריטב"א** (כתובות מה:), ה**ר"ן** (כתובות שם טז: בדה"ר) בשם ה**ערוך**.

36 [ומשמע דאף בזה"ז, לוקה מדרבנן מדין מכות מרדות, כמנין ל"ט].

37 דלא נאמר דין אומד במכות מרדות.

38 והביא דכ"מ ב**רמב"ם** (חמץ ו יב) דהאוכל מצה בערב פסח מכין עד שתצא נפשו. עי"ש רמ"ך ורבינו מנוח.

39 אבל ה**ריטב"א** ו**ר"ן** (כתובות שם) הכריעו דאף ברצועה אין מדקדקין.

40 וכן הביא **שו"ת הרשב"א** (ד רסד). ו**בתוס'** (נזיר כ: שייך לכג.) נסתפקו בזה.

41 וה**גרי"ז** כתב ליישב דהתם איירי כשעבר באיסור דרבנן שעיקרו דאורייתא. וכנגדו בדאורייתא לוקה ל"ט, א"כ אף מדרבנן נחשב דהוה רשע המחוייב מלקות ל"ט, ופסול לעדות. [והביא כן מדברי ה**רמב"ם** עדות י ג]. ואינו נפסל לעדות מחמת 'חיוב מכות מרדות'.

42 וכ"כ ה**ר"ן** (שם). ועפ"ז י"ל דהתוספתא איירי בכה"ג.

לתוכחות מוסר. ואף אם יכול לסבול יותר אין מכין אותו אלא לפי אומד הדבר שעבר בו.

והגרי"ז (נזיר כג.) כתב דיסוד מכות מרדות הוה חיוב על הבי"ד, בתורת כפייה למיגדר מילתא. [והגברא אינו 'מחוייב']. ולא דמי למלקות דאור' דהוה חיוב על הגברא. ועפ"ז כתב דל"ש 'דין אומד' כלפי חיוב הגברא [אלא מדיני פיקו"נ].

נפרמו. קרע של תפירה. וכ"ה בערוך דנקרעו הוה קרע בגוף הבגד שלא במקום תפר, ונפרמו במקום התפר. וי"מ להיפך [וכן הוגה בריטב"א]. והרמב"ם (בפיה"מ סוטה א) כתב דנקרעו הוה קרע ישר, ונפרמו הוה שיתקרעו לצדדים שונים. וכ"כ רש"י (סוטה ז.) דפרימה גדול, לקרעים רבים.

ומכה אותו שליש לפניו, וב' ידות מלאחריו[43]. הריב"ן כתב דשליש לפניו היינו על הבטן. והרמב"ם (טז ט) פי' שליש לפניו בין דדיו [על החזה], ושליש על כתף זה, ושליש על כתף זה. והריטב"א הביא י"א ב' שלישים באמצע הגב, כנגד שלפניו.

כפולה א' לב', וב' לד'. פריב"ן רצועה אחרת לד', ב' שהן ד'. [משמע דכפול לאורכו]. אבל הר"י לוניל כתב דכפלו שיהא עבה[44].

והרע"ב כתב דהיו תפורות זו על זו[45]. והתוי"ט חלק דלשון המשנה לא משמע כן.

הוסיף לו עוד רצועה וכו'. הרמב"ם (טז יב) כתב דאם הוסיף לו רצועה א' על האומד [ולא מת] עובר בלא תעשה, שנאמר לא יוסיף. וכן כל המכה חבירו בל"ת, ומה זה שצווה שלא להלקותו על רשעו[46] וכו'. ובהג' מיימוני הביא מקורו מהספרי (הו' בריב"ן כג. עי"ש) דרשי' אין לי אלא בזמן שמוסיף על מנין הקצוב, מנין שאף המוסיף על האומד, ת"ל לא יוסיף מ"מ.

והיונת אלם (כט א) הק' דהא אף מכות אלו הוה בכלל חיובו, אלא דפטור משום דין אומד. ובפשוטו משום ספק נפשות, א"כ השתא דאיגלאי מילתא שלא מת, ונתברר דמחוייב אף מכות אלו. [ובשלמא לדברי הגר"ח בדעת הרמב"ם דדין אומד הוה 'פטור']. ותי' דמ"מ לא נגמר דינו למכות אלו.

ועפ"ז כת' דהיכא דאמדוהו למ', ונחלש באמצע. ומ"מ הכהו כפי הפסק הראשון, פטור, דהא נגמר דינו לזה.

ומת הרי זה גולה. הגמ' (ב"ק לב:) מקשה דהוה קרוב למזיד. ודוחה הגמ' דאיירי דהדיין טעה במנין. [והו' בריטב"א].

אבל הרמב"ם (טז ב) סתם בזה. והמאירי (ב"ק שם) כתב דשמא סתם דאיירי בשוגג, ולא הוצרך לפרש באיזה אופן. והערול"נ (לעיל ח.) כתב דהרמב"ם פסק כל"ב (ב"ק שם, הו' לעיל ח.), ומש"ה אף בלא טעה דיין חייב. וכ"כ השבות יעקב (ג קמ). [וע' מש"כ לעיל ח. בשם הלח"מ].

שם. הוסיף לו עוד רצועה. בפשוטו היינו שהוסיף מכה מ' על ל"ט מכות. אבל ריב"ן פי' על האומד. [ואף דמחוייב במכה זה, כיון דל"צ להלקותו מחמת האומד].

והיונת אלם (שם) כתב דלדעת הרמב"ם מוכרח דאיירי דהוספה על האומד. דהרמב"ם (הו' לעיל בע"א) מדאורייתא דינו מ' [או משום סייג], ואם הוסיף רצועה על ל"ט, והלקה מ' אינו לא יוסיף. וע"כ דאיירי שהוסיף על האומד.

ותנן (לעיל ח.) דשליח בי"ד פטור מגלות, פרש"י המלקה מ' למחוייבין מלקות. [שלא הוסיף רצועה]. ופטור משום דעסוק במצווה [עי"ש תוס']. ועוד כתב הרמב"ן (שם) דהוה אונס, כיון דאמדוהו.

אבל הראב"ד (רוצח ה ו) כתב דהמשנה [דפטור] איירי בשליח בי"ד שהוא מלקה 'יותר' ממה שאמדוהו בי"ד[47]. [כ"ה הגיר' בדפו"י. אבל במהד' פרנקל הו' הגירסא שהוא מלקה ממה שאמדוהו

---

43 הר"י לוניל ביאר לפי שאינו יכול לסבול כ"כ מלפניו כמו בצלעותיו וגבו. [אמנם דקרא דרשי'. ואפשר דהו' טעמא דקרא].

44 והר"י לוניל ביאר דכפול ד' כנגד ללמוד וללמד לשמור ולעשות. וב' רצועות קטנות כנגד נעשה ונשמע.

45 והכל בו (הו' בדרכ"מ תרז) כתב דנהגו [בעיוה"כ] ברצועה של עגל, *ותפורות* בעור החמור. שידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו.

46 והגרי"ז דייק מדברי הרמב"ם דכשמוסיף על מנין המכות, עדיין נחשב שמכהו 'על רשעו'. וגדר איסור בל תוסיף להוסיף על המכות.

47 והגר"ח (סטנסל) כת' דכוונת הראב"ד לאומד של אחר מיתה, שחזרו ואמדוהו שהיה בה כדי להמית. וסתרו אומד הראשון [דמעיקרא]. אבל בשעה שהלקה הוה כדין.

[ע"פ ד"ר וכת"י], ותיבת 'יותר' ט"ס]. **והאחרונים** תמהו כיון דהלקה יותר ממה שאמדוהו, אמאי נחשב ברשות מצווה. ועוד כיון דאמדוהו שאינו יכול לקבל יותר, הוה קרוב למזיד.

והיונת אלם (כט א) פי' דכוונת הראב"ד היכא דאמדוהו לל"ט, ושוב קבעו שאינו יכול לקבל. ומ"מ הלקוהו. דבזה הוה מלקות ע"פ פסק בי"ד, ופטור. **ובשיע' רש"ר** תי' דאם אמדו כ', הדין דמלקין אותו י"ח, דבעי ראוי להשתלש. ומ"מ נחשב מכות הראויות לו.

שם. הרי זה גולה. **הקצות** (ס"ס שמח) הק' לסוברים (ע' תוס' ב"ק עט.) דיש שליח לדבר עבירה היכא דהשליח שוגג, א"כ אמאי השליח בי"ד גולה. דבגמ' (ב"ק הנ"ל) העמידו דהדיין טעה במנין, והמכה הוא שלוחו וסבר שמכה לפי המנין[48]. אלא ודאי דאף בשוגג אין שליח לדבר עבירה[49].

והנתיבות (שם ד) הביא דהקצות הק' שהשליח יפטר כיון שהוא שליח של הדיין. אך הביא **דהש"ך** (רצב ד) כתב דאף היכא דיש שליח לדבר עבירה, מ"מ השליח אינו נפטר עי"ז. אלא דמ"מ קשה שיתחייבו אף הבי"ד גלות, למ"ד דיש שליח לד"ע. ותי' דהבי"ד אין חייבין על טעותן גלות. [וצ"ב כוונתו].

ועוד כתב **הנתיבות** דאף למ"ד דיש שליחות כשהשליח שוגג, היינו רק לענין מלקות. אבל אינו מתחייב מיתה עי"ז [וכן גלות בסוגיין].

ועוד כתב **הדבר אברהם** (א כ א) דל"ש חיוב גלות על הבי"ד[50], דהוה כמו ב' שהכהו בבת א' דפטורין (ע' סנהדרין עח.)[51]. ועוד כתב (שם ענף ג) דהשליח להכאה הוה שליח של דרחמנא, דכל ישראל חייבין להכותו[52]. ולא מתייחס דוקא לבי"ד זו. [וכ"כ **הפרי יצחק** ג ס"ס סו בשם **הגרי"ס**].

ועוד דן **הדב"א** (שם יג) דהיכא דאף המשלח טעה לא אמרי' שליחות לדבר עבירה. דאילו ידע לא היה עושיהו שליח.

ריב"ן ד"ה הוסיף לו. ול"ד להכהו י' בנ"א בי' מקלות וכו' בגוסס בידי אדם. הריב"ן הק' דהמיתה הוה בצירוף כל ההכאות יחד, וכה"ג אינו חייב מיתה. והריב"ן דחה דהתם האחרון פטור רק היכא דכבר עמד למות. אבל הכא המכות הראשונות היו ע"פ אומד, ורק המכה האחרון גרם שימות[53].

דף כג.

מ"ט משום נקלה[1]. **ותוס'** (סוטה ח.) כת' דהא דחזן הכנסת אוחז בבגדו וכו', נר' משום דכתיב ונקלה מצווה לנוולו. אבל **הרמב"ם** (טז ח) כת' דמגלה לבו, ודרשי' (בספרי) 'והכהו' ולא כסותו. **והאחרונים** כתבו דמ"מ בעי תרוייהו, דמשום ונקלה הוה דרך קריעה, ולא שיפשוט בגדיו לבד[2].

מנין ליבמה שנפלה לפני מוכה שחין[3] שאין חוסמין אותה. **פריב"ן** דאין מגערין שלא תאמר א"א בו. דס"ד

---

48 **ובחי' תלמיד ר"ת** (ב"ק לב:) כת' דהדיין אינו גולה משום דאין שליח לדבר עבירה.

49 **והמהרצ"ח** (ב"ק לב:) **והמשנה ראשונה** (תרומות ו ג) נקטו דלדעת התוס' הדיין גולה. [אך המשנ"ר הביא **דברמב"ם** (סנהדרין טז יב) מבואר דהשליח גולה, וכת' דהרמב"ם סבר דאין שליח לדבר עבירה בשוגג].

50 ונקט דהשליחות מתייחס לכל הבי"ד, שהם פסקו עליו. ול"ד דהכא איירי במכה שהוסיף מעצמו, והכאה זו מתייחס רק לדיין שאמר הכהו. [אך עוד יש שדנו דכיון דהשליחות מתייחס גם לשליח (וכדברי הנתיבות) וגם למשלח, יחשב שנים שעשאוה מטעם זה].

51 והדב"א האריך דנח' הראשונים אי אף בהכאה א' פטורין.

52 וצ"ב דהיינו בעיקר הדין מלקות. אבל קו' הקצות על הגמ' ב"ק דטעה דיינא. דאינו חיוב מלקות כלל, אלא שליחות במה שאמר הכהו.

53 [וכ"כ **הר"י לוניל** דהתם בכל הכאה יש בו שיעור להמיתו, הילכך ליכא ביה כולי נפש. אבל הכא שאמדוהו ב"ד שיכול לחיות כשהוא משלים מלקות של ב"ד עדין כולי נפש יש בו]. אמנם יש שפי' כוונת הריב"ן דהתם כולם השתתפו במעשה רציחה. אבל הכא ההכאות הראשונות היו כדין, ונחשב בידי שמים, ומש"ה לא נחשב חלק ממעשה רציחה. ורק המכה האחרון הוה מעשה רציחה.

1 [**והב"ח** מחקו, **וד"ס** ציין דליתא בכת"י. אבל איתא בדפ"ר. והד"ס כת' דתוס' סוטה כתבו כן מסברא דידהו, ומשמע דלא גרסו כן בגמ'].

2 וכ"מ **בר"י לוניל** דכתב דהחזן קורע אותם, כדי שיוכל [ללקות] על בשרו מבפנים, ולא שיפסיק בבגדיו אפילו החלוק מבגד הדק שבדקים. שנאמר ונקלה שצריך שנבייש אותו מלבד המלקות.

3 **ורש"י** (יבמות לט:) כתב דלאו דוקא מוכת שחין, אלא ה"ה כל אמתלא שתתן חייב לגרש. כדאי' (כתובות עז.) גבי בורסי. **והראשונים** (שם ובכ"מ) חלקו. ואכ"מ.

כופין אותה [בדברים[4]] להתייבם. **ורש"י** (יבמות ד.) כת' דאין סותמין טענותיה לכופה להתייבם, אלא כופין אותו לחלוץ[5].

והרמב"ן וריטב"א כת' דס"ד ביבום יקיים המצווה, ואח"כ נכוף להוציא. קמ"ל דלא תלה רחמנא בדידיה אא"כ ראוי לקיימה.

כל המבזה את המועדות כאילו עע"ז וכו'. **פריב"ן** חולו של מועד. וכ"כ **רש"י** (סנהדרין צט.) **ורשב"ם** (פסחים קיח.)[6]. **ותוס'** (חגיגה יח.) הביאו (בשם רשב"ם הנ"ל) דמלאכת חוה"מ דאורייתא. **ותוס'** חלקו דמלאכת חוה"מ דרבנן. [**והביאו"ה** (תקל) הביא בזה דעות הראשונים].

והרמב"ם (יו"ט ו טז) כתב דכשם שמצווה לכבד ולענג שבת, כן יש מצווה לכבד ולענג יו"ט, וכל המבזה את המועדות כאילו נטפל לע"ז. משמע דקאי שמבזה את היו"ט גופיה, ולא חוה"מ. [וכן משמע דקאי אמידי דבזיון, ולא אמלאכות].

אא"א יתירי מדע, מי צריך לאזהורי. **החש"ל** תמה דודאי איצטריך לאזהרה למלקות. וכתב דאפשר דסגי ב'לא יוסיף', בלא פן יוסיף[7].

מכה רבה. **רבינו בחיי** (תצא כה ג) כתב ד'רבה' גמטריא ר"ז כמנין מצוות ל"ת שלוקין עליהם [מנאם הרמב"ם סנהדרין יט].

ת"ר גדול שבדיינים קורא, השני מונה, והשלישי אומר הכהו. **המנח"ח** (תקצד ב) הביא דמשמע דהמלקות עצמו צריך להיות לפני דיינין סמוכין. דהגדול קורא והשני מונה וכו'. וכן נראה מהפסוק והפילו השופט, ושופט היינו סמוך.

וכ"כ הגר"ח (עדות כ) דבעינן שילקה דוקא בפני ב"ד, וכדכתיב והפילו השופט והכהו לפניו. והביא דכ"ה לשון **הרמב"ם** (טז ב) מלקין וכו' בפני ג' סמוכין [משמע דאף המלקות בפניהם]. והביא דקרא ד'ונקלה אחיך לעיניך' קאי על עצם הדין מלקות [כדדרשי' כיון שלקה הרי הוא כאחיך]. וכן כפתוהו וברח, מיפטר מקרא דונקלה (ע' בסמוך), ופשיטא דהיינו לפני בי"ד[8].

ועפ"ז כת' **הגר"ח** דכל עיקרה של מלקות קיומה הוא רק בפני ב"ד, ואם הלקוהו שלא בפני ב"ד אינו מלקות כלל ולא מיפטר בהכי. ועפ"ז כת' דהיכא דהוזמו העדים, איגלאי מילתא דלא נתחייב מלקות בבי"ד. דכיון דליכא עדות, ליכא דין מעשה בי"ד כלל. והוה כלקה חוץ לבי"ד[9]. וביאר דמש"ה **הרמב"ם** (הו' לעיל ה:) ס"ל דלא נחשב כאשר עשה[10].

אבל **החזו"א** (בגליונות) חלק דגוף המלקות לא בעינן בי"ד. ובעיקר הדין מיתה ומלקות שווים. ואילו הלקהו שליח בי"ד בלא בי"ד ודאי נפטר. ואף דילפי' **בספרי** ש'לוקה ועיניו בו', הוה לתקנתו [של נלקה] שלא יחלש ויצטרך להפסיק.

נתקלקל וכו'. **פריב"ן** דכתיב ונקלה והרי נקלה, לשון זלזול. **והר"י לוניל** ביאר משום דכתיב 'ונקלה אחיך לעיניך', והא כבר נקלה בשת גדול חוץ מן המלקות שלא על ידי בי"ד, ולא עבדינן ביה תרתי רשעי. ודרשינן כיון שלקה הרי הוא כאחיך, כלומר הכל מחול לו.

אמר שמואל כפתוהו ורץ[11] וכו' מיתיבי וכו' להוי כרע. דכיון דכפתוהו נתבזה. ורב אשי (שבועות כח.) אמר דאפשר לישאל על שבועה [דעדיין יש נפק"מ למלקות], עד שכפתוהו על העמוד, כדשמואל. [דהכפיתה נחשב קיום המלקות]. והגמ' דוחה ולא היא, התם רץ.

התם רץ. **פרש"י** (שבועות כח.) דנתבזה במנוסה זו. [וכדאי' הכא דדוקא משום שרץ]. אבל

---

4 ע"ע **תוס'** (כתובות סד.) דהך כפייה הוה בדברים.

5 **והראשונים** (כאן ושם, וכתובות סג:) דנו באיזה אופנים כופין לחליצה.

6 **ורבינו יונה** (שערי תשובה ג קמו) ביאר דמבזה מפני שאיסור חוה"מ אינו מפורש בתורה, מש"ה הוה כמשומד להכעיס לדבר א', דאין לו חלק לעוה"ב. [**ובאגרת התשובה** (נט) הביא דמלאכת חוה"מ דאורייתא בשם רשב"ם (הנ"ל) ורש"י [ריב"ן] כאן].

7 ועויל"פ דעיקר קרא איירי בשליח בי"ד דמוסיף על ההכאה, אלא דילפי' מינה מכה לחבירו [וכמ"ש **הרמב"ם** טז יב], ואילו ל"צ לעיקר דינו הו"ל לכתוב באופ"א. [ויש להוסיף למש"כ הגר"ז דעיקר הלאו שלא להוסיף על המכות, ויתירי מדע יודע של"ש בזה להוסיף].

8 **והחזו"א** חלק דבשעת כפיתה ל"צ בי"ד, ואם ברח נפטר עי"ז [אף בלא בי"ד].

9 [ויל"ד דאף דאינו עדות, מ"מ הדיין סבור שיש עדים, והדיין דן ע"פ מה שהיה לפניו. [ואכמ"ל].
והחזו"א השיג דלדברי הגר"ח כל היכא דטעה הדיין, אינו כח דיין, א"כ כשמת ע"י אמאי אינו גולה (ע' לעיל כב: וח.).

10 ול"ד למיתה דאם הבי"ד הרגוהו שלא כדין, מ"מ הוה מיתת בי"ד. ונחשב כאשר עשה.

11 **הרמב"ם** (יז ו) הוסיף שכרת את המיתרים. [ויל"ד אי הוה דוקא].

הר"י מגאש (שם) כתב דכל זמן שלא רץ אנו חייבין לקיים דינו ולהלקותו. אבל כיון דרץ אין אנו חייבין לחזור עליו ולהביאו לבי"ד.

ו**בהג"מ** הביא (בשם אבי עזרי) מעשה בא' שהושיבוהו ללקות [מלקות מרדות], ולא בא הממונה להלקותו, ופטרו **רבינו זקני.** שלא נהגו בזה"ז בכפיתה[12].

בין בראשונה ובין בשניה. **פריב"ן** בין קודם שהכהו בין אח"כ. [ומשמע דהחילוק דנתקלקל הו' מחמת הכאה, ואילו נפסקה הרצועה, דוקא כשכבר הכהו]. **והמשנ"ל** (יז ה) נסתפק אי דוקא נתקלקל אחר הכפיתה, או אפשר דוקא אחר הגבהת ידו.

אבל **הריטב"א** הביא בשם **הרמ"ה** דקאי אמכה ראשונה[13] ומכה שניה. ונקט הכי אגב נפסקה הרצועה.

והרמב"ם (יז ה) הביא סוגיין דאמדוהו לב' מלקיות ולקה, ונתקלקל בין ראשונה לשניה פטור. אבל נפסקה הרצועה בשניה פוטרין אותו. בראשונה, נפטר ממלקות ראשונה ולוקה אומד שני. ומבואר דהרמב"ם פי' את הברייתא בב' מלקיות, דמהני מה שקלה במלקות הראשונה לפוטרו מב' המלקיות, ולא אמרי' דהוה כקדם שלקה.

והיונת אלם הביא מכאן דנחשב אומד א' על ב' המלקיות [ע' מה שהו' לעיל]. **והחזו"א** (יח ג) כתב דבזה סימוכין למה שחידש דכל המ"ב מלקיות משותפין לב' העבירות (הו' לעיל).

והחזו"א דן במי שחייב ב' מלקיות, ואמדוהו למ"ב [או נ"א]. ונפסק בראשונות, האם סגי בג' שאמדוהו לשני. או דלוקה כל מה שיוכל השתא לקבל. וכתב דאפשר דהוה כהבריא, דאין מוסיפין לו על אומד הראשון. וכתב דלמש"כ דהמכות הראשונות עולות לכאן ולכאן, א"כ אף מעיקרא אמדוהו לל"ט [בשיתוף], ומלקות אלו נפטרו משום שנפסקה הרצועה.

ת"ר אמדוהו כשילקה קלה וכו'. **פריב"ן** אמדו שאם ילקוהו יתקלקל פוטרין[14], דפן יוסיף ונקלה כתיב. אבל קלה תחילה לוקה. **והלח"מ** (יז ה) כתב דלדעת ריב"ן נח' הברייתות אהדדי. אבל **המשנ"ל** (שם) כתב דהתם קאי אחר שכפתוהו או לאחר שהגביה ידו.

והמשנ"ל נסתפק [לדעת ריב"ן] אם אמדוהו שיתקלקל בהגבהה ראשונה, האם הוה כנתקלקל מחמת המכה, דכל אומד הוה כנעשית בפועל. או דוקא אומד מחמת הכאה.

והלח"מ כתב דלדעת הרמב"ם כוונת הברייתא דאמדוהו אומד הראוי, ולקה קלה פטור. [אבל באומד לחוד אינו נפטר].

והרמב"ם כת' עוד אפי' נתקלקל משיצא מבי"ד, אפי' מבערב הרי זה לוקה. **והמשנ"ל** ביאר דבשעה שפסקו עליו דין מלקות נתקלקל מרוב פחד, אפי' מבערב דאינו זמן מלקות. קמ"ל דאינו נפטר. אלא בשעת כפיתה בפועל.

כשלקה הרי הוא כאחיך

כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתם וכו' דברי רבי חנניה ב"ג. בפשוטו משמע דמלקות לחוד פוטר, ולא הוזכר דבעינן ג"כ תשובה. ולר' עקיבא (לעיל יג:) תשובה לחוד מכפרת. אבל **הרמב"ם בפיה"מ** (ר"פ וכאן) כתב דלקו ועשו תשובה נתכפרו. [והק' דסתר דבריו בהל' יז ז].

והמהרלב"ח הביא בשם **הר"י גיטאקי"לייאה** כתב דבמה שלקה נפטר מעונש כרת, אבל עדיין בעי יסורין למרק עוונותיהם. [וכדין ד' חלוקי כפרה, סוף יומא]. והביא דכ"מ **ברמב"ם** (תשובה א א) דחייבי מיתות ומלקיות אינו מתכפר בהם בעונשם עד שיעשו תשובה ויתוודו.

כל חייבי כריתות וכו'. **הנמוק"י** כתב אם עברו בעדים והתראה. [וכ"כ **הר"י לוניל**]. **והמהר"י**

---

12 וכיון דהושיבוהו, אף דלא כפתוהו הוה ככפות, ונקלה. [אמנם התם לא רץ ונבזה. ומבואר כר"י מגאש, ודלא כרש"י].
ומבואר מדבריו דאף במכות מרדות נאמר פטור זה. וצ"ע.

13 בפשוטו משמע דאחר שהכהו מכה ראשונה. אמנם יל"פ תוך כדי הכאה ראשונה [וקודם שהכהו], דומיה דנפסקה הרצועה. [וא"כ הוה כריב"ן, אלא דנחלק בלישנא בעלמא].

14 והעירו דכה"ג לא נתקיים בו דין מלקות כלל, אלא דא"א לקיים בו. [ויל"ד דאם יבריא לאחר זמן יתחייב]. ובחייבי כריתות לא נפטר מדין כריתתו. אבל בכפתוהו ורץ, וכן קלה בפועל, נתקיים בו דין 'ונקלה', ולכאורה נפטר מחיוב כרת.

בירב (הו' בקו' סמיכה למהרלב"ח, הו' במשנ"ל יז ז) דן לחדש דמי שבא לפני בי"ד סמוכים בדרך תשובה, ומודה שעבר בלא עדים והתראה, ורוצה שילקוהו לפוטרו מדין כרת. מלקין אותו לרצונו[15]. ו**המהרלב"ח** (שם ד"ה אמנם הנראה) האריך לחלוק דדוקא היכא דנתחייב בדין. [והביא כן מדברי הנמוק"י הנ"ל].

ו**המגיה למשנ"ל** (יז ז) חידש עוד דחייבי כריתות שלקו קאי דוקא במחלל שבת [בלא עדים], דאין לו דין מלקות. אבל האוכל חלב, חייב מלקות וכרת, וכיון דבדין לקה לא נפטר מכרת ע"י מלקות. ו**החת"ס** (או"ח קעה) ו**המנח"ח** (מט) תמהו דבגמ' (מגילה ז:) מבואר דלא כן.

ו**הב"י** (יו"ד קנז בה"ב) הביא **תשו' הגאונים** דהבא לבי"ד ואמר הרגתי או הנפש, או חללתי שבת, או עבירה אחרת. אם רצה לעשות תשובה מלקין אותו ועושין לו כפרה. וזו היא כפרתו דמלקות במקום מיתה. ו**האו"ש** (יז ז) הביא דמבואר כדברי המהר"י בירב (הנ"ל), וכדברי המגיה למשנ"ל הנ"ל. דאף דאין מלקות בחילול שבת, מלקין אותו ומתכפר במקצת [וכדעת **הב"י** או"ח תסז, הו' לעיל כב:][16]. [אך י"ל דהוה כפרה במקצת כדין כל יסורין, ול"מ שנפטר מחיוב מיתה או כרת דידיה].

<u>העושה מצוה א', על אחת כמה וכמה שתנתן לו נפשו וכו'</u>. ה**רע"ב** (בפי' הב') כת' דהוה מימרא בפנ"ע, להודיע מתן שכרן של מצוות, ק"ו מעונשן של עבירות. ועוד הביא **י"מ** דקאי אריש דחייבי כריתות שלקו, וה"ק דמי שקיבל עליו הדין וכשלקה עשה מצוה[17], על אחת כמה וכמה שתינתן לו נפשו ויפטר מידי כרת.

<u>כשלקה הרי הוא כאחיך</u>[18]. ו**הרמב"ם** (סנהדרין יז ז, עדות יב ד) פסק דאף חייבי לאוין וחייבי כריתות שנפסלו לעדות, כיון שלוקה חוזר לכשרותו. ואפי' לא עשו תשובה כשר לעדות ושבועה[19]. אבל ה**רמב"ם** (טוען ב י) כת' דלקה ועשה תשובה. ו**הלח"מ** ביאר דלקה או עשה תשובה. וע' **כס"מ** (עדות שם).

דף כג:

<u>היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר וכו'</u>. ה**רמב"ם** (בפיה"מ) הוסיף אם היה אפשר לו לעשותה, ולא מנעו מעשיית אותה העבירה שום מונע כלל, אלא הצווי התורני[1]. וכמו יוסף הצדיק.

<u>ומה אם הדם שנפשו של אדם הפורש ממנו מקבל שכר[2], גזל ועריות שנפשו של אדם מתאוה להן מחמדתן וכו'</u>. ה**רמב"ם בפיה"מ** כת' דכל שכן הנמנע מן התאות הגופניות החמורות, אשר האדם מטבעו נוטה אליהן. והתורה הזהירה אותו מהן כדי להרגיל הנפש שלא להוסיף על מה שהוא מדרך הטבע.

<u>לפיכך הרבה להם תורה ומצוות</u>. ה**רמב"ם** בפיה"מ פי' דמעיקרי האמונה בתורה שאם קיים האדם מצוה מתרי"ג מצוות כראוי וכהוגן ולא שתף עמה כוונה מכוונת העולם הזה כלל, אלא עשאה לשמה מאהבה, הרי הוא זוכה בה לחיי העוה"ב[3]. ואמר ר' חנניה כי מחמת רבוי המצוות בדואי יעשה האדם א' בכל ימי חייו על מתכונתה ושלמותה.ויזכה לתחיית נפשו. ופירוש הפסוק ה' חפץ לצדק את ישראל, למען כן יגדיל תורה ויאדיר.

---

15 ובתחילה נקט דבעי עכ"פ בי"ד סמוכין. ושוב חזר בו דלמלקות לרצונו א"צ סמוכין.

16 ועוד הביא ה**רמב"ם** (איסו"ב יב ו) כתב דהבא על עובדת כוכבים, ולא פגעו בו קנאים ולא הלקוהו בי"ד, עונשו בכרת. משמע דאילו הלקוהו פטור. ואף דל"ש שם חיוב מלקות דאורייתא, אלא דין מכות מרדות. ומבואר דאף מכות מרדות פוטר מכרת.

17 וצ"ב איזה מצווה עשה. ולכאורה מבואר דקבלת המלקות נחשב עשיית מצווה, שאינו עומד במרדו. א"נ דקאי על הוידוי והתשובה שאם המלקות.

18 **רבינו בחיי** (כה ג) כתב ד'אחיך' גמטריא ל"ט. וכן מכות ה'אלה' עם ג' האותיות הוה כמנין ל"ט.

19 [וכ"כ ה**מנח"ח** תקצד ח]. {ויל"פ דדעת הרמב"ם דעבר עבירה שחייב מלקות פסול לעדות, דנקרא רשע, דכתיב והיה אם בן הכות הרשע. וכיון דלקה נחשב 'אחיך', ופקע ממנו שם רשע [אף בלא תשובה]. [ולכאורה אף למאן דפליג ארחב"ג נתקן השם 'רשע' לעדות. ויל"ד האיך ילפי' תרוייהו מחד קרא]}.

1 ו**המלאכת שלמה** כת' דיש לו שכר בלאו הכי, אלא דשכרו גדול יותר.

2 שנאמר (דברים יב כה, גבי דם) למען ייטב לך ולבניך אחריך, כי תעשה הישר בעיני ה'. [ו**הרמב"ם** בפיה"מ הביא הפסוק (שם כח), קרוב לזה].
ו**המלאכת שלמה** הביא להק' דהרמב"ם (לעיל) פי' דהך שכר הוה כשנמנע מהאיסור מחמת הצווי. א"כ האיך ילפי' הך ק"ו. והמלא"ש תי' דיש שכר בכל אופן, אלא דכוונת הרמב"ם דשכרו גדול יותר כשנמנע מחמת הצווי, ורק כה"ג יש לו שכר כעושה מצווה בקום ועשה.

3 והביא מקור לזה משאלת ר' חנינא בן תרדיון (ע"ז יח.) מה אני לחיי העולם הבא, וענהו כלום בא לידך מעשה, כלומר האם נזדמן לך עשיית מצוה ראוי, ענה לו שנזדמנה לו מצות צדקה בתכלית השלמות האפשרית, וזכה בה לחיי העולם הבא. [וע' דרשות הר"ן ו].

והאלשיך (תהלים קיט ד עה"פ אתה צויתה פקדיך לשמר מאד) כת' דהוקשה לתנא דמתני' דכיון שהעושה מצוה א' ונשמר מעוון מטיבין לו ונוחל את הארץ וכו' (כדאי' קידושין לט:), אם כן למה הרבה לנו הוא יתברך תורה ומצות. לזה אמר דע כי הטעם הוא כי רצה הקב"ה לזכות את ישראל ולהרבות זכותם בשמור מצות הרבה, ותמיד לא יבצר מהזדמן לו מצווה כיון שהם מרובים, מה שאין כן אם היו מועטות.

והמלאכת שלמה הביא י"מ שהרבה להם תורה ומצות קאי גם על ריבוי האזהרות, שהרבה להם אזהרות הרבה במה שהיה אפשר להודיע באזהרה אחת. וכדאמרי' בכ"מ לעבור עליו בשני לאוין, כדי שיקבל שכר הרבה על הפרישה מן העבירה. ובמקום שאמרו לעבור בהרבה לאוין, כן נפרש הדבר.

חלוקין עליו חביריו על רחב"ג וכו' תנינן[4] וכו'. הריטב"א פי' דחביריו היינו ר' עקיבא ור' ישמעאל (לעיל יג:), אף דס"ל כמותו דיש מלקות בחייבי כריתות, חלוקין שאין מלקות פוטר לגמרי מכרת[5].

והבעה"מ הק' אמאי לא הביאו מגוף דברי ר"ע, טעמא דעשו תשובה, הא לאו הכי חייב כרת ופטור ממלקות. וכתב דכוונת ר"ע דכיון דאם עשו תשובה בי"ד של מעלה מוחלין, מש"ה אותו רשעה לא פסיקא ליה, והרי הוא כמי שאינה לפיכך מחייבין מלקות. ולא הוה ב' רשעיות לקבל זו או זו, ולעולם היכא דלקה מיפטר לידי כריתות.

והמלחמות חלק דאי ר"ע ס"ל כרחב"ג אין כאן ב' רשעיות, דאי עבדת ביה הא, לא מתקיים ביה הא. [ע' חזו"א וקה"י הו' לעיל יג:].

והמלחמות כת' דאי ר"ע ס"ל כרחב"ג כוונתו אמאי לא אמרי' שיעמוד בחיוב החמור, כמו המתחייב ב' מיתות בי"ד דנידון בחמורה. ולא ילקה ויעמוד בחיוב כרת, דכרת חמור. ור"ע תי' שאם עשה תשובה בי"ד של מעלה מוחלין, ומש"ה עונש מלקות עיקר. ומלקות חמור, ועי"ז יפטר מכרת. [וסיים ובי"ד של מעלה ימחלו לנו על כל חטא ושגיאה. אמן].

אמר רב יוסף מאן סליק לעילא ואתא וכו' א"ל אביי וכו' אלא קרא קא דרשינן. והמהרצ"ח הק' דנימא דאליהו אמר לנו, וע"ד הא דאי' (עירובין מג. ותוס' ב"ב עה.). וכת' דה"מ בדבר שאין בו נפק"מ לדין, אבל בסוגיין יש נפק"מ בדין, ואין הנביא רשאי לחדש דבר[6]. והערול"נ כת' דנפק"מ דמי שנתחייב כרת נקרא רשע ופסול לעדות כל שלא ידענו שעשה תשובה[7]. ולר' חנניה כיון שלקה כשר לעדות.

{ואפשר דכוונת רב יוסף להקשות דנידון כרת דינו לשמים, ולא נמסר לחכמי הדור[8]. ויל"פ ע"פ מש"כ בדרשות הר"ן (ז ויא, הו' בהקדמת הקצות) דכיון דנמסר התורה מסיני, לא בשמים היא, ואף דין מתיבתא דרקיעא נקבע ע"פ הכרעת חכמי הדור, וע"פ הכרעת שכלם. ואביי פליג דאף זה תליא בהכרעת חכמי הדור בפירוש הפסוק}.

והרי"ף כת' דהלכה כר' חנינא ב"ג. וכן הרמב"ם (סנהדרין יז ז) פסק דמחוייבי כרת שלקו נפטרו מידי כריתתן. אבל בפיה"מ (דפו"י) כת' דאין הלכה כר' חנינא[9]. והתו"ט ביאר דסבר דכוונת ר' יוחנן להכריע

---

4 ותוס' (חולין פ.) כת' על המשנה (שם עח.) דבאותו ואת בנו של קדשים בחוץ הראשון חייב כרת ושניהם סופגים את הארבעים, דלא כר' יצחק דחייב כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתם. והתו"ט (שם, וכן כאן) גרס דלא כר' חנניה בן גמליאל, דיתור המשנה משמע דאף כשלוקה מתחייב כרת. וע"ש באחרונים. ורע"א (במשניות שם) תמה דא"כ הו"ל לגמ' להביא ממתני' דהתם דחלוקים חביריו.
אבל המהרש"א (חולין פ.) ביאר כוונת התוס' דקאי דלא כמ"ד דמתני' במגילה הוה כר' יצחק, דא"כ ליכא מאן דפליג אר' חנניה ב"ג, וע"כ דמתני' (שם) דלא כר' יצחק, וסתם משנה דהתם דלא כר' חנניה ב"ג, ואף סתם משנה דחולין דלא כרחב"ג.
ויש שהגיהו בדברי התוס' דלא כר' יצחק דאמר מלקות בחייבי כריתות ליכא. והחת"ס (שם) הוסיף בתוס' דאתי אפי' כמ"ד (כאן) חייבי כריתות שלקו נפטרו וכו'.

5 ויל"ד האם כוונתו דמוכח מדבריהם דאינו פוטר, וכקו' הבעה"מ. או דכוונתו דקים ליה לר' יוחנן דפליגי [ומפרש דקמ"ל דאף דהוה חבירו לענין מלקות זה, פליגי עליו בזה].

6 ע"ש דיש נפק"מ בדינים אלו. ודבריו צ"ב.

7 ולרבנן אף שלקה ונתקן האיסור לאו, עדיין נקרא רשע מחמת החיוב כרת. [אך הביא דהפרמ"ג (תיבת גמא שמות) נקט דאינו פסול לעדות מחמת חיוב כרת, ודוקא מחמת חיוב מלקות].

8 ואפשר דרב יוסף לשיטתו (סנהדרין נא:, זבחים מה.) דהק' הילכתא למשיחא. והערול"נ (כאן) הק' דטפי הו"ל לרב יוסף אף בסוגיין להק' דהילכתא למשיחא. ועי"ש שהאריך בגדרי הלכתא למשיחא. [אך י"ל דזה יסוד הקו' דהילכתא למשיחא דלא נמסר לנו דבר זה].
והרמב"ם (פיה"מ א ד) כת' שכל סברא מן הסברות שאין בה מעשה מן המעשים שנחלקו בה חכמים לא נאמר בה הלכה כפלוני. [והיינו הכלל דהילכתא למשיחא].

9 ובפיה"מ מהד"ב (תרגומים החדשים) כת' דהלכה כר' חנניה בן גמליאל.

כחביריו דחלוקין עליו, דחביריו הם רבים. ואין הלכה כרב [שפסק כר' חנינא ב"ג] לגבי ר' יוחנן[10]. וכת' דהרמב"ם בהלכות חזר בו דאביי שהוא בתראי הכריע דקרא קא דריש ונקלה וכו'.

אריב"ל בג' דברים[11] עשו בי"ד, והסכימו עליהם בי"ד של מעלה. הריטב"א כתב פירוש אף שנראין כנגד התורה. במקרא מגילה הוסיפו מצווה מחודשת בישראל, שאינה בתורה. והכתוב אומר לא תוסיף עליו[12]. ודרשי' אלה המצוות דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. [וצ"ב מ"ש מכל שאר תקנות דרבנן. ומשמע דהנהו שאני].

והבאת מעשר. **פריב"ן** להביא את המעשר ללשכת ה', ועי"ז יהיו הכהנים והלויים שווים[13] במעשר. [וקנס את הלווים].

ועוד פי'[14] דעזרא תיקן להעלות מעשר פירות האילן ומעשר ירק (ע"פ הגמ' נדרים נה.).

ו**בס' התרומה** (הל' אר"י, והר"ש שבועות ו א, והו' בגר"א יו"ד שלא ו) הביא דקאי כמ"ד דקדושת הארץ בטלה, ותקנו מדרבנן.

ו**במדרש רות** (הו' בתוס' יבמות פב: ובראשונים בכ"מ) אי' דלאחר שגלו וחזרו הם חייבו עצמן מאליהם יותר ממה שהיו חייבים. דתקנו תרומה לפירות.

ואומר ד' עמך גיבור חיל. **המהרש"א** (ח"א) תמה גדעון היה ו' דורות קודם מעשה דבועז, והאיך ילפי' דהסכים ה' ע"י בועז. [ע' אחרונים].

דלמא יהודה כיון דחשיב ירחי ויומי ואיתרמי[15], דחזינן מחזקינן דלא חזינן לא מחזקינן. אמנם נח' ב' לשונות (יבמות סט:) בארוס שבא על ארוסתו, אי אמרי' מדאפקרא נפשה חיישינן מעלמא. [וע"ע בראשונים כתובות יד.]. ולא הוזכר חילוק בין חשיב ירחי.

מדהא מרחמתא והא לא קא מרחמתא[16]. **הריטב"א** כתב כלומר נהי דאין ראיה מהאי, דאפשר דמערמא. מ"מ אידך לא רחמתא.

ובשו"ת הרא"ש (קז ו, והו' בב"י ושו"ע חו"מ טו ד[17]) **הביא ממעשה דשלמה דדיין מומחהו יחיד בדורו יכול לדון ע"פ אומדנא וראות עיניו. והיינו כדחיית הגמ', דשלמה הכריע לבד, ואף בלא שהסכימו ע"י מהשמיים.**

אלא גמרא. **ורש"י** (עה"ת בראשית לח כו) הביא דרשא זו *ממני* יצאו כבושים. ו**במפרשים** דנו דמסקנת הגמ' דהוה גמ'. ו**המהרש"א** (ח"א) ביאר דקי"ל מגמ' דהך תיבה 'ממני' לא אמרה יהודה, אלא בת קול. וכתב דיל"פ כן אף על 'ויאמר', ו'היא אמו'.

דרש רב שמלאי תרי"ג מצוות וכו' שס"ה לאוין כמנין ימות החמה וכו'. [וכן איתא בגמ' (שבועות כט., שבת פז., יבמות מז. ועוד) דיש 'תרי"ג מצוות'. וכן איתא במדרשים רבים[18]]. **והרמב"ם**

---

10 ועוד הביא סתם משנה (חולין עח. ה א) דלא כר' חנניה בן גמליאל (ע"פ תוס' שם פ., הו' לעיל).

11 ו**בירושלמי** (סוף ברכות) הו' מימרא דר' יהושע [בן לוי], ונוסף חרם של ירחו, ולא הוזכר הבאת מעשר.

12 ומשמע מדבריו דיש איסור בל תוסיף כשחכמים תקנו מצווה. [ודנו בזה הראשונים. ואפשר דהיינו בגוף התקנה, אבל מי שמקיים המצווה מחמת תקנת חכמים אינו מוסיף].

13 וכר' עקיבא דהקנס ללוים שאף הכהנים נוטלים עמם. ולר"א בן עזריה הקנס לתת לכהנים ולא ללוי. (ע"ע יבמות פו: וכ"מ).

14 ותוס' עמדו ע"ז דהוה פירוש נוסף.

15 ו**בשו"ת רע"א** (ק קד) הביא מכאן דסמך על חישוב הימים ולא תלה דאישתהי (ע' יבמות פ:). ודחה דהכא עיקר הטעם דלא תלינן שבא עליה אחר. [אך יש שדנו דהכא ל"ש כלל אישתהי, דהיינו לאחר שנגמר העיבור שהה קודם לידה. ואילו הכא עדיין לא נולד, אלא דהיה יהודה הכיר ע"פ סימני הכרת העובר, ובזה חישב ימים].

16 ולהו"א שלמה שפט מדעתו, אלא דעדיין היה בזה חשש וספק. והסכימו מהשמים. ולמסקנא לא היה צריך חיזוק מהשמים.

17 ועי"ש סעיף ה' ו**בנתיבות** שם. ו**הרדב"ז** (ג תרלד [אלף נט]) הוסיף דהיו לו כמה סימוכין, הכרת הפרצוף והענין. וכתב דקי"ל דא"א להוציא ממון ע"פ אומדנא [וכקו' הרא"ש]. כיון דאמרה גם לי וגם לך לא יהא, הוציאתו מחזקתה. א"נ הוראת שעה היתה.

18 ו**במדרש תנחומא** (תצא ב, הו' ברמב"ם בהקדמה לסה"מ) אי' דתרי"ג מצות כולל רמ"ח מצות עשה ושס"ה ל"ת. רמ"ח מצות עשה כמנין איברין שבאדם, ובכל יום ויום צועקים על האדם עשה אותנו שתחיה בזכותינו ותאריך ימים. ושס"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה ובכל יום ויום שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת צווחת ואומרת לאדם גוזרני עליך וכו' אל תעבור בי את העבירה הזאת, ואל תכריע אותך ואת העולם כלו לכף חובה.

ו**הערול"נ** ביאר דמצוות עשה הוה כנגד האברים משום דתלי בעשיית האברים. ואילו קיום הל"ת כנגד

(סה"מ בכללים) ועוד ראשונים האריכו לקבוע האיך מונים מנין התרי"ג[19].

והרמב"ן (סה"מ שורש א) חקר האם קיבלו מנין זו בהלכה למשה מסיני, או שר' שמלאי דרש ומצא מנין זה, ונתן בהם סימן. ועוד דן האם מימרא זו מוסכם, או דיתכן בו מחלוקת[20]. והק' דיש מח' רבים בגמ' האיך לדרוש פסוקים, אם הם רשות או מצווה, ובכל מקום הו"ל לגמ' להק' דא"כ חסר לו ממנין תרי"ג[21].

וכן מסקנת הרמב"ן (שם) דכיון דנתפשט מאוד בתלמוד ובמדרשים שיש תרי"ג מצות, ע"כ דהוה הללמ"ס, וא"א שיהא לו חולק. והא דלא הקפידו לשאול עליה ולמנותה, מפני עומק הענין וריחוקו לבאר כל התורה ולמנות מצוותיה.

שם. למשה. הרמב"ם (סה"מ שורש ג) הביא הגירסא נאמרו *למשה מסיני*. ולמד מזה דאין ללמוד אלא מצוות הנוהגות לדורות[22]. ועד"ז כת' הרמב"ם (שורש א) דאין למנות מצוות דרבנן [ודלא כבה"ג].

והרמב"ן (שורש א עמ' יז מה"פ) כתב דיל"פ דנקט סיני אגב הרוב, וכעי"ז בכ"מ. וכן פרשת שתויי יין הצווי לאהרן [ולא משה], ואפ"ה נכלל במנין. וכן פרשת בנות צלפחד נתחדש אח"כ.

והרמב"ם (פיה"מ חולין ס"פ ז) כת' דאף המצוות שה' צווה לנביאים קודם מתן תורה, וכגון ברית מילה וגיד הנשה, אנו עושים אותם היום מפני צווי ה' על ידי משה. וכדאי' דתרי"ג מצוות נאמרו למשה.

דף כד.

'אנכי' ו'לא יהיה לך' מפי הגבורה שמענום. הרמב"ם (סה"מ עשה א) מנה המצווה 'אנכי', להאמין האלהות, שיש עלה וסיבה הפועל כל המציאות. והרמב"ן (בהשגות שם) הביא דבה"ג לא מנאו בכלל התרי"ג. וביאר דמנין המצוות הוה מה שהקב"ה גזר עלינו לעשות או לימנע. אבל אמונה הוא העיקר והשורש שממנו נולדו המצוות, ומש"ה אינו בכלל מנין המצוות[1].

והרמב"ן כת' דהא דאמרי' (בסוגיין) דב' מצוות מפי הגבורה שמענום, היינו דנכללו ב' מצוות בלא יהיה לך [לא יהא לך, ועשיית פסל].

בא דוד והעמידן על י"א וכו'. פריב"ן דורות אחרונים, אם באו לשמור כולן אין לך אדם שהיה זוכה. וצ"ב. ובדרשות הר"ן (דרוש ו) כתב דבודאי לא קצרו דבר ממצוות התורה, ובזה לא יסתפק שום משכיל, דאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה. אלא שכוונו לפי התועלת של בני דורם. דמשה לא גילה מתן שכרה של מצוות, שיהיו זהירין בכל תרי"ג. ובא דוד שהיה מקובל בידו דשכר י"א אלו רב, וגילה לבני דורו שיזדרזו ויזכו במצוות אלו בשלימות[2], וכן הלאה לפי כל דור.

והמהרש"א (ח"א) ביאר דדוד גילה במצוות אלו כוללים בתוכם שורשי כל המצוות וכו' ובא דוד וגילה דע"י י"א אלו אפשר לזכות שהם הכללים שהם כוללים חלק גדול מהתורה בכל זמן מהזמנים ולכל איש שבהם יזכה לחיי עוה"ב[3]. עד שבא חבקוק וגילה דכל המצוות נכללין במצוות האמונה, אנכי ששמענו מפי הגבורה.

הימים, דהוה בשב ואל תעשה, ומש"ה תלי בריבוי הזמן.

19 והר"י פערלא (תחילת המבוא לסה"מ הרס"ג) הביא בשם א' הקדמונים, ר"י בן בלעם (תלמיד הרי"ף) שסובר שהמנין תרי"ג הוה ע"ד הקירוב. והרי"פ כת' דהוא נגד הגאונים והראשונים, וכן מבואר בסוגיין דהמנין בדוקא.

20 והרמב"ן הביא בשם מדרש חזית (מדרש רבה שה"ש א יג) דרבנן פליגי אמימרא דאנכי ולא יהיה מפי הגבורה. [והרמב"ן נסתפק האם פליגי אמנין תרי"ג].

21 וכה"ק תוס' (סוטה ג.) דלר' ישמעאל דאמר דקינוי הוה רשות, וכי ל"ל מנין תרי"ג נאמרו למשה מסיני, או ר"ע טפי להו. [ומשמע דנקט דהמנין נמסר מסיני, ואין בזה מח']. ותי' דיש מצוות אחרות דר' ישמעאל מפיק מקרא, ולר' עקיבא הוה אסמכתא.

22 דמצווה שאינה נוהגת לדורות אין להם קשר לסיני. והביא דברי המדרש תנחומא (תצא הנ"ל) דכל מצווה הוה כנגד אבר א', א"כ ראוי להיות שמספר זו לא יחסר לעולם. [אמנם כמה מצוות נוהגים רק במצבים מסויימים וכגון בזמן הבית, אלא דהצווי קיים לעולם. ולא דמי לצווי שנאמר רק במדבר וכדו']

1 והביא דכעי"ז אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, אינו ממנין המצוות, אלא התורה צוותה בזה לשמור את כל המצוות, הואיל וקבלתם מלכותי מיציאת מצרים.

2 והביא דברי הפיה"מ (במשנה) דהעושה מצווה א' בשלימות זוכה לחיי העוה"ב. [וחילק דתלי באיזה מצווה שכרו הרבה עי"ש].

3 והמהרש"א הוסיף דיש הרבה מצות שהם לכהן ולא ללוי וישראל, וכן להפך ויש לנשים. ויש שנוהגין בזמן הבית ותלויות בארץ. גם בלאוין א"א שיזכה בהן אם לא בא עבירה לידו והוא נזהר ממנה. וא"כ במה יזכה

וה**מהרש"א** ביאר דמצד נותן התורה שורש כל הצווי א', דאנכי מפי הגבורה שמענו. אלא שאין האוזן יכול לשמוע, דמצד האדם המוטבע בחומר ובזמן בו לו הריבוי.

וה**מאירי** כת' דכל המצות פונות אל תכלית אחת, והוא התכלית שראוי לכל משכיל להדריך עליו כל פעולותיו, והוא הכונה לעבודת השם והוא שאמרו וכל מעשיך יהיו לשם שמים. והוא שדרשו בכאן על כלל המצות בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה.

לא רגל על לשונו זו יעקב[4]. פ**ריב"ן** שמתחילה לא רצה לשקר[5], אלא שאמו הכריחתו וע"פ הדיבור. [וקצת קשה שהביאו מרצון לחוד, אף שלמעשה עשה להיפך[6]].

וה**מהרצ"ח** הביא דהלשון 'אולי' שייך בדבר שרוצה שיהא[7]. [ומחמת מידת האמת יעקב רצה שאביו יכיר בו[8]].

לא עשה לרעהו רע, שלא ירד לאומנות חבירו. וב**גמ'** (סנהדרין פא.) דרשו מקרא ואת אשת רעהו לא טמא, שלא ירד לאומנות חבירו.

וה**אחרונים** (חוו"י מב, חת"ס חו"מ סא, עט) דנו האם סוגיין איירי באופן שאסור מדינא (ע' ב"ב כא:)[9], או אף באופן שמותר מדינא, יש בזה משום מידת חסידות. [דומיה דהא דהביאו מדרב ספרא וכו'].

נבזה בעיניו נמאס, זה חזקיהו שגירר עצמות אביו וכו'. פ**ריב"ן** נבזה היה אביו בעיניו, שנמאס [להקב"ה] בעכו"ם. אבל **רש"י** (סנהדרין מז.) פי' דביזהו לעיני כל כדי שיתייסרו האחרים, ולא חש לכבוד עצמו. הוא עצמו נתבזה ונמאס בפני עצמו, שלא חש לכבודו במקום קידוש ד'.

זה יהושפט וכו' שהיה רואה ת"ח היה עומד וכו'. וב**גמ'** (כתובות קג:) איתא דנשיא צריך להתנהג ברמים, לזרוק מרה בתלמידים. והגמ' מק' מיהושפט, ותי' דהא דיהושפט היה בצינעא. וכ"כ ה**רמב"ם** (מלכים ב ה) דמצווה על המלך לכבד לומדי התורה, וכן יהושפט וכו', בד"א שיהיה המלך בביתו לבדו ועבדיו יעשה בצינעא. אבל בפני העם לא יעשה, ולא ידבר רכות וכו'.

נשבע להרע ולא ימיר כר' יוחנן דא"ר יוחנן אהא בתענית עד שאבא לביתי. והגמ' (תענית יב.) מק' דל"ש תענית לשעות, ותי' דלשמוטיה נפשיה מבי נשיאה עבד[10]. וה**ערול"נ** ביאר דמדינא לא חל עליו קבלת תענית, ואפ"ה משום מידת חסידות היה רגיל לעמוד בדבריו.

וה**מהרש"א** ח"א כת' דהביאו מר' יוחנן שנשבע כדי להשתמט מבי ריש גלותא, שלא רצה ליהנות משל אחרים.

אפי' ברבית דעכו"ם. פ**ריב"ן** כדי שלא ימשך, ויבוא ללוות לישראל. אבל **רש"י** (ב"מ עא.) כתב שמא ירגיל אצלו, וילמד ממעשיו[11].

וב**גמ'** (ב"מ ע:) נח' האם מותר להלוות לנכרי ברבית, וה**רמב"ן** (שם) הביא מכאן כלישנא דיש איסור מדרבנן. [אך הותר כדי חייו. וכן בת"ח דלא חיישינן שירגיל אצלו].

וה**מאירי** כת' דמותר להלוות לנכרי ברבית[12], אלא דאיירי הכא במי שנשקע ברבית ישראל, וכשיחזור בתשובה שלימה צריך להתרחק אף מרבית נכרי (וכדאי' סנהדרין כה:) דרך רפואת הנפש. [משום חשש שלא יחזור לקלקולו, וכ"כ **רש"י** סנהדרין כה:[13]].

ושוחד על נקי לא לקח, כגון ר' ישמעאל ב"ר יוסי. פ**ריב"ן** שהיה אריסו מביא לו משלו, ולא רצה ליקח

לחיי עולם הבא. ע"כ נתנו הנביאים כללים כוללים לכל אומה ישראלית בכל זמן מהזמנים ושעל ידיהם או באחד בהם איזה שיהיה כ"א מישראל יזכה לחיי עוה"ב בקיומן.

4 וב**מדרש תהילים** (טו ו) דרשי' הולך תמים זה אברהם, שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז א). ופועל צדק זה יצחק, שהיתה פעולתו בצדק, שמסר עצמו לעקדה. ודובר אמת זה יעקב, שנאמר תתן אמת ליעקב (מיכה ז כ). לא רגל על לשונו זה בנימין בן יעקב, שהיה יודע במכירתו של יוסף ולא גילה לאביו. לא עשה לרעהו רעה זה יוסף, שהיה יכול לעשות לאחיו רע, ולא עשה.

5 ויש שהק' דשמא פחד שאביו יתפוס הרמאות ויקלל אותו, וכפשטיה דקרא. ובאמת פיחד.

6 ואף שהוכרח לעשות מעשה ע"פ אמו, מ"מ האיך משבחים אותו במה שלא עשה.

7 ואילו השמר פן ואל הוה בדבר שאינו רוצה שיהא כן [ומש"ה הוה לא תעשה].

8 ולכאורה מבואר דאף שהוציא מפיו דבר שקר, אילו יצחק יכיר בדבר לא נחשב 'שקר'.

9 וכ"כ ה**מאירי** דהיורד לאומנתו נקרא רשע.

10 ופ**רש"י** שלא יטריחוהו לאכול אתם. שהיה מבקש הימנו שיאכל עמו, היה אומר כן, שלא יטריחנו לאכול עמו ומיהו לא הוי תענית, שאם היה רוצה היה אוכל מיד, ואין בנדרו כלום.

11 ועפ"ז כתבו **תוס'** (שם) דבזה"ז דבלא"ה כל עסקינו עמהם מותר.

12 ודעת ה**רמב"ם** (מלוה ה א) דמצווה להלוות רבית לנכרי. [וע' **ב"ח** (יו"ד קנט) בגדר המצווה]. ופסק כלישנא (ב"מ שם) דלנכרי תשיך. וה**מפרשים** כת' דסוגיין כאידך לישנא [ודלא כרמב"ן דנקט דסתמא דסוגיין להלכה]. ועוד יל"פ כדברי המאירי דאיירי דרך תשובה.
וה**מהרש"א** (ח"א ב"מ עא.) כתב לפרש דסוגיין במי שיש לו מעות, ומלווה לישראל בחינם, במקום להלוות לנכרי בשכר.

13 ועפ"ז יש ליישב דברי ריב"ן, דכה"ג חששו שמא ימשך לרבית ישראל. אבל בעלמא לא חששו כה"ג. א"נ משום מידת חסידות, אף מי שלא נשקע יש להתרחק מכל דבר הקרוב לרבית.

להיות דיין (כתובות קה:). משמע דלא רצה לדון משום מידת חסידות. וכ"כ **תוס'** (סנהדרין ח., והג' מיימוני כג ג) דהיה מרחיק עצמו מלדון, אבל מדינא לא נפסל. אבל **ברמב"ם** (סנהדרין כג ג) משמע דפסול מדינא. [וכ"כ **הכס"מ** שם].

כמואס בבצע מעשקות, כגון ר' ישמעאל בן אלישע. **פריב"ן** דלא רצה ליטול ראשית הגז ממי שבא לידון, דדמי כאילו עושק לכהן שהיה רגיל ליתן לו. אבל בפשטות סוגיה (כתובות קה:) לא נטלו משום שהביאו לו בתורת ריבית. **והמהרש"א ח"א** ביאר דלאחר שפסל עצמו ולא דנו[14] היה לו לקבל בתורת ראשית הגז. אלא הטעם משום דעושק את הכהן שרגיל ליתן[15].

אוטם אזנו משמוע דמים דלא שמע בזילותא דצורבא מדרבנן. **הריטב"א** הביא **י"מ** דמים לשון שפיכות דמים, דהאומר זילותא דצורבא מדרבנן כאילו שופך דמים. **וי"מ** לשון דומם שהיא שתיקה.

ועוצם עיניו וכו' זה שאינו מסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. ובגמ' (ב"ב נז:) אי' דהיכא דאיכא דרכא אחריתא, רשע הוא[16]. אלא איירי דליכא דרכא אחריתא, ואנוס הוא[17]. ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה.

מתקיף לה רב פפא דילמא כאבידה המתבקשת. **ובגמ'** (סנהדרין קט: צי' בגהש"ס) ר' עקיבא דרש בעדת קרח ויאבדו מתוך הקהל לעוה"ב. ור"י בן בתירא דרש הרי הן כאבידה המתבקשת [**פרש"י** שבאין לעוה"ב], שנאמר (תהלים קיט) תעיתי כשה אובד וכו' כי מצוותך לא שכחתי[18].

דף כד:

ראו שועל יוצא מבית קדש הקדשים וכו'. **הערול"נ** פי' דענין השועל שהוא משל לאיש המזימות. והוא כנגד מקדש שני, דעסקו בתורה ובעבודה, ונחרבה מחמת תחבולות ומזימות המביאות שנאת חינם. ובזה ר"ע הבין הרמז שהובטח שלעתיד לבא ישבו זקנים וזקינות וכו', ויסתלק יצה"ר זה מישראל.

מקום שכתוב והזר הקרב יומת. **המפרשים** הק' אמאי הביא פסוק זה, דקאי בזר העובד בעזרה. הול"ל (ויקרא טז ב) ואל יבא בכל עת אל הקדש, מבית לפרכת אל פני הכפורת וגו'. (ע' מנחות כז:).

אמר להן לכך אני מצחק וכו' תלה הכתוב וכו' בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימה. **המפרשים** הק' דעדיין צ"ב, דעכשיו עומד בשעת חורבן ומחוייב בקריעה, ול"ש בזה שחוק [מחמת ההבטחה]. ושמעתי דר' עקיבא צחק על ריבוי התורה שבעל פה, שהוא התיקון שע"י יבוא הכל לשלום[1].

בזכריה כתיב עוד ישבו זקנים וכו' בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. **התוס' ר"פ** הק' דנבואה זו בחורבן בית ראשון, ושוב נבנה בית שני. ונימא דנתקיימה בזה נבואתו[2]. והביא בשם **ר"ת** דדרשי' (פסחים סח.) דקאי אתחיית המתים, ואיש על משענתו בידו, וזה לא נתקיים בבית שני. וע"כ נבואה זו תהיה לעתיד לבא. אמן במהרה בימינו.

הדרן עלך פרק אלו הן הלוקין *וסליקא לה מסכת מכות*

בריך רחמנא דסייעין

---

14 דבפשוטו היכא דלא דן אותו ל"ש איסור שוחד כלל. אבל **המאירי** (כתובות קה:) כת' דהיכא דהביאו לו בתורת שוחד אסור לו לקבל, אא"כ לאחר שהודיעו שפסול מכריחו לקבל. [וע"ע מהרש"א ח"א שם קו.].

15 ובעלמא הישראל רשאי לשנות ולהביא לכהן אחר, דיש לו בזה טובת הנאה ממון. אך הכא נתכוון להביא לר' ישמעאל בן אלישע מחמת שידונו. ואף שאמר שאע"פ כן נותן לו, ידע דלא היה בלב שלם. [אלא דכיון דאין לבעלים בזה אלא טובת הנאה רשאי ליטול אף היכא דלא נתכוון בלב שלם, אלא דיש בזה צד עושק לכהן שרגיל לתת לו].

16 **פרשב"ם** ואע"פ שעוצם עיניו, שלא היה לו לקרב אלא להרחיק מן העבירה דקי"ל (חולין מד:) הרחק מן הכיעור. [וע"ע חפץ חיים ו במ"ח יד].

17 **פרשב"ם** ואינו לא צדיק ולא רשע. והיכא דאניס נפשיה, מטה עיניו לצד אחר משתבח ביה קרא חסיד הוא.

18 **פרש"י** שקיימו כל המצוות דכתיב (במדבר טז) כי כל העדה כולם קדושים.

1 ויל"פ דר' עקיבא הביא ריבוי תורה שבע"פ, ומתוך זה יבוא התיקון של מח' לשם שמים. וע"י אב ובנו מלחמה, ונעשו אוהבים זל"ז, יש תיקון ליצה"ר זה. [ע"פ דברי הערול"נ, שא"א לשחוט יצה"ר זה, דאין קיום לעולם בלא זה].

2 **והחיד"א** (בס' פתח העינים, ובאריכות בס' ראש דוד ואתחנן) הביא מהר"י פינטו דמיכה ואוריה נתנבאו בסגנון א' (ע' תוס'). וקי"ל דב' נביאים אין מתנבאים בסגנון א', ע"כ דנבואת אוריה היה בחורבן בית שני, ואף נבואת זכריה תלוי בזה, וא"כ יש לצפות לבית שלישי.
והוסיף (בשם ס' מעשה רוקח) דלאחר חורבן בית ראשון בטלה קדושתו, אבל לאחר בית שני [שנקרא שדה] נשאר קדושתו, ומש"ה בכו ששועלים הלכו בו. ובזה השיב ר"ע דבזה הוא מצחק [להזכיר את יצחק, שבית שני כנגד יצחק. והוא קרא לביהמ"ד שדה], דיש תקוה לנבואות בית שלישי. הקדושה הנשארת אות לטובה שיחזור הכל.

מראה מקומות קצרים
מסכת מכות

הקדמה לגדר הזמה – טור חו"מ לח, רמב"ן יט יח [לח"מ יח ב, נתיבות לח ב]
גדר כאשר זמם – קוב"ש כתובות קז קח

דף ב.

בן גרושה – קצות לח ד נתיבות ומשובב
רמב"ן יתחייב מתנות כהונה, ריטב"א, מאירי
תוס' עדות שא"א יכול להזימה [רש"י סנהדרין מא. ויז:, פסחים יב.], תורא"ש בשיטמ"ק ב"ק עה:, תורי"ד ב"ק פד. [נוב"י אה"ע ק נח והג' ב"ט שם]
תוד"ה כל [בכל מיתה] – תוס' סנהד' מה:, חי' הר"ן סנהדרין פ:
תוד"ה זוממי – תוי"ט סוף סנהד', גבו"א
תוד"ה בעינן – [גהש"ס, מאירי] ריטב"א, רע"א, גר"ח סטנסל שה

דף ב:

לא עשו מעשה – ריטב"א [גמ' סנהדרין סה: ורש"י ורי"ף שם, תו"י כריתות ג:]
ותיפו"ל משום לא תענה – רמב"ן וריטב"א, תוס' ד: ד"ה ורבנן, מאירי סוף ד: [ב"ק עד: הוכחשו בנפש]
לאו בני כפרה – [שער"י ו ט] ריטב"א, רמב"ן ב., רמב"ם כ ח [ע' בהנ"ל האם לוקים]
רב המנונא- קוב"ש [קוב"ב ה]. גבו"א אי הוה קנס- רש"י ב"ק ה.,רש"ש שם ד:, קוב"ש כתו' רח [גר"ח לב"ק טו. סטנ' רכד] יראים קעח

דף ג.

פלגא דידיה - אחרונים [רש"ש, שער משפט כה יג]
תוד"ה באומר - מהרש"א, ב"ח
כל כמיניה - רש"י, ר"ח [טור לח בשמו, ופוסקים, קצות לח א]. ריטב"א א"א משים עצמו רשע
אומדין וכו'- שלט"ג א [נתיבות קמח א] פ"ח א ורש"ש
באשה - רי"ף ומלחמות
תוד"ה מעידין - רע"א
ליתן ויהיו בידו לי' שנים- רמב"ן, ריטב"א. תשו' מיימוני משפטים טו, או"ז ב"מ קפא, ב"י יו"ד קס. קצות עג ב

דף ג:

השתא מיהא - מאירי [רמב"ם שמיטה ט ט]
ע"מ שלא תשמטני - רע"א פאה ספ"ו
שלא תשמטני בשביעית - רש"י, ריטב"א, מאירי, רמב"ם שמיטה ט י [ב"י וב"ח ס"ס סז] קצות סז ג וברוך טעם לקצות
תוד"ה ושמואל - ש"ך סז ג, גר"ח מכירה יג
ריטב"א, חי' בכור שור
יש שמיטה אחרת כזו – דב"א א לב, גרי"ז מלוה כו ב [רשב"א ב"ב ה.] [סתם שאלה – תוס' שבת קמח: וראשונים כאן]
הפותח בית הצואר – רש"י, רמב"ם שבת י י, ריטב"א [ביאו"ה ס"ס שמ]
מי צבע – עירובין כט: ורש"י ותוס' [משנה מקואות ז ג]

דף ד.

נפל לתוכן קורטוב חלב – תפא"י בועז מקואות ז ו
חבית מלאה מים – רמב"ן, ריטב"א [חוות יאיר קי]
שלא השם המביאו – תוס' כאן וכתובות לב:, רמב"ן. דעת רבנן – תוס' סנהד' י., מאירי

דף ד:

תוד"ה סבר – תוס' כתובות לב., מאירי
תוד"ה אלא – רמב"ן, ריטב"א
ורבנן – רש"ש
לאזהרה – רש"י, ריטב"א

דף ה.

אביי אין מיתה לחצאין – רמב"ן, תוס' יבמות מו: ותו"י שם
ממון מצטרף – ריטב"א, שער"י ז א [בית הלוי פ' בשלח]
עד שיזימו את עצמן – רש"י, פיה"מ, ר"ח [רב האי גאון משפטי שבועות ב שער ה] [שיטמ"ק כתובות כ.]
גמלא פרחא – תוס' יבמות קטז., רמב"ן, תוס' שאנץ
תוד"ה דבעידנא – רש"י ותוס' זבחים עא. רמב"ם סנהדרין יח ו
תוד"ה וכן – גהש"ס, קוב"ש ח"ב יג ד. מאירי ג.
[במשנה] באו אחרים והזימום – רש"י, ר"ח, רי"ף. רמב"ן

דף ה:

ר"ל הוחזקה זו – בעה"מ ומלחמות
הרי אחיו קיים – מאירי ג., ריטב"א [רש"ש סנהד' י:] [פור"י]. גרנ"ט ב"ק קיד
כאשר עשה - [רמב"ן דברים יט יט, חינוך תקכד, מאירי ג.]. בממון – תוס' ב"ק ד: ריטב"א ב: וג. וב"ב נו:. במלקות – רמב"ם כ ב ונו"כ, גר"ח שם
אין עונשין מהדין - רש"י חגיגה יא:, סנהד' עג., מהרש"א סנהד' סד:
חייבי גליות וכו' – רש"י, ר"ח, מנח"ח לז יד. או"ש יח ו
מעשה דיהודה בן טבאי – מאירי
ב' מזימין את הג' – רמב"ם יח ג
ר' שמעון [אי פליגי עליה] – רש"י סנהדרין מא:, תוס' שם ט., ריטב"א, נמוק"י
נמצא קאו"פ – [ר' ראובן ב"ב טז] גבו"א [תוס' סנהדרין לא.]

דף ו.

תוס' בדיני ממון מהני א' לחייב שבועה – גר"ח סטנסל שיב וקי ושער"י ז א
שהתרו – ריטב"א
תוכ"ד – תורי"ד ב"ב קיג: [הו' בטור לח]. תוס' כתובות לג.
רמב"ם כ ג וראב"ד ונו"כ, קצות לו ג וד, מהרש"ל כאן
תוס' נרצח הוא בע"ד – מרדכי סנהדרין תרצה [רדב"ז ד רלא, גר"א חו"מ לג לב] מהרי"ט חו"מ פ. תוס' שונא, מהרש"ל ומהרש"א סנהד' ט:, הג' חת"ס
במקיימי דבר – ראב"ד [הו' בראשונים לק' ז. וב"ב מג.], תומים לו ה
למיחזי – תוס', רמב"ן. סמ"ע לו ב, ש"ך שם ג
תוס' גט במעמד קרובים – ריטב"א כאן וקידו' מג., בי"ש מב ח
תוס' דוקא מעידים – רשב"ם ב"ב קיג: [הו' ברמב"ן ותוס' סנהד' ט]
דעת הרמ"ה [ב"ב קסב: ובטור לו] דהיכא דהעידו יחד פוסל, קצות לו ב

דף ו:

נמצא א' זוממת - ריטב"א
ב' עדיות - קצות לו ד
עדות מיוחדת - [רמב"ן סה"מ ל"ת שהוסיף ט, או"ש ד א, אחיעזר א כה. רמב"ם רוצח ד ח, בית הלוי ב לט] ריטב"א. ב"י חו"מ ל [קצות ונתיבות ל ד]
תורגמן - רש"י סנהדרין יז., מנחות סה., נמוק"י
לעוזי - רש"י במשנה, ריטב"א, רמב"ם סנהדרין כא ח

דף ז.

קריביה דערבא [קו' הראשונים דנימא פלגינן] – ריטב"א [רמב"ן, רא"ש, בעה"מ ומלחמות]
נגמר דינו בבי"ד פלוני וכו' - [תוי"ט] [גמ' גיטין כח: וסנהד' מה:]
ובחו"ל אתה מושיב וכו' - רמב"ם סנהד' א ב וסה"מ עשה קעו, רמב"ן דברים טז יח
במנאפים – רש"י ב"מ צא., תשו' מיימ' אישות א [מ"ש מאומדנא ע' מנח"ח רסו, דבר"י לב הג']
ראיתם טריפה הרג – תוס', רמב"ן

פרק ב'

רמב"ם רוצח ו א-ד [גמ' ב"ק לב:, ולק' ט. וי:]
מושך במעגילה - תוס' סנהדרין עז. [רא"ה בשיטמ"ק ב"ק נו., גר"ח שכנים יא]

דף ז:

דרך נפילה - רמב"ם רוצח ו יב ואו"ש
אנוס הוא - תוס' שבת סח:
תוד"ה אלא - רמב"ן, ריטב"א [גמ' ב"ק כו:]
קרן זוית - ריטב"א. ר"ח, ורמב"ם ו י
ירידה לצורך עלייה - רש"י, רמב"ם ו יג
איתלע ולא מיהדק - ריטב"א ורמב"ן. רמב"ם חובל ו ד, ושו"ע

שעח ג
מן העץ המתבקע- רש"י,רמב"ם ו טו

דף ח.

כח כחו - ריטב"א. רא"ש ב"ק יט. ב ב, תוס' ב"ק כב. [תבואות שור יו"ד ג ד]
רשות לניזק ליכנס - תוס' ב"ק לב:, תוס' שאנץ ז:
אבא שאול - או"ש ה ו
שליח ב"ד- רש"י [רמב"ן, גר"ח סטנסל], רמב"ם ה ו
לרה"ר מזיד הוא- רמב"ן, רמב"ם ו ו וחובל א יז ולח"מ
דאם מצא חטוב – ריטב"א ורמב"ן [תוס' שבת כה:]
רש"י עשיית הסוכה – ערול"נ, העמק שאלה קסט ואבנ"נ או"ח תנט יא [תוס' סוכה מו.]

דף ח:

כיון דאילו גמיר לאו מצוה – רע"א
פרט למכה אביו – שיע' ר' שמואל. מנח"ח מח יד [ספרי זוטא מסעי לה יא]
מקלל עבד – ריטב"א, מאירי, כס"מ סנהדרין טז יב

דף ט.

גר תושב – רמב"ן וריטב"א [גרי"ז מכתב בסוה"ס פב:]
ישראל שהרג גר תושב – ריטב"א, רמב"ם וראב"ד ה ג
נהרגין שוגג – רש"י, רמב"ן, רמב"ם ה ד [רע"א בסמוך]
אומר מותר – ערול"נ
בידי שמים - ריטב"א

דף ט: יכול לומר לדעת הרגו – תוס' לעיל ב. [רש"ש]
מיעוט אחר מיעוט – [גמ' נדרים פח.] רמב"ן
חבר א"צ התראה – תוס' סנהדרין מא., ריטב"א לעיל ו:, רמב"ם סנהדרין יב ב, איסו"ב א ג ונר"כ, קצות כח ח

דף י.

מ"ב ערים – מנח"ח תח ה [משך חכמה מסעי לה יג]
לא כרכין גדולים – [גמ' ערכין לג:] רמב"ם ח ח ומשנ"ל
שנא' וחי עביד ליה חיותא - רמב"ם ז א. מנח"ח תי כד
זה שהרג שוגג – מהרש"א ח"א, או"ש ו יב [תוס' סוטה ח ותושאנץ שם]
רב הונא [רש"י דרך הליכתו] – ב"ח, חזו"א ליק' כג. מנח"ח תט ו. קצות ב הרבה שליחות – ריטב"א
רובה רוצחים אינו קולטת – מנח"ח תי טו
תוד"ה חד – הג' מיימוניות ט ב

דף יא.

תפילין קשורין פשתן – ריטב"א, אחרונים, חזו"א או"ח יא י
עבר ממשיחתו – תוס' יומא יב: וגבו"א שם
קללת חכם אפי' בחינם – רמב"ן וריטב"א, ריטב"א סוכה נג

דף יא:

במיתת כולן – גבו"א, ערול"נ, מנח"ח תי כא [רמב"ם ז ט, משנ"ל שם י]
ההורג כה"ג – רש"י סנהדרין יח: ותוס' שם ויומא עג., ריטב"א, אחרונים [דבר"י כב כב]
ואפי' ישראל צריכים לו – רמב"ם ז ח, או"ש, תפא"י בועז [חזו"א]
מיתת כהן מכפר – מאירי, תוס', ריטב"א. חש"ל וחזו"א
תוס' דין גלות תלי בבי"ד – ס' החינוך תי, ריטב"א לעיל ב.
מוליכין עצמותיו – או"ש ב יב
מתה כהונה – ריטב"א [דב"א א כו ח]
נודע שהוא בן גרושה – ריטב"א, גבו"א, דבר"י כב יז וכא

דף יב.

דכתיב ברוך ה' חילו – גמ' קידו' סה:, ירושלמי תרומות ח א. אחרונים [ערול"נ, דבר"י שם, דב"א שם, קה"י יא]
ולא מעל מזבחי – רש"י כאן ויומא פה., רמב"ם ה יב, שו"ת הרשב"א א תקכד. רמב"ם שם יד כס"מ ומאירי
אין לו גוה"ד – סנהד' מה: ור"ן שם, רמב"ם א ב
ר"ע רשות – משנ"ל א יד
בן בנו – רש"י, רמ"א יו"ד רמ כד [גירסת ר"ח. רמב"ם א ג, קרי"ס, רע"א, חזו"א]
בנופו מיתדר – ריטב"א

דף יב:

אימור דשמעת וכו' – תוס', רמב"ן [לחומרא – רע"א מעשרות ג י אי אמרי' ממ"נ]
רב אשי – רש"י, תוס', ר"ש שם [כס"מ רוצח ח יא]
גולה משכונה לשכונה – מאירי. מנח"ח תי יז
תוד"ה פלכו – תוס' שאנץ, רמב"ם ז ה

דף יג.

שב למה שהחזיקו אבותיו - מרדכי ב"ב תקלג, ריטב"א. מג"א ס"ס קנג ומשנ"ב שם קטו

פרק ג'

תוד"ה גרושה – רמב"ן, תו"י יבמות מד. [תו"ט יבמות ט ג]. משנ"ל איסו"ב יז ז, פרמ"ג פתיחה כוללת ח"א כח
רש"י אזהרת פיגול – תוס' פסחים כד., רמב"ן בע"ב

דף יג:

שאם עשו תשובה – בעה"מ ומלחמות ד: בדה"ר
אין בו מעשה – תוס' ב"מ צ:, דבר"י כ ו
כדי רשעתו – ריטב"א [ר' ישמעאל מיתה אריכתא – גמ' כתובות לז:]
כרת אי"צ אזהרה – רמב"ם פיה"מ [לח"מ סנהדרין יח ב, קה"י יב] [רש"י יבמות נה. ורע"א שם]
אזהרה לקרבן - תוס' יבמות ט., שו"ת רע"א ת קיח, רש"י זבחים קו. וכריתות ב. [תוס' שבועות יח:, ב"ק קה:]

דף יד.

תוס' כרת דמילה אי הוה כל יום – רמב"ם וראב"ד מילה א ב [מנח"ח ב כו, ערול"נ, דב"א ב ד ג, חזו"א]. שיטמ"ק כריתות ב. השמטות א ק"ו – ריטב"א [ערול"נ]

דף יד:

טמא שנגע בקודש - אחיעזר ב מ [מאירי שבת צא]
קדמו עשה – תוס' [ותושאנץ] שמקיים קודם, ריטב"א, גבו"א [תוס' כתובות לב:]

דף טז.

כתיבא וישלחו – [ישוב לאידך מ"ד] תוס' בע"ב, בעה"מ, רמב"ן [חי' ומלחמות], ריטב"א
תוס' עשה וב' לאוין – תוס' חולין פא., זבחים קיד:, שעה"מ חמץ א ג. רמב"ם תמורה א א
בעמוד והחזר – רש"י, תוס', ריטב"א [גמ' תמורה ה.] רמב"ם נערה א ז וכס"מ
הניחא למ"ד ביטלו – גירסת רש"י, גירסת הראשונים [רמב"ן, ריטב"א, בעה"מ]
תוס' כשמזהירין בבי"ד, רש"י חולין קמא., פנ"י

דף טו:

התראת ספק – [בעה"מ] תוס' כתובות טו., רש"י ותוס' שבועות לז. [ר' שמעון כתובות לט, קובה"ע פ ב]
רש"י התראה בשעת איסור, רמב"ן וריטב"א [קוב"ש ח"ב י טז]
תוד"ה במאי – תוס' גיטין לג., שבת ד. [גבו"א תענית כד.]

דף טז.

אין בו מעשה – רמב"ן, תוס' שבועות ד., וגהש"ס שם
ר"ל התראת ספק – רש"י שבועות כא. ותמורה ג:
בבת א' – רש"י כאן וחולין פב: וצא. [קובה"ע עד א, וקוב"ש ח"ב שבועות ב]
דעת ר' יהודה – רש"י כאן ולקמן יז. וחולין קמא. [מאירי חולין קלט:]
קטלה קלב"ם – רמב"ן, קוב"ש [ח"ב י יד] ואחרונים [רע"א בגהש"ס, אחיעזר א יט]
תוד"ה אי – מהרש"ל, מהרש"א, רע"א
משכון – משנ"ל מלוה ג ד, תומים צז ז
יש גרסי' אין לוקה ומשלם – ריטב"א, רמב"ם סנהד' יח ב [פנ"י ב"מ סא., אחיעזר א כא ז

דף טז:

לדבר מצוה יש הפרה – רמב"ן [תשו' מיימוני הפלאה ד]
ביניתא – תוס', רמב"ן, ריטב"א
לוקה ד' – רש"י, רמב"ם סה"מ שורש ט, ל"ת קעה -קעט, ומאכ"א ב כג, חינוך קסד [תוס' מו"ק ב:]
לא תשקצו – ריטב"א, רמב"ם מאכ"א יז כט,ל [ט"ז יו"ד קטז ו]
טבל של מעשר עני – תוס' יבמות פו., רמב"ם מאכ"א י כ, ר"ן נדרים פד:

דף יז.

לא נחשדו – ריטב"א [גמ' נדרים פד:]
בריה – [רש"י שבועות כא:, תוס' חולין צו. וע"ז סח.] ריטב"א [חזו"א ליק' כג]
[רש"י חולין קב: איסור מתחילת ברייתו. פלתי ק ד, חוו"ד ק ה]
נדריך זו עולה - רמב"ם מעילה א ג

דף יז:

ומאי חומרא וכו' – ריטב"א
למ"ד עונשין מהדין – רמב"ן
אין מזהירין מהדין – ה"ה מאכ"א ב א [שעה"מ מאכ"א ב, גבו"א יח:]

דף יח.

לאו שבכללות – רש"י, רמב"ם סה"מ שורש הב' [חלק ב] ול"ת קמג
ליחודי לאו – רש"י, תוס', רמב"ם מעה"ק יא א,ד,ה ולח"מ, כס"מ ביכורים ג ג
תוס' שם יוצא חד- רמב"ן, גרי"ז ר"ה פסוהמ"ק
כל שבקודש - תוס', רמב"ם פסוה"מ יח י

דף יח:

כל היכא דקרינן ואכלו - גר"ח [סטנסל פ, ליבמות לג]
הפריש קודם החג- [תוס' גיטין מז:] רמב"ם בכורים ד יג ונו"כ ואו"ש
זו תנופה- ריטב"א

דף יט.

משיראו פני הבית - רמב"ם ביכורים ג א ונו"כ
מאימתי חייבין- [אי יש עשה] מנח"ח תמט ד, דרך אמונה ב הל' יט
מקצתן - ריטב"א
דברי רבינא - רש"י ותוס' ורמב"ן וריטב"א
תוס' קדושת הבית לא בטל - תו' שבועות טז. ומגילה י. זבחים ס:, רמב"ם וראב"ד ביה"ב ו יד ותרו' ס"פ א
תוס' בכורים צריך מזבח, וכ"ד הטור יו"ד שלא קלב, משנ"ל ביה"ב שם, שיטמ"ק זבחים סא. ט

דף יט:

לא בערתי ממנו בטמא - רמב"ם מעש"ש ג א, וסה"מ סוף שורש ח, ורמב"ן שם
לא תוכל שאתו - תורת זרעים מעש"ש ג ט, מנח"ח תמב ח
נקט בקנה - ריטב"א, רמב"ם מעש"ש ב ח ורדב"ז, חזו"א
תוד"ה אמר – רמב"ם מעש"ש ב ו ונו"כ
ריב"ן שיריה נכרים, רמב"ן חולין יד., ריטב"א כאן

דף כ.

קסבר מתנות שלא הורמו – ריטב"א [אחיעזר ג סג ג]
מחיצה לקלוט – רמב"ם מעש"ש ב ,
הקורח - מנח"ח תסח ד
מקיף פאת ראשו - רמב"ם ע"ז יב א, טור יו"ד קפא. חינוך רנא
בכהנים – רמב"ם ל"ת קעא, רמב"ן עה"ת דברים יד א

דף כ:

שותה יין כל היום – רש"י לרי"ף, תוס' [התראה מחלקת, ע' ר"ן נדרים יז., קוב"ש ח"ב י], ריטב"א. תוס' ר"ד קידושין עז: [רמב"ם נזירות ה טז ופיה"מ נזיר ו דחייב בדיני שמים]. ר"ן יומא ד: בדה"ר
שיעור קרחה – ריטב"א, גר"א יו"ד קפ יב
תוד"ה במלקט – מלאכה שאי"צ לגופה – תוס' שבת צד:, רמב"ן שבת קו., ריב"ש שצד, רמב"ן בכורות יח: בדה"ס
זה המשווה – רמב"ם ע"ז יב ו, נמוק"י [תוס' הרא"ש שבועות ג.]
מאן דאכיל תמרי – ריטב"א, תוס' [ב"מ י:], ראב"ד ע"ז יב א
מסייע – ריטב"א, ט"ז או"ח שכח א, ויו"ד קצח כא ונה"כ שם
משרט על המת – תוס' סנהד' סח. ויבמות יג:, רא"ש מו"ק ג צג. רמ"א קפ ו וש"ך ט

דף כא.

פירקי דיקני - רש"י שבועות ג., רמב"ם ע"ז יב ז, ופיה"מ, רא"ש, ריטב"א
ר' אליעזר – תוס' שבועות ג., ריטב"א במשנה
הקפת הראש במספרים – תוס' שבועות ב:, רא"ש, רמב"ם יב ו. רע"א גהש"ס שבועות, שו"ת חת"ס קלט, קמ
עד שיכתוב שם – תוס' גיטין כ: [פתח"ת קפ א]
אל תטמא – נזיר מב:, ראב"ד נזירות ה טו ולרי"ף כאן, רמב"ן

דף כא:

מוקדשין – ריב"ן, רש"י פסחים מז., תוס'
ריב"ן כמה שוורים, תור"פ, תורי"ד קיד' עז:
ויו"ט [חייב החורש ע"י בהמה] – תלמיד הרמב"ן שבת קנג:, חזו"א
פיה"מ אין איסור חע"א – שאג"א ס, שו"ת אבנ"מ טו
שהה לפשוט – ריטב"א, תוס' שבועות יז. ונזיר יז., כס"מ כלאים י ל [שאג"א חדשות יב] [משנ"ל ביאמ"ק ספ"ג. קובה"ע סט כ]
[רמב"ם כלאים י לא אף המלביש לוקה, שו"ת רא"ש ב טז]
מבשל גיד ביו"ט - גמ' ביצה יב. [תוס' כתובות ז. ופסחים מז:] מנח"ח רחצ יג

דף כב.

לא תביא תועבה - רמב"ם ע"ז ז ב, תוס' ע"ז כא.
לא תעשון – מג"א קנב ו
מזיח חושן – ריטב"א, חינוך ק ומנח"ח
שבועה – רמב"ן וריטב"א
ריב"ן מיגו דכולהו אחוותה – גבו"א, רש"ש, נוב"י אוח"ת קכ
עשאו ב' גופין – ריב"ן, ריטב"א. רמב"ם כלאים ט יא, תוס' כאן ובכורות לג. וחולין קטו:
מנין הסמוך – ריטב"א, רא"ש פסחים י מ, רמב"ם סנהדרין יז א ונו"כ ובפיה"מ
גדר אומד – גר"ח סטנסל, יונת אלם כט. מנח"ח תקצד ה

דף כב:

כמה טפשאי – תורא"ש, תורי"ד קידושין לג: ור"ן שם יד: בדה"ר
לקה – ריב"ן בעה"מ ומלחמות
אמדו למחר – ריב"ן, מלחמות, רמב"ם יז ג. מנח"ח שם
אמדו למ"ב – או"ש יז ד
אוחז בבגדו – תוס' סוטה ח. [גמ' וב"ח], רמב"ם טז ח
הוסיף לו רצועה – ריב"ן, רמב"ם טז יב [יונת אלם כט] ראב"ד רוצח ה ו
קצות ס"ס שמח ונתיבות שם ד

דף כג.

אין חוסמין יבמה – ריטב"א
מבזה מועדות – ריב"ן, תוס' חגיגה יח. [ביאו"ה תקל] רמב"ם יו"ט ו טז
גדול שבדיינים מונה – מנח"ח תקצד ב, גר"ח עדות כ
רץ – שבועות כח. ורש"י ור"י מגאש שם
נתקלקל – רמב"ם יז ה ונו"כ
חייבי כריתות שלקו – פיה"מ [ועשו תשובה, ע' רמב"ם תשובה א א]. משנ"ל יז ז [ב"י יו"ד קנז בה"ב]

דף כג:

לפיכך הרבה להם תורה ומצוות – פיה"מ
חלוקין עליו חבריו – בעה"מ ומלחמות
מדהא מרחמתא – שו"ת רא"ש קז ו ופוסקים טו ד
תרי"ג מצוות - רמב"ן סה"מ שורש א

דף כד.

העמידן על י"א – ריב"ן, דרשת הר"ן ו, מאירי, מהרש"א ח"א
זה יהושפט – רמב"ם מלכים ב ה
ריבית דעכו"ם – [ריב"ן, רש"י ב"מ עא.] מאירי, רמב"ן ב"מ ע:

דף כד:

שועל – ערול"נ
בזכריה וכו' - תור"פ